MINDENES GYÜLYTEMÉNY

I. NEGYED.

Juliusnak első Napjától fogva Septembernek utolsó Napjáig.

Mindennek tetszeni lehetetlen — — — —
— — — akarni egyűgyűség.

Írattatott 's Nyomtattatott
RÉV-KOMÁROMBAN,

Wéber Simon Péter' betűjivel.
1789. Eszt.

301969

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Az I. NEGYED FOGLALATJA.

	Lap.
A' Munkának tzélja - - -	1
Burlamaqui A' Terméſzeti Törvénynek kútfejeiről - - - -	7
A' Tanúló emberekhez - - -	11
A' Méhéſzekhez - - - -	16
Rabner' Satiráji - - - -	26
Az Igazgatásnak Tudományjáról *Réal.*	29
Mennyi emberek élhetnek most a' földön? — - - - -	33
Amérika' fel-találtatása - - -	35
A' *Peruaiak*nak nyelvekről - -	49
Vivere bis, vita eſt poſſe priore frui	57
A' méhekről tett jegyzés' folytatása	62
Hogy kell a' plántákat a' hernyóktól óltalmazni? - - -	64
A' méhekről tett jegyzés' folytatása	65
A' Világ' venſégéről való panaſz -	69
Analyſe des Loix d' Angletterre -	73
Gróf *Hadikhoz* - - - -	76
Ugyan azon Grófhoz - - -	78
Élő *Barometrum* - - - -	78
Más élő levegő mérő - - -	79
A' Gyümöltsökről - - -	81
Az Aſzſzonyokról - - - -	83
Schafftsbury' mondása az Átheusokról	84
Erköltsök' együgyűſégek - -	85
A' *Columbus'* útazása folytattatik -	85

Lap.
B. *Trenk* életének Históriája - - 92
Ugyan az folytattatik - - - 97
A' Köz népnek tévelygéseiről - 106
A' *Climactericus* esztendőkről - 108
Barbie Katalin - - - - 110
Szép virtusnak tsillámló példája - 111
B. *Trenk*' Históriája folytattatik - 113
A' fordítás' mesterségéről - - 118
A' méhekről jegyzések - - - 123
Mint kell a' salátát egy két óra alatt
ki-nőtetni? - - - - 125
Mint kell a' marhákat a' legyektől
óltalmazni? - - - - 125
Mint kell a' vas szerszámot a' rozs-
dától óltalmazni? - - - - 126
Nagy Lelkű aszszony' példája - 126
Tudományos dolog *Etelka* - - 129
Találmányos dolog - - - 132
A' *Hottentótok* - - - - 133
Hálá-adó szív - - - - 134
Fejedelmi le-botsátkozás - - 135
Vitézek Keresztyénségek' példája - 138
Mária Theresia' emlékezete - - 141
Tudományos dólgok - - - 145
Fejedelmi látogatás - - - 147
Találmányos dolog. Puska-por - 149
Cook' emlékezete - - - - 149
Hadi Vezérek' Keresztyénségek - 150
Hálá-adóság, hálá-adalatlanság, Dísz-
nó láb: Leibnitz - - - 152
Tolerantia - - - - - 155

Tűz

Lap.
Tűz' el-óltásának módja - - 157
Az Égi háború ellen - - - 159
Petrótzi Katalin: Daniel Polyxena 161
A' *Grótius' feleſége* - - - 163
Jákobi' Jubileuma - - - 165
ISTENt-félő Vitézek - - - 168
Az Égi háború ellen - - - 169
Béts' népessége - - - - 174
A' gyümöltsöt meg-jelelni - - 176
II. *Fridrik: Wolf' Metaphyſicája* - 177
Elegyes dólgok - - - - 180
Béts' népessége - - - - 181
Egy Záſzló-tartó - - - - 185
Richardſon' tselekedete - - 188
A' Levegő-égnek meg-tiſztíttatása 190
Báthori Zsófia: Bethlen Katalin 193
A' Levegő-ég' meg-tiſztíttatása - 195
A' Magyar neve' rettentő vólta - 200
A' *Balatonról* - - - - 201
Nyárban a' vizet meg-hívesíteni - 205
A' fog fájás ellen - - - 206
Europa auf der Wugſchale - 209
B. *Ortzy Lőrintz'* emlékezete - 211
Béts' népessége - - - - 213
Némelly Nagy Emberek a' kertekben gyönyörködtek - - - 215
A' méhek' ellenſégeikről - - 219
Aeronautica - - - - 225
Az Égi háború ellen - - - 235
A' vesében lévő kő ellen - - 249

Az

Lap.

Az alatsony kunyhóban is meg lehet a' virtust találni - - - 241
Metaſtaſio' élete - - - - 245
A' *Jegenyei* vizekről - - - 246
A' Szép Nemhez - - - - 251
Aeronautica - - - - 252
Tudománybéli elmélkedés - - 257
Aeronautica - - - - 263
Némelly rend kívül való termetű emberek - - - - - 270
A' vakondak' haſzna - - - 273
Aeronautica - - - - 276
A' *Rabner Satirái* fordítójokra tett jegyzés - - - - - 283
Mint lehet a' gabonából a' férget kiveſzteni - - - - - 285
Jegyzés az abrakolásról - - 286
Mint kell a' ſebet, ütést gyógyítani? 287
Aeronautica - - - - 289
Gyarmaty Mihály' élete - - 292
B. *Ortzy Lőrinz*nek a' Pozsoni Nevend. Papoknál lévő emlékezete. 301
A' Kép-metſzőkhöz 's Könyv-nyomtatókhoz - - - - - 302
Aeronautica - - - - 305
Mint kelnek-ki a' tsirkék tyúkmonyokból *Égyiptomban*? - - 310
A' Tsizmadijákról vagy Vargákról 318
Aeronautica - - - - 329
Tunquin, *Bothár*, *Tatár-Orſzág* 336

Egy

Lap.

Egy Kovátsnak, 's feleſégének gyilkosságának ki-nyilatkozása - 337
A' vad geſztenyének haſzna - - 344
A' tudomány' haſzna. *Columbus* Chriſtof - - - - - 345
Nap-fogyatkozás, *Pericles* - - 346
A' Szerentse. I. *Ferentz* Király és Udvarnokja - - - - 347
Barátſágos Testamentom, *Eudamidás* - - - - - - - 348
Türenn' ajándékja - - - 349
Golkonda, *Arrakan*, *Siam*, *Korea*-Orſzágok - - - - - 350
A' Szénának bé-ſózattatása - - 353
Kautſch Geographia Practica - 354
IV. *Achmet* Török Tsáſzár' képe - 357
Kalabriai föld-indúlas - - - 359
Ugyan az folytattatik - - - 361
Péter Leopold' emlékeztető oſzlopa 366
I. *Károly*, *Angliai* Király' Hóhéra 367
Japonia - - - - - - 370
Veſzett eb' marása ellen a' *Geniſta tinctoria* - - - - - 372
Marcelli Apátur' versei - - 374
Novae Deliciae Eruditorum - 375
I. *Károly*, Angliai Király' Hóhéra - 377
A' matskáknak haſznok és ártalmok 382
A' Szántó-vetőkhöz - - - 391
Tiedemann a' Magiáról - - 393
Az *Escuriali* Könyves-Ház - - 400

Ka-

Lap.
Kazinczy Ferentz' költött halála - 402
Kazinczy Ferentz' fel-gyógyúlása - 409
Tiedemann a' Magiáról - - 420
Mire kell a' betegek körül vígyázni 423
Lantos Dall T. Beiik József Úrhoz 425
A' *Kaffeval* való kereskedés - - 427
Geographia Marokko és Monomotapa Országok - - - 429
Velentzében a' Sz. Márk Könyves-Házának Gondviselője - - 432

A' FELS.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY' ELSÖ LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának Elsö Napján, 1789-dik Esztend.

Minden jó szívü Hazafijakhoz.

Kedves Hazánk! ha vólt szavunk sértésedre
Melly szándékunk' szüntét adta értésedre,
Nem akartt hibánkról engedelmet kérünk,
Ha te szóllsz kész elménk, szívünk 's vég tsepp vérünk. —

A jó

MAGY. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Jó Anyánk! 's hív Dajkánk! ki miólta szűltél,
Minden nap több jókkal tetézni nem szűntél.
Kézen fogva vittél Pallás' Műhelyébe
Réfzt adtál az igaz böltsesség' tejébe.
Anyai gondodnak köfzönjük javunkat
Értz paissal fedted mind azt mind magunkat.
Szerelmed' gyümöltsit öntöd olly bővséggel
Hogy minden óránk foly újj gyönyörüség-
gel. —
Gondos fzemmel járj-bé bár minden Orfzágot,
Nem lelfz egy rakásban illy fok bóldogságot.
Áldott földjén terem bor 's búzának java
Esméretlen másutt fzép marhája 's fava.
Ez termékeny méhű Anyja az értz nemnek
Böven hozza a' mi tetfzik íznek 's fzemnek.
Mint a' Kanaán úgy foly téjjel és vajjal
Balsamos fikjai zúgnak a' méh rajjal. —
Nints illy Anya, illy föld mint te Magyar Haza
Hol minden jót az ÚR áldással halmaza.
Másutt még a' Nap is kél 's nyúgfzik másképen,
Nem énekel a' víg patsirta illy fzépen.
Nem látfzik a' Világ másutt illy vídámnak
Minden jobb 's kedvesbb itt fzívemnek és
fzámnak.
Másutt hegy' völgy' halmok így nem zenge-
deznek,
A' kristály források másként tsergedeznek.
A' virágos kertnek nints illy jó illatja,
Nints a' rósának illy tetfző ábrázatja. —

Az

Az Ánglus 's a' Belga, fösvény földe mellett
Fut, fárad, 's dólgoz, hogy fényljen más föld felett.
Ha ellenség ront rá vég tseppig minden vért
Fel-hevültt ſzívéből kéſz ki-ſzórni azért.
Ki ki fel-áldozza annak tehetségét
Ez éſzſzel, más karddal őrzi ditsőségét.
'S Olly rest népet hát tsak e' böv föld táplálna,
Melly e' jó Anyáért ki-kelni ſajnálna? —
Nem is vólt panaſzod eddig gyermekidre
Hogy ſiketek lettek vólna jótétidre,
El-bámúlt a' Világ a' nagy vitézségen
Mellyel hív Magyarid víttak értted régen,
Kiknek Török-vérrel réſzegültt ſzablyájok
Vólt a' több Orſzágok' leg-erősbb bástyájok. —
Melly ſok Fijad adóz most is drága bérrel!
Sok dajkaságodért fizet meleg vérrel,
'S A' vég lehellet is mellyet ki-fú ſzájok
Így ſzóll, hogy méltán ezt várta jó Hazájok,
Mond-meg néki Útas! ki ládd vagdaltt testünk'
Hogy értte örömmel víttunk míg el-estünk. —
Ne ſzórd édes Hazánk! mi ránk is átkodat
Senki nem kívánja úgy mint mi haſznodat.
Perelj inkább ſok olly írígy gyermekeddel,
Ki nem gondol veled ſem ékes nyelveddel.
Méltán fel-gyúltt mérged arra hintsen átkot
Ki a' jódra tzélzó ſzándéknak vét gátot. —

Mi, kik úgy tiſztelünk mint gondos Dajkánkat
Sajnálnánk é tőled valamelly munkánkat?
Vállunktól jobb-kezünk inkább le-ſzakadjon,
Ereinkben a' vér végképp' el-akadjon,
Elébb ſzólló nyelvünk ragadjon ínyünkhöz
Illy háládatlanság mint férjen ſzívünkhöz.—
Tiéd minden javúnk, erőnk 's életünk is
Néked haſználjon hát vég lehelletünk is. —

Sok jó Hazafijaknak kérésekre újra megindítjuk e' *Gyűlyteményünket*, még pedig ez után minden Héten kétſzer egy-egy árkust küldünk öt R. forint előfizetésért, mellyeket az ezt ólvasni kívánó Érdemes Hazafijak minden bátorsággal fel-küldhetnek *frankón* akár hozzánk akár a' Komáromi Posta-Mester Úrhoz. — Ha ezen Gyűlyteményünknek annyi Ólvasóji léſznek, a' mennyin vagynak a' Magyar Kurírnak t. i. kilentzſzáz vagy ezer; tehát a' haſzonból minden Eſzendőben leg-alább ezer Tallért fogunk a' Magyar *Literatura*' virágoztatására fordítani. Miképpen lehessen pedig azt leg-jobb móddal a' Magyar Litereratura' virágoztatására fordítani; arról ſok, nálunk Bőltsebb Hazafijakat fogúnk meg-kérdezni. — Mi leg-jobban ſzeretnénk ha a' Nyelv' pallérozására fel-állíttatándó kis Társaságnak tőkepénzül ſzólgálna, a' mellyet is reménylünk

hogy

hogy idövel ſok nagy lelkű Hazafijak gyarapítanának. —

Ha pedig az Ólvasók ezeren feljűl is ſzamosodnak, akkor két ezer 's több Tallérokat is fordítunk ezen nemes végre.

Most is ſzívünkre vagynak írva azok a' betük, mellyeken leg-első Tudosításunkat végzettük, „ hogy t. i. minden igaz Haza-„ fijakkal meg fogjuk azt esmértetni, hogy „ a' Hazának haſználni kívánó nemes ſzán-„ dék vólt az, melly ezen Munkát velünk „ el-kezdette. " — Ditsekedve említhetjük, hogy az Új Eſztendőben ki-botsátott Első Szakaſz olly kedvességet talált minden jó Hazafijak előtt, hvgy tsak Bétsben más M. Ólvasókon kívül kilentz fő Grófok fizettek-előre ezen Gyűlyteményért. Nem azért tselekedték ezt ezek a' nagy Méltóságok, mintha idegen Nyelveken ennél külömbbet nem ólvashatnának: hanem ezek a' Hazánk' Oſzlopi 's édes Atyjai olly belső meg-elégedéssel nézik Nyelvünk' gyarapítására törekedő igyekezetünket, a' millyen örömmel ſzemléli az édes Atya a' maga ſaját gyermekeiben ki-tsillámló virtusokat. — — Noſza azért Nemes Hazafijak! valakiknek ereikben még Magyar vér tsergedez, ne engedjük hogy a' mi restſégünk 's hidegségünk miatt a' mi ſzép nyelvünk, 's azzal együtt, híres Nemzetünk' emlékezete el-töröltessék. — —

Noha pedig ezen Gyülyteménynek már két ízben való el-kezdése igen ſok költségünkben került: de azért ne gondolja ſenki hogy mi ebből valamelly *Monopoliumot* egyebeket ki-rekeſztő Kereskedést akarnánk tsinálni. Tudjuk mi azt hogy nem egy két emberért van a' Haza; hanem inkább egy két ember van a' Hazáért. — Ha az ISTEN az Útasokra vígyázna, úgy ſoha ſem ennénk búza kenyeret; de azoknak meg-ázásokkal nem gondolván, alkalmatos időben megöntözi a' vetéseket. — —

Előre jelentjük hogy valamint a' Hazánk' haſznára tzélzó minden ſzándékot, úgy ha valakik illyen, vagy más forma Újságokat akarnak ki-botsátani, azokat bóldogítani fogjuk, 's előre kérjük a' Nemes Hazafijakat azon Társaságnak melly Bétsből Hadi Történeteket ád Képekkel 's Mappákkal együtt, előrefizetéssel való gyámolítására: úgymint a' melly Társaság még az Idegenek előtt is Hazánknak nagy betsülésére vagyon. —

A' kik a' Mindenes Gyülyteményt itt benn ólvassák, a' Könyvnyomtató-Műhelyben *(Tipográfiában)* Hetfön és Tsötörtökön kerestessék. — A' kik e' dologban hozzánk írnak, így írják: *A' Mindenes Gyülyteménynek Szerzőjinek.* 'S újra kérettetnek a' Levél' *frankózására.*

A DEO

A DEO PRINCIPIUM.

Ezt is az ISTENen.

Az ember a' maga terméſzete 's állapotja által törvények alá vagyon vettettetve. Ez az igazſág fundáltatik az ISTENnek lételén, a' ki az embereknek URok és Törvényt-tévőjök. Ha azt meg-engedjük hogy vagyon ISTEN, a' mellyet pedig józan okossággal bíró embernek lehetetlen meg nem esmérni, ſzükségesképen következik abból, hogy ennek a' Teremtőnek jussa van arra, hogy nékünk parantsoljon. Véghetetlenül jó, bölts, és hatalmas lévén, valamit parantsol, nem egyebért tselekſzi, hanem hogy minket tökélletesebbekké és bóldogabbakká tehessen. De azt kérdheti valaki: Vallyon ugyan az a' Teremtő akart é nékünk Törvényeket ſzabni? Az egéſz terméſzet arra viſz', hogy ezt el-hitesse velünk. Hogy lehetne az, hogy ez a' Feséges ÚR, a' ki illy nagy böltsességgel igazgatja a' testi Világot, tsupa történetre 's vak ſzerentsére bízta vólna a' Lelki, vagy Erköltsi Világot? Hihető é, hogy ez a' bölts ISTEN, okossággal bíró embereket teremtett vólna, 's még is azokban ſemmi véget magának nem tett vólna fel? Mi lehetne pedig ez a' vég egyéb, ha-

nem a' Teremtő réſzéről az ő ditsősége, az ember' réſzéről pedig, az ő bóldogsága, 's tökélletessége? De miképen érheti-el az ISTEN ezt a' kettős véget, hanemha az ollyan munkák által, mellyek az ő akaratja 's parantsolatja ſzerént léſznek. — Ez az erősség, mellyet az ISTEN ditsőségének meg-gondolásából véſzünk, igen erős és érezhető. Az ISTEN véghetetlenül ſzereti magát, 's nem teremthet ſemmit más tzélból, hanem magára nézve; ha azért a' teremtések ſzabad elmével ruháztattak-fel, azoknak a' Teremtővel való egyesüléseknek kell állani az ő ſzeretetében 's ſzólgálatjában; a' melly is a' Terméſzet' Törvényjének legelső és leg-nagyobb tzélja. Szint' ollyan ſzükséges tehát hogy van terméſzeti Törvény, a' millyen ſzükséges hogy az ISTEN ſzereti magát, és ha életet ád valakinek magán kívül, a' maga ditsőségére tselekeſzi azt. — —

Tegyük-fel más réſzről, hogy az ember tsak ollyan mint a' barom, és hogy ſemmi törvény alá nem vettetett; mi haſznát veſzi így az okosságnak, gondolkozásnak, 's ſzabadságnak? Mi léſz' ő így a' Társaságra nézve? mert a' Társaság, ſokkal inkább mint egyéb állapot törvényeket kíván, hogy ſenki a' másét ne bántsa. Az embereket minden zabola nélkül magoknak botsátani

tani nem egyéb, hanem ajtót nyitni az igazfágtalanságnak, erőfzaknak, hitfzegésnek 's mindenféle kegyetlenségeknek. Vedd-ki a' terméfzeti törvényeket, és azt a' láthatatlan de erős lántzot, melly az igazfágot 's hűséget erőssen tartja a' Nemzetségek között; úgy az emberek hasonlók léfznek az egymást pufztító halakhoz's vad-állatokhoz. —

De mitsoda eſzközök által lehet megkülömboztetni, mi az igaz, vagy mi nem? mit tanít a' terméfzeti törvény, és mit nem? Ez az eſzköz az Erköltsi haſzon, vagy a' mindenekbe bé-óltatott józan okosság: ez a' közönséges fáklya, melly itt bennünket vezérel. Az a' kútfő, mellyből az okosság ki-fzivárogtathatja a' terméfzeti törvényt, nem egyéb, hanem az embernek jól ki-tanúltt terméfzete. E' maga meg-tanít arra, hogy bizonyosan tartozunk mi valamivel az ISTEN eránt, magünk és más emberek eránt. Ezek a' kötelességek formálják a' Vallást, magunk' fzeretetét 's Társaságot, mellyek a' terméfzetnek három kútfejei, 's az Erköltsi-tudománynak igaz fundamentomai.

Könnyű éfzre vennünk, hogy ezek a' törvények a' Teremtő által világosan ki-jelentettek, hogy azok teljesíthetők, haſznosok, 's meg-egyeznek mind az ISTENnek ditsőségével, mind pedig az embernek ter-

méſzetével, 's állapatjával. Ebből azt kell ki-hoznunk, hogy ezek a' törvények mindeneket köteleznek, hogy ſoha ſem változnak, és ſemmi ki-fogást nem ſzenvednek. Mert az úgy nevezett örökké-való Törvény nem egyéb, hanem az ISTENnek értelme, vagy örökké-való bőltsessége; a' mellyből azt kell ki-hoznunk, hogy az a' törvény, melly a' józan okosságtól diktáltatik, a' fő Törvény-adónak akaratja, 's fundáltatik azon a' változhatatlan renden, mellynek kútfeje az ISTEN.

A' Nemzetségeknek törvényeket nem kell meg-külömböztetnünk a' terméſzeti törvénytől, mert a' jó rend kívánja, hogy az az ISTEN, a' ki törvényeket ſzabott az embereknek, mellyeket egymás eránt gyakoroljanak, azt is akarja, hogy a' népek, mellyek nem egyebek, hanem ſok emberekből álló Társaságok, ugyan azon kötelességeket meg-tartsák.

Sok Tudósok nagy könyveket írtak erről a' terméſzeti törvényről. Igen ſzép renddel elő-adta azt a' többek között Burlamaqui híres Genevai Tanító, illyen tzím alatt kijött munkájában: *Principes du Droit Naturel Geneve* 1748. az-az: *A' Terméſzeti Törvénynek kútfejei.* Minthogy már ezután a' Felséges Parantsolat ſzerént kell ezt a' Terméſzeti Törvényt leg-alább á' nagyából még

a' ſa-

a' falusi Oskolákban is tanítani: haſznára lenne Hazánknak 's ſzületett nyelvünknek az az érdemes Hazafi, a' ki ezt érthető ſzép magyarsággal le-fordítaná; mert ennek még az Aſzſzonyok is nagy haſznát vehetnék. Értjük azokat, a' kik ſzeretnek ólvasni. —

A' melly nap a' Felséges Tsáſzár' ſúlyos betegségének híre futamodott, így fohaſzkodott-fel egy Hazafi:

Ti, értz ſzívű Párkák! kik éltünk' fonalát
Nyújtván ki-méritek delét 's est-hajnalát,
Mikor *Jóſef'* betses napjait nyújtjátok
Az írígység' voksát meg ne hallgassátok.
Ditső tetteit is réfül ne vegyétek,
Mert kilentz eſztendőt úgy ſzáznak vélnétek.
Mikor bóldoggá tett népének ſzüksége
Nem léſz rá, tsak akkor légyen élte' vége!

A' Tanúló Emberekhez.

Tsak nem közönséges bal-vélekedés ez, hogy a' Tanúló Emberek rövidebb életűek mint egyebek. Ennek meg-tzáfolására elég, ha vetjük ſzemeinket a' tudományoknak külömbb-külömbbféle nemeiben fáradozó Túdósokra, 's öſzve-hasonlítjuk azokkal, a' kiknek minden foglalatosságok abban áll, hogy minden munkát kerüljenek. Így meglátjuk, hogy ezek az utólsók éppen nem élnek azért tovább, hogy heveréssel töltik

nap-

napjaikat. Egy Feijóó nevezetű Túdós Szerzetes nem igen régiben figyelmetesen visgálván minden hívatalú embereket, azt írja, hogy meg-tartván a' *Proportziót*, vagy egyenlőséget; leg-több nyóltzvan eſztendősöket talált az Akadémiákban, 's külömböző Törvény-ſzékeken dólgozó Személyekben. A' mi a' Szerzeteseket illeti; ſokkal több öregeket talált azok köztt a' kik tanúlnak, mint ſem azok köztt, a' kik az éneklésre rendeltettek.

Lútziánus a' maga idejében ſzámba vette azokat, a' kik tanúlásra ſzentelték magokat, 's még is nagy vénséget értek. A' leghíresebb (Filosófusok) Bőltselkedők között említ tizen-ötöt, kik mindnyájan meg-haladták a' nyóltzvan eſztendőt. *Solon*, *Tales*, *Pittakus*, Görög-Orſzágnak három Bőltsei, mindnyájan ſzáz eſztendőt éltek. A' Stóikusok' törsökök *Zénó*, kilentzven-nyóltz eſztendőket élt, *Demokritus* ſzázat, *Ksenofilus* ſzáz ötöt. Mind a' Poétaknak, mind a' Históríkusoknak vóltak meg-élemedett Öregjeik. Az Égyiptombélieknél a' Vallás' Tanítóji, az Arabsoknál a' Mesék magyarázóji, az Indusoknál a' Brakmánok ſokkal tovább éltek mint mások. —

A' mai időben is ſzínt' úgy igaz ez a' jegyzés, mint régenten vólt. Ama Túdós Kárdinális *Nóris*, a' ki minden nap tizen-

négy

négy órát tanúlt; ama' munkás *Arnold* a' kinek író-tolla olly termékeny vólt; a' fáradhatatlan *Natalis Aleksánder*, a' ki olly sok munkákat hagyott; *Kirker*, *Pápebrók*, *Sirmond*, *Petávius*, kiknek életek szüntelenvaló elmélkedés vólt, mindnyájan nagy öregségre jutottak. A' Túdós Venema Franekvérában még nyóltzvan-nyóltz esztendős korában is közönséges letzkéket tett. Ama híres Genevai Prófesszor Vernét, nyóltzvanhét esztendős koráig közönségesen tanított, még ma is, noha már a' kilentzven esztendöt meg-haladta, egy könyvön dólgozik, melly lész *a' Kéresztyén Vallásnak mentségé*. Míg Ifjú vóltam, addig én is fegyvert fogtam, úgymod, és a' Kereszstyén Vallás mellett hartzoltam; de már hogy megélemedtem, az erössebbekre bízom azt, én pedig annak mentségére szánom utólsó lehelletemet. — Kitsoda dólgozott többet elméjével mint a' nagy Neuton, és Leibnitz? még is az első nyóltzvan-öt, a' második pedig hetven esztendöket ért, hogy másokat 's még ma is élő Túdósokat elő ne hordjak.

Úgy látszik, hogy az okosság is erősíti ezt a' tapasztalást. A' tanúlás, mikor nem felettébb való, és meg-egyez az embernek ízlésével, inkább gyönyörködtetésére, mint sem fáraszstására van néki; és így az életet nem rövidíti. Az ólvasás leg-jobb orvosság

az

az únalom ellen, és így nem hogy kevesítené, hanem inkább meg-ſokasítja napjainkat.

Azt vethetné valaki ellenünk, hogy ſok bádjadſágokat, főfájásokat, ſzomorú gőzöket, náthákat, hurutokat 's egyéb alkalmatlanságokat ſzenvednek a' tanúló Emberek. Meg-engedik ezt az Orvosok is, és a' leg-híresebbek, könyvek' tsinálására adták magokat, hogy az illyen beteg-ségeket vagy meg-előzzék, vagy meg-orvosolják. Az előbb említett Túdós Szerzetes Feijóó azt feleli ez ellen-vetésre; hogy a' főfájások, ſzomorú gőzök, náthák és egyebek, mindenféle emberekkel közök, akár tanúljanak akár ne. Nem a' tanúlás téſz beteggé, hanem vagy testünk' alkotványának gyengesége, vagy a' felettébb való munka, a' melly nem tsak a' tanúlásban ártalmas, hanem mindenféle más mesterségekben is. Ezen kívül, az illyen kitsiny erőtelenségek, kevés ideig tartó náthák, hurutok, nem rövidítik az életet, hanem inkább a' testet a' ſok roſzſz nedvességektől ſzabadítják-meg. Meg kell tartani azt is, hogy valamint más hívatalú embereknek, úgy kivált a' Tanúlóknak mértékleteseknek kell lenni mind az ételben 's italban; mind pedig a' munkában; 's kivált a' ſok éjtſzakázások által a' ſzükséges álomnak órájit nem kell testektől el-lopni. Gyakorolniok kell testeket, valamint elméjeket, ſétál-

tálván gyakorta az egéſzſéges levegőjű helyeken, hogy meg-friſsültt erővel kezdhessenek a' munkához. Az Akadémiai gyakorlások, diſputálálások 's vetélkedések, kivált mikor harag, írígység nélkül nagy elevenséggel folytattatnak; egéſz orvosságúl vagynak a' tanúló Ifjaknak. Már Plútárkus azt jegyzette-meg ezekről, hogy nevelik a' belső melegséget, vékonyítják a' vért, tiſztítják az ereket, 's ki-hajtják a' ſzükségtelen nedvességeket. —

Találós Mese (Enigma.)

Olly hív bíztos mint én földön igen ritka
Azért bízatik rám ſok Szeretők' titka.
Elébb hagyom melyem' ketté ſzakaſztani,
Szívem' rejtekeit mint ki-fakaſztani.
'S A' mi tsudább ſzáj, nyelv 's hang nélkül beſzélek,
Érteſz de füleid lévén nem hallſz vélek.

Rejtett-ſzó. (Logogrif.)

A' halhatatlanság' némelly képe vagyok;
Azért ásítnak rám kitsinyek és nagyok.
A' Pállya-futóknak leg-főbb ditsőségek
Én vóltam, 's vagyok ma Hérók' ékeſségek.
Kilentz lábam, hármát ſok torkos ſzereti,
Hármát *Szabóltz*, *Árva*, 's *Trentsin* bőven veti.

Öt

Öt téfzi a' Király' erejét 's félelmét,
Négy gyújtja a' danló leányok' fzerelmét.

A' Méhéfzekhez, és valakik a' Terméfzet' visgálásában gyönyörködnek.

Noha a' leg-kissebb féregben is tsudálatos az ISTEN: de leg-inkább bámúlásra méltók az ő bölts útai a' méhek körül. — A' méheknek a' Köz jóban való fáradozásokat, jól rendeltt Társaságokat, Királynéjok eránt való mély tifzteleteket, annak a' dólgozó méhek eránt mutatott nyájaskodását nem győzik tsudálni a' leg-nagyobb Böltsek. — *Ariſztomakus* a' mint Plinius írja róla, 58. eſztendőket töltött a' méheknek fzüntelen-való visgálásokban: de még is azoknak terméfzeteket egéfzen ki nem tanúlhatta. — Amaz Árgusi fzemekkel bíró *Bonnét* pedig azt mondja, hogy még, a' méhek felől való Tudományokban tsak az A, B, C-ig mentünk: annyira igaz az, hogy a' leg-kissebb féreg is Világnak tetfzhetik a' leg-nagyobb Böltsnek. —

(Erről a' következendő Levelben bővebben fogunk értekezni.) — — —

A' F. TS. ÉS K. KEGYELMES ELGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

II. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 4-dik Napján, 1789-dik Esztend.

A' méhekről tett Jegyzések folytattatnak.

Akár a' méheknek jó rendbe szedett köz Társaságokat, akár pedig az ő munkájokból bé-vevö hasznot vegyük gondolóra: minden

módon nagy okunk vagyon a' bölts Teremtőnek hálá-adással való magaſztalására. — Alig van egy-egy gazdálkodás' neme melly kevés gondra több haſznot hajtson mint a' méhéſzség. Azt írja *Christ* a' *Rodheimi* Prédikátor Úr, a' kinek a' méhekről írtt haſznos munkáját, nem ſokára egy érdemes Hazafi, Magyarúl fogja ki-botsátani, hogy a' ki a' méheknek jól gondjokat viseli, huſzon-öt kasból minden eſztendőben bé-vehet ſzáz ötven Rh. forintokat még pedig úgy, hogy egyet ſe öljön-meg. — Mert nints nagyobb háládatlanság mint ezeket az érttünk fáradó munkás férgeket meg-ölni, a' mint ſzoktak néki jótétekért még ſok Méhéſzek fizetni. Miképen lehessen pedig őket mézeknek felétől, vagy a' mint az idő hozza magával harmadától meg-foſztani, úgy, hogy telelni való magoknak is maradjon, arról ſzóllani fogunk alább, minekutánna előbb némelly Jegyzéseket téſzünk terméſzetekről. — —

Minden kasban háromféle nemeik találtatnak a' méheknek; az első a' Királyné, vagy Anya-méh; a' második a' dólgozó méhek; a' harmadik a' herék. A' Királyné a' fő ſzemély minden kasban, ez a' többeknek Generálisok, a' melly nélkül az egéſz ſereg el-puſztúlna vagy ſemmivé lenne. Olly termékeny ez a' Királyné, hogy egy fertály

eſz-

eſztendő alatt harmintz ezer új méheket ſzaporít. Formájára nézve külömböz a' többektől, ſokkal nagyobb 's nemesebb tekéntetü. A' feje gömbölyebb, órra rövidebb, álla és fogai be felé hajlanak, úgy hogy a' munkára alkalmatlan. A' ſzemei, valamint egyéb méheknek, ſárga ſzínüek, ſzőrökkel bé-fedeztettek, és ſok ezer apró tükörötskéből négy ſzeg formára palléroztattak-ki, hogy a' világosságot mindenfelől bé-vehessék, és éjtſzaka ſzint úgy mint nappal láthassanak. Szárnyai ollyan nagyok mint a' több méheknek, de testének hoſzſzúságához képest igen rövidek, úgy hogy a' repülésre alkalmatlan. — Mikor rajt akar botsátani, előtte való nap jelt ád az egéſz kasnak, hogy az új rajok ki-menéshez kéſzüljenek. A' ſzavának hangja ez, *tüt*, *tüt*, *tüt*, mellyet a' figyelmező Méhéſzek, nyóltz lépésnire meg-hallhatnak. Ez a' hang nem a' ſzáján, hanem a' melye felől lévő ſzelelő lyukakon jö-ki, mellyeken a' levegő-eget bé-ſzívja és ki-adja. — Minekutánna a' dólgozó méhek a' következendő raj ſzámára el-kéſzítik a' *tzellákat*, vagy ſzobátskákat; mind azokat ſorra járja a' maga test-őrzőjinek ſeregekkel, és beléjek téſzen egy-egy tojást. Abba a' ſzobátskába pedig, melly a' következendő Királyné ſzámára pompáson el-kéſzíttetett, 's melly a' többeknél nagyobb, ollyan tojást

téſz-le, a' mellyből Királyné válik. — Nagy kérdés ez a' Terméſzet-visgáló Böltsek élött, miképen érezheti-meg a' Királyné, hogy most ollyan tojás van nála, mellyből Királyné vagy Anya-méh léſzen? Többnyire a' Túdósok abban az értelemben vagynak, hogy mindenik tojásból válna illyen Királyné, és tsak a' tágasabb ház, 's a' nagyobb gondviselés téſzi ezt Királynévá. De így is éppen meg-foghatatlan a' terméſzet az ő testének alkotásában; hogy ő a' munkára alkamatlan, az igazgatásra pedig, és a' több Királlynéknak meg-ölésekre alkalmatos légyen. — Közönséges vélekédés az emberek között, hogy a' Királynénak nints fúlánkja: de ſzint úgy van mint a' többeknek, hanem igen ritkán él vele. Egéſz óráig is el-tarthatja öt' valaki kezeiben, ſímogathatja, 's meg is ízoríhatja, 's még is fúlánkját ki nem botsátja. ſzint úgy láttatik tudni, hogy az egéſz kasnak meg-maradása ő töle függ, azért is igen nagy gondja vagyon életére. Valamint a' több méheknek fúlánkjok, úgy a' Királynéjé is hasonló egy vékony fűréſzhez, mellynek mind két óldalról tizen-öt horgatskáji vagynak, 's be felé hajlanak. Ez az oka, hogy a' méh azt, a' tömött húsból viſzſza nem húzhatja. Ha pedig a' fúlánkja a' testben marad, úgy meg-ſzakad a' méreg-tartó hójagotskája is, melly a' belső réſzekkel

egye-

egyesült, és ezt tsalhatatlanúl követi a' méhnek halála. De mikor más méhet ſzúr-meg fúlánkjával a' méh, minthogy annak teste igen gyenge, abból füréſz formájú fúlánkját többnyire mindég épségben húzhatja-ki.

Melly nagy ſzeretettel 's tiſztelettel viseltessenek a' méhek az ő Királynéjok eránt, az éppen le-írhatatlan. Ha a' Királyné valamelly ſzerentsétlenségből meg talál halni, ſem nem eſznek, ſem nem dólgoznak, hanem többnyire vagy el-ſzélednek, vagy éhhel halnak-meg; hanemha már a' más Királynéjok ki-költ tojásából, a' melly körül ſzorgalmatosan esdekelnek. Ha meg-esik, hogy télben igen kevés mézek vagyon; magok nem eſznek, tsak hogy a' Királynéjoknak légyen elég, úgy hogy ſzokſzor tapaſztalták a' gondos Méhéſzek, hogy minekutánna minden méhek már éhhel meg-döglöttek, azután is él még a' Királyné nyóltz kilentz napokig, mellyek után többnyire búvában halmeg. Hogy a' Királynénak különös test-őrzőji légyenek, az is tagadhatalan; mindenkor körülötte vagynak, és valahová megy mindenüvé el-kísérik. A' Királyné többnyire mindég a' kas' közepében a' leg-bátorságosabb helyen vagyon, és ritkán is lehet egyébkor látni, hanem mikor tojni indúl, a' melly is leg-inkább dél előtt esik-meg tizenegy óra tájban, minden kíséröji utánna men-

nek, és minden módon néki hizelkednek. A' dólgozó méhek, még az útat is nyalják, mellyen által-ment Királynéjok. A' Királyné is igen nagy szerettel viseltetik a' több méhekhez. Gyakorta meg-áll a' dólgozó méhek között, 's szeretetének jeléül nyelvét ki-nyújtja, és azoknak szájokat 's nyelveket nyalogatja.

A' második nemek a' méheknek, a' *herék*. Ezek fejekre 's melyekre nézve nagyobbak a' Királynénál, de hátúljok sokkal kissebb, és nem ollyan hegyes. Fejek gömbölyűbb mint a' több méheké, a' fogaik pedig aprók és laposok. Nints semmi fúlánkjok hogy azokal a' több méhekben kárt ne tehessenek. Sokan tagadják, hogy ezek a' herék ejtenék a' Királynét teréhbe, noha *Reaumür* ezt maga tapasztalása után bizonyítja; de tsak ugyan tagadhatatlan, hogy tsak ezek egyedül hímek a' méh-kasokban, és hogy nemző tagokkal és magvakkal bírnak. Mivel ezek minden munkára alkalmatlanok, és tsak a' többeknek keresményekből élnek; úgy látszik, hogy a' bölts terméfzet meg nem szenvedné őket, hanemha szükségesek vólnának ideig a' Királynénak tenyészővé való tevésére. *Reaumür* azt írja, hogy valamellyek egyszer a' Királynéval közösülnek, azok mind el-veszneк utánna: azért is a' népes kasokban illyen herék ezerek is találtat-

tatnak. A' hidegtől igen félnek; azért is rend ſzerént a' kas' közepében a' Királyné mellett tartózkodnak, és tsak a' melegebb órákon jönek-ki a' kasból. Ezek a' herék rend ſzerént Majusban kelnek-ki tojásokból, és már Juliusban, vagy Augustusban a' több méhektől meg-ölettetnek, vagy pedig ki-verettetnek, és többé viſzſza nem botsáttatnak. Meg-esik, hogy ha tavaſzſzal roſzſz idők járnak a' méhekre, és kevés mézet gyűjthetnek; akkor ſokkal elébb is meg-ölik a' heréket, ſőt az ő fel-gerjedett haragjokban, még a' here tojásoknak is nem kedveznek. Vagynak olly méh-kasok is, mellyek nem örömest lépnek erre a' méſzárlásra, hanem a' heréket egéſz Oktoberig is közöttök ſzenvedik. Minthogy pedig egy herének tartása, melly tsak tsupa mézet eſzik, többenn áll mint három vagy négy méheké; azért is nem árt ha illyenkor a' Méhéſz gazda maga ingerli fel a' méheket a' heréknek ki-üzésekre. Minthogy azoknak fúlánkjok nints, és úgy bánhat velek a' mint akarja: igen jó léſz, ha egynéhányat közzülök maga kezével meg-tsonkít, vagy meg-véresít. A' méhek ſemmi bénnákat 's tsonkákat magok köztt meg-nem ſzenvedvén, az illyeneket előſzör meg-ölik, 's azután az épeket is közzülök minden irgalmasság nélkül ki-üzik.

A' harmadik nemek a' méheknek, a' *dólgozó méhek*, mellyek sem nem hímek, sem nem nöstények. Igen tsudálatos testeknek alkotványa, mellyet hosszan kellene le-írnunk. Az órrok, mellyel a' mézet hordják nem lyukas, a' mint némelyek gondolják, hanem meg-van rakva erös szörökkel, mellyekkel sok mézet fel-nyalhatnak; úgy hogy ha valaki egy népes kas' elébe nyóltz itsze mézet tölt-ki egy tálba, azt egy nap alatt mind bé-takaríthatja. Mindeniknek négy szárnya, 's hat lábai vagynak, mellyekkel élnek a' virágoknak bé-hordásokra. Ezek a' leg-számosabbak minden kasban, kik a' munkát magok köztt fel-osztják. Némellyek kivül, mások belöl dólgoznak. Némellyek szobákat tsinálnak, mások azokat pallérozzák; némellyek a' lyukakon strásálnak, némellyek elsö lábaikkal öszve-fogódznak, és egy hoszszú lajtorját tsinálnak, hogy a' terehvel haza jövö méhek az ö hátakon fel 's alá járhassanak. A' mellyek a' munkára ki-küldetnek is, azok közzül is némellyek mézet, mások viaszt, mások vizet, mások ragadó sárt hordanak. A' melly úton el-mentek, még a' leg-fürübb ködben is viszsza tudnak azon menni egy mérttföldnyiröl is, úgy hogy egy lépéssel is tovább nem mennek. Szorgalmasos gondjok vagyon föképen a' tojásokra, azokból ki-költt apró fér-

férgetskékre, kiváltképen pedig következendö Királynéra, a' melly körül való ſzorgalmatosságok le-írhatatlan.

Vagyon nyelvek is, a' mellyet ök egymás köztt jól értenek. Sokſzor lehet tapaſztalni hajnal elött, hogy azok, kik a' lyukakon ör-állók, ha látják piroslani a' hajnalt, le-ütik fejeiket, ſzányaikat pedig ki-terjeſztvén, nagy zúgást tsinálnak, hogy a' nyúgovók fel-ferkenvén dologra ſiessenek.

A' mi életeknek hoſzſzúságát illeti; némellyek úgy vélekednek, hogy két 's három eſztendeig el-élnek: de a' leg-közönségesebb 's talám leg-igazabb vélekedés az, hogy a' melly méhek ezen a' nyáron rajzattattak, már a' jövö nyáron vének leſznek, és Augustus' vége elött nagy réſzént meghalnak. De az ö halálok által, minthogy igen ſzaporák; nem léſz ſemmi fogyatkozása a' kasnak, ha tsak a' ſok rajzás által nagyon meg nem erötelenittetett.

A' mi a' hólttakat illeti; azoknak el-temetésekre fordítják a' meleg esös napokat. Két három méh meg-fogja a' hólttat, 's viſzik a' lyukra, 's ott más méh, vagy ha egy nem bírja, ketten is meg-fogják, és mintegy tizen-öt lépésnyire el-repülnek vele, és ott a' földre botsátják. De mihelyt az idö fel-derül, a' temetést félbe ſzakaſztván ſzükségesebb munkájikhoz látnak. *(a' többit máskor.)*

Rabner' Szatirâji vagy is gúnyoló Beſzédei, Gellértnek felelelő Bálvány Víg Játékával együtt. Fordította Sz. S. J. Poſonyban 1786.

Hogy ezen Könyv' Fordítója Hazájának 's ſzületett nyelvének nagy ſzeretője légyen, ki-mutatja mindjárt az első levélen, a' Hazához intézett érzékeny verseiben, — Ha ez előtt tsak húſz eſztendővel így kedveltettük vólna ſzületett nyelvünket, most talám meg-vólna az, a' mit óhajt Verseinek végek felé;

Nagy haſznára vólna ez a' te nyelvednek,
Hogyha Magyarúl kén folyni Törvényednek.
Pólgár, Katona, Pap azonn ſzóllanának,
Úgy több kedvellői nékie vólnának.

Ha Rabnernek ezen egynéhány Szatirájinak által-ólvasások talám nem kedveltetné magát úgy mindenekkel, a' mint azt Rabnertől várták vólna; vígaſztalásokra lehet az, hogy az Ánglus és Frantzia fordításoknak is éppen e' lett ſorsok; a' mellyből a' láttatik következni; hogy nem a' fordítás egyedűl annak oka, hanem az is, hogy Rabner nem annyira különös elméssége, mint kivált a' Német nyelvnek munkájiban tündöklő ritka ſzépsége által érdemlette betsületének nagy réſzét. A' Víg-játék' elejibe né-

melly

melly jegyzéseket tett a' Fordító a' Magyar Versek' nemeikről. Különösen tetszett nékünk ebben az, a' mit ír a' Magyar Versszerzésnek régiségéről. A' Magyar Verseknek már nagy kedvességek vólt Átilla idejében. Ezt bizonyitja Priskus a' Konstántzinápolyi Tsászárnak Átillánál, vagy Etelénél lévő Követe, a' ki írva hagyta, hogy midőn Etele asztalától, a' hol ő is jelen vólt, fel-kőltek, két Magyar ember bé-lépvén a' Palotába, az Etele győzödelmeiről 's hadi munkájiról verseket éneklett; a' kiknek éneklésekre az Ifjak örvendeztek, az Öregek pedig, a' kik már szólgálatra alkalmatlanok vóltak, könyveket tsorgattak. — Azt írja *Gáleótus Mártzius* Mátyás Királynak Könyv-ház Őrzője, 's mindennapi asztali Vendége, hogy már gyermek korában az illyen Vitézi verseknek hallgatásokban olly figyelmetes vólt, hogy mind ételéről mind italáról el-felejtkezett, 's kész lett vólna azokat estig is hallgatni, a' melly indúlatot benne vitéz Atyja gyönyörködve szemlélt. Ez a' Gáleótus Mártzius Mátyás Királynak jelesebb mondásait egy könyvetskében öszveszedvén, ennek tizen-hetedik Szakaszában azt írja, hogy Király korában is ezt a' szokást Mátyás mindenkor meg-tartotta. „ Szün-
„ telenül úgymond a' Király' asztalánál mély
„ és okos dólgokról vetekedés tartatik,
„ vagy

„ vagy pedig valami tiſztességes dolognak
„ említése vagyon, avagy versek énekel-
„ tetnek; külömbb-külömbbféle Musikásai
„ 's Lantosai vagynak, a' kik a' nevezetes
„ Férjfiaknak tselekedeteket Magyar nyel-
„ ven ſzüntelen énekelik. Ez a' régi Róma-
„ ſzokás ú. m. mostanában ſzállott a' Ma-
„ gyarokra. Mindég valami jeles lett do-
„ log hozatik-elő, ſzerelmes versek pedig
„ igen ritkán mondatnak, hanem többnyire
„ a' Törökök ellen viseltt viaskodások,
„ viadalok és ütközetek ſzámláltanak-elő,
„ nem is bárdolatlan beſzéddel. — — —

Ha Mátyás Király' idejében tsak húſz Hazafijak éltek vólna ollyak, a' millyek ma ſzámosan vagynak, kik t. i. Anyai nyelvek' pallérozására egéſz erejekkel törekednek: úgy talán a' Magyar Literatura leg-virágzóbb vólna ma Europában. Mindenek meg-vallják, hogy abban az időben nem találtatott a' Királyok közt Mátyáshoz fogható, ſem vitézségére, ſem böltseségére, ſem a' tudományok' ſzeretésekre nézve.— A'Budai Könyvtár tsak nem leg-első vólt; 's a' Magyar Monárkiának egyik határa vólt a' hóltt Tenger, a' másik pedig az Adriátikum. — De nagy hátramaradásunkra lett a' több okok közt Eleinknek a' Deák nyelvhez való ſzeretetek. —

La

La Science du Gouvernement par M. de Real Áix la Chapelle 1760.

Az Igazgatásnak Tudománya.

A' Törvények nem valamelly változó vagy bizonytalan fundamentomokon 's a' Nemzetségeknek bal-vélekedéseken, hanem állandó 's változhatatlan fundamentomokon építtettek. Minden embereket kötelesznek azok, 's a' Királyok is fenkit azok alól ki nem vehetnek. Azoknak hűséges meg-tartásokban áll egyedűl a' közönséges bóldogság.

Az igazgatásnak jósága abban áll, hogy a' jó rend virágozzon minden Társaságokban. E' vólt a' Teremtőnek is tzélja abban, hogy a' Törvényeknek elementumokat, vagy kezdeteket bé-írta az embereknek Lelkek-esméretébe, 's egyfzersmind Törvény-fzéket emelt-fel minden Lélekben, a' melly által ő maga fzüntelen ítéltetik. A' belső mardosás, melly a' bűnnek következése, büntetéssel fenyegeti ötet; az öröm pedig, melly az ártatlanságnak gyümőltse, a' reá következendő bóldogságnak záloga. De ha az ember fiket e' belső bírónak fzavára, és ha a' jó rendet nem akarja meg-tartani, akkor az Orfzágnak, vagy igazgatásnak kell azt meg-zabolázni, és a' bőlts törvények által illendő határok köztt tartani.

Azt

Azt mondja Reál, ezen Könyvnek Írója, hogy egy réfzről a' félelem, más réfzről a' nagyra vágyás vólt a' Társaságoknak fzerzőjök. Szükség vólt úgymond megfzorítani a' fzemélyes fzabadságot, hogy a' közönséges fzabadság annál fzélesebben ki-terjefztessék, és Urat kellett az embereknek válafztani, hogy a' fzólgaságot elkerűlhessék. Ez által az állapotoknak külömbözések 's egyenetlenségek nem csak hafznos, hanem el-múlhatatlanúl fzűkséges is lett. Mikor a' bölts Igazgatók alatt minden tagok el-végzik kötességeket: akkor mindenféle állapotok azon egy tzélra törekednek, és mint a' kerekségnek fúgárai a' közép pontban, úgy egyesűlnek az igazfágnak 's jó rendnek fzeretetében. Valamint a' terméfzeti Törvények; úgy az Országoknak is fzabadon hozott Törvényjeik fzükség hogy erre a' tzélra vezessék az embereket. — — —

Azután az egéfz Világnak Históriájára fordítván fzemeit a' bölts Író; fzorgalmatosan visgálja a' böltsebb népeknek törvényeket 's jó rendeléseiket. A' fok hartzoknak 's vér-ontásoknak Históriáji úgymond nem egyéb, hanem a' bolondságnak 's az emberek' nyomorúságaiknak fzomorú táblájik. Az ő törvényeik 's igazgatásoknak módja pedig, az ő böltseségeknek 's bóldogságoknak bizonysága.

Ama

Ama régi Kérdésre; *Mellyik a' legjobb Igazgatás' neme?* azt feleli ſok jegyzései után a' bölts Iró; hogy ſem a' ſzabadság ſem a' tirannusság vagy kegyetlen uralkodás nem ſzükséges következése egyik Igazgatás' nemének is. A' bölts és jó Fejedelem alatt ſzabadság találtatik a' birodalomban; ha pedig az Igazgatás' és Törvények' ki-ſzólgáltatások réſzre hajló, akkor a' Tirannusság uralkodik a' Köz-Társaságokban is, a' hol ez még rettenetesebb mint a' Monárkiában.

A' más Levélen adott Találós-mese vólt *Levél*, a' Rejtett-ſzó *Borostyán.* E' télen nyáron zöld, 's a' Vitézek' hartzaiknak tzéljok. Ki-telik belőle a' többek köztt: *bor*, *ros*, *tábor*, *nóta.*

Találós Mese.

Mi vagyunk forrási minden bőltseségnek,
Tanitóji okos és vad nemzetségnek, —
Sok Pajtások vagyunk mi egy kereseten.
Ketteje eſzköz vólt ama nagy eseten,
Mellyet egy ſzép gyűmölts' látása okozott
'S Jó íze a' földre igen mély gyáſzt hozott.
Ma is vígan hordja minden ſzív járműnkat;
De ki vakúl hiſzi tsapodár ſzavunkat,
'S Azt a

'S Azt az okosságnak fontjával nem méri
Minket is el-ront az 's veſztét is el-éri.

Rejtett Szó.

Mikor a' hegyeken a' ſzőllők meg-érnek
Jó ſegédje vagyok a' munkás Vintzlérnek.
Igaz Magyar nevem' öt betü tsinálja,
Folyó-vizét bennek Borsod meg-találja.
Négye nagy betsben van Svajtzernél 's Belgánál.
A' négy végsőt láthadd minden ſzegény háznál.
Itt az is, a' minek ha tartnak ſzereted,
De még is másképen intézed életed'.
A' két végsőből ſok éh has étkét várja,
Két ſzélsővel telik a' Király kints tárja. —

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

III. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 8-dik Napján, 1789-dik Esztend.

Mennyi emberek élhetnek most a' földnek színén?

Semmi sem bizonyítja-meg inkább az Isteni gondviselésnek böltseségét, melly szüntelen vígyáz a' Világnak igazgatására, mint az emberi nemzetségnek fenn tartása. Ez az Isteni gond, ki-tetszik abban, hogy nem

állván ellent a' ſok vérengező hadakozások, döghalálok, puſztító áradások, egéſz Városokat hamuvá tevő gyúladások, föld-indúlások, ragadó nyavalyák 's egyéb tsapások; még is a' földön lakó embereknek ſzámok tsak nem mindenkor egyforma. Ez az egyformaság vagy egyenlőség két dólgot téſzfel. Az első ez, hogy a' Teremtő az emberekre úgy vígyáz, hogy ezek ſem ſzer felett meg nem ſzaporodhatnak, ſem feletтébb meg nem fogyhatnak. A' másik ez; hogy az emberi nemzetség meg-újúl minden harmintz, vagy leg-feljebb harmintz-ötödik eſztendőben. — Ama nagy böltseségű Ánglus Halley a' Londoni Túdós Társaság' tagja, meg-mutatta igen hiteles Táblák által, hogy tizen-hét eſztendő alatt elhal az emberi nemzetségnek fele. — Azután a' hihetőségnek reguláji ſzerént meghatározza azt is, mitsoda reménysége lehet még akárkinek is életének terjedése felől, p. o. lehet fogadni ſzáz forintban egy ellen, hogy egy húſz eſztendős ember el-él még eſztendeig; nyóltzvanban egy ellen, hogy a' ki huſzon-öt eſztendős el-él még eſztendeig; harmintz-nyóltzban egy ellen, hogy a' ki ötven eſztendős, élhet még egyig. — A' mi az egéſz földön élő emberek' ſzámokat illeti, hogy azt ki-találhassuk, közép útat kell azok köztt tartanunk, a' kik

vagy

vagy ſokra vagy kevésre tették: e' ſzerént lakhatnak most a' földön hét ſzáz húſz millio emberek. —

Az ISTEN nem engedi ſem azt hogy az emberi nemzetség nagyon meg-ſzaporodjon, ſem azt, hogy igen meg-fogyjon. Innen van, hogy az élet bizonyos határokba ſzoríttatott; hogy együtt vévén az egéſz földet, a' hólttaknak 's ſzülettetteknek ſzámok egyik a' másikat kevéssel haladja-meg; és hogy mivel a' Férjfijak mind a' hajókázásokban, mind a' hadakozásokban ſok ſzerentsétlenségeknek vagynak ki-tétettetve, azért többFérjfijak mint Aſzſzonyok ſzülettetnek. —

AZ ÚTAZÓKBÓL.

Amérika fel-találásának rövid le-írása.

Nem tzélunk ſzóllani azokról a' próbákról, mellyeket a' Portugallusok tettek Áfrika ſzélein, hogy új és még esméretlen földeket találhassanak-fel: hanem azokat mint aprólékosságokat el-hágyván, által-megyünk Kolumbus Kristóf' találásaira; a' mellyek olly nagy változást tettek Europának kereskedésében 's egyéb állapotjában is, hogy egéſz figyelmetességünket meg-érdemlik. A' mellyeket említünk, vettük azokat abból a' hiteles históriából: mellyet írt a' Kolumbus'

Fija, a' ki veſzedelmes útazásainak társa, és többnyire minden tselekedetének ſzemlélője vólt.

Kolumb Kristóf ſzülettetett Genuában, és egéſz Ifjúságát a' tengeren töltötte. Semmit ſem tanúltt olly ſzorgalmatosan, mint a' Föld' le-írását, és a' Világnak állapotját. Jól esmérte azokat az új földeket, mellyeket a' Portugallusok találtak-fel *Cap. Naotól* fogva *Cap. Verdig*, a' melly vólt akkor az ő birodalmoknak határa.

A' több történetei között, ſzemély ſzerént jelen vólt egyſzer az Ifjabbik Kolumbus' hajóján, mikor ez négy Venétziai galerákat vagy evezőket ostromlott a' tengeren Szent Vintzentz' Szigete mellett. Szerentsétlenségből lángot vetett a' hajó, 's hogy a' tűztől meg ne eméſztessék, a' tengerbe ugrott, 's hoſzſzas úſzása után el-ért a' több hajókhoz, mellyekkel békeſségben el-ment Lisbonába. Ott okos maga viselése által rövid idő alatt ſok barátokat ſzerzett. Nevezetesen pedig nagyon meg-kedvellette őt' egy Kis-aſzſzſzony, a' kinek Atyja nem régen hólt-meg az előtt, 's a' kit édes Anyjának meg-egyezéséből feleségül vett. Noha valamelly kis ſzerentsére is kapott e' házasság által; de ſemmi ſem tsiklándoztatta úgy az ő ízlését mint az, hogy az ő Ipájának Irásai között ſok Jegyzésekre akadt, mellyek a' földnek 's tengernek akkor esmére-

tes

tes réſzeinek le-írásokban ötet világosították. Azoknak ólvasásokra nagyon fel-gyúladt bene a' kívánság, hogy új földeket találhasson-fel. Úgy gondolkozott, hogy lehetetlen az, hogy a' föld' golyobisának még eddig fel nem talált réſzeit mindenütt tsak vizek borítanák-el. Úgy vélekedett, hogy az Indiába való menetelre lehetne egyenesebb útat találni, annál, a' mellyen ſzoktak járni a' Portugallusok, meg-kerülvén az egéſz Áfrikát. — Úgy képzelödött, hogy ha a' Napkeleti India ſzélesen terjed-ki, hamarább el-lehetne oda jutni Napnyúgotnak tartván. —

Illyen gondolatokkal el-ment a' Királyhoz, II-dik Jánoshoz, a' ki nagyon kapott akkor az új találmányokon, Ez figyelmetesen hallgatta ötet egynéhány izben, ketsegtette ſok ígéretekkel; de mikor Kolumbus' elméjét ki-tanúlta, más Kapitányt küldött-el alattomban az új földnek keresésére; a' ki is minekutánna jó darab ideig keringett vólna a' tengeren, ſemmi földet nem találván viſzſza-ment *Cap Verd* Szigetébe, a' honnan ki-indúlt. Meg-boſzſzonkodván Kolumbus a' Királynak ezen alattomban való ravaſzſágán el-végezte magában, hogy Kastiliába menjen, a' hol akkor Ferdinánd és Isabella uralkodtak. De elébb hogy ſem ezt tselekedte vólna, a' maga testvérjét *Bárthelémit*

lémit az akkori Ánglus Királyhoz VII-dik Henrikhez által-küldötte, hogy öt' ſzólgálatjokkal kínálja-meg. Kétség nélkül az Ánglusoké lett vólna az új Világ, ha Barthelémit az úton a' tengeri tolvajok mindenétől meg nem foſztották vólna; a' melly állapotjában ſok ideig a' Királlyal nem ſzóllhatott. Mikor a' nagy ſzegénység után magát felemelvén a' Királlyal beſzéllhetett, már akkor a' Bátyja indúló félben vólt a' Spanyol hajókkal az új földnek keresésére; minekutánna nyóltz egéſz eſztendőkig a' Spanyoloknak tudatlanságokkal 's kevélységekkel küſzködött vólna. Már éppen indúlni akart Frantzia-Orſzágba, vagy Ángliába a' ſzegény Kolumbus, hogy ott is haſznos ſzolgálatjával kínálkozzon, a' mikor Isabella, Szent Angeló' Udvari Papjának kérésére meg-egygyezett benne, hogy Kolumbus el-küldettessék.

Minekutánna azért a' tengernek Admiráljának neveztetett, 's Királyi petsét alatt meg-ígértetett néki, hogy a' fel-találándó földnek Vitzé-Királya, 's minden tiſztségeknek oſztogatójok léſz, 's azonban minden jövedelemnek tizedét fogja bírni; el-indúlt három kis hajókkal, mellyek eleségekkel megrakattattak, és kilentzven emberekkel 1492-dik Eſztendőben, Augustusnak harmadik napján. Mindjárt más nap kár esvén az

egyik

egygyik hajóban, annak tsináltatása végett várakozniok kellett Kanaria Szigetében, Onnan ki-indúlt első Septemberben. Onnan más nap ért *Gomerába*, a' hol szükséges ivó vízzel 's fával meg-rakta hajóit. Septemberben hatodik napján el-indúlván onnan, tartott Napnyúgotnak, úgy hogy már 10-dik napján kilentz mértt-földdel túl-járt a' *Ferra* Szigetén. Ekkor sokan a' hajóban lévők közzül keservesen sírtak, nem reménylvén hogy többé a' szárazt meg-láthassák. De Kolumbus nagy gazdagságot ígérvén nékik, mindnyájan le-tsendesedtek.

Szeptembernek 12-dik napján 150. mértt-földnyire Ferra Szigetétől, láttak a' tengeren lebegni egy szörnyü nagy fának törsökét, mellynek már régtől fogva kellett a' vízen lebegni. —

Tizen-ötödik napján mintegy három száz mértt-földnyire Ferra Szigetétől, és mintegy öt mértt-földnyire hajójoktól, egy szörnyü nagy világos testet láttak le-szállni a' tengerre, a' melly a' levegő-égben öszvetsoportozott 's meg-gyúladott gőzölgés lehetett. Ugyan akkor nap láttak egy gémet is, sok zöld és sárga füveket, és azok között úszkáló tengeri rákot; a' mellyekből azt hozták-ki hogy a' száraztól nem messze lehetnek. Úgy tapasztalták, hogy a' tenger' vize is kevesebbé vólt sós mint az előtt.

18-dik 19-dik 's 20-dik napjain is láttak sok madarakat; úgymint veres lúdakat 's gémeket, a' mellyek a' meg-találandó földről nékik jó reménységet nyújtottak. Mennél nagyobb vólt ezen való örömök, annál nagyobb lett azután zúgolódások, midőn látták hogy reménységekben meg-tsalattattak. Az ő zúgolódások annyira ment sokszor, hogy erővel viszsza akarták a' hajókat fordítani, szörnyű káromlásokkal illették Kolumbust, a' ki őket el akarja veszteni, 's nyilván kiáltották, hogy ha viszsza nem akar térni, őt' meg-kötözvén a' tengerbe vetik, magok pedig viszsza felé mennek.

Septembernek 25-dik napján, Nap-nyúgot tájban Pinkon az egyik hajónak Kapitánya nagy fel-szóval kiáltott, *föld, föld!* a' melly szóra a' többek is nagy búzgósággal az ISTENnek hálákat adtak. Kolumbus jól tudta hogy nem föld az a' mit Pinkon látott; de még is kívánságokat akarván tenni, meg-egygyezett benne hogy feléje tartsanak. A' minthogy reggel felé semmit sem látván, újra el-kezdték zúgolódásokat, mellyeket Kolumbus sok bíztatásokkal 's ígéretekkel igyekezett le-tsendesíteni. A' következendő napokon láttak a' tengeren sok repülő halakat, a' mellyek hihető a' tengeri diszнóktól üzettetvén, fel-szöktek, és mintegy hajitásnyira el-repülhettek.

Okto-

Oktobernek elsö napján, az egygyik hajónak Kapitánya, útazások' napjait' ſzámba vévén, úgy találta, hogy öt ſzáz hetvennyóltz mértt-földnyire vannak Ferra Szigetétől. A' Kolumbus' igaz jegyzései ſzerént vóltak hét ſzáz hét mértt-földnyire: de a' külömbbségről ſemmit ſem ſzóllott, hogy a' Hajósokban nagyobb zúgolódás ne támadjon

Oktobernek 2-dik és 3-dik napjain, ſemmi leg-kissebb madarat ſem láttak; a' mellyből azt hozván-ki, hogy a' ſzárazt elhagyták, kénſzerítették Kolumbust, hogy térjen-viſzſza annak keresésére. Minthogy azt Kolumbus nem akarta, annyira fel-zúdúltak ellene, hogy talám akkor mindjárt a' tengerbe vetették vólna, ha némelly verebeknek 's egyébféle madaraknak látásokra dühösségek le nem tsendesedett vólna. —

Oktobernek 7-dik napján néminémű homályos jelei láttattak a' ſzáraznak, de ſenki nem kívánt felöle ſzóllani. A' Spanyol Király harmintz arany eküt ígért jutalmúl annak, a' ki leg-elöſzör a' földet meg-látándja: de hogy a' ſok zűrzavaros kiáltozásoknak elejét vehesse; meg-parantsolta azt is, hogy a' ki *földet* kiált, és harmad napra azután földet nem érnek, többé annak a' jutalomhoz ſemmi jussa ne légyen. Ez ellent nem állván, ſok zűrzavarok estek a' kiáltozás miatt. Nevezetesen Oktobernek

7-dik napján a' Nina nevű hajónak Kapitánya egy ágyút ki-lövetett, 's vitorlájit is öfzve-húzatta annak jelenségére, hogy mindjárt a' fzárazra érnek: de nem fokára hibájokról meg-győzettettek. Meg-vígafztaltattak mindazáltal más nap egy nagy madárnak és fok apróknak látások által. Kolumbus látván hogy már a' tengeren nem foká maradhat, el-végezte magában, hogy a' madaraknak repüléseket kövesse; követvén ebben a' Portugallusokat, a' kik fok apró Szigeteket így találtak-fel Afrika mellett.

Oktobernek 8-dik napján ismét láttak fok apró madarakat, 's azok között katsákat is; a' levegő-ég is olly fris és fzagos vólt, a' millyen fzokott lenni Sevilában Aprilisben. De minthogy már a' Hajósok fok ízben meg-tsalattattak, a' leg-világosabb jeleknek fem adtak többé hitelt. A' következendő napokon annyira mentek zúgolódásokban, hogy már tovább lehetetlen lett vólna Kolumbusnak az ő dühösségeket elkerülni, hanemha következendő nap olly világos jeleit mutatta vólna az Isteni gondviselés a' nem mefzfze lévő földnek, hogy a' felől nem kételkedhettek.

Oktobernek 11-dik napján láttak fok zöld kákákat, nádakat, veres gyűmöltsökkel meg-rakott töviset, főt fogtak-ki egy botot is, mellynek emberi kéz által kellett

tsi-

tsináltatni. Ezek után nem kételkedvén Kolumbus a' ſzáraznak közel való lételéről, estve könyörgés után egy hatalmas beſzédben a' Hajósoknak ſzívekre terjeſztette, melly nagy hálá-adással tartozzanak az Úrnak; a' ki meg-őrzötte őket, 's kellemetes időt ſzólgáltatott egéſz útjokban. Kérte őket, hogy vígyázzanak ez éjtſzakán, mert a' földet más nap bizonyosan meg-látják. Eſzekbe juttatta a' harmintz arany eküt, 's azon kívül a' maga réſzéről egy bársony pruſzlit ígért annak, a' ki leg-előſzör a' ſzárazt meg-látja. Tíz órakor bé-ment háló-ſzobájába, 's az ablakon vígyázván, látott egy kis világosságot, melly láttatott mozogni, hol lassabban, hol pedig nagyobban égni. Bé-ſzóllítván egy Goutiér nevű hajóst, meg-parantsolta néki, hogy erre a' világosságra vígyázzon, mert a' hol az a' tűz ég, ott embereknek kell lakozni. Éjfél után két órakor egy Friána nevü hajós *földet* kiáltott, de a' jutalom tsak ugyan Kolumbusé lett, a' ki leg-előſzör a' világosságot éſzre vette. Nem meſzſze lévén a' ſzáraztól, minden hajókat meg-állítottak, 's nagy nyughatatlanság gal várták a napnak fel-költét, hogy a' régen óhajtott földet meg-láthassák.

Alig tetſzett-fel a' hajnal, mikor meglátták előttök egy Szigetet, mellynek hoſzſza mint-egy tizen-öt mértt-föld lehetett. Ki-

mond-

mondhatatlan örömmel ſzemlélték egyenes ſíkjait, zöldellő fájit, tsergedező patakjait, és ſzámos Lakosait, a' kik nagy tsudálkozással futottak a' partra, élő-állatoknak gondolván az iſzonyú hajókat. Mihelyt a' vasmatskákat le-botsátották, 's a' tsónakot a' hajóból a' vízbe vetették, bé-mentek abba Kolumbus és a' más két Kapitányok egynéhány jól fel-fegyverkezett emberekkel, 's a' Királyi záſzlóval, mellynek egyik óldalán vólt varva egy F. és zöld kereſzt, a' másikon pedig a' Ferdinánd és Isabella nevek.

Mihelyt a' ſzárazra ki-értek, mindnyájan térdeikre estek, örömökben ſírtak, 's az ISTENnek irgalmasságát magaſztalták. Kolumbus a' Szigetet nevezte San Salvador, vagy Idvezítő Szigetének, 's azt Ferdinánd' ſzámára el-foglalta. Akkor a' Spanyolok újra meg-esmérték Kolumbust Admiráljoknak 's Vitzé-Királyoknak, és engedelmet kértek tőle, hogy olly ſok méltatlanságokkal illették' az úton.

Az Indusok vagy vad-emberek, kik a' Szigetben lakoztak, meg-állottak körülöttök tsupa mezítelenen, a' kiknek Kolumbus üvegből tsinált nyakra-valókat, 's egyéb tsetse-betséket ajándékozott, mellyeknek felettébb örültek. Olly kevés képzelődések vólt az Európai fegyverekről, hogy a' kardokat vasoknál fogva emelték-fel. — Sokak-

kaknak ſeb-helyek láttattak vállaikon, mellynek okát mikor a' Spanyolok holmi jelek 's mutogatások által kérdezték tölök, azt felelték, hogy más Szigetbéliekkel hartzoltak, kik reájok ütöttek. Nem vólt ſemmi vas a' Szigetben, hanem minden fegverjek állott hoſzſzú fa lándsákból, mellyeknek végekre éles hal-tsontokat vertek. Az órrok' tzimpájokról függöttek-le némelly arany darabotskák, 's mikor kérdezték a' Spanyolok, hol vették azokat, az újjaikkal mutogattak, hogy igen ſok terem ollyan egy más Szigetben, a' hol ſok Királyok és népek lakoznak. Bővölködtek Papagaj tollakkal 's pamukkal, úgy hogy nagy gombolyag pamuk fonalakat adtak a' Spanyoloknak egy kis fényes üvegért, melly egy pénzt ſem ért vólna.

Oktobernek 16-dik napján visgálódott Kolumbus a' Sziget körül, el-indúlván egynéhányad magával a' tsónakon, és ſzámos Indusok kísérték ötet az ő kis tsajkájokkal, mellyek élő-fáknak törsökeikből tsinàltattak. Némellyekben tsak két 's három, másokban pedig negyven emberek is el-fértek. Azután viſzſza-menvén a' nagy hajókhoz, Oktobernek 19-dik napján fel-húzatta a' vitorlàkat, el-indúlt más Szigeteknek keresésekre el-vivén magával egynéhány Indusokat, hogy néki némi-némüképpen tolmátsi, és a' több vad-embereknek bíztatójik légyenek.

Ta-

Talált ismét egy Szigetre, mellyet nevezett Isabellának, melly a' Sán Sálvador mellett lévő egyéb apró Szigeteket szépségével és termékenységével meg-haladta. A' patsirták 's egyéb éneklő madarak olly nagy sereggel repdestek benne, hogy tsak nem a' napnak világát is el-fogták. Kolumbus a' szárazra menvén 's a' gyönyörüséges síkokon 's réteken járkálván, azt a' Spanyol Király' számára a' záfzlónak ki-terjeſztése, 's egyéb tzeremoniák által el-foglalta. Egy tó mellett a' Spanyol hajósok meg-öltek egy krokodilust; mellyet a' Szigetnek' lakóji Jvanásnak neveztek, 's mellynek hoſzſza hét láb vólt. Elöſzör irtózással néztek rá, de azután meg-nyúzván a' húsát meg-ették, minthogy a' Szigetben lakozóknak is e' vólt legkedvesebb eledelek. Beljebb menvén a' Szigetbe, találtak egy ſok kunyhókból álló Városra, mellynek Lakosai mind el-futottak. Kolumbus meg-parantsolta a' Hajósoknak, hogy ſemmijekhez ſe nyúljanak, a' melly is az Indusokat úgy néki bátorította, hogy viſzſza-ſzivárgottak, és holmi bakatellákért haſznosabb dólgokat adtak tserében a' Spanyoloknak.

Látván Kolumbus, hogy ezek az apró Szigetek mind igen egy formák, azoknak visgálásokkal ſoká az időt nem töltvén, felhúzta vitorlájit 's el-indúlt Délnek, annak a' föld-

földnek keresésére, mellyet Kúbának neveztek, és igen dítsértek előtte. El-érvén oda Oktobernek 28-dik napján, gyönyörűséggel szemlélték mindnyájan annak halmait, völgyeit, számos folyó-vizeit, és mezejeit. Hogy a' benne lévő Lakosokat meg-esmérhessék, annak Északi részén ki-kötöttek egy folyó-víznek torkában, melly mellett láttak hét házakat, mellyeknek Lakóji el-futottak, ott hagyván hálójokat, kötelejeket, 's egy kutyájokat, melly nem tudott ugatni. Semmijeket sem engedvén illetni Kolumbus, el-indúlt, hogy a' Szigetnek más részeit visgálja-meg. El-indúlván, ismét ki-kötöttek egy-folyó-víznél, mellyet Máresnek neveztek, melly az elsőnél nagyobb vólt, úgy hogy a' hajó könnyen fel felé mehetett benne. Igen sok emberek lakoztak a' part körül, de őket látván, mindnyájan az erdőbe futottak, Hogy azért őket magokhoz édesíthessék, egy Indussal, kit a' Sálvador Szigetéből hoztak, két Spanyolt el-küldött Kolumbus, hogy igyekezzenek a' vad-embereket nyájasságokkal meg-nyerni.

(a' többit máskor.)

A' Találós Mese vólt az öt *Érzékenység*, a' Rejtett Szó *Sajtó*, mellyben van *Sajó*, *sajt*, *ajtó*, *jó*, *tó*, *ső*, 's a' t.

Tald-

Találós Mese.

Sem test ſem nem lélek vagyok, 's ſzép ſzobában
Lakom, de kis réſzem van az ostobában.
Tudjuk már mondjátok, még nem, de értsétek
Gyakran aſztaltokon vagyok kedves étek.

Rejtett Szó.

Leg-inkább ott lakom hol vagynak ſok Papok
'S Szavokra minden nap ſok ütleket kapok.
Ha tűz vagy halott van engem' jól meg-vernek
Mintha oka vólnék tűznek 's hóltt embernek.
Az oka talám ez, hogy olly néma vagyok
Hogy ha tsak nem ütnek mindenkor hallgatok.
Négy végső lábamra ſzeretnél ſzert tenni,
De a' két elsőtől nem könnyű rá menni.
Nints olly állat mellyben meg nints az öt lábom,
Első 's három végső, a' ſzokott ſzóllásom.—

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

IV. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 11-dik Napján, 1789-dik Esztend.

S. Patak. 1789. Jun. 1. Napj.

A' Perubéli Ámérikai Lakosoknak nyelvekről 's eredetekről.

Azt ólvassuk *Kluverius'* Geográfiájában az Ámérikai Peru nevezetű Tartománynak régi Lakosi felöl, hogy ök az ISTENt, a'

kit mindenek felett tiſzteltenek, *Virac ochá*-nak, az-az Világ' Teremtőjének nevezték. Tulajdon ſzavai *Kluveriusnak*, vagy is *Buno Jánosnak*, az ő munkáji' egyik ki-adójoknak, ekképpen vagynak: *Colebant Peruviani praecipue Deum, qui illis Virac ocha, ideſt Creator Mundi, ac ſecundo loco Solem (a).*

Mi Magyarok, ezen Németesen íratott ſzót, *Virac ocha*, így írnánk-le 's mondanánk-ki: *Virág oka*, a' melly a' régi Magyarok' nyelvek ſzerént éppen annyit téſzen, hogy az *l* és *r* betük igen könnyen el-tserélődnek egymással, a' mint erre ſok példákat láthatni *Bochard Sámuel*nek *Geographia Sacra* nevezetű munkájában (*b*). Melly el-tserélödés, hogy a' Magyaroknál meg--eshetik, példa a' többek között ezen ſzó; *erkölts*, mellyet a' régieknél így találunk: *elkwlc* (*c*). De nevezetesen, ki-tetſzik az a' régibb Irásokból, hogy a' Magyarok régenten, ezen ſzóval: *Virág*, e' helyett is éltenek: *Világ*, a' mint azt e' következendő példák bizonyítják: —

1. „ *Sil-*

(*a*) Vid. *Philip' Cluverii* Introductio in univerſam Geographiam, cum Notis Joh. Bunonis, Hekelii etc. Lib. VI. Cap. XIV. pag. 682. edit Amſtelaed. 1729. 4to.

(*b*) *Sam. Bocharti* Geographia Sacra, ſeu Phaleg. et Canaan Lib. I. Cap. 33, 42. etc.

(*c*) *Steph. Weſzpremi* Biogr. Medic. Hung. Centur. 2. Part. 2. pag. 192.

1. *Silveſter János*, az 1541. Eſztendőben ő általa ki-adatott Magyar Új Testamentomnak végén, tanítván a' hasonlatosság ſzerént való ſzóllások' formájokról, ekképpen ír: — —

„ *Ez ill'en beſzéduel tele az Szent* „ *Irás, mell'hez hozzá kell ſzokni annak* „ *az ki azt óluassa. Könü pediglen hoz-* „ *zá ſzokni az mü nipünknek, mert nem* „ *ideghen ennek ez ill'en beſzidnek neme.* „ *Il ill'en beſzéduel naponkind való ſzoló-* „ *sában. Il inekekben, kiváltkippen az* „ *Virág inekekben, mell'ekben czudálhat-* „ *ta minden nip az Magar nipnek elméjnek* „ *éles vóltát az lelisben, mell' nem egéb* „ *hanem Magar poëſis.*

2. *Telegdi Miklós*, Pétsi Püspők és az Eſztergomi Érseknek Vikáriusa, adottki 1583-dik Eſzt. az Ekklésiai Szent Tzeremóniákról egy könyvet, melly újra kinyomtattatott Kutassi János Győri Püspök' költségével, illyen titulus alatt; *Agendarius Liber Continens ritus et caeremonias, quibus in adminiſtrandis Sacramentis, benedictionibus etc. Parochi et alii Curati in Dioeceſi et Provincia Strigonienſi utuntur.* Tirnaviae 1596. 4to. A' könyv íratott réſz ſzerént Deákúl, réſz ſzerént Magyarúl. Ezen könyvnek 89.dik levelén, a' 6-dik és 9-dik Parantsolatok ſze-

rént, a' többek között illyen kérdést téfzen á' Pap, a' gyónó Személy' elébe: — — „ *Éneklettélé, auagy hallgattálé Virág* „ *inekeket, mell'ekbe testi ſzeretetrül, és* „ *buia dolgokrul vólt emlékezet?* “

Ezen Íróktól, az úgy nevezett *Világi Énekek*, neveztetnek *Virág Enekeknek*. Mellyből meg-tetſzik, hogy a' régi Magyarok, ezen ſzóval, *Virág*, e' helyett is éltenek, hogy *Világ*. És így a' Perubéliekneknek is ezen ſzóllások: *Virág oka*, a' régi Magyarok' nyelvek ſzerént éppen annyit téſzen, mint: *Világ oka*; a' melly e' Világ' ſzerző okának a' Teremtő ISTENnek, igen ditsőséges nevezete.

Már most illyen *Jegyzést* téſzek: A' hangnak ezen meg-egygyezése, melly ſzerént mind a' Perubéli Amérikai Lakosoknak, mind a' régi Magyaroknak nyelvekben, ezen ſzóllás *Virág oka*, éppen egygyet jelent, vagy tsak tsupa történet, mellynek ſemmi különös oka nintsen; vagy pedig bizonyos fundamentomon épültt dolog. Ha ez nem egyéb, minden ok 's fundamentom nélkül való történetnél: tehát egy nyilván való bizonyságunk vagyon arra, melly könnyen meg-tsalatkoznak azok, a' kik ugyan tő hegyre ſzedik a' Magyaroktól egéſzen külömböző nemzeteknek, 'Sidóknak, Persáknak 's egyebeknek nyelveket, úgy keresik ben-

hennek a' Magyar nyelvet, 's mihelyt valamelly tsak kevésé hasonló hangú szóra akadnak is, erőszakosan Magyart tsinálnak belőle. Így tselekesznek a' többek köztt Otrokotsi Foris Ferentz, és Kalmár György. Tudom én, hogy a' sok felé terjedett, és sok Szithiai népekkel atyafiságos Magyar nemzet nyelvének nyomait, sok nemzeteknél lehet még ma is találni, kivált a' mellyek hasonlóképpen Szithiából vették eredeteket: egyedűl azokra nézve fog ezen Jegyzés lenni, a' kik az egészen külömböző nemzetek nyelveikben a' hangnak akármitsodás egymáshoz való közelítését, mód nélkűl fürgetik.

Ha pedig ellenben, a' hangnak 's annak értelmének ezen meg-egygyezése, valamelly bizonyos fundamentomon épűlt dolog: tehát egyenesen a' nyelvnek régi törsökére vezet, és arra mutat, hogy mind a' Magyaroknak, mind a' Perubéli Ámérikai Lakosoknak régi Elejik egymáshoz atyafiságosok vóltanak, 's azon egy helyből származtanak. A' Magyarok felől tudjuk, hogy azoknak régi Elejik, a' Hunnusok, az Ásiai Szithiának Északra hajló részeiben laktanak, Khinán feljűl, ki-terjedvén szélesen mindenfelé abban a' nagy Tartományban, mellynek némelly helyeiben még most is senkitől nem függő, másutt pedig a' Khinai birodalommal egygyesűltt *Mogor* (vagy is *Magyar*.)

Szithák lakoznak. — Az Ámérikai Lakosoknak eredeteket a' mi illeti, arról nagy kérdés vagyon a' Históríkusok között. Különösen fürgeti ezt a' kérdést ama híres nevezetü *Voltaire*, azon munkájában, mellyet *Bazin* Abbas' neve alatt ki-adott illyen titulussal: *la Philoſophie de l' Hiſtoire (a)*, és azt állítja, hogy nem másunnan ſzármaztanak, hanem magában Ámérikában termettenek az oda való emberek, éppen úgy, mint termett a' fü a' mezőben. De más fontosabb Históríkusok, a' kik nem kételkednek abban, hogy az egéſz emberi nemzetség egy vérből ſzármazott, úgy gondolkoznak, hogy régenten Ámérikát igen könnyen által-hajókázható ſzoros tenger ſzakaſztotta-el Ásiától, vagy talám valamelly darabja egéſzen őſzve is vólt ragadva Ásiának Éſzakra 's Napkeletre hajló réſzével; hanem idővel a' tengernek dühössége ſzakaſztotta-el tőle, éppen úgy mint Szitziliát Olaſz-Orſzágnak alsóbb réſzétől, mellyel az regenten őſzve vólt ragadva. Még ma is Kamtsatkából, és a' ſzomſzéd tenger mellyéki Tartományokból, Ámérikába elég rövid úton által lehet evezni. Könnyü pedig fel-tenni, hogy régenten még rövidebb vólt ez az út; mivel minémű nagy változásokat téſzen gyakran a' ſzom

(a) a' VIII-dik Réſzben.

szomszéd száraz földeken a' tengernek ereje, kivált ha közel hozzá tüz-okádó hegy lejénd, a' mitsodás Kamtsatkában is talaltatik; azt a' Históriák eléggé bizonyítják. — Általmehettek hát könnyen, a' különben is szüntelen vándorló Szithák, Ásiának Észak és Napkelet felé fekvő részeiből Ámérikába, és azt lakosokkal bé-tölthették, még pedig ollyakkal, kik közzül némelly Férjfijak szakállosok, mások ellenben szakállatlanok vólnának; mivel ma is, Ásiának említett részeiben, a' Tungusi, Barabintzi, és más némelly Szithák szakállatlanok, holott egyebek az ő szomszédságaikban szakállosok.

Úgy tartom, hogy ez a' vélekedés igen nagyon hihető; leg-alább nintsen benne semmi, a' mi a' földnek terméfzetével, és a' Históriákkal meg ne egygyezne. Éppen hogy más erősség a' *lehetőségen* kívül, ennek bizonyítására, még eddig nem igen találtatott. De hogyha a' fel-tett Jegyzés szerént, a' Perubéliek nyelvekben találtató Magyaros szó, melly szerént az ISTEN *Világ okának* neveztetik, bizonyos, és a' nyelvnek régi törzsökére vezető fundamentomon épült dolog találna lenni: egy szép erősségünk vólna mindjárt arra, hogy a' Perubéli lakosok, vagy leg-alább az ő Inka nevezetű Fejedelmeik, a' kik az Isteni-tiszteletet közöttök fel-állították, Ásiának Északra 's Napkeletre hajló ré-

ſzeiből vették a' magok régi eredeteket, a' honnan ſzármaztak-ki a' Hunnus Magyaroknak is régi Elejik; és ez vólna már annak az oka, hogy még ma is, mind a' két nemzetnél, hellyel-hellyel, hasonló ſzóllások formáji találtatnak.

Nem hallgathatom-el azt is, hogy vagynak ollyan újabb Históríkusok, kik némelly Ámérikai népeknek eredeteket, egyenesen az úgy nevezett *Mantsehu* Szithák között keresik, kik éppen Khinának ſzomſzédságában laknak, és a' kik közzül való a' mostan uralkodó Khinai Tsáſzárnak is familiája. Ezeknek pedig nyelvekben, illyen Magyaros ſzóllást jegyzett-meg T. Pray Uram: *jó van, jó van (a).* Nem is tsuda, ha nyelvekben illyetén ſzóllás' formáji találtatnak, mivel a' régi Hunnusoknak ſzomſzéd Atyjokfijai közzül valók, vagy talám egyenesen azoknak maradékaik.

Ezek ſzerént már, a' nyelvnek tulajdonsága igen ſzép jeleket adna az Ámérikai lakosok eredeteknek valamelly bizonysággal való ki-nyomozására. — De mivel én magamtól annak okát 's utólsó fundamentomát meg-határozni nem bátorkodom, honnan vette magát a' Perubéliek' nyelvekben, azon ſokſzor említett ſzóllásnak formája, melly ſze-

(a) Differt. in Annales veteres Hunnorum, Avar. et Hungar. pag. 43.

ſzerént az ISTENt, *Virág*, vagy is *Világ* okának nevezik: annak meg-ítélését az Érdemes Olvasok' elejikbe terjeſztem, és ha valakitől ez eránt világosító túdósítást nyerhetek, különös köſzönettel fogom venni. Írtam Sáros-Patakon. 1789-dik Eſztend. Junius' 1. napján.

Szombathi János Pró-
feſzſzor, m. k.

A' melly Túdós Hazafijak illyen vagy más forma Jegyzéseket, Versekben vagy pedig folyó beſzédben kéſzültt rövid munkátskájikat hozzánk fel-küldik, mind előttünk, mind az egéſz Haza előtt kedves dólgot fognak tselekedni. — Különösen kéretetnek Hazánk' Nemes Szűzei 's Aſzonyságai, hogy üres óráikban ſzármazható únalmoknak el-ſzéleſztésére méltóztassanak némelly Találós Meséket 's Rejtett Szókat rövid verſekbe foglalni, 's nékünk frankózott leveleikben azoknak értelmekkel egygyütt felküldeni, hogy kedves Neveik alatt azokat a' Közönséggel közölhessük. —

— Hoc eſt —

Vivere bis, vita poſſe priore frui.

Mart.

Élte édességét kétſzeresen iſzſza
Ki gyönyörködve néz az el-múlttra viſzſza.

Nints ſemmi a' mi az emberi életnek ama nagy ellenségét az únalmat jobban el-oſzlassa, mint a' ſzép és haſznos könyveknek ólvasások. — A' ki életét a' bőltseségnek keresésére fordítja, 's elméjét ſok ſzép tudományokkal meg-rakja, meg-hoſzſzabítja az idejét, de nem téſzi únalmassá. — A' híres Locke azt mondja, hogy; „ Az egy-„ mást követő ideák vagy gondolatok az „ idő' hoſzſzúságának mértékei. Innen van, „ hogy mikor méllyen alſzunk, és ſemmit „ ſem álmodunk, nints akkor ſemmi ideánk „ az időnek tartósságáról. — Az a' ſzem-„ pillantás, mellyben meg-ſzűnünk képze-„ lődni, és a' mellyben ismét el-kezdünk „ gondolkozni, láttatik nékünk egymást érni, „ ha ſzintén közttök ſok ezer eſztendők foly-„ tak vólna is el. " *Van Svieten* maga esmért egy nagy alvót, a' ki a' többek közt egyſzer három Hónapoknál tovább aludt, de ſemmi módon el nem hitethették vele, hanem még is ſzerentsére emlékezett arra, hogy akkor nap vetettek tavaſzit mikor el-aludt, 's azért is ki-vivén a' mezőre, meg-mutatták néki, hogy már aratják azt a' búzát, mellyet az nap vetettek. — Szint úgy nem lenne az embernek ſemmi képzelődése az időnek tartósságáról ébrenten is, ha lehetséges vólna az, hogy egy gondolat úgy meg-ſeneklene elméjében, hogy ſemmi más gon-

dolat

dolat ahoz ne járúlna. — Ezért mondja *Mallebranche*, az igazſág' kereséséről írott könyvében, hogy nem lehetetlen az, hogy olly állatok éljenek, a' mellyeknek fél-óra olly hoſzſzú lenne, mint nékünk ſzáz eſztendö. — —

A' Muſulmánok' Bibliájokban, a' *Koránban*, van egy mese, mellyből azt lehetne ki-hoznunk, hogy talán Muhamed is így gondolkozott. „Azt ólvassuk ott, hogy egy „ reggel ki-vitte Gábriel Angyal Muhame„ det ágyából, hogy meg-mutassa néki a' „ hét Egeket, a' Paditsomot, és a' Poklot, „ mellyeket ő mind ſorra járt, 's azon kívül, „ az ISTENnél kilentzven nyóltz ezer au„ dentziát nyert egymás után. Mind ezek „ pedig olly hírtelen meg-estek, hogy mi„ kor viſzſza-jött, még az ágyát melegen „ találta, ſőt a' melly butykost Gábriel An„ gyal ſietségében fel-dűjtött, még abból ſem „ folyt-ki a' víz mikorra Muhamed haza „ ért, és azt fel-támaſztotta. " — Azt beſzéllik a' Törökök, hogy egy Égyiptomi Sultán nagy nevetséget ſzokott üzni e' Históriából: de egyſzer egy híres Muftival beſzéllvén róla, a' ki tsudákat is tudott tselekedni, az azt mondá néki, hogy el-hiteti véle ezt a' Históriát, tsak hogy fogadja-meg a' mit töle kíván, a' melly tsak abból állott hogy egy kád vízbe üsse-bé a' fejét. A' Sultán

meg-

meg-tselekedte, 's a' kád körül álló Pap és Udvari Tiſztek' jelenlétekban a' vizbe mártotta a' fejét. De mi lett belőle? Azonhirtelen el-ragadtatott a' tenger' mellé egy hegy alá, hol ſok ideig vándorogván, végre bé-ment egy Városba, ott feleségül vett egy ſzép paraſzt Leányt, mellytől ſzülettek hét fijai és leányai. De ezek el-halálozván, utóljára olly nagy ſzegényenységre jutott, hogy már tsak nem éhel veſzett-el. Magában tervén azért Muhamedhez folyamodott, 's az ő rendelése ſzerént meg akarván mosódni, a' tengerbe mártotta fejet. — De alig húzta onnan azt ki, hogy meg-látja magát a' kád mellett azon ſzemélyek köztt a' kik oda kísérték. A' Muftira támadván azért dorgálta azt, hogy őtet olly ſok nyomorúságoknak-ki-tette, mellyeket renddel elő-beſzélt. De ítéljétek-meg melly nagy lehetett az ő bámúlása, a' mikor meg-mondották néki a' Tiſztek, hogy mind ez tsak álom vólt, és hogy egy talpalatnyira ſem távozott-el a' kádtól. — A' Mufti élt a' jó alkalmatosſággal, hogy el-hitesse vele, hogy tehát a' Muhamed' hoſzſzú útja ſem képtelen, és hogy az ISTEN meg.tselekedheti, hogy ezer eſztendő tsak annyi légyen, mint egy óra. — Ítéljék-meg az ólvasok, mennyire egygyezhet-meg a' Muhamed' meséje, a' két Bőltsek' értelmekkel: de kérjük, arra is,

hogy

hogy vegyék gondolóra, melly ſokkal terjeſzthetnénk meſzſzebb életünk' határát ha azt a' böltselkedésnek keresésére fordítanánk. — A' hijjábavaló ember az ő kívánságit követi, a' bölts gondolkozik ideájiról. Mind a' kettőnek hoſzſzú az idő, amannak azért, mert nem tud mit tsinálni vele, ennek pedig azért, mert annak minden minútájit új és haſznos gondolkozásai által külömböztetimeg. — Ama kíván tőle ſzabadúlni, mint valamely únalmas teréhtől; e' pedig fél, hogy mindjárt meg-foſztatik tőle. — A' ki heverésben 's tudatlanságban élt, ha viſzſzanéz el-múltt életére, nem lát abban egyebet ſzáraz kőſziklaknál. A' ki pedig a' böltseségnek keresésében 's virtusoknak gyakorlásokban fáradozott, annak el-tölttt élete hasonló egy zöldellő és termékeny mezőhöz, mellynek minden réſzei haſznos plántákkal 's kies virágokkal ékeskednek.

Nagy dítséretet érdemelne az az Érdemes Hazafi, a' ki a' Magyar (Orthográfiát) helyes írás' módját nyelvünk' terméſzetéhez képest fundamentomosan ki-dólgozná; mert ſemminek ſem vagyunk nagyobb hijjával, mint ennek. — Még eddig mi is a' melly könyveket ki-adtunk, azokban a' legközönségesebben bé-vett, de valóban hibás

bás írás' módját a' *Könyv-nyomtatónak* követni engedtük: de minthogy ez már előttünk hellyben nyomtattatik, leg-alább a' nagyobb hibákat benne el-távoztatni igyekezzük, úgy mindazáltal hogy a' *Grammatikusokkal* perbe szállni éppen nem akarunk.

A' Találós Mese vólt *Agy-velő*, a' Rejtett-szó pedig *Harang*, mellyben van *ha*, *rang*, *harag*, *hang*, 's a' t.

Találós Mese.

Hegyen hó, hegy alatt esö tsepeg tsorog,
Hol alább egy malom tsak alig tsikorog
Mert harmintz-kettőből, tsak négy öt maradott
'S A' völgyön hijában a' tó meg-áradott.

Rejtett Szó.

Ketteje dög bört szúr: más ketteje bár legyek én Úr
Meg-győz engemet is; négy pedig el-temet is.

A' méhekről tett Jegyzések folytattatnak.

A' ki a' méhekkel való gazdálkodásnak haszнát kívánja venni, szükség hogy a' helyet jól meg-válaszsza. Különös jó hely a' mé-

a' méheknek az, a' hol egy fertálynyi, vagy leg-feljebb fél-órányi földre vetéseket, réteket, sok élő-fákat, reptzéket, babokat, és sok egyébféle plántákat bőven találhatnak. El-repűlnek ugyan gyakran egy mértt-földnyire is, ha elébb eleséget nem kapnak; de ez a' hoszszú út mind a' gazdának, mind nékik káros, mert kevesebbszer fordúlhatnak, kissebb terhet köthetnek, 's az úton is több szerentsétlenségeknek vagynak kitétettetve. Ha az embernek módja van benne, igen jó a' méheket erdőben tartani.

1. Hasznos a' méheknek, ha közel hozzájok kis tavatskák, vagy pedig ganéjos gödrök vagynak. Őrizni kell őket az Északi széltől, és a' Napnyúgoti széltől is, melly gyakran zápor esőket hoz reájok. Szükséges azért mind a' két óldalról, ha kő-fallal nem lehet, leg-alább deszkázatokkal fedezgetni őket.

2. A' nedves és hideg helyek igen ártalmasok a' méheknek. Meg-lehet pedig, hogy valamelly hely Délnek feküdjön, még is hideg légyen. Illyenek mind azok a' helyek, mellyekben tavaszszal a' hó sokára ólvad-el. A' nedves és hideg helyeken nem tsak nem tenyésznek a' méhek, hanem végképpen is el-vesznek.

3. Igen jó a' méheknek, ha harmintz negyven lépésnyire a' kasoktól nintsenek sem-

semmi nagy épületek vagy élő-fák, hanem szabadon repülhetnek. De ha ez el-kerülhetetlen, lehet őket illyen helyen is tartani; de azzal a' kárral, hogy a' magasan való repülésben a' fetskéktől 's verebektől könnyebben el-kapattatnak. A' magas élő-fák azért is igen alkalmatlanok, hogy ha a' rajok azokra repülnek, sok bajjal lehet rólok le-venni. Leg-jobban tselekeszik a' Méhész, ha méhei körül szőllő-tőkét 's birsalma-fákat plántál, mellyeket a' méhek különösen láttatnak szeretni.

(a' többit másszor.)

Hogy kell a' kápoztát 's egyéb plántákat a' hernyóktól óltalmazni?

Mikor más egyéb fákat 's plántákat a' hernyók egészen le-koppasztanak, még akkor is nem illetik az eger-fákat: a' honnan azt lehet ki-hozni, hogy az eger-fának nedvességét éppen nem szeretik. — Szedjed tehát kádba az eger-fa levelet, (terem ez a' fa főképpen a' nedves és posványos helyekben) áztasd tizen-négy napokig és gyakran keverd-fel: azután ennek levével öntözd néha-néha plántáidat 's nem fogják illetni a' hernyók. — —

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

V. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 15-dik Napján, 1789-dik Esztend.

A méhekről tett Jegyzések folytattatnak.

Negyedszer.

A' méhes házak előtt való helyt egynéhány lépésnyire mindenkor tsínosan és seperve kell tartani. Sokszor meg-esik, hogy a' Királyné mikor a' kasból ki-jö, nem tud-

ván repülni mint a' többbek, le-esik a' földre, ha reá nem vígyáznak, el is tapodtatik. Ez annak az oka, hogy a' rajok néha viſzſza-mennek a' kasba, és azután még két 's három hét múlva jönek-ki, minekutánna más Királynéjok nevekedett.

5. A' mi a' Napnak való fordúlásokat illeti, leg-jobb a' méhes házat úgy építeni, hogy a' kasok ne is egéſzen Napkeletnek, ne is Délnek, hanem mintegy középben feküdjenek. Ha valaki Délnek forgatja kasait, ſzükség hogy a' nagy hévség ellen, valamelly élő-fák, vagy épületek nékik árnyékot tartsanak, mert külömben a' viaſzok meg-ólvad, és a' mézek is ki-foly.

6. Némellyek felső Orſzágokon, a' kiknek más módjok nints benne; házoknak héjazati alatt is tartják méheiket: de a' kiknek módjok van benne, leg-jobb őket úgy helyheztetni, hogy a' földtől két lábnyinál magasabban ne légyenek.

7. A' kasokat némellyek odvas fákból, mások veſzſzőkből vagy ſzalmákból tsinálják: de a' kiktől ki-telik, leg-haſznosabb, 's leg-tartósabb is azokat mind kívűl mind belől ſzépen meg-gyalúltt, 's négy ſzegre metſzett deſzkákból kéſzíttetni, mellyeknek magasságok ne légyen több, hanem ötödfél hűvelyk, ſzélességek 's hoſzſzúságok pedig tizen-három hűvelyk. Az illyen kasok-

nak

nak az a' nagy haſznok vagyon, hogy a' méhek tsak akkor rajzanak, mikor a' gazda akarja, 's a' mézeket is Őſzſzel úgy el-veheti tőlök, hogy a' méheket magokat meg nem öli. Az illyen kasoknak pedig úgy kell a' fedeleket tsinálni, hogy az ember rájok is tehesse, 's le is vehesse rólok a' mikor akarja. Ha a' méhek egy illyen kast meg-tőltöttek mézzel, mást kell alá dugni, 's a' felsőnek lyukát bé-tsínálni. Ha ezt is meg-tőltötték, harmadikat és negyediket. Ha jó eſztendő van, ſok méz harmatok esnek, és ha népes a' kas, ötöt is megraknak mézzel egy nyáron, és a' ſok munka között a' rajzást is el-felejtik. Ha akarja a' Méhéſz, hogy rajt ereſzſzenek méhei, akkor tsak azt tselekedje, hogy mikor már két vagy három illyen kast meg-tőltöttek, ne tégyen alájok újat, 's úgy tsak hamar ereſztenek. Ha pedig éſzre veſzi a' Méhéſz, hogy noha új kast tett alájok, még is rajhoz kéſzűlnek; akkor ha meg akarja őket gátolni, azt tselekedje, hogy a' már mézzel meg-tőltt kasok közzé dugjon-bé egy üreset, egy dróttal el-metſzvén azokat egymástól. Akkor a' méhek kéſzek éjt napot egygyé tenni úgy dólgoznak, még is ezt az üres kast a' teljesek köztt meg nem ſzenvedik. — Az illyen kasoknak ez a' nagy haſznok is van, hogy a' mézet Őſzſzel úgy el lehet venni,

hogy nem ſzükség a' méhekből egygyet is meg-ölni. Ha öt vagy hat kast meg-töltöttek, akkor a' Méhéſz mind azokat egygyütt meg-emeli, 's ha látja, hogy hetven nyóltzvan, vagy több fontokat is nyom, akkor a' leg-felsőt dróttal a' többitől el-metſzi A' melly kevés méhek benne találtatnának, azokra ſzájával egy kis füstöt lehell, hogy ki-jövén, a' többihez a' kasba ſiessenek. A' több kasokat ismét meg-emelíti, 's ha még is jó nehéznek találja, a' másodikat is el-metſzi, 's hasonlóképpen ismét a' méhet tsak igen gyengén belőle ki-füstöli. A' több kasokat ismét meg-emelíti, 's ha úgy érzi, hogy nem több harmintz vagy negyven fontnál, azt a' méheknek Téli elédelekre hagyja, 's a' leg-felső kasnak fedelét, (minthogy a' mint látni való, tsak egynek kell fedelének lenni;) le-véſzi, 's erre a' harmadikra teſzi, agyagos ſárral, vagy tehén ganéjjal rá-tapaſztatja, ha a' ſzélei rá nem feküſznek.

8. Minthogy ez illyen kasoknak ſokſzori emelgetések igen bajos vólna, 's a' méheknek ſem egéſzſéges: azért az illyen kasoknak a' hátúlsó óldalokba igen jó léſz egy tenyérnyi üveget tétetni, 's azt deſzka darabotskával kívűlről bé-fedezni. Így ſoha ſem léſz, ſzükség a' kast fel-emelni, mert ezen meg-láthatja a' Méhéſz, miképpen dólgoznak a' méhek, 's miképpen telik

lik a' kas, és mikor kell alá másikat tenni. És ugyan e' végre szükséges az is; hogy a' kasok úgy helyheztessenek, hogy hátúlról egy ember mellettek el-mehessen.

9. Ki-ki által-láthatja, hogy haszontalan költség lenne mindenik kasnak fedelet tsináltatni; harmintz kasnak leg-feljebb is elég öt. Ezt pedig nem kell tsináltatni egy deszkából, hogy a' nap meg ne görbítse, hanem három 's négy öszve-enyvezett darabokból, hogy mindenik kashoz úgy hozzá illjén mintha mindenikhez hozzá szabták vólna.

A Világ vénségéről való panasz.

Tsak nem közönséges panasz ez az emberek között, hogy a' Világ vénhedzik, hogy a' terméfzet ki-meríttetett, az emberi élet rövidül, a' test' éreje fogy, a' nyavalyák fokasodnak, 's az eledelek nem olly táplálók mint az előtt vóltak. — De valóban nints ennek a' panasznak semmi fundamentoma. Nem szóllunk a' Pátriárkákról, a' kiknek életek' hoszszúságában az ISTENnek különös tzéljai lehettek: de el-merjük mondani, hogy három ezer esztendőktől fogva az emberi élet vagy igen keveset, vagy semmit sem rövidült. Dávid a' maga idejében hetven, vagy leg-feljebb nyóltzvan esztendőre

határozta az életet, maga pedig hetven eſztendős korában már olly aggott vénségre jutott, hogy nem tudták meg-melegíteni, hanem az Orvosok' tanátsokra egy meleg vérü fijatál Ágyast válaſztott magának. A' régi külső Históriák is igen tsak ennyire terjeſztik az emberi életet. A' régi Görögök és Rómaiak kevés embereket említenek, a' kik ſzáz eſztendőn feljül éltek vólna. Nevezetes vólt nálok Lívia Tsáſzárné, a' ki kilentzven-hét eſztendőket élt: Statila kilentzven-kilentzet, Metellus Fő-Pap kilentzven-nyóltzat. Leg-hoſzſzabb életü vólt nálok Klaudia, a' ki ſzáz tizen-öt eſztendőket élt. —

Úgy de mellyik az az Orſzág ma is, a' mellyben ne találtatnának ſzáz eſztendősök ketten hárman, ſőt többen is. Ángliában Nesmond Grófné 140. eſztendőket élt. Eckleston Kis-aſzſzony, 143at, a' mint ez tsalhatatlanúl meg-tetſzett a' Laistromokból. Nem igen régiben egy Ánglus közönséges ember, hóltta után a' Királyok' temető helyekbe tétetett tsak azért, mert 136. eſztendőket ért, és hét Királyok alatt katonáskodott. Egéſz öröm vólt látni ezt az öreg Paraſztot, mikor minden nap kétſzer a' Templomba ment 130. eſztendős korában is, hol hatvan, hol több unokáitól kísértetvén. Sok Méltóságok meſzſze földről elmentek e' ritka történetnek ſzemlélésére.

A' test-

A' testnek ereje sem kissebb ma mint hajdan vólt. A' régi Római sereg, mint valamelly tsudát úgy nézte azt, hogy Pompejus 58, esztendős korában ugy még-ûlte a' lovat, 's tudott minden fegyvereket forgatni, mintegy huszon-öt esztendős Ifjú. De mellyik ma az a' Hadi-sereg, a' mellyben 58. 's több esztendős Kapitányok ugyan azt ne tselekednék a' mit Pompéjus? A' híres Orángzeb Mógoli Tsászár, ezen Századnak elején, maga vezérlette még kilentzven-kilentz esztendős korában is seregét az ellenség ellen, és száz esztendős korában hóltmeg, minekutánna az ellenségen ditsőséges győzedelmet nyert vólna. A' Frantziáknak ama vitéz Marechaljok Villárs, a' ki a' sok borostyánokkal ékeskedő Eugéniust, húsz ezerrel kevesebb katonájival Belgiumban meg-győzte vólt, még nyóltzvan esztendős korában a' Frantzia Hadi-sereget maga kommendírozta Olasz-Országban. Miképen bámúlna ma is a' Római sereg ha meg-látná, hogy a' Tsászári Hadi-seregnek egygyik szárnyát a' 75. esztentendős Laudon, a' másikat a' 79. esztendős Hadik vezérlik, a' kiknek békességes életekért, 's ditsőséges győzedelmekért mindnyájan fohászkodunk.

Azt mondják némellyek, hogy az emberek kissebbek mint régenten vóltanak. Ha ez igaz vólna is, még sem következne

abból, hogy tehát erőtlenebbek is. Gyakran a' kitsiny emberek ízmosabbak, 's erősebbek a' nagyoknál. Elég példa erre a' vitéz Huſzárság. Hogy rendkívűl való nagyságú emberek a' régi időkben ne találtattak légyen, azt nem tagadjuk: de ma ſem ritkák a' hét, ſőt nyóltz lábnyi emberek. — Azok a' nagy tsontok, mellyeket ſokan úgy mutogatnak a' tudatlan népnek, mint Óriásoknak tsontjaikat, nem egyebek, hanem elefántok' és tzethalak' tsontjaik.

A' mai időben uralkodó betegségek, ſem nem többek, ſem nem veſzedelmesebbek, mint a' régiek vóltak. Némellyeket azok közzűl a' régi könyvekben meg nem találunk ugyan, de az oka tsak ez, mert az Orvosok nem jegyzettek-fel minden betegségeket, vagy talám azok közzűl némellyek el is veſztek. Igaz, hogy támadtak új betegségek is, de a' régiekből is múltakel, mint p. o. a' bél-poklosság, és azzal határos nyavalyák.

A' ſem igaz utóljára, hogy a' mai eledeleknek ne vólna elegendő tápláló erejek. Azt mondják némellyek, hogy ſok drága ételek esméretlenek ma, mellyekkel éltek a' régiek. Így p. o. a' halak között nem találtatik a' *murex*, vagy bársony hal, mellynek vérével a' Királyok' köntöseik feſtettettek. A' plántak között pedig nem talál-

láltatik a' *cinnamomum*. De erre is azt felel-jük, hogy a' *murex* ma is találtatik Áfrika óldalaiban. A' Cinnamomum is, melly ſok ſzáz eſztendőkig esméretlen vólt, újra fel-találtatott. Ki-tetſzik a' Párisi túdós Társaságnak meg-betsülhetetlen munkájiból, hogy a' mai orvosi Tudomány, leg-alább négy ezer plántákkal bővíttetett, mellyek a' régieknél esméretlenek vóltak.

Analyſe des Loix d' Angleterre Oxford 1785.

Minden népeknek Igazgatások 's Törvényeik között ſok meg-egygyezést talál az a' Bölts, a' ki méllyen gondolkozik az emberi Társaságoknak eredetekről. A' millyen vólt maga a' Nemzet, ollyan vólt annak törvénye is. Mihelyt az emberek lassanként el-fajúltak attól a' virtusos egygyügyűségtől, mellyet arany időnek nevezhetünk, ſzükséges lett a' hatalom, hogy a' rendetlenségnek 's zabolátlanságnak eleje vétettessék. Ez a' fel-állíttatott hatalom nem őrizhette-meg külömben a' jó rendet, hanem a' Törvények által. Ezekben talált az ártatlanság menedék helyet az erőſzak ellen. A' közönséges Jus, melly a' Törvények által fel-állíttatott, mindenkor a' népnek terméſzetéhez és ſzükségéhez vólt alkalmaztatva. —

A' melly népek vadáſzatból 's haláſzatból éltek, azoknak Törvény-könyvök külömbözött azokétól, a' kik barom-tartók és ſzántó-vetők vóltak. — A' Mesterségek 's kereskedések ſzaporodván, a' törvényes alkuk azon mérték ſzerént ſokasodtak, hogy a' bírtokoknak, tseréknek, és külömböző munkáknak béreket meg-határozzák. Minekutánna a' hadakozások által egygyik nép a' másikat rongálta, a' meg-hódoltatott népnek törvénye meg-némúlt a' győzedelmeskedőnek törvénye alatt; hanemha a' győzedelmeskedő a' meg-győzettetett népnek törvényeit, mint helyesebbeket, önként magáévá tette. Leg-gyakrabban pedig öſzve-zavarodtak az erkőltsök és törvények is, valamint magok a' Nemzetségek.

A' következendö Századokban, a' külömböző Népek közt való kereskedés mind inkább-inkább virágozván, egygyik a' másiktól nem tsak pénzt és ſzükséges eleségeket, hanem meg-világosodást és jó rendeléseket is költsönözött.

A' Kereſztyén Vallásnak el-terjedése után, látván a' Papi-rend, hogy a' Római Törvények jobban meg-egygyeznek az Eklésiának Törvényeivel, mint más Orſzágoknak Törvényeik, mindenüt igyekezett annak bé-vételében.

Mivel a' maga Hazájának közönséges Törvényeiben minden lakos menedék helyet

lyet talál az igazſágtalanság ellen, és vezért arra, miképpen folytassa életét; azért is nints egy-egy haſznosabb Tudomány a' Hazafijaknak, mint a' magok Orſzágaiknak Törvényeiket jól tudni. Azt mondja ennek a' haſznos munkának Írója, hogy jó ugyan a' Római Törvényeket is érteni; de még is inkább javasolja, hogy az Ánglus Ifjak a' magok Hazájoknak régi Törvényeiket 's rendeléseiket tanúlják. Rómában a' nevelésnek egygyik ága vólt a' Törvényeknek taníttatások, ma is igen haſznos vólna, ha már az apróbb Oskolákban el-kezdenék a' gyermekek a' Haza Törvényeinek tanúlását.

Azt mondja ez a' bőlts Író, hogy a' Törvényeknek fő végek az, hogy minden Lakosnak ſzabadságát őrizze. Ez a' ſzabadság, mellyről az Ánglusok azt hiſzik, hogy tsak egyedül ők bírják azt az egéſz földön, abban áll, hogy az ember mindent meg-tselekedhessen valamit a' Törvény meg-enged, és annak paizsa alatt ſem Király, ſem Parlamentum néki leg-kissebb erőſzakot is ne tsináljon. Minden Hazafinak haſznos tehát, hogy tudja leg-alább a' nagygyából azokat a' Törvényeket, mellyek néki egyedül való Urai, és a' mellyeket ha meg-őriz, úgy a' leghatalmasabb embereknek erőſzakjoktól is bátorságos léſzen.

A' melly

A' melly nap híre futamodott; hogy Gróf Hadik András Úr Ő Ekſztzellentziája, egéſz Hazánk' örömére fő Hadi Vezérré tétettetett, egy Hazafi a' maga ſzíves tiſztteletét 's jó kívánságait e' következendő Versekben kívánta Ő Ekſztzellentziája elébe terjeſzteni.

Te, kit az ÚR hetven és nyóltz eſztendőkre
Juttatott hogy tartſon e' gyáſzos időkre:
'S Néked adja ama leg-ſzebb ditsőséget
Hogy jó békességgel e' hadnak vess véget,
Ki THERÉSZt 's JÓZSEFet ſzólgáltad vitézűl,
'S Most is gyűrűt nyertél hívſéged' jeléűl.
Mellynek gyémántinak tüze mellyel égnek,
Hív tükre a' benned lángzó vitézſégnek.
'S Melly JÓZSEF' ſzerelme zálogja láttára,
Örőm könyűk ültek két ſzemed' héjjára.
Bőlts és vitéz Hérónk! — Nemzetünk' díſzére
Repűlj gyorsan a' Márs' híres mezejére;
Pontusig vidd JÓZSEF' birodalma végét,
Rontsd a' Kereſztyén Nép' fene ellenségét,
Eleink' véreket kérd-viſzſza markából,
Ezt a' kevély Kaput dűjtsd-ki két ſarkából,
Hogy pompás fényének helye ſe maradjon,
Minden Nép *Várnáig* nékünk dézmát adjon.
HADIK! — ki ez előtt ötven eſztendővel
Víttál e' vad néppel Ákhilles erővel.

'S Va-

'S Valahol próbáltad a' dühös háborút;
Mindenkor fejedre raktál zöld koſzorút.
Ki kevés magaddal hajdan Berlin felé
Útat vágtál úgy hogy el-hűlt a' föld belé:
'S Még a' bölts FRIDRIK is bámúlással telve
Sokſzor emlegette nagy Neved' tiſztelve.
Menj már most mint Hazánk' őſz 's bátor Neſztora!
Kéſzen vár Királyunk' meg-vídúltt tábora.
Jobbod felöl halál, elötted félelem,
Nyomaidban járjon ditsö győzedelem.
Mint a' ſzél ki-tépi a' nagy fákat töböl;
'S Mint a' tűz hamut hágy a' roppant erdöböl:
Úgy vitéz Sergeddel ha ki kelſz a' hartzra,
Elötted a' Török ezren húlljon artzra.
Érttünk vívó karod' az ISTEN vezérlje,
Drága 's kedves élted' hogy veſzély ne érje.
'S A' földről mellyet ſok Magyar vér öntözött,
Ezer víg ſzók' 's kezek tapsolási között,
Borostyános fővel majd akkor jöjj-viſzſza
Győző JÓZSEFünké ha léſz Belgrád 's Niſzſza;
'S A' Népeket újra lántzalod Hazánkhoz,
Kik tartoztak MÁTYÁS alatt Koronánkhoz.

Ugyan az a' Hazafi hallván hogy Ő Ekſztzellentziája már Bétsből ki-indúlt, a' Duna

na partján egy Postára tett, és ſok jó kívánásokkal meg-rakatott Levélben illy ſzókat intézett a' többek között Ő Ekſztzellentziájához: —

Hazánk nagy reménye! — menj gyors lépésekkel,
Óhajtva vár a' Nép 's ki-terjedtt kezekkel.
Lehetetlen vele Győzőnek nem lenned,
Fel-támadt Hunyadink' lelkét féli benned;
Kit ha a' Magyarság vele víni látott,
A' Török nép dühös árjának tett gátot. —
Mint e' Duna menvén több vízt gyűjt öblébe
Míglen ki-ontja azt a' Pontus' ölébe:
Híred 's JÓZSEF' Neve általad úgy nőjjön,
Sok vad nép örömmel járma alá jőjjön.
Bőlts Hérónk! ki bírod Eugén' vitézségét,
Menj, hartzolj, győzz 's hozd-el e' had' ditső végét.
Bétsbe még e' Nyáron térj koſzorús fővel,
JÓZSEF' Koronája hogy fényljen új kővel.

Mind a' két Levélre nagy le-ereſzkedéssel 's kegyességgel méltóztatott válaſzolni a' M. Fő Vezér Ő Ekſztzellentziája.

Élő *Bárometrum*, Levegő-mérő.

Fogj egy leveli-békát melly zőld ágakon 's garágyákon ſzokott múlatni, botsásd egy hoſzſzú fehjér üvegbe, mellybe már az előtt

előtt tölts mintegy négy újnyi vizet, 's tégy földet is. Ereſzſz-le benne egy kis fa lajtorjátskát is, melly érjen az üveg' vagy palatzk' torkáig. Azután feljűl borítsd-bé pergamennel, 's egy vastag tővel ſzúrd-által azt, hogy a' levegő ſzabadon menjen belé. — Mennél ſzárazabb a' levegő, annál feljebb megy a' lajtorján a' béka; de mihelyt a' levegő nedvesedik, le felé ſiet 's a' vízbe rejti magát. A' vizet változtatni kell minden tíz napban, az üveget pedig ſem nem igen hidegen, ſem nem igen melegen kell tartani. Ennek az élő levegő-mérőnek elédele legyekből áll. —

Más élő levegő-mérő.

A' ki a' leveli-békának tartásával bajoskodni nem akar, tégyen nadályt az üvegbe, e' ſzint ollyan elevenen vagy még jobban meg-érzi az időnek leg-kissebb változását is; 's nem ſzükség étetni. Ha a' levegő ég ſzáraz, ki-jön a' vízből félig vagy egéſzen is, 's az üveghez ragad, ha esőre válik, a' vízbe bé-megy előre, ha pedig ſzél-véſz léſzen, igen nyúghatatlan. — —

A' Találos Mese vólt *Vén ember*, a' Rejtett Szó *Arok*, mellyben van *dr*, *ok*, és együtt *drok*, vagy *ſír*,

Tald-

Találós Mese.

Köntöse tsak ſupa fólt, noha tzérna ſe tő ſoha ſem vólt
Rántzai rójtja körül, ſok Magyar ennek örül. —

Rejtett Szó.

Öt kertemben terem 's kedves eledelem,
Négyben úgymond Ersók kedvemet nem lelem.
Hármát ha kaphatom örömest le-nyelem,
'S *Két* végsőnek gondját az ötért viselem.
Tsinálta Édes Gergely.

Hogy kell a' piros rózsát fehjérré tsinálni?

Mikor nyílni kezd füstöld-meg kénkővel, ha pedig a' gálitz-kő' olaját rá hínted, meg-pirosúl, Illyen mesterséggel élnek gyakorta a' Kertéſzek más virágok' ſzíneknek változtatásokban is. —

Az el-tört üveget öſzve-forraſztani?

Habarj-öſzve óltatlan meſzet tyúkmony' fehjérivel, kend-meg vele, 's öſzve-forrad az üveg.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

VI. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 18-dik Napján, 1789-dik Eſztend.

A' Gyümöltsökről.

A' leg-egéſzſégesebb gyümöltsök közzé méltán ſzámláltathatnak az *eperj*, tsereſznye, megygy, Öſzi-baratzkok, magvoktól el-váló ſzilvák, ſavanyú almák, ſzöllők 's a' t. Nálunk az *ananáſzt*, pomagránátot, tzitromot

mot és narantsokat kevesen ſzaggatják tulajdon fájaikról. — Tsak nem közönſéges megrögzött vélekedés ez a' Közſégben, hogy a' gyümölts hideg-lelést okoz. Nem a' jól meg-értt gyümöltsöktöl, hanem a' ſok kövér hústól leli-ki a' hideg a' Magyart, melly ellen a' jó féle gyümöltsök még orvosságúl ſzólgálnának. — Két hibában esnek tsak nem rend ſzerént az emberek a' gyümölts ételben. — Az elsö az, hogy ebéd és vatsora után ſzokták azt leg-inkább enni, a' mikor a' gyümölts evés ha nem árt leg-alább keveset haſznál. Ebéd és vatsora elött enni a' jól meg-értt gyümöltsöket leg-egéſzségesebb. Sok Szülék úgy gondolkoznak, hogy talán menten meg-halnának gyermekeik, ha reggel éh gyomorra gyümöltsöt ennének; holott pedig ſokkal haſznosbb vólna nékik azt adni, mint kávéval a' nélkül is meleg véreket hevíteni. — A' másik hiba az, hogy ſokan a' gyümöltsöt meg ſem mernék enni kenyér nélkül, holott pedig a' kenyér azt meg-poshaſztja, 's meg-keseríti a' gyomorban, 's következésképpen az emésztést is nehezíti. — Ide való az is, hogy ſokan bort iſznak a' gyümöltsre; tudni való dolog pedig hogy a' viz a' gyümöltsöknek el-ólvaſztójok. —

Az Aſzſzonyokról.

Felette nevetſéges dolog az ſok Férjfijakban, hogy ők az Aſzſzonyokat örökös tudatlanságra bűntetik, és nehezen ſzenvedik, mikor ők a' tudományok által ékesítik elméjeket. Talán tsak a' mi kevélységünk ſzabnékik illy érzéketlen törvényeket. Minthogy az Aſzſzonyok az ő kellemetes ſzépségekkel feljűl-múlnak bennünket, attól félünk, hogy majd elméjekkel is meg-haladnak. Valóban kevéssé értjük tulajdon haſznunkat, mikor őket gyengeségektől fogva a' puhaſágnak, és a' bal-vélekedésnek ſzabadon néki botsátjuk! Azt kívánjuk tőlök, hogy okosok és virtusokkal ékeskedők légyenek, 's azonban nem ſzólgáltatjuk-ki az eſzközöket, mellyek által arra mehetnének. Hogy eshetik az meg, hogy illy roſzſzúl neveltetik az emberi nemzetnek ſzebbik fele? Hát ez a' gyönyörű nem tsak azért teremtetett é, hogy tsak bizonyos ideig gyönyörködjenek benne ſzemeink, mint a' múlandó virágokban? Az illyen nevelés, még-foſzt bennünket a' valóságos gyönyörűségektől, t. i. az elmének gyönyörűségeitől, mellyeket kóstólhatnánk az ő velek való társalkodásban.

Az igaz és valóságos böltseségnek tanúlása, a' jó könyveknek ólvasások által, úgy meg-gyökerezne a' virtus az Aſzſzo-

nyoknak ſzívekben, hogy ſok panaſzoktól 's bajoktól meg-menekednének a' Férjfijak. Mitsoda bóldogságot kéſzítenének elöre az Aſzſzonyoknak azokra a' bús napokra, mellyekben többé ſzépségek által a' ſzemnek nem tetſzhetnek. Akkor az ô elméjeknek ſzép tehetſégeik által, mind a' Férjfijak elött kedvet találhatnának, mind pedig únalmokat enyhíthetnék.

Minden Szüléknek azért, valakiktől kitelhetik, kellene taníttatni Leányaikat a' Históriára, Földnek le-írására, a' Böltselkedésnek könnyebb réſzeire, az Erköltsi-tudományra, és a' Poéſisre. Sőt a' kiktől meglehet, tanúltatni kellene velek a' Deák nyelvet is, a' melly minden tudománynak kúltsa. E' mellett a' gazda-aſzſzonykodást, 's aſzſzonyi munkákat is gyakorolhatnák.

Milord Scahftsburi azt ſzokta mondani, hogy az *Atheusok* Istent-tagadók között ſzint úgy vagynak Fánátikusok, valamint a' Kereſztyének között; mert nékik is lehetnek üres látásaik és képzelődéseik. — Lehet valaki egy réſzről könnyen hívő, más réſzről pedig éppen hihetetlen. — Du Son híres Mekhánikus erősen hitte a' Noſtradamus' jövendőléseit, de azoknak, mellyek a' Sz. Írásban vagynak hitelt nem adott. —

Bel-

Belgiumban is élt egy Zsidó, a' ki az Új Testamentomot ſzorgalmatosan ólvasta, de tsak a' Sz. János' Jelenésének adott hitelt, mert azt reménylette, hogy az által ki-találja azt a' Filoſófiai követ, melly által a' vasat is arannyá változtathatja. — — —

Érköltsök' Együgyüſégek.

Azt írja Baronius, hogy Damiani Péter Kárdinális egynéhány fa kalanakat vitt ajándékba VII-dik Gergely Pápának, mellyeket maga kéſzített. — Ebből meg-tetſzik, (1) Hogy hajdan a' Szerzetesek, ſőt még a' Kárdinálisok is kézi munkával gyakorlották magokat. (2) Hogy a' régieknek együgyüſégek ſokat külömbözött a' mai pompától; mert ki merne ma fa kalanakat ajándékozni a' Római Pápának? — (3) Hogy a' régiek nem is vóltak olly finnyások, mint a' maiak. Tudni való, hogy kivált a' ſavanyú ételek úgy által-hatják a' fát, hogy dörgölésekkel is nem lehet róla le-mosni. — Lásd Leibnitz V-dik Tómusát.

A Kolumbus' útazása folytattatik.

A' Szigetnek vizsgálására bé-küldetett két Követek viſzſza-jövén meg-beſzéllették Kolumbusnak, hogy mintegy 12. mértföl-

földekre bé-hatván, találtak a' Szigetben egy Várasotskát, melly állott ötven fa házakból, 's lakoztak benne sok emberek. A' Főbbek közzülök elejekbe ki-mentek, karjaiknál fogva bé-vezették a' Városba; ott egy tágas ízobában magas székekbe ültették, mellyek állatoknak formájokra faragtattak-ki, 's azután pedig egygyen-egygyen megtsókolták lábaikat, 's némelly gyökerekből készíttetett igen ízetlen ebéddel meg-vendégelték. Azután a' Királytól 's némelly Főbbektől ki-kísértetvén, bé-mentek más hasonló Falukba is, és mindenütt nagy tiszteletel fogadtattak. Felette sok madarakat láttak a' Szigetben, nevezetesen foglyokat és patsirtákat. Négy lábú állatokat nem nevelt a' Sziget, ki-vévén némelly néma ebeket, mellyek teljességgel nem ugattak. A' Szigetnek földje elég termékeny vólt, 's némelly gyökereken kívűl, mellyek a' Szigetben lakozóknak kenyér gyanánt szólgáltak, termett benne hasonló a' mi babunkhoz, és egy mag, mellyet *Maiz*nak neveztek, és a' mellynek igen jó íze vólt. A' leg-főbb kereskedések állott pamukból, mellyet az élő-fák minden munka nélkül önként termettek. Nem találtatott a' Szigetben sem arany, sem gyöngy, sem fűszerszám, hanem a' Szigetben lakozók mutattak egy *Bóhió* nevezetű Szigetet, mellyben azok bőséggel találtattak. El-vé-

gez-

gezte azért magában az Admirál, hogy oda fordítsa hajóját, és e' végre tizen-kettőt a' Szigetben lakozók közzül magával el-vitt, hogy azok előtt az esméretlen Szigetnek lakosi előtt, annál nagyobb kedvességet találhasson.

Novembernek 13-dik napján el-indúlt azért Kolumbus, hogy a' *Bóhió* Szigetet felkeresse, de erős Éfzaki-fzél támadván, kénteleníttetett a' vas-matskákat le-hányni némelly apró Szigetek köztt, mellyek egymásköztt fél mértt-földnyi formán feküdtek. Ezekben látott fok élő-fákat; nevezetesen fenyőket, áloeseket 's pálmákat. Nem lakoztak bennek emberek, hanem a' Kúba Szigetének lakosi által fzoktak oda járni a' magok tsónakjaikon, hogy ott magokat a' halafzatból táplálhassák, a' kik a' nyers halakat, az élő-fákban termett pondrókat 's pók-hálókat is jó ízűn meg-ették. Itt fogtak a' Spanyolok egy halat, melly hasonlít egy fűldő-malatzhoz, halafztak némelly tsigákat is, mellyekben jó féle gyöngyök termettek.

Novembernek 19-dik napján újra el-indúlt Kolumbus a' Bóhió Sziget' keresésére; de az ellenkező fzél miatt el nem mehettek. Ismét vas-matskákat hányt-le. Pinkon az egygyik hajónak Kapitányja, a' ki leg-jobb kéfzületű hajón vólt, éjtfzaka el-indúlt ma-

ga egyedül, hogy Kolumbust meg-előzhesse, 's a' Szigetnek kíntseit magának el-foglalhassa. El-hagyattatván azért Kolumbus egygyik Társától, viſzſza-indúlt Kúba felé, 's meg-ſzállott egy más ki-kötő helyben, mellyet Katalinnak nevezett. Itt talált egy folyó-vízre, melly olly tiſzta vólt, hogy ellent nem állván két 's három ölnyi mélysége, a' feneke világosan meg-látſzott. Közel hozzá látott ſzörnyű magasságú fenyőfákat, mellyek akármelly hajónak árbotzfákúl ſzólgálhattak, és tserfákat, mellyekből deſzkákat lehetett hasogatni. Mindenféle madarak a' magok tsevegéseikkel annyira meg-ékesítették e' helyeket, hogy Kolumbus azt mondotta, hogy hólttáig való lakozásúl örömest e' Szigetet válaſztotta vólna. Nem meſzſze oda talált egy hoſzſzú ſajkát a' ſzárazon, mellyben könnyen ötven emberek el-férhettek vólna, noha tsak egy élő-fának törsökéből kéſzíttetett. Mintegy ſzáz és hat mért-földeket menvén a' Sziget körűl, el-indúlt ismét Bóhiót keresni, melly oda nem meſzſzire látſzott. Még távolról látván azt; olly nagy hasonlatosságot látott benne Spanyol-Orſzághoz, hogy azt Hispániolának, vagy Spanyolotskának nevezte. A' lakosok látván őket, mindnyájan el-futottak, míg végre egy Aſzſzonyt meg-fogtak, a' kinek arany pléhetske függött-le az órra

lyu-

lyukáról. Ennek adtak némelly apró tükröket, 's egyéb tsetsebetséket, 's azután minden bántódás nélkül el-botsátották, hogy ő általa a' többeket is édesíthessék. — Más nap tizen-egy fegyveres embereket küldöttbé Kolumbus a' Szigetnek vizsgálására. Ezek előtt is el-futottak a' lakosok, míg végre egy Indus, a' kit a' Salvador Szigetből hoztak, sok jókat beszéllvén a' Kereszttyénekről, hozzájok édesítette. Tökélletesen meg-lévén a' felől győzettetve, hogy ezek az idegenek az Égből szállottak-alá; minden módon igyekezték magokat velek kedveltetni, 's marasztották őket, hogy tovább is nálok múlassanak. De még azon estve viszsza-tértek a' hajóhoz, 's meg-beszéllették Kolumbusnak, hogy a' Sziget termékeny, és annak lakosai szebbek és nyájasabbak, mint a' többeké vóltak. Megmondották azt is, hogy a' Szigetnek lakóji jelek által értésekre adták, hogy egy nem messze lévő Szigetben sok aranyat fognának találni.

El-indúltak oda Detzembernek 15-dik napján, 's mikor a' nagy szélben nagy veszedelmek köztt hajóztak, el-bámúltak azon, hogy egy Indust egy tsónákban feléjek jöni láttak. Ezt bé-vévén hajójokba, némelly kis ajándékok által magokhoz édesítették, 's leg-először a' Szigetbe őt' szállították-ki.

Tsak hamar a' Szigetnek Katzikja, vagy Királyja, némelly mezítelen emberekkel a' partra jött, a' ki is a' többektől egy arany pléhetske által külömböztetett-meg. Ez a' maga kezeivel jelt adott, hogy ezeket az új embereket óltalmába fogadja, és hogy fenki nékik leg-kissebb bántásokra is nem léfzen. —

Detzembernek 18-dik napján az Admirálnak hajójába ment, kísértetvén két fzáz emberektől, a' hol némelly ajándékokat adott néki Kolumbus; mellyeknek látásokra felette igen bámúlt; és azokat nagy pompával vitette maga előtt.

Detzembernek 24-dik napján fzélnek ereſztvén vitorlájit, el-indúlt Kolumbus *Punta Sancta* felé. Igen tsendes idő lévén, Kolumbus álomnak botsátotta magát. Az alatt egy tudatlan Hajósra bízattatván a' kormány, nem fokára egy köfzikla által hajótörést fzenvedett. Fel-ébredvén Kolumbus, látta a' fzemlátomást való veſzedelmet, 's azért is a' hajónak terhét a' tsónakokba hányatta; de még is meg nem menekedhetett vólna, hanemha a' Szigetnek Királyja fok vad-embereket küldött vólna apró fajkákon fegítségére, kik a' hajónak minden terheit kihordták a' Szigetbe, és azokat nagy hűſéggel őrzötték.

Meg-fzeretvén Kolumbus ennek a' Szigetnek földjét, kívánt ott egy kis falutskát épí-

építeni, 's azt új lakosokkal meg-telepíteni; annyival inkább, hogy a' Hispániolának Királyja, önként ösztönözte ötet arra, azt reménylvén, hogy így a' szomszéd Szigetbélieknek prédálások ellen magát könnyebben óltalmazhatja. Kolumbus, hogy annál nagyobb betsületet szerezzen magoknak, egy ágyú golyobist neki lövetett a' meg-tört hajónak, 's azt egy lövéssel által-lyukasztotta a' Szigetben lakozóknak nagy tsudálkozásokra, a' kik úgy nézték őket, mint Égből szállott embereket, kik bírnak az Égnek tüzeivel. — Kolumbus tehát tettetvén mintha tsak a' Sziget' Királyjának kérésére tselekedné azt, egy Vár forma erősséget építtetett az által-lyukasztatott hajónak fájiból. Meg-rakta azt szükséges eleségekkel, fegyverekkel, ágyúkkal, és három Tisztek alatt harmintz-két embereket hagyván ott, visza-indúlt Európába Januáriusnak 4-dik napján, 1493-dik Esztendőben.

Nem kevéssé indúlt-meg Kolumbus e' hajó-törésen, 's nem lévén már több egy hajójánál, minthogy Pinkon el-vált vólt tőle, attól félt, hogy ha ez is szerentsétlenül talál járni, úgy soha sem lész abban módja, hogy az új földnek fel-találását a' Spanyol-Országi Királynak hírül adhassa. —

(a' többit máskor.)

Báró

Báró Trenk Fridrik életének Históriája, Magyarúl, és Németűl III. Kötetben.

A' Magyar fordítás is, de kivált az eredeti Német munka, minthogy Előfizetésre botsáttatott, fokkal esméretesebb a' Házában, hogy fem mint hofzfzú ki-húzással kedveltetnünk kellene. — Különben is a' kik e' Könyvet még nem ólvasták, kevés haſznát vehetnék annak, ha rövid ſummában elö-adnánk is, mitsoda nagy kedvességben vólt elöfzör II-dik Fridrik előtt, hogy vitetett azután a' Glátzi Várba, miképpen fzökdétselt ott, míg végre Schell Kapitánynyal ki-fzökött; miként bújdosott azután Lengyel-Országban, mitsoda nagy fzerentsére kapott Pétervárában, mennyi fok baja vólt Bétsben, végre miképpen ásta a' föld alatt való lyukakat a' Magdeburgi tömlötzben. — Illendöbb és haſznosabb léfzen egy két fzóval azokat a' fzókat illetnünk, mellyek e' külömben múlatſágos könyvben az ártatlan erköltsöknek veſztegetésekre fzólgálhatnának. — Minden jó Kereſztyén ſajnálhatja, hogy B. Trenk vagy két helyen Szent Pál Apostolt fantastának nevezi azért, hogy a' Római Levélnek 9-dik Réſzében haragnak edényeiről emlékezik; hiſzen néki mint Evangelikusnak tudni kellett vólna, hogy

ott

ott nem ſzól Sz. Pál az örök válaſztásról. — Könnyü Sz. Pált fantastának nevezni, 's a' Kereſztyén Vallást rágalmazni, minekutánna az úgy nevezett *erős Lelkek* annak felſéges Erkőltsi-tudományát még gyermek korokban ki-ſzívják, 's azután úgy kevélykednek véle, mintha tulajdon okosságok találta vólna azt fel.

Nem kellett vólna, B. Trenknek az ISTENt *ergrimmigte Zebaóthnak* az-az, ki-mérgesedett ISTENnek nevezni azért, hogy a' mondatik róla, hogy az Atyáknak álnokſágokat meg-bünteti a' fijakban. Minden nép ollyan, mint valamelly különös ſzemély. Hányſzor nem lakol pedig a' Vénſég az Ifjúſág' vétkeiért? 's miért nem lehetne az ISTENnek is valamelly népet ostorozni, az ő tulajdon bünеiért, kivált ha a' fijak ſzint ollyan feslettek, mint az Atyák vóltak.

Nem lehet nagy ſzomorúſág nélkül ólvasni azt is, hogy a' III-dik kötetben újra előhozza azt, a' mit írt a' *Mátzedóniai Heldjében*, a' hol Sz. Dávidot Selmának, útonálló latornak, és leg-nagyobb Gonoſz-tévőnek feſti-le. Ha B. Trenket a' Vallásbéli gyülölſég zárta vólna a' Magdeburgi tömlötzbe; nem tsudálkoznánk rajta annyira, hogy erre vetemedett; de most mit vétett néki Dávid, hogy az ő martzonglásával könnyítette

tőm-

tzömlötzöztetését? Jobb lett vólna, ha az 51-dik 's más ſzép 'Sóltárait, mint Mendelſon, ſzép Német versekbe foglalta vólna. — Két okokért mondja Dávidot ſelmának. Az első az, hogy a' fogoly Ammónitákat fűréſz alá vettette. 2 *Sám.* 12: 31. E' tsak azt téſzi; hogy a' kik alkalmatosok vóltak a' munkára, némellyekkel fűréſzeltetett, másokkal pedig meſzet égettetett, 's a' t. A' másik oka pedig az, hogy Saulnak hét Fijait felakaſztatta tsak azért, azt mondja B. Trenk, hogy az Orſzághoz ne juthassanak. 2 *Sám.* 21. De ebben is ſokkal ártatlanabb vólt Dávid, mint B. Trenk abban, hogy Hazájának el-árúlasával vádoltatott.

1. Tudni való dolog, hogy a' Gibeoniták mesterséggel tsalván-meg Józsuét, arra vették őt', hogy állandó frigyet kössön velek, a' melly ſzerént meg-maradjon életek. Az egéſz nép esküvéssel ígérte, hogy megőrzi e' ſzövetſéget, nem tsak valamelly meg-határozott ideig, hanem mind örökké. A' minthogy a' Gibeoniták, minden háborgatás nélkül békességben éltek Kanaánban ſzintén a' Saul' uralkodásáig. —

2. A' Szent Írás nem említi másutt; hanem tsak ezen a' helyen, még pedig itt is, tsak kevés ſzókkal, mit tselekedett légyen ő velek Saul Király, „ Azt mond-
„ ja, hogy ő a' maga nemzetéhez való vak
„ buz-

„ buzgóſágból igyekezett az ő romlásokra,
„ ſokakat meg-öletett, úgy hogy az Izráel'
„ ſemmi Tartományában nem lehetett ma-
„ radások. " Ebből tsak azt lehet ki-hoz-
ni, hogy Saul a' Gibeonitákat el akarta tö-
rölni, azoknak a' maga birodalmában ma-
radást nem akart engedni, ezt pedig tsak
azért, hogy a' maga nemzetéhez, 's Vallá-
sához való ſzeretetét meg-mutathassa. Ha ſza-
bad nékünk a' Szent Históríkusnak hallgatá-
sát némelly hozzá vetéssel ki-pótólnunk,
hitelesképpen fel-tehetjük azt, hogy Saul meg-
ölettetvén minden Papokat és lakosokat,
kik találtattak Nób Városában, ezen kegyet-
len ſententziát ki-terjeſztette a' Gibeonitákra
is, a' kik fa-vágók, és víz-hordók vóltak
a' ſátor körül, gyanakodván azon, hogy ezek
is a' Papokkal egygyet értettek. Azután a'
ſátort által-vitetvén Gibeonba, ott is meg-
ölettette réſz ſzerént, réſz ſzerént pedig el-
ſzéleſztette a' Gibeonitákat, kik ezen Város-
ban, és annak vidékin találtattak. Azok-
nak barmaikat, földjeiket, 's egyéb jóſzága-
ikat el foglalta, 's azokkal a' maga fijait meg-
gazdagította. Hihető, hogy Saulnak ezen
tselekedete a' Vallásnak ſzinével ſzépíttet-
vén, ſok egyéb Izráeliták is a' Királynak
példája által arra indíttattak, hogy ezzel az
idegen, de a' Zsidó Vallásra állott nyomo-
rúltt néppel embertelenül bánjanak. Hihe-
tő,

tő, hogy az ő sok szenvedéseik 's keserves panaszaik után is, nem találtak senkit, a' ki nékik pártjokat fogta vólna, vagy a' rajtok véghez vitt igazságtalanságot helyre hozta vólna; mínthogy a' Király, és az ö szólgáji vóltak az ő nyomorgattatásoknak fő okaik.

(a' többit máskor.)

A' Találós Mese vólt *Káposzta-fő*, a' rejtett Szó *Borsó*, mellyben van *orsó*, *bor*, *só*. — —

Találós Mese.

Három az én szülöm és a' melly idöben
Származom az ágyúk zúgnak a' felhöben.
A' leg-gyorsabb szelek' szárnyaikon járok,
Kisérik lépésim' puszlítások 's károk.
Még is sok helyt nékem azt a' tiszteséget
Adják, a' melly illet Puspök' 's Érsekséget.

Rejtett Szó.

Sok Vitézek hajdan mikor meg-ütköztek,
Engem' is mint hasznos köntöst fel-öltöztek.
De tsak a' fegyveres házakban látsz már ma,
Pogány Isten' neve hét lábamnak hárma.
Négyre szükséged van házad' fedelére,
Háromban akadhatsz Apostol' nevére.
Négy végsöre sokan sok úton sietnek,
De el-tévelyedvén oda nem érhetnek.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

VII. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 22-dik Napján, 1789-dik Esztend.

Báró Trenk Fridrik életének Históriája folytattatik.

Harmadszor:

Ha illyen vólt a' Gibeonitáknak állapotjok, a' mint hihető is, könnyű vólt általlátni, mi vólt az oka, hogy a' Saul' hit-

ſzegése, 's igazſágtalanſága illy közönſégesen bűntettetett-meg az ő Fijaiban, ſőt az egéſz Izráelben. Saul bűntettetett-meg legelőſzör azok által a' ſok nyomorúſágok által, mellyeket húzott magára, 's a' mellyek által végeztetett-el mind élete, mind Királyſága. Az ő Maradéki is méltán bűntettettek ezért, mert a' mikor az istentelenűl el-nyomattatott Gibeonitáknak jóſzágaikat a' magok bírtokokban meg-tartották, akkor egyſzersmind az ő Nagy-Atyjoknak Saulnak igazſágtalanſágában meg-egygyeztek, 's ekképpen a' Gibeonitáknak végső el-puſztúlásokat ők is ſiettették. Ha Saul az ő idejében éltt Gibeonitákat háborgatta 's ölettette azért, hogy az ő Atyjaik meg-tsalták vólt az Izráelt: hát az ő Maradéki közzűl nem méltán végeztettek é ki némellyek, mind az ő bűnéért, mind pedig azért, hogy a' meg-foſztatott Gibeonitáknak zsákmányaikkal gazdagodtak-meg, a' mellyeket minden törvény és igazſág nélkűl bírtokokban meg is tartottak. Végezetre meg-bűntettetett az egéſz nép három eſztendeig tartó éhſég által, mert meg-rontotta ez is a' Gibeonitákkal kötött ſzövetſéget annyiban, hogy az ő üldözőjöknek Saulnak ellene nem állott, ſőt maga is háborgatta e' meg-útáltatott népet annyira, hogy ſenki nem találtatott, a' ki az ő igaz ügyöket fel-fogván, az ő pana-

ſzo-

ſzokat a' Törvény-ſzék' eleibe vitte vólna. Meg-egygyezett tehát az igazſággal az a' bűntetés, mellyel meg-bűntettetik az egéſz nép, 's a' mellyel a' Gibeonitákon esett méltatlanſág helyre hozattatik.

4. De miért halaſztja az igaz és Szent ISTEN a' Saul vétkének meg-boſzſzúlását a' Dávid idejére? Miért várakozik illy ſok eſztendőkig, hogy meg-büntesse e' gonoſzſágot, a' mellyet illy útálatossá téſznek a' környűl-állások? Miért jelenti-ki reménytelen a' maga méltó boſzſzonkodását olly időben, a' mikor már a' Gibeoniták meg-ſzokván a' nyomorgattatást, nem is panaſzolkodnak többé keserves ſorsokról? Nehéz ezekre a' Kérdésekre úgy meg-felelni, hogy a' gondoskodásnak tökélletesen elég tétettessék. A' ſzent Históríkusnak rövid beſzéde, mellyel ezt a' történetet elől-adja, nem engedi, hogy tudhassuk mind azokat a' környül-állásokat, a' mellyek ſzükſégesek vólnának ezeknek a' Kérdéseknek meg-fejtésekre. Külömben, ha azokra tökélletesen meg-felelhetnénk is, kevés haſzna lenne. — Mikor az ISTENnek tselekedeteiről vagyon a' ſzó, nagy vakmerőſég ezt kérdezni: miért tsinálta ő ezeket? mintha tartozna nékünk mindenkor elő-ſzámlálni az okokat, mellyek az ő gondviselését meg-határozták. Sokkal nagyobb böltseſég, 's kegyesség tetſzik abban

meg, ha előre meg-valljuk, hogy a' Világnak igaz Bírája semmi igazságtalanságot nem tselekedhetik, és hogy nem a' mi tisztünk az, hogy az ő tselekedeteinek okairól felettébb gondoskodjunk, mikor nem ítélte azokat szükségeseknek nékünk ki-jelenteni. Elég az, hogy az ISTEN tselekedett valamit, hogy meg-győzettessünk a' dolognak igazságáról; mert lehetetlen, hogy ő leg-kissebb igazságtalanságot is tselekedhessen. 5 *Mós.* *XXXII.* 4.

Ha szabad mindazáltal némelly hozzá vetésekkel a' Históriát világosítanunk, könnyű az Isteni gondviselést igazítanunk, hogy illy fokára halasztja a' Saul bűnének megbüntetését. Hihető hogy a' Gibeoniták az ő feslett életek által meg-érdemlették, hogy bizonyos ideig nyomorgattassanak, 's az ostornak keze által az ő kötelességeknek teljesítésekre vezéreltessenek. Hihető, hogy az ÚR ennek a' hit-szegésnek, kegyetlenségnek, 's a' maga meg-sértetett ditsőségének meg-boszszúlását halasztotta olly Fejedelemnek idejére, a' ki figyelmezett az Égnek veszszejére, 's kész vólt meg-orvosolni azokat a' rendeletlenségeket, a' mellyek az ÚRnak tsapásit hozták az Izráelre. Hihető, hogy az ÚR meg akarta várni az időt, mellyben a' népnek a' Gibeonitákon véghez vitt istentelensége az ő teljes mértékére mégyen,

és hogy az éppen akkor tájban esett, mikor az éhség kezdette a' népet puſztítani. Hihető végezetre, hogy a' JEHOVA meg akarván felelni amaz ő kedves és ditsőſéges titulusának, *hogy ő késedelmes a' haragra 's nagy kegyelmességű. 'Sólt. CIII.* 8. akkor kívánta a' maga boſzſzúálló kezét a' népen meg-nehezíteni, mikor előre el-látta, hogy az ö tsapása idvességes meg-indúlást ſzerez annak ſzívében. Meg-valljuk, hogy ezek tsak vélekedések, de olly hihetők, a' mellyek meg-esmértethetik velünk, hogy az ISTENnek bőlts és igaz okai vóltak abban, hogy a' maga boſzſzúállását illy ſokára halaſztotta.

5. Nem lehet kárhoztatni Dávidot azért, hogy ezeket a' hét ſzemélyeket a' Gibeonitáknak által-adta. — Hogy az éhség meg-ſzünjön, helyre kellett hozni azt az Égre kiáltó igazſágtalanſágot, a' melly rajtok esett. Nem kívánták Saulnak és az ő Házának jóſzágát; hanem azt, hogy az ő Familiájából hét ſzemélyek adattassanak-által az ő boſzſzúállásoknak. — Dávidnak nem vólt hatalmában, hogy azt tőlök meg-vonja; annyival inkább, hogy Saul, és az ő vérengező Háza, nem tsak hetet öletett-meg ő közzülök, 's nem tsak ennyi Famíliákat tett nyomorúlttakká. Inkább kellett vólna é Dávidnak azt nézni, hogy az egéſz Izráel

az éhſégtől emészstessék, hogy ſem mint a' kívánt ſzemélyeket ki-adni? Ha kegyetlenſégnek 's embertelenſégnek lehet is azért a' Gibeonítákban tartani, hogy hét Fejedelmi embereket kérnek-ki olly gyalázatos bűntetésre, melly az ISTENtől meg-átkoztatott. 5 *Mós. XXI.* 23. De más felől nem igaz és illendő vólt é, hogy a' gyílkosok, vagy a' kik a' gyílkosságban részesültek meg-büntettessenek? Meg-kegyelmezhetett é Dávid nékik, a' Törvénynek világos parantsolatja ellen? 3 *Mós. XXIV.* 18. 5 *Mós. XIV.* 11, 12, 13. — De a' Gibeonitákban ſem lehet talám kárhoztatni, hogy illy gyalázatos bűntetést kívántak, a' melly meg-rémíthesse még a' Királyokat is, hogy hasonló méltatlanſágot többé rajtok ne gyakoroljanak. — Úgy látſzik, hogy az az ISTEN, a' ki éhſéget hozott a' földre, helybe hagyta a' Saul Fijainak és Unokájinak ki-végeztetéseket; mert mindjárt azután a' maga ostorát meg-ſzűntette.

6. Lehetetlen okos és egyenes ſzívü embernek még tsak gyanakodni is úgy Dávid felől, hogy maga rendelte vólna el ezt a' dólgot alattomban a' Gibeonittákkal, a' Napkeleti Királyoknak amaz irtóztató és kegyetlen *Politziájok* ſzerént, mellyel megöldöstették azokat a' Fejedelmeket, a' kik a' Koronához jussokat tartották. Ennek a'

gyü-

gyűlölséges gyanakodásnak nints semmi fundamentoma. Tudnivaló, hogy még akkor maga válaſztott az ISTEN Királyt a' maga népének, és ſenki nem léphetett Királyſágra, hanem az, a' kit az ÚR fel-kenetett. — Miképpen bíztathatta vólna tehát Dávid magát azzal, hogy ha egynéhány ſzemélyeket a' Saul' házából meg-ölettet: így az ő Fijaira örökſég ſzerént fog ſzállani a' Korona? Az ISTEN nem vethette vólna é meg ötet, és az ő Házát, ſzint úgy mint a' Saulét megvetette vólt.

De tegyük-fel, hogy Dávid ebből a' ſzörnyű és kegyetlen Politikából dólgozott itt: úgy, avagy meg-hagyta vólna é életben azokat a' ſzemélyeket, a' kik lehettek vólna a' Koronának leg-közelebbről való Örökösei? A' Gibeonitáknak ki-adatott ſzemélyek vóltak a' *Rispa* Ágyastól ſzületett két fijak, a' kiknek leg-kissebb jussok ſem lehetett ſoha a' Királyſághoz, minthogy Ágyastól ſzülettettek; ezeken kívül *Mérdbnak* öt fijai, a' ki tsak egy közönséges lakoshoz ment vólt férjhez, és így a' kiktől leg-kissebbet ſem félhetett. Nem tsak életben meg-hagyja pedig Mefiboſetet 's az ő fiját *Mikát*, és ennek gyermekeit 1 *Krón. VIII.* 33. a' kik a' Saul' első ſzölöttétől Jónathántól ſzármazván, egyedűl való Örökösei lehettek vólna a' Királyi páltzának; hanem Fejedelmi rang-

ban tartja őket, a' mellyben az Orſzágnak minden Nagyjaival barátkozhattak, 's magoknak ha tetſzett Jó-akarókat, 's Követőket ſzerezhettek. — Avagy így tselekedett vólna é valamelly kegyetlen Politikus ezekkel a' Királyi Házból ſzármazott ſzemélyekkel, a' kik ő néki árnyékot tarthattak?

Dávidnak Mefiboſettel 's az ő Házával tselekedett irgalmassága éppen meg nem engedheti, hogy Dávidról úgy gyanakodjunk, hogy a' Gíbeonitákkal egygyet értett vólna. Annyival is inkább, hogy ez a' ſzomorú történet akkor esett, a' mikor Dávid győzedelmet vévén kűlső és belső ellenſégein, a' hatalomnak leg-felső póltzára űlt; a' mikor a' Saul' Házának nem vólt ſemmi gyámola, és ereje; a' mikor Dávid az egéſz Izráelnek ſzeretetét, és tiſzteletét el-nyerte, 's következésképpen ſemmi őtet erre a' kegyetlenſégre nem indíthatta.

Végezetre 7-ſzer, El lehet é hinni, hogy az a' Szent Írás, a' melly világosságra hozta Dávidnak Betſabéval 's Uriással való dólgát, 's ezért a' titkos tselekedetéért közönſégessé tette az ő gyalázatját, ezeknek a' hét ártatlan ſzemélyeknek halálokat el-hallgatta vólna, ha Dávid ezeket, mint Uriást a' maga vétkes indúlatinak áldozta vólna fel?

El lehet é hinni, hogy ha Dávid előre egygyezett vólna meg a' Gibeonitákkal, hogy

hogy kérjék e' hét Férjfijakat, ama Szent és bünt gyülölő ISTEN helyben hagyta vólna é rémítő kegyetlenſégét az által, hogy az éhſégét mindjárt az ő halálok után megſzüntette? — Az egéſz Hazát puſztító ostorral, mint valamelly fedéllel élt vólna tehát Dávid itt, a' maga hétſzeres gyílkosságának végbe vitelére. Avagy nem az ISTENnel való játſzás lett vólna é ez, és az ő boſzſzúálló igazſágának, 's mindenható erejének nem nyilvánvaló tsúfolása é? Avagy nem arra kénſzerítette vólna é ez a' Világnak igaz Biráját, hogy a' maga tsapását a' népen meg-hoſzſzabbítſa és meg-nehezítſe?

Mind ezekből a' tetſzik-meg, hogy nints ſemmi ebben a' Históriában, a' mi a' Dávid' ártatlanſágát bé-motskolhatná, vagy pedig az Isteni gondviselésnek böltseſégét 's egyenességét kérdésbe hozhatná. Sőt inkább nagy indító ok ez nékünk a' kegyeſſégre, a' mikor látjuk, melly igen gyülöli a' JEHOVA a' kegyetlenſéget 's hit-ſzegést, és hogy nem hagyja büntetés nélkül azokat, a' kik által-hágják esküvéseket, meg-rontják kötött frigyeket, és hogy vagy elébb, vagy később meg-ſzabadítja az el-nyomattakat. *'Sólt. CXLVI*, 7, 8, 9. Ebben az egéſz történetben olly árratlanúl viselte magát Dávid, hogy ſoha ezért ötet ſem a' Gibeoniták, ſem a' Zsidók, ſem a' Saul' ma-

radéki nem kárhoztatták, ſoha egy Próféta is bűnül néki ezt nem tulajdonította. —

A' Köz-népnek tévelygéseiről.

Nem tőltheti egy Bőlts, a' ki a' valóſágnak örűl, haſznosabb munkában idejét, mintha ſzoros rámára húzza, azokat, a' vélekedéseket, mellyeket a' ſzokás, könnyen hívés, és a' népnek ízlése közönſégesen bévett, a' józan okossággal pedig ellenkeznek. Semmi ſem ſzólgálhat ennél a' tudományoknak nagyobb haſznokra, mert külömben a' tévelygések napról napra ſzaporodnak, és mély gyökereket vernek. Főbb okai a' Köznép' tévelygéseinek, a' tudatlanſág, melly magának hamis képzelődéseket formál; a' könnyen hívés, melly mindjárt igaznak tartja azt, a' mi annak látſzik; a' hihetetlenſég, melly a' leg.erősebb igazſágokat is meg-veti; végezetre pedig a' túnyaſág, a' melly inkább hiſzen, vagy kételkedik, hogy ſem mint vizsgálódna.

Így p. o. tsak nem közönſégesen azt hitték a' kristály-kövekről, hogy azok nem egyebek vólnának, hanem vizek, vagy havak, mellyek a' hoſzſzas idő által úgy öſzve-ſűrűdnek, hogy többé meg nem ólvadhatnak; holott a' ſzoros vizsgálódás meg-mutatja, hogy ezeknek a' kövek-

veknek éppen más terméſzetek vagyon, mint a' havaknak és vizeknek. Közönſéges bal-vélekedés vólt, hogy a' *gyémánt* ſemmiféle eſzköznek nem enged, hanem tsak a' maga porának; noha a' baknak meleg vére által meg lehet lágyítani, hogy annál könnyebben palléroztathassék. Tsak nem közönſéges vélekedés vólt, hogy a' Jérikó' rózsája minden eſztendőben virít Karátson' éjtſzakáján. Talám ez a' bal-vélekedés onnan terjedett-el, hogy ennek a' plántának ollyan terméſzete lehet, hogy mihelyt megnedvesíttetik, mindjárt virít, még azután is, minekutánna a' gyökérről le-ſzakaſztatik.

A' mi az állatokat illeti, közönſéges bal-vélekedés vólt, hogy az elefántnak tsontjai között nintsen hajlás, és így kéntelenítettne vagy állva, vagy valamelly élő-fához támaſzkodva alunni. Továbbá, hogy a' lónak 's galambnak nints epéje: hogy a' medve formátlan kölykeket ellik, 's azután a' nyalás által formálja-ki őket: hogy vagynak Grif, és Fénikſz madarak; hogy a' Kaméleon tsupa levegő-éggel él; hogy a' Strutz-madár meg-emészti a' vasat is; hogy a' hatytyúnak ſzép melódiája van, hogy a' kigyók a' farkok által mérgesítenek; hogy a' hangyák el-harapják a' búza-magoknak végeiket, hogy azokat a' rothadástól meg-őrizhessék. 's a' t.

A' mi-

A' mi az embert illeti; illyen bal-vélekedés 1-ſzör Hogy az embernek negyedik, vagy gyűrűs újjának fzívre ható ereje vólna. 2-ſzor, Hogy éltek vólna valaha Pigmeusok, vagy ollyan törpe emberek, a' kiknek magasságok tsak egy ſing lett vólna. 3-ſzor, Hogy az úgy nevezett klimakterikus, vagy beteges eſztendőktől rettegnünk kellene; mert meg-mutatja a' tapaſztalás, hogy p. o. a' 63-dik eſztendő tsak ollyan veſzedelmes ſokakra nézve, mint a' több eſztendők.

Hasonló tévelygések vagynak a' feſtésekben is. Így p. o. Kriſztus URunkat űlve feſtik az aſztalnál mikor a' Páska-bárányt meg-eſzi; holott ez ellenkezik a' Napkeletieknek ſzokásokkal. Mitsoda okból feſtik Sz. Kristófot is úgy. hogy a' vállán viſzi az Idvezítőt? — 's a' t.

Conſiderations ſur les Annees Climateriques.

A' Klimaterikus, vagy Hetenként változó Eſztendőkről tett Jegyzések. 1757.

Ezen munkátskának Írója, éppen nem olly értelemben veſzi a' Klimaterikus eſztendőket, mint az Áſztrologusok, vagy Tsillagokból jövendölők, vagy a' Fatálisták; hanem érti ezen az emberi életnek erőtelene-

nedését, a' melly világos tapaſztalásokon fundáltatik. Az Iró követi a' Braſzlói tabellákat, mellyekben a' ſzülettetteknek 's hólttaknak neveik ſzorgalmatosan fel-jegyeztetnek. Meg kell engedni, hogy Braſzló helyesen válaſztatott-ki e' végre; mert ott kevés Idegenek járnak, és nem mindenkor egyforma a' lakosoknak ſzámok. Ezekből a' táblákból vagy laistromokból meg-tetſzik, hogy az életnek ereje leg-nagyobb a' tizenharmadik eſztendőben. Nem nehéz meg-mutatni hogy ezer gyermekek közzül, a' kik most egy eſztendősök; tsak hat-ſzáz negyven-hatan érik-el a' tizen-kettődik eſztendőt; ettől fogva pedig a' tizen-harmadikig tsak hatan halnak-meg, 's azután is ſzintén huſzon-öt eſztendőkig tsak annyin halnak-meg közzülök. Tegyük-fel, hogy van valaki, a' kiben az életnek ereje eſztendőnként a' hat ſzámnak proportziója ſzerént kissebbedik; az az ember élni fog ſzáz hét, vagy ſzáz nyóltz eſztendőkig, mert e' léſz a' ki-jövő ſzám, ha hattal el-oſztjuk a' 646tot. Mennyi hitelesség légyen az életnek minden idejében, az életnek terjedése felöl; ki-fejezi az Iró azt is a' Diſzſzertátziónak vége felé.

Ezek ſzerént a' laistromok ſzerént okoskodik az emberi nemnek ſzaporodása felöl, s azt hozza-ki, hogy az emberi nemzetſég 'ſzaporodhatik, minthogy a' ſzülettetteknek ſzámok nagyobb mint a' hólttaké.

Min-

Minden Orſzágnak nagyobb vagy kissebb ereje áll a' lakosoknak ſzámokban; de hogy ezt meg-határozhassuk, két dólgokra kell figyelmeznünk. Tudniillik az Aſzſzonyoknak termékenyſégekre, 's a' házasúlásnak idejére. Bizonyos az, hogy annál erősebb léſz valamelly Orſzág, mennél több ember van benne; az emberek pedig annál többen léſznek, mennél termékenyebbek az Aſzſzonyok, és ha ſokára nem halaſztatik a' házasúlásnak ideje.

Ritka Történet.

Kevés eſztendőkkel ez előtt Veſoúlban Frantzia-Orſzágban *Barbie Katalin*nak harmintz-egy eſztendős korában, a' Doktoroknak közönſéges meg-egygyezésekből hatalom adattatott arra, hogy Férjfi ruhában öltözzön. Tévedésből a' Pap Leánynak kereſztelte, 's az egyűgyű Szülék kis korában is úgy ruházták, és harmintz-egy eſztendős koráig ſenki éſzre nem vette, hogy Férjfi vólna. A' mi tsudálatosabb, a' ſzava is ollyanná lett mint az Aſzſzonyoké, és ſzakálla ſem nőtt: illy nagy folyamatjok vagyon az erköltsöknek, a' testnek állapotjára nézve is. Egyedül a' meg-házasúlásnak kívánſága hagyattatta-el vele az Aſzſzonyi nemet 's öltözetet, mellyet mind addig viselt ſzégyen-

gyenletében. Kevés idő múlva azután, mind ſzava meg-változott, mind pedig az állán és órra alatt meg-tetſzett Férjfiſága.

Szép virtusnak tsillámló példája.

Nem régiben Rouen mellett egy Falutskában, egy ſzegény Paraſzt embernek meg-hólt a' Feleſége, 's öt neveletlen árváji maradtak. A' ſzomſzéd Aſzſzonynak egy hat eſztendős leánykája azt mondja a' maga Anyjának: Óh édes Anyám! mit tsinál már az a' mi Szomſzédunk az öt gyermekével. Engedje-meg Kend nékem, hadd fogadjam én fel a' kis Jánoskát. Eddig két kutyát, két matskát tartottunk; az egygyiket adjuk másnak, 's a' mit azok ennének, el-tartom én abból a' kis Jánoskát. A' három pólturámat is, mellyet nékem a' Bátyám adott vólt, néki engedem. A' Szülék meg-egygyeztek benne, 's ennek híre futamodván, azt az elmés és jó ſzívű leánykát, különös gonddal neveltetni parantsolta a' Tartománynak Igazgatója.

A' Találós Mese vólt *Jég-eső*, mellynek elébe harangoznak. A' Rejtett Szó *Pántzél*, — mellyből ki-telik *Pán*, *létz*, *Pál*, *tzél*. 's a' t.

Ta-

Találós Mese.

Ki vagyok találd-ki ; a' ki életemet
Istentől nem vettem létem' 's kezdetemet?
Van egy öreg Atyám! ez noha már idős,
De még Feleſége nem vólt, 's nem is léſz nős.
Az öreg Atyámtól Anyám hogy lételt vett,
Nem éppen ſokára Anyám énnékem lett.
Semmi örökſéget azoktól nem vettem,
Mindenem' a' mim van magamtól ſzerzettem.
Király vagyok még is, vagyon Orſzágom is,
Jobbágyimat ſzámba vegye akárki is.

Írta Komádi Nagy Mihály,
D. P. —

Rejtett Szó.

Mi ez? öt lába van, találd-hi hirtelen,
Melly tsak a' fát rágja fogakkal ſzűntelen.
A' két első lába a' mezőn zöldellik,
Hármát a' vagyonos oſztozók kedvellik.
De én a' két végsöt ha ſzerit tehetem,
A' több elsők felett betsülni ſzeretem.

Írta Édes Gergely.

Jobbítás.

A' Második Levélnek 28dik Lapján a' *hóltt* Tenger helyett ólvass *Fekete* Tengert.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

VIII. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 25-dik Napján, 1789-dik Esztend.

Báró Trenk Fridrik életének Históriája folytattatik.

Szabad légyen még egy két szóval a' Dávid' és *Trenk*' élete közt hasonlítást tennünk, noha ez tökélletes nem lehet, minthogy Trenk a' maga életét maga írta-le,

a' Dávidét pedig Próféta. Mikor az ember maga írja-le élete' folyását, könnyen el-felejti akkor némelly bűneit; 's a' mellyeket meg-vall is, el-hallgathatja az azokat terhesítő környűl-állásokat 's a' t. De a' Dávid' életét sem nem ő maga, sem pedig nem olly Históríkus írta, a' kinek markát jól meg-kente vólna, vagy a' kinek esztendei fizetést rendelt vólna, a' millyek írják többnyire a' mai Királyokét; hanem ollyan Próféta, a' ki el nem hallgatta ugyan azt is, a' mi jó vólt benne, de az ő titkos bűneit is azoknak rémítő ábrázatjokban le-festette. — De azokból is mellyeket meg-vall magáról Báró Trenk tehetünk némelly hasonlítást.

1. Trenk már 18. esztendős korában sok jeleit mutatja bőltsességének 's vitézségének: úgy Dávid is már ifjú korában leghíresebb Poéta, Musikus és Vitéz vólt egész Zsidó-Országban. —

2. Trenk nagy kedvességet nyér II-dik Fridrik előtt: úgy Dávid is mind szépsége, mind vitézsége által Saul előtt. —

3. Dávid ki-esik a' Saul' grátziájából minden vétke nélkül: Trenk is a' II-dik Fridrikéből, de leg-alább okot adott a' gyanúságra azzal, hogy az ellenség viszsza-küldötte el-rablott lovait. —

4. Dávid majd tíz esztendőket töltött számkivetésben, küszködvén minden nyomorú-

rúſágokkal: úgy Trenk is elöſzör a' Glátzi Várban, azután a' Magdeburgi tömlötzben ſenyved tíz eſztendökig. De

5. Dávid mindenképpen igyekezett ártatlanſágát Saullal meg-esmértetni: Trenk pedig vakmerö makatsſága által mind inkább meg-erösítette a' II-dik Friderik' gyanakodását.

6. Dávid 400. Vitézeket ugyan maga mellé vett, de ſoha azokkal Hazáját nem puſztította, 's mikor a' Saul' élete kétſzer kezében vólt, meg-kegyelmezett néki: Trenk 32. katonáit a' Királynak Glátzban hit-ſzegökké tette, 19-et el-ſzöktetett.

7. Dávid örültnek tetteti magát, hogy életét meg-mentſe: Trenk hogy az örökſéget el-nyerhesse, tettette hogy Pápistává lett, pénzen vévén egy Paptól gyónó levelet.

8. Dávid Betſabéval meg-esett, de böjtölésekkel és ſírásokkal meg-bánta azt: Trenk három Hónapig élte a' Miniſzter' Feleſégét Pétersburgban, 's a' t. — De nem hogy meg-bánta vólna azt, hanem inkább annak emlegetésével édesíté a' Magdeburgi tömlötzben való ſzenvedéseit.

9. Dávid a' Fö-Pap' engedelméböl elvitte a' ſzent kenyereket: Trenk el-vitte egy Paraſztnak két lovát, 's azután a' Lengyelek' katsájikat lövöldözte.

10. Dávid Uriásnak halálára törekedett; Trenk bofzfzú-állásából, meg-ölte *Makget*ot, mert olly fzándékból valakit duellumra hívni, gyílkosság ISTEN előtt.

11. Dávid meg-átkozta Doéget a' 80. Papok' meg-ölésekért: Trenk hogy a' Szerzetesektől futásában nem fegíttetett azt mondja, hogy az embereknek fzurkokkal kellene ki-égetni minden Szerzeteseket, mint viperák' fajzatit.

12. Dávid minden nyomorúfágaiban az ISTENben helyheztette bizodalmát; Trenk mikor a' tömlötzöt ásta, egy kést kötött a' nyakara, hogy ha a' lyukba talál fzorúlni, maga magát meg-ölhesse.

Ezekből meg lehet ítélni, mellyik vólt jobb ember a' kettő közzül. — Hát ha a' fzívet látnánk mint az ISTEN. — Mi a' tselekedetekből ítélünk a' fzívre: de az ISTEN a' fzívről ítél a' tselelekedetekre. — — — Meg-eshetik, hogy mi valakit jó embernek tartunk, holott az ISTEN előtt útálatos; mert minden tselekedeteinek fő tzéljok a' maga betsületének keresése. 's a' t.

Még egy dólgot jegyzünk-meg e' Könyvről. Azt t. i. hogy a' ki ezt által-ólvassa, lehetetlen hogy Friderikre ne bofzfzonkodjon. Mi tsak úgy kívánjuk menteni Friderikét, mint Trenket; de még is azt mondjuk, hogy a' Király tsak abban hibázott,

hogy

hogy Trenknek dólgát jól meg nem vizsgáltatván, Glátzba küldötte; a' többi nyomorúſágait pedig Trenk magának köſzönheti. — Abban is pedig menthető Friderik, mert mikor a' nyakán vólt az ellenſég, nem igen ért arra, hogy az ő kedvéért hadi Tanátsot tartasson. — Annyival békességesebb türéssel ſzenvedhette vólna Báró Trenk a' tiſztességes fogſágot addig, míg a' Király megtudván ártatlanſágát, kevés ideig való ſzenvedését böven ki-pótólta vólna, hogy ha abban a' miben vádoltatott ártatlan vólt is, de a' maga vallása ſzerént is tselekedett már az előtt két ollyan dólgot, a' mellyért megérdemlette vólna hogy tiſztſégétől meg-foſztattassék. — Azt mondja az Elő-beſzédben, hogy Szókrates akarmelly böltsnek tartattatott is, de azokat mellyeket ő ſzenvedett, ſoha olly békességes türéssel ki nem állotta vólna. — Szókratest mi úgy esmérjük, hogy ſokkal böltsebb vólt ő, hogy ſem mint helytelen makatsſága által olly ſok bajt húzott vólna magára. — Ha Szókrates olly környül-állások köztt lett vólna, mint Trenk, ha a' Glátzban lévő minden Katonák kénſzerítették vólna is a' ki-ſzökésre, még is tsak azt felelte vólna: Nem tselekſzem, mert úgy meg-erősítem a' Királyt abban a' bal-vélekedésben, hogy én Haza-árúló és hit-ſzegő katonája vóltam. &c. a' t.

Observations l' Art de Traduire par D' Alembert. Tom. III.

A' Fordítás' Mesterségéről.

Mennél nagyobb betsületet szerzett magának D' Alembert egész Európában mind mély bőltsessége, mind jó ízlése által; annyival illendőbb, hogy minden jó Fordítók, valakik hasznos könyvekkel Hazájoknak használni kívánnak, ennek a' Nagy Embernek tanátsára figyelmezzenek. — Minekutánna le-írja ez a' Bőlts miképpen kell egy könyvet más nyelvre által-tenni, mind a' nyelvnek, mind az eredeti Írónak terméſzetére 's írásának módjára figyelmezvén; három nevezetes hibákat kárhoztat a' Fordítókban.

1. Az első járom úgymond mellyet tészsznek a' Fordítókra, vagy a' mellyet inkább magok vonnak tulajdon nyakokra ez, hogy mikor az eredeti Íróknak vetélkedő társaiknak kellene nékik lenni, meg-elégesznek azzal, ha azoknak kópiálójik, vagy Általírójik lehetnek. Szintén a' babonáig ragaszkodván, az eredeti munkához, azt hinnék, hogy szentség-törésbe esnének, ha egy kis szépítést tennének azon még az erőtlen helyeken is, csak azt engedvén-meg magoknak.

nak, hogy az eredeti Íróknál alább-valók légyenek, a' melly ſzándékjokban igen könnyen bóldogúlnak is. Mellyik Festő vagy Kép-író haragudna-meg azért, ha a' bőlts Metſző látván az elébe adattatott le-rajzóltt képnek hibájit, azokat némelly jeles vonásokkal 's árnyékokkal el-fedezné, 's a' képet ſzépítené? A' Fordító gyakorta kénſzeríttetvén arra, hogy az eredeti munkánál alább-való légyen, miért nem pótólja-ki azt másutt, 's miért nem emeli magát az eredeti Írónál feljebb, mikor ki-telhetik tőle? Azt vetheti valaki ellenünk, hogy ha illyen ſzabadſágot adunk a' Fordítóknak, félő hogy az veſzedelmes ne légyen. De arra azt mondjuk, hogy ha az eredeti munka jól ki van válaſztva, kevés alkalmatossága léſz a' Fordítónak annak jobbítására 's ſzépítésére, ha pedig igen ſok helyeken ſzükſéges a' ſzépítés, már az a' munka nem érdemlette-meg a' fordítást.

2. A' második akadály mellyet téſznek magok elébe a' Fordítók, a' félénkſég; holott egy kis bátorſággal az eredeti munkának tökélletességére léphetett vólna az ő fordítások. Az a' bátorſág, melly a' jó Fordítóban meg-kivántatik abban áll, hogy merjen kotzkázni némelly új ki-fejezéseket, hogy az eredeti munkának élő és hathatós ki-nyomásait utol érhesse. Az illyen új ki-fejezések-

nek leg-nagyobb ditséretek pedig abban áll, ha az Olvasó nem veſz éſzre bennek ſemmi kénſzerítést, vagy erőltetést, noha a' nagy ſzükſég okozta légyen is azokat.

3. A' harmadik hiba mellybe esnek ſok Fordítók ez, hogy az eredeti Írót, vagy jó vagy roſzſz, végtől végig le-fordítják. Ebből a' léſz, hogy a' Fordítónak ereje 's melegſége ki-fogyván a' középſzerű 's erőtelen ideáknak fordításokban, nem fordíthatja elegendő melegséggel a' munkának felſégesebb réſzeit is. — Nem azért kell le-fordítani az idegen Írókat, hogy lássuk azoknak hibájikat; hanem hogy meg-gazdagítſuk a' mi literáturánkat azzal a' mit ők leg-felſégesebben találtak. Ha tsak némelly darabjaikat fordítjuk-le; azzal nem tsonkítjuk-meg őket, hanem inkább meg-köſzönhetik, hogy az ő leg-kellemetesebb ſzépſégekben feſtjük-le. — Mitsoda gyönyörűſéget ſzerezhet p. o. az Olvasónak az *Eneis*' fordításában az, miképpen eſzik-meg a' Hárpiák a' Trójaiak' ebédjeket? Mi ſzükſég Tzitzeróban le-fordítani azokat a' hideg és paraſztos vagdalódzásokat, mellyek az ő Orátziójit megéktelenítik? Mi ſzükſég valamelly Históri-kusban ſzórúl ſzóra le-fordítani azokat, mellyekben nintsen ſem haſznos dolog, ſem ékesen ſzóllás? Horátziusnak ama bőlts tanátsa, melly ſzerént el kell hagyni azt, a'

mit

mit jó elő-menetellel nem folytathatunk, méltán ki-terjeſztethetik a' fordításra is. — Melly gyönyörűſéges munkával gazdagítaná meg Hazáját valamelly bőlts Fordító, ha így adná kezeinkbe Szenekának és Lukánusnak leg-ſzebb Darabjaikat. Melly ſzépnek tetſzik Szeneka, mikor valamelly darabot elő-hozunk belőle; de melly únalmas, melly fáraſztó, mihelyt az ember végtől végig akarja ólvasni. Hasonlóképpen Lukánus is, a' kit a' Poéták' Szenekájának méltán nevezhetünk, teljes valóſágos ſzépſégekkel; de nagyon egy hangú és únalmas, és nintsenek benne elegedendő képek vagy rajzolások. — Tsak az ollyan Írókat kén végtől végig le-fordítani, a' kik éppen azért nyertek kedvességet, mert ſemmi tzifraſágra nem vágyták. Illyen Plutárkus a' többek között, a' Híres Embereknek életekben, mellyet ember nem ún-meg ólvasni, mert úgy látſzik néki, mintha az Író ſzájról ſzájra beſzéllgetne vele. Melly nagy haſznokra ſzólgálna, kivált az Ifjaknak, ha a' régi Íróknak ſzépſégeik valamelly alkalmatos Fordító által így gyűjtetnének-öſzve, hogy azokkal jókor meg-esmerkedhetnének, 's ízléseket ki-pallérozhatnák.

D' Alembertnek ezen bőlts Régulájit ſinor mértékül ajánljuk mi is minden nemes elméjű Fordítóknak, annyival inkább,

hogy mivel késötske ébredtünk-fel, nem érhetünk mi arra, hogy a' Görög, Deák, Anglus, Frantzia, Német jó munkákat végtől végig le-forgassuk. Húzzuk-ki tehát azoknak velejeket, vagy essentziájokat, 's a' mi leg-felségesebb bennek, azzal gazdagítsuk literáturánkat.

Vagynak némellyek, a' kik más törvényeket szabnak a' Fordítóknak, 's azokat úgy meg-kötözik, hogy nem szabad nékik a' rosszat is jobbítani, az éktelen helyeket szépíteni; hanem a' haszontalan szó szaporításokat, a' jó ízléssel ellenkező gondolatokat tartoznak szórúl szóra által-tenni. — Így a' Fordítók ollyanok lennének, mint a' Plátó' Tanítványi, a' kik látván hogy az ő Mesterek, púpos hátú, magok is meg-görbedtek, hátokat ki-feszítették, hogy kedves Mesterek' púposságát követhessék. — Vagy hasonló lész így a' fordítás ahoz a' Magyar nadrághoz, a' mellyet a' régi időkben, a' mint beszéllik, egy Belga Szabó vart. A' Magyar hozzá menvén kérte, hogy tsináljon néki egy nadrágot; a' Szabó azt felelte, hogy ő azt soha sem próbálta, hanem küldjön hozzá egy ótska nadrágot, 's majd annak formájára készít egygyet. A' Magyar el-küld hozzá egy régi fóltos nadrágot, megizenvén néki, hogy mindenben úgy tsinálja mint a' van. A' Belga Szabó fogja, 's valáhol

lahol az ótska nadrágon fóltok vóltak, ő is az újon mindenüt fóltokat tsinált, 's a' mint azon a' finor már le-fzakadozott, ő is tsak darabonként rakta reá. A' mi leg-keservesebben eshetett a' fzegény Magyarnak e' vólt, hogy egy aranyat vett a' varrásért, azt adván okáúl, hogy három Német nadrággal fints annyi baj, mint néki azzal vólt. —

A' méhekről némelly Jegyzések.

A' ki a' méheknek haſznokat akarja venni; különösen vígyázzon arra, hogy népes kassaji légyenek. Egy kas, mellyben negyven ezer bogarak vagynak, többet ér más négy ollyan kasoknál, mellyeknek mindenikében tsak tizen-két ezer bogarak találtatnak. Az első kas minden nap ki-küldhet a' munkára tizen-hat ezer munkásokat; mert alkalmasint két harmad réſznek otthon kell maradni a' belső munkákra. A' más négy kas pedig mind öſzve ſem küldhet-ki többet tizen-két ezernél. Úgy de meg-eshetik, hogy nyóltz nap egymás után igen ſzép idők járnak, és méz harmatok böven esnek. Ez alatt a' jó népes kas egéſz Téli eleſégét bégyüjtheti: a' más négy pedig harmadát ſem. Ha pedig azután roſzſz idők találnak járni; a' négy kevés bogarú kas Télen mind el

fog

fog veſzni. A' ſzalmás vagy veſzſzős kasokban pedig lehetetlen a' méheket harmintz 's negyven ezerekre ſzaporítani; hanemha a' feljebb meg-írtt deſzka kasokkal él az ember, mellyekkel a' méheknek ſokſzori rajzásokat meg-gátolhatja.

2. A' jó méhes gazda nem engedi meg, hogy valamelly kassa egy vagy leg-feljebb két rajnál többet ereſzſzen. Sőt ha akarja azt is meg-tselekedheti, hogy egyſzer ſem ereſzt, vagy leg-alább másodſzor nem, ha jókor új kast teſz a' méhek alá.

3. Tudni való, hogy leg-inkább rajzanak a' méhek Májusban és Juniusban; már a' Juliusi ritkábban ſzokott jó lenni. A' rajzásnak idejét vagy óráját idején tudni nem lehet; azért is a' ſzép meleg napokban vigyázni kell reájok. Némellyek mikor a' raj ki-jő, kolompozással 's tsattogással akarják őket tartóztatni; de ez ſemmit nem haſznál. Jobb inkább egy vízi-puskát tartani, 's felettek fel-lövén ſzárnyaikat meg-áztatni; így tsak hamar le-repűlnek. Ha a' rajok két 's több réſzekre ſzakadnak, az a' jele, hogy két Királynéjok jött-ki; de tsak egy kasba kell őket ſeperni, 's majd az erősebb Királyné meg-öli a' másikat.

4. Mikor a' rajt a' kasba bé-ſeprik, nem kell a' kast estig azon a' helyen hagyni, hanem mindjárt a' rendes helyére kell vitetni.

5. Ha

5. Ha a' rajzás után esős vagy ſzeles idők járnak, a' rajt táplálni kell, mert külömben el-veſzne.

Miképpen kell egy két óra alatt a' Salátát a' földből ki-nőtetni?

Áztasd a' Saláta magot jó féle bor etzetben vagy égett-borban huſzon-négy órákig, tégy azután jó féle barna földet valamelly tágas edénybe tsak egy hűvelyknyire, hintsd rá a' magot, 's ſzépen ki-kél egy két óra múlva. — A' Frantzia gyermekek ſokſzor múlatják magokat azzal a' tél vége felé, hogy egy darab flanelt meg-áztatnak vízben, ón tálba vagy tányérba ki-terítik, 's a' legidejében való ſaláta-magvát mellyet *Creſſon*nak neveznek, rá hintik. Az tsak hamar ki-ſarjazik, akkor le-nyírik, ſalátának kéſzítik, majd a' tövét meg-öntözik, 's újra még bokrosabban ki-ſarjazik.

Hogy kell a' marhákat a' legyektől óltalmazni?

A' diónak kopátsát meg-főzni, 's annak levével a' marhákat dörgölni ſokan haſznosnak tapaſztalták. — A' töknek leveleit ki-fatsarni, 's azzal a' lónak ſzőrit ke-

kenegetni is haſznos, mert ezt a' legyek nem kedvellik. — —

Hogy kell a' fegyvereket 's egyéb álló vas ſzerſzámokat a' rosdától őrizni?

Tégy ón port olajba, 's tarsd kívül a' napon kilentz napig, azután kend-meg vele fegyvereidet 's nem lepi-meg a' rosda. — Ha pedig már a' rosda mélyen bé-ette magát valamibe, azt bor-kő olajjal ki-veheted. — Az ezüst portékákat takard téſztába, ſüsd-meg a' téſztát, 's azután a' motskoktól ſzépen meg-tiſztúlva vehedd-ki belőle. —

Nagy lelkű Aſzſzony' példája.

Kónont, a' régi Áthénás Városának egy fő túdósát, tömlötzbe vettette Hazafijainak irígyſégek 's háládatlanſágok, ollyan végezéssel, hogy éhel haljon-meg ottan. Az ő nagy lelkű Leánya Peró, azon könyörgött a' Bíráknál; hogy engedjék-meg néki, édes Atyjának élete végső napjain néhány. kor való meg-látogatását. 'S maga a' kegyetlenſég ſem tagadhatta-meg töle ezen ő kérését. Engedelmet nyervén ez eránt Peró, gyakran meg-látogatta az Atyját fogſágában. De valahányſzor bé-ment hozzája, mindenkor ſzorossan meg-vizsgálták ötet az

Ör-

Őr-állók; ha nem viſzen é ételt az Atyjának? és noha ſemmit ſe találtak nála, még ſem érhették-meg Kónon' halálát ellenſégei. Az Őr-állók tehát, ki-tanúlni akarták, mit tsinál Peró olly igen gyakran az Atyja tömlötzében? 'S melly igen nagy álmélkodással látták, hogy mint egy kis gyermeket, úgy ſzoptatja mellyén Peró, az ő el-éhezett 's meg-erötelenedett édes Atyját. Meg-jelentvén ezt, az Őr-állók a' Bíráknak, annyira meg-illetődtek az Áthenásbéliek Perónak nagy lelkűſégén, 's hűſégén, hogy azonnal ki-botsátották Kónont a' tömlötzből.

Titán! köss koſzorút Perónak fejére,
'S Írjad-fel hűſégét emlékezetére;
Hadd lássa ſok Anya, ſok gyermek hadd lássa
'S Mindenik vágyódjon lenni Peró' mássa.
Szoptassa az Anya maga tsemetéjét,
Tejével nevelje gyermeke elméjét.
Sok el-fajúltt gyermek lássa példájában,
Szüléjinek mivel adós valójában.
A' késö maradék Perót hadd esmérje,
'S Nagy lelkű hűſégét követve dítsérje.
Perót emlegesse háládatosságból,
Hogy Atyját ſzoptatta 's ki-menté fogſágból.

A' Ta-

A' Találós Mese vólt *Halál*, a' Rejtett Szó *Fűréſz*, mellyből ki-telik *fü*, *réſz*, *für*, *éſz*.

Rejtett Szó.

Van egy dolog a' melly éppen nyóltz lábon jár,
Melly után egy kormos mester ſok haſznot vár.
A' főnek egy díſze ennek az öt lába,
'S A' két végső fejſzét hord az Oskolába.
'S Ha el-véſz' ezektől egy derék lapátot,
Tsak egy kas marad ott. Illy tsudát ki látott?

Írta Édes Gergely.

Ugyan azon Rejtett Szó.

Nyóltz betűből állok, ſok hangot adhatok,
A' minő pajtásom olly nótát fújhatok.
Erős vagyok magam, erős az ételem,
Sok Mesterſégek köztt régen van lételem.
Ha ſzaggatſz; egy réſzem illet Férjfijakat,
Noha már ma fedek vele ſok Dámákat.
Fa-faragó válik nevem' hátúljából,
Lapát, *Lapta*, *Alap* jő-ki derekából.

Írta Fejér Vármegyéből —
N**** Úr.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

IX. LEVELE.

Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának 29-dik Napján, 1789-dik Esztend.

Tudományos dólgok.

Az el-múltt 1788-dik Eſzt. jött-ki Pozsonban és Kassán Füskúti Landerer Mihály' költſég. és bet. *Etelka*, egy igen ritka Magyar Kis-Aſzſzony, Világos Várott, Árpád és Zóltán Fejedelmeink' idejekben. Ír-

ta Dugonits András, kegyes Oskolabéli Szerzetes Pap, és a' Pétsi Tanúlmányoknak Királyi mindenességében a' Tudákosságnak Királyi Tanítója. Első Könyv. A' szerentsés dólgok. Második Könyv. A' szerentsétlen esetek. Nagyobb nyóltzad formában,

Alig tud még Magyar Nemzetünk, szebb és nyájasabban gyönyörködtető született Magyar Románt mutatni, mint T. T. Dugonits András Úr' ezen Etelkája, melly más akármelly, még olly ki-pallérozott Nemzetek' könyveik közibe is méltán bé-illik. Első vólt jó formán a' költeményes elménck illyes munkáji köztt e' Században, ama híres Ánglus Páméla, mellyet meg-szeretvén, már sok Nemzetek ólvasnak Anyai nyelveken. Azólta, fel-ébresztetvén e' féle munkára az Ánglusok által, a' Frantzok 's Németek is készítgettek illyeneket. 'S úgy vélem legközelebb lévén ezek hozzánk, mind két Hazánkban esméretesekké léfznek, Hallernek Usongja 's Alfrédje; Wielandnak Agathonja, 's Arany Tüköre, Sternhein Kis-Aszszony történetivel egygyütt; Duschnak Ferdiners Károlja; Meisnernek Altzibiadesse, és más ezekhez hasonlók. És ha bár mind ezek, a' magok nemekben merő remek munkák; még is tsak alig léfz az illyen találmányos könyveknek bőségében egy is, mellyben több magánosságok, kedves

ré-

régiſégek, 's Hazabélieket illető és haſzonnal gyönyörködtető dólgok találtassanak, mint Etelkában. De lehetett is T. T. D. Úrtól egy illy ſzép munkát várni, eléggé meg-mutatván már elébb, kivált az Ulisses' történeteinek négy ſorú versekben írt munkája által, mind elmebéli tehetſégét, mind pedig találmányos elméje mellett, ſzép Magyarſágát. Mind a' két könyvnek foglalmányját jó formában maga elő-adja az Író, az első Könyv eleibe tétetett Elől-járó beſzédében.

Némellyek azt az egy hibát találják T. T. D. Úr' Etelkájában, hogy a' Magyar példa beſzédeket ſokasítani kívánvan, hellyel-hellyel ollyakat is hoz-elő, mellyek Nemzetünknek kissebbítésére ſzólgálhatnának, ha a' könyv idegen nyelvekre fordíttatnék. De a' ki gondolkodásival viſzſza-megy éppen az Árpád' idejére, 's jól meg-fontolja, melly egyűgyűek lehettek még akkor a' mi Eleink, ſőt vitéz Fejedelmeink is, egyſzersmind pedig azt is gondolóra veſzi, hogy D. Úr, nem a' mostani, hanem az akkóri nyelvet, és ſzokások' formájit kívánta az Etelka ſzájába adni, ezt a' hibát is, ha valójában annak lehet azt mondani, kissebbnek találja, mint némellyek ítélnek felőle.

Méltán kívánhatja az Érd. Közönſég, vajha a' T. T. Író, és más illyen nyelvünk'

pallérozására, nyájas oktatásunkra, 's Közhaſzonra ſzülettetett Férjfijak, több hasonló munkákkal is gazdagítſák Hazánkat; hogy a' Magyar is ſzép fordítási mellett, maga ſaját ollyan találmányos, és túdós munkájit is tudja mutatni, mellyeket más idegen Nemzetek is meg-ſzeretvén magokévá kívánjanak tenni. Kár vólna, ha Hazánk' ſzép Neme meg nem ólvasná Etelkát. 'S kár, hogy a' Könyv-nyomtató annyira fel-vertt árrával ne talán tán meg-gátlotta annak közönſégesebb meg-ſzerzését, 's haſzon-vételét; mert e' két könyvnek 2 Rf. az árra.

Találmányos dólgok.

Sumatra Szigetéből — Egy Ángliai hajós Kapitány, 1500-dik Eſztend. a' ſzélveſzek által Sumatra Szigetére vettetvén, midőn a' Sziget' Tsáfzárjához vezettetett, nagy álmélkodással hallotta, hogy ott a' Szeretsenek Sz. Dávid' Zsóltárit énekelik. Éſzre vévén a' Tsáſzár tsudálkozását, kérdezé: ha talám esméretesek vólnának é előtte is e' Zsóltárok? A' hajós Kapitány erre meg-felelvén, arra kéri ötet a' Tsáſzár, hogy a' Szeretsenekkel egygyütt ő is énekelje a' Zsóltárokat, de maga Anyai nyelvén. Mellyet meg is tselekedett, 's álmélkodással tapaſztalta, a' két egymástól annyira külömbö-

böző nyelveken, a' Zóltároknak némi-némű meg-egygyezések. Végre, tudakozódván a' Kapitány a' Tsáfzártól az eránt: hogy mimódon juthattak ők a' Zsóltárokhoz, ſoha még nem lévén közttök Európai ember? azt vette tőle válaſzúl: hogy végheteten időkkel ez előtt, egy hajó hozta azokat ő hozzájok Rumos (a' mostani Ormus') Szigetéről. 'S ez hajó talám Salamon Királynak az a' hajója lehetett, melly egéſz három eſztendőkig kereng vala; 's Rumos Szigetéből Sumátrába, melly a' kereskedésnek nevezetes helye vólt, juthatott. — Lásd ama híres Hollandus útazónak Dávids Jánosnak Indiai útazásának le-írását.

A' Hottentották' ſok mai Kereſztyének' példájik.

A' Hottentottákat mi azon ő balgatag ſzokásokért ki-nevetjük, hogy mihelyest fel-kelnek ágyokból, azonnal el-adják azt; estve pedig oſztán ſírnak, hogy meg nem gondolták, melly igen ſzűkölködnek a' nélkűl. — Ez nevetséges előttünk! pedig valójában ſokan a' Kereſztyének közzt, még pedig a' kik másoknál okosabbaknak akarnak láttatni, ſzinte így tselekeſznek. A' melly igazſágokat ma világosan meg nem foghatnak, azokat meg-vetik; de minekelőtte éſzre ſe vennék, már rájok ſzorúltak és

ſzűkölködnek azok nélkül; 's világos és értelmes előttők az, a' mit elébb meg-vetettek.

Háládadó nagy ſzívek' példája.

Köſzönöm az Egeknek, úgymond ama nagy böltsességű Római Tsáſzár Márkus Aurelius, az ő Elmélkedéſinek kezdetén, hogy kegyes Szűléim 's Tanítóim vóltak! — Ennek a' nagy Lelkű Tsáſzárnak követője lett ditsőſséges II-dik József, abban is, hogy midőn 1777-dik Eſzt. Falkenſtein Gróf név alatt Frantzia-Orſzágba útazott, Lotharingiában Lünevillébe érkezvén, minekutánna nagy Eleinek Fejedelmi temetések 's ſírhalmok felett egy Sz. Misét hallgatott vólna, az ő elébbeni Tanítóját, a' ki ötet Ifjantan az Orſzágok' közönſéges Ttörvényeire (Jus publicumra) tanította, az ottan lakozó Báró Becket, barátſágosan meg-látogatta. Melly igen ſzívesen örült ez a' tiſztes Öreg Fejedelmi Tanítványjának ezen nagy Lelküſégből ſzármazott hálaadóſágán, nem ſokkal azután néhány ſor Verseiben ki-jelentette, mellyeknek ez az értelmek:

Gróf Falkenſtein vólt itt;'s én hozzám is el-jött,
'S Mint régi Mentorát ſzívesen köſzöntött.
Emberek' Barátja! tsak tiſztelőd vóltam,
Midőn Bétsben veled mint Tanítód ſzóltam!

Ez

Ez nem a' Tsáſzár, mond egy, a' ki mellette
Állott, de nem látott pompát körülötte;
Más, a' ki okosabb akart annál lenni
'S Böltsebb ítéletet *Józsefről* tenni,
Monda: jó barátom, ha ötet esmérnéd,
A' Gróf Falkenſteinban a' Tsáſzárt ſzemlélnéd.

Fejedelmi le-bótsátkozás' és túdós társalkodás' példája.

Nagy emlékezetű VI-dik Károly Tsáſzár, olly igen ſzeretett a' Túdósokkal barátſágos le-botsátkozással társalkodni, hogy tsak nem el-felejteni láttatott néha Fejedelmi vólttát. — Egy Hannoverai Hortenſius nevű Abbást, nem tsak levelezésére méltóztatott; hanem nyájaskodó Verseket is váltogattak egymás köztt. Hortenſius egyſzer el-betegesedvén, illyen Verseket írt Károly Tsáſzárnak, mellyeket a' Hannoverai Fejedelmi rakott ſzép könyves Tár-házban Hortenſius' ſaját keze írásában olvashatni, 's a' mellyek a' Bétsi Felſéges Tsáſzári Könyves Tár-házban is, a' ritkább írások köztt, emlékezetűl fenn tartatnak:

Carolo Caeſari Auguſto.

Sana mihi Medici, affirmant fore vina Tokaj;
Sed terret parcum tam pretioſa ſitis.

O utinam! ut ſacris det Apollo fontibus uti,
Des mihi dulce frui, *Carole* poſſe mero.
Non feuda et titulos, non gemmas poſco nec aurum;
Muſta peto ſtomacho proſperiora ſeni.
Protegat Hungaricas felix victoria vites,
Foecundi calices arma, virumque canent:
Quas tibi non tribuent laudes Auguſte Camoenae,
Si pro Pegaſeis, vina refundis aquis!
Cum mihi miſſa bibam, reddam Tibi verba Maronis:
Diviſum Caeſar, cum Jove nectar habet. —

Az-az:

Felſéges Károly Tsáſzárhoz.

Gyenge egéſzſégem', a' ki látja 's hallja,
Hogy Tokaji borral éljek azt javalja;
De lapos erſzényem nem egygyez-meg benne,
Mondván; hogy a' nékem drága ital lenne.
Tsáſzár! nem kérek én rangot ſem tiſztſéget;
Kegyes ſzéked' bár ſok ſzáz víja a' végett;
Tsak Tokajit adj, hogy Pegáſus'-kútjából
Ihassam, ki-kelvén e' roſzſz nyavalyából.
A' teljes pohárnál majd azt énekelem:
Őrizd a' Magyar bort, bóldog győzedelem!
Apolló' Húgai mint fognak vígadni,
Hallván hogy a' Tsáſzár kéſz vizért bort adni!!

Én

Én mihelyt kóstolom, így szóllok Virgillel:
Meg-osztá a' Nektárt Károly Jupiterrel.

Responsio Caesaris.

Vina Tibi mitto, non inferiora Falernis,
Quae Tibi lenta solent, astra parare, mera.
Ebibe, nequaquam Regis meminisse dolebis,
Qui Summum in toto possidet orbe merum.
Stambuldam propero, qua fausto Numine, capta,
Tum vini Graeci dolia plena dabo;
Nec Tokaiani deerit Tibi copia musti;
Nam Te longaeve vivere Caesar amat. —

Az-az:

A' Felséges Tsászár' válaszsza.

Ím küldök betsesbbet a' Falerni bornál,
Mellyet a' jó föld szült a' tüzes Zónánál.
Annak életéért ollykor egy keveset
Igyál, kinek sorsal a' leg-jobb bor esett.
Konstántinopolra mégyek sietséggel,
Hogy osztályt tehessek pogány ellenséggel;
'S Ha azt szerentsésen mostan meg-vehetem,
Görög borral el-hidd pintzéd'meg-töltetem.
Töled a' Tokaj hegy' Nektárját sem szánom,
Mert hogy sokáig élj, szívesen kívánom!

Vitéz Vezérek' Kereſztyénſégeknek példáji.

Midőn ama híres és kegyes Svétziai Király Guſztáv Adolf, a' harmintz eſztendős háborúban, meg-ſzorúlt, hite tselédinek ſegítſégekre jött, alig hogy a' tengerről ſzárazra lépett, azonnal egéſz tábora előtt térdre esvén, alázatos Imádſágában áldotta az ISTENt, hogy az ő hadi-hajóit és egéſz táborát hatalmasan meg-tartotta, 's buzgóſágosan könyörgött igyekezetének ſzerentsés elől-menteléért. Az ő Hadi-Tiſztjei nem nézhették ezt ſzíves meg-indúlás és könyhúllatás nélkül; mellyet a' Király éſzre vévén azt mondá nékiek: Barátim ne ſírjatok, hanem imádkozzatok igaz tiſzta ſzívvel; mennél több az imádſág, annál több a' győzedelem, 's a' ki ſzívesen imádkozik, az már felére győzedelmeskedett. A' legjobb Kereſztyén mindenkor a' leg-jobb katona. — Az ő leg-ſzívesebb kívánſága mindenkor a' vólt, mellyet gyakran élő ſzóval ki is jelentett: Vajha az igaz Isteni-tiſztelet mellett, 's az igaz hitben halhasson-meg! Egyſzer, midőn azt a' hírt hozták néki, hogy az ellenſég közelget táborához, teljes buzgóſággal a' Szent Irásból egy réſzt ólvastatott-el maga előtt, 's minthogy ez a' réſz éppen Ésaiás Próf. 54-dik réſze vólt, a' 4-dik versnek

nek azon ſzavait hallván: Né félj, mert meg nem ſzégyenülſz: ſzíves örömmel meg-ütközött ellenſégivel, és győzedelmeskedett. Egéſz életében az ISTENnek buzgó tiſztelője, 's ollyan erős bizodalommal vólt ő benne, hogy az ollyanokat a' kik inkább ő reá mint az ISTENre hagyták magokat, gyakran meg-pirongatta. Azt az éneket: Meg ne tsüggedj óh hív Kereſztyén, annyira kedvellette, hogy az ő hadi népével gyakran maga el-éneklette, és még ama híres és véres Lützei ütközet előtt tartatott tábori Könyörgésen is el-énekeltette azt. —

Az illyen nagy kereſztényſégű Hérók' példáit követik, a' mi moſtani hadi népünk nek mind a' három Fő-Vezéreik is. A' Felſéges Kóburg Hertzeg' ſzép Kereſztyénſégének eleven oſzlopa van a' Pozsoni Evangélikus német Templomban. A' mi Hazánknak díſze 's bajnokja Mélt. Gróf Hadik pedig, minémű nagy lelkű gondolatok köztt ment-le a' Pogány ellenſég' eleíbe, egy ide küldött ezen ſaját Magyar levele esmértetője.

A' Mindenható (írja a' többi köztt Bétsből 20-dik Martii 1789. a' vitéz Héró) végheteten böltsesſégű, és öröktől fogva kimértt útjaiban meg-foghatatlan nagy ISTENnek rendeléséből lett történetnek tulajdonítanom kelletik, hogy Felſéges Urunk

öreg-

öreességem altal el-lankadott vállaimra olly nagy terhet tenni magában el-tökéllette, mellynek el-viselésétől az ő Maga, az egész Birodalomnak, és édes Hazánknak java és szerentséje függ. — Meg-esmérem én vólttaképpen ennek nagy vólttát; a' mellett pedig azt is, hogy nem a' testnek, hanem a' meg-győzhetetlen Seregek URának karja által kelletik a' győzedelmet reménylenünk, és ahoz az elégséges világosítást és erőt attól esedeznünk. Valamint azért egész reménységemet ennek szent segedelmében helyheztetem, úgy egész bizodalommal megyek oda, a' hová az ISTENnek szent akaratja, és a' Felséges Fejedelemnek parantsolatja fel-költött, mondván ama nagy Sz. Hieronimussal: *Spes fortitudo mea!*

De Laudon Fő Vezér is méltó Társok ezek' nagy Keresztyénségeknek. Felőle azt írja ama kivált az igaz Keresztyénséget, illendőséggel betsülni 's mérsékelni túdó hallhatatlan Gellért, a' ki a' Kárlstadti ferdőkben meg-esmérkedvén Laudonnal, leg-szorosabb és szívesbb barátságára méltóztattatott mind végig általa: Ő véle vólt nékem, egygyik első 's kedvesbb társalkodásom a' Kárlstadti ferdőkben. Az ő beszédében Ő az igazságot és az egyenességet szereti; és soha nem hallottam mást ő tőle, hanem a' mi nékem is épületes vólt. Maga viseletében

pe-

pedig igen észre lehetett venni mindenkoron, hogy az ISTENt 's a' kegyességet szereti. 'S mennyire betsülte a' Fő-Vezér az igaz Keresztyénségnek ezen eleven képét életében, meg-bizonyította azt hóltta után is azon tisztesség-tételével, mellyhez még kevés Túdósnak lett szerentséje, az ő Hadersdorfi kedves kertjében egy ditső Mausoleumot állítván-fel Gellértnek, mellynek ellenében a' maga sír-halmat rendelte, ez élet' szép vénségében a' sír-halomhoz közelgető Fő-Vezér.

Óh melly bóldog az a' Hadi-tábor, mellynek illy nagy Lelkű Keresztyén Vezéri vagynak! 'S hogy-hogy kételkedhetnénk a' Seregek' URának segedelmén e' mostani háborúban is. — Kivált ha a' Hadi Tisztekben, és ezeknek példájok által az egész táborban meg-gyújtja ezen vitéz Bajnokinknak buzgóságos fáklyája, a' győzedelem' URához emelkedő szívek' lobogó kívánságát: Az erős ISTENnel ütközünk-meg ellenségeinkel.

Mária Therésia nagy emlékezetű kegyes Királynénk' emlékezete.

Nevezetes ditsősségére szólgál Édes Hazánknak más nemzetek előtt is, a' szép Mesterségekben való azon szép nevelkedése,

se, melly már némelly remek munkákat adott Európa eleibe. Ezek közzé tartozik valójában a' hálaadóſágnak azon munkája, mellyel a' Haza, nagy emlékezetű kegyes Királynéjának B. Mária Theresiának emlékezetét a' késő maradékra is fenn tartani kívánta. A' hálá-adóſágnak ez a' záloga egy nagy árkos réz metſzésben áll, mellynél, mind ſzépſégére, mind egyűgyűſégére nézve, alig mutathat akármelty nemzet rendesebbet. Az ő ſzép tudományi által dítséretesen esméretes Sáárdi Somſits Lázár Úr ezen emlékezet' oſzlopának találója; mellyet maga a' Királyi Tanátsos Báró Schilſon Ő Nagyſága le-festett; Méltóſágos Báró Királyi Tanátsos Ortzi Láſzló ÚR Ő Nagyſága pedig, a' Bétsi ſzép Mesterſégek' Akadémiájának Schmutzer Úrnak igazgatása alatt, maga költſégén rézbe metſzetett. Egy ſzép és ditső nagy Fedél-hajlék (Niſche) alatt van a' meg-hóltt Tsáſzár' Királynénak por hamva' koporsója, három grádits magasságú kerék lábra állíttatva, mellynek közepe elején ezen emlékezetes Deák feljűl-írás láttatik:

CASTAE. PIAE. FELICI.
CONJUGI. MATRI. PRINCIPI.
THERESIAE. MAGNAE.
Imbellis. Puella. Europam. armis. in. me. furentem. fregi.

Ini-

Inimicum. Caesarem. Sociorum. foedere.
ferocientem. ditione. exui.
Víro. Imperium. Germaniae. Novam. Caesarum. domum. dedi.
Hungariam. Aeternis. vexatam. bellis.
perenni. pace, vovi.
Veteribus. Regnis. Auxi.
Themidem. Musas. revexi.
Socrus. Regum.
Filia. Conjunx. Mater. Caesaris.
Hac. brevi. claudor. urna.

CIↃIↃCCLXXX.

Noha igen tartok attól, ne hogy ezen kevéssel fokat mondó Deák szókat hathatós Magyar ki-mondásokkal röviden elől nem adhatom; még is, kivált a' Deákot nem értő Szép-Nem' kedvéért, melly ezen Gyűlyteményünket ólvassa, meg-próbálom, következendö módon ki-tenni:

A' Szűz Házas-társ'
Szerelmes Anya'
Szerentsés Fejedelem-Aszszony'
MÁRIA THERÉSIÁNAK
Emlékezete.

Ifjantan, a' hadakozásra való minden hajlandóság nélkül, meg-törtem a' nagy erővel ellenem hadakozó Európának fegyverét. Az én ellenségemet, a' Pártosinak hatalmokban bizakodó Tsászárt, minden népivel egybe Országimból ki-hajtottam.

Fér-

Férjemnek az Orſzág' páltzáját, és a' Német
Birodalomnak egy új Tsáſzári törzsököt
ſzerzettem.
Magyar-Orſzágnak, állhatatos hábórúſágos
ínſégi után, állandó békességet
kéſzítettem.
Határit, régi el-veſzett Tartományainak
meg-hódításával, terjeſztettem.
Az el-rezzent Músákat Thémissel Orſzágim'
kebelébe viſzſza-hoztam.
'S a' ki, Királyok' Napa,
Római Tsáſzár' Leánya, Házas-Társa, 's édes
Anyja valék.
Most e' ſzűk ſír-halom fed-bé engemet.

1780.

Ezen nevezetes feljűl-írást mutató por hamu korsónak az alsó réſze egy ketté vágott Dóriai oſzlop, mellynek bal-felén egy gráditson, egy ſíránkozó Aſzſyony áll, a' ki bal-kezében a' Magyar Haza' Tzímét tartván, fejével a' jobb-kezére borúl. Az ő képe fekete fátyollal bé-fedezve van, gyáſzos köntösi pedig a' földre le-ereſztetve függnek. Ez az Aſzſzonyi-állat egy eleven rajza jó Királynéjának halálán ſzomorkodó Magyar nemzetünknek.

Ez előtt való Levélben, mind a' két Rejtet Szó vólt *Kalapáts*, mellyből ki-telik, *alap*, *kalap*, *áts*, *lapát*, *lapta*, *kas*. 's a' t.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

X. LEVELE.

Költ Komáromban, Kis-Aſzſzony-Hav. Elſö Napján, 1789-dik Eſztend.

Tudományos dólgok.

Sokat ditsekeſznek a' Külföldiek, túdós Leány' 's Aſzſzonyaik' ſzép munkáikkal, 's valójában öröm is hallani; hogy p. o. ama híres és túdós Királyi Tanátsos Göttingai Prófeſzſzor Schlötzer Úr' 20. eſztendös

Leány-aſzſzonya, az oda való Akadémiának most két eſztendeje tartatott 50. eſztendő Jubileuma alkalmatosságával, néhány Fejedelmek' jelen-létekben, a' bőltsesség' Grádusáért (pro gradu Doctoris Philoſophiae) disputálvan, a' Dokori Grádust el is nyerte, 's azólta letzkéket is ád a' Világi Bőltsesség' Tudományjában; ſőt e' múltt eſztendőben a' Jénai Túdós Társaſágnak tagjai közzé is bé-ſzámláltatott. —

De a' mi két Magyar Hazánk is ſzűlt több Túdós Aſzſzonyokat; a' kik köztt Magyar Hazánkban, nevezetet érdemel, a' Néhai Méltóſágos Báró Hellenbak Károly Úr' Özvegye Ő Nagyſága, kit a' meg-bóldogúltt Mária Therésia is betsűlt, és ſürű levelezésére méltóztatott.

Egy igen ſzép és túdós 's haſznos munkát botsátott Ő Nagyſága még 1763-dik Eſztendőben, Lipsiában, Német nyelven a' Világ' eleibe, illyen Tzím alatt:

Getreue Vaterweiſung einer Mutter, an ihre einzige Tochter. 8-tzad formában. Az-az, Egy Anyának, egygyetlen-egy Leányának adott hűſéges oktatása. — Valójában meg-érdemlené ez a' ſzép 's haſznos és gyönyörűſéggel oktató munka, ha valaki találkoznék Hazánk' kedves Túdósi köztt, a' ki azt, ſzületett Magyar Kis- és Leány-aſzſzonykáink' kedvekért Magyarra fordítaná, hogy

min-

minden édes Anya az abban adatott oktatás ſzerént nevelné Leányát. — Közönſégesen olly igen ſzéles tudománnyal bír ez a' tiſztes öreg Aſzſzonyſág ſzép kegyessége mellett, mind az Isteni mind a' Világi dólgokban, hogy két ízben két három napokig ſzerentsés lévén itten Ő Nagyſágához, gyönyörüſséggel hallgattam túdós és épületes beſzéllgetésit; 's álmélkodva tsudáltam melly igen jártos a' kül-földi leg-nagyobb Túdósok' *Tillótson'*, *Rouſſea'u*, *Kámpe'*, *Saltzman'*, *Féder'* 's mások' munkájiban, mellyeknek foglalmányokról túdósan beſzélgetett.

Túdós Fejedelmi látogatás.

Midőn ditsősségesen uralkodó II-dik *József* 1777-dik Eſztend. Gróf *Falkenſtein'* neve alatt Párisban múlatna; el-ment a' Parlamentumba is, hogy ott az Orſzág' Törvényes dólgai' folytatását hallhassa. Ki-menvén onnét, a' Királyi Könyves Tár-házba ment, a' honnét oſztán a' Terméſzet' Kintses Tár-házába vezettette magát. A' Terméſzet' ſzépſégit ſzemlélgetvén, *Büffon* Gróf *(a)*

Jegyzés.

(a) *Büffon György Lajos Gróf*, Burgundiában Montbárdban ſzülettetett 1707-dik Eſzt. Szent Mihály-Havának 7-dik napján. Az ő Atyja Dijonban Par-

ama hallhatatlan Terméſzet' búvára eránt tudakozódott; 's meg-értvén annak betegeskedését, bé-ment látogatására. *Büffon* nem is reménylvén illy nagy ſzerentséjét, mint-egy meg-döbbent, 's alázatosan mentegeté magát, hogy tsak háló-ruhában találta ötet a' Felſég. De elejét vette mentegetésinek a' kegyes Fejedelem az által, hogy

---

Parlament Tanátsos vólt, 's fiját is arra a' hívatalra akarta el-kéſzítteni. De ö néki már gyermekſégétől fogva olly igen nagy hajlandóſága vólt a' Föld-méréshez, (*Geometria*) hogy ſzüntelen a' zsebjében hordozta magánál Euklidest, és valahol tsak lehetett, mindenütt ólvasta azt. Életének 19. és 20-dik Eſztendejiben Olaſz-Orſzágba vitte-el ötet magával egy Angliai Lord, 's ebben az útazásban egéſzſzen meg-ſzerette a' terméſzeti dólgok' Históriáját. Viſzſza-jövén onnét, Angliába útazott, azután pedig egéſzſzen a' tanúſágra adta magát. Közönſégesen Montbardban egy kertben lakott, 's abban egy Pavillonon ſzokott dólgozni. A' Boruſzſzus Fejedelem Henrik ezt a' Pavillont, a' Terméſzet' Históriája' boltsojének nevezte. Közel ezen Pavillonhoz, egy kisded ſzobában tartotta írásait. Büffon igen lassan ſzokott dolgozni, 's a' terméſzet fel-oſztásiban 14. eſztendoket töltött-el. Ha válami munkája el-kéſzült, tehát ö azt egy ideig félre ſzokta tenni, azután pedig, valami jó barátja által elol-ólvastatta. Ha akadozott az Ólvasó, ő azt a' hijjánosság' jelenſégének tartotta, 's meg is jegyzette, hogy megjobbíthassa. A' társalkodásban ö néha, de igen mértékelve, víg ſzokott lenni, és a' jóſág' 's ſzánakodásnak igaz barátja vólt. Azt állítván, hogy külsö magunk viselete által ſokaknál hamarjában kedveltethetjük magunkat, néha napjában több-

ſzör

hogy azt mondá nékie: A' Tanító akármelly öltözetben sem szégyenelheti magát tanítványja előtt.

Találmányos dólgok.

Közönségesen azzal ditsekeszik a' Német nemzet, hogy 1380-dik Esztendő táján Schwartz találta-fel a' puska-port, és a' véle való lövöldözést; holott már 1300-dik Esztendő táján említi a' Spanyol Krónika, hogy a' Szaratzénus Törökök Spanyol-Országba bé-ütvén, hoszszú tsövekből lövöldöztek golyobisokkal. — De így szokott lenni a' dolog; más talál-fel valamelly nevezetes dólgot, 's más nyeri-el a' ditsőséget érette.

Kook Kapitány' szép emlékezete.

Ama nagy emlékezetű *Kook* Kapitányról, ki e' Világ körül tett harmadik útazá-

ször is fel-tornyoztatta hajját. De maga ezen ő erőtelenségе mellett is, Európának nevezetesebb Tsászárjai 's Királyjai meg-látogatták őtet, és egy a' leg-főbb rejedelem Aszszonyok közzül levelezett ő véle. — Életének 81-dik esztendejében ez el-múltt 1788-dik Eszt. 15-dik April. éjtszaka hóltmeg fövenyben. — A' Tudományok' és kivált a' Terméſzet' vizsgálása ki-mondhatatlan sokat veszttett-el ő benne. Az ő munkáji mind mérő remekek a' Terméſzet' Históriájában.

sában *O-Why-e* Szigetén meg-ölettetett, (Lásd a' Mind. Gyülyt. első Szak. Bóldog Aſz. Hav. első napj. 41-dik Lev.) azt írja a' Pétersburgi híres Prófeſzſzor Pallás Úr, Berlinbe Büſching Úrnak 1779-dik Eſzt. Karátson-Hav. 21-dik napján; Ama híres Útazó *Kook* Kapitány Ámérikának O-Why-e nevű Szigetén, a' Sziget' vad lakositól negyed magával meg-ölettetett. Az ő írásit és útas Jegyző-könyvét Klárk Kapitány megmentette, és maga Ángliába haza is hozta vólna magával, ha fele útján ö is meg nem hólt vólna. Az Ángliai Király, meg-hallván Kook' halálát, meg-könyvezte azt, és az Özvegyének eſztendönként járó fizetésül 300. font ſterlinget (2700. N. forint) rendelt. — Pallás Prófeſzſzor Úr' ezen levelére azt felelé Büſching: Soha ſenki ſe nevezze már a' föld' le-írásában többé *Anian'* útját Ásia' és Ámérika' végső réſzén. Mától fogva Kook Tenger-ſzorúlttjának (*Cooks Meer-enge*) kell azt nevezni, hogy ennek a' nevezetes Férjfiúnak örök emlékezete légyen a' föld' le-írásában.

Nagy Hadi Vezérek' 's Kereſztyénſégek' példájik.

Midön ama győzedelmes Vezér *Eugénius*, a' Törökökkel, kiket maga a' Szultán ve-

vezérlett, Zentánál meg-ütközni akart, olly igen mélységes gondolkodással hányta vetette az ütközetet elméjében, hogy előtte való éjtszaka, egyszeribe meg-őszűlt egy fürt haja. — A' mostani Fő-Vezér Laudon felől pedig, a' ki régtől fogva sokat szenved a' kolikában, Köz-beszéddé lett a' hét esztendős háborúban: Hólnap meg-ütközünk, mert beteg Laudon. —

Német-Országnak egygyik leg-nagyobb Hérói közzűl, azt mondá egyszer Tábori Prédikátorjának; Prédikálja Kegyelmed tovább is állhatatosan a' Jézus' Erkőltsi Tudományját, mert tsak az szerezhet 's szerez bennünk meg-nyúgodott szivet. — Ennek a' nagy Hérónák köszönheti a' Keresztyénség Méltóságos Fő Tiszt. *Jéruzsálem Abbás*nak a' Keresztyén Vallás' nevezetesebb igazságairól írott Elmélkedéseit, mellyeknek el-készítését a' leg-nagyobb ütközetben kívánta-meg. Az ő Hadi népét hogy annál szerentsésebb vitézekké tehesse, jó Keresztyénekké tenni igyekezett. 'S a' végre egy válogatott Énekekből készíttett Énekes Könyvet nyomtattatott számokra maga költségén. — Fel-gyógyúlván egyszer veszedelmes nyavalyájából, azt mondá eránta: A' testnek fájdalmi felette hasznosok Lelkünknek egészségére 's bóldogságára; mert a' Vallásnak és a' virtusoknak drága mivólttá-

ra taníttanak, és közelebb vezetnek minket azokhoz.

Hálá-adóság' és Hálá-adatlanság' példájik.

Ángliának ama híres és Túdós Kantzelláriussa *Bacó Ferentz* Hazájának sok fúlyos szólgálatja által mint-egy meg-emésztetvén, midőn 1626-dik Eszt. Sz. György-Havának 9. napján nagy szegénységben meghalálozott, olly nagy magános tsendességben temettetett-el, hogy az ő halála után nem is tudták Hazafijai temető-helyjét, És talám örök feledékenységben is maradott vólna, ha az ő hűséges szólgája *Meantys Tamás*, jó Urához való hálá-adóságát halála után is azzal nem nyilvánságosította vólna, hogy egy szép emlékezet oszlopot emelt sír-halmára. — De illyen hálá-adatlan gyakran e' Világ, a' leg-nagyobb Túdósok 's az emberi nem leg-főbb jól-tévői eránt halálok után.

A' mostani Ángliai Királynak Tanátsosa 's Orvosa *Zimmermann* Úr azt írja egy helyen (Lásd *Joh. Georg Zimmermans Verſuch in anmuthigen und lehrreichen Philoſophiſchen Remarquen über allerley Gegenſtände.* Göttingen, 1770. in 8-vo.) a' túdós Világ' egygyik nagy Világa *Leibnitz* felől: Ritkán megyek-el Hannovera Városában

ban

ban azon ház mellett, mellyben *Leibnitz* lakott, hogy el ne mosolyodjam némelly apróbb — — emberek' reményſégeken, a' következendő Világ előtt lejéndő betsületek 's emlékezetek eránt. Ebből a' házból, gondolom magamban, terjedett a' világosság egéſz Orſzágokra, 's ebben lakott és munkálódott el-fáradhatatlanúl éjjel és nappal az a' Férjfiú, a' kinek ſzemei előtt a' meg-határozhatatlan teremtés, mint én előttem ez útſza mellyben járok, jelen vólt; az a' kinek Lelke az emberi terméſzetnek és a' felſégesbb Valóſágoknak közép pontján állott. És hogyan tiſzteli most már a' Világ ezt a' nagy embert? Arra a falra, mellyen Leibnitz' tanúló-ſzobájának ablakja van, minden nap ſzázakat vizelleni látok. — Ennek a' halhatatlan Férjfiúnak tetemei, a' ki 1716. Sz. Andr. Hav. 14. napj. ſzáraz-fájdalmakban életének 70-dik Eſzt. meg-hólt, a' Hannoverai új Templomban vagynak temettetve, minden emlékezet oſzlop nélkül; holott a' Lüneburgi Tanáts-ház előtt egy drága üveg almáriomban függ egy diſznónak a' lába, illyen feljül-írással:

Hic Tibi cernere licet
Reliquias porci,
Qui primus aquarum
Quae Luneburgi falſae ſcatent
Repertor dici meruit.

Az-az:

Itt láthadd egy lábát annak a' diſznónak,
Melly a' Lüneburgi híres 's haſznos ſónak
Forrását találta, 's azzal érdemlette
Hogy e' Város néki ez Oſzlopot tette.

Hanem ugyan tsak 81. eſztendők múlva, fel-ébredt a' hálá-adóſág némelly a' nagy érdemeket betsűlni Túdóknak ſzívekben; mert azt ólvasom a' Göttingai História Magazinnak ~~első réſzének~~ 2-dik Szakaſzſzában 1787. Eſzt. Néhány ifjú Túdósok egy társaſágba állván, ama halhatatlan *Leibnitz*nek egy emlékezet oſzlopot kívánnak emelni, azon Templom' falára, melly alatt hamvaji temettetve vagynak;

Méltó is hogy mentſed Világ! e' nagy embert
Feledékenſégtől, ki e' földet 's tengert
Igazgató ÚRnak titkos tanátsában
Mélyen ereſzkedvén, fényes világában
Esmértette a' jó' 's roſzſznak eredetét,
Elménk' ſzabadſágát és igyekezetét;
'S Melly igen jóſággal ezeket javunkra
Böltsen igazgatja a' jóſágok' URa.
A' ki olly bölts' ollyan éles elmével bírt,
Hogy a' mit éltében tanított avagy írt,
Mint a' Nap' ſúgára úgy világosított,
'S Abból más ſemmit is még meg nem másított,

Úgy

Úgy hogy *Leibnitz* egy olly bölts és Keresztyén vólt,
Ki mint-egy nagy Bölts, és nagy Keresztyén meg-hólt.

Keresztyén Tolerántzia' példája.

Mennyire ment már a' Keresztyének köztt II-dik *Józsefʼ* ditsö uralkodása alatt, az egymást szenvedö felebaráti szeretet 's Keresztyén Türedelem édes Hazánkban; e' következendö Komáromi történet újabb példája annak.

Egy ide való Evangélikus Pólgárnak szép reménységü fija, több már esztendejénél, hogy az itten lévö Deák Oskolákban, mellyeket a' szép Tudományokat mindenkor szerető 's betsülni túdó T. T. *Ex-Benedictinus* Urak tanítanak, tanúlt még két Társaival. E' közelebb el-töltt Oskolai esztendöben e' tizen-hatod-fél esztendös Ifjú, annyira vitte gyors iparkodási által tanúlását, hogy a' nevezetesebb Tanúlók (*inter Eminentes*) köztt, egy elsö helyet érdemlett, — De meg-írígylette a' Halál a' szép Tudományokban lett dítséretes nevelkedését ezen jó reménységü Ifjúnak; 's tsak rövid betegsége után, mellyben majd mind végig a' tudományos dólgokon futtatta gyenge elméjét, e' most folyó Sz. Jak. Hav. 13. napj. leszakasztotta élete bimbojában lévö virágját.

A' ta-

A' tanúló Deák Ifjúſág, olly igen meg-indúlt ezen jó társok' véletlen halálán, hogy a' Rhetorica Claſſis T. T. Prófeſzſzoránál, nem tsak Tanúló-társok' hóltt teteminek tiſztesség' meg-adni kívánó hajlandóſágát jelententette; hanem az ide való Oskolák' érdemes Direktora T. T. *Bossányi Maurus* Úr' igazgatása alatt, a' több Tiſztelendő és Túdós mind két rendbéli Prófeſzſzor Urakkal, három Oskolabéli tanuló Ifjuſág' ſeregével, az itt lévő Evangélikusoknak T. T. Egy-Ház' Tanitója 's Seniora P. D. Úr kísérése mellett, a' Protestánsok' temető helyére, igen ſzép halotti pompával 's ſzomorú muzsika ſzóval, ki is kísérte, Tanuló-társai, illyen ſzomorú koporsó feljűl-írásba foglalták meg-holtt társoknak ditséretét 's emlékezetét:

Deſideratiſſimo Conſcholari
JOANNI DORNER,
Moeſta Rhetorica Comaromienſis.

Floſculus hic prima, dum blande ridet in herba,
Sternitur, et Mortis victima ſaeva cadit.
Quis quis es, o Juvenis, vitae ne crede caducae,
Rides; ſed ſubito vermibus eſca cades.

Mi-

Miképp' lehessen akármelly tűz-támadást hamarjában el-óltani?

Mihelyt tűz támad, és a' fetskendők, vagy az öntöző edények elő - hozattatnak, azonnal, vagy az idő alatt, néhány font porrá tört hamu-zsírt kell a' vízzel fetskendeni, vagy öntözni, a' gyúlni kezdő vagy égö ház' fedelére. Ennek az a' szemlátomást való haszna van, hogy a' gyúlni kezdő, vagy már égő fa, szalma, nád, vagy akármi azonnal ki-alszik, és többé meg nem gyúl. — Minthogy pedig ez olly könnyű eszköze a' tűz óltásnak, 's a' hamu-zsír sem igen drága, bár minden Város, és helység mindenkor készen tartaná azt, hogy mihelyt tűz támad, azonnal lehetne a' vízbe elegyíteni, és a' tüzet vele óltani. Mert bizonyos, és szokszor próbáltatott dolog, hogy valamelly fa, nád, szalma vagy akármi is, az illy hamu-zsírral meg-elegyíttetett vízzel, ha jól meg-nedvesíttetik, az, azután egy könnyen meg nem gyúl.

Hogyha valamelly kémény gyúl-ki, úgy hogy már a' láng is ki-mégyen azonn, leg-elsöben is ha vas-tábla van a' kéményben, azt kell le-húzni 's bé-fordítani, és az által a' lángot el-fojtani. Mindazáltal szükséges, hogy azonban a' ház' pad-

lás-

lássára fel-fusson valaki, és ha a' kéménynek valahol repedése vólna, azt fárral bé-tapaſzſza; és más valaki pedig, a' ház fedelére felmenvén, a' kémény' lyukait vizes pakrótzokkal vagy ruhákkal, vagy nedves marhabőrrel bé-dugja, hogy így a' kéményben lévő tűz el-fojtattathassék. Szükſégnek idején lehet a' kéménybe feljűlről le-öntözni, vagy leves ganéjt le-ereſzteni abba. Igen jó, ha erős épületje van a' kéménynek, úgy hogy az öſzve-dűléstől nem lehet azt félteni, puskával fel-lőni abba. — Mindazonáltal leg-tanátsosabb 's könnyebb ez a' három eſzköz:

1. Egy jó maréknyi kénkövet kell a' tűz-helyen meg-gyújtani. Ennek az erős gőze, el-óltja az égő kéményt.

2. Avagy — egynéhány maréknyi közönſéges apró ſót kell a' tűz-helyen lévő tűzre vetni, mellynek ſzinte az az ereje van.

3. Vagy pedig — a' mi leg-könnyebb — egy nagy hideg vízzel teljes tserép-edénybe néhány marékñyi ſót vetvén, azt a' tűz-helyen mind addig ſzűntelen keverni kell, valamíg annak erejétől a' meg-tüzesűltt és meg-gyúltt korom, a' kéményről darabonként le nem húll, és így a' tűz magában el-alſzik.

Mi-

Miképp lehessen embernek magát az Égi-háborúban meg-óltalmazni?

Minthogy ez Égi-háborúkat leg-inkább a' villámások és menyütések téfzik rettenetessé, és fokan nem is tudják a' nagy réműlések köztt mit tegyenek? hogyan óltalmazzák magokat 's életeket; nem léfzen talám kelletlen fokaknál ez az Elmélkedés, mellyből meg-láthatni miképp teheti magát az ember bátorfágossá az Égi-háborúban élete meg-tartása eránt?

A' fok tapafztalások, mellyek a' menykövek' járását esmértetik, arra tanítanak, hogy az Égi-háborúban bátorfágosabb a' ház' fzoba' közepén lenni, mintfem oflopok vagy a' fal mellett. Mert a' fok fzomorú példák azt bizonyítják, hogy többnyire a' kémény, kementze, tűz-hely és falak mellett üt-le a' menykő; tágas és jó magas házaknak a' közepén pedig tsak alig ártott még valakinek. Nem jó illyen időben a' tűkörhöz is közel, vagy annak által-ellenében űlni; mivel annak alsó réfze (feneke) igen magához fzívja a' menykövet. A' melly házba már valaha bé-ütött, ott úgy is éfzre lehet venni annak járását, 's annál inkább óhatni magát tőle. Hogyha lakó házunk a' fzomfzéd házánál alatsónabb, és még foha fem ütött ab-

ba

ba a' menykő, jó formán bátorſágosok lehetünk abban. A' körülöttünk 's hozzánk közel lévő akámelly értz, haſznos, de könnyen ártalmas is lehet. Hogyha t. i. egy hoſzſzas darabban lógg 's van körülöttünk, úgy a' menykövet el-vezeti tőlünk; de ha tsak darabokban van mellettünk, úgy a' menykövet magához ſzíván, nékünk is veſzedelmes lehet. Szükſéges tehát vígyáznunk magunkra, hogy a' hol az Égi-háború alatt űlünk 's vagyunk, akármelly értz darabok körülöttünk ne légyenek. (a' többit máskor.)

Találós Mese.

A' földből növésem van; de utóbb léſzen
Bőrömből ruhája Dús' 's Kóldúsnak kéſzen.

Jobbítás.

A' 4-dik Levélnek 50-dik Lapján — Ezen beſzédeket: „ Mi Magyarok, ezen Németesen íratott ſzót *Virág ocha* így írnánk-le, 's mondanánk-ki: *Virág oka*, — a' melly a' régi Magyarok nyelvek ſzerént éppen annyit téſzen hogy az l. és r. betük, igen könnyen el-tserélődnek egymással. " — Így kell meg-jobbítani:

Mi Magyarok, ezen Németesen íratott ſzót *Virág ocha* így írnánk-le, 's így mondanánk-ki: *Virág oka*, melly a' régi Magyarok' nyelvek ſzerént annyit téſzen, mint *Világ oka*. Tudjuk közönſégesen hogy az l. és r. betük igen könnyen el-tserélődnek egymással.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

XI. LEVELE.

Költ Komáromban, Kis-Aſzſzony-Hav. 5-dik Napjdn, 1789-dik Eſztend.

Tudományos dólgok.

Ditső helyet nyert két Hazánk' Túdós Aſzſzonyjai köztt, 's ſzép nevet ſzerzett magának tudományjai által, Erdély-Orſzág' egy ſzép tsillaga M. *Petrótzi Katalin*, Sidónia Aſzſzonyſág, a' ki ſzép 's tiſzta Magyarſág-

gal kéſzített egy gyönyörű könyvet, illyen Tzím alatt. *Arnd János' az igaz Kereſztyénſégről írtt könyveiből ſzedegetett Lelki Elmélkedések.* — Melly elöſzör Kolozsváratt 1705-dik Eſzt. 12-töd formában, azután pedig 1764-dik Eſzt. Mélt. Báró *Veſſelényiné* Aſzſzonyſág által ki-nyomtattatott. — Ugyan ez a' Túdós Aſzſzonyſág írt Magyar nyelven egy más könyvet is, illyen Tzím alatt: *Jó illatot illatozó ſzív*; *Arnd János' oktatása ſzerént.* Melly 1708-dik Eſzt. Lötsén nyomtattatott. — Végre pedig E. *Majer János* Úrnak, az Idvességről írtt munkáját is Magyarra fordította; és más több épületes munkákat is hagyott kéz-írásban maga után, mellyek vajha mind világosságra jönének, másoknak a' Kereſztyénſégben lehető épületekre.

Ezen Túdós Aſzſzonyſág' nyomdokit követte az ő Unokája is, a' fenn említett Báró *Hadadi Veſſelényi'* Élete-párja, *Polikſzena, Vargyas István Dániel'* Leánya. Ez az Aſzſzonyſág, ſzép tudományja mellet, a' több nyelvek köztt, mellyeken folyvást beſzéllett, a' Görög és Deák nyelveket is annyira értette, hogy Piktét Benedek' a' Kereſztyén Erköltsi dólgokról írtt könyveit Deákból Magyarra fordította, és Kolozsváratt 1752-dik Eſzt. 8-ad formában ki is nyomtattatta. — Az ő Túdós Atyjának is az által

ne-

nevelte ditsőségét, hogy az ő Deák nyelven: *Paterna monita* Atyai íntések' Tzím alatt írtt könyvét Magyarra fordította, és nyomtatás által közönségessé tette.

Túdós és nagy Lelkű Aſzſzony' példája.

Ama halhatatlan nagy Túdóst, *Hugó Grótziust (a)*, kihez hasonlót, mind Isteni mind Világi tudományjára nézve, tsak ritka Század ſzűl, tömlötzbe tétette az Orániai Fejedelem és Hollándiai Hely-tartó, mivel ő ezen Fejedelemnek igyekezete ellen hatalmasan óltalmazta Hazája bóldogſágát.

Meg-Jegyzés.

(a) Ez a' nagy Lelkű Túdós — *Hugó Grótzius*, 1573-dik Eſzt. Sz. György-Hav. 10-dik napj. Hollándiában Delftben, vagy Delfisben ſzülettetett, 's olly igen ſzorgalmatosan tanúlt elſő gyermekſégétől fogva, hogy már 1613. Eſzt. Rotterdám Városának Fő Nótáriusává lett. Ebben a' hívatalban esett ő fogſágba is, mellyből az ő túdós és hűséges Házas-társa *Reigersberg Mária* ki-ſzabadítván; Frantzia-Orſzágba ment, a' hol előſzör is maga mentſégére egy könyvet keſzített, azután pedig azt az ő híres és túdós munkáját írta, mellyet illyen Tzím alatt adott-ki: (*Hugonis Grotii de Jure Belli ac Pacis Libri tres.*) Hugó Grótziusnak, a' hadakozásnak és békességnek Törvényjéről írtt három könyvei. 'S ez által ollyan nagy betsületet ſzerzett magának Frantzia-Orſzágban, hogy a' Király gyakran élt tanátsával. Innét a'

Dá-

Minden igaz egyenes ſzívű ember óhajtotta Gótzius meg-ſzabadúlását; de tsak az ő Felſeſége munkálódhatta-ki azt, majd tsak nem két eſztendő múlva. — Egyſzer könyveket küldött ő egy nagy ládában Férjének a' tömlötzbe, 's azt kívánta tőle, hogy minden nap egy két óráig feküdjék abba, hogy az által ezt a' ſzoros helyet meg-ſzokhassa. Végre teljességgel belé feküvén, ſzerentsésen ki-vitte ötet abban a' tömlötzből, mintha könyveket vitetett vólna ki. 'S így ſzabadította-meg ez a' nagy Lelkű hűſéges Házas-

---

Dániai és Svétziai Udvarokhoz lett hívatalja. De midőn meg-hallotta, hogy az Orániai Mórotz Fejedelem meg-halálozott, az ő utánna uralkodó *Friderik Henrik* Hertzegtől barátſágos levelekkel Hazájába hívattatván, Amsterdámba viſzſza-ment. Tapaſztalván mindazáltal az ő ellenſéginek ellene való nyughatatlanſágokat; ismét el-hagyván Hazáját, Hamburgba, 's onnét a' Svétziai Kantzelláriushoz B. *Okſzenſtirn*hez Moeny folyovize mellé Frankófurtumba ment, a' honnét ezen Kantzellárius által, Svétzia-Orſzág' nevével Párisba követſégbe küldetett. Ezen idő tájban kéſzítette Párisban azon két nevezetes közyveit, t. i.

1. A' Szent írásnak Ó és Új Testamentomi réſzeinek magyarázatját, hat kötet negyed réſzben, mellyről, az Árméniánusok' mérelyit ki-vévén, a' lett némelly Tudósok' ítéletek: Grótzius a' Szent írást magyarázta; de a' több utánna élők Grótziust magyarázzák; és

2. A' Kereſztyén Vallásnak igazſágáról ſzólló könyvét, mellyet már kilentz féle nemzetek ólvasnak Anyai nyelveken.

Pá-

zas-társ Férjét, igazſágtalan fogſágából! — A' Felſőbbſég ugyan, tsak hamar meg-tudta Grótzius' ki-ſzabadúlását; de nem akarta Feleſégének ezen Férjéhez való hűſégét megbűntetni, hanem ſzabadon botsátotta őtet, 's Hazájából ki-költözködött Férje után. —

Tiſztes Túdós Vénnek tiſztessége.

Úgy véljük, olly igen esméretes Hazánk' ſok Túdósi előtt Fő T. *Jákóbi Friderik János*, a' Hannoverai Egy-Ház Szent Szék' egygyik érdemes tagja, és Czelle Vidékének Fő-Püspökje, hogy ezen ő eránta való hír-adás talám ſokaknál nem lél kedvetlenſéget.

Párisból, hogy ottan tíz eſztendőkig folytatott Követſégéről ſzámot adhasson, Svétziába ment; de *Kristina* Királynétól el-botsáttatván, ismét viſzſza-tért Párisba. A' Frantzia Udvar Lengyel-Orſzágba akarván őtet küldeni, a' tengeren hajótörést ſzenvedett, mellyből ki-menekedvén, Rostokba vitette magát, a' hol 1645. Eſzt. Kis-Aſz. Hav. 18. napj. meg-hólt. Az ő hóltt tetemei ſzületett földjére Delftbe hozattatván, nagy halotti pompával el-temettettek. Az ő ſok és nevezetes túdós munkájit ma is teljes gyönyörűſéggel ólvassa a' túdós Világ, 's hálá-adással áldja azokért Grótzius' hamvait, mellyeket még a' mi ditsőſégesen uralkodó II-dik JÓZSEFünk is 1777. Eſzt. azzal tiſztelt-meg, hogy azoknak ſír-halma helyére vezettetvén magát, — könyvet húllatott reájok.

A' közelebb el-múltt 1788. Eſzt. Pünköst-Hav. 4. napj. tartotta ez a' tiſztes Öreg. az ő Papi-hivatalja' Jubileumját. A' közönſéges harangozás, már Szombaton délben, egy nagy Innepet jelentett. Vasárnap reggel, teljes harang-ſzó alatt vezette a' Városi Magistrátus Fő T. *Jákóbi* Urat a' fő Templomba. — Előtte három kisded gyermekek, virágokkal hintegették az útat, A' fő Templom' ajtajában, az egéſz oda való T. Papi-rend idvezlette őtet. Az üléſe az Óltár előtt lett, Méltóſágos Fő T. Lotzeumi *Abbás Chappuzeau*, és Fő Conſiſtoriális *Koppe Benjámin* Urak közt, kik ez Innepre Hannoverából küldettek oda. Jelen vólt e' forban a' Meklenburgi uralkodó Fejedelemis, más ſok fő rendű Méltóſágokkal, Egyháziakkal, és Fő T. Jákóbi Úr' Famíliájával egygyütt. Az ének és egy gyönyörüſéges muzsika után, Sz. Pál Apostol' azon ſzavaiból tartatott Predikátzió, 1 Kór. 4: 7. *Ki vett elől tégedet mások közzül? Mitsoddd vagyon a' mit nem vettél vólna?* Azután Fő T. *Echte* Úr, az Óltárnál megáldá a' tiſztes Öreget.

Az Isteni ſzólgálat után, a' Városi Magistrátus, a' Város' házánál, egy nagy ebédet adott, mellynél az ahoz hívattatott 86. Személyek közzt; az oda való Római Kathol. mind a' két Egy-háziak is jelen vóltak.

Estve

Estve, a' Nevendékek' ſerege egy pántlikából fontt koſzorút hozott a' tiſztes Öregnek, mellynek közepén az ö képe láttatott, illyen körül-írással: *Hervadhatatlan a' te koſzorúd, 's el-felejthetetlen Képed előttünk.* — Azonban egy négy eſztendős gyermek, az Anyja' öléből, egy koſzorút tett, a' tiſztes Öreg' fejére, a' több gyermekek pedig, virágokból fűzött lántztzal körül-vették őtet. Estve későn, a' Városi Oskolában tanúló Ifjúſág, egy ékes muzsikával tiſztelte-meg ez Innepet. — Más nap délyest a' Város' házában, egy válogatott Társaſág gyűlt-fel, mellynek közepén Fő T. *Jákóbi* Úr' kilentz gyermekeji, és tizen-hét unokáji kerek formában állván, az öreg Atyjokat annak közepébe kerítették, és Atyai áldáſáért esedezének; mellyet a' tiſztes Vén ſzíves meg-indúlással ſorjában oſztott rájok. — Estve az egéſz Inneplésnek egy gyönyörű énekléssel lett vége. —

Fő T. *Jákóbi* Úr, most 77. eſztendős Öreg, és már 50. eſztendős Papſágában 30. eſztendeje, hogy a' Czellei Papi ſzent hivatalt teljes dítsérettel viſeli. Az ő ſzép munkáji köztt nevezetesek, az ö:

A' Papi ſzent hivatal' folytatásáról, két kötetben nyóltzad formában; és *Az IS-TENnek bőlts okai' 's tzélzásiról*, négy kötetben, ugyan nyóltzad formában kéſzített túdós 's ſzép könyvei.

Istent-félő Vitézek' peldájik.

Hogy már a' régi Pogányok köztt is vóltak Istent-félő Hérók, annak sok szép bizonyságit lelhetjük azok' törvényes dólgajiknak le-írásaikban. Midőn p. o. Szípio, Szitziliából Áfrikába által-útazott, elébb az egész tábor előtt Könyörgést tartatott. *Hannibál Kadikszra* ütvén, előre áldozatot vitt Jupiternek, az egész tábor' jelenlétében. Ama nagy Lelkű *Kámbises* pedig, semmit se ajánlott olly igen hathatósan az ő fijának Tzírusnak, mint a' Virtust, gyakran azt mondván néki arra nézve: semmit ne gyakorolj olly serényen, mint az ISTEN eránt meg-kívántató kötelességeket. Semmihez ne kezdj, minekelőtte az eránt az ISTENtől tanátsot nem kérdtél; és valamihez kezdesz, mindenekhez az ő segedelmét kérjed alázatos esedezésid által. Ha pedig holmi jót vettél tőle, el ne múlasd a' hálá-adósságnak gyakorlását. Mert tsak ő bóldogíthatja minden igyekezetünket, és tsak ő tarthatja-meg életedet.

Az illyen Isteni-félelmet jelentő gondolatok már, felette szépek vóltak a' Pogányokban. — De melly igen sokkal többre mentek é' részben, némelly Keresztyén Vitézek, 's melly elevenen nyílvánságosítják kegyes-

gyességeket nevezetesebb dólgaikban, tsak ez egy példa is meg-mutatja.

Ama nagy és híres Vitéz *Ferdinánd* Hertzeg, fel-ſzóval azt kiáltá, véghetetlen nagyobb ſzámú ellenſégitől körül-vétetett katonainak: Fijaim bátrak légyetek! velünk van az ISTEN! — Azután pedig, midőn az ő Hadi-Tiſztjei az ütközetnek helyén, győzedelmén való örvendezéseket jelentenék, azt mondá nékiek: *Ne örüljön Kegyelmetek e' ſzomorú győzedelmen; nézzék-el inkább e' tekéntetet rettenetes környül-állásival, mellyeket énnékem már tízſzer kellett néznem. — Es melly igen ſzivesen óhajtom, vajha ez már az utolſó véres győzedelmem légyen.* —

Német-Orſzág, nevezetesen ennek a' Hérónak köſzönheti bóldogúlását. 'S valaki őtet látta 's esmérte, mind bámúlva tsudálta halhatatlan tselekedeti mellett nagy Lelkű Kereſztyénſégét; és a' Meg-ſzükülteknek ſok ſzáza, áldja maradékjokkal megtartó jól-tévőjöket. Sok nagy emberek felindíttatván, az ő nagyſágos ſzívessége által, ſírva mentek-el előle.

Az Égi-háborúról való Tudósítás folytattatik.

A' minémű kevés értz magunknál 's ruháinkon van, a' tsak akkor lenne veſze-

delmes ha igen közel ütne-le hozzánk a' menykö, mert úgy könnyen magunkhoz szívná azt. A' Szép-nemnek fökötöjében lévö gombos töknél, sokkal veszedelmesebbek az Égi-háborúban a' nyakban, vagy fülben lévö függök, mivel értzből lévén azok, a' menykövet magokhoz szívják. A' ki igen alatson ház' 's szobában van, jól tselekszik, ha a' szoba közepén valamelly padra vagy székre fekszik, mivel illyenképpen semmi se lévén közel hozzá, a' mi a' menykövet magához szívná, bátorságosabb lehet attól. A' minémü gözt a' menykö ütés maga után okoz, az ugyan nem igen lehet halálos; de még is jó volna az ajtót fel-nyitni az Égi-háború alatt. Merö gyanúság, mintha a' házat által-járó levegö-ég, a' menykövet maga után szívná; más külömben a' mellyékes felhöktöl is félhetnénk, minekelötte még fejünk felett öszve-tolódtak, mert a' szél hozzánk és ránk fúhatná azoknak menyköveit is. De a' tapasztalás elégségesen bizonyítja, hogy néha a' szélnek ellenébe is szokott a' menykö le-ütni. Szinte illyen gyanúság az is, mintha a' harang-szó visszaverné, 's el-oszlatná felettünk a' felhöket, és azokból szálló menyköveket.

Azt írja ama híres útazó *des Landes* útazásának le-írásában Brefztböl, hogy 1718-dik Esztendöben Szent György-Havának 14. és 15-dik napjai köztt való éjtszakában,

ban, ollyan ſzörnyű Égi-háború támadott Alſó-Bretagne Szigetén Landerno és Sz. Pál de Leán közt, hogy 24. Templomokba ütött-le a' menykő, még pedig mind a' mellyekben harangoztak.

Ama Túdós Terméſzet-vizsgáló *Reimarus* erről azt írja: Ezen történetnek valóſágán ugyan nem kételkedem; de hogy a' harangozás, vagy a' nem harangozás légyen a' menykő ütésnek az oka, azt teljeſséggel meg nem foghatom. Kétség kívűl tsak kevés Templom mentt még a' bé-ütéstől, mellyben a' Tartomány' ſzokása ſzerént nem harangoztak. De itt Hamburg táján, egéſz Dániában, Svétziában és Ángliában ſohol ſe harangoznak az Égi-háborúkor, még is meg-esik néha, hogy be-üt a' Templomokba 's tornyokba. Miért nem eshetne-meg ez, Frantzia-Orſzágban is?

A' ſelyem ſinorok 's ágy eleibe valók ſe ſokat haſználnak; mert jóllehet nem egy könnyen esik reájok, de még is meg-ſzaggatja azokat, 's annál nagyobb erővel üt oſztán a' közel lévő testre. Haſznosabbak vólnának a' vas, vagy fa ágyaknak egéſz meg-aranyozások, mivel az által a' menykőtől mentt maradna az ember, noha azoknak közel léte még is ártalmas lehetne.

A' ki az Égi-háborúban az útſzán van, igen ſzerentséltetné magát, ha valamelly aj-

tó-

tó-ragaſztó alatt, vagy az épületek és falak mellett keresne menedék helyet. Leg-jobb ha valamelly házba bé-mégyen, vagy valamelly tágas útſza', vagy piatz' közepén megáll; mivel tsak ritka példa, hogy a' menykő olly igen tér- 's tágas - helyeken le-ütne. Tsak hogy arra is kell vígyazni, hogy valamelly tsorgó tsatornához közel ne álljon, mert olly igen veſzedelmesek azok, hogy méltán mindenütt le-rontani kellene azokat, mivel azok tsorgások által, a' menykövet igen magokhoz ſzívják, és az által az egéſz háznak veſzedelmet okoznak.

Sokkal nehezebb a' mezőn és az erdőn bátorſágossá tenni magát a' menykő ütés ellen; mert mind a' fák alá veſzedelmes állani, mind pedig a' mezőn meg-maradni, ſemmi ſe lévén ott ollyas, mi a' menykövet magához ſzívná. Bátorſágosabb lenne barlangokba, vagy föld alatt való üregekbe rejtezni, mivel az arra ſzálló menykövet már annak külſő réſze meg-emészténé 's el-oſzlatná. — Igen veſzedelmes ſzéna vagy ſzalma rakásokba, kazalokba, gabona kepékbe, és más akármelly rakások alá rejtezni. — A' Lovaglók, 's a' kik lovakon nyargalódzanak, azok ſzemlátomást való veſzedelemben vagynak az Égi-háborúban, mivel magok ſokkal közelébb vagynak a' felhőkhez mint a' lovok, melly terméſzet

ſze-

ſzerént magához ſzívja a' menykövet. Legjobban tselekſzik tehát a' lovas, ha az Égi-háború alatt a' lováról le-ſzállván, egy kevéssé távolról vezeti maga után. A' kik ſzekéren útaznak, azok is bátorſágosabbak léſznek, ha le-ſzállván arról, a' ſzekér után mennek; mivel a' menykő többnyire a' lovak felé vonódik, és ha a' ſzekérre ütne is, a' kerekek' ſinjén a' földre vezettetik. — A' ki fedeles kotsin megy, bátorſágosabb lehet; nem mintha a' menykő a' bőrön 's váſznon által nem hatna; hanem mivel a' kotsi' gombjai, kivált ha rézből vagynak azok, 's a' ſzegek, a' kerekek' ſínjére vezetik a' menykövet; tsak hogy a' ki fedeles kotsiban útaz, az Égi-háborúban az ülés' közepére üljön. — Igen bátorſágossá téſzi a' kotsit az is, ha a' külſő mellyék 's más vasak is meg-aranyozva vagynak, mivel azok által a' menykő meg-akadályoztatik a' kotsiba való bé-ütéstől. — Hanem a' kinek a' kotsi' ládájában pénze van, annak felette veſzedelmes az ülése azon az Égi-háborúban, mivel akárminémű pénz is a' menykövet magához ſzívja.

Leg-bátorſágosabbakká téſzik magokat, házok' népét 's javajikat azok, a' kik menykő-ſzívatót tsináltatnak házokra. — Ennek leg-elſő fel-találója ama túdós Ámérikai Doktor *Franklin*, a' ki Ámérikának nagyobb ré-

ſzén

ſzén közönſégessé tette azt. Ő tőle tanúlták-el azt az Európaiak is oſztán; 's látván annak ki-mondhatatlan haſznos mivólttát, már hellyel - közzel láthatni illyeneket. Magyar Hazánkban, hozzánk leg-közelebb a' Felſéges *Eſzterházi* Hertzeg állíttatott-fel egygyet Eſzterházához mint-egy egy mértt földnyire lévő Bombſchur nevű nyári múlatozó Kastélyja mellett a' nagy erdőben, melly által már több nyóltz eſztendőknél, a' menykő bé-ütéstől bátorſágossá tétetett. 'S vajha több méltóſágaink 's Gyülekezetek is, éſzre vennék a' Jóltévő ISTEN' ezen ajándékának haſználatosságát, 's a' haſzontalan tornyok hellyett, bár az illyen menykő-ſzívatók' fel-állítása által igyekezne Hazánk, kivált ſok ezerekbe kerűltt templomainkat 's drága épűleteinket bátorſágosokká tenni, 's a' menykő bé-ütéstől óltalmazni ! ! !

Béts Városának népeſségéről.

Béts Városának, az újabb meg-ſzámlálás ſzerént (lásd *Skitze von Wien*) 1310. épületi vagynak. A' külſő Városban pedig ez előtt öt eſztendőkkel 4068. és így mindenestől 5378. épületek. Minthogy pedig a' külſő Városok felette igen épűlnek; már most könnyen 5500. házak lehetnek Bétsben.

Béts

Béts Városa' lakosinak ſzáma, végheteten egyenetlenſégben van. *De-Luca* ez előtt néhány eſztendőkkel, így ſzámlálta azokat egybe:

A' Városban - -	52053.
A' kűlſő Városban -	159989.
Katonaſág - -	12530.
Görögök és Zsidók -	3550.
Vidékiek - -	27600.
Mindenestől - -	254261.

Hanem úgy véljük, hogy *De-Luca* Úrnak ez a' ki-ſzámlálása kevésre tette Béts lakosinak ſzámát; mivel eſztendőnként majd 1150. emberek haláloznak-meg; 9600-zan ſzülettetnek, és 2400. pár házasodik Bétsben. Igaz ugyan, hogy ez illyen ki-ſzámlálásból ſoha valójába ki nem lehet hozni az emberek' ſzámát. Igen nagy külömbſég van e' réſzben, a' Királyi fő Városok' lakosi közzt. Ez utóbbiakban, jó formán ki-lehet hozni a' lakosok' ſzámokat, a' ſzülettettek' és meg-hólttak' ſzámokból. De nem úgy a' Királyi fő Városokban, a' hol minden nap ezer meg ezeren fordúlnak-meg, 's ezereken folytatják ottan egy ideig kereskedéseiket vagy akármelly más dólgaikat. Es igy a' kik ma, vagy egy ideig ottan lakoznak, azokat már hólnap; vagy néhány eſztendők múlva, meg nem találhatni az oda való lakosok között.

(a' többit máskor.)

Mi-

Miképpen lehet akármelly gyümöltsöt, vagy dinnyét minden festés vagy meg-sértés nélkül, mindenféleképpen meg-jelelni?

Midőn a' gyümölts fele nagyságára nőtt, vékonyra sodrott viaszból kell azon betűt, vagy jelt, mellyel meg-jelelni akarjuk azt, azon felére ragasztani, mellyet leg-inkább süt a' Nap, 's ez a' viasz rajta lévén meg-akadályoztatja a' Nap' meg-pirítását, úgy hogy midőn az egész gyümölts már meg-pirúl 's meg-érik, az a' helye, mellyen a' viasz vonások vagy jelek vagynak, pirúlás nélkül marad, 's a' betűt vagy jelt szépen mutatja. — 'S talám illy formán szokták a' régi Árkádiai Pásztorok is, az ő kedveseiknek küldött mindenféle gyümöltsökre, azoknak neveiket, sőt egész danlokat fel-irni.

A' Találós Mese vólt *len* 's *kender*.

Találós Mese.

Nints bizonyos helyem, 's a' szellő is el-hajt,
Sűrü testem, szemnek, könnyen okozhat bajt.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

XII. LEVELE.

Kôlt Komáromban, Kis-Aſzſzony-Hav. 8-dik Napján, 1789-dik Eſztend.

Tudományos dólgok.

A' meg-hóltt II-dik Frideriknek Wolf Metafizikájához vóltt nagy ſzeretete.

A' meg-hóltt Boruſzſzus Király II-dik *Friderik*, olly igen nagy ſzeretője vólt már ifjabb korában a' tudományoknak, és kivált

a' Világi böltseségnek, hogy még a' Haditáborban is *Wolf* írásait ólvasgatta üres órákban. Azt írja egyszer maga, *Suhm Burkárdnak*, ki a' Szakszóniai válaszító Fejedelemnek, először Berlinben, azután pedig Pétervárott egy túdós és bölts Követje vólt, 's a' kivel Friderik még a' Korona örököse korában Berlinben esmeretséget 's utóbb szoros barátságot kötvén, szinte haláláig barátságosan levelezett véle a' Veláni táborból: Ne gondolja Kegyelmed kedves Suhmom, hogy maga a' hadi készületek közt 's a' táborban is, tsak egy szempillantásig el-felejtkezzem Wolfról. Söt inkább, szüntelen szemem előtt van; és mennél tovább ólvasom, annál több tsendességet 's lelki nyúgodalmat érzek magamban, és annál inkább eleget tész kívánságomnak. Tsudálom ennek a' híres Világi Böltsnek éles elméjét, mellyel ő, a' természetet, ollyan részeiben is, mellyekben még ő előtte senki nem vizsgálta azt, által-járja, és ollyan dólgokat hoz abból világosságra, mellyek előbb nem tsak homalyosok és meg-zavarodottak, hanem éppenséggel érthetetlenek vóltak. Úgy látszik, hogy ő napról napra meg-világosítja elmémet; és egyedül ő néki köszönöm, hogy a' Léleknek halhatatlansága felől, meg-győzettetett vagyok.

Más-

Másfzor ismét azt írja *Suhmnak* Berlinből: Az én kedves *Mimim*, (e' vólt a' neve a' Király' egy majmának, melly koronás örököse korában fzüntelen körülötte vólt) életem' hűféges társa, fzűntelen vígyázó fzemekkel nézvén, hogy én *Wolf*' Metafizikáját minden nap ólvasgatom, midőn egy napon látná, melly igen nagy ferényféggel tanúlom azt, fzemlátomást boſzfzonkodott reám, hogy ezt a' könyvet jobban kedvellem az ő véle való múlatozásnál. El-jövén azonban a' vatsorának ideje, félre tevém Wolfot, 's a' vatsorához mentem. Az alatt a' majom, melly fokkal nagyobb majom más majmoknál, ki-fejtődzvén a' lántzból, mellyre köttetve vala, fel-kapja *Wolf*' Metafizikáját, a' gyertyánál meg-gyújtja, örömmel nézi annak égését. Melly igen meg-rémúltem, midőn a' Tanúló-fzobámba lépvén az én Wolfomat égni kellett látnom, könnyen el-gondolhatja Kegyelmed. Vizért futván a' tüzet hirtelen el-óltottam. Szerentsémre tsak a' pára égett-el a' *Wolf*' le-írtt Metafizikájának; maga az eredeti Írás épen kezemnél van. A' mi furtsa elméjű Túdósaink, azt mondják: hogy a' majom, a' Metafizikát akarta tanúlni, de el nem igazodhatván azon, boſzfzúſágában el-égette azt. Némellyek azt vélik, hogy *Lang* bírta arra a' majmot, a' kihez való buzgóſág-

ból ő énnékem ezt a' boſzſzút tette. Mások pedig azt gondolják, hogy mivel Wolf az embert, minden állatok felett, olly igen fel-emelte; a' majom ezt így akarta rajta meg-boſzſzúllani. Lásd *Correſpondance familiére et amicale de Frideric Second, avec U. F. de Suhm.* Berlin Tom. II. mellyek Német nyelvre fordíttatva, 1787. Eſzt. Lipſiában két kötetben jöttek-ki.

Elegyes dólgok.

Nagy Lelkű Győző' példája.

Midőn *Stzipio* Kárthágó Városát megvette; egy rend kívűl való ſzépſégű Szűzet hoztak az ő Vitézi hozzája. Meg-hallván *Stzipio*, hogy az, az *Allútzius* Hertzegnek Jegyese legyen, magához hívatta ezen ő nála rabſágban lévő Ifjat, minden rokonival, 's azt mondá nékie: Hertzegſéged Jegyese, úgy vólt mi nálunk, mint a' maga Szüléjinek házokban; 's azért tartóztattam őtet nálunk, hogy én most azzal, mind kettőnkhez illendő ajándékot adhassak Hertzegſégednek. Nem is kívánok ſemmi más hálá-adóſágot ezért, hanem, hogy Hertzegſéged a' Római népnek jó barátja légyen. *Allútzius* a' győzedelmes Hérónak ezen Nagy-lelkűſégén annyira meg-illetődött, hogy az ő jóltévő kezeit meg-tsókolta. El-

jö-

jövén oſztán a' Leányzó' Szüleji Sztipióhoz, erővel egy nevezetes ajándékot vertek reája; a' ki hálá-adóſágoknak ezen zálogját alig hogy el-vette, azonal *Allútziushoz* fordúlván így ſzóllítja-meg azt: Hertzegſéged' móringjához énnékem ezt a' ſummát ſzabad légyen tennem; mellyet hogy meg ne útáljon, kérem. *Allútzius* a' Római Hérónak ezen Nagy-lelkűſégét annyira ſzívére vette, hogy nem tsak egéſz Hazájában hálá-adással emlegette azt; hanem egy kevés idővel azután, egy egéſz Regement lovas Vitézeket ajándékoza néki.

Béts Városa' népeſségének le-írása folytattatik.

Hihető dolog, hogy Bétsnek leg-alább is két ſzáz ötven-hat ezer lakosi vagynak, ha Párishoz 's Berlinhez képeſt ſzámláljuk azokat. — A' közönſéges ſzámlálás ſzerént 1785-dik Eſztendőben.

	Párisban,	Rétsben,	Berlinben,
Meg-hóltak	20363.	11603.	4961.
Születettek	19919.	10559.	4952.
Házasodtak	5234.	2488.	865.

Ezen ki-ſzámlálás ſzerént már úgy tartják, hogy Párisban 700,000. Berlinben pedig 140,000. lakosok vagynak. A' feljebb írtt Tabellából meg-tetſzik, hogy Bétsben,

mint-egy fél annyinál kevesebben hóltak-meg ezen eſztendőben, mint Párisban, 's mint-egy fél annyival többen mint Berlinben. Es így a' Bétsi lakosok' ſzáma mint-egy 300,000. emberekből állana. Hanem, a' tapaſztalás azt mutatja, hogy Bétsben eſztendőnként több ember hal-meg, mint Párisban. 'S igaz is. Tsak hogy a' Bétsi ſzülettettek' ſzáma mint-egy közepén áll a' Párisi 's Berlini ſzülettettek' ſzámának. Már pedig, ha e' meg-hólttak' ſzámából, ki nem lehet az élőknek ſzámát bizonyosan hozni; lehetetlen léſz a' ſzülettek' ſzámára is építenünk. Hogy ha Berlinben eſztendőnként 4900. ſzülettetik, 's ebből azt akarjuk kihozni, hogy 140,000. lakosok vagynak abban; nem de nem a' Bétsi 10,000. ſzülettettek' ſzámokból, a' következik, hogy több 200,000-nél abban a' lakosok' ſzámok.

De mivel a' mint feljebb említtetett, Bétsben mindenkor ſokkal több Idegenek múlatnak mint Párisban vagy Berlinben, ſőt mint Rómában is, a' kik ſzüntelenül jőnek mennek; lehetetlen léſz, az ottan lakozók' ſzámokat igazában meg-határozni. — *Mertzier* ezen okból Párisban 900,000. embert ſzámlál. 'S e' ſzerént igen közép ſzerű ſzám léſzen, ha a' Bétsi lakosok' ſzámát 265,000-re téſzſzük.

Ber-

Berlin lakosinak ſzámát felette igen neveli az, hogy az oda valók menttek a' katona adástól. 'S lehetetlen is lett vólna, a' Királyi Város' lakosi' ſzámának ſzaporítására, jobb eſzközt találni ennél, egy ollyan Orſzágban, mellyben olly ſzoros és bajos a' katonaſág' ügye. Hogyha a' Felſéges Tsáſzár Bétset fel-ſzabadítaná a' katona adástól, tsak igen hihető, hogy tíz eſztendő alatt fél millióval több lakosok lennének abban, 's húſz eſztendők alat, ſzinte *Schönbrun-* és *Nuſzdorfig* kellene a' lineákat ki-húzni.

De úgy látſzik, hogy Ő Felſége, ſzántſzándékkal téſz némelly olly rendeléseket, mellyek Béts lakosinak ſzámát ſzemlátomást fogyaſztják. Az ő Testvérjeit, p. o. a' Fejedelem Kis-Aſzſzonyokat, minden Udvari embereikkel, más Városokba küldötte; maga pedig, felette kevés pompával, költſégekkel, és ritka múlatſágokkal él. — Még is ſzüntelen olly igen nevelkedik a' Bétsi lakosok' ſzáma, hogy mind egyre kell az új házakat építeni.

Valóſágos gyönyörűſég Bétsben, a' ſok külömbb-külömbb-féle meſzſze Országokból öſzve-gyűltt embereket, nemzeti öltözetekben látni. A' Magyar gyönyörű Angyali ruhájában; a' Lengyel meg-nyírtt hajával, 's köntösének fel nem ölthető újjával; a' Né-

met, Frantz 's Ánglus módira vágott frakjában; az Árménusok, Oláhok, és Móldávusok fél Napkeleti öltözetekkel, ſétálgatnak naponként Béts útſzáin. A' nagy bajúſzos Rátzok egéſz útſzát el-foglaltak lakásúl. A' Görögök ſeregesen múlatnak 's dohányoznak hoſzſzú bő köntöseikben, a' Leopold Városi kávé-házakban. A' ſzakállos Törökök, fel-öltött hoſzſzú ruhájokat testekhez ſzorító övekben hordozzák gyílkos kéſeiket, és úgy ſétálgatnak ſárga paputsokban.

Kéſz láz gyanánt vagynak tsoportosan a' Bétsi útſzákon a' fekete hoſzſzú köntösökbe öltözött Lengyel Zsidók. — A' Magyar ſzekeresek, juháſz bundájokban; a' Tseh 's Morva paraſztok kankójokban; a' ſok Horvát ſzegényſég tsákos ſüvegekkel járkálnak Béts' büſzke útſzáin.

Béts Városa' lakosinak belſő állapotjokat ha gondoljuk, alig találhatunk az egéſz Városban egygyetlen-egy famíliát, melly, bár tsak harmadik nemzetſégre tudja meg-mutatni Bétsi eredetét. A' Magyarok, Tsehek, Morvák, Erdélyiek, Stíriajiak, Tirolusok, Belgák, Olaſzok, Frantzok, Bavarusok, Svábók, Száſzok és más egyéb mindenféle Országnemzetbéliek ſeregenként ſietnek Bétsbe, 's oda való házasodások által, megegyeleднek a' Varos' lakosival. 'S illyen formán, az eredeti 's ſzületett Bétsiek lassanként el-múlnak.

Nin-

Nintsen egygyetlen-egy nemzet talám egéſz Európában, mellyből Béts embereket nem tudna mutatni. Sőt e' Világ' más réſzeiből is elegen múlatoznak ottan. 'S azért is, ritka nemzet, melly Anyai nyelvét nem hallhatná, és nem beſzéllhetne azonn.

(a' többit máskor.)

Egy Záſzló-tartó' furtsa találmányos története.

Egy külföldi Záſzló-tartó, el-mégyen egyſzer azon helyſég Egy-ház' Tanítójához, melly az Atyjának ſajátja 's örökſége vólt látogatásképpen, 's bé-menvén hozzá, éppen ólvasásban találja tanúló-házában. El-végezvén a' Záſzló-tartó rövid köſzöntését, monda az Egy-házi embernek: *Szapperment!* mennyi könyvek ezek, 's némellyek ugyan ſzép tarka-barkák. Van é közöttök képes könyv is, mert én azokat leg-jobban ſzeretem. Igen is van Záſzló-tartó Uram, felele az Egy-házi ember, 's ihol van egy, (egy negyed réſzben lévő könyvet adván kezébe, mellyben a' Szerzetesek magok ſaját öltözetekben le-feſtve valának, Deák nyelven lévő le-írásokkal) A' Záſzló-tartó kezébe vévén azt levelenként forgatja, 's azután monda: Ugyan furtsa emberek ezek, 's hol van lakások? Az Egy-házi ember esmér-

vén az embert a' kivel dólga van, monda néki: Hát nem esméri az Úr öket? Nem ugyan én felele amaz; 's hogyan is esmérhetném, holott ſoha ſe láttam öket. Megmondom hát az Úrnak kik légyenek ezek, monda a' tréfás Egy-házi ember. Ezek a' Zsidók' Vezérjei, a' kik öket Égyiptomból ki-vezették. — Igaz, ugyan katona formájok is van, monda a' Záſzló-tartó. Kitsoda ez? a' Halál fejet tartja kezében? Ez ama híres párt-ütő *Petrás*nak Eleji közzűl való, felele az Egy-házi, a' ki olly vitézűl viselte magát az el-múltt háborúban. Mint egy ſzabados katona ſzólgált ő *Mózses* Generális alatt; azután pedig *Jérikó*nak Kommendánsa lett, de végre egy hat fontos ágyú golyobis által éppen midőn recognoſcirozáson vólna, agyon lövetett. Ugyan mortális formája is van, monda a' Záſzló-tartó. Mi ez itt, a' mi ide van írva? Ez, felele az Egy-házi ember: *Memento mori*, az-az, Vagy egyél, vagy halj-meg. Ugyan furtsa mindnyája, 's egy levelet fordítván, monda a' Záſzló-tartó: Nézze az Úr melly rút veres ſzakálla van ennek. Vallyon ki lehet ez? Ez *Júdás Iskáriótes*, felele amaz, a' ki URunkat el-árúlta. Ez a' tehát, monda a' Záſzló-tartó, a' kit az ördög el-vitt; 's jól is tette, tartſa-meg örökre az átkozott eretneket. Közel majd olllyan, mint egy —

— ez

— ez a' könyv hát régi lehet Uram? Felette régi felele amaz; egy — — Prédikátor írta Párisban, még az özön-víz előtt, 's *Nóé* is ſzorgalmatosan ólvasgatta a' bárkában. Egy — — Prédikátor írta, monda a' Záſzló-tartó, tehát ez eretnek könyv, ezt mondván le-veti az aſztalra, 's le-törlé újjait. Semmit ſe téſz az, monda az okos Egy-házi ember ollyas dólgokban, mellyek nem a' Valláshoz tartoznak. — De mitsoda nyelven van ez a' könyv írattatva, kérdé a' Záſzló-tartó? Ez *Hoangtitomalanquiai* nyelv felele amaz. Hát érti é az Úr ezt a' nyelvet? Igen is. Ugyan kérem az Urat, ólvasson egy keveset abból elöttem; igen ſzeretem én azt hallgatni. Az Egy-házi ember el-ólvas egynéhány ſort Deákúl. Mit téſzen ez, kérdé a' Záſzló-tartó? Ez éppen az a' levél, monda amaz, mellyet *Mózses* Generális írt a' Sinai hegyen, egygyik hatalmas Generálisának, a' kinek ő ezt egy Kozák Májortól kezéhez küldötte, 's mellyben keményen ſzemére hányja, hogy meg nem engedte egy ſereg zöld mentés veres nadrágos Huſzároknak, a' tábor' határin való által-jöveteleket. A' mit pedig éppen eleibe ólvastam Záſzló-tartó Uramnak, az, azt téſzi: Soha életemben nem láttam, hogy egy ember olly igen hasonló légyen ostobaſágában a' ſzamárhoz, mint te, úgy vélem, hogy

egéſz

egéſz életedben is illy ostoba maradſz. — *Szapperment!* monda a' Záſzló-tartó; e' már ſok. Mostani Világban ugyan fel nem venné ezt egy Gavallér Generális, a' másikától; hanem inkább kardra kelne ellene. Azonban — elég! — Vajmi ſzép, ha a' katonáknak, 's kivált a' Tiſztteknek, egy kis tudományjok is van, katonaſágok mellett. Lásd *Heerfort' und Klärchen'* elſő réſzét.

Egy Hajós' nagy Lelkű tselekedete.

*Rikhárdſon*t, a' ki egy Ángliai kereskedő hajó' Kapitányja vólt, 1776-dik Eſzt. iſzonyú ſzél-véſz érte Dántzignál a' tengeren. Egéſz éjtſzaka küſzködvén a' meg-háborodott tenger' habjaival, mellyek hajóját is igen meg-rongálták; olly igen nagy okossággal kormányoztá azt, hogy virradtával ſzerentsésen el-érte a' partot. Meg nem elégedvén ö, mindazáltal, hogy a' hajóját megmenthette, azon gondolkodott, miképpen ő azóknak ſegítſégekre jöhessen, kiket a' tengeren hajó-törést ſzenvedni látott. Az illyen gondolatoktól hányattatván, alig hogy a' ſzárazra lépett, azonnal ſietett, egy a' parton lévő hajónak Kapitányjához, arra kérvén ezt, hogy egy, a' ſzélveſzek közt hajó-törést ſzenvedő Dántzigi hajónak tetején, még életben lévő 16. embereket mentene-

tene-meg, kik a' nagy ſzélveſzek és hullámok köztt külömben bizonnyal el-veſznek. Ő maga, monda, örömest menne azoknak ſegítſégekre, ha a' ſzélveſzek köztt meg-lankadtt ereje engedné. Ezen ſzánakodásból ſzármazott kérésére *Rikhárdſon*nak, meg ſem indúlt az érzéketlen ſzívű Kapitány. Mellyet ő látván, monda néki: Ha te félſz a' veſzedelemtől, el-megyek én, tsak a' te meg-nyúgodott legényidet engedd nékem, el-fáradott embereim helyett. De ezt ſe tselekedte az irgalmatlan Kapitány. Végre tsak a' ladikját, melly az övénél nagyobb vólt, kérte ő tőle. De még ezt is többre betsülte az embertelen, a' 16. veſzedelemben lévő emberek' meg-tartásoknál. — Teljes boſzſzúſággal el-telvén ezen ő kegyetlenſégén *Rikhárdſon*, a' maga ladikjára ſietett, így ſzóllítván-meg legényjeit: Ánglusok! itt az embereknek nints érzékenyſégek 's ſzívek! Jertek, mutassuk-meg mi, hogy tudunk a' veſzedelemben lévő emberen ſzánakozni és ſegíteni. 'S alig hogy ezt mondá, már is a' maga ladikjára ſzállott néhány magával, 's nem gondolván a' zúgó ſzelekkel, és a' tenger' veſzedelmes hullámjaival, háromſzor evedzett-bé a' veſzedelemben lévőkhez, 's maga' és legényjei' életek' veſzedelmekkel, mind meg-menté azokat. —

A' Len-

A' Lengyel Király meg-hallván *Rikhárdſon'* Nagy-elkűſégének ezen ſzép tselekedetét; ollyan rendelést tett Dántzigban, hogy ezen 16. veſzedelemben forgott Lengyelek' meg-ſzabadítójának, Ő Felſége buzgó hálá-adóſága' jelentése mellett, egy aranylántzon függő arany-pénzt akaſzſzon nyakába az ott lévő Lengyel Generális Kommiſzſzárius: ki a' Felſégnek ezen parantsolatja ſzerént, *Rikhárdſon*t ezzel, a' Dántzigi Város' Magiſztrátusa' és ſok ott lévő fő Ánglusok' jelenlétekben, meg is tiſztelte.

'S Méltó is hogy vette Nagy-lelkűſégének
Rikhárdſon' jutalmát, 's Kereſztyénſégének;
És hogy rajta bé-tölt az írás' mondása:
Rám ſzáll a' veſzélyben meg-tartott aldása!
Mert nints nagyobb virtus, mintha ſzólgálhatunk
Másoknak, 's éltünkkel életet adhatunk.

A' Levegő-égnek meg-tiſztításáról.

Valamint a' Levegő-ég nélkül való üregben a' gyertya 's fáklya ſem éghet, és ſemmi élő állat ſem élhet; ſzinte úgy mindenkor ſzükſéges mind ez életnek, mind a' tűznek el-tartására, a' tiſzta levegő. Nevezetes dolog ugyan, hogy ha egy a' leg-tiſztább levegővel meg-töltött üvegbe, akármelly élő-

élő állatot bé-zárunk, vagy égő gyertyát állítunk abba, tsak kevés idő múlva, mindenike el-múl, el-hal 's el-alſzik. Ennek valóſága felől ki-ki meg-győzheti magát; hogyha p. o. egy vízen úſzó deſzka darabra egy eleven egeret vagy madarat téſzen, vagy pedig égő gyertyát állít arra, és azt egy üveggel bé-fedi, hogy annak a' ſzája a' vízbe érvén, ſemmi levegő nem mehet abba, tsak igen kevés idő múlva, az élő állat meg-fúl, az égő gyertya pedig magában el-alſzik. Innét ki-tetſzik, hogy a' Levegő eget, mind az égő tűz, mind az élő állatoknak lehellések meg-tiſztátalanítják, és az élet' meg-tartására alkalmatlanná téſzik. — Már pedig ha meg gondoljuk, melly véghetetlen nagy ſzámú állatok élnek a' levegőben, 's melly igen ſok tűz van ſzerteſzéljel e' földön; valójában, méltán tsudálkoznunk kell, hogy még is alkalmatos a' Levegő-ég mind a' tűznek, mind az élő állatoknak el-tartásokra. A' ſok tapaſztalások bizonyonyítják, melly igen tiſztátalanná téſzik a' levegőt, ezer meg ezer dólgok, 's kivált az ollyanok, a' mellyeknek nagy ſzagjok van, és a' mellyek tsak könnyen meg-rothadnak.

Hogy mindazáltal ezek a' levegőt meg ne rontſák, és az élet' el-tartására alkalmatlanná ne tegyék ſok ollyan dólgokat rendelt a' Jóltévő Bölts Teremtő a' terméſzet'

Or-

Orſzágában, mellyek a' levegőnek meg-tiſztítására ſzólgálnak; noha tsak keveset esmérjük még azoknak áldott erejeket, 's keveset élünk azokkal.

(a' többit máskor.)

A' Találós Mese vólt *Füst.*

Találós Mese.

A' tüzön kéméllés nélkül meg-pörkölnek,
Azután keréken apró porrá törnek,
'S A' vízbe áztatván porát tört testemnek
Főzik, míg gyáſz ſzíne léſzen a' levemnek;
Oſztán testem' porát meg-vetvén ki-öntik,
Gyáſzos levét pedig a' torkokba döntik.

Jobbítás.

A' X-dik Levélnek 146-dik Lapján. Getreue Unterweiſung, nem pedig Vaterweiſung. —

A' XI-dik Levélnek 166-dik Lapján. Lokkumi, nem pedig Lotzeumi Abbás.

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDELEM MELLETT

A' MINDENES GYÜLYTEMÉNY'

XIII. LEVELE.

Kôlt Komáromban, Kis-Aſzſzony-Hav. 12-dik Napjá'n, 1789-dik Éſztend.

Tudományos dólgok.

Túdós Aſzſzonyok' példájik.

Báthori Zsófia, Hertzeg *Rákótzi* *György'* Feleſége, 's a' párt-ütő *Rákótzi* *Ferentz'* édes Anyja vólt. Az ő ſzép elméſségét, Férjfiúi elmével bíró bátorſágát

ő azzal esmértette, hogy midőn az ö Fija Munkáts Várát vívná, annak igyekezetét ő nem tsak semmivé tette, hanem a' Várnak ostromlását maga nagy kárával félben hagyatta. Anyai szíves meg-indúlással nézte ő, Fijának hűségtelenségét, 's gyakran hathatósan intette őtet a' Tsászár' hűségére. Sőt azt is magára vállalta, hogy kegyelmet nyér néki a' Tsászárnál, mellyet ki is dólgozott. Minekutánna ez a' Nagy-lelkű Aszszony Hazája' tsendességét helyre állította, egészen az Istени-szólgálatra 's a' kegyesség' példás gyakorlására által-adta magát, és egy Imádságos könyvet írt, mellyet Nagy-Szombatban ki is nyomtattatott.

Halhatatlan nevet szerzett magának szép tudományi által *Bethlen János'* Gróf Unokája *Katalin*, a' ki a' nevezetesebb Magyar könyvekből és írásokból, egy szép könyves Tár-házat szerzett magának; és mivel ő az Orvosi tudományt leg-jobban szerette, Erdélynek akkori leg-híresebb Orvosival nem tsak meg-esmerkedett, hanem a' velek való társalkodásból olly sokat tanúlt azoktól, hogy az orvoslásban, neménck örök dítséretére sok haszнot tett. Először Mélt. Gróf *Haller László* Ő Nagyságával, azután pedig ama nagy tudományú Gróf *Teleki Józef*-fel élt házasságban; utóbbi Férjének halála után lett 27. esztendős öregségében írt Magyar

gyar nyelven igen ſzép és épületes Lelki Elmélkedéseket, mellyeket maga költſégén ki is nyomtattatott.

A' Levegő-égnek meg-tiſztitásáról való Elmélkedés folytattatik.

Többnyire azt tartották eddig az emberek, hogy a' ſzél tiſztítja a' levegőt. 'S igaz is, hogy valójában ſokat ſegítenek a' ſzelek e' réſzben; tsak hogy kevéssé tudhatjuk miképpen, és mi által? mivel az ő fúvallása tsak azt teheti, hogy a' meg-veſztegettetett levegőt, egy helyről a' másikra fújja. Már pedig, ha a' teremtéstől fogva lassanként az egeſz levegőt meg-töltötték a' véghetetlen ſok ártalmas dólgok, haſzontalan vólna, ha a' ſzelek azt egy helyről másra fújnák, mivel mindenütt tsak veſzedelmes és élet' fógyaſztó dólgokat fúvallnának. El-múlhatatlanúl tehát, ollyan dólgoknak kell a' terméſzet' Orſzágában jelen lenni, mellyek a' levegőnek ártalmas réſzeit egéſzen el-fogyaſzſzák. 'S ézek közzé tartoznak nevezetesen, a' víz, és a' plánták.

Sokféle próbák, kivált a' mellyeket ama híres D. *Prieſztley* Londonban leg-ſzorosabb vígyázatossággal tett, azt bizonyítják, hogy a' melly levegő, a' lélekzetnek és a' tűznek el-tartására már alkalmatlan, azt

ismét meg lehet tiſztítani; ha egy edénybe töltött vizet gyakorta jól fel-keverünk! A' víz illyen formán, magába ſzívja mind azon ártalmas réſzeket, mellyek a' levegőt megveſztegették. 'S ezen módon, lehetne talám, a' lakó 's háló-ſzobákat, 's kivált a' mellyekben betegek feküſznek, leg-könnyebben meg-frissíteni, és a' levegőt mint-egy megújítani azokban!—A' ſzeleknek is, más több haſznajik mellett, még ez a' haſznok is van, hogy a' levegőt meg-tiſztítják, midőn t. i. a' tenger', a' folyók' és tavak' vizeinek felſő réſzét meg-ingatják, és mint-egy megkeverik. — Leg-inkább pedig az elſő tselekeſzi azt, hogy a' levegőt meg-veſztegető minden dólgokat, a' földre le-veri; és így kettős haſznot ſzerez minékünk. Réſzſzerént t. i. a' levegőt tiſztítja; réſz ſzerént pedig azon égő réſzeket, mellyeket a' terméſzet vizsgálók *Phlogiston*nak neveznek, és a' plánták' nevelkedésére el-múlhatatlanúl meg-kívántatnak, a' föld' ſzínére le-hordja. 'S ez az oka annak is, hogy az elſő végthetetlenűl ſokkal haſznosabb a' plántáknak 's akármelly veteményeknek, minden még a' leg-ſerényebb öntözésnél is.

Az Égi-haborúnak is, az a' nevezetes haſzna is van, hogy a' ſűrű 's zápor-esső által a' levegőt, éppen midőn annak meg-tiſztítása le-ſzükſégesebb, meg-hívesíti, a' mi

azt

azt ártalmassá tehetné, azt el-oſzlatja, és a' földet is elégſéges essővel meg-öntözi (a).

Az Égi-háború többnyire fzéllel ſzokott jöni, Ennek az a' haſzna van, hogy a' meg-romlott levegőt, az ollyan helyekről is, a' hol az esső nem esik, el-fújja, és az essőn kereſztül-hordja, 's az által mint-egy meg-mosattatva továbbra viſzi. 'S innét van, hogy ha midőn tőlünk távolról vólt is az Égi-háború, még is, nálunk is meg-frissül a' levegő.

A' minémű égő réſzek a' levegőben találtatnak, azok olly igen ſzükſégesek a' plántá' nevelkedéséhez, hogy ha az esső le nem veri azokat a' plántákra, magok az ő levelek által ſzívják azokat magokhoz; vagy inkább az azokkal teljes levegőt ſzívják magokba; a' meg-tiſztúlt levegöt pedig magokból ki-adván, a' ſzelek idö 's tova el-ſzéleſztik azt. 'S éppen az ollyan plánták tiſztítják leg-inkább a' levegöt, mellyek

Jegyzés.

(a) A' kinek gyenge melyje van, az, az Égi-háború előtt többnyire nehezen lélekzik. Erről azt ſzokták mondani, hogy nehéz 's ſzorító az Áer. E' pedig attól van, hogy a' levegö, a' ſok égő réſzek által, mellyekkel akkor teljes, a' lélekzésre alkalmatlanná tétetett. 'S melly nagy jó-tétemínyje a' Bölts Teremtőnek, hogy éppen akkor kell az égi-háborúnak támadni, melly által a' levegő rövid idő alatt meg-tiſztíttatik.

ollyan helyen nevelkednek, a' hol leg-tiſztátalanabb a' levegö, úgymint, a' posványok és más álló vizek mellett *(a)*.

Lehetetlen a' Bölts Teremtőnek ezen jóltévő rendeléseit meg-gondolnunk, hogy fel ne indíttassanak azok által érzékeny ſzíveink, alázatos imádására. Az ő meg-örvendeztető jóvólttának élő Kútfeje meg nem apad ſoha, hanem mindenekre, még a' kik ötet tsúfolják, bölts igazgatásának útjait betsmérezik, 's a' kik naponként viſzſza-élnek jótéteményivel, ſőt a' kik ötet tagadják, azokra is böven áraſztja, a' terméſzet' Orſzágában, Atyai kegyességének javait! Midőn a' plánták a' levegövel tápláltatnak, hogy élelmünkre tenyéſzedjenek, 's ſzemeinket is gyönyörködtessék, a' levegőt is egyſzersmind meg-tiſztítſák, mind azon réſzeitől, a' mellyek

---

Jegyzés.

(*a*) Az illyen posványos helyeken nevelkedő plántákról meg kell azt jegyezni, hogy tsak akkor tiſztítják a' levegöt, ha a' Nap rájok fütt; árnyékban pedig 's éjtſzakai időn, igen veſzedelmes gőzölgéseik vagynak. Az ollyan házaknál, mellyekre a' Nap fütt, igen haſznos az ablakon zoldelő plántákat nevelni, tsak hogy éjtſzakára kivált a' háló-ſzobák' ablakjait bé kelletik zárni, minden erős ſzagú plánták, virágok, gyümöltsök és rothadásra hajló ſzerek igen veſzedelmesek, ſőt halálosok is lehetnek éjtſzakai gőzölgéseik és erős illatjok által, a' háló-ſzobákban.

lyek nékünk ártalmasok lehetnének; 's midőn a' nyárnak izzaſztó déli hévſégében, a' fáknak kies árnyékjában keressük enyhűlésünket, éppen akkor nyújtja minékünk a' jóltévő Terméſzet élet-újító balzsamját, a' meg-tiſztúlt levegőt.

Minthogy a' lakó házakban leg-inkább meg-véſz a' levegő, ſaját ki-gőzölgésink miatt; ſzükſéges egy két ſzót mondanunk, a' lakó házakban lévő levegőnek meg-tiſztításáról. — A' leg-jobb, könnyebb és bátorſágosbb eſzköz itten az, ha az ajtót és ablakokat ki-nyitjuk, hogy a' ſzobát friss levegő járhassa által. Felette igen jó, kivált Télen, az olaſz kementze a' házban. Sokan azt vélik, mintha a' tűz meg-tiſztítaná a' levegőt; de ez hamis vélekedés, mert inkább alkalmatlanná téſzi az, a' levegőt a' lélekzésre. Hanem ugyan tsak annyiban alkalmatos a' tűz, a' levegő' meg-tiſztítására, hogy a' bé-zártt helyeken meg-ritkítja azt, és a' tiſzta levegőt közelébb magához ſzívja. A' ſzobáknak füstölése ugyan el-űzi 's elofzlatja a' roſzſz bűzöket; de, a' meg-veſztegettetett levegőt meg nem tiſztítja. Télen mindenkor fel kellene nyitni elébb az ajtót, vagy az ablakokat, mint ſem a' házat bé-fűttik, kivált ha többen is laknak, vagy hálnak abban. Söt a' háló ſzobáknak ablakjait, kivált ſzép víḍám napokon, minden-

kor nyitva kellene tartani, hogy az éjtszakai gőzölgéseket, az által-járó levegő el-oszlathassa. Igen jó ablakokra *Ventilátorok*at is tsináltatni, mellyeken a' friss levegő a' házba bé-jöhet, 's az ártalmas gőzök ki-takarodhatnak. A' ki ollyan helyekre akar menni, mellyeken a' meg-veszett levegőtől méltán tarthatna; úgymint, sok időktől fogva bé-zártt bóltokba, pintzékbe, kazamátrákba, vagy barlangokba, kriptákba, vagy a' hol a' bor, ser, vagy más ollyas forr, tehát tsak égő gyertyát vigyen abba maga előtt. Hogyha el-alszik az égő gyertya, valóságos bizonysága annak, hogy a' levegő igen meg-romlott ottan, és a' lélekzésre alkalmatlan. Szükséges lészen tehát mind addig tisztítani azt, míg a' gyertya égésben meg-marad ottan.

A' Magyar' — Neve rettentő vóltta.

Ama nagy Vitéz tselekedeti 's ditső győzedelmi által nagy ditsőségre jutott *Hunyadi Jánosnak*, a' nevétől is annyira féltek a' Törökök, hogy *Curcum Jankónak* nevezték őtet; mellyet, ha tsak meszszéről hallottak, már is futásra vették a' dólgot. — Illyen rettentő vólt a' Törökök előtt, ama Marlokáni Vezérnek a' neve is, kit a' XVII-dik Szazad' Írói, a' *Dalmatziai Vitéz*

téz Jankónak neveznek. Ez a' Vitéz Jankó Magyar ruhában járt, 's a' süvegén veres kótzag-tollat hordozott, mellyet meszszünnen látván a' Török, már is el-futott előtte. — Valójában nem kevés félelmet okozhatott, e' mostani háborúban is a' Törököknek a' mi Vitéz Hérónk *Laudon*, kit még a' tavalyi táborban Vitézivel egygyütt, *Német Ördög*nek neveztek. Meg is mutatta mind ekkoráig a' győző Vitéz, ditső tselekedeti által, hogy félelmet, 's rettegést tud szerezni a' Pogány ellenségnél. Az *Erdődi Huszárjait* is, mint meg annyi győző Vitézeket, féli 's rettegi e' mostani háborúban a' Török.

A' Magyar Tengerről, a' Balatonról.

Magyar-Ország' Tengerének a' Balatonnak eredete bizonytalan, és sokszori kérdésben forgott fenn a' Haza' nevezetesebb dólgainak Le-íróji előtt. A' Balaton tájékának hajdani lákosi, úgy beszéllették *Tuberó*nak *(a)*, hogy a' Balaton, URunk Jézus' születésekor hirtelen fakadott-fel a' földből. De

---

Jegyzés.

(a) Lásd Tuberonis Commentariorum, de temporibus suis. Lib. IV. §. 5. in Schwartneri Schrift Rerum Hung. Tom. II. p. 1.

hihetőbb; hogy egy tengernek a' maradványja, melly régenten Magyar-Országban lehetett, és idővel minden fóságát el-veſztette. Régi mondás: hogy a' Duna táplálja, föld alatt lévő folyása által a' Balaton-tavát. Noha mind *Kirchernek*, a' ki ezt leg-elsőben állította, mind ő utánna *Hoppelius'*, *Herbinius'*, *Berkenmajer'*, *Stralenberg*nek, és más ſokaknak ezen vélekedéseket, ama nagy tudományú *Popovits* elég világosan meg-tzáfolta. Hihetőbb tehát, hogy a' Balatonnak ollyan forrási vagynak, mellyek ſzüntelen bővſéges vizet öntenek abba, mellyek a' Szala folyó-vize, és a' körül levő 9, nagy források, 14. patakok, és 17. malom tavak által ſzaporíttatnak. A' Balaton' eredete Magyar-Orſzág' eredetével egy időben áll. A' régi dólgoknak Le-íróji abban az értelemben vóltak, hogy a' hajdani Rómaiak a' Balatont *Volceás*nak hívták; de az újabb időkben elégſéges okokból meg-bizonyította azt *Salagi István* Úr, hogy a' melly tavat a' Rómaiak Volceásnak hívtak, az ſokkal méllyebben vólt Pannóniában, mint a' Balaton, mellyet már a' régiek, és *Tubero* is Peiſő' vagy Pelſő' tavának neveztek. Midőn a' Rómaiak Balaton' tájékára jöttek, a' temérdek ſűrű erdők által mintegy el-ſedettetve lelték azt, mellyeket *Galénus* Tsáſzár, igen alkalmatosnak találván

e' tá-

e' tájékot a' búza terméſre, hogy a' ſzántó-földeket ſzaporíthassa, töböl ki-vágattatott, a' Balatont pedig tsatornán a' Dunába tsapoltatta *(a)*. 'S úgy tetſzik, hogy a' *Sijó* vize lehetett ez a' régi tsatorna, melly még maig is Simontornyánál a' Sárvizébe, és azzal együtt a' Dunába foly. Hogy a' Balaton' tava régenten nagyobb lehetett, mint most, ki-tetſzik azon ſok ſzép rétekből és ſzántó-földekből álló lapájſágból, melly mind Keſzthely' táján, mind pedig más ſok helyeken is a' Balaton' partján van. Melly igen keveset gondolt a' Magyar Haza Balatonnak ezen régi tsatornájával, a' Sár-vize' mellyéke, 's annak véghetetlen iſzapos és posványos tájéka valóſágos bizonyſága lehet. A' Magyar' nevét, *Tubero*' írása ſzerent, a' régi *Illirikusok*tól vette, a' kik minden álló tavakat Balatonnak *(b)* ſzoktak nevezni.

Egy időtöl fogva nevezetesebb kezd a' Balaton lenni, mint eddig vólt. A' Balaton.

Jegyzés.

(*a*) Azt írja erről *Victor Aurelius*: Agrum ſatis Reipublicae Commodantem, caeſis immanibus ſilvis, atque emiſſo in Danubium lacu Pelſone, apud Pannonios fecit.

(*b*) így ír *Tuberó*: Aquam perpetuo ſtagnantem Illyrici Balathon vocant.

ton mellyékiek, 's kivált *Festetits* Gróf Ő Nagyſága, annyira bé-ſzoríttatta már Keſzthely' tájján a' Balaton' vizét, hogy a' legſzebb rétek és ſzántó-földek vagynak most már ott, a' hol elébb a' Balaton' tava állott. A' meg-bóldogúlt *Mária Therézia* igen munkába vétette a' Balatonnak a' Dunába ſzólgáló régi tsatornájának helyre állítását, és a' Mélt. Báró *Zsigrai* Úr Ő Nagyſága' igazgatása alatt, elöſzör ugyan ama ſzép emlékezetű Felſ. Kamerális *Ingenier Krieger* Úr, annak kora halála után pedig *Böhm* Úr által a' Sár-vize' tsatornáját 1774-dik Eſzt. fogva ásattatni parantsolta. A' Haza ezen tájékán lévő fő 's köz Nemesség adja az ezen munkához meg-kívántató költſégeket, mellyek az előre lett ki-ſzámlálás ſzerént mint-egy 484,302. forintokra mennek, 's a' mellyekért oſztán a' közönſéges haſzon-vétel is, ugyan azon Nemességnél marad. Ha ez a' munka egyſzer tökélletességre mehet, — 129, 138, 1100. ſzegelet ölből álló hód földnyi ſzárazat ſzerez a' Balaton körül. Ezen kívül a' Sijó' posványjainak ki-ſzáraztásokból mint-egy 5868. hód földek léſznek. A' Sár-víz' mellyékén pedig még több rétek 's ſzántó-földek kerülnek-ki. Már 1780-dik Eſzt. 26,590. hód földnyi is ſzáradott-ki a' Sár-víz' posványiból, mellyen 30,000. ſzekér ſzénánál több termett. Ez a' mun-

a' munka még most is folytattatik; noha lassatskán, 's kivált most a' háborúnak kezdetitől fogva tsak nem egészen meg-szünt. — A' Balaton' nagyságát, sokan sokféleképpen tették-ki. A' leg-újabb ki-mérés szerént, a' hoszszúsága minr-egy 40,000. öl; a' szélessége pedig Foknál 8000. Tihannál tsak 200. másutt pedig többnyire 3000. ölnyi. A' Balaton mellyékén mind hal, 's mind bor búza elég böven van, mellyekből a' Balaton-mellyékiek sok szép pénzt bé-veszsznek.

Hogy kell akármelly italt Nyárban minden víz és jég nélkül hamarjában meghidegíteni?

Áss a' földben egy két láb mélységü vermet: 's tedd abba az italt, mellyet megfrissíteni akarsz, osztán takard-bé földdel, gyújts-meg felette egy keves szalmát vagy gazt; melly ha el-égett, a' földet félre takarván az ivó-edény felett, olly frissnek leled az italt, mintha jég közt lett vólna. — Ennek az az oka, hogy a' tűz meg-melegítvén a' verem' felső részét, a' földben lévő nedves hideget fel-szívja a' veremben lévő ivó-edényre, melly által hamarjában megfrissül az.

A' Fog-

A' Fog-fájás ellen próbáltt házi orvosság.

A' kinek foga fáj, 's azt hamarjában meg-ſzüntetni kívánja, végyen:

6. Búza ſzemnyi fejér nádmézet (tzúkort)
4. Búza ſzemnyi közönſéges törött bor. sot, és
3. Búza ſzemnyi közönſéges házi ſót. —

Ezeknek mindenikét magánosan apróra törvén, egy vas kalánban ſzikra tűzön elſőben is ólvaſzſza-el a' nádmézet, azután pedig keverje közibe a' borsot, és a' ſót; melly meg-lévén vegye-le a' vas kalanat hamarjában a' tűzről, és tsináljon a' keverékből egy borſó nagyſágú golyóbisokat, mellyeket egy más után, fájdalmas fogára tévén, mind azon nedvességet ki-ſzívja az abból, melly a' fájást okozta. Ezt a' nedvességet ki-vetvén a' ſzájából, nem tsak fog-fájása meg-ſzűnik, hanem ha talám daganatſága vólt, az is kevés idő múlva el-oſzlik 's el-múl.

Találós Mese.

Mond-meg mi állat az, melly tsak egy mozgó ſzem,
Sem keze, ſem lába, ſem hím, ſem nöstény nem.

Még is minden napon egy-egy magzat' Atyja,
Mindég Anya nélkül ſzületvén magzatja.
De hoſzſzú élete nintsen ſzülöttének,
A' melly nap ſzületik vége van éltének.
Mindenik ſzülöttnek vagyón egy testvére,
Ki ſzármazást Atyja' nem létében ére.
Ez réſzes bátyjának mind birodalmában,
Mind ſzületésében, mind gyors halálában.
Jó Atyjok ſem nem víg, ſem nem kesergeti
Szívét, hogy magzatit tsak ſzüli 's temeti.
Más állatok pedig vígan udvarolják,
Őket lételeken, 's hólttokon gyáſzolják.

Rejtett Szó.

Három réſzt mutogat testetském: hogyha az elſőn
Kezdeſz, kedvetlen vendég vagyok, akkor akárki
Fut tőlem; ha utánna futok, fél; nyög, ha elérem.
Hogyha pedig végſő tagomat fordítod előre,
Azt, melly elſő vólt, máſztatván annak helyébe;
Kellemetes vagyok aſztalodon: ſzép ſzínre; igen jó,
Ízre; de a' ki nem ád mást hozzám, meg nem elégſzik
Vélem hamar; tányérja előbb, mint gyomra telik-meg.
Nem tsonton húsom, hanem inkább húsomon a' tsont.

Tú-

Túdósítás.

Hogy némelly Túdós Hazafijaknak hozzánk küldött ſzép munkájikat eddig ki nem adhattuk, okozza a' T. *Cenſor* (Vizsgáló) Úrnak ide haza nem léte; tsak azokat a' darabokat adhatjúk-ki, mellyeket el-menetele előtt meg-ólvasott. — Engedelmet kérünk arról is, ha minden Érdemes Uraknak Levelekre eddig nem válaſzolhattunk; de ígérjük, hogy valamínt tsak tőlünk ki-telhetik, tetſzéseket teljesíteni fogjuk.

A' két Hazában lévő Könyv-nyomtató Urak, ha idején túdósítanak minket az eránt, minémű új Könyveket kívánnak a' Pesti Vásárokra le-vinni vagy küldeni, azokat is hírűl adjuk Gyűlyteményünkben, hogy tudja mind a' két Haza, minémű új munkák jönek világosságra, 's hol és kinél, 's mitsoda árron ſzerezhesse-meg akármellyikét is, — az a' ki ólvasni ſzeret. Sőt a' melly Túdós Hazafijak akármelly túdós munkákon dólgoznak, azt is ha meg-tudhatjuk, kéſzek léſzünk előre meg-jelenteni, hogy ne talám magók is ugyan azon munkban fáradozzanak.

XIV. LEVÉL.

Költ Kis-Aſzſzony-Havának 15. *Napj.*

Tudományos dólgok.

Europa aúf der Wagſchale, oder des Staatsverheltniſs des Römiſchen Kaiſers, mit den Ottomanniſchen Pforte, aufs den Quellen der Politik und Geſchichte. Eine Unterhaltung am Reichs-Tage. — Porta ſublimis humiliata corruet, Samſone Joſepho II-do occaſu immenſo. In 8vo. Stendál. — Az-az — A' mérő fontba tétetett Európa; avagy a' Római Tsáſzárnak a' Török udvarral való Orſzági minéműſége, a' Politika és História' forrásiból ſzedegettetett. Egy idő töltés a' Német-Orſzág' gyűlésén. A' Nagyſágos Porta megaláztatik, és iſzonyú romlással öſzve-dűl II-dik *Józſef' Sámſoni* hatalma alatt.

Ez a' rendes és e' mostani időkre nézve nevezetes könyvetske, küldettetett ez elmúlt eſztendőben Ratisbonába, a' Német-Orſzág' Gyűlésére, egy nevezetlen Író által. — Világosan meg akarja ő abban az el-múlt időkből mutatni, hogy e' mostani Török háborúnak a' Frantzia udvar az indító 's él-

tető oka. 'S egyszersmind meg-felel arra is: Ha vallyon elégséges okai vóltanak 's vagynak é a' Római Tsászárnak ezen háborúra? Minthogy pedig idő töltést 's múlatságot akart a' nevezetlen Író szerezni Német-Ország' Gyűlésének; mennyire érte-el tzélját, ezen gondolati meg-mutatják:

Német-Ország úgymond most az első Európának közönséges gyűlésében, a' külső dólgok' mínémüségének mérő fontján. Mellette van Ánglia. Muszka-Országnak elég bajt ád, hogy a' Törökökkel végezhesse dólgait. Lengyel-Ország már régen megerötelenedvén a' *disenteriában*, (has-folyásban) most száraz nyavalyában fekszik. Frantzia-Ország, tsak alattomba való boszszonkodással rabolja a' Politika' Tár-házait, ha talám valamiképpen egy ollyan eszközre akadhatna, melly el-alélásának eleit vegye, és a' meg-hervadott liliomokat, meg-elevenítő frissességre hozhatná. Hollándia, az élet' ere verése' akadozásiban sínlődik. Svétzia, mindenféleképpen okoskodik, ha tsak fel nem veri ötet bőlts nyúgodalmából egy mesterséges Országos kém. Dánia pedig tsendes békességben nyúgszik, a' szeleknek minden rettentő zúgási köztt. 's a' t. *Lásd* Allgem. Litt. Zeit. Jena. 1788. Oktobr. p. 318. Nékünk úgy tetszik, hogy ez a' Politikus Statiszta, vagy nem akart Európa minden,

leg-

leg-alább nevezetesebb Orſzágainak minémüſégekbe jól belé tekénteni, vagy pedig — minthogy múlatſágra írt — ſok dólgokban, tsupán tsak tréfált. Leg-alább ha most írná ez idő töltést, ſok Orſzágokat, másképpen kellene mérni mérő ſerpenyőjében.

Multis ille bonis flebilis occidit; nulli flebilior quam mihi.

Sok jóknak bánatot okozott halála,
De enyimnél mélyebb búra nem találá.

Miként rémül-meg az Útas, a' ki a' kietlen puſztában tett únalmas vándorlása után, éppen mikor gyönyörüſéget lehellő mezőre ére, akkor az Égnek ritkás felhőzése, 's lassan zúgó dörgései után, látja, hogy a' tüzes nyil le-tsapott mellette: úgy dobbant-meg ſzívünk, 's úgy pesdült-meg minden vérünk e' ſzomorú hírnek hallására: *Meghólt Ortzy Lőrintz.* —

Nints benne ſemmi kétségünk, hogy mihelyt e' gyáſzos hír Hazánkban el-terjed, minden jó Hazafijak is ugyan, de kivált a' Poéſis' kedvellőji vetélkedni fognak azon, hogy e' mi Múzsáink' Appollójoknak, 's e' halhatatlanſágot érdemlő jó Hazafinak, mind e' Gyülyteményben, mind egyébütt, értznél és márványnál tartósabb oſzlopokat emeljenek. — Addig míg e' lenne, az én ſzintén az elevenig meg-ſebesítte-

tett ſzívemnek teljességéből írom ide ez egynéhány Verseket: —

Ti! kik ſzeretitek Hazátok' 's nyelvetek',
Jertek, ORTZY' ſírját áztassa könyvetek.
Ti is búba merült Múzsák ſírassátok,
Árvákká lettetek, el-ment hív Dajkátok,
Ki titeket meleg ſzárnyakkal fedeze,
Költſégnek 's munkának azért nem kedveze... —
Jobb Hazafit, Atyát, Férjet és Barátot
Mint e' nagy lelkű Úr vólt, a' föld nem látott.
Vég tsepp vérét érttünk már ifjú korában,
Kéſz vólt ki-ontani a' Márs' táborában,
'S A' ſok hartzok után hogy lankadt ereje,
Kiesbb ſzállása lett a' Pallás' műhelye.
Majd a' Pindus' hegyén a' ſzűz ſereg között
Őſz 's vitéz fejére koſzorút kötözött. — —
A' ſzegény, ki magát embernek nevezte,
Ha hozzá ment, révre hajóját evezte.
Hit-külömbſég nélkűl bús özvegy 's árva őt
Ha kérte, lelt benne Atyát 's kéſz Jóltévőt.
Gyűlölte a' pompát, 's álnok ſzínességet,
Száján ülő ſzíve ſzóllt egyenességet.
A' barátſág 's hívſég hol leli-fel mássát!
'S Kedvesbb nyelvünk' le-dűlt leg-erősbb Átlássát!!
Nemes Lelkű Bárók JÓZSEF 's LÁSZLÓ, rátok,
Könyvvel töltt ſzemeit függeſzti Hazátok.
Mint

Mint a' ſzáraz törzsök meg-él zöld ágában,
'S Mint Fenikſzsről írják, hogy más nő hamvában.
Úgy meg-ſebhedtt ſzívünk' ezzel gyógyítſátok,
Hogy kétképp' bennetek él áldott Atyátok! —

P. J.

Béts Városa' népességének le-írása folytattatik.

Igen neveli Béts lakosinak ſzámokat a' ſok ló 's kutya. — Bétsben, tsak Uraſágok kotsijait 3000; meg-ſzámlált Fiákereket 599; 300. Bér-kotsikat, *(Lehnkutſcher)* és még 300. Orſzágos, és magános kotsikat lehet ſzámlálni. A' lovaknak ſzáma pedig 22,000-re mégyen. Ezek noha többnyire, kivált Vasárnap és Innep napokon, mind olly járás' és nyargalásban vagynak, hogy azt gondolná az ember, mintha ſzűntelen Ég-dörgés vólna a' Városon; még is közönſégesen vévén a' dólgot, tsak kevés ſzerentsétlenſég esik.

A' Bétsi kutyák' ſzáma ſokkal nagyobb. *De Luca* Úr 30,000-re ſzámlálja azokat. De ha bár talám ſok vólna is ez; tegyükfel, hogy tsak 24,000. kutya van Bétsben, 's mindenik napjában tsak egy fertály font kenyeret eſzik-meg, már ez is napjában

6000. font kenyeret téſzen; mellyet, óh vajha tsak most e' ſzűk időben a' ſzegényekre oſztogatna Béts Városa! Nem de nem leg-alább is, két három ezer ſzegényeknek jó ſegítſégek lenne ez által, a' kik mind könyhúllatásokkal áldanák naponként jóltévőjiket.

El-ſzenvedhetetlen némelly Férjfijaknak, rút, kevély, 's a' vén Aſzſzonyoknak rendetlen ſzeretetetek, mellyel kutyájikhoz viseltetnek. Némelly Bétsi Dáma ſzégyenli maga' magzatját ölébe venni; pedig Mops' kutyáját kényesen hordozza karjain. Sokan gyermekeiket nem hagyják aſztaloknál enni, pedig az ebek tányérjokról eſznek mellettek. A' kutyákat lágy párnákon hálatják, tiſztán fereſztetik 's fűsültetik, a' legjobb levesekkel, Kávé' Chokoladéval táplálják; gyermekeiket pedig egy alá-való ember' 's tselédnek gondviselésére 's fel-nevelésére bízzák. — Ez a' rút kutyázás, már tsak nem Magyar Dámáinknál is ſzokásba ment; leg-alább a' kik néha Bétsben megfordúlnak, ha mást nem hoznak is onnét, ölekben 's kebelekben hordozó mopsokat hoznak magokkal. Sőt a' mi még ennél is nevetſégesebb, már némelly Polgári renden lévő Aſzſzonykák is hordoznak magokkal mopsokat. — Valójában el nem gondolhatjuk; ſzomorú, vagy nevetſéges dolognak mond-

mondjuk é, hogy az illyen kutya kedvellők éſzre nem veſzik azt, a' mit már a' régi Pogány Vers-ſzerző *Juvenális* írt felőlök.

Némelly nagy embereknek példájik, kik a' kertekben gyönyörködtek.

A' régi Világnak nevezetes ditsőſégére ſzólgáltak, ſőt a' Világ' hét tsudáji közzé ſzámláltattak, Babilonnak azon ékes kertjei, mellyeket *Szemiramis* Babilon Városának bástyáira minr-egy fel-függeſztve építtetett. Sokan ugyan, magok a' régi Túdósok is kételkednek ezen dolognak igaz vóltán, és nem kevesen a' Heſperiai 's Adóniai mesék közzé ſzámlálják Babilon' kertjeit. *Diodórus Szikulus* pedig nem *Szemiramist*, hanem inkább Tzírust véli azoknak építőjöknek. A' Perſák' ezen híres Királyokról azt ólvassuk, *Kſzenofon'* és *Tzitzeró'* Írásaikban, hogy ő leg-nagyobb gyönyörűſégét a' kertekben és kertéſzſégben lelte. Ugyan ezek a' Túdósok beſzéllik felőle azt is, hogy midőn egyſzer *Tzírust*, ama híres Latzedémoniai Fő-Vezér *Lizánder* Lidia Tartományjának Szárdis nevű Városában meg-látogatván, az ő gyönyörű kertjének ſzép rendeſségét tsudálva dítsérné, azt vette tőle válaſzúl: hogy mind ezek a' mellyeket kertjében lát, az ő mága ſaját találmányjai, ſőt

Királyi kezeinek munkáji legyenek. És ugyan ezen okból őtet *Lizánder* szerentsés és bóldog Fejedelemnek állítá lenni; mondván nékie: *Méltán bóldog Fejedelem vagy Tzíre, mivel a' te nagy tselekedetiddel, nem kissebb virtusid vagynak öszve-kötetve.* Lásd Cicerót de Senect. Cap. 18.

A' régi Napkeleti Királyok köztt is sokan vóltak, a' kik nevezetes gyönyörüségeket a' kertekben lelték. *Asvérus*, a' Persák' Királyja felől ólvassuk, (Esth. 1 : 5.) hogy ő egyszer az Ország' Fejedelmit vendégelvén, a' Persiai Királyoknak saját kezeik által Fejedelmi pompával készíttetett kertjében múlatozott azokkal.

A' Görögök köztt fok nevezetes fő Hadi Vezérek és Bőltsek vóltanak, a' kik annyira gyönyörködtek kertjeikben, hogy nem tsak azokban múlatoztak, hanem magok mivelvén azokat, életeknek nagyobb részét azokban tőltötték.

Kszenofon, ki mind az író-tollhoz, mind a' fegyverhez egyaránt értett, és az ő el-fáradhatatlan szorgalmatossága, és ékes írására nézve *Görög méhnek* neveztetett, maga szép munkákat készített a' kertészségről. — *Czimon* pedig az által esmértette-meg mindenekkel, melly igen nagy barátja légyen a' kerteknek 's a' kertészségnek, hogy a' mit maga saját kezeivel ültetett 's plántált,

tált, annak mindenek haſznát vehették; 's azért is az ő kertjének ſemmi kerítése ſem vólt. — *Plátó*, kiről *Datzier* azt mondja: hogy az ő érdemeit ſemmi dítséret nem nevelheti, ſem a' leg-mérgesebb rágalmazó nem kissebbítheti, maga a' kertnek és a' kertéſzſégnek leg-nagyobb kedvellő barátja léven, ſzüntelen azon vólt, hogy azt a' Görögökkel is közönſégesen meg-kedveltesse. És ugyan ezen okból, ő is, mint elébb *Epikúrus* tselekedett, az ő kertjében állítottafel Oskoláját. Hol is lelhetne a' Bölts alkalmatosabb helyet tsendes gondolkodásira, hol tanúlhatna akárki is tsendesebb gyönyörűſéggel, mint az elmét, 's a' kűlſő érzékenyſégeket is gyönyörködtető kertekben.

A' Rómaiak köztt is ſokan vóltanak, kik a' kertekben és a' mezei gazdaſágban nagy gyönyűſégeket lelték. — *Varró* azt írja a' gazdaſágról írtt könyvében: A' mi nagy emlékezetű Eleink, elégſéges okokból, feljebb betsülték a' mezei munkát, a' Városi foglalatoskodásnál. *Plinius* is azt írja az ő idejebéli némelly nevezes Férjfijakról, hogy igen nagy hajlandóſágok vólt azoknak, a' ſzántó-földek' 's kivált a' kertek' mivelésére. *Kátó* pedig azt írja, hogy az ő idejében nevezetes titulus és betsület vólt az, ha valakit *Föld-mívesnek* neveztek. — Ezek köztt a' Római nagy emberek köztt, a' kik nem

ſzégyenlették magokat a' föld-mivelésre adni, elſőben is *Lucius Quintus Cincinnátus* jút eſzünkbe. Ezt a' nagy embert a' mezőről hívták a' hadakozásra a' Haza' Követjeik; 's ollyan hirtelen kelletett mezei munkájit el-hagyni, hogy tsak ruhájit ſe tiſztíthatta-ki a' porból *(a)*. A' hadakozásban ő ollyan nagy 's vitéz dólgokat tett, hogy az ő Hazafijai különös győzedelmi Innepet rendeltek meg-tiſztelésére. De ő ez által ſe hagyta meg-akadályoztatni magát elébb gyakorlott föld-mivelésének folytatásában; hanem el-végezvén ſzerentsésen a' háborút, újra viſzſza-tért a' föld-mivelésre.

Szilla olly igen ſzerentsés vólt mind békességes, mind háborús időben, minden elkezdett dólgaiban, hegy ötet mindenek közönſégesen *Szerentsés*nek nevezték. Még is nem ſzégyenlette a' békességnek idején, igazgató páltzáját, életének hátra maradott réſzét, a' föld' 's kertjének mivelésére fordítani *(b)*.

Az Áfrikai *Stzipio* felől azt írja *Szeneka*, hogy ez a' nagy ember Kárthágó Városá-

aak

Jegyzés.

(*a*) Lásd Cic. de Senect. Cap. 18. *Item*, Aurel. Vict. de Vir. Illuſtr. C. 17.

(*b*) Lásd *Plutárkust*, az ő életének le-írásában.

nak félelme lévén, még is az ő földjeit maga körül-árkolta *(a)*. Olly igen meg-bizonyították ezek a' Római halhatatlan Férjfijak, annak igazságát a' mit *Plinius* ír felőlek: Hajdan a' győző Vitézeknek saját kezeik által miveltetett a' föld.

*Attilius*nak szinte úgy lett dólga, mint *Cincinnátus*nak volt. Ezt a' nagy Fő-Vezért a' mag-vetésből hívta Hazája az ellenség' eleibe; még is tsak nem hihetetlen, melly igen nagy vitéz dólgokat tselekedett. Kár hogy ez az ő nagy szerentséje ötet a' föld-miveléstől utóbb annyira el-idegenítette, hogy inkább merő nyúghatatlanságok köztt töltvén idejét, utóbb erőszakos és kínos halált kelletett nékie látni.

A' Méhek' ellenségeikről.

A' mi az időt illeti, leg-veszedelmesebb a' méheknek az Ősz és a' Tavasz. *Ferrier Abbás* írja, hogy a' kasnak harmad része el-hal őszszel, tavaszszal pedig gyakorta még több: de ez a' népes kasokban nem igen tetszik-meg; mert azok hasonlók a' nagy Vá-

---

Jegyzés.

(a) Lásd *Seneca'* 87-dik Levelét.

Várasokhoz, mellyekben a' hóltak helyett mások ſzülettetnek. — Nagy ellenſégeik nékik kívül a' fetskék 's a' verebek, mellyek mint a' búza ſzemeket úgy nyelik-el őket elevenen. Meg-esik, hogy a' veréb hármat is viſz egyſzerre tsirkéinek, egygyet az órrában, kettőt pedig körmei köztt. — A' darázsok és a' herék ki-hasítják a' mézzel haza jövő méheknek hasokat, 's ki-ſzopják a' mit bennek találnak. — Ez az oka, a' mint az Útazók írják, hogy Ámérikának ſok Szigetjeiben nem lehet méheket tartani; mert a' darázsok' ſokſága el-puſztítja azokat. De nem ritka Európában is, hogy a' darázsok némelly Nyárakon úgy meg-ſzaporodnak, hogy ſok méh-kasok el-ſzélednek miattok. — A' pókok kevés kárt okoznak a' méheknek. A' gyíkok 's békák jó ízűn meg-eſzik, a' mellyeket el-kaphatnak. Az eſzterágok vagy gólyák, ſokat fel-falnak a' mezőn, kivált motsáros helyeken. — Az öreg méhekben meg-terem a' tetű is, melly ollyan forma nagyſágú, mint a' gombos tőnek feje, és veres ſzínére nézve; de ez ſem ſzerez nékik nagy alkalmatlanſágot. — De egyebeket elhallgatván, nints a' méheknek nagyobb ellenſégek, mint a' házi ellenſég, mellyet a' Frantziák *Teigne de la Cire. Viaſz molyuak* a' Németek' *madennek*, a' Magyarok pedig ſok helyeken *farkas féreg*nek nevez-

nek

nek. Ez a' kis hernyótska, melly tíz 's tizen-két ezerből álló 's mérges dárdákkal felfegyverkezett tábornak ſzeme láttára puſztítja a' méh-kast, által-furdalja a' lépeket, eméſzti a' viaſzt és mézet, ſzármazik az éjjel járó lepkének vagy pillének tojásából. Ezek a' lepkék, mellyek fejéres tarkák és vastag derekok van, némelly eſztendőkben inkább meg-ſokasodnak mint máskor, 's egy helyen inkább, mint másutt. Nappal tsendesen ülnek a' méhes házaknak ſzegéleteikben, éjjel pedig mikor tojni akarnak, nagy vakmerőſéggel bé-repülnek a' méh-kas' lyukán, 's valami hasadékba, vagy a' méhektől üres lépekbe le-teſzik tojásaikat. Ha pedig a' népes és vígyázó méhek közzé nem mehetnek, a' ſzalma és veſzſzős kasoknak üregjeikbe teſzik kívül tojásaikat. Kevés napok múlva a' tojásokból ki-kelnek ezek a' hernyók vagy molyok, mellyeknek tizenhat lábok van, testek fejér, fejek pedig feketés; bé-rágják magokat a' kasokba, onnan a' lépekbe, 's olly nagy puſztítást téſznek ott kevés napok múlva, hogy nem tsak a' rajok, hanem még az eſztendős méhek is gyakorta miattok oda hagyják kassaikat. — Vagynak é valamelly kasban illyen férgek, meg lehet esmérni a' kas alatt lévő deſzkára le-húlló fekete ganéjokról, mellyek a' ſelyem-bogárokéhoz hasonlók. —

En-

Ennek a' puſztító féregnek meg-elözésére is, leg-haſznosabbak az ollyan deſzka kasok, mellyeket oda feljebb le-írtunk, mellyekben ſoha ſem, vagy igen ritkán találtatnak. — Valamint az ellenſég, a' ſok ezer katonáktól őriztettetett Várba nem könnyen mehetbé: úgy ezek a' lepkék is, tsak a' népetlen és erőtlen kasokba veſzik magokat. Megmondottuk pedig oda feljebb, hogy a' deſzka kasokban 36. ſőt 40. ezerre is meg-ſzaporodnak a' méhek; ha meg-esnék, hogy valamelly hasítékon oda is bé vinné a' lepke a' maga tojását, könnyű a' 40. ezer népből két három ezeret annak ki-írtására rendelni. —

Ha ez a' féreg meg-ſokasodik a' kasban, nehéz orvosolni. Némellyek ki vágják a' lépeket, de ezzel keveset ſegítenek. Legjobb illyenkor a' kast öſzve-házasítani, a' melly is meg-esik egy kis füstölés által, melly által el-bódúlnak, 's más nap ſzint úgy dólgoznak, mintha mindég egygyek lettek vólna. — —

A' Találós Mese vólt *Nap;* mellyet írt Földi János, N. Sz. K. Szathmár Városának Orvosa. A' Rejtett Szó vólt *Kár*, viſzſza-fordítván *Rák;* mellyet írt Döme Károly, Pozsoni Nevendék Pap.

Ta-

Találós Mese.

Nintsen e' Világon feketébb nálamnál,
Nevem öt betűkből áll a' Magyaroknál;
A' mellyből egy betűt ha utól el-hagynál,
Egymást ſzeretőknek ortzáján találnál. —
Írta Szombati János, S. P. P.

Más.

A' ki tsinálja reá nintsen ſzükſége magának,
Még ha ki meg-veſzi is ném ſzeret élni vele.
A' ki pedig vele él, 's haſznát veſzi, abba tudatlan.
Kelletlen jóſzág! jöſzte találd-ki mi az?
D. Földi János.

Rejtett Szó.

Egy vagyok, és még is kettő vagyok: így is amúgy is
Tsak ſzemmel jádzom; nintsen több társam ez egynél.
Azt, ki be-jár hozzám, ſok ſzép dólgokra tanítom,
A' bért még ſe magam ſzedem: azt más húzza, ha húzza.
Én nálam nélkül tudományt egy elme ſe gyüjthet. —
Másként: a' kő ſzív tölem könyörülni tanúlgat,
'S általam a' bűnöst ISTEN kegyelembe fogadja.
En-

Ritka madár vagyok ott, hol *Mars* bíztatja legényjit,
Szégyenl a' Bajnok, 's méltán szégyenlhet is engem'.
A' viadal-piatzon, nem is hágy láttatni. Leginkább
Kedvel az Aszszonyi Nem, 's valahányszor akarja, meg-indít
Engemet, és vélem mást is: ki-találhatod innét
Már könnyen mi legyek? — Jól vígyázz: mostan is a' van,
A' mi vagyok, kezeidben: ha meg-fordítod az értést.

Írta Döme Károly.

M á s.

Soha a' vásárban engem' nem árúlnak,
Noha a' vásárban a' kik meg-fordúlnak,
Mind a' leg-főbb rendek, mind a' kik kóldúlnak,
Tagadhatatlanúl haszonra szorúlnak.
Négy részem' a' vadász felettébb szereti,
Három léz'; de négygyé nem minden teheti
Magát; négyét 's ötét *Boris* emelgeti,
A' két végső bennem az ízt érezteti.

D. Földi János.

XV. LEVÉL.

Költ Kis-Aſzſzony-Havának 19. Napj.

AERONAUTIKA,

vagy

A' Levegő-égben való hajózás' fel-találtatásának, 's az által tétettetett egynéhány nevezetesebb útazásoknak le-írások.

Frantzia-Orſzágban 1783. *Montgolfier* Testvérek; egygyik Matemátikus, a' másik Fizikus és Kémikus, a' Levegő-égnek nehézſégét, a' mint arról *Boyle* tanított, meg akarták vizsgálni. E' végre egy vég béllésnek való tafotából varrottak egy golyóbis formát, mellyet ök 40. Kubik lábnyi — *egy kubik lábon kell érteni akkora nagyſágot, mellynek ſzéle, hoſzſza, vastagſága, mindenfelé egy lábnyi.* — Gázzal vagy tüzes könnyű áerrel — meg-töltöttek, melly a' házban a' bóltozatig, a' kertben pedig 36. láb magasságra repült, de két minúta múlva, minthogy a' Gáz a' tafotának apró ſűrű lyukain hamar ki-ſzivárgott, ismét alá esett. Ezen történet a' *Montgolfier* Urakat

kat nagyobb próbára bátorította. *Faújás de Fond* pedig a' terméſzetnek ezen újonnan fel-találtatott erejét hallván, 's azon való örömtől el-ragadtatván, ama Testvér túdós két Mekhánikusokat *Roberteket* maga mellé vette, kik 1783-ban Auguſt. 27. napján, hozzájok adván magát Prófeſſor Charles is, egy olly golyóbissal, mellyből 943. kubik lábnyi, vas-porral és vitriol vagy gálitzkő ſpiritussal kéſzült Gáz fért, ſok nézőknek jelenlétekben, leg-előſzör közönſéges próbát tettek. A' golyóbis két ágyú-ſzó után az áerbe fel-emelkedett, 's két minúta múlva a' nézők' ſzemeik elől a' fellegek közzé rejtezett; 's el-rejtezését is két ágyú ſzó jelentette. Ritkúlván a' fellegek, a' golyóbis, mellynek diametere, vagy általlója 12. láb vólt, — ismét meg-láttatott, de 2710. lábnyi magasságra lévén a' földtől, igen kitsiny formát mutatott; azután még egyſzer, a' nézőknek nagy tapsolások között, a' fellegek közzé el-bújt, 's három ſertály óráig való repdesése után Gonesse Városánál, melly Páristól 4. órára vagyon, le-ſzállott. Egy ſzakadás találtatott rajta, mellyet a' Gáznak ki-terjedő vagy rúgó ereje — *elaſticitása* — tsinált; minthogy az ott ſent lévő Levegőégnek öſzve-nyomó, 's ellent álló ereje, a' vékonyſág miatt annak ellent nem állhatott. Az intereſſánsok egygyik a' másikra vetettek;

Char-

Charlest azzal vádolták, hogy a' golyóbist Gázzal nagyon meg-töltötte; de ő ezen vádra meg-felelt. A' valóſág a' vólt, hogy a' játékba ſokan belé elegyedtek; a' találmánynak ditsőſézét ki-ki magának tulajdonítani 's *Montgolfier* Urakat pedig attól meg-foſztani akarta. Septemb. 2. napj. *Rouland* a' Párisi Univerſitásban Ekſzperimentális Fizikát Tanító Úr ki-hírdettette, hogy a' kik ſubskribálni akarnak, azoknak a' Gáznak, vagy tüzes könnyű Levegő-égnek terméſzetéről, bizonyos órákon letzkéket adna. Sept. 7. napj. *Pilatré de Roziér* Úr egy elmésen gondolt metſzést kéſzített ennek a' találmánynak emlékezetére, 's azt Mongolfiér Uraknak ajánlotta. — Ezen Úrnak ſzándéka az vólt, hogy az ezen képből bé-jövő pénzen, egy olly golyóbist kéſzítſen, a' mellyen ő maga a' Levegő-égbe fel-emelkedjen: de még nem bátorkodott a' golyóbist ſzabadon botsátani; hanem kötélre kötötte azt, hogy tsak addig menjen, a' meddig a' kötél ereſzti. Sépt. 11. napj. Báró *Beaumanoir* ſok nézőknek láttokra újra illyen golyóbist botsátott-fel, melly 50. láb magaſságra emelkedett: de minthogy a' golyóbison, melly ökör béllel vonattatott-bé, alattomban való ſzelelő nyílás maradtt; a' benne lévő Gáz azon ki-menvén, alá ſzállott. De a' golyóbis még azon estve meg-igázittatván, olly

magasan fel-emelkedett, hogy az a' nézők' szemeik elől egészen el-tűnt. Azonban ennek az Égi hajónak első Talalóji a' Montgolfiér Urak Versaillest, a' Frantzia Király' múlató-helyét választották a' magok próbájoknak néző helyévé. A' melly golyóbist ők készítettek; annak magassága volt 60. szélessége 40. láb, fért belé 60 000. kubik láb Gáz: nehézsége nyomott 800. fontot, és noha csak 600. font tereh volt légyen benne, de 1200. fontot el-bírt volna. A' Montgolfiér Urak ezt a' Makhinát fel-botsátották mindenféle rendű embereknek jelen-létekben, a' Versáliai udvarban, Sept. 19. napj. Mind azt, mikor a' golyóbis el-készült, mind azt, mikor fel-botsáttatott, ágyú szóval jelentették. El-vagdaltatván a' kötelek, mellyekben a' golyóbis tartatott, mint a' gondolat olly hirtelen fel-repült az 200. ölnyi magasságra, mellyet a' sokaság álmélkodással nézett. A' Makhina alatt függött egy kosár, a' mellyben egy kos, egy kátsa és kakas voltak rekesztetve, mellyek pedig egy Barométer függesztetett. Ezt a' nagy Makhinát 27. minútáig vitte fel felé a' Napnyúgoti szél, azután kezdett lassanként le felé ereszkedni, végre egy erdőben Vaukresson mellett, melly Páristól fél órára vagyon, leszállott. *Pilatre Rozier* Úr másokkal egygyütt mindenütt utánna ment ennek a' hajó-

jónak. Magát a' hajót egy nagy rakás fán találta-meg, a' kosár pedig külön vólt tőle, mellyben a' kátsa és a' kakas magokat megvonták, a' kos pedig a' szokatlan Égi útnak veszedelmes vóltáról meg nem ijjedett lévén, Stoikusi hideg vérrel legelt a' kosár körül a' réten. A' makhinán alól, felül nagy hasadékok találtattak. *Jeaurat* és le *Gentil* Urak, a' Párisi Akadémiának tagjai nézték a' makhinát. Az első a' tsillag visgáló torony mellől, a' másik pedig a' toronynak második kontignátziójából egy három lábnyi kvadranson nézvén azt, annak fel-emelkedésének magasságát amaz 293. ez pedig 280. ölre határozták. Ebben a' golyóbisban az is meg-jegyzésre méltó vólt, hogy Montgolfiér a' benne lévő Gázt, gyapjúval elegyíttetett nedves szalmának tüzével készíttette, melly által igen kevés költséggel 10. minúta alatt 40,000. kubik lábnyi Gázt lehet készíteni, melly a' Charles Úr módja szerént 8. vagy 10,000, Frantzia font pénzbe kerülne, 's el-készítésére 8. vagy 10. nap kívántatnék; a' Charles' makhinája, ha meg-terheltettetnék, egy óráig a' Levegő-égben fel nem maradhatna: de a' Montgofieré alatt lévő Galeriébe vagy folyosóba lehetne kementzét tenni, 's gyapjúval elegyes szalma tűzzel oda fel az úton is lehetne új Gázt tsinálni, 's a' makhinát azzal meg-

tölteni. Ezen golyóbis találásának alkalmatosságával Páris Varosa két réfzre fzakadtt, 's a' lakosok köztt Levegő-égbéli hadakozás támadtt. Egygyik réfz Montgolfier, a' másik pedig Robert mellett vagyon: de nehezen léfzen közttök a' Levegő-ég' felfő mezején ütközet: még hamar is vólna a' módot ki-talalni, mint kelljen oda fel egygyik hajós feregnek a' másikra ütni, 's a' hajót a' Levegő-ég' tengerében a' bávároknak el-meríteni. Ennek a' Levegő-égbéli hajó találásnak emlékezetére Párisban Sept. 1. napj. jádzottak egy *Pantomimiát*, a' Játék neveztetett: *Le Naufrage d' Arlequin, pilote du Vaiſseau volant*, vagy *Arlekinnek, egy repülő hajó kormányosának hajótörése.* Egy másik játékot pedig mellynek neve: *Gilles et Criſpin Mecaniciens.* — *Gilles és Criſpin Mekhanikusok.* Sept. 24. napjától fogva ugyan Párisban tizen-négyfzer jádzottak. A' fent említett kos, mellyet a' kosok köztt elfő Kolumbusnak lehet nevezni, a' Frantzia Király' Parantsolatjára, a' Király' menageriéjébe, vagy azon kertbe, a' mellyben az idegen Orfzágokból való vadak tartatnak, vitettetett, 's *Mont au Ciel*, vagy *Egi útazónak neveztetett.* Montgolfier pedig a' Királytól és a' Királynétól nagy kegyelmességgel fogadtatott. Hertzeg *Krillon Mahon* azon a' pompás innep napon,

pon, mellyet ő Oktob. 1. napj. a' Spanyol-Orſzági Király két gyermekeinek ſzületések napján tartott; Bologna Városának egy erdejében, a' maga nagy rangú Vendégeinek jelen-létekben, estve egy illyen 6. láb és két tzoll golyóbist botsátott-fel, mellyen egy záſzló függött ezen rajta lévő ólvasható betükkel: *Vive Charles, vive Louiſe. Eljen Károly, éljen Lovisa* az Aſturiai Fejedelem és Fejedelemné. Minthogy ez a' Levegő-égben való hajózás még tsak ollyan, mint a' mostan ſzületett gyermek, a' kiből millyen ember fog lenni, előre ki nem lehet nézni: nem lehet felőle bizonyost mondani, mitsoda tökélletességre fog ez idővel menni, 's mitsoda haſznai fognak lenni? Meg lehet, hogy ezt a' találmányt idővel olly tökélletességre viſzik az emberek, hogy ez illyen Égi hajón, a' Levegő-égben ſzinte olly nagy terheket lehet, mint a' földön ſzekéren, vagy vízen hajón hordani: a' Levegő-égnek tulajdonſágait 'saz abban lévő dólgokat, jobban ki lehet, mint eddig tudtuk, tanúlni: rajta meſzſze ſokkal hamarább el lehet repülni, mint a' vízen, vagy a' ſzárazon mehet az ember; hadakozás idején a' meg-ſzállott Várból a' ki akar, rajta el-illanthat, vagy a' ben ſzorúlt népnek fegyvert, eleſéget, 's a' t. lehet a' Várba bé-ſzállítani: meg lehet rajta tudni, meddig vagyon a'

Levegő-égnek magassága — a' ſzélnek határa 's a' t. Régi kívánſágok az embereknek a' repülés: ezt bizonyitják a' Régieknek meséjik, mint a' Napnak ſzárnyas lova: a' Júnó' páváji: a' Medea ſárkánya — a' Pegaſius; a' Merkurius' ſzárnyas botskora, 's a' t. — — Leg-régibb és leg-hitelesebb példája a' mesterſéges repülésnek ama híres Tarentumi Geometrának *Arkitásnak*, ki a' Kriſztus' ſzületése előtt 400. eſztendőkkel élt, — repülő fa galambja. A. *Gellius* azt írja, hogy az vólt egy fából tsinált galamb, melly mesterſégesen öſzve-rakatott ſzárnyain, 's benne el-rejtetett valamelly ſpiritusnak mozgató ereje által repült; de ha egyſzer leesett, többé magától fel nem tudott repülni. De mint lett légyen ez a' galamb kéſzíttetve, azt ama nagy tudományú emberek *Laurus*, *Schott*, *Kardán*, *Skaliger*, *Fabri*, *Lána* nem tudták, ſem hozzá hasonlót nem tsinálhattak. Gondolkozhatna úgy valaki, hogy talám Arkitás is Gázzal töltötte-meg a' maga fa galambját: de hogy egy illyen fából tsinált madár Gázzal repülhetne, annak felette igen nagynak kellene lenni, 's a' Gázt tsináló tűzről ſem emlékezik Gellius. — A' mit azután a' repülő makhinákról, repülő Szentekről írnak; a' tudatlan időnek ſzüleménye; mellyben a' babonás képzelődés tsudálatos meséket ſzokott vólt formálni.

Ro-

Roger Bakon a' 13. Százban élt Ánglus Frantziskánus, azt írja, hogy ő esmert egy embert, a' ki egy repülő makhinát tsinált. Az ő ideje útán igen sokan próbálták a' repülést, de azt nyak, vagy szár-törés nélkül senki nem próbálta. Illyen volt *Olivier Malmesbyri* nevű túdós Benediktinus Barát, a' ki mesterségesen tsinált szárnyakon egy magas toronyból ki-repült, de midőn tsak 120. lábnyira repült volna, alá esett, 's tagjai öszve-törvén meg-holt. Így járt ama Pádvai Jésuita is *Blakwell*, és egy Párisi Teátinus Barát. Nem igaz az, a' mit ama híres Norimbergai Mekhanikusról *Müller Jánosról* írnak, hogy ő V. Károly Tsászárnak elébe repült: mert Müller meg-hólt 1493. Eszt. Károly pedig született 1500-ban. *Kavendisch* volt az első, a' ki a' Gáznak könnyűségét meg-határozta 1766. Eszt. és azt a' közönséges áernél hétszer találta könnyebbnek; mások pedig azt tizen-egyszer mondják könnyebbnek az áer' terhénél. Lásd Wieleg. Chem. T. II. p. 470. 1782. Eszt. *Kavalló* az Ángliai Társaság előtt külömb-külömb-féle állatoknak hójagaikkal sok próbákat tett. — 1670. Eszt. Bergamóban nyomtattatott egy könyv, illy titúlussal: *Prodromo dell arte mirabile*, mellyben a' repülő hajóról egy egész trakta vagyon. Kétség kívül az a' könyv ez, mellyet Franceſco Lana illy

titulus alatt írt: *Prodromo della arte maestra*, mellyből Sturmius *in Collegio Curioso.* Part. I. Cap. X. sokat ki-ír, 's mellyhez maga is sokat ád, mint kellene egy Levegő-égi hajót készíteni: de az említett Író semmit nem tudott a' Gáz felöl, melly által az illyen hajót fel kellene emelni. Különben már ennek a' Századnak kezdetében, az illy Égi hajóról sokat beszélltek 's írtak Lisbonában. Lásd Valentini Schaubühne fremder natúralien T. I. C. IX. hol az illy hajónak formája is Sturmiusból meg-találtatik, a' honnan vett Montgofier is a' maga hajójának találására alkalmatosságot. Segítette Montgolfier' képzelödését az is, hogy egy *Blanchard* nevű ifjú Mekhánikust esmért ő Párisban, a' ki 12. esztendökig dólgozott egy makhinán, mellyen ő a' Levegö-égben repülhetne. Ugyan akkor jelentette egy *Bleton* nevü ember magát, a' ki azt hírdettette, hogy ő 20. esztendökig való gondolkodása után talált olly módú tsizmát, mellyben a' vízen mint a' szárazon úgy lehet, még pedig gyorsabban, mint a' leg-sebesebben nyargaló lovon járni. De még eddig sem Blanchard, sem Bleton nem tettek eleget ígéreteknek.

A' többi következik.

Töl-

Töldalék a' X. és XI. Levélben lévő Réguláhhoz, mellyekre az Egi-háború-nak idején illő vigyázni?

1. Az ember' testét mindenkor egy láthatatlan felhő veſzi körül: ez a' felhő léſzen a' testből ſzűntelen ki-jövő gőzből vagy párázatból. Ennek a' gőznek némelly réſze vizes (illyen vizes réſzt a' *Szanktorius* Olaſz Orvos' Statikájában való Jegyzés ſzerént, Olaſz-Orſzágban, egy egéſzséges közép testű ember, minden 24. óra alatt 5. fontot gőzölög-ki) némelly réſze pedig *flogiſtikus*, vagy tűzzel elegyes. A' párázatnak nedves réſze az, a' mellyből léſz a' testen az izzadſág, mellynek erős ſzaga vagyon. És minthogy a' körűlöttünk lévő *atmoſfera* réſz ſzerént nedves párázattal, réſz ſzerént pedig tüzes gőzzel tele vagyon; ez az utolſó az elſőnél könnyebb lévén, amannál feljebb emelkedik, a' vizes atmoſferát körül tűzzel elegyes Levegő-éggel meg-rakja, és mivelhogy ennek a' külſő atmoſferának a' kénköves és gyántás, vagy elektrika matériával nagy egygyesűlése vagyon, a' menykövet könnyen magához ſzívja; a' honnan a' körűlöttünk lévő vízzel elegyes atmoſfera a' mi lélekzetünk által, mint valamelly lajtorján vagy tsövön, azt reánk le-vonja.

Ugyan

Ugyan is tudni való, hogy a' víz és értz-nem, a' menykövet mindenek felett magához szokta vonni. Mikor tehát Égi-háború vagyon, akkor a' vastag, gyapjú és izzadást szerző ruhát szükség le-vetni, 's a' helyett könnyű lenből vagy selyemből valót kell fel-öltözni; mert az illyen alatt a' ki-gőzölgés nem szorúl, 's nem vastagszik úgy meg, mint a' vastag alatt. Az Égi-háborúnak idején pedig, minthogy nagy belső nyúghatatlanságot és bádjadttságot tapasztalunk magunkban, mellyet a' kénköves füsttel meg-rakodott áer tselekszik: sokkal erősebben izzadunk. Illyenkor tehát meg kell az embernek magát mosni, öltözzön tiszta ruhát magára, távoztasson mindent-a' mi körülötte jó vagy rosz szagot tsinálhat, egy szóval: *a' forró nyári napokban tartsa tisztán magát az ember.*

2. Minthogy az Égi-háborúnak idején nagyobb mértékben izzadunk mint másszor, 's az izzadságnak göze, mint valamelly felhő testünket körül-veszi, olly sok gőz verődik-öszve kiváltképpen fejünk felett; hogy annak magassága gyakran egy ölre is nevelkedik, ha vagy dólgozunk, vagy futunk, járkálunk, lovaglunk, vagy veszekedés, vagy más indúlat által magunkat fel-melegítjük: azért, *Az Égi-hdborúnak idején az ember fel ne melegitse magát.*

3. Az

3. Az ágyban a' testnek pórusai ki-nyílnak, az ágybeli pehelnek melegsége által, külömben is a' pehel elektrikus test, 's a' körűlöttünk fekvő levegő-eget elektrika matériával mng-elegyítik. Következésképpen az ágybéli nagy meleg által két veszedelemre teszszük-ki magunkat, tudniillik a' magunk testünknek ki-gőzölgését többször szívjuk-bé, és így az által tüdőnket meg-mérgesítjük: azon kívűl a' menykőnek magunk felé útat készítünk: kiváltképpen, midőn az a' belső nyughatatlanság és vérnek meg-háborodása, mellyet az Égi-háború' idején tapasztalunk, a' testből való ki-gőzölgést nagyon segíti. Így vagyon a' dológ a' háló-szobákra nézve is, mellyeket a' szél nem jár. Nem lévén azokban szabad járása a' Levegő-égnek, az abban múlatóknak lehelletekkel 's gőzökkel meg-telik; melly gőz az ablakokra takarodík, azoknak nyílásokon ki felé igyekszik, 's a' menykő' matériáját bé felé tsalja. *Égi-háborúnak idején tehát, nem bátorságos ágyban és háló-házban múlatni.*

4. Az olly helyeken, a' hová a' menykő le-esik nagy kénkő-szag érzík, mellyet a' jó szaglású emberek előre sok órákkal meg-éreznek: ugyan az olly helyeken kénköves füst tőlti-el az áért. Ez a' füst az áért annyira meg-vékonyítja, hogy az a' maga *elasticitásának* vagy rúgó erejének nagy ré-

réſzét el-veſztvén, többé nem elégſéges arra, hogy a' tüdöt fel-fújhassa, 's azon a' vérnek ſzabad útat nyithasson: ezen kívül valamint az áert, úgy a' tüdöben is a' vért úgy ki-terjeſzti ez a' kénköves füst, hogy a' nagy feſzítés miatt az edények is a' magok erejeket el-veſztik, 's a' bennek lévő vért elebb mozdítani nem elégſégesek, gyakran meg is ſzakadnak. Végre ez a' kénköves füst, a' helyen lévő tűzzel elegyes gőzbe és áerbe a' menykövet le-vonja, 's a' jelen-lévőket meg-öli. Illő hát ez illyen fojtós gőznek ſzabad menetelt tsinálni, melly másképpen nem lehet, hanemha az ember az ablakot vagy az ajtót nyítja-ki. De minthogy a' tapaſztalás bizonyítja, hogy ha az ajtót vagy ablakot azon réſz felé nyitják-ki, a' honnan a' felleg jő; a' ki-nyílt ajtó vagy ablak á' menykövet bé-ſzívja a' házba; azért; *azon a' réſzen, a' melly felöl az Egiháború jő, ablakot ajtót be-kell zárni; az ellenkező réſzen pedig ki kell nyitni.*

Minden hirtelen való mozdúlás üresſéget tsinál a' Levegő-égben, a' mozgásban lévő test után, melly ſzéllel együtt vagyon. A' Levegő-égnek ez a' mozdúlása útat ád a' menykőnek; gondoljuk ide a' testnek gőzét, mellyről feljebb ſzóllottunk, az ismét új útat tsinál a' menykőnek: *azért az Egiháborúnak idején nem kell ſzaladgálni, lo-*

va-

vagolni, útazni, harangozni, elektrizálni, 's a' t. mert mind ezen tselekedetek által az áer körülöttünk meg-indúl. —

6. A' nagy élő-fáknak ágaik, 's leveleik, kivált a' tölgy-fák, a' magok gőzölgésekkel a' menyköves matériát magokhoz szívják; és így a' jegenye és fenyő 's minden magas fák sokkal inkább ki vagynak tetettetve a' menykőnek, mint az alatson fák és bokrok. *Nem bátorságos hát Égi-háborúban, élő, nevezetesen magas, kiváltképpen pedig magánosan külön álló fák alatt essző ellen állani.* T. *Makó Pál* Úr a' menykőnek mivóltáról, 's a' t. írott munkájában §. 34. azt jegyzi-meg mások után, hogy a' fenyő-fákat a' menykő nem üti-meg.

Az első Találós Mese vólt *Tsóka:* a' második *Koporsó.* Az első Rejtett szó *Könyv,* a' második *Koporsó.*

Találós Mese.

Mi víz? melly akármelly nagy folyó-vizeknél
Szélesebb, 's messzebb hat a' nagy tengereknél?
Még is mélységére mindennél tsekélyebb,
Egy kis tsergedező patak nála mélyebb.

D. Földi János.

Rej-

Rejtett Szó.

Míg minden tagom ép, Magyar addig terme-
tem: a' tél
Kedveltet; nyárban ſenki reám ſe teként.
Foſzſz-meg az órromtól, leſzek akkor Róma'
ſajátja:
És az erős télnek meg fogom adni magam'.
Hogyha pedig lábam' ſzeged-el, Németnek
ajánlaſz,
A' mi üdön e' ſzót ejti-ki nyelve: *Kötés.*

A' vesében lévő kő ellen.

Törd porrá a' mogyoró hajat, elegyítsd-öſzve tzukorral, — napjában végy belőle egynéhányſzor, a' mennyi egy kés' hegyére fér. Sokan ezen tsekély eſzköz által, kiknek az Orvosoktól rendeltetett *Nitrátumok* és *Demulcensek* keveset haſználtak, minden fájdalmaktól tökélletesen meg-ſzabadúltak.

Jobbítás.

A' XI. Lev. 164. Lapján nem Moeny — hanem *Moenus'* folyó-vize.

A' XIII. Lev. 208. Lapján a' végén ne talám magok helyett ólvasd — *mások* —

XVI. LEVÉL.

Költ Kis-Aſzſzony-Havának 22. Napj.

Az alatson kunyhóban is meg lehet a' virtust találni?

A*** Úr, a' ki fő kötelességének tartja a' ſzükſégben lévőket fel-keresni, 's rajtok ſegíteni, meg-hallotta, hogy a' Városban, mellyben ő lakik, vagyon egy ſzegény Aſzſzony, a' ki, a' maga már négy eſztendőktől fogva ágyban ſínlődő Férjét maga két kézi munkájából tartja. Ez a' jó Úr úgy gondolkozott, hogy ennek a' ſzegény aſzſzonynak igen nehéz annyit keresni, hogy abból nyomorgó Férjével egygyütt élhessen. ISTEN tudja, hát ha ſokſzor nagy ſzükſéget is látnak? ezek valóban meg-érdemlik a' ſegítſéget. Azért két tallért téfzen a' zsebébe, 's fel-keresi az aſzſzonyt. Sok kérdeződések után reá talál egy öſzve-romláshoz közelgető kunyhó forma házatskában. Kit az aſzſzony, a' ki akkor egy kis aſztalnál hímet varrott, Férje pedig mellette ágyában nyögött, igen ſzívesen fogadott. A*** Úr azt mondja az aſzſzonynak: Aſzſzonyom! ezen tsekély ajándékot általam egy valaki kűl-

dötte ſzámotokra, vedd-el, 's pótold véle ſzükſégeteket. Köſzönöm úgymond édes Uram fáradſágodat: az ISTEN fizesse-meg annak a' jóltévőnek könyörületességét, a' ki a' nyomorúltakon így tud ſzánakozni: de hálá légyen ISTENnek, most ſemmi ſegítségre nints ſzükſégem. - - - Úgy, de vagyon ennek az ágyban nyomorgó Férjednek, 's ugyan az ő ſzámára hoztam ezt a' kevés pénzt. - - - Édes Uram! ez az ember az én férjem; mikor ő még iſjú és egéſzſéges vólt, akkor az ISTEN előtt azt fogadtam néki, hogy mind bóldog, mind bóldogtalan állapotjában ő eránta való hűſégemben meg-maradok: még én kereshetek annyit, mellyből mind őtet, mind magamat ſzegény állapotunkhoz képest el-tarthatom. — — Jó aſzſzony! vedd-el kérlek a' pénzt, mert viſzſza nem viſzem. — — Én pedig azt el nem vehetem. ISTENem! melly ſokan vagynak nálamnál ſzegényebbek? nem azoktól lopnám é el azt, a' mit, reá ſzükſégem nem lévén, töled el-vennék? A*** Úrnak ſzíve örömmel 's ſzemei könyvekkel meg-telvén az aſzſzonynak beſzédére, a' két tallérhoz többet tett, 's a' pénzt az ablakban hagyván el akart menni. — Az aſzſzony megfogta őtet, 's a' pénzt viſzſza-adta néki így ſzóllván: Uram! ha tsak ugyan velem jól akarſz tenni, vidd-el a' pénzt magaddal, 's

végy

végy rajta számomra egy nagy betűjű Bibliát, estve, mikor dólgomat végzem, ólvasgatok belőle; ez a' magamé, a' mint látod, kitsiny betűjű: ha tetszik, mond-meg kinek hívnak, ha nagy szükségre jutok, akkor megkereslek. Engem' A***nak hívnak: lakom - - - hólnap kezedbe szólgáltatom a' Bibliát. ISTEN áldjon-meg. Mikor A*** Úr az ajtón ki-menne, egy öreg rongyos ember éppen akkor akart a' házba bé-menni, kitől kérdi A*** Úr, ki légyen? Én, úgymond az Öreg, egy szegény ember vagyok, a' kinek semmi segítője nints, az ebben a' házatskában lévő szegény aszszony fogadottbé magához, 's ád ennem is. — ISTEN! ki az egekben lakozol, mitsoda helyre rejtette-el magát a' virtus? — így szóllott A*** Úr; 's az Öreggel viszsza-ment a' házba, 's azt mondja az aszszonynak: Ha magadnak nem akarod a' pénzt el-venni; vedd-el ennek az Öregnek számára; ezután is gondom lészen élelmére. — Uram! mond az aszszonny, ne terhelj tovább, egy fillért sem veszek-el: melly sokan vagynak nálamnál szegényebbek! Ha akarod, ajándékozz egy Bibliát: mikor reá szorúlok, alamizsnádat is el-veszem. A' mit most tőled kérek, tsak ez: segélj nékem az ISTENt kérni. őrizzen-meg engem', hogy valaha ne ditsekedjem vele, hogy az én szegénységemben is tudtam segíteni.

Ezen történetre semmi jegyzést nem tészünk, hanem tsak ezt az egygyet, hogy a' még az emberek' társaságokból végképpen ki nem költözött virtust nagyon megsértené az, a' ki ebben leg-kissebb környülállást is költeménynek gondolna lenni.

Ezzel nem igen régen egy ellenkező példa történt. Német-Országban egy ifjú Prédikátor, a' maga szegény Ekklézsiájának számára alamisna kéregetni el-indúlt. Elment Hollándiába is, hol igen gazdagon adakoztak néki; a' többek között egy tengeren Kereskedőhöz is bé-ment, a' ki egynéhány milliókkal bírt. A' Prédikátor hathatósan elébe terjeszti, melly nagy szerentsétlenségeket szenvedett légyen az ő Ekklézsiája, 's azt mondotta néki, hogy az ISTEN meg fogja áldani ötet a' nyomorúltakon való irgalmasságáért. A' Kereskedő azt felelte: Az ISTEN nékem semmit nem adott, a' mim vagyon, magam fáradságával kerestem: ő is el-lehet nálam nélkül, én is el-lehetek ő nála nélkül. Eleget beszéllette a' Prédikátor, hogy a' szélveszek, a' tengernek habjai, az ISTEN' gondviselése alatt vagynak, mellyek által az embernek minden szerentséjét a' tenger-fenékére meritheti, 's szorgalmatosságát semmivé teheti: de a' Belga minden predikállásra is meg nem indúlt, hanem a' maga théját tsendesen, 's

mo-

mosolyogva hörpölgette — gondolván, hogy ólban vagyon mind ſzőke, mind ſárga.

Metaſtaſio' életének rövid le-írása.

Pietro Trapaſſi Metaſtaſio ſzületett Rómában 1698. Eſzt. ſzegény Szüléktől. Már tíz eſztendős korában könnyű vers ſzerző vólt. Ezt az ő ſzép tehetſégét *Gravina* megkedvellette ő benne, annyira, hogy ötet maga tanítványává fogadta 's örökösévé tette. Előſzör a' törvény' tanúlásához vólt néki kedve, melly végre Neapolyba ment. De jóltévőjinek, 's barátinak kérésekre a' törvény' tanúlásáról le-tett, 's ama híres éneklőnével *Mariana Bentzi* Romaninával Hazájába viſzſza ment; hol némelly Operáknak meg-jobbításokkal nagy kedvességet nyert magának. 1730. Eſzt. mint Tsáſzári Poéta Bétsbe ment, kit *Apoſtolo Zeno* akkori Tsáſzári Poéta meg-esmérvén, méltónak ítélt arra, hogy maga ſegítőjévé válaſzſza. Itt élt ő VI. *Károly Tsáſzár*nak, és *Mária Theréziá*nak a' maga tálentumaiért kegyelmekben, és ſok fő embereknek kedvességekben; de mindenkor kívánkozott Hazájába viſzſza-menni. Meg-hólt Bétsben 1782. Eſzt. 84. eſztendős korában, éppen mikor VI. Pius Pápa Bétsben vólt. Kárdinál *Riminaldi* ennek a' halhatatlan Poétá-

nak Rómában egy drága oſzlopot emelt illyen írással:

Petro Metaſtaſio
Civi Romano
Principi Italici Dramatis
Joannes Maria Riminaldus
Ferrarienſis Presb. Card.
Anno M. DCC. LXXXVII.
Viro ubique gentium Clariſſimo
Ne honor in Patria deeſſet.

A' Jegenyei vizek' forrasaikról terméſzeti tapaſztalások (a).

Akármi nagy ſzorgalmatossággal nyomozzuk, még ſem találunk ſenkit, a' ki az Erdélyi vizeknek terméſzeti tulajdonſágaikat csak úgy is le-írta vólna, mint valaha *Vernher*

Jegyzés.

(a) Jegenye Erdélyben, Kolozs Vármegyének felſő járásában vagyon. 1588-ban, vólt benne 93. gazda ember. (Lásd Szegedi *Decr. et vit. Regg. Ung. qui Tranſilv. poſſederunt. Edit. Claud.* 1763. *pag.* 384.) Határos Gyerő-Vásárhellyel, Inak-telkével, Körös-fővel, Ó-Nádassal, és Egressel. Ezen helyek' határain találtatik az a' kő pénz, mellyet *Sz. László pénzének* neveznek. (Lásd Benkő József Urat. *Tranſilv. Tom. I. pag.* 99.) Egeresen vólt néha napján nagy Apáturſág. (Lásd Benkő. *Milkovi I. pag.* 274.) Lakik többnyire a' hajdani Klastromban L. Báró *Szentkereſzti György* ő Nagyſága. Az épületben ſemmi régi *mónumentum*, emlékeztető kő nem találtatik.

her György, a' Magyar-Ofzági vizekét *(b)*. Majmozott azokról valamitskét *Szent-Iványi Márton Jésuita* is *(c)*. *Vernher* idegen vala. Valójaban fzégyent fel-vehető dólog, hogy a' mit látunk, a' mit lábainkkal rúgdosunk; annak erejét, hafznát, drágafágát ki nem tanúljuk, 's másokkal is, magunk' nagy hafznára, nem közöljük.

Rég' el-futamodott hír, hogy Erdélyben, nem ritkán, többet ér az a' kő, mellyel a' parafzt Afzfzony a' tsordába menő tehenét hajigálja, mint fem a' tehene *(d)*.

Nofza tehát nagy tifzteletet érdemlő Túdós *Plébánusok*, *Prédikátorok*, *Prófefzfzorok!* de kiváltképpen ti, a' több fzorgalmatos Papi rendek között nyúgodalomban élő, tsak néha-néha napján Napfényre ki-jövő Remeték! Íra T. T. *Benkő Ferentz* Úr N. Szebeni *Reform.* Pap *Bányáfzi tudományt;* íra Magyar *Minerologiát* is. Ha köben meg-botlotok, vegyétek-fel, próbál-

---

Jegyzés.

(b) Lásd Schvandtnert. *Script. Reg. Ungaricarum. Tom. III.*

(c) *In Miscellaneis. Edit. Cassov.* 1745. *pag.* 329. *et seqq.*

(d) T. T. Fridváldfzki. *Minerologia Tranfilv.* mellyben kár hogy annyi diplomák vagynak a' kövek helyett. Így a' Lipfiai Túdósok, ezen könyvről, ha nem vastagabban.

játok-meg, a' mint *Benkő* Úr tanít, ne várjátok azt a' tsudát Erdélyben: *Kezekben hordoznak tégedet* (az Anyalok) *hogy meg ne üssed a' kőben lábaidat.* Zsólt. XCI. 12. Nyerek időt a' kövekről tudósítást tenni; most a' vizekre lépek, mellyekben lábamat meg nem ütöm, se Péterrel el nem kezdek merülni; nem tenger' vize, a' mellyen úszkálándok, tsak Jegenyei források.

I. Vagyon a' Falun feljűl egy forrás, mellyet *Hideg-kút*nak neveznek. Ez majd olly terméſzetű, mint Áfrikában az *Ammon'* temploma mellett lévő *Nap' forrása* nevezetű víz; nyárban olly hideg, hogyha az ember belé űl, fogai kotzognak egybe, teste rövid idő alatt olly veres leſzen, mint a' meg-főzött rák. Folyamatja a' fák' leveleit kővé változtatja. Ez pedíg egy tulajdonſága minden itt lévő forrásoknak. A' mi pedig tsudálatos: a' rákok' hajaival is éppen így bánik minden forrás; mellyek ha meg nem vetkeznének, inkább tudnánk mi *petrificált* eleven rákokkal kedveskedni, mint ſem az a' valaki, a' ki Erdélyből kővé vált repülő fátzán madarakat ígért vala Felſéges *Ferentz* Tsáſzárnak.

Sok nyavalyák ellen haſznos; innen nyáron által fogyhatatlanúl vagynak meſzſzünnen jött feredezők is. Ebből minden tavaſzſzal meg-itatják juhaikat a' Gazdák,

leg-

leg-alább háromſzor; azért az ő juhaik a' mételyben nem dögölnek. Téli nagy melegſége okozza; hogy a' malmok kemény télnek idején is ritkán álljanak-meg.

II. Az említett forráson alól vagyon más forrás, melly a' fő-fájást el-ſzéleſzti.

III. A' Tiſztelendő Plébánus Úrnak *(e)* jóſzágán olly forrás vagyon: hogy, ha azzal kenyeret ſütnek, még majd az nap meg-kényedik; jó ez a' nagy ehető dólgosokra nézve. Ha pedig azon vízzel aſztalra téſzta-neműt főznek, laskát, vagy máſt; az olly dohos

---

Jegyzés.

(e) A' mostani Plébánus Úr T. Bartalis Antal. Ennek Világ' eleibe jött ama munkája: *Ortus et occaſus Imperii Romanorum in Dacia mediterranea. Poſonii, apud Simonem Petrum Weber.* 1787. Tapaſztalta ezen T. Plébánus Úr: hogy Erdélyben ſohol jobb dohány nem terem, mint Jegenyében; azért büntetés alatt minden Gazda-aſzſzonynak meg-parantsolta, hogy kinek-kinek kertjében dohány légyen. Mivelték ők a' dohányt; de tsak annyira vígyáztak, hogy Férjeiknek pipájokba elég légyen, azon pedig ſoha ſem igyekeztek, hogy leg-kissebbet is nyerjenek rajta. Az idén már minden aſzſzony bőven ültetett; mivel maga a' Plébánus Úr is oſztogatott nékiek Braziliai dohány magot: táplál a' reményſég, hogy Jegenye dohányjára, nem tsak különös vizeire nézve is híres fog lenni Erdélyben. Mit nem tehet a' ſzegény egyűgyű nép között egy óránál tovább is látó Lelki Páſztor ki nem tsak maga fazéka mellé ſzít, hanem azon igyekezik, hogy más fazékában is jól rotyogjon a' Magyar káposzta?

ſzagú, mintha 10. 20. eſztendőkig állott vólna a' liſzt nedves rekedt helyen.

IV. Vagyon más két forrás, mind a' kettő Napkelet felől árad. Egygyik darázsköből (*tophus fiſtuloſus*) fakad; a' másiknál tsak föld látſzik: mellyekből, ha jól iſzik az ember, ſzörnyü gyakor ſzeleleteket okoznak. (*crepitum ventris*) A' kiket tehát a' ſzél gyötör; ebből iſznak; 's ki-hajtja (*f*). Ezen víz jobb *effectust* okozott vólna a' *Pázmány Péter*' kotsissának Rómában, mint ſem a' hajatlan borsó.

V. A' Fiskális háznak veteményes kertjében, Napkeletre egy forrás vagyon, mellyből Nap-fel-jöte előtt ſzokták a' ſzemfájósok ſze-

---

Jegyzés.

(*f*) Ennek okáúl ſokan ezt adják: hogy a' melly víz árva-leány-haja nevezetű füvön (*adianthum*, *calitrichum*, *capillus veneris*, *Frauen-haar*) Matskamentán, (*Nepaea*) folydogál, az, a' vizelletet hajtja. A' melly kákán, (*Juncus*) az, álmot okoz. A' melly vízi-tökön (*Nymphaea*) az, vért hidegít. A' melly pedig bors-füvön (*Piperitis*, *Siliquaſtrum*) az ſzelet okoz. De a' borsfü, mint tudjuk, nem nedves, hanem ſzáraz helytt ſzokott teremni. Nem is ſzereti a' vizek' ko-ſzálas ſerét barlangjait, mint az árva-leány-haj. Azután a' bőlögést (*ructus*) meg-állítja. Plin. Libr. 20. cap. 17. Hogy okozna tehát ſzelet a' mellytől vagyon a' bőlögés? Ezen fü vagyon borostyán leveleivel, veres, és hoſzſzúkás torzsáival, gyenge, fejér magvaival, bors' ſzagával.

ſzemeiket mosogatni, 's fereſzteni; meggyógyítja ſzépen. Én magam élő bizonyſág vagyok, ki ſok gyertyázással, és meg nem jutalmaztatott ſok írásokkal úgy el-rontottam vala ſzemeimet, hogy már néha-néha a' hóra, gyertya-világra teljességgel nem nézhettem; de ezen víznek hathatós ereje úgy annyira haſznála, hogy mostan ſzemeim' prémjeinek majd ſemmi veressége ſem látſzik; holott ezen vízzel való élésem előtt, mint a' petsenye olly veressek valának.

Hordják ezen vizet a' körül való Falukba gyakran, ſokan. Mondják a' Falusiak, hogy azon ſzemeket is ép látásra hozta, mellyek látásoktól meg-foſztattak vóltak. Ez a' forrás egyenesen lövi-fel magát, de gyengén, és mindég, mint egy borsó ſzemnyi gömbölyeg alabástrom követskéket hánydogál-ki magából. A' néhai T. P. Jéſuiták ezen forrást igen különös ſzorgalmatossággal tiſztán, és ſzépen tartották: mert tudták mit haſznál. Idvezült nagy Aſzſzonyunk, édes Anyánk *Mária Therézia* is ezen Jegenyei vizeknek erejeket 1764-dikben ahoz értők által meg-vizsgáltatta vala.

(Ezután egyebekről.)

A' Szép Nemhez.

Spanyol-Orſzágban mostanában állottfel egy Aſzſzonyi Társaſág, mellynek tzélja az,

az, mint lehessen leg-jobb eſzközöket találni, mellyek a' virtusnak, 's ſzorgalmatosságnak elö-mozdítàsára ſzólgálhatnak. A' Fő Miniſzter *Floridá Blanka*, levél által jelentette ennek a' Társaſágnak, hogy a' Király kívánná, ha ez a' Társaſág a' Királyi udvarban tartaná a' maga gyülését; ajánlotta a' Király a' Társaſágnak, hogy fő gondja légyen a' gyermekek' jól neveltetések re, az erköltsnek mind írások, mind példák által való jobbításra, az ifjaknak a' munkának ſzeretetére, a' haſzontalan idö-töltésnek, tékozlásnak, 's vétkeknek meg-útálásókra való fel-indításokra. Ennek a' Társaſágnak *Prézes Aſzſzonyává Benavente Grófnét Ossunai Hertzegnét, Montiói Grófnét pedig Szekrétáriájává maga* a' Király válaſztotta. Ennek a' Társaſágnak leg-elſő közönſéges gyülése 1787. Eſzt. Oktober' 5. napján tartattatott. Nem tartaná é a' mi Felſéges Fejedelmünk egy örök emlékezetre leg-méltóbb, 's a' maga nemében példa nélkül való Királyi tseledetének, ha ő egy illyen Magyar Angyali Társalágot vehetne maga kegyelmes óltalmába?

A' Levegő-égben való útazásnak folytatása.

Látván *Montgolfier*, hogy a' kátsa és a' kos ſzerentsésen meg-járták a' magok Égi út-

útjokat, naponként új próbákat tett; a' maga kötélre kötött makhináját 30. 50. láb magasságra fel-ereſztgette, 's egyſzer maga is *Pilatre de Rozier* Úrral belé ült, 's fel-emelkedtek, 's ſzerentsések lévén elſő de még tsak kitsiny próbájokban, naponként gyakorolták magokat. Hertzeg *Chartres* maga is kívánt bé-ülni a' makhinába: de ſokan kérték ötet, hogy magát veſzedelemre ne tegye-ki; azért ő helyette egy *Dillon* nevű Oberster ült-bé egy más Offitzérrel, kik 40. láb magasságra fel-emelkedvén, a' helytől, a' honnan fel-mentek, mint-egy ſzáz lépésnyi meſzſzeſégre olly tsendesen le-ereſzkedtek, hogy éſzre ſem vették, mikor a' makhina a' földre le-ſzállott.

Oktobernek 14. napján nevezetes próbát tettek *Montgolfier* és *Pilatre de Rozier* Urak. Ekkor már 324. láb magasságra emelkedtek-fel, 's ekkor tapaſztalták, hogy a' makhinát a' benne lévőknek ſzédülések vagy veſzedelmek nélkül, tetſzés ſzerént feljebb 's alább lehet botsátani. Mert minthogy oda fel ſemmi dolog vagy *objectum* nints, a' mit lásson, 's a' mihez a' makhina' mozdúlását hasonlítſa az ember: nem lehet éſzre venni, fel vagy alá felé ſzáll é az? Oda fel lévén ők, az ő látásoknak ſemmi határa nem vólt. *Páris* Városa tsak ollyannak tetſzett nékik, mint-egy tábla,

a' mel-

a' mellyen egy nagy Városnak ki-tsinált formája áll, mellyen által a' *Szejne* vize úgy látszott nékik folyni, mintha az, egy ezüst folyó-víz lett vólna.

Novembernek 21. napja leg-nevezetesebb vólt. Ezen a' napon *Montgolfier* elkészítette a' maga makhinájját, — *d' Arlandes* pedig a' *Bourbonnois'* Regementjének Májora és *Pilatre de Rozier* egy *la Muette* nevű Királyi múlató-helynek kertjéből, melly *Párishoz* egy fertály óra, abban fel-emelkedtek. Az ő makhinájoknak magassága vólt 70. szélessége pedig 46. láb, és kerülete 138. láb, nehézsége pedig a' benne lévő teréhvel 17. mázsa. A' sok kiválogatott Fő és Túdós Személyeken kívül, kik különösön a' végre hívattattak, hogy ennek a' nagy próbának szemmel látó tanúji légyenek, meg-számlálhatatlan sokságú emberek gyültenek-öszve. Midőn a' makhina 250. láb magasságra fel-emelkedett, Májor *d' Arlandes* és *Rozier* kalapjokat fejekből le-vették, 's a' nézőknek köszöntek, kik a' néma tsudálkozástól el-ragadtatván, 's a' várásnak kétséges ki-menetelének félelmétől szorongattatván, az eleven természetű Frantz népnek szokása ellen, közöttök semmi örömet jelentő kiáltás nem hallatott. Azonban a' Makhina fel-emelkedett 500. öl, vagy 3000. láb magasságra, a' honnan az, 's a' ben-

benne égő tűz csak ollyannak tetszett, mint egy égő gyertya-tartó. A' Napnyúgoti szél vitte a' makhinát Napkelet felé a' *Szejne* vize felett keresztül, a' katona Oskola és *invalidus* katonák' házok között, a' hová az egész *Paris* Városa láthatta azt. Itt le akartak az Útazók ereszkedni, de félvén attól, hogy a' szél a' Szent *Germain* nevű Városnak valamelly épületéhez tsapja őket, tovább szándékoztak menni, 's *Páris* Városa felett által-evezvén, az úgy nevezett *Montmartre* nevű külső Városon túl, két zél-malmok mellett, a' mezőn magok tetszések szerént tsendesen le-szállotttak, noha még 20. tsomó szalmájok lévén, mellyel a' tüzet táplálhatták, igen sokkal messzebb mehettek vólna. De ők elégnek tartották leg-először 20. minúta alatt fél Német mértföldet menni. Ez az útazás *a la Muette* Királyi múlató helynek Protokollumába fel-jegyeztetett, 's Hertzeg *Polignac*, Hertzeg *Gvines*, Gróf *Vaudreuil*, Doktor *Fränklin* és sok más Fő Személyeknek kéz-írásokkal hitelessé tétettetett. Hertzeg *Chartres* annak a' napnak örök emlékezetére, mellyen leg-először vólt a' halandóknak az a' szerentsé-jek, hogy ők a' Levegő-égnek magas üregében járjanak, 's azoknak a' bátor szívű embereknek kik leg-először ezen a' tsudálatos és veszedelmes úton mertek el-indúlni,

tisz-

tiſztességekre egy márvány oſzlopot állíttatott-fel, mellyen a' makhina találójának, 's az abban leg-előſzör útazóknak neveik, az eſztendővel 's hónap' napjával, mellyen a' próbát tették, fel vagynak jegyeztetve. — (a' többi következik.)

A' Találós Mese vólt *Harmat;* a' Rejtett Szó *Bunda*, mellyben van: *Unda* — hab, víz; és Bund — kötés.

Találós Mese.

Egy házatska vagyon, hó ſzín márvány fala környyűl
Hó ſzín ſzőnyeggel van be-borítva belől,
Ablaka egy ſintsen, tsupa fal, ſohol ajtaja ſintsen,
Még is rakva vagyon, 's benne terem lakos is.
Test is ez, és él is, ſzólgál nyereſégre is ollykor,
Néha ſok éh hasnak bőv eleſéget is ád.

D. Földi János.

Rejtett Szó.

Öt lábbal bírok: kapar öt; négy ſzíveket hizlal.

Döme Károly Pozsoni Nevend. Pap.

XVII. LEVÉL.

Költ Kis-Aſzſzony-Havának 26. Napj.

Tudománybéli Elmélkedés.

Chiffletius Tamás azt írja az elſő Században élt Otho Római Tsáſzárnak rézből veretett pénzeiről Antverpiában 1656-ban ki-adott könyvében (a); hogy III-dik *Ferdinánd* Tsáſzár és Magyar-Orſzági Király, a' több tudományokon kívül, nem kevéssé gyönyörködött a' régi nemzetek' pénzeiknek vizsgálásokban; és midőn Otho Tsáſzárnak pénzeiről az akkori Túdósok között nagy vetélkedés lett vólna, ha vallyon e' mostan említett Othó Tsáſzár az aranyból tsinált pénzein kívül, veretett vólna é valaha a' maga idejében réz pénzeket is, minthogy némelly ravaſz pénz-verő mesterek nyereſégnek kívánasától öſztönöztetvén, e' féle ha-

Jegyzés.

(a) Henr. Thomas Chiffletius *De Othonibus aereis.* Antverp. an. 1656. in 4. editus, recuſus eſt in Nov. Theſauro Antiquit. Roman. ab Alb. Henr. de Sallangre congeſto, Tom. I. Venet. 1735. in fol.

hamis réz pénzeket egygyütt is masutt is kezdettenek tsalárdúl hintegetni: és Othó Tsáfzárnak ez alattomban koholt hamis réz pénzei közzűl midőn említett Ferdinánd Királyunknak kezére is jutottanak vólna fzám fzerént illyetén négy réz pénzek, tehát bővebb meg-vizsgálásnak okáért egygyet azok közzűl által adott Magyar Gróf *Draskovits Miklós*nak, a' magá Fő-Komornikjának a' végre, hogy vizsgálná-meg valójában, a' maga esméretes tudományja fzerént, ha vallyon Othónak igaz réz pénze vólna é az, vagy nem? Elfő tekéntettel ugyan hirtelenkedésből, a' Tsáfzárnak jelenlétében, a' pénzt igaz Othó' pénzének állította lenni; de annakutánna nagyobb vizgálódásra vévén a' dólgot, meg-esmérte tsalhatatlan jelekből, hogy tsak az álnok pénzt-verő mestereknek fzüleményje légyen az, és arról tett egyenesebb ítélet-tételét az akkor Pozsonban múlató Ferdinánd Tsáfzárnak 1655-ben Bétsből írott levelében, világosan ki-magyarázta: a' melly a' mi Grófunknak *Draskovits*nak tudománnyal teljes levelét Chiffletius a' feljebb említett könyvében, nem múlatott-el fzórúl fzóra egéfzen le-írni. E' feljebb írt négy réz pénzek, a' Tsáfzári kintstartó házban Bétsben akkor le-tétettek ugyan, de még is *Leopoldus Tsáfzár* a' maga idejében többet azok közzűl kettőnél nem találnak

lálhatott, midőn azon Tsáfzári Felfég, a' régi nemzetek' pénzeiknek vizsgálásokban foglalatoskodott vólna; mert ugyan is többet kettőnél ama híres nevezetü *Lambétzius* Fő-Bibliothékáriussának nem mutathatott, a' mint erről ugyan Lambétzius a' Tsáfzári Könyvtartóházról írott könyvének elfő darabjában nyilván emlékezik *(b)*. Az újabb időbeli Bétsi Túdósok pedig, ez előtt valamivel több harmintz eſztendőknél, rendben ſzedvén a' a' Tsáfzári Kintstartó-házat, annak *Cimelium Auſtriacum* nevezetü le-írásának elfő darabjában *(c)*, Otho Tsáfzárnak egygyetlen-egy réz pénzéről, de arról is igen homályosan tudnak emlékezni; innét lett az, hogy a' minapában a' *Magyar és Erdély-Orſzági Orvos Doktorok' életek' le-írásának* harmadik darabjában *(d)*, ez a' Kérdés tétetett-fel; mimódon eshetik az meg, hogy még a' Tsáfzári Kintstartó-házból is, az abban örök emlékezetre le-tétetett drága ritkaſágú tudománybéli portékák is el-tévelyedhetnek?

Jegyzes.

(*b*) Vid. *Petri Lambecii*, Commentar. de Auguſtiſſ. Bibliotheca Caeſar. Vindobon. Libr. I. Edition. Kollar. peg. 167.

(*c*) Vid. *Cimelium Auſtriac. Vindobon.* an. 1755. in fol. edit. Part. I. pag. 173.

(*d*) S. W. Biographiae Medicor. Hungar. et Tranſilv. Centur. II. Part. II. pag. 332.

ha vallyon nem a' Gondviselőknek vígyázatlanſágok é, vagy azokra ásító túdós tolvajoknak vakmerő bátorſágok, avagy más egyéb nii e' féle oka lehet az illyetén ſzentſég-törésnek?

E' rövid beſzédekből az is világosan kitetſzik, hogy a' régi pénzek körül való vizsgálódás, olly drága ſzép tudomány légyen, hogy abban még az uralkodó és ſenkitől nem függő Felſégek is nem kevés magok gyönyörködtetéseket találhatták(e). Ez okon kívül azonban, minthogy azoknak esmérete és túdása nélkül az eddig meg-esett külső Világi Históriai dólgok, réſz ſzerént mintegy álomban történtteknek lenni gondoltathatnak: azért igen ſzükſéges vólna más nemzeteknek példa-adások ſzerént (f), a' mi

---

Jegyzés.

(e) *Heracus* in Epiſtola ad Carolum VI. in limine Opuſcul. ſuor. Norimb. an. 1721. edit. pag. 7. *Ferdinandum* I. quoque rei numariae ſtudioſiſſimum et Numophylacii Imperatorii conditorem adpellat, qui *Lazium* quoque eidem omnium primo praefecerit.

(f) Praeter *Jac. de Strada* in Theſauro Antiquit. Tiguri an. 1557. in 8-vo. *Hubert. Goltzius*, *Laur. Patarol*, et plures alii Vitas Imp. Rom. orientalium et occidentalium iconibus ex antiquis. Numismatibus delineatis deſcriptas dederunt. *Chriſt. Sig. Liebe* Gotham Numariam. Amſtel. 1730. in fol. *Philippus Parata* Siciliam Numismaticam Lugd. Batav. an. 1723. in fol. edit. ſcripſerunt. Hungari ſcribant Hungariam Nummismaticam.

mi Hazánkban is minden Világi Históriákat, a' mennyire tsak lehetne, a' régi pénzekből, és egyszersmind az emlékeztető oszlopokra, kő koporsókra, réz táblákra vágatott feljül való írásokból (*Inscriptiókból*) erős bizonyításoknak okáért ottan-ottan rendesen világosítani.

Zsámbóki János, túdós Hazánkfija, II-dik Maximilián, és ugyan II-dik Rudolf Tsászároknak és Királyoknak híres Históriku-sok, már a' maga idejében által-látta, hogy a' meg-lett dólgoknak igazán lejéndő le-írásokra és meg-bizonyításokra, melly szükséges légyen a' régi pénzek körül való vizsgálódás; azért mindenfelől azokat számosan őszve-szedni igyekezte, és azokat le-rajzolt képeikkel egygyütt egy bizonyos könyvben Antverpia Városában Világ eleibe botsátsotta (g). A' melly dítséretes tselekedetivel, *Laziussal* (*h*) és *Stradával* (*i*) egy-

---

Jegyzés.

(g) *Jo. Sambuci* Emblemata et aliquot Numi antiqui operis c. fig. Antverp. an. 1564. in 8-vo.

(*h*) *Wolffgangi Lazii* Commentar. Vetervm Numismatum Specimen, antiquitatis Historiam illustrans. Vien. an. 1558. in fol. pag. 16.

(*i*) *Jac. de Strada* Epitome de Vitis Imperatorum ac eorum eiconibus et Numismatibus. Tiguri an. 1557. in 8-vo.

gyet értvén, annyira fel-indította a' túdós Világot, hogy a' Históriákat, a' régi pénzekből kezdették osztán egy óldalról ellene mondhatatlanúl fundamentomosan magyarázni. Így tselekesznek a' jól fel-nyílt szemű Históriáknak minden Tanítójik, még e' mai napon is, és ha a' mi Magyar Hazánkban találtathatnának olly túdós tanúlt Férjfijak, kik Magyar Királyainknak és Fejedelminknek minden pénzeiket illy véggel egybe-szedegetnék; azokból lehetne osztán, ha mind nagy munkával esnék is, egy *valósdgos Magyar-Országi Krónikát* idövel készíteni. Erre törekedtenek e' mi idönkben kétség kívül Hazánknak némelly túdós Emberei, többeket el-hallgatván, Magyar Gróf *Festetits Pál*, Pesti Prófessor *Cornides Dániel*, Iglai Prédikátor *Czirbesz Jónás*, kik Királyjainknak minden található pénzeiket fáradhatatlan gondossággal, és nagy költséggel öszve-keresgélték. Ezek közzül pedig ez itt utólszor említtetett *Czirbesz Jónás*, réz táblákra is már szépen kimetszette, hogy nem sokára egy *Magyar* betses *Cimeliummal* a' Hazánkat fel-ékesítvén, bóldogíthassa leg-alább tsak olly formán is, ha külömben nem lehetne, a' mint *Wáli István* Almási Ref. Prédikátor, nem régiben tselekedett a' Római Imperátorokkal, a' ki azoknak életeket tulajdon magok'

pén-

pénzeikből Magyar nyelven ſzép rendel meg-magyarázta (*k*).

Debretzenben 4. Aug. 1789. W. I.

A' Levegö-égben való útazás' le-irásának folytatása.

1784. Eſzt. 2. Mártz. kéſzített *Blanchárd* Úr egy machinát tafotából, mellynek általlója 20. láb volt, mellyet Gázzal meg-töltvén, abba ſzámlálhatatlan nagy fokaſágnak látására vitézi bátorſággal egyedül maga bé-ült. Nagy hírtelenſéggel fel-repülvén, tsák hamar lábai alatt ſzemlélte a' fellegeket, 's az azokon feljül lévő Égi kijetlen puſztákat öſzve-járta, 's leg-elöſzör ő tévelygett abban a' magasságban, a' hol eddig tsak a' költemény és a' tsudák találhattak útat magoknak. Minekutánna a' felſő Világban egy öt fertály óráig tartó útat tett: a' maga halandóſágának helyére a' földre le-ereſzkedett. — Midön tsak hamar fel akarna ismét repülni *Blanchárd*, egy Tanúló mezítelen karddal bé-ugrott ő mellé, 's véle egygyütt fel akart menni, a' kit erövel kellett ő mellőle ki-vonni, a' ki magát fegyverével ól-

---

Jegyzés.

(*k*) *Wáli István'* a' Római Imperatoroknak Tükörei. Pozsonban és Kassán. 1778. 8-vo. plag. 21.

talmazván, a' makhinában kárt tett, ahoz tartozó ſok eſzközöket öſzve-rontott, 's *Blanchárd*nak is egygyik kezét meg-ſebesítette. Ezen eset miatt Blanchárd tsak maga indúltel minden eſzközök nélkül. El-indúlása után nem ſokára, olly magasságra emelkedett, a' honnan maga alatt a' fellegeket, mint meg annyi hídakat úgy ſzemlélte, 's a' hol a' Napnak égető melegét 15. minútáig ſzenvedte, ott két egymással ellenkező ſzeleket érezvén, hegy azokon feljül emelkedhessen, 4. font terhet ki-vetett a' hajóból, 's óldalaslag repűlvén, 1. óra, 3. fertálykor tsendesen alá-ſzállott. Ezen kevés idő alatt, hol igen meleget, hol igen hideget, hol pedig nagy álmosságot érzett Blanchárd, — néha a' nagy meleg miatt a' makhina rendkívül ki-feſzült 's ropogott. Fel felé ment vagy alá ſzállott légyen é a' makhina, azt tsak az azon függő firhangokból lehetett éſzre venni. Mert mikor a' makhina fel-emelkedett, akkor a'firhangok erősen annak óldalához ragadtak: mikor pedig az alá ſzállott, akkor azok fel felé lobogtak. A' föld tsak ollyannak tetſzett néki, mint egy darab papiros, mellyen még a' hegyeket ſem tudta a' térſégtől megkülömböztetni. Az áer ſzűntelen változott hidegről melegre, melegről hidegre, hol tsendes hol ſzeles helyeken járt: melly változások a' makhinát is hol meg-lappaſztották, hol fel-

da-

dagaſztották. De a' bátor Blanchárd ennyi viſzontagſágok köztt is ſzűntelen fel felé ſijetett, 's egyſzer olly helyre jutott, hol a' ki-mondhatatlan nagy hideg miatt felettébb meg-éhezett, a' mint tudni való, hogy a' nagy hideg éhſéget 's álmosságot ſzokott ſzerezni. Evett azért, inni is akart, de nem talált egyebet a' hajóban, hanem tsak egynéhány üreſpalatzkokat, 's az említett Tanúlónak kalapját, mellyet az, mikor onnét kivonták, ott egy ſzék alá ejtett. Ebben a' tsendes helyben, hol ſemmit ſem nem látott, ſem nem hallott Blanchárd, mert körűlötte a' magasságban mindenütt tsak a' rémítő tsendesség vólt, ollyan nagy áiom ereſzkedett ő reá, mellyel, hogy az ötet el ne nyomja, nagyon kellett néki küſzködni: de az abból következő veſzedelem ébren tartotta az ő ſzemeit, 's a' hajóban fel 's alá ſzűntelen járkált. Midön Blanchárd ebben a' halált képzeltető tsendességben borongana, újra két egymással ellenkező ſzélbe ütközik a' makhina; de hogy ő ezen veſzedelemből is ki-ſzabadúlhasson, a' hajóból ſok terhet kihány, 's magasabbra emelkedik. Ott ismét kevés idő múlva, egy fel felé fúvó ſzél támadt, melly ötet tetſzése ſzerént vitte: de már a' rendkívűl való hideget nem állhatván, kéntelen vólt alá felé ſzállani. Mikor le felé ereſzkedett, és még magasan

vólt, a' nagy folyó-vizek tsak úgy tetszettek néki először, mint valamelly fejér vékony tzérna; azután, mint egy keskeny galand, végre mint egy posztó-szél. Lejjebb botsátkozván, a' mágnes-tőnek állásából (Bouſſole) észre vette, hogy ő Verſzailles felé já[illegible], de nem tudta, innen é, vagy túl rajta. De alább-alább szállván, midön meg-esmérte, hogy már a' Villancourti térség felett mégyen, a' Verſzaillesbe vivő útra is reá akadtt. Már itt nem vólt ő magasabban, mint a' Párizsban lévő Mária tornyának teteje, a' hová, a' földön lévő sokaságnak tapsolását 's öröm-kiáltását jól meg-hallotta. Mindenféle rendű emberek ki-ugrándoztak hintójokból, vígan mentek néki elébe. Ez a' felső Világból haza érkezett Útazó, utóljára még egygyet pattantott, és a' szelek' szárnyain, 's a' lángoló tűznek, a' maga szólgájának segítsége által, a' földtől nem meszsze, mint-egy 200. lépésnyire vágtatott, hol a' jelenlévők az ő kívánságára az ő makhináját, hogy tovább ne menjen, meg-ragadták. *Blanchard* a' sokaság által a' Villancourti Kastélyba bé-kísértettetett, a' hol ezt az ő Égi útazását maga írásba fel-jegyzette.

1784. Eszt. 25. April. hasonló útat próbáltak Dijon Városában, de *Morveau* és *Bertrand*, 4. óra és 48. minútakor indúltak-el, indúlásokat ágyú és dob-szóval jelen-

lentették. Az alatt lévők a' makhinát hat szál kötélen tartották mind addig, míg a' Káptalan tornya' magasságát meg nem haladta. Az Útazók háromszor rejteztek-el a' fellegek köztt a' Nézők elől, 's minekutánna hat órányi útat tettek vólna, le-szállottak 6. óra és 25. minútakor. Leg-magasabban 2000. ölre, vagy 12,000. lábra emelkedtek-fel. Az Útazókat pompás sereg kísérte a' Városba szép muzsika szóval, 's estve *illuminátzio* vólt. 5. óra és 5. minútakor egy Falu felett repültek-által., — abba a' Faluba egy korpával meg-töltetett vánkosra varratott *Billétet* botsátottak-alá, mellyben jelentették, hogy ők oda fel jól vagynak, 's a' Barometer 20. tzoll, 9. lineán, a' Termometer a' 0. alatt $\frac{1}{2}$ gráduson, a' Higrometer pedig a' 29. gráduson áll. Ennél többet a' nagy hideg miatt téntával nem írhattak: azért plajbászt vettek-elő. Végre a' Termometer a' 0-án 3. grádussal esett alább, — és így az el-indúlástól fogva $14\frac{1}{2}$. grádust szállott. A' vánkosos Billét 57. minúta sekunda alatt ért alá. Az Útazóknak a' füleik érzettek legnagyobb hideget. A' le felé sietö Nap viszsza-hívta őket a' földre, 's szállottak egy erdőbe, hol le felé ereszkedvén a' fáknak ágaikba ragaszkodtak; kiket a' le-szállásban az erdőben lévő emberek segítettek, midőn pedig hajójokból a' földre ki-szállottak, elöt-

tök

tök a' Paraſztok, öket Mennyből ſzállott Szenteknek gondolván, térdre estek, 's nékik egynéhány magókra vetett kereſzttel tiſztességet tettek.

Majusnak 23. napján Rouen Városából másodſzori útra indúlt *Blanchard*, ugyan azon a' makhinán, mellyen már 2. Mártziusban meg-járta vólt a' felſő Világot. El-indúlt 7. óra 20. minútakor. Szép tsendes időben emelkedett-fel, a' Barometer állott a' 28. tzoll és 4. lineán. Verſzailles felé evezett, de olly kemény ſzél támadt, a' mellynek ellenébe ſemmi igyekezetével nem mehetett. 7. óra 23. minútakor állott a' Barometer a' 19. tzoll és 8. lineán, melly állapotban maradtt 8. óra és 5. minútáig, a' mikor ismét 20. tzoll és 6. lineára fel-emelkedett, mintegy egy fertály múlva pedig a' 28. tzoll és 3. líneán állott; — illy rendkívül való hamar változásai vóltak a' Barometernek. Sok bajoskodások után a' ſzél közzül kiverekedvén, a' felhőkbe érkezett, hol azoknak ſűrűſégek miatt ſem az Eget, ſem a' földet nem látta. A' felhőkön is által-verekedvén, magasabbra emelkedett, a' midőn a' Napot meg-látta, de egyſzersmind olly hidegre talált, a' melly az ő ruháját, melly midőn a' fellegek közt tévelygett, meg-nedvesedett vólt, meg-fagylalta, 's jéggel egéſzen bé-vonta. Illyen ſzorúlt ál-

la-

lapotban lévén, olly ſebességgel repült ő, hogy két minúta alatt, két órányi ürességet hagyott hátra, midőn lábai alatt mindenütt vastag felhőket ſzemlélt, mellyekből zápor esső omlott alá. Estvére hajolván az idő, leg-jobbnak tartotta ő, hogy hálásra ne maradjon a' fellegek' orſzágokban, hol ſemmi vendég-fogadóra nem talál, hanem hogy a' földre alá ſzálljon. Le felé vette azért az útat, és hogy jobb erővel útazhasson, oda fel a' nála lévő útra-valóból egy keveset falatozott, 's reá egy jó féle butellia Spanyol bort meg-ivott. Le felé ſzállván, igen kies és ſzél nélkűl való Égi térſégre talált, a' honnan a' földön lévő nagy hegyek 's a' térſég mind egynek, Rouen Városa pedig mint egy kvadrát lábnyi rakás kő, tsak ollyannak tetſzett néki. De látván hogy az Ég ſetétedik, az alatta lévő fellegekben pedig a' villámások egymást érik, víg repdesésének véget vetett, 's egy erdőbe le-ereſzkedett. Mint midőn a' kedvére repdeső madár le akar ſzállani, nagy keringéseket téſzen: úgy ő is, a' föld' ſzínéhez közel, mint-egy ſzáz lépésnyire így jádzódozott 's azután tsendesen le-botsátkozott, 8. óra 20. minútakor Rouentől $4\frac{1}{2}$ mért-földnyire. Mellyet a' Paraſztok látván, ki-rohantak, 's a' makhinát, mint valamelly tsuda állatott agyon akarták lövöldözni.

Né-

Némelly rendkívül való termetű emberekről.

Egy *Eduard Brigth* nevű fűszerszámmal kereskedő ember, Angliának *Malden* nevű Városában, életének 30. esztendejében meg-halálozván 660. fontot nyomott. Magassága vólt 5. láb $9\frac{1}{2}$ hüvelyk; lába-szára vastagsága 2. láb 8. hüvelyk; hasa kerülete 6. láb 11. hüvelyk, mikor meg-hólt, testét 12. ember nehezen tehette szekérre: sírba pedig a' végre készíttetett különös makhinán eresztették-le. Illy vastag létére is *Brigth* könnyen bírta magát, meg-hólt 1750. Eszt. *Jefferi Hudson*, *Henriettának* a' meg-ölettetett I. *Károly*, *Angliái* Király' Felességének asztalára pástétomban bé-tsináltatva vitettetett-fel 8. esztendős korában; a' mikor ő 18. hüvelyk magasságú vólt. 30. esztendős koráig tsak ezen állapotban maradt ő, de azután kevés idő alatt 3. láb és 9. hüvelyk magasságra nőtt. A' leg-kissebb törpe emberek 2. láb 8. hüvelyk; a' leg-nagyobb óriások 8. lábnyiak vóltak. *Stanislaus*nak, és egy *Humiuska* nevű Lengyel Grófnénak udvarában vólt egy 22. esztendős törpe ember, kinek 28. egy hat esztendős húgának pedig magassága 21. hüvelyk vólt. Az illy rendkívül való termeteknek okokat, a' természet' vizsgálóji még nem tanúlhatták-ki, minthogy még az emberi testnek fogantatá-

sa

sa körül sok homályosság vagyon. *Henrikn* a' régieknek magasságokat igen tsudálatos táblán adja-elö. Az ö számlálása szerént az *Adám'* magassága 120. láb. 9. hüvelyk. *Évájé* 118. láb 9. hüvelyk vólt. *Nóé* már 20. lábbal kissebb vólt. *Abrahám* 27. *Mózses* 13. *Herkules* 10. *Nagy Sándor* 6. *Julius Tzézár* 5. láb vólt. Ha a' terméfzet ezen mérték szerént osztaná a' test' nagyságát, úgy ma minden ember tsak olly nagy vólna, mint egy tsere-bogár.

A' Találós Mese vólt *Tojás;* a' Rejtett Szó *Köröm*, mellyben van *örök.*

Találós Mese.

Noha életemben semmit nem vétettem,
Az akasztófára még is fel-tétettem,
Hogy pedig idővel onnét le-vétettem,
Hóltom után lopni kénteleníttettem.

Írta Sz. J. P. P.

Rejtett Szó.

Édes Hazám! ha szabad, 's lehet azt el-rejteni,
a' kit
Érdeme, 's éretted buzgó nagy szíve ragyogtat,
Egy Kedves Fijadat nyújtom rejtetten elödbe:
A' neve mind jobbról, mind balról fogva,
egyenlö-
Képpen zeng nálad. Nints benned teste; de
szíve,

'S Lelke veled múlat mindég. Szép híre belőled
A' kűl-tájakra ki-futott. A' mostani hartzban
Leg-jobban forog ő: tudván ezt, tudhatod ötet.
Döme Károly, Pozsoni Nevend. Pap.

Némelly Túdós Hazafijak írtak vólt hozzánk az el-múlt hetekben, miért nem közlöttük a' Közönséggel hozzánk bé-küldött Jegyzéseiket? Minthogy külön mindeneknek válaſzolni nehéz lett vólna, azért tétettetett a' XIII. Levél' végére az a' kis Jegyzés, hogy az a' T. Cenſor Úrnak távolléte miatt nem lehetett. Tartottunk tőle, hogy ha a' T. Cenſor Úr, a' vacatiónak végéig, a' mint vélekedtünk, haza nem jő; más Hazafijak is munkájoknak hozzánk való küldésétől, az elébbenieknek ki nem írások miatt, el fognak idegenedni. De ha tudtuk vólna, hogy a' T. Cenſor Úr tsak egynéhány napokra fordúlt-ki a' Városból; e' dologról ſemmi emlékezet nem lett vólna. Igen roſzſzúl okoskodnék azért valamelly Olvasó, ha azon Jegyzésünkből azt hoznáki, hogy mi a' T. Cenſor Urat azzal vádoljuk, hogy miatta valamelly hátra maradást ſzenvednénk, úgymint a' ki valamint egyéb dólgainak, úgy ennek is hüſéges és ſzorgalmatos végbe vivéséért, mind az egéſz Közönségtől, mind mi tőlünk méltó tiſzteletet érdemel.

XVIII. LEVÉL.

Költ Kis-Aſzſzony-Havának 29. Napj.

Egy új és ez ideig nagy réſzént esméretlen haſzna a' vakondaknak.

Melly rövid látású emberek vagyunk mi! melly gyakran zúgolódunk ez vagy amaz dolog ellen! de mit teſzünk vele? a' magunk kevély terméſzetünket, 's vak tudatlanſágunkat árúljuk-el; azonban ama gondviselő jó Atyának véghetetlen tökélletességű bőltsességét vakmeröül meg-ſértjük, azt tartván haſzontalannak ſőt károsnak, a' mi nékünk valóſágos haſznunkra vagyon. Ama gyors föld alatt való vadáſz a' vakondak, mind eddig tsak a' végre láttatott teremtetettnek lenni, hogy az üldöztetésnek tzélja légyen: a' Kertéſzek 's Paraſztok előtt útálatos állat ez, 's ha lehetne, ma örökösön ki-veſztenék a' Világból. De lassan! ne ſiessünk egy olly állatnak el-veſztésére, a' mellyet az ISTEN nem hijában teremtett, 's mellynek a' tökélletes terméſzet tulajdon ellenſéget ſzerzett, hogy annak rendkívül való és veſzedelmes ſzaporodásának ellent álljon. Ímé e' dolognak meg-bizonyítására egy Túdósítás:

A' vakondakot úgy ſzokták tartani, mint egy nagy kert-puſztítót, 's nem tudják felőle, hogy midőn az, a' maga túrásával egy kis kárt téſzen, akkor ſokkal több, 's a' veteményeknek ſokkal ártalmasabb férgeket puſztít-ki a' kertből. Ok nélkül vádolják a' vakondakot azzal, hogy a' plántáknak gyökereket el-rágja, — tsak fel-feſzíti azokat túrásával a' földből, mellyek oſztán el-ſzáradnak. A' vakondaknak leg-kedvesebb eledele a' geleſzta, melly még a' déli meleg időben is ki-máſz az elől a' föld alól, mihelyt azt maga körül meg-ſejti: 's más illyen földben termő férgekkel is él a' vakondak. Gyakran tapaſztaltam ezt a' kertemben, hogy valahányſzor nappal a' geleſzta a' földből ki-bújt, mindenkor a' vakondakot kerülte. De ezen eſztendőben leg-nagyobb tapaſztalásim vóltak, mellyeket hogy a' Gazdákra 's Kertéſzekre nézve közönſégessé tegyek, méltónak ítélek: Minthogy az én kertem mellett egy nedves rét vagyon, melly nyáron a' vakondaknak leg-kedvesebb lakó-helye, ott ſok vakondakok lakván, azok a' kertemben is el-ſzaporodtak. Minthogy túrkálásokkal ſok kárt tettek a' kertben: egynéhány eſztendők alatt igyekeztem ki-puſztítani; végre reá mentem, hogy mind egygyig ki-veſztettem. De mihelyt a' vakondakok mind ki-puſztúltak; azonnal más,

más, és a' vakondakoknál ſokkal veſzedelmesebb ellenſég mutatta-ki magát, melly zellert, ugorkat, ſalátát, kalarábot, 's más plántákat kevés napok alatt el-veſztett. Végre ki-tanúltam, hogy ezt a' kárt a' ló-féreg tselekſzi, de mint lehetne el-veſzteni, módot nem találtam. Mikor végre az egéſz kertem el-puſztúlt, az a' gondolat ötlött eſzembe: vallyon nem magam vagyok é oka ennek a' kárnak azzal, hogy a' vakondakokat ki-veſztettem? Azért kívántam, hogy azok újra meg-ſzaporodnának a' kertemben: de haſzontalan vólt a' kívánſág. Az idén ſzerentsémre esett, hogy kertem körül árvíz lévén, 's egy vakondak azt kerülvén, a' kertembe bé-vetődött, mellyet éſzre vévén, ſzabadon engedtem néki, hogy a' merre akar túrjon. Ez előtt a' ló-féreg minden plántáimat el-veſztette: de mihelyt a' vakondak helyet vert magának, ki-vévén azt a' kevés plántát, mellyet túrásával el-rontott, többé ezt a' kárt nem tapaſztaltam. Ezt látván, azon időben, mellyben a' vakondak eledelt ſzokott magának keresni, melly reggel, délben, estve vagyon, kezdettem lesni, ha vallyon azon a' helyen, a' hol az vagyon, nem fut é ſzinte úgy előle a' ló-féreg, mint a' geleſzta. Egykor éppen egy puſzpáng-fával körül-ültettetett ágyban kaptam a' vakondakot túrni: a' mint

az a' föld alatt dólgozott, láttam, hogy a' puſzpáng köztt egygyik ló-féreg a' másik után máſzott a' föld alól ki felé, a' honnan ki-tanúltam, hógy a' vakondak ſzinte úgy ellenſége a' ló-féregnek, mint a' geleſztának, 's mind a' kettővel él. Ezen vélekedésemben ſokkal jobban meg-erősített az, hogy újra el-ſzaporodván a' vakondakok a' kertemben, azólta minden plántáim meg-maradnak; holott az előtt nagy réſzént el-veſztek. Itten is igaz hát az, hogy mi minden állatban tsak azt nézzük, mitsoda kárt tehet az, a' haſznát pedig nem veſzſzük gondolóra. A' melly kárt a' vakondakok téſznek, koránt ſints az olly nagy, mint az, a' mellyet a' ló-férgek okoznak. Előſzör ugyan egynéhány hányásokat tsinálnak a' vakondakok: de mídőn járásoknak helyét el-kéſzítették, meg-ſzűnnek a' túrástól, holott a' ló-férgek, egéſz nyáron által, még pedig közel a' föld' felületéhez túrkálnak, 's minden plántáknak gyökereiket, a' mellyek nékik útokban vagynak, el-rágják, mellyek oſztán el-ſzáradnak, vagy magoktól a' férgektől meg-eméſztetnek.

A Levegő-égben való útazás' le-írásának folytatása.

Charles és a' két testvér *Robertek* egy új makhinát kéſzítettek, mellynek mind for-

formája, mind készítésének módja a' *Montgolfier*étől különbözött. *Charles* és *Montgolfier*, a' makhinának találásáért egymással vetélkedtek. Charles magának tulajdonította annak találását: pedig Montgolfier találta azt; Charles pedig tsak a' Gáznak meg-jobbítását, 's mint kelljen azt a' makhinában tovább meg-tartani, találta. A' Montgolfier' barátjai, írígyelvén Charlesnek a' hírt, lehetetlennek, vagy tsak igen veszedelmesnek mondották lenni az ő módja szerént készült makhinában való próbát. De ez a' beszéd ellent nem állván, olly sok Nézői vóltak néki, hogy ő 20. garasával számlálván, 10,000. bíllétét ki-osztogathatott azok közt. Már 11. órakor dél előtt Párisban a' Király' kertjében minden helyek el-vóltak a' Nézőktől foglaltatva, kik a' makhinának fel-emelkedését nagy kívánsággal várták. Maga a' Királyné 12. órakor akart meg-jelenni, de változása esvén, ki nem mehetett; hanem egy Kurir által azt parantsolta, hogy Charles és Robert Urak a' makhinába ne üljenek, hanem azt tsak magában botsássák-fel: a' Király esmeri és betsüli az ő tehetségeket: de azt meg nem engedheti, hogy életeket szükségtelenül veszedelemre ki-tegyék. A' Királynénak ezen parantsolatjára Charles így felelt Hertzeg *Chartres*nek: „ Köszönöm a' Királynak,

hogy reám olly kegyelmes gondja vagyon: de maga által-látja a' Hertzeg, melly nagy kissebbſégére fogna ſzólgálni az én betsületemnek, mind a' Túdósok, mind azok előtt, kik ezen próbára nékem pénzekkel ſegítſégül vóltak, ha én ígéretemnek meg nem felelek. Mindenek azt mondanák, hogy én nem mertem próbát tenni, tsak pénzt akartam tsalni, 's ezt a' módot, melly által ſzép ſzín alatt ígéretemtől ment legyek, magam találtam-ki: azért ha ígéretemnek nem ſzabad eleget tennem, hogy a' Király' parantsolatja ellen ne vétsek, magamat agyon lövöm. " Charlesnek ezen hirtelen és hathatós feleletét hallván Hertzeg *Chartres*, azt ígérte néki, hogy ö érette felel a' Kitálynál, tsak ISTEN' hírével indúljon útnak. Charles el-hívta Montgolfiert, a' ki az Ángliai Királynak akkor Párizsban múlató Ötsével a' *Kumberlandi* Hertzeggel, és más ſok Fő Személyekkel, a' helyen, a' hol a' makhina kéſzen állott, meg-jelent. Charles elöjött, 's Montgolfiert, a' ſokaſágnak láttára meg-ölelte annak jeléül, hogy a' Túdósokhoz, 's az illy nagy böltsességet mutató dólgoknak Találójokhoz, az írígyſég, egymás ellen való gyülölſég nem illik: azonban egy kést nyújtott néki, 's kérte ötet, hogy annak a' kis makhinának kötelét, mellyet elöſzör próbául fel akart botsátani, vágja-el,

an-

annak bizonyságára, hogy annak a' találmánynak ditsősége, mint annak első Találóját, őtet illeti. Alig vágta-el Montgolfier a' kötelet, azonnal olly sebességgel fel-repült a' makhina, hogy egy két szempillantás alatt azt a' Nézők szemeik elől egészen el-vesztették; mellyet ostán Párizstól mint-egy két Frantz mért-földre Vitzenne mellett találtak-meg. Ez meg-esvén, Charles az ifjabbik *Róbert*tel bé-ült a' makhinába, 's három ágyú szó után, Hertzeg Chartres, és több Fő Személyek a' kötelet, mellyen a' makhina tartattatott el-vágván, egy óra után 40. minútakor fel-repültek. Vittek-fel magokkal egy Barometert, hogy a' kénesőnek fel-menetele, vagy le-szállása szerént meg-tudhassák, mitsoda magasságra legyenek a' föld felett: — egy Termometert, hogy a' Levegő-ég' melegségét 's hidegségét vizsgálhassák, — egy Túbust, hogy azon a' magasságból alá szóllhassanak, mert mint-egy tíz mért-földnyire Párizs körül tele vólt a' mező emberekkel, a' merre ők mentek, kik oda az ő nézésekre gyültek-öszve. Fel-emelkedvén, a' néző sokaságot köszöntötték, 's olly örömmel és bátran repültek a' Nézőknek fejek felett, mintha tulajdon házokban ültek vólna. Azoknak kedvekért, kik a' Szejne vize mellett lévő Tuille híres nevü Királyi Palotának kertjében va-

ló helyért egy-egy tallért fizettek, 's puſzta látásból a' fel-emelkedett makhinának magasságát meg nem határozhatták, az Útazók, a' mint alatt létekben meg-ígérték, külömb-külömb ſzínű apró záſzlókat hánytak alá, mellyekre fel-jegyzették, hogy most ennyi meg ennyi magasságra vagynak. Minthogy pedig Charles és Robert az előtt való egéſz éjtſzaka, ſőt ſzinte az ő el-indúlásoknak ſzempillantásáig ſzűntelen a' makhinának kéſzítésében foglalatoskodván, nem érkeztek reá, hogy egyenek, minekelőtte útra indúlnának: azért a' jelenlévők, mindenféle eleſéggel, 's jóféle Spanyol borral meg-rakták őket, mellyet magokkal fel-vittek, 's mikor már egy óráig útaztak, 's az útnak egy kevessé néki bátorodtak, a' mint magok beſzéllették, oda fel repűltökben, különös jó appetitussal ettek ittak, 's azt mondották, hogy a' tsendes mozgás, 's a' ki-mondhatatlan tiſzta Levegő-ég a' magasságban olly felettébb kedves érzékenyſéget tsinált nékik, hogy miólta élnek, e' földön olly drága izű ebédet, mint oda fel, ſoha nem ettek. Réſz ſzerént azért, hogy a' helyeket meg-tudhassák, hol járnak: réſz ſzerént azért, hogy az úton 's mezőn lévő tsudálkozó embereket a' felől meg-győzhessék, hogy abban az Égi ſzekérben valóſágos élő emberek vagynak, kik

ma-

magok tetſzések ſzerént, hol fel-emelkednek, hol alá ereſzkednek, két helyen olly alá botsátkoztak, hogy ők a' túbuson kiáltván, a' paraſztokat magokhoz hívhatták. Két ſzáz öl, vagy 12,000. láb magasságra fel-emelkedvén, a' Napnyúgoti tsendes ſzél vitte a' makhinát Argenteuil felé, onnan hol magaſſabban, hol alatsonyabban lévén a' földtől, a' dél és nap kelet közzűl fúvó ſzél fordította azt a' Loire vize felé, végre az Útazók magok önként le botsátották azt kilentz Frantz, vagy 4 ½ Német mért-földre Párizstól, egy Nesle nevű Város mellett való mezőben, közel az Ádám' Szigetéhez. Három fertály vólt 4. órára, mikor ide érkeztek, és így a' meg-nevezett útat két óra 's öt minúta alatt menték-el. Hertzeg *Chartres* és Hertzeg *Fitz James*, Kurír lovakon mindenűtt követték az Útazókat, 's a' hol le-ſzállottak azok, ők is egy darab idő múlva el-érkeztek; a' hol az Útazók ſok Papoknak 's hitelre méltó Személyeknek jelenlétekben ezen ő útazásokat, makhinájoknak mivóltát, 's le-ereſzkedéseket Protokollumba fel-jegyeztették. Minekutánna a' makhinának hasadását, melly annak alſó réſzén esett, bé-tsinálták vólna, maga Charles, Robertet el-hagyván, bé-űlt abba; 4. óra 's három fertálykor el-indúlt, Minthogy Robertnek kin maradásával 155.

fonttal könnyebb vólt a' makhina: azért sokkal sebesebben fel-repült az mint elősször, 10. minúta alatt 1524. ölre vagy 9144. lábra emelkedett-fel. A' földön a' Termometer vólt a' 7 ½ gráduson a' 0. felett. Oda fel pedig a' meg-jegyzett magasságban a' 0. alatt lévő 5. gráduson állott, úgy hogy Charles 10. minúta alatt, a' tavaszból telbe lépett. Noha pedig illy hirtelen való változását szenvedte légyen is ö a' melegnek és hidegnek, mindazáltal maga körül nem tapasztalt egyebet, hanem nagy száraz hideget. A' már közelgető setétség, az oda fel lévő nagy hideg, nevezetesen pedig Hertzeg Chartresnek tett ígérete nem engedték Charlest tovább menni: azért 35. minúta múlva ismét le-szállott a' földre. Ez idő alatt, 1 ½ Frantz mért-földet ment ő el, de a' melly az áerben gondoltatván, könnyen 3. mért-földet tehet. A' makhinában vólt hat mázsa tereh, hozzá számlálván az az alatt függő hajót, mellyben az Útazók voltak, a' tűzre való matériát - - - 's a' két Útazót. A' leg-nagyobb magasság, mellyre ez a' makhina fel-emelkedett, vólt 1700. öl, melly Szitziliában az Etna, Helvétziában pedig a' Szent Gothárd hegyének magassága.

A' *Rab-*

A' *Rabner Szatirái*nak fordítója Sz. S. I. a' maga fordításához ragaſztott Felelő Bálvány Komédiának elébe tett a' Magyar vers ſzerzésről tanító rövid oktatást, mellyben a' Deákos Magyar versekről, vagy is Diſtichonokról beſzellvén ezt mondja Lev. 365. „Az elſő és leg-régibb (t. i. azok közzül, kik Deákos Magyar verseket írtak,) kire akadtam *Vilmányi Libetz Mihály* vala, a' ki midőn Krakkóban 1558. Eſzt. *Székely Istvánn*ak Világ' Krónikája nyomtattatott, a' Nyomtatók' hibájit jobbította, és ezen könyvnek elejére az Olvasóhoz illy verseket ragaſztott:

Ez könyvet valamelly Magyar ólvasándja magában — 's a' t.

A' másik a' kinek munkájára akadtam, nevezetes Írónk Túdós *Mólnár János* Úr vala. 's a' t.

Itt az egéſz XVII. Száz el van hagyva, 's a' mostaninak is nagy réſze. De a' XVI. Százban is lehet még feljebb menni az illyen versekre nézve Vilmányi Libetz Mihálynál. Én tsak az el-múlt Száznak mintegy közepéig is találtam 9. vagy 10. Magyar Íróknál illyetén Magyar Diſtichonokat, vagy is Deákos Magyar verseket; t. i. illyenek vagynak:

1. *Sil-*

1. *Silveſter János'* Magyar Új Testamentomának elején és végin. Nyomtt. 1541. Eſzt. Az elején való versek így kezdődnek:

Próféták által ſzólt réghen néked az Isten,
A' kit igért ímé végre meg-adta fiát.

Vid. *Joh. Ribini* Memorab. Auguſt. Confeſ. T. 1. pag. 52.

A' végin illyen versekben vagyon foglalva a' négy Evangyélisták' Írásaiknak, és az Apostolok' munkáikról írott Könyvnek ſummája. Így kezdődnek azok:

Elſő Réſz,

A' Chriſtus ſzületik, Józef Jegyesit nem akarja
El-hagyni, melltől tiſzta ſzüzen marad az.
's a' t.

2. *Bentzédi Székely István'* Krónikája előtt Vilmányi Libetz Mihályé. Nyomt. 1558. (Ezt említi a' nevezett Iró is.)

3. *Szepsi Korotz György'* Királyi ajándékja előtt *Körtvélyesi Jánosé.* Nyomtat. Oppenheimban 1612. 12-mo.

4. *Mólnár Alberté*, a' többek köztt a' Poſtilla Skultétika Elől-járó Beſzédében Lev. 4. és 5. a' hol *Túri Pál*nak a' *Calvinus'* Inſtitut. felől írtt ezen verseit: Praeter Apoſtolicas poſt Chriſti. etc. Magyarúl így fordítja:

A' ſzent könyvec után kiket a' nagy Apoſtoloc
írtac
Ennél jobb könyvet még ſoha ſenki nem írt.

Nyomt.

Nyomt. a' nevezett munka Oppenheimban 1617. 4-to.

5. A' Beketsi Templom' fel-ſzenteltetésének le-írásában Körtvélyesi Jánosé. Nyomtat. Cassán 1625. 8-vo.

6. *Pataki Fűsűs János* Királyok' tűköre ajánlásában és a' munkában is ſok helyen nyomt. 1625. 8-vo.

7. *Tejfalvi Tsiba Márton'* Romano Categorussa elejin *Kis-Marjai Veſzelin Pálé.* Nyomt. 1637. 8-vo.

8. *Miskóltzi Gáspár'* Ángliai Independentismussa végin *Beregi M. Jánosé.* Nyomt. Traject. 1654. 8-vo.

9. *Somosi Petkó János'* igaz bóldogſágra vezérlő útja előtt. *Posaházi Jánosé*, és Könyv-nyomtató *Rémius Györgyé.* Nyomt. Patak 1656. 8-vo.

Sáros Patak

Szombati János Prof.

Mint lehet a' gabonából, 's a' gyümölts fákról a' férgeket el-veſzteni?

Sprenger Baltazsár a' *Maulbronni* Hertzegi Kollégyiomban Prófeſſor 1784. Eſzt. illyen Túdósítást hirdettetett-ki:

Hogy valaki a' gabonából a' férgeket ki-veſzthesse, hányjon a' búza rakásra eleven vagy döglött rákokat. A' ráknak ſza-

gát

gát nem ſzenvedhetvén a' férgek, két három óra múlva kezdenek a' gabonából kimáſzni, 's két vagy három nap múlva pedig egéſzen oda hagyják azt. Az úgy neveztetett *Gazette d' Agriculture*, vagy a' ſzántásról és vetésről való Újſág-levelekben ſok példáji említtetnek ennek a' próbának, 's úgy dítsértetik, mint tsalhatatlan igazſág. Egy *Sceita di Opuſculi intereſſanti* etc. nevű Olaſz munkában vagy *Journálban* is vagyon ezen titokról emlékezet. — Ha a' rákot a' gyümölts fára fel-akaſztják, így meg lehet azt a' férgektől, bogaraktól, egerektől, vakondakoktól őrizni. De a' rákok' helyekbe, mikor azók ſzagokat el-veſztették, más új rákokat kell tenni.

Egy új Jegyzés az abrakolásról.

Ez előtt mint-egy 4. eſztendőkkel mind a' Német, mínd a' Frantzia Újſágokban kihirdettetett vólt az, hogy az abraknak egy harmad réſzét meg lehet kímélleni, ha azt, minekelőtte a' lovaknak adják, annak előtte egynéhány órákig vízben áztatják. Igen ſzép, és a' terméſzeti tapaſztaláson fundáltatott Jegyzés ez. Tudni való, hogy az abraknak nagy réſzét, emésztetlen egéſzen adják-ki a' lovak, majd felét tsak félig emésztik-meg. De ha az abrakot elő-

re

re vízben meg-áztatják, már annak egy harmad részére nézve a' meg-emésztés végett segíttetik a' ló' gyomra, — mert mind azt, valamit a' ló az illyen ázott abrakból megeszik, tökélletesen meg-emészti, 's minden abrak szemből erőt vészen a' ló magának: és így nem szükséges egyszerre annyi mértékű abrakot adni a' lovaknak, a' mennyit közönségesen szoktak adni nékik. Meg-lehet, hogy Hazánkban is a' Frantz és Német, 's azoktól tanúló Kotsisoknál sem éppen idegen már ez a' találmány, de a' régi közönséges szokást követő Gazdákra, 's tselédekre nézve szükségesen és hasznosan említtethetik.

Egy igen könnyű, próbáltatott és hasznos mód, mint kelljen a' sebet és az ütést gyógyítani?

Minden féle sebnek és ütésnek gyógyítására leg-jobb és könnyebb eszköz az, hogy egy pohár kút-vízben ólvaszszon-el az ember annyi sót, a' mennyi abban el-ólvadhat. Azután elegyítsen közzé annyi etzetet, a' mennyi a' víz. A' sebet tisztítsa-ki. Ezt az etzetes vizet lágyan melegítse-meg, áztasson-meg vele egy gyenge ruhát, azt tegye a' sebre, mellyet egy négyszeresen hajtott ruhával kössön-bé. Így kell tenni napjá-

jában háromſzor vagy négyſzer. Így kell tselekedni az ütödött réſzſzel is. Így a' ſeb meg nem evesedik, nedves időben is kin lehet vele járni, 's hamar meg-gyógyúl. De illyenkor a' ſebre flastromot nem kell tenni. Ez az eſzköz a' Stutgarti Gazdaſágról írott könyvben dítsértetik.

A' Találós Mese vólt *Lopó-tök*; a' Rejtett Szó N. *Görög* Demeter.

Találós Mese.

A' fejemen járok, fel-alá karikára kerengek,
'S minden lépésen földbe verem fejemet.
Még is az én Gazdám akkor veſzi haſznomat inkább,
A' mikor igy fejemet földbe, kövekbe verem.
Szathmárról.

Rejtett Szó.

Két magán és három mással hangzó betük
Vágják lovát annak kinek abraka ſzük.
Hármából ezeknek eſzſzük kenyerünket,
Három pedig illet halott kíséröket.
Más háromban ſzoktak állani vitézek,
Midön kardot fogni kéſzül erös kezek. —
Írta Kőſzegen G. A. Királyi hívatalban lévő Úr.

XIX. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. Mihály-Havának 2. Napján.

A' Levegő-égben való utazás' le-írásának folytatása.

Illy szerentsés és hirtelen való elő-menetelét látván a' *Montgolfier* Urak a' magok találmányjoknak: fel-tették magokban, hogy Lion Városában egy nagy makhinát készítsenek, mellyen ők onnan Párisba, vagy ha oda az ellenkező szél miatt nem lehetne menni, Marseillébe mennének. Ennek a' makhinának Diametere vagy általlója, a' hol leg-szélesebb vólt, vólt száz láb, és így az egész kerülete mint-egy 150. lépés. Fért belé 545,000. kubik láb Levegő-ég. Felemelhetett 9000. font terhet. Ezen makhina alatt vólt egy Galerie, vagy olly folyosó, mellynek kerülete 66. láb vólt, melly hat tüzelő embereket, 30. mázsánál több tűzre való matériát, makhinához tartozó sokféle szerszámokat, 's külömbb-külömbbféle portékákat el-bírt. Ezt a' nagy makhinát tsak az abban lévő kénköves fának tüzével meg-vékonyíttatott Levegő-ég emelte-fel. A' makhina 27. minúta alatt készen

vólt az indúlásra. Le-írhatatlan, melly nagy ſokaſág gyűlt légyen öſzve minden rendű emberek közzűl meſzſze földről is, ennek a' nagy próbának látására. Az Útazók minden ki-gondolható előre való kéſzűleteket meg-tettek a' meg-eshető ſzerentsétlenſég ellen. p. o. Ki-ki közzűlök Gázzal meg-töltetett akkora nagyſágú taſotából való golyóbisokat kéſzített, mellyek egy embert elbírnának, mellyeknek fából nyelcket tsináltak a' végre, hogy ha a' nagy makhina oda fel meg találna gyúladni, vagy más ſzerentsétlenſég adná magát elő, melly miatt a' makhinában meg nem maradhatnának: mint mikor a' Vízen-járók hajó-törést ſzenvednek; akkor ki-ki a' maga golyóbisának végét ragadná-meg, mint-egy essö ellen való umbellát, 's ki-ugrándozván a' Galeriéból, a' felhökön felűl-járó magasságból ſzép tsendesen ereſzkednének alá a' földre. Ezt a' nagy makhinát úgy gondolták ök, mint egy nagy tengeri gályát, azért is a' Lioni Fő Tiſztviseló Úrnak, kit *Feſſelles*nek hívtak: nevéről nevezték, az Útazók *Matrótzok*nak, vagy tengeri Hajós-legényeknek képeket viselték. *Pilatre de Rozier* pedig Hajós Kapitány vólt. A' makhina állott egy 100. kvadrát láb magas helyen, hogy azt a' Nézők láthatnák. Kéſzült pamukból való poſztóból, váſzonból, papirosból. De mikor fel akar-

akartak emelkedni, öſzve-hasadozott. Melly romlásnak okát Montgolfierek Roziernek, e' pedig amazoknak tulajdonítván, úgy öſzve-kaptak, hogy egymást tsak nem piſztolra hívták-ki: de midőn második próbát akartak tenni, akkor egymással meg-békéllettek. Ez a' második próba esett 1784. Eſzt. 19. Januar. Ekkor minek-utánna minden lehető gondoskodással, hogy többé kárt ne valljanak, a' makhina el-kéſzűlt vólna: hatan, úgymint, *Pilatre de Rozier*, *Montgolfier*. *Ligne Printznek a' Fija*, Gróf *Laurentzin*, *Markio d' Anglefere* és *Dampier* Urak, mindnyájan tengeri Hajós-legény ruhákba öltözvén, a' Galeriébe béſzállottak, a' makhinának fel-emelésére való tűzet meg-gyújtották, 's fél óra múlva, a' minden helyről együvé-gyűlt 300,000. főből álló ſokaſágnak láttára tsendesen és láthatóképpen fel-emelkedtek. Ki-mondhatatlan érzékenyſégét tsinált a' Nézőkben, midőn ezt a' ſzörnyű makhinát mint egy nagy hegyet az Ég felé fel emelkedni látták, a' mellyben lévő emberek, mind az épületnek nagyſága, mind a' magasság miatt, tsak ollyanoknak tetſzettek, mint a' kis gyermekek. A' makhinának illyen kéſzűlete, és az alatt a' Galeriében égő tűz, onnan feljűlről mutatták a' magok ſoha még nem láttatott felſéges formájokat, mellynek látásá-

ra a' Nézők, réműléssel elegyedett tsudálkozásra ragadtattak. Az Északi-szél fél felé vitte a' makhinát; de az Útazók fel felé a' magasságba akarván emelkedni, a' tüzet meg-nagyították, és 500. ölre, vagy 3000. láb magasságra fel-repültek. A' nagy tüztöl úgy néki melegedett a' makhina, hogy sok helyeken ropogni kezdett. Rozier már illy állapotban másszor is lévén, mikor t. i. leg-először illy próbát tett; észre vette, hogy ideje vagyon, hogy a' földre le-szálljanak. Azért a' tüzet meg-kevesítette, 's húsz minúta múlva nem messze a' helytől, a' honnan fel-emelkedtek, le-szállottak. Rozier Úrnak bátor maga viselete adott szívet az ő társainak, hogy félelem nélkül viseljék magokat, mellyért néki mind ők háládatosságot, mind a' Város különös tiszteletet mutattak.

Gyarmati Mihály született 1715-ben, Januáriusnak 13. napján, Felső Magyar-Országon, Debretzenben, Tokaj és Nagy-Várad között, egy régi Magyar Famíliából. Még gyenge gyermek korában, nagy hajlandóságot érzett magában a' fegyver-viselésre, és ugyan tsak katonáson neveltetett. Már 1730-ban, a' midőn még alig vólna 15, esztendős Tsászári szólgálatra állott, és egy

Hu-

Húſzár Regementben köz legényből (Kornétſágra) Záſzló-tartóſágra ment. Minekutánna pedig az a' Lovas Regement a' Hollándusoknak által-adatott vólna, esett Gyarmati a' Hollándusok' ſzólgálatjokba; de a' kiknél nem fokáig vitézkedhetett, mert a' békesség meg-kéſzűlvén, a' mondott Regement el-botsáttatott, és néki mint Hadnagynak eſztendei fizetés rendeltetett. De vitézi munkához ſzokott ſzíve, nem ſzenvedhetvén fokáig a' heverő életet, *Luknerrel*, *Aſztalos*ſal és *Brinky*vel, kik véle mindnyájan egy Regementben ſzólgáltak, és hasonlóképpen eſztendei fizetés mellett nyúgodalomra botsáttattak, Hannoverába ment, hogy ott egy Huſzár Sereget állítſon, a' mellynél 17. Decembr. 1757-ben második Kapitánnyá tétetett, Lukner alatt, a' ki Májorrá, és a' nevezett Huſzár Seregnek Fő-Igazgatójává lett. Itt tsak hamar tágas mezőre talált, a' mellyen vitézſégét és bátorſágát futtathassa. Egéſz jobb-karja vólt Luknernek, a' kitől ſok veſzedelmes dólgoknak végbe vitelére ki-küldetvén; mindenkor nagy ſzerentsével járt. Így nevezetesen 12. Juliusra virradóra 1759-ben reá ütött Luknerrel együtt, a' ki már akkor Fő-Hadnagy(*a*)

Jegyzés.

(*a*) Fő-Hadnagynak mondom azért, mert ha Ober-Lieutenántot Fel-Hadnagynak nevezem, a' kettőt egymástól helyesen meg-különböztethetem.

(Oberſt-Lieutenánt) vólt, a' Frantziák' Oberſterére Gróf *Deſſalles*re, a' ki 400. Karabélyosokkal *Mindenhez* közel, *Holzhauſen* nevű Faluban vólt, és azt, 168-ad magával rabbá tette. Ismét 20. Juliusban valami Lade nevű Faluból, el-űzte a' Frantzia önként katonáskodókat, (Volentiers) el-fogván közzűlök egy Tiſztet 30. Legényjével, minekutánna 300. Huſzárjával három ezeren kereſztűl vágta vólna magát, és azokat egéſzen ſzéljel-űzte vólna. Valamerre ment, mindenütt előtte járt a' rettegés, és az ellenſég még tsak neve' hallására is mindjárt meg-futamodott; minthogy 7. nap alatt, 10. ízben verekedvén az ellenſéggel, mindenkor győzödelmeskedett. Illy ſok vitézſégei Gyarmatynak ſokáig ſetétben nem maradtak; a' honnan ugyan 1759-ben Augustusban Elſő Kapitánnyá tétetett. — Alig lett Elſő Kapitánnyá, midőn Felſő és Alſó Vináriába, a' Haſſiai ſzéleken 500. Huſzárral, 1500-ból álló ellenſéges ſeregre ütött; és azt nem ſzinte egy fertály óra alatt el-kergetvén, belőle 200-at le-vágott; 300-at el-fogott, és egy ágyút nyert. — Minekutánna a' következendő eſztendőben meg-rettenhetetlen bátorſágának ſzáma nélkül való ſok jeleit adta vólna Gyarmaty, vitézſégének jutalmául 1760-ban 5. Aug. Májorrá tétetett. A' melly jutalomnak el-vétele után, még nagyobb

gyobb dólgokat vitt véghez. Mert a' midőn a' Lukner Corpusa' (ſerege) 1761-ben Hannovera és Thuringia között ſzállott vólna téli Kvártélyra: a' Göttingából és Nordheimból nagy ſzámmal reá ütő Frantziákkal Gieboldshauſennál és Werkshauſennál, gyakor tsatára kerűlt, a' kiket, Gyarmatytól, ki az egéſz Regementnek Lelke vólt, lelkesíttetvén, mindenkór ſzerentsésen viſzſza-vert. És azt lehet mondani, hogy ha a' tsak hamar következett békesség, vitéz tselekedeteinek határt nem vetett vólna, Gyarmaty igen nagyra ment vólna. — Hogy a' Lukner' Huſzár Regementje, a' mellyben Gyarmaty Fő Strázsa-Mester vólt, 1763-ban a' ſzólgálatból egy átaljában el-botsáttatott, és Generállieutenánt Lukner, azon való boſzſzúſágában 1. April. a' Frantzia ſzólgálatba állott: Gyarmaty meg-maradott Hannoverában, és élt a' maga példás hűſéggel ſzólgált Királyjának kegyelmével haláláig, melly történt 1771-ben 13. Január. melly az ő ſzületésének napja vólt, életének 57. eſztend. Vólt Gyarmaty több mint 50. verekedésekben, és maga kezével ſok ſzáz ellenſégnek ſzegte nyakát, a' honnan méltán lehet ötet ama nagy erejű *Scander*-béghez hasonlítani, és ha élne, nagy haſzonnal lehetne vitéz mejjét Generális Lukner ellen ſzegezni. Be-rekeſztjük a' Gyarmaty életének le-írását

egy Katonás ſzomorú Énekkel, mellyet *Klaudius* Úr kéſzített, és egy feje felibe való Írással. Az Éneknek Tzímje ez:

Egy Lukner Huſzárjának Panaſza, melly a' Májot Gyarmatynak Hannoverában *1771-ben 19. Január. történt temetésekor hallatott.*

Óh fajdalom! oda van vitéz Májorom,
Kiben ſirathatom Atyám' és Páſztorom',
Hol találok már én olly Jóakaróra?
A' ki figyelmezzen rám panaſzkodóra!
Ehez folyamodtam, midőn fegyveremtől
Meg-foſztattam vólna 's tsekély kenyeremtől,
Elébe terjeſztém gyáſzos ínſégemet,
'S mindjárt pénz' 's kenyérrel ſegíte engemet.
Hol pajtásnak monda, hol pedig fijának,
Gyakorlotta rajtam tiſztét hív Atyának.
Rakott aſztaláról etetett magával,
Vitézül ítatott a' leg-jobb borával,
Ha elől-hozódott a' nem rég' múlt hadról,
Mosolyogva beſzéllt a' Huſzári hadról.
Én pedig nem tudván víg ortzát mutatni,
Sóhajték, 's tsak némán akarék hallgatni;
De ő nyájasan mond: Fijam ne aggódjál,
Légy víg! 's bal ſorsodon ſemmit ne bánkódjál.
Bőv jutalmad néked a' te vitézſéged,
Nem tudja a' Király ſem azt, ſem ínſéged'!

Er-

Erre én is: Vajha tsak egy baj-vívásban
Lett vólna ő jelen, vagy egy riadásban!
Tudom! — De óh kinek jutott az eſzébe?
Hogy még kóldúlásra jusson életébe!
Ekkor, hallgass úgymond, 's nyomván a' markomba
Tiz tallért, meg-fojtá kezdett ſzóm' torkomba,
Mert az ajándékon nagy örömben vóltam,
'S örömemben kapván kezét meg-tsókoltam.
Azután pohárt tölt, 's adja a' kezembe,
Hogy a' *György* Királynak éltéért vegyembe.
Kapva kaptam hozzá, 's ugyan kettőztettem:
Eljen a' *György* Király! kiért vitézkedtem,
Ki az Úrban magát igaznak mutatta,
A' midőn mostani méltóſágát adta.
Mert az Úr az igaz jobban érdemlette,
Mint mi mind valakik forgottunk mellette.
Tudtára vólt néki az Úr' vitézſége,
Tántorgást ſoha nem esmérő hívſége.
'S ez az oka annak, hogy ő, és a' Haza,
Minket is az Úrban így meg-jutalmaza!
Emlegettük tovább az el-múlt időket,
A' ſok vitéz vértől izzadott mezőket,
Mellyeken fegyverünk' ki-köſzörült éle,
Fejet derekától ſokat el-metéle,
'S mint vertünk-meg ſokſzor egéſz ſeregeket,
Adván a' réſzéről ki-ki remekeket,
A' meg-ſzaladtakat millyen tüzzel űztük,
Egéſz záſzlók aljját rab-ſzíjra mint füztük.

Dítsértük nem egyſzer *Ferdinánd'* *(a)* bölts fejét,
Lukner' vitézſégét, 's Huſzárink' erejét.
Aſztalos pajtás ſem maradt-ki *Brinki*vel,
Ki mindenik kéſz vólt ki-kelni bár kivel.
Söt akár-ki vólt az ki jutott eſzünkbe,
Helyet adtunk néki hevült beſzédünkbe.
Rám is került a' ſor, 's az én fegyveremre
(Itt a' Májot ſzóllott a' betsületemre.)
El-mondta *Belſüncet* egykor hogy fogtam-el,
Kalapjánál fogva, 's hogy ſzalaſztottam-el.
A' ki meg-ijedvén, mind addiglan futott,
Míg nem nagy pihegve táborába jutott.
Hogy vagdaltam-öſzve hét Vasas-németet,
Mintha vágtam vólna ſzalma-kévét hetet.
Ismét, hogy fogtam-el harmintz Gránátérost,
'S hajtottam Nordheimba mint valamelly nyáj kost.
Különben ezeket ditsekedő tzéllal
Nem mondom, más is vólt övedzve atzéllal.
Sok Huſzárok tudom nagyobbakat tettek,
'S nálamnál koſzorút inkább érdemlettek!
Különösen amaz Regement' tzímere,
Gyarmat' kinek tízzel ért egygyik tenyere;
De

Jegyzes.

(*a*) Ferdinandus Brunsvicienſis Ductor Copiar. Foederatar. in Veſtph. et Ducatu Hannover.

De ki még is magát nem mondta egyszer is,
Jóllehet másokat meg-dítsért tízszer is.
Igaz hogy nem is vólt szükség beszéllgetni,
Maga vítézségét, 's dólgát emlegetni,
Mert tudtam ki légyen Gyarmaty Májorunk,
Kihez bízott minden Tiszti és Köz-sorunk.
*Márs*hoz hasonló vólt szép teste' formája,
Két sebbel kérkedett Magyaros ortzája,
Sokszor szemünk elől meszsze el-szaladott,
És míg észre vettük, tíz sebet is adott,
'S az ellenség ellen ollyankor vezetett,
Mikor már ő maga sokat el-kergetett,
Mint ifjú oroszlán vala ollyan bátor,
Előtte reszketett Frantz és Német sátor.
Egykor egy *Lajos*nak gyermekdéd vitéze,
Szalad felé karddal; e' pedíg tsak néze,
'S mikor közelítne, állj-meg! úgymond, kérlek.
De amaz kevélyen: majd ha főbe érlek,
Akkor Gyarmaty is ámbátor hogy szánta,
Ellene vitézűl éles fegyvert ránta,
S' úgy vágta kereszttül mejjét 's kaponyáját,
Hogy a' fegyver érte a' nyerge kápáját.
A' véres tsatákon a' foga szikrádzott,
Tíz húsz ellenséggel tsak kedvére jádzott.
Ha egy Király alatt illyen ezer volna,
Mondhatom a' Világ néki meg-hódolna!
Egybe-rontaná a' Törököt és Tatárt:
Nem vetne nékie a' Nagy-Vezér határt!

De

De jaj mit haſznál már minden vitézſége!
Halál miatt leve életének vége!
Teste itten fekſzik, négy ſzál deſzka között,
NagyLelke pediglenMennyekbe költözött!
Im jö hamvajiért a' Halál' ſzekere!
Gyáſzra van fordítva Májori fegyvere!
Melly míg Gyarmatinak óldalát kerité,
Tündöklött; de fejét már búba merité.
Vajha vólna ollyan, kit végſő ſzavában
Urnak tehetett vón' karjaban 's kardjában!
Mellyel ſok fél dühös ellenſéget rontott,
És ſok fekete vért kéméletlen ontott,
Mellyel ſok Frantziát küldött *Stíks'* vizére.
Hol éllel hol lappal tsapván a' fejére.
Jaj tátott torokkal áll Gyarmáty' ſírja!
Melly felett ſok Vitéz ſzemeit ki-ſírja.
Botsátják le felé testét a' vérembe,
Tsak a' neve marad emlékezetembe.
Hah! már puska dörgés hatja két fülemet!
Egéſz' el-ólvaſztja fájdalmas ſzívemet!
Im a' ſok füst között, melly ſzemem el-telé,
Emelkedik Lelke az Ég' vára felé!
Egyenest el-megyek a' Feleſégemhez,
Gyarmatit ſirató ſzámos gyermekemhez,
Meg-mondom, hogy eddig vólt ettől kenyerek!
De már ISTEN tudja kenyért kitől nyerek!
Így panaſzolkodik egy Vitéznek ſzája!
Kinek igaz Német mind tüdeje mája,
'S állván Gyarmatynak gyáſzos ſír-halmára,
Meleg záport hullat borzas bajúſzára!

Gyar-

Gyármaty' feje-felibe való Irás.

Egy Magyar fekſzik itt, Gyarmaty a' neve!
A' ki György Királynak ezer haſznot teve;
Serény vólt alatta ugró paripája,
Nem tudott híbázni ſoha a' puskája,
Ha tsak hozzá ért is ellenſég' fejéhez,
Bizonyosan esett a' lába-fejéhez.
Ostora vólt Párizs kevély hatalmának,
Bajúſza halál-hírt hozott Frantziának;
De ím most a' Halál magát is el-rontja,
Neheztelvén hogy már a' Frantz vért nem ontja.
Bizonyosan tudom, hogy az Égben vagyon,
Mert még Lucifer is retteg tőle nagyon.
Kit, ha hozzá fogna teremtettéjével,
Ki-űzne pokolból minden feregével!

Kőſzegen Cs. I.

Méltóſágos Báró Ortzy Lőrintz Úrnak a' Pozsoni Nevendékeknél lévő Emlékezete.

Saffó' rendi ſzerént.

Melly kegyetlenképp' 's ſanyarún uralkodſz
Emberek ſorsán te Halál! — Az érdemt,
Köz betsűlést, Haza' ſzép ſzerelmét
Semmibe hajtod?
A' keserves bűk' 's panaſzokra óh vad!
Meg nem indúlſz; még ſok ezer Könyörgés
Özvegyek' árvák' 's az egéſz Hazának
Könyve ſe haſznál?

Tud-

Tudtad, hogy majdan keseregni fogja
Ortzyt a' két ſzép Haza, ſőt kesergik
A' kegyes Múzsák; maga Márs el-estén
Jajra fakad még!
'S nem tekéntéd benn' Haza' drága fényjét;
Sem kinek Thémis maga adta kóltsát;
Sőt nyilad Mársnak nagy erős fijára
Löni méréſzléd!
A' kí ISTENnek jeles életével;
Nagy Királyjáért maga véré ſzánván;
'S Hazájának *(a)* le-fizette híven
Minden adóját. —
Még ſe mentéd-meg keserű nyiladtól! — —
Várj: de meg-boſzſzúl az örök ditsőség,
Melly az illy erköltst koſzorúzza, 's éltét
Viſzſza-tagadja!

Fehér György Pozsoni Nevendék.

A' Kép-metſzőkhöz és Könyv-nyomtatókhoz.

Ha ezen Urak közzűl még valaki nem hallotta az úgy nevezett Frankfurti fekete feſtéknek hírét, vagy nem tudta annak kéſzíte-

---

Jegyzés.

(a) Örök emlékezetre méltók Haza-nyelven ki-adatott Vers' darabjai, mellyek mind elevenſégekre, mind a' ſzéles Tudományra nézve, a' Pozsoni Nevendékektől leg-jobban kedveltetnek.

tetésének módját: ímé most azokkal közöljük azt, annak a' Köz-jóra ſzületett érdemes Tolvajnak Túdósításából, a' ki azt annak a' titoknak Értöjitöl alattomban ſzerentsésen ki-tanúlta, és el-lopta, 's a' Köz-jónak ſzeretétől indíttatván, tolvajſágát ki-vallotta illyen módon:

A' bor-ſeprűt, mellyből már az égett-bor ki-főtt, egy ki-feſzíttetett durva poſztóra, vagy váſzonra ki kell tölteni, hogy minden benne maradott nedvesség ki-folyjon belőle. Azután lapta forma tsomókba kell a' ſeprűt nyomni, 's ſzabad levegö-égen meg kell ſzáraztani. Ezeket a' tsomókat fazekakba kell borítani, a' fedőket pedig és az egéſz fazekat fazekas ſárral bé kell borítani. Minekutánna a' ſár a' fazekakon tökélletesen meg-ſzáradtt, a' fazekakat bé kell abba a' kementzébe tenni, mellyben a' Fazekasok edényt égetnek, az égetni való edényekkel egygyütt; mellyek mind addig ben maradjanak, míg a' több edények ki-égnek. Ki-vétettetvén a' fazekak, a' ſeprű tsomók fekete ſzén formává váltak; mellyek annál jobbak, mennél kevesebb hasadás esett a' tüzben a' fazekakon. Ezt a' meg-égett ſeprűt porrá kell törni, 's továbbá, mint a' Bétsi-korommal, úgy kell véle élni. Ezt a' tolvajſágot ki-hirdettette az úgy neveztetett Salzburger Intelligenzblatt is, 1785. 13. Jul.

A' Ta-

A' Találós Mese vólt *Sín-ſzeg;* a' Rejtett Szó *Ostor*, mellyben van *ſor*, *tor*. 's a' t.

Találós Mese.

Egy nagy Híd tarkállik ſok ékes ſzínekkel,
Leg-bőltsebb festői elegyítésekkel.
Bizonyos folyó-víz nem hajt-el ez alatt,
De ſok temérdek víz rajta felyűl haladt.
Nem jár ſenki rajta, de járhat alatta,
Nem tudja, nem látja a' ki meg-haladta.
Szathmárról.

Rejtett Szó.

Két elſő tagomnak ſzűzek haſznát véſzik,
Harmad' negyed' elſőt ſokan meg is éſzik,
Kettő ha aluſzik, négye fel-kőltheti,
Őrűl, a' ki hármát bőltsen kerűlheti,
Száj vagyok, nyelvem nints, még is meg-be-ſzéllem
Kinek mi baja van, ha frigyet köt vélem.
Írta T. Komáromi János Ts. P.

XX. LEVÉL.

Költ Komáromban Sz. Mihály-Havának 5. Napján.

AERON.

A Levegő-égben való útazás' le írásának folytatása.

Ezer hét száz nyóltzvan negyedik Eſzt. 4. Jun. *Fleurant* Úr és *Tibléné* Aſzſzonyom, Lion Városában a' Svétziai Királynak III. *Guſztávnak* ott létében, 's ſzeme láttára, hasonló Égi útazást tettek. Mind a' kettő igen hideg vérrel vált-meg földi lakó helyétől, 's bútsúztak is nem is az itt alatt valóktol. Tibléne, a' mint maga beſzéllte, azt gondolván, hogy még azon a' napon a' Mennyorſzágba fog érni, az örömnek borától úgy meg-réſzegedett, hogy annál inkább kezdett el-felejtkezni földi eredetéről, mentől meſzſzebb távozott a' földtöl, a' mellyből vétettetett, 's a' mellybe nem ſokára viſzſza-téréndő. A' magasságban lebegvén, mint egy *Júnó*, vagy *Iris*, többé a' halandókhoz ſemmi közét nem tartotta, 's magát a' halhatatlan Isten-Aſzſzonyok közzűl egygyiknek gondolta lenni. De midőn a' kedves képzelő-

dés így jádzik ő véle: a' Galerienek pádimentoma, mellyen állott, hirtelen ki-törik alatta, 's lyukasan marad. Hogy azért Aſzſzonyom a' halhatatlanſágnak tengeréből, mellyben olly vígan úſzkált vala, a' földnek alſó réſzeire ne ſüllyedjen, bal-lábát a' Galeria' ſzélinek vetette, a' jobbal lavírozott, vagy evedzett, bal-kezével a' Galerie' ſzélébe kapaſzkodott, a' jobbal pedig tüzelt a' makhina alá. Illyen nagy veſzedelem közt is Tibléné leg-kissebb meg-ijjedést ſem mutatott. Azonban olly magasſágra emelkedtek, hogy noha az Ég igen tiſzta és tsendes vólt is, mindazáltal a' föld ellőttök egéſz eklipſist ſzenvedett, 's azt ſzemeik elől elveſztették. Mikor a' földön lévő ſokaſág látta vólna a' Galerie' nagy lyukán által, mint kapaſzkodott bal-lábával 's kezével a' Galerie' ſzéléhez, 's mint lavíroz jobb-lábával Tibléné; ki-ki a' réműlés miatt tsak nem el-ájúlt, ki-törte, ki fejére kúltsolta kezeit: de Tibléné nevette a' félelmet, 's az ő nagy heroismusát tsudálhatta vólna minden, a' ki az ő ſzívébe bé-láthatott vólna. Illy kétſéges állapotjában is, mikor mind lábainak, mind kezeinek dólgok vólt, két záſzlót vetett alá Tibléne, — mert a' záſzló az, mellyel az Égi Útazók a' mért-földeket ſzoktákmérni. — Azonban ollyan ſzörnyű magasſágra emelkedett a' makhina, hol mind a' két

két Útazóknak füleik keményen kezdettek fájni, nehezen lélekzettek, az el-ájúláshoz közel vóltak. Azért kéntelenek vóltak le felé ereſzkedni. Még 12. ölnyire vóltak a' földtöl, mikor a' makhina nagy rohanással kezdett le felé ſietni, 's olly erőſzakkal ütődött a' földhöz, hogy annak látására a' Nézők mindnyájan meg-rémültek. A' makhina füstött vetett, 's a' füstbe keveredett Tibléné, midőn lábait a' Galérieből nagy erőſzakkal akarná ki-vonni, egygyik helyéből ki-ſitzamodott. Azonban hogy a' jelenlévők a' Tibléné azon való ſzomorúſágát, hogy az Eget a' földdel ismét fel kellett tserélni, engeſztelhessék, mindent el-követtek. Nem engedték, hogy ők hintón vonattassanak a' lovaktól, hanem őket ſzékekre ültetvén, magok vállaikon, mint győzödelmi ſzekéren úgy vitték haza. A' Madám meg akkor estve az Operába el-ment, hol a' jelen-lévő Svétziai Király néki egeſzſégére kívánta válni az Égi útazást, a' jelen-lévő nép pedig koſzorút tett ſejére. A' Király előtt fél óráig magnetizálták a' lábát, de leg-kissebbet ſem lehetett rajta ſegíteni.

23. Jun. Verſaillesben *Rozier* és *Proust* Urak próbálták, hogy mennél magasabban fel-emelkedhetnének. 4. óra 3. fertálykor, ágyú, dob, és muzsika ſzó között el-indúltak. A' makhinának kerülete vólt

230. láb. melly 25. mázsa terhet el-bírt. El-indúlván mint-egy 10. minútáig óldalaslag repült a' makhina, akkor a' tüzet meg-nagyobbították, 's sebességgel fel-emelkedtek, hogy tsak hamar a' fellegek közzé rejteztek, mellyeken is gyorsan felül-hatván, a' Napot ismét meg látták. De ezen tiszta helyről feljebb evezvén, újra hó fellegek közzé érkeztek, hol a' hó mind a' makhinát, mind magokat el-borította. Itt a' Barometer 9. hüvelykre, a' Termometer pedig a' 16. gráditsra esett. A' tüzet újra meg-nagyították, hogy a' mennyire tsak lehet az Eg felé fel-emelkedhessenek. Ott fen tévelyegvén a' Levegő-égnek rémítő pusztaságában, az egész természetben semmit egyebet nem láttak, hanem tsak a' szörnyű nagy hó rakásokat, mellyek a' Napnak azokba ütközött sugarait ő reájok tsudálatos fényességgel viszsza-verték. Ezeket a' hó hegyeket is meg-haladván, a' földtől 11732. láb vagy 1955. öl magasságban 10. minútáig repdestek, hol a' Termometer a' fagy' mértéken alól az 5. gráditson állott. El-indulások után 18. minútakor le felé ereszkedtek, hogy az el-veszített földet ismét fel-keressék, A' régi *Khaost* képzeltető fellegek közzül ki-verekedvén, azok alatt tiszta térségre találtak. Az ő alattok álló fellegek is olly tiszták és vékonyak vóltak, hogy

már

már azokon által, a' földet is valamennyire ſzemlélhették, hol egy minúta alatt a' télből tavaſzra költöztek által. A' föld ollyannak tetſzett nékik, mint valamelly kert, a' folyó-vizek, mint valamelly kitsiny bokrok; a' rétek, mint a' kertben lévő veteményes ágyak. Az erős ſzél olly ki-mondhatatlan ſebességgel vitte őket, hogy mikor már a' földhöz közelebb jártak, az ő alattok lévő Faluk, mellyek felett által-eveztek, a' gondolatnál ſebesebben láttattak ő mellettek el-repülni. A' földről ő hozzájok kiáltóknak ſzavokra, ſzólló-tsöveken feleltek; hol fel, hol alá, hol óldalaslag repültek tetſzések ſzerént, éppen úgy, mint a' madaraknak ſzokások. Egy Falu' közepére akartak alá ſzállani, 's midőn már a' ſokaſág karjait ki-nyújtva tartaná az ő el-fogadásokra, a' tűzet megnagyobbítván újra fel-emelkedtek, 's a' házak felett által-repültek, kiket az ebek, tyúkok, lúdak, 's más házi állatok látván, mint valamelly ragadozó madár előtt, búvó helyet kerestek magoknak, a' Nézők pedig el-tátott ſzájjal bámúltak utánnok. Végre egy erdő mellett való kereſzt-útra békével le-ſzállottak. Printz *Konde*, a' ki négy Vadáſzajival fel-kereste őket, nagy kegyelmeſſéget mutatott erántok, 's a' maga Városának Chantillinek feſtett képével meg-ajándékozta őket, a' mellyen a' hely, a' hon-

nan ök fel-emelkedtek, a' *Rozier'* nevével vólt meg-jegyezve. Verſaillesben Rozier 6000. font eſztendei fizetést nyert. Az Aeronautikának találásától fogva, e' vólt a' legſzebb és leg-meſzſzebb való Levegö-égbéli útazás, — mert *Rozier* és *Proust*, 3. fertály óra alatt, 72. órányi földet repültek-kereſztül. (A' többi következik.)

Miképpen kelnek-ki a' tsirkék tyúkmonyjokból Egyiptomban?

Minden állatnak az eredetje tojásból ſzármazik, éppen tsak azzal a' kölömbſéggel; hogy némellyek, minekelőtte Nap-fényre hozattatnak, az Anyjok' hasában a' tojásból ki-öltözködnek; és azért régi, 's híres az állatoknak azon oſztása, mellyben két felé oſztatnak, úgymint: Élő Fijakat ſzülő: *Vivipara:* és tojó állatokra: *Ovipara;* de már ma ezen oſztással meg nem elégedő terméſzeti tudománynak böltsebb Vizsgálójik harmadik oſztást is ſzerzettek; mellyben azon állatokat helyheztetik, mellyek bizonyos meg-határozott időkben tsak élő fijakat ſzaporítanak, más bizonyos időkben, tsak tojást; a' mint ez a' terméſzeti tudományban forgolódtaknál tudva vagyon. Már innen menjünk a' mi kérdésünkre; tudniilllik, hogy miképpen kelnek-ki tyukmonyjokból Egyiptom-

tomban a' tsirkék? Ezen kérdésnek eleget tészen *Chemniczíai Antal*, ki az ő Török útazásának alkalmatosságával írt könyvében erről illy módon beszél:

Égyiptomi hordozható kementzék (*Clibani*) mellyekben mesterségesen a' tsirkék tyukmonyjaikból ki-kelnek, szalmából vagynak el-készítve gömbölyű formára; körös-körül pedig agyaggal bé-kenettetnek; illy kementzének a' felső részén kis kerekes ablakotska vagyon, hogy így tsak harántékosan essenek a' sütő Napnak súgárjai a' tyukmonyokra; mert ha egyenesen sütnék azokat, minden bizonnyal meg-főznék, mivel itt, úgymond, a' Nap' melegéből annyit vészen magába a' föld, és annyira meg-tüzesedik, hogy már dél után mint-egy lehetetlen a' földnek melegségét tsak egy Mi Atyánk alatt is lábainkkal el-szenvedni, ha mindjárt saruinkba öltözködünk is; az itt lakosok mind-azonáltal mezítelen lábokkal, gyermekségektől fogva ehez már néki szokván, ezt könnyen el-tűrik; és ugyan azért annyira meg-vastagúl sarkokon a' bőr, hogy a' kalapáts ütéseit tsak éppen úgy érzik, mint mi nálunk a' lovak midőn patkoltatnak; annyira el-vastagúl a' lábok' sarka; és így már nem olly tsudálatos, hogy ezen rettenetes föld' melegit tovább is el-szenvedhetik. Mivel pedig az éjtszaka itt is valamennyire hí-

ves, azért hijjában melegítenék a' tyukmonyokat nappal a' melegebb fúgárok, ha ezen melegedés az éjtfzaka által el-fzéledne; ennek okáért a' már említett hordozható kementzéknek Dél felől egy kis ajtótskájok vagyon, Észak felől pedig lyuk hagyattatik; mellyen a' tyukmonyak alkalmatos melegségben tartatnak az ökör, vagy bial ganéj' égettetése által az egéfz éjtfzaka idején; és így már az éjtfzakai hideg nem árthat; nappal pedig a' Nap, ganéj által, mérték fzerént elegendő meleget költsönöz a' kementzével, mellynek az alfó lapos réfzén a' tyukmonyak rendel le-rakva vagynak; úgy mindazonáltal, ne hogy az egygyik a' másikat meg-ehesse; és így midőn ez tovább folytattatik, kevés napok alatt könnyű munkával a' tsirkék a' tyukmonyjokból ki-bújnak minden tojó tyúk' meg-űlése nélkül.

Írta Pozsonban 24. Aug. 1789. P. A.
4. eftendőbéli Kis Pap.

A Tsizmadíjákról vagy Vargákról.

Winkelmann emlékezik egy *Dreſzdai* földozó Vargáról, kinek életét Profeſſor Bernoulli *Nouvelles Literaires* nevű munkájában le-irta, hogy ennek egykor kedve ereſzkedett az Aſztronomiához, vagy az Ég-vizsgálás' Tudományjának tanúlásához.

Hogy

Hogy pedig ő ezen szándékában jóbban bóldogúljon, *de la Hirének Tables Astronomiques* névű munkáját Német nyelven megszerezte. A' munkával meg-esmerkedvén, kívánta annak Íróját is személy szerént esmerni. E' végre el-ment Párizsba 's ott a' vendégfogadóban a' mellybe szállott, kérdezkedödött, — mellyik útszában lakik — *de la Hire?* de senki sem tudta néki még csak nevét is, mert már akkor régen, úgymint 1718. Eszt meg-hólt vala, mellyen a' Varga úgy meg-haragudott, hogy Párizst azonnal ott hagyta, 's Dresdába ismét viszsza-ment. Ennek a' Vargának példája, alkalmatosságot ád nékünk ezen kerdésre: *Mi lehet annak az oka, hogy olly sokan találkoznak a' Vargák között, kik magokat a' tudományra adják, 's abban gyakran sokra is mennek?* Már *Fedrus* idejében gyakorolták ők ezt a' szokást: emlékezik ő egy Vargáról, ki alattomban Orvosi hivatalt gyakorlott. *Malus cum Sutor inopia deperditus, Medicinam ignoto facere coepisset loco.* Ide tzéloz ama régi köz-mondás is: *Ne Sutor ultra crepidam.* A' közelebb való időkből sok példákat lehetne a' tanúlt Vargákról elő-hordani. Ki nem hallotta ama halhatatlan emlékezetű Vargának *Hanns Sachs*nak hírét, a' ki nagy Poétának tartattatott? Ki nem esméri *Böh-*

me *Jakab*ot, a' kit a' maga idejebéli leg-túdósabb emberek is tsudáltak. Ama híres *Balduin Benedek* Vargának fija, 's maga is Varga, még is Amiensben leg-híresebb Professor vólt, 's a' régieknek tsizmájokról egy igen túdós munkát irt. A' *Dántzigi Kvakkerek* köztt a' két leg-híresebb emberek Vargák vóltak. Melly nagy titkokat fedeztek-fel a' Vargák a' Kémiában, p. o. A' *Bononiai Fosforus*, egy Bononiai *Kaſciorolo* nevü Vargának találmányja. *Leibnitz* emlékezik egy *Lejdai* Vargáról, a' ki ugyan maga tudatlan ember vólt, még is a' diſputatzióban annyira gyönyörködött, hogy ſoha egy Akadémiai disputatziót ſem múlatott-el. Egyſzer egy esmerőse kérdette tőle, mikor el-tátott ſzájjal hallgatná a' diſputálókat, — tudſz é Deákúl? Nem úgymond, nem is akarom magamat fáraſztani, hogy a' Deák nyelvet meg-tanúljam. Akkor ismét ama kérdezte: hát miért jösz az Akadémiába, hol tsak Deákúl beſzéllnek? mert úgymond ſzeretek a' disputálókról ítéletet tenni, ki jobb közttök. De hogy tehetſz ítéletet, holott nem érted mit beſzéllnek? Mikor úgymond látom, hogy valamellyik boſzſzankodva disputál, a' felől azt tartom, hogy a' nem győz. *Gőz in Selectis ex Hiſtoria litteraria* egy egéſz Réſzt tőltöttbé a' túdós Vargák' nevekkel, mellyhez

még

még meg annyit lehetne adni. Meg-érdemlené a' ſzorosabb vizsgálódást, hogy mehetnek ezek az emberek annyira a' tudományokban? Az olly mesterſéget gyakorlókban, mellynek a' tudományokhoz vagyon valami közök, ez nem tsuda. Ez az oka, hogy a' Mólnárok köztt ſok Mekhánikusok vagynak, kik orgonákat, órákat, 's más mesterſéges makhinákat tsinálnak. A' ſem elég felelet itt, hogy az olly embereknek, kik űlve dólgoznak, elég idejek vagyon a' gondolkodásra, mert így más Mester emberek köztt is ſzinte olly ſok Túdósoknak kellene találtatni, arra pedig nints példa. Találtatnak ugyan más Mester-emberek köztt is éles elméjüek. p. o. Nem régen lakott *Franekerben* egy *Ejse Ejſinga* nevű gyapjúfűsülő, a' kinek ifjúſágától fogva a' mekhánikára nagy hajlandóſága lévén, egy álmélkodásra méltó makhinát tsinált. — Ez a' makhina egy *Syſtema Planétárum*, melly a' plánétáknak 's tsillagoknak útjokat mutatja, de ezen egy *Ejſinga* mellé lehet tíz túdós Vargát találni. A' ki valaha *de la Hírének* táblájit látta: 's ezt a' *Winkelmann*tól említtetett Vargát meg-gondolja; annak tsudálkozni kell azon, millyen nehézſégeket győzhet-meg, 's mire mehet a' ſzorgalmatosság. Az illy példák meg-érdemlenék, hogy emlékezetben maradnának, hogy azok-

oknak ellenekbe lehetne tenni, kik minekelőtte valamelly munkához fognak, annak nehézségétől már előre el-ijjednek. Munka nélkül igen kevés nagy dólgot lehet tselekedni: de a' ki nem restelli; ollyan tehetségeket tapaſztalhat magában, mellyeket ſoha nem hitt vólna magában lenni mind addig, valamíg azokat fel nem ſerkentette. A' Dreſzdai Varga de la Hírének táblájit meg-értette, 's annyira ment, hogy a' Petersburgi és Berlini Akadémiákban nagy ſzólgálatokat tett: ſok Túdós pedig mihelyt az a † b — meg-látja, azonnal meg-retten tőle, mint valamelly boſzorkányſágtól. Vittenbergában is vólt egy ember, a' ki a' füveknek ſzorgalmatos vizsgálásokra adta magát. Egyſzer egy estve egy *Botánikus*, vagy *Füvekről tanító* könyvben ólvasta, hogy éppen abban az időben ſzokott egy igen ritka plánta az Olaſz-Orſzági havasokon virágozni: azért reggelre kelvén, bé-zárta házát, 's el-ment a' plántának fel-keresésére, még pedig gyalog. Senki ſem tudta felőle hová lett, 's már mindenek el-veſzettnek tartván, mikor többé ſenki nem is tudakozódott felőle, ſok hetek múlva a' havasokon ſzedett plántákkal meg-rakodva haza vetődött, 's minden indúlat nélkül beſzélette, hogy ő *botanizálni*, vagy fű vizsgálni vólt. *Klaudius Belurgerius*, annyira gyönyörködött *Homerus*ban, hogy ő azt ſzámta-

talanſzor által meg által-ólvasta, 's a' templomban is kezében tartotta; egyſzer arra is kívánſága érkezett, hogy azokat a' helyeket, mellyeket *Homerus* említ, maga ſzemejivel is meg-nézegesse. Eleget kérték baráti, hogy olly hoſzſzas és veſzedelmes útra ne indúljon-el; de vele ſemmire nem mehettek, hanem *Velentzében* tengerre űlvén el-ment *Egyiptomba*, hogy onnan *Azsiába* által-útazzon: de *Alekſzándriában* meg-betegedvén meg-hólt, 's kivánſágának nem tehetett eleget. Az illyen meg-mozdíthatatlan állhatatossághoz nem kell ſok tudomány. — Talám még ma is él Német-Orſzágban egy ember, a' ki egynéhány eſztendőkig *Londonban* lakott. Az oda való kalap annyira meg-tetſzett néki, hogy onnan viſzſza-jövén, egynéhányat hozott magával. De azok el-fogyván, az egéſz *Imperium*ot öſzvekerestette *Londoni* kalapért, és midőn ſohol nem talált, Postára űlt, Ángliába útazott, 's egy tsomó kalappal onnan ismét haza ment. A' kinek az az ajándék adatott, hogy a' maga gondolatját ollyan nagy *enthuſiásmus*sal vigye véghez, hogy attól ſemmi nehézſég el ne rettentſe ötet, az valójában nagy dítséretre méltó, ha valamelly nagy és haſznos dólgot akar véghez vinni: de az a' kár, hogy az illyeneknek ritkán vagyon annyi tehetſégek, hogy tselekedeteknek elejét

jét 's utolját okos ember módjára jól meggondolnák. Az az ember a' ki kalapért *Londonba* ment, nem gondolta-meg, hogy egy levelet oda küldeni nem került vólna annyi fáradſágba és pénzbe, mint magának el-menni. A' *Dreſzdai* Vargának ſem jutott eſzébe, hogy otthon végére kellene elöſzör menni, ha vallyon *de la Hire* él é még *Párizs*ban, és vallyon egy *Frantziá*val, a' kinek munkájának ö Német fordítását ólvaſta, tud é *Frantzidúl* beſzélleni? Éppen illyen dolog történt egy falusi *Anglus* Papon, kit *Primrose György*nek hívnak. Ez által-ment *Hollándia*ba, hogy *Amſterdám*ban *Anglus* nyelvet tanítſon. A' ſzél, így írja maga *Primrose*, igen jól ſzólgált a' tengeren, és midön rövid idö alatt által-mentünk, *Amſtelodám*nak egy útſzájába, mintha a' fellegekből estem vólna le, be-vetödtem. Leg-kissebb idöt ſem akartam hijában tölteni, hanem azon vóltam, hogy mennél elébb találhassak ollyanokat, kiknek az *Anglus* nyelvben letzkét adjak. Azért két három tiſztes Urakat, kiket az útſzán elö-találtam, meg-ſzóllítottam; de egymást nem értvén, velek ſemmire nem mehettem. Akkor jutott eſzembe, hogy ha én a' *Belgát Anglus* nyelvre akarom tanítani: elöſzör magamnak kell ö töle *Belgául* tanúlnom. Mint eshetett a' meg, hogy én illy nyilván ſzembe-tünö ne-

no-

nehézséget által nem láttam, azt ez óráig sem foghatom-meg, de a' bizonyos, hogy *Angliá*ban az soha eszembe sem jutott, hogy én *Belga* nyelvet nem tudok.

A' Találós Mese vólt *Szivárvány*; a' Rejtett Szó *Tükör*.

Találós Mese.

Méltán rendesebb állatnak mondhat az Ember
Engem', kit sokszor jól tudnak nagyra betsülni;
Egy kis idő múlván meg-vetnek, félre kirúgnak;
Mindenik ütni akar; késztül meg-rontani gyermek;
Gazda, tseléd, és más több illyen népe a' háznak
Sebre sebet sokszor gyüjt; jaj már árva fejemnek!
Ennekutánna hamar még Ország-útra ki vetnek.
Úgy de tsak érkezzék fagyláros zűrzavar Égből;
Tud bezeg én hozzám folyamodni akárki is akkor:
'S gyógyítják már is sebeim'; mellyekbe hevertem;

Imé

Ime ſzegény, gazdag már is nagyon engem' ölelnek;
Minden Városban 's faluban rám hidd-el, akadhatſz.
Sött azon egy házban némelykor többen is élünk:
Szoktam lakni, mi több? egy tiſzta ſzobába Királlyal;
Erre ha vígyáztál; engem könnyen ki találhatſz.

Rejtett Szó.

Betegnek haſználok, az épet ſem ſértem,
Sokan meſzſze földre el-útaznak értem.
Fejem 's végſő lábom elő olly réſzt állat,
Mellyet félt, 's melly nélkül nem él ſemmi állat.
Fejem nélkül nagyobb haſznom mondhatatlan,
Hány állatot tartok meg-ſzámlálhatatlan,
Siet minden állat hozzám ſok jó végre,
Lakásra, haſzonra, vagy gyönyörűſégre.
Vesd-ki a' hasamat, úgy is haſznos léſzek,
Takartatnak velem ſok likak, ſok réſzek,
Öt tagomnak hárma nélkül nem jó lennem,
Semmire ſem betsülſz ha meg nem leſz bennem.

Szathmárról.

XXI. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. Mihály-Havának 9. Napján.

A' Levegő-égben való utazás' le-irásának folytatása.

Tizen-nyóltzadik Jul. ismét kedve ereſzkedett *Blanchárd*nak egy Égi útat tenni. Kéſzített azért egy makhinát mellybe egy *Boby* nevű társával 5. óra 15. minútakor bé-ült, 's a' jelenlévő Nézőktől bútsút vévén fel-emelkedtek. De tsak hamar egy hideg erős ſzéllel kellett nékik oda fel küſzködni, hol olly veſzedelemben vóltak, hogy a' Nézők nem vártak egyebet, hanem hogy ők a' földre alá essenek. Ők pedig illy veſzedelemben is nem tsüggedtek-el, hanem a' mint lehetett eveztek, 's hatod fél órakor egy igen kies és tsendes Égi térſégre érkeztek, hol a' Barometer 20. hüvelykre leſzállott. Itt múlattak ők 4. minútáig, ſzemlélték a' meg-mérhetetlen horizont, mint a' földnek valamelly partját; a' fellegeknek ſzépſégeket, mellyek ő alattok úgy tetſzettek, mint a' tengernek hánykódó habjai, 's a' néma tsendesség ki-mondhatatlanúl nevel-

te az ő érzékenyſégeket ; hol örömökben dallásra is fakadtak. Bobynak kedve érkezett magasabbra emelkedni ; azért mind ketten erősen evezvén, 6. óra tájban arra a' magasságra értek, hol a' Barometer 20. hüvelykre le-ſzállott, a' Termometer pedig a' 9. gráditson vólt. Újra ſzeles helyre értek, a' ſzél ſzörnyű ſebességgel vitte őket, ők pedig azt hogy vitetnek nem érzették. Mert oda fel ſemmi objektum vagy dolog, mellyet látna, 's mellyhez maga helyét hasonlíthatná az ember nem lévén, nem lehet az egy helyben való lételt, 's a' mozgást egymástól meg-külömböztetni. Blanchárd nem tartván tovább bátorságosnak ezt a' helyet, alá felé igyekezett, 's 6. óra 6. minútakor olly alá ſzállottak, hol a' Barometer a' 25. hüvelyk lineán állott. Már a' földön lévő házakat is meg-külömböztethették, de még az embereket meg nem esmérhették, a' kiket ők magok záſzlójokkal köſzöntvén, onnan tovább indúltak. Távolrol meg-látták Neuvchatel Városát, Boby ott a' maga barátjainál egy vizitát akart tenni, Blanchárd pedig a' tengert akarta látni. Fel-emelkedtek azért olly magasságra, hol a' Barometer 20. hüvelyk és 6. lineán állott. Minekutánna mint-egy 6. minútáig azon a' helyen múlattak vólna, a' nagy hideg miatt meg-éheztek, hol vatsorához űltek, 's ittak elő-

elöſzör az egéſz Világnak, azután Rouen Városának, végre Neuvchatelben lakó barátjaiknak egéſzſégekért. 6. óra 12. minútakor, midön a' Barometer ismét 22. hüvelyken és 4. lineán állott, a' Termometer pedig a' 12. gráditson vólt, egy palatzk bort, minthogy azt roſzſzaſága miatt meg nem ihatták, alá vetettek, mellyből a' bor ki-folyván, úgy látſzott a' nékik fel felé gözölögni, mint a' kéményből fel-menő füst. Azonban el-érkeztek Neuvchatel Városa felébe, hol jó barátjaikat köſzöntötték, 's 6. óra 15. minútakor feljebb emélkedtek, 's Napnyúgot felé ſiettek; melly útban minekutánna egy vastag felleges helyen által-mentek, látták a' tengert, melly a' Naptól, mint egy tükör úgy tündöklött, hol midön lejjebb ereſzkedtek vólna, meg-esmérték, hogy azok a' feketeſégek, mellyek mint egy kis punktum a' tükörön, úgy láttattak, nagy tengeri gályák vólnának. Az idő már estve felé vólt, azért ſzükſégesnek látták, hogy a' földre alá ſzálljanak. Le-ereſzkedvén olly alatsonyſágra, hol a' Barometer a' 26. hüvelyket mutatta, a' tenger mellett 2. minútáig a' föld ſzíne felett óldalaslag repültek, kik midön a' ſok embereket feléjek ſzaladni látták, egy kaſzálló rétnek végén tsendesen le-ſzállottak. De midön az öſzve-gyült Pataſztſág ennek az új tsudának látására nagy

zajgást indítana, az Útazók ott hagyták azokat, 's minthogy igen tsendes idő vólt, tsak az evező' segítsége által 1200. láb magasságra emelkedtek, 's a' még is lármázó Paraſztokat onnan felülröl intették a' hallgatásra. A' Paraſztok ezen dólgokat látván és hallván, némellyek kezejiket törték, mások térdre estek, a' félelmesebbek pedig a' dólgot ſzaladásra vették. A' kik bátrabbak vóltak, kiáltoztak az Útazókhoz: Istenek vagytok é vagy emberek? adjátok tudtunkra! Amazok pedig feleltek: Mi is emberek vagyunk, mint ti; és hogy azt el-hidjétek, ímé a' bizonyſág! akkor mentéjeket, nadrágjokat, tzipellőjöket le-vetvén, alá hányták, mellyeket a' Paraſztok a' nagy buzgóſág miatt darabokra ſzaggattak, 's mint valamelly ſzent ereklyéket magokkal el-vittek. Az el-ragadtatásba merült Paraſztok térdre hullottak, 's ezeknek a' felſő Világiaknak ki-terjéſztett kezekkel hódoltak, a' kiknek ábrázatjokon a' belſő örömnek eleven képe mutogatta magát; némellyek azon való nagy meg-illetődésekben, hogy a' Mennyei Angyalok is Frantzia módira vágott kalapot viselnek, 's nadrágjok is ollyan, mintha az a' Párizsi Szabó Fakultásnak leg-újabb remeke vólna, az édes örömnek egymást érő könyveit hullatták. Azonban az Útazók lejjebb botsátkozván, a' kaſzálló felett olly közel re-

repültek óldalaslag, mint a' lepkék ſzoktak a' virágok felett lebegni, végre ſzép tsendesen le-ereſzkedtek a' földre, kiket a' Paraſztoknak ſokaſágok körül-vévén meg-némúlt hallgatással nézett. 7. óra 32. minútakor ſzállottak-ki a' földre, melly az ő el-indúlásoknak helyétől 15. órányi meſzſzeſégre vólt. A' Paraſztok kérték őket, hogy üljenek-bé hajójokba, mellyet ők meg-tselekedvén, a' Pap' házához, melly oda egy fertály óra vólt, vállaikon vitték, kik azon való örömökben, hogy az Angyalok, nem tsak Frantz módi ruhát viselnek, hanem Frantzia nyelven is beſzéllnek, ollyan lármával vóltak, hogy az Útazók kénteleníttettek azokat azzal ijjeſzteni, hogy ha nem hallgatnának, ők ismét fel-mennek az Égbe. A' Pap' házától ismét a' kastélyba vitték őket a' Paraſztok, melly a' Parokiális háztól fél órára esett, és hogy annál nagyobb tiſztességet mutassanak nékik, a' hajót tsak újjok' hegyén tartották. Ki-ſzállván az Útazók a' hajóból, két Dámák ültek az ő helyekbe, 's magokat abban arra a' helyre vitették, hol az Útazók azon az éjtſzakán háltak, hol az aſzſzonyok gyermekeikkel egygyütt abban emlékezetnek okáért egymás után bizonyos ideig ültek.

Nevezetes út az, a' mellyet tettek *Blanchárd* és *Jeffries* 1785. Eſzt. 7. Január.

Ángliának ki-kötő-helyéből Doverből Frantzia-Orſzágnak Kalais nevű ki-kötő-helyére. 1. órakor vólt az indúlás. A' Nézőknek tsendes hallgatások köztt fel-emelkedtek, a' midőn Blanchárd kalapját és záſzlóját kezeiben tartván bútsút vett a' jelen-lévőktől, mentekben hol fel-emelkedtek, hol alá ſzállottak, 's a' tengeren Hajózókat köſzöntötték. 4. órakor Gvines mellett, melly Kalaishoz két óra, az úgy neveztetett arany mezőn, hol 1516. Eſzt. VIII. *Henrik* Ángliai, és I. *Ferentz* Frantziai Királyok egygyütt vóltak, le-ereſzkedtek. Kalaisban megvendéglették őket, hol magokat, úgy mutogatták, mint a' kik a' halandók közzűl a' tengeren által leg-előſzör repültek, 's a' *Dedalus*' meséjét valóſsággá változtatták. Már más fél órakor látták őket meſzſze látó tsöveken a' Frantzia Parton-állók, 2 ½ órakor pedig ki-értek a' Frantzia partra Kalaistól más fél órára a' Boulognei úton. Ott le felé ereſzkedvén, minekutánna azt a' környéket megſzemlélték, fel-emelkedtek 's Omer Varosa felé mentek, 's végre fél óra múlva, Kalaistól mint-egy két órára le-ſzállottak. A' Kalais Városbéliek meg-hallván az ő el-érkezéseket, elejekbe mentek nékik. Minthogy jó ſzelek nem vólt, az az oka, hogy 3. óra telt belé, míg a' tengeren által-repűlhettek, mellynek a' ſzélessége Dovertől Kalai-

laiſig 6. Német mért-föld. A' Frantziák a' házakon, 's tornyokon záſzlókat lobogtattak, ágyúztak, 's mint a' nagy innepeken ſzokás, harangoztak; a' Város' Birája egy arany piksist ajándékozott Blanchárdnak, mellyen az ő útazások ki vólt metſzve, megtiſzteltetett a' Kalais Városbéliektől Városi ſzabadſággal 's polgárſággal. Örök emlékezetnek okáért, mint régen a' *Kolumbus'* hajója, az ö Égi-hajójok a' Fő Templomba bé-vitetett, a' helyen pedig, hol le-ſzállottak, egy emlékeztető oſzlop emeltetett.

Más nevezetes útazásokat el-hallgatván, tsak a' híres *Pilatre de Rozier*nek ſzomorú történetét említjük. Ez a' híres Égi Útazó Kalaisból Doverbe akart a' Frantzia Udvarnak költſégén által-útazni *Romain*nal, a' Parlamentum' Prókátorával. Nem tudatik, mi okozta légyen ſzerentsétlen eseteket. A' magasságból alá estek, 's mind a' ketten öſzve-ſzakadozva találtattak-meg. A' Pilatre' testében a' fejétől fogva a' lába-újjáig ſemmi épſég nem vólt, a' fejét alig lehetett megesmérni, hogy ember fő vólt, ſzemei, órra, agya-veleje, fogai mind oda vóltak, mejje, óldala, háta öſzve-romlottak, karjai, ſzárai ſzámlálhatatlan darabokra törtek, egygyik ſzáráról a' lába-feje el-ſzakadtt. Ezen Bóldogtalanoknak testeik 15. Jun. 1788. Boulogne Városába vitettek, koporſó helyett a'

magok Égi-hajójokba tétettek, 's el-temettettek. Pilatre el-indúlása előtt, Anyját, 's Húgát a' Király' kegyelmébe ajánlotta, a' ki azoknak hóltig való eſztendei fizetést rendelt. Meg-jegyzésre méltó, hogy mind a' kettőnek zsebben való órája épſégben megmaradott. — —

GEOGRÁFIA.

Tunkin, Buthár és Tatár-Orſzág.

Tunkin-Orſzágban, melly a' Napkeleti Indiának egy nevezetes réſze a' Ganges folyó-víz mellett, mikor a' házasok egymástól el-válnak, az el-válásról való levélnek a' Férjfijak a' magok neveket tartoznak alá írni. Illyenkor az el-válás ſem nem gyalázatos, ſem nem káros. A' gyermekekre a' Férj visel gondot; az aſzſzony újra férjhez mehet. Többnyire a' férjfijak két feleſéget tartanak; noha többet is ſzabad tartani.

A' Buthárok a' ſzép leányokat 's aſzſzonyokat drága pénzen ſzokták vásárolni, 's el-adni. A' lakodalom előtt a' Völegény a' maga Mátkájával nem beſzéllhet. Mikor egybe-kelnek is, egymástól távol állanak, 's a' Pap' kérdésére meſzſzéről felelnek. A' lakodalmi ebéd után a' Völegény nagy kíſérő ſereggel mégyen a' Menyaſzſzony' házá-

zá-

zához, 's akkor engedtetik-meg elöſzör, hgy eggyütt beſzélljenek. De ez a' beſzéllgetés tsak rövid ideig tart. Estve ismét meg-látogatja a' Menyaſzſzonyt a' Vőlegény, 's annak, a' ki már akkor az ágyban fekſzik, minden aſzſzonyoknak jelen-létekben mellé dűl, de tsak egy ſzempillantásig. Ez a' múlatſág 's a' lakodalom három napokon tart, 's az említett játéknak a' harmadik estve vége vagyon. Negyedik nap a' Vőlegény a' maga házához viſzi a' Menyaſzſzonyt. De ha benne valamit veſz' éſzre a' mit nem ſzeret, viſzſza-küldi Szüléjinek.

A' Mahumed' vallását követő Tatároknál bizonyos atayafiſágok köztt az egybeházasodás tilalmas. A' Pogány valláson lévők pedig magok testvérjeiket is el-veſzik.

Nintsen olly ſetétſég, és nintsen olly halálnak árnyéka, a' hol el-rejthessék magokat az álnokſágnak tselekedői. Jób. XXXIV. ℣. 22.

*Elihu*nak ezen mondásának igazságát bizonyítja im' ezen példa.

Német Orſzágnak egy Városában 1785. Eſzt. egy Sír-ásó ſírt ásott. A' helyen, hol a' ſírt ásta, talált régi ember tsontokra, mellyek köztt vólt egy kaponya is: ezeket a' tsontokat félre hányta ő, hogy majd el ké-

ſzülvén a' ſír a' tsont tartó kamarába vigye. A' ſírt ásogatván az ember, a' rakás tsontra teként, 's látja, hogy a' kaponya mozog, mellyet látván kezd rajta tsudálkozni, hogy lehet az, hogy a' kaponya mozogjon, holott már azt ő a'ſírból régen ki-vetette. Hogy annak-okát ki tanúlhassa, ki hág a' ſírból, kezébe veſzi a' kaponyát, nézi, 's tſudálkozása azonnal meg ſzűnik; mert látja hogy egy nagy béka vagyon benne, a' melly mikor mozdult, az üres kaponyának is kellett mozdúlni: a békát ki verte belőle földestűl egygyütt: még egyſzer belé teként a' kaponyába: 's éſzre veſzi hogy egy vas ſzeg nyúl belé, melly a' tsonton által vagyon ütve. Valamint a' mozgásnak, ugy ennek a' ſzegnek látására is kezd az ember tsudálkozni, 's mindjárt ez a' kérdés támadtt ő benne: hol vette magát a' ſzeg? Előſzör úgy gondolkozott, hogy mikor már a' teſt a' koporſóban vólt, akkor ſzegezhettek azzal valamit a' koporsóra: de midőn látta, hogy a' ſzeg méllyen vagyon a' kaponyába bé-botsátva, ezen gondolatját meg-változtatta. Mennél tovább nézegeti a' ſzeget: annál inkább tsudálkozik: végre arra határozza-meg magát, hogy a' dolgot másokkal is közölje. A' kaponyát azért hóna-alá véſzi, bé-mégyen a' Predikátórhoz, 's meg mútatja néki: mellyet a' Predikátor látván, ő is kezd tsudálkoz-

kozni, 's kérdi a' fír-ásót, nem tudja e' ez előtt ki temettetett-el azon a' helyen? A' fír-ásó felel: Én nem régen vagyok fír-ásó; de az Atyám ebben a' hivatalban vénült-meg: ő alig ha meg-nem tudja mondani; mert jól em lékezik reá, sok esztendőkkel is ez előtt, kit hová temettek? A' Prédikátor hívatja az öreget, magával egygyütt ki-víszi a' fírhoz, 's kérdi - nem emlékezik e' reá; régen kit temethettek-el azon a' helyen? Az öreg egy kevés gondolkozás után azt mondja; Úgy tetszik néki, míntha ez előtt, mint-egy 20. esztendőkkel oda egy Kovátsot temettek vólna, (a' Kovátsnak a' nevét is meg-mondotta) a' kinek Özvegye tsak hamar ismét férjhez ment, és férjével egygyütt most is él. A' Prédikátor a' halottaknak mátrikulájokban fel-keresi, mellyik esztendőben hólt-meg az említett Kováts, 's úgy találja, hogy az előtt 28. esztendőkkel hólt-meg. De még ebből nem lehetett meg-tudni, hol vette magát a' vas-szeg a' Kováts' Kaponyájában. A' Prédikátor a' Város' Birájához mégyen, 's a' dólgot meg-beszélli néki: a' Biró némelly öreg emberektől titkon tudakozódik a' Kováts felől, tudnák é, mint élt a' maga feleségével? azok azt felelték, hogy azok mindenkor szép életet éltek: a' Kováts gazdag, de egynéhány esztendőkkel halála előtt beteges és gyakran ágyban fekvő vólt,

és minthogy gyermekjek nem vólt, testamentom ſzerént, minden jóſzágat a' Feleſégének hagyta. Ez a' felelet nem hogy vádolta vólna az aſzſzonyt, hanem inkább mentſégére vólt néki. A' Bíró 's a' Tanáts (minthogy kétſéges vólt, ha nem hibázik é az öreg Sír-ásó a' rélátzióban,) a' dólgot nem akarták tovább ſürgetni. De a' Bíró maga a' Prédikátorral ſzóllott, hogy hívaſſa magához az aſzſzonyt, tsendesen tudakozódjon tőle, mint élt elſő Férjével, 's az miképpen hólt-meg? Az aſzſzony el-mégyen a' Prédikátorhoz; 's mikór az kezd tőle kérdezősködni; olly bátor 's okos feleleteket téſzen, mintha azokat a' tiſzta ártatlanſág ſzóllaná; egyſzersmind a' Prédikátornak illy ſzokatlan kérdeződésén az aſzſzony nagy tsudálkozását és meg-indúlását jelentette; mellyet midőn a' Prédikátor éſzre vett, külömb-külömb okait adta kérdeződésének, ſemmit nem jelentvén-ki abban, mitsoda gyanúſág ſzólgáltatna arra alkalmatosságot. Ezek így meg-esvén, akkor a' dólgot abban hagyták, míg valakinek eſzébe jutott, hogy az aſzſzonynak mostani férje, annak elſő férjének legénye vólt, és mihelyt az öreg Gazda meg-hólt, ez a' legény az aſzſzonyt másik héten mindjárt el-vette, 's az aſzſzonynak is ettől a' második férjétől egy gyerme-

ke

ke idő előtt lett. Ezek a' környül-állások, újra mindenekben gyanúságot tsináltak az aſzſzony elſö férjének erőſzakos halála felől. Azért a' Tanáts ismét a' prédikátorra bízza a' dolognak további meg-vizsgáltatását, a' ki az aſzſzonyt magához hívatja, 's tőle meg-hólt férje felől tudakozódik. De minekelőtte az aſzſzony el-érkezett vólna, már az előtt a' Prédikátor a' kaponyát a' házban egy aſztalra fel-tette, 's azt egy keſzkenővel bé-borította. Az aſzſzony valamint elöſzör, úgy most is hasonló bátorſággal és nagy meg-indúlással felel; midőn hallja, hogy a' Prédikátor azt veti néki ſzemére, hogy ő elſő férje halála után való héten, mindjárt a' legényjéhez ment férjhez, — 's azt kérdezi tőle, ha nem vólt é néki azon legénnyel valami titkos és tilalmas esmeretſége, még elſö férje életében? Az elſöre az aſzſzony azt felelte, hogy az ő környül-állásai, kiváltképpen pedig mesterſégének folytatása kénſzerítették őtet arra, hogy hamar férjhez, még pedig legényjéhez menjen. Az utolſóra igen nagy meg-indúlással 's illetlenül kezdette mondani, hogy ſérthette vólna ő így meg az ő bóldogúlt férjét, a' ki ő véle olly ſok jót tett? Sok vólna le-írni, 's ki-ki gondolhatja, egy illy környül-állások köztt lévő aſzſzony mit és mennyit beſzéllhetett? A' Prédikátor látván

hogy

hogy így ſem mehet ſemmire; végre az utólſó próbához nyúl, 's áz aſzſzonytól azt kérdi: „Meg-esmerné é bóldogúlt elſő férjét ha látná?“ Az aſzſzony nagy meg-dobbanással azt feleli: „ hogy lehetne az, holott az ő férje, ez előtt 28. eſztendőkkel meg-hólt. “ A' Prédikátor azt mondja, hogy ő meg-mutatja azt néki, ha ſzeme közzé mér nézni. azon ſzempillantásban, azt ſem várván, hogy az aſzſzony ſzáját a' feleletre fel-nyissa, a' kaponyáról a' keſzkenőt le-rántja, 's az aſzſzonynak azt mondja; Imé! ez a' te bóldogúlt férjednek feje, melly a' te gyilkosságodat kiáltja 's téged' vádol! A' félelem és rettegés azon ſzempillantásban minden vérét el-futotta az aſzſzonynak; kezeit fejére kúltsolván, 's félre fordúlván így kiáltott: „Ez valóſággal az én férjem' feje, ott vagyon még a' vas-ſzeg is benne, mellyet én ütöttem belé! “ A' Prédikátor ezen alkalmatossággal élvén, az aſzſzonyt tovább is ſürgette, a' ki nagy meg-háborodásban lévén meg-vallotta az egéſz tselekedetet; tudniillik, hogy az ő öreg elſő férje ſok ideig betegeskedett, ő pedig a' legényjét ſzerette, és hogy annál hamarább egygyütt élhessenek, egykor, midőn az öreg el talált alunni, a' legénnyel ketten meg-egygyeztek, hogy ötet meg-öljék: maga az aſzſzony a' ſzeget a' ferje' fejének tartotta, a' legény

pe-

pedig azt egy kalapátstsal belé ütötte: egy háló-füveget fejébe vontak, 's mint egy halottat a' Prédikátornak bé-jelentették, testét ki-terítették, de a' gyílkosságot fenki észre nem vette. Ezeket hallván a' Prédikátor, az aſzſzonynak mostani férjét elő-hívatta, a' ki a' maga feleſégének vallás-tételét hallván, azt igaznak lenni maga is meg-vallotta. 's a' t.

A' Találós Mese vólt *Kályha;* mellyet írt Pozsonban P. A. negyedik eſztendőbéli Kis Pap. A' Rejtett Szó *Feredő*, mellyben van *fő*, *erdő*, *fedő*, *erő*. 's a' t.

Találós Mese.

Egy tsudát téſzek-fel: találd-ki barátom!
Ha tetſzik; és ímé köz-fülre botsátom.
Van öt lábú állat, még ſints egy lába is.
Esméri ezt a' Pap, Prokátor, Bába is.
Egy hellyben űl, még is járkál ſzerte-ſzéllyel,
Menése 's mozgása ront ſzörnyü veſzéllyel.
Nem fegyver, még is öl, nem tüz, még is éget.
Nem bót, de teſz még is kemény vereſéget.
Igen jó, még-is roſzſz, leg-jobb, de leg-roſzſzabb:
Kitsiny, de leg-nagyobb: rövid, de leg-hoſzſzabb.

N. Kálló. F. G.

Rej-

Rejtett Szó.

Engem a' Magyar Nép tsak négy lábbal formált,
A' Deákság pedig hat lábúnak tsinált.
Az emberi testben leg-gyengébb réſz vagyok;
De haſznaim tudod igen igen nagyok.
Kis dolog 's nagy, rút 's ſzép egybe belém tünnek,
Mellyért oka leſzek gyakorta a' bűnnek.
Három végſő lábam leg-édesebb étek,
Mi ez? hogy ha tetſzik, bennem kereſſétek.
Négy lábam meg-vonva há viſzſza-mondjátok,
A' fal' ékeſségét úgy meg-találjátok.

N. Kálló. F. G.

A' vad geſztenyének haſzna.

A' vad geſztenyét ſzárazd-meg, veres hajától tiſztítsd-meg, törd porrá, a' port meleg vízben áztasd-meg, ezzel az ázott porral ſzappan helyett lehet élni; és olly hamar 's ſzépen ki lehet véle mosni, valamint a' rendes ſzappannal. Kar hogy az útak' ſzéleiket vad geſztenye-fákkal nem ültetik-bé, mellyek oda ſzéles leveleiknek árnyékaikért, mélyen el-terjedő gyökereikért, mellyek az útat erősítenék, leg-jobban illenének.

XXII. LEVÉL.

Kôlt Komáromban Sz. Mihály-Havának 12. Napján.

A' Tudomány' haſzna.

Kolumbus Kristóf Ámérikának, Világ' negyedik réſzének ama híres fel-találója kiſzállott Jamaika (Gall Jamaigne) Szigetében, 's meg is akara ott telepedni; de a' Szígetbéliek azontúl abból a' tájból el-kőltöztek, és minden élelemre valót onnét eltakarítottak Ennekokáért nagy ſzükſéget ſzenvedvén Kolumbus az eledelből, ezen különös fortélyra vetemedett: tudta ő, hogy azon estve a' hóldnak fogyatkozása lejénd. Követſéget küldött azon népnek Elől-járójihoz, hogy nagy ſzükſéges dólgokat kellene velek közölni. Ez meg-lévén: minekutánna kemény ſzívűſégeket egy darabig ſzemekre hányta vólna, el-kezdi: Ezentűl meg fog az Ég bűntetni; azon Spanyolok' Istene, a' kit én imádok, ſzörnyű tsapásokkal meg fog titeket ostorozni. Hogy igazat mondok, az léſz' ſzavam' bizonyſága, hogy ímé még ma a' hóld vér ſzínbe fog öltözködni, és előttetek el fog ſetétedni, de ez tsak jele

léſz' jövendő büntetésteknek, ha intésemet haſznotokra nem fogjátok fordítani. — A' hóld' fogyatkozása vóltaképpen nem ſokára el-kezdődött: végſő rémülés ſzállotta-meg a' vad nép' ſzívét. Kolumbus' lába alá borúlván, meg-esküdtek, hogy ſemmiből ſem hagyják ſzűkölködni. Ezen értelmes ember, mintha meg-engeſzteltetett vólna, ſzemek elől egy ideig el-rejtezvén, ismét viſzſza-jött, és azt erősítette, hogy már meg-békéltette az ISTENt, hogy tartóztatná tsapásait; ezen tüneméný is ezentúl elmúlna. Minthogy el is múlt rövid időre; mert a' Plánéta a' hóld elől már el-távozott. Ezen vad nép el-hiteté azután magával, hogy ezen Jövevény az egéſz terméſzetnek parantsolna. Nem hagyták azután ſemmiből is ſzűkölködni a' Spanyolokat.

Hiſtoire de Saint Dominque.

Ama híres Áthénabéli *Pericles*, egyſzer magánosan vitettetvén magát egy kis hajóban által; hirtelen Nap' fogyatkozása támad: Erre a' révéſz reá bámúlván el-veti kezéből evezőjét; félvén Pericles, hogy ezen terméſzetes tüneményt valami balra ne magyarázza Révéſzſze, melly ő néki is veſzedelmére ſzólgálna; meg-előzi a' Révéſzt, hirtelen ſzemére teríti köpönyegjét, és kérdi:

di: Vallyon tsuda é, hogy most a' Napot jól nem látod? Úgy ám, felel a' Paraſzt, mikor a' köpönyeg van a' ſzemem előtt. Tehát ez ſe tsuda, hogy most a' Napot jól nem látod, mert a' hóld van előtte. Ez által magához térvén a' Révéſz, ſzerentsésen ki-evezett.

Plutárkus.

A' Szerentse.

Elſő *Ferentz* Frantzia Királynak értésére ment, hogy egy Udvarnokja örökké ellene panaſzolkodnék, mintha ő vólna az oka, hogy minekutánna olly ſokan meggazdagodtak Udvarában, egyedűl ő néki kelletik nála fogyatkozást ſzenvedni. Magához hívatta a' Király; tudom úgymond, hogy ellenem panaſzolkodol, mintha én vólnék ſzegényſégednek az oka. Ímé! két egykora zatskót téſzek elődbe; egygyik tele van arannyal, másikban tsupa ólom vagyon. Légyen a' tied akár mellyiket válaſztod; majd meg-látjuk, hogy én vagyok é ſzegényſéged' oka vagy a' ſzerentse, válaſzſz magadnak! — És az Udvarnok ſzerentsétlenűl azt válaſztotta, a' mellyben vólt az ólom. No! ki az oka! úgymond a' Kiály, hogy

nálam meg nem gazdagodtál? azután mind-azonáltal a' másikat is néki ajándékozá.

Anecdotes des Rois de France.

Az igaz barátſágos Testamentom.

A' Kórinthusban lakozó *Eudamidás* meg-halálozván, olly különös Testamentomot tett, melly mindeneknek nevetſégesnek tetſzett, két hív barátjait ki-vévén. Mert *Kárixenes* és *Arétás* két barátin kívül ſemmi kintset ſe bírván; Karixenesnek azt hagyta, Testamentomúl, hogy az Anyját hóltig tartſa-el; az Arétásnak megint, hogy egy-gyetlen-egy leányát vegye-el. *Karixenes*, vagy ſzomorúſágában, vagy más okbúl, öt nap múlva meg-halálozott barátja után; Arétás azután mind a' két réſzt magára vállalta, minthogy a' Testamentomban is úgy vólt. És hogy még jobban ki-tetſzhetne igaz barátſága, melly nap a' maga leányát férjhez adta, az nap maga meg el-vette barátjának leányát, és mind a' kettőnek egyenlő ſummát *móringolt*. Az Anyját hóltig el-táplálta. — Ha az Arétás' nagy ſzívűſége méltó az álmélkodásra; még méltóbb Eudámidás' nemes bátorſága, és barátjában való bizodalma; és azt vélhetni, hogy a' ki illy bátor Testamentomot méréſzlett tenni, elegendő ſzívvel is bírt vólna annak bé-teljesítésére,

vagy

vagy még nagyobbra is. Még talám, ha olly környül-állásban lett vólna, mint a' barátjai, önként hajlandó lett vólna, mind barátja' Anyja el-tartására, mind leánya' el-vevésére.

Lucien traduit de d'ablancourt.

A nagy Lelket illető ajándékozásnak példája.

Ama győzhetetlen Frantzia Hadi Vezérz *Turenn*, minekutánna meg-értette vólna, hogy táborában némelly, ugyan nemes vérből származó, de szegény Tisztjének nem vólna jó lova, és maga költségéből nem is vehetne. El-hívatá azon Tisztet magához *Turenn* ebédre; és azután magánosan megszóllítván, illy kegyesdeden kezde véle beszéllgetni: Egy kéréſem vólna Kegyelmednél; ha nagy méréſzségnek nem fogná állítani; de mindazonáltal reménylem, nem fogja meg-tagadni Vezérjétől. —

Én már öreg vagyok, úgymond, és az igen ſerény ló nékem veſzedelmes vólna, hanem Kegyelmednél láttam én egygyet; reménylem, hogy az nékem leg-alkalmatosabb lenne, mást adnék helyette. — Erre a' Tiſzt nem tudott ſemmit is felelni, hanem tsak mélyen meg-hajtván magát, azontúl el-ment, és maga hozta-el a' lovát a' Turenn' istállójához, ki néki viſzontag más nap egy leg-ſzebb, 's leg-derekabb paripát

küldött. — Ezen ajándékozás' módja olly ritka; melly ritkák vagynak, kik ama nagy emlékezetü Turenn' Lelkével bírjanak.

Fehér György Pozsoni Nevend. Pap.

Golkonda, Arrakán, Siám, Korea Országokban való Házasodás módja.

Golkonda Országban a' Völegényt és meny-aszszonyt egy székbe ültetik, 's minden közönséges helyein a' Városnak széllyel-hordozzák. Ezen pompa után a' Bramin, vagy a' Pap, a' Völegény' házában ki-terít egy szőnyeget; a' házasúlandoknak int, hogy lábaikat dugják alá; a' Völegény a' szőnyeg alátt a'maga lábait a' Meny-aszszonynak lábaihoz érteti, 's azzal meg-lett a' házasság. Ha a' Férj elébb meg-hal, az aszszonynak soha többé nem szabad férjhez menni. Ezen törvény alatt vagynak a' jegyben lévő leányok is. Az illyen Özvegyek az ő Atyjaiknak házokban különös helyen zárva tartattatnak, minden múlatságtól meg fosztattatnak, 's erős munkákkal fáraszttattatnak. A' kinek ez a' sors nem tetszik, annak meg-en gedtetik, hogy mikor férje meg-hal, magát meg égettesse. Sokan, hogy kedves Férjekkel a' más Világon annál hamarább egygyütt lehessenek, ezen irtoztató tselekedéttől nem iszonyodnak.

Arra-

*Arrakán*ban hogy a' Királyi vér más familiával ne elegyedjen, a' Király mindenkor a' maga leg-öregebb húgát veſzi feleségül. De a' mellett ſok ágyasokat is tart. A' maga tizenkét Fő Helytartójának minden eſztendőben meg-engedi, hogy az ő Orſzágában azon egy eſztendőben ſzületett tizenkét leg-ſzebb aſzſzonyokat vagy lejányokat magoknak válaſzthassák. Ezen ſzáz negyven négy ſzemélyek tizen-két eſztendőkig Királyi költſégen neveltetnek, azután a' Királyi udvarba vitettetnek. Mindeniket egy különös pamukból kéſzült ruhába öltöztetik, a' nap' melegére ki állitják, 's mind addig ott tartják, mig ruhájok által nem izzad. Akkor a' Király elő-jő, mindenik lejányt rendre ſzagolja, 's a' mellyiknek izzadſágának ſzaga leg-kevesebbé vagyon ellenére, azt magának válaſztja. A' többeket pedig a' maga udvari Fő Embereinek engedi. A' ſok feleſég tartás az egéſz Orſzágban megengedtetik. De a' Papok feleſég nélkül élnek; azon kívül, a' mi alattomban meg-eshetik. *Siámban*, minekelőtte a' Szülék az ő gyermekeknek házasságában meg-egygyeznének, a' Jövendő-mondókat meg-kérdik, ha az egybe-házasúlni akarók, halálig élhetnek é el-válás nélkül. Ha a' felelet jó, a' Vőlegény a' maga Mátkájának valamelly tsekély ajándékot viſzen. Mikor a' Vőle-

gény a' maga Mátkáját utóljára látogatja-meg, azon alkudoznak azoknak atyjokfijaik, egygyik a' másiknak mitsoda ajándékot adjon? Meg-lévén az alku, az ajándék ki-fizetődik. Az új házasokat az ő barátjaik is meg szokták ajándékozni. Azután a' Talapoj, vagy Pap, szentelt vízzel meghinti őket, 's egynéhány könyörgéseket mond érettek. A' közelről való atyafijaknak nálok nem szabad öszve-házasodni. A' Fő emberek sok ágyasokat tartanak, de inkább kevélységből, magok mutogatásokból, mint más végre. A' köz nép ritkán él ezen szabadsággal. Tsak az első feleségtől való gyermekek lehetnek örökösök, a' többektől valók ezeknek alájok vagynak vettetve. Midőn a' férjfijak a' Király' számára dólgoznak, melly mint-egy fél esztendeig tart, az ő feleségeik magok' munkájokból élnek. A' férj a' maga feleségeit 's gyermekeit el-adhatja. A' házassági el-válás a' férjnek tetszésétől függ: noha az is meg-esik, hogy az aszszony kívánja az el-válást, 's a' férj is meg-egygyez benne; 's feleségének házasság által reá szállott jószágát viszsza-adja.

A' *Koreabéliek* sokkal kevélyebbek, hogy sem mint ő nálok a' férjfi a' leány után járna; hanem a' ki meg akar házasodni, az egy lóra fel-ül, barátitól kísértetvén a' Városon fel 's alá nyargalódzik; végre annak

az

az embernek háza előtt, a' kinek leányát el akarja venni, meg-áll; kit a' leánynak Szüléji köſzöntenek, a' házba bé-viſznek; 's a' leánnyal minden hoſzſzas tzeremónia nélkül öſzve-adnak.

A ſzénának bé ſózattatásáról.

Mikor a' ſzénát kazalba, vagy bagjába rakják, egy ſor rakást meg-kell hinteni ſóval ollyan formán, mint-ha magot vetne az ember, második, harmadik, 's a' t. ſorral is igy kell tselekedni, de mentől feljebb megyen az ember, annál bővebben kell a' ſót hínteni. Egy néhány nap múlva kezd a' ſzéna füstölögni; ez annak a' jele, hogy a' ſó akkor olvad, 's magát úgy belé veſzi a' ſzénába, hogy attól többé külön nem válik. Ennek a' bé-ſózattatásnak ezen haſznai vagynak. 1. A' melly fű külömbben keſerü és roſzſz vólt, az is olly' jóvá leſz' hogy mind a' juh, mind a' ſzarvas marha jó ízűen meg eſzi. 2. A' melly ſzénának valami baja eſett, míg haza takarították, az is meg javúl. 3 Az illy ſzéna mindenféle baromnak ugyan, de kivált a' juhoknak igen egéſzſéges. 4. Igy ſemmivel ſem kerül többe a' marháknak való ſó. Mert a' melly marha illyen ſós ſzénával él, azt nem kell ſózni. Vagy ha valamelly marha ſzüntelen illyennel nem él, hanem tsak néha, azt hat hét-

ben elég egyſzer ſózni, holott különben a' melly ſoha ſós ſzénát nem eſzik, azt minden tizen-negyedik napon kell ſózni. 5. Mikor nedves időben esik a' gyülytés, akkor a' meg-gyúladástól, penéſzedéstől a' ſós ſzénát meg lehet tartani. Svéd- és Schweitz-Országban leg-közönſégesebb ſzokás a' ſzénát be-ſózni.

Geographia Praktica et Aſtronomica ad Geográphiam et Nauticam applicata.

Ezen haſznos könyvnek ſzerzője P. *Kautſch Ignátz* Piárista. Az Elő-Beſzédben ſzóll az Iró a' Geográfiának eredetéről, nevelkedéséről mind a' mai időig. A' munka magában foglalja ezeket: — 1. Hogy kell *Planisferiumokat*, Generális és Specialis mappákat rajzolni, az Áſtronomusoknak jegyzéseik ſzerént, a' Városoknak Geográfiai hoſzſzúſágokat és ſzélességeket megharározni. E' végre másodſzor fel-jegyeztetnek az egéſz Világon lévő nevezetesebb Városoknak Geográfiai ſzélességek és hoſzſzúſágok, a' mellyek a' napnak, hóldnak, és a' Jupiter Satelleseinek meg-ſetétülésekből határoztatnak-meg. 3. Le-írattatik a' mágnes-kőnek találtatása, annak az Éſzaki ponttól való el-hajlása, 's a' vele való élés. 4. Le-írattatnak az egéſz Világon lévő neve-

vezetesebb tsillag-vizsgáló tornyok. 5. Megmondatik, mint kell némelly Égi jegyzéseket tenni, a' Pólus' magasságát, vagy valamelly helynek Geográfiai szélességét, és így a' glóbuson, vagy mappán valamelly hely hol légyen, meg-találni. 6. A' Geográfiának, Aſtronomiának, tengeren való hajózásnak nagy haſznára, minden láttatható nap- és hóldbéli fogyatkozások 1787. Esztendőtől fogva 1800-ig fel-írattatnak. A' mi a' Napot illeti, egy különös mappán annak minden fogyatkozásai fel-jegyeztetnek; úgy hogy minden Országés hely benne megláthasssa a' fogyatkozásnak idejét, és mikor légyen leg-nagyobb a' fogyatkozás. Némelly nevezetesebb helyek az egész Világon, a' honnan a' nap- és hóldbéli fogyatkozásnak elejét, közepét, végét, és nagyságát meg lehessen határozni, említtetnek: p. o. Amſterdám, Augsburg, Agra, Napkeleti Indiában, Berlin, Bologna, Brün, Brüſsel, Konſtántzinápoly, Dántzig, Drezda, Goa Napkeleti Indiában. Ispahan Perſiában, Koppenhagen, Krakkó, Lipsia, Lemberg, Lisbona, Madrit, Moguntzia, Málta, Mediolan, Norinberg, Buda, Olmutz, Párizs, Prága, Róma, Stokholm, Béts, Varſó, Pekin Kinában, Petersburg. Vilna. 7. Minthogy pedig a' Városoknak, Tartományoknak valóſágos helyeket, 's egymástól való

meſz-

meſzſzeſégeket a' napnak, hóldnak, és Jupiter Satelleseinek fogyatkozásoknak külömbb-külömbb helyekről való látásokból lehet meg-határozni; ſok ki-dólgoztatott példák hozattatnak-elő, mellyekben meg-mutattatik, mint kelljen a' napnak, hóldnak, és Jupiter Satelleseinek fogyatkozások' látásokból valamelly helynek Geográfiai ſzélességét és hoſzſzúſágát, vagy valóſágos helyét meg-találni valamelly globuson, vagy mappán. 8. Elő-adattatik, mint kelljen egy Hajósnak, mikor ő, a' ſzelektől és haboktól a' tengeren valamelly esméretlen Szigethez hányattatik, a' Jupiter Satelleseinek fogyatkozásokból, melly egy hónapban gyakran meg-esik, meg-tudni, hol légyen ő, 's merre kell menni, hogy arra a' hellyre, a' hová igyekezik, el-érhessen. Ez a' híres kérdés az, a' mellyre való helyes feleletért 20,000. Sterlinget, vagy 180,000. forintokat tettek-fel jutalmúl az Ánglusok. 9. Megmondatik 1874. Eſzt. Vénusnak a' Nap alatt által való menetele: a' tsillag-vizgálásnak haſzna: a' Napnak, Hóldnak, 's más Plánétáknak meſzſzeſégek és nagyſágok a' Német mért-földek ſzerént. Ezt a' haſznos könyvet Mahler Úr' Könyves-bóltjában Pozsonban meg lehet találni: nem külömben Trattner Úrnál Bétsben, Pesten, Temesváron, árra 2. fl. 30. kr.

IV.

IV. *Akmetnek, a' meg-hólt Török Tsáfzárnak képe.*

IV. Ákmet vagy Abdúl Hámid fzületett 1725. Eſzt. Máj. 20. napj. Az Atyja vólt III. *Akmet*, a' ki 1730-ban a' Tsáfzárſágtól meg-foſztattatott, 1736-ban pedig meg-hólt. IV. *Akmet* III. *Mustafának* a' maga Bátyjának halála után, 1774-ben Jan. 21. napj. ült a' Tsáfzári ſzékbe. Testére nézve fovány, közép termetnél valamivel nagyobb, erős terméſzetű vólt, de erejét a' Serailban el-veſztegette, ábrázatjában ſemmi kívánſág nem vólt, hoſzſzú nagy feje a' több testével nem illett-öſzve. Nem vólt olly kegyetlen terméſzetű, mint a' Török Tsáfzárok ſzoktak lenni: mindazáltal ſokſzor adta kegyetlenſégének jelét, valahányſzor azt az ő feleſégei, és a' *Kisldaga*, vagy a' heréltek-nek Elől-járójok, kiktől magát igazgattatni engedte, akarták. Az ő uralkodásának idejében a' Török birodalom nagy romlásokat ſzenvedett. Ama ſzarentsétlen hadakozások után a' Muſzkákkal kötött békesség: az annak a' békességnek ereje ſzerént a' fekete tengeren való ſzabad hajózás, a' Portától elſzakaſztatott Krim, Printz *Heráklius*nak a' Töröktől való meg-erősíttetett függetlenſége, Kótzimnak, Otzakovnak meg-vétette-

té-

tések, 's a' t. ollyan sebek, mellyeket semmi idő be nem gyógyíthat. Az Akmet' követője III. *Szelim*, az uralkodó famíliából leg-öregebb IIÍ. Mustafának Akmet előttvaló Tsászarnak a' fija, egy 30. esztendős tüzes, és még Tsászárszága előtt a' népnél igen kedves Fejedelem.

A' Találós Mese vólt *Nyelv*; a' Rejtett Szó *Szem*.

Találós Mese.

Érzéketlen állat, még-is forog, jár, 's kél.
Esméri Napkelet, Napnyugot, Észak 's Dél.
A' mit mástól költsön fel-vett, osztogatja,
A' magáét másnak soha nem adhatja.
A' mit két hét alatt gyűjtöt, el-fetsérli,
Változó, 's minden nap' helyét fel-tseréli.
E' mesének az lesz' meg-fejtő mestere,
A' ki tudja, mi a' Törökök Czímere.

N. Kálló. F. G.

Rejtett Szó.

Született nyelvemen öt betűn neveznek,
A' Deákok pedig egygyel meg-szereznek.
Az utólsó lábam ha el-vágják tőlem,
Egy jó kapa 's fejsze nyel telik belőlem.
Ha jól ki-keresik, ollyat is találnak
Bennem, mellyből inget 's gatyát jót tsinálnak.

Ki-

Ki-telik belőlem minden ember neve,
'S minden tál ételnek tsak a' puſzta leve.
Az is, mellyel a' vén Aſzſzony neveztetik,
De ezt az öregek éppen nem ſzeretik.

N. Kálló. F. G.

Kalábriának az 1783. Eſzt. vólt föld-indúlás után való állapotja.

Kalabria Neápolis-Orſzágnak egy nevezetes réſze, melly a' föld-indulásnak igen nagyon ki vagyon tétettetve, nevezetes föld-indúlás az, melly 1638-ban, ismét 1641-ben az egéſz tartomanyt meg-rontotta, de legnevezetesebb 's rettenetesebb az, melly 1783-ban Februáriusban történt. Érzette ezt a' föld-indúlást Szitzilia is, de tsak Meſzſzína Városa ſzenvedett miatta: és akármely igen meg-romladozottnak tessék is ez a' Város elſő tekéntettel; de ennek romlását a' Kalabriaihoz ingyen ſem lehet hasonlítani. 1783-ban Febr. 5. napjától fogva, azon eſztendőben November' végéig 1004. nagyobb és kissebb föld-indúlások tapaſztaltaltattak. Azok közzűl 771. az elſőbb 8. hónapokban estek, a' többek pedig azután most hamarább, majd későbben, néha több, néha kevesebb. De a' nagyobb föld-indúlások, mellyek Kalabriát és Meſzſzinát öſzve-rontották, és olly ſok ezer embereket meg-öltek,

tek, estek az 1783-ban, Febr. 5. napj. éppen dél tájban, mikor az emberek nagy részént ebédnél ültek. A' második vólt az azt a' napot követő éjtszakán éjfélkor, a' melly a' tengert a' Kalabriai partok felé a' szárazra úgy ki-nyomta, hogy Sciglio Városának 1300. lakosait, kik bátorságnak okáért a' tenger partra költöztek, el-borította. De leg-rettentőbb vólt az, a' melly Mártziusnak 28. napján esett, mellyet az Országnak Északi része is meg-érzett; de a' mellyben olly sok emberek, mint az elsőbbekben, minthogy már a' kő épületekből ki-költöztek, és deszka hajlékokban laktak, nem vesztek-el. A' nevezetesebb Városok és helységek, mellyek a' föld indulás miatt el-süllyedtek, lakosaiknak, a' meg-hóltaknak számokkal ezek:

Város,	a' benne lévő Lakosoknak számok.	Meg-hóltak,
Szerra - -	4481 - -	
Chiaravalla - -	2400 - -	1
Cardinale - -	2891 - -	1
Sziambario - -	1458 - -	9
Szoriano és Szorianello	5505 - -	301
Azena 10. hozzá tartozó falukkal -	6215 - -	183
Mileto - - -	1693 - -	54

Ez a' Város egy kretás hegyen állott, melly úgy el-süllyedett, hogy helyjét sem lehet látni. (A' többi következik.)

XXIII. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. Mihály-Havának 16. Napján.

Calabridnak az 1783-ban vólt föld indúlás után való állapotja folytattatik.

A' nevezetesebb Városok és helységek, mellyek a' föld indúlás miatt el-süllyedtek, lakosaiknak, 's a' meg-hóltaknak számokkal ezek:

Város,	Lakosoknak számok,	Meg-hóltak,
Corrida 2. faluval	2360	110
Laureana 5. faluval	4587	173
Giaja, Pizziconi Crisfo	9042	1993
Polistina	5019	2271
Casale Nuovo	5590	2008

Ennek a' Városnak semmi nyoma sem látszik, úgy el-süllyedtt.

Terra nuova, Melochi-ello 7. faluval	7538	3043

Itt az egész Tartományt úgy meg-változtatta a' föld indúlás, hogy régi formáját még a' lakosok sem esmerték-meg. — —

Seminara	8000	1381
Palmi	9000	3052

Város,	Lakosoknak számok,	Meg-hóltak,
Oppido - -	2371	- 1813
Coſoleto, Santa-Chriſtina 11. faluval -	12169	- 3513
Sinopoli, Santa Eufemia 3. faluval -	8471	- 2029
Bagnara - -	5638	- 3324
Reggio - -	16575	- 300

A' föld indúlás miatt el-veſzett embereknek ſzámokat *Grimáldi* 32000-re teſzi; mások pedig 40000-re ſzámlálják: de minthogy lehetetlen vólt minden testeket, mellyeket a' falak, 's föld-nyílások el-temettek, ki-keresni, látni való, hogy a' meg-hóltaknak ſzámokat ſem lehet igazán tudni. A' Tartománynak Igazgatója, ki Catanzaró Városában lakott, meg-hallván ezt a' ſzerentsétlenſéget, azonnal el-küldötte Calabriába *Grimáldit*, hogy a' népnek légyen ſegítſégül; azonban a' Királyt is túdósították, a' ki azonnal el akart Calabriába indúlni, de a' téli idő 's a' ſok áradások és a' föld' mozgása, az útat bátortalanná tették néki, azért maga helyett *Pignatelli* Marsalt küldötte-el katonákkal egygyütt, kiket ő az egéſz tartományban el-rendelt, a' jó rendnek fel-tartására. A' Calabriai nép már régtől fogva hozzá ſzokott a' tolvajláshoz és prédáláshoz, most pedig a' közönſéges föld indúlás miatt

min-

minden fenyítéknek 's jó rendnek vége lett, a' gazdagoknak vagyonjaik a' köz-népnek prédájikká lettek, egygyik erőszak a' másikat érte: terméſzetet rémítő 's hallatlan dólgok estek, p. o. Santa-Chriſtina nevű Városban két Testvérek, harmadik Testvérjeket, kit meg-ſzabadíthattak vólna, annak jajgatására, barátjaiknak kérésekre, a' Papoknak intésekre ſemmit nem hajtván, tsak azért, hogy annak jóſzágát el-foglalhassák, az öſzve-omladozott kő falak köztt engedték el-veſzni. Pignatellinek fő gondja a' vólt, mint vehesse elejét a' hólt testekből ſzármazható pestisnek; azért a' mint lehetett az öſzve-omlott falakat ſzéllyel-hányatta, mellyek alatt 7. 8. 11. naptól fogva kínlódó ſok eleven emberek is találtattak, kik a' jó diéta által egéſzſégeket viſzſza-nyerték. Ezek azt beſzélték, hogy ök nem vóltak olly rémítő állapotban, a' millyenben az ember gondolná, hasonlók vóltak ugyan az el-ájúlásban lévő emberhez, de tudták mitsoda veſzedelemben legyenek? 's a' halált tsendesen várták. Egy Orvos, a' ki Cosolétó Városában az öſzve-romlott falak alatt három napig kínlódott, azt beſzéllte, hogy a' melly ſzempillantásban ő a' kő fal alá ſzorúlt, úgy tetſzett néki, mintha ő réſzeg lett vólna, míg nem a' ſokſzori erős föld indúlás után elméjére jött, 's meg-tudván veſzedel-

mes állapotját, a' halált tsendesen várta, legnagyobb kínja vólt a' szomjúság. A' mi a' meg-hólt testeket illeti, azokat Pignatelli meg-égettette, a' meg-törődötteknek Orvosokat, 's orvosságot rendeltetett: eleséget is hordttak a' nép' számára, de az, az Al-Tiszteknek gonoszságok miatt roszszúl osztattatott-ki. A' Frantziai Király és a' Máltai Rendnek Mestere hajókon gabonát szállítottak Calabriába és Siczíliába, de azokat ki sem hagyták rakodni, noha a' szükség igen nagy vólt. Még a' Királyi ajándékot is szükön osztották-ki. Santa Cristinában, hol 650. ember veszett-el, a' Király ajándéka 7. font kinából állott. Második fő góndja Pignatellinek a' vólt, mint folytathassa-el a' sok tavakat, 's mint szárazthassa-ki a' motsárokat, mellyek a' föld-indúlás által lettek, és meleg időben mérges gőzölgések által a' levegő-eget meg-dögeltetik, 's a' külömben is egészségtelen Calabriát lakhatatlan pusztává teszik. Sok helyeken a' meg-hasadott földből bővséges víz folyt-ki, sok helyeken a' le-szakadozott hegyek a' folyó-vizeknek útjokat meg-gátolták, azon kívül, Februárius Calabriában szűntelen való essőzéssel szokott el-telni: mind ezek igen meg-sokasították a' vizeket, nevezetesen Oppido Városánál, hol a' le-szakadozott hegyek az ott el-menő folyó-vizet folyásában meg-akadályoztatták,

melly

melly az egéſz környéket el-borította, úgy, hogy a' hol az előtt ſzép ſzántó-földek, Olajfas kertek és hegyek vóltak, most azok vízzel el-fedeztettek, öſzve-omladoztak, elſüllyedtek. Illy nagy munkának végbe vitelére ſok költſég kellett; és minthogy reá fundus nem vólt, a' ſzent végekre rendeltetett *fundátiókat*, 's Klastromokat, azoknak jóſzágaikat, Püspököknek jövedelmeiket foglalták-el. Ez a' tselekedet ſok panaſzolkodásokra adott alkalmatosságot, úgy hogy a' nép, a' *Caſſa Sagra*, *Szent Kassát*, *Caſſa del Diavolo*, *Ördög Kassájának* nevezte. Eben a' veſzedelemben leg-több kárt a' gazdagok ſzenvedtek, úgy hogy ſokan a' kik az előtt ſok jóſzággal bírtak, kóldúsokká lettek; el-veſzvén azoknak írásaik, azokat más hamis lelkűek ragadozták-el. A' leg-nagyobb kárt az olaj-termő kertekre nézve vallották a' lakosok, mert egéſz kertek vagy el-ſüllyedtek, vagy víz, vagy magasabban fekvő kertek által boríttattak-el; vóltak kik az olaj-fákra nézve 4,5000. forint kárt vallottak. Ide járúlt az, hogy az 1782. Eſztendőbéli olaj termés is, melly még házakban 's magazinokban vólt, a' föld-indúlás miatt mind el-veſzett. Szeminara Városában, hol az olajjal való kereskedés leg-nagyobb virágjában vagyon, a' leg-elſő föld-indúláskor ſok házak meg-gyúladtak, a' tűz

az olajos magazinokba kapott, a' hordók ſzéllyel-pattogtak, az olaj ſzéllyel-folyt. Vólt nevezetesen egy olajjal kereskedő Kalmár, a' kinek olaja másfél Olaſz mért-földig folyt, míg nem egy Petrace nevű vízbe ért. Ez a' Kereskedő a' maga házának le-dűlt falai alá ſzorúlván, az olajban elevenen égett-meg. Mikor a' ſegítſégért kiáltozott, egy Lelki-Atya ment felé, a' kinek ő a' kínok között meg-gyónt, 's ki által fel is óldoztatott.

Nehezen vólt valaha olly törvény-tévő, a' ki olly nagy helybe hagyást érdemlett vólna, mint a' Toskánai Nagy-Hertzeg LEOPOLD. Az ő dítséretével zeng minden rendű embereknek ſzájok, 's nevezetesen az ő *Jus Criminale*jében ki-tündöklö böltsességét mindenek magaſztalják. Erről *Malamina* Apátur és Prófeſſor leg-jobb munkát írt Olaſz nyelven, mellynek neve: *Commentario filologico, critico ſopra idelitti e le pene ſecondo il gius divino. Opera dell' Abbate Ceſare Malanima. Firente* 1786. mellyben meg-mutatja ő, hogy a' halálos büntetés nem Isteni törvény ſzerént való, hanem az a' *Mózses*' törvényjének roſzſzúl el-tekert értelmén fundáltatik. A' nép' háládatosságának meg-mutatására, 's e' dolognak emlékezetére a' nép értzből akarta

ta a' Hertzegnek lovon ülő képét ki-öntetni, és e' végre már a' pénzt is bé-ſzedték, mellyhez a' Zsidók is ſokat adtak; de a' Hertzeg meg-köſzönvén a' nép' háládatosságát, azt mondtta, hogy e' dolognak emlékezetére elég léſzen egy oſzlopot rajta való írással emelni: a' többi pénz pedig fordítódjon közönſéges haſznra. Egy oſzlopot emelt azért illy rajta való írással:

PETRO LEOPOLDO
Legum Etruſcarum Domino
Juſtitiae aequitatisque adſertori
Principi merentiſſimo
Quod jure gladii
Et bonorum ptoſcriptione ſublatis
Legibus ad amovendas Civium noxas
Et praetoriam cohibendam ſeveritatem
Sapienter ſancitis
Publicae ſecuritati proſpexerit
Florentini
Numini, Majeſtatique ejus devoti
Ad memor. Hominum ſempiternam
poſuere
A. D. M. DCC. LXXXVII.

I. *Károly' Angliai Királynak Hóhéra.*

Tudni való, hogy amaz Ángliai Királynak I. *Károly*nak egy lárvás Hóhér vette fejét. Ki vólt légyen ez a' ſzemély ſok-

féle vélekedések vóltak, 's vagynak felőle. Végre ez a' dolog *Lord******nak egy barátja által nyílatkoztattatott-ki. Ez a' Lord II. *György* Királynál nagy kegyelemben vólt, 's egy vólt az Ángliai hadakozó seregnek azon Generálisai közzűl, kik Dettíngánál kommandíroztak. Látván ő, hogy a' Frantziai Marschall *Noailles* jó helyre és jó rendbe állította a' maga seregét, félt hogy az Ánglusok meg-győzettetnek. Félelmét a' Királynak ki-jelentette, 's meg-mondta nyilván, hogy a' Király maga életét 's betsűletét veszedelemre tette-ki; 's a' környűl-állásokból azt lehet ki-nézni, hogy a' Frantzoké lész' a' győzödelem. A' Király ennek a' hűséges Officérnek jó tanátsát nem hallgatta-meg. A' vak szerentse az okosságon győzödelmeskedett. Az Ánglusok meg-verték a' Frantzokat. A' Lord ki-esett a' Király' kegyelméből, 's bűntetésre ítéltetett méltónak lenni. Ekkor ő Londonba ment, hol az ő baráti őtet, mint egy egyenes szívű embert, a' ki a' Királynak az igazat meg-merte mondani, úgy tisztelték: mert a' hartznak szerentsés ki-menetele nem vakította úgy meg őket, hogy meg ne esmerték vólna azt, melly igen lehetett az Ánglusoknak félni a' meg-verettetéstől. A' Lord el-végezte magában, hogy Skótziába menjen, hol a' maga jószágában magános életet fog

élni.

élni. Minekelőtte Londonból el-indúlna, annakelőtte egynéhány nappal egy igen pompás vendégséget tartott. Mikor éppen az aſztaltól fel akarnának állani a' vendégek, akkor ád a' Lordnak kezébe egy ſzólgája egy levelet, mellyet egy esméretlen ember vitt. A' levélben e' vólt írva: „ Meg-vallom *Milord!* hogy betsüllek téged': a' te érdemeid ſoha nagyobb világosságban nem mutatták magokat, mint mostani tselekedetedben; bár tsak én téged' illendőképpen tiſztelhetnélek! Jöjj ma estvéli 8. órakor, a' *Citybe*, a*** útſzába, éppen ott, a' hol a*** jellel által ellenben egy ſetétes által-menetel vagyon. Itt zörgess az ajtón, ki-nyitják, de magad, 's a' meg-határozott órakor jöjj. " A' Lord a' levelet el-ólvasván, el-nevette rajta magát. „ Lásd — így ſzóllott egy barátjához, — melly ſzép ſzerentsém esett! Talám válamelly otthon maradtt ſzép leány akar velem beſzélleni. Azonban vígyázok, hogy kézbe ne kerüljek. A' ki a' kegyelemből ki-esett, annak Philoſóphusnak kell lenni. " Az ő barátja helybe hagyta az ő maga meg-határozását, azért a' levélről elfelejtkezvén a' Lord, barátival egygyütt az egéſz estvét vígan töltötte-el. A' következett reggelen ismét egy levelet viſznek hozzá, mellyben ez az írás vólt. „ Milord! azt gondoltam, hogy azt a' tiſztelętet, mel-

lyel a' közönség viseltetik erántad, meg-érdemled: de vallyon nem tsalatkozom é meg felőled való ítélet-tételemben? Ímé még egyszer mutatok alkalmatosságot, melly által meg-esett hibádat meg-jobbíthasd. Ma is azon helyre és azon az órán, a' hol tegnap és a' melly órán vártalak, várlak. Ne rontsd-el bennem az én felőled való jó ítéletemet. Gondold-meg, hogy ha ma hozzám el nem jössz, ollyan kárt vallasz, mellyet életedben soha ki nem pótolsz. " Ezen a' levélen igen meg-indúlt a' Lord, de tsudálkozott is. Akárki légyen — úgymond — ez az ember, el-mégyek hozzá, meglátom, ki az, a' ki nékem így mér írni. " (A' többi következik.)

GEOGRÁFIA.

Japonia, vagy Japan.

Japoniában a' férjfijaknak nagy hatalmok vagyon. Az ő dólgokba az aszszonyoknak leg-kissebbet sem szabad szóllani. A' férjnek a' maga feleségének 's tselédjének életén egész hatalma vagyon. A' mikor és a' melly okért néki tetszik, akkor és azért válhatik-el feleségétől, 's a' melly halálnak nemével akarja, azzal ölheti-meg feleségét. Egy férjfi annyi feleséget vehet, a' mennyit akar.

akar. De a' ſok feleſég köztt tsak egy az ő feleſége, a' kinek az az elſőſége is vagyon, hogy a' férjével egy aſztalról eſzik: a' többek pedig az aſztalnál ſzólgálnak. Tsak ennek az aſzſzonynak gyermekei lehetnek az ő Atyjoknak jóſzágában örökösök. A' többeknek valamelly kevés réſz adattatik. A' ſok feleſég mellett ágyasokat is ſzoktak tartani. A' gazdag emberek kedvekre 's nagy gyönyörüſégben tartják feleſégeiket. Pompás palotákban laknak, hol ſzép kertek, múlató-helyek építtettek, mellyekben idejeket kedvekre töltik. De e' mellett ſzoros őrizet alatt tartattatnak. A' lakodalom után mindjárt aſzſzonyi házakban zárattatnak, hol ſenkivel ſem társalkodhatnak, ſőt nem is beſzéllhetnek, hanem tsak a' magok ſzoba-leanyaikkal, kik az ő férjeiknek ő utánnok leselkedő kémjeik. Eſztendőben tsak egyſzer jelenhetnek-meg közönſéges helyen. Néha meg-engedtetik nékik, hogy testvér atyjokfijaiktól meg-látogattattassanak.

A' Japoniaiak a' házasságban, kivált az elſő feleſégre nézve nagyon vígyáznak a' rangra: de a' többek ſem lehetnek alatson nemből valók, hanemha a' Tsáſzár' engedelmével. A' házasságot Isteni tiſztelet-en kezdik. A' Vőlegény és a' férjfi vendégek gyalog vagy kotsin a' templomba mennek. Ezeket követik a' Menyaſzſzony, és az aſz-

ſzony

ſzony vendégek, kik mind földig erö fedéllel fedezik magokat. Ezek elött mennek a' Muzskusok. A' templomba érvén, a' Bontz, vagy Pap, egy bálvány kép elébe állítja a' házasúlandókat, kik mind ketten égő fáklyát vagy lámpást tartanak kezekben. Akkor a' jelen-valók ſzerentsét kívánnak nékik. A' Menyaſzſzony gyermek játékit megégeti, mellyek helyett a' Vőlegény házassági ajándékot ád néki. Ezek után az egéſz náſz-népe a' Vőlegény' házához mégyen. Itt látják-meg egymást leg-elöſzör a' Vőlegény és a' Menyaſzſzony. A' lakodalmat 7. 8. napokon innepelik, ki-ki a' maga tehetſége ſzerént. Ez idö alatt a' Menyaſzſzony a' Vőlegénynek ſokféle ajándékokkal kedveskedik, a' Vőlegény is hasonlóképpen tselekeſzik. Vége lévén a' lakodalomnak, a' Menyaſzſzony maga aſzſzonyi ſzobájába kísértetik, hol néki leg-főbb gondjának arra kell lenni, hogy az ő maga férje eránt való hűſéget valamelly környül-állás által gyanússá ne tégye. Mert a' Japoniaiak azt tartják, *Hidj, de meg-lásd kinek.* Hogy egygyez ez a' ſzokás, az Európai *Galanteriával?*

Egy új próba a' veſzett ebnek mardsa ellen.

General Lieutenant Gróf *Tscherdtkow* Woroneschből illy tudósítást küldött nem régen

gen Petersburgba. „ Ezen Tartományban egy Jeríkow nevű majorban egy *Danilo Priputenko* nevű Oroſzt a' veſzett kutya megmart: és mivelhogy ő ennek a' marásnak ſemmi roſzſz következését nem érzette, egy lakodalomba, a' hova hivatalos vólt elment, hol evett és ívott ſemmitől nem tartván. De az ő benne lappangó méreg el-ragadt a' lakodalomban 58. férjfijakra és 41. aſzſzonyokra, kik mindnyájan teſtekben fájdalmat, fő fájást, lankadtſágot, has menést, nyál tsorgást, álmatlanſágot, elme-béli tébolyodást tapaſztaltak. Ezeknek a' ſzemélyeknek mindnyájoknak nyelvek-alatt, nyóltz 's kevesebb kék hójagok látſzottak, mellyek egy árpa ſzemnyi nagyſágúak vóltak, 's óránként nevelkedtek. Ezek a' hójagok tövel meg-fakaſztatván, magokból feketés vért botſátottak, mellyeket ígen jól meg-őrlött ſóval keményen meg-dörgöltek. Némellyeknek hójagjaikat kilentſzer is meg-kellett fakaſztani. Danilo Priputenkon is tették ezt a' próbát: de minden haſzon nélkűl. Mellynek oka a' vólt, hogy a' hójagból ki folyó vért lenyelte, azért is egéſzen meg-dühöſödött, mint a' kutya úgy ugatott, mindennek neki ment, mardosott mindent, 's végre meg-hólt. A' többek pedig, kik a' majorban laktak, olly fűvet, mellyet feſtő-fűnek, Szamár-tövisnek, Iglitzének neveznek, vagy *Geniſta tinctoriát*

ridt gyenge tüznél vizben meg-főztek, 's reggel és estve egy-egy pohárral meg-ittak; 's mind ők a' bajtól meg-őrizkedtek, mind a' kikre a' dühösség el-ragadtt meg-gyógyúltak. Minthogy ez a' ſzer 99. ſzemélyeknek ſzerentsés vólt, meg-érdemlené, hogy köztünk is próbára vonattatna; könnyebb kéſzületű, 's találtattathatóbb lévén, mint a' Májusi nyüvből, és még hat ahoz tartozó ingrediensekből kéſzült Berlini orvosság.

Rómában az Auguſtus Tsáſzár Mauſoleumának öſzve omlott töredékei köztt, moſt találtatott egy régi emlékeztető oſzlop, melly a' Quirinalis hegyen újra fel-állittatott. *Marcelli* Apátur ezen verseket metſzette reá.

Me quondam Aegypti deſectam a cautibus, undas
Vis quem per medias Romula transtulerat
Ut ſtarem Auguſti moles miranda ſepulcri,
Cæſareum Tiberis qua nemus adlueret:
Jam fruſtra eversum fractum-que infeſta vetustas
Niſa-eſt aggeſtis condere ruderibus.
Nam Pius in lucem revocat, ſartumque Quirini
Sublimem in collis vertice ſtare jubet.

Inrer

Inter Alexandri medius qui maxima Signa
Teſtabor quanto ſit minor ille Pio.

Florentziában Apátur Fontani a Riccardi Könyves házának gondviſelője, már ki adta a maga *Novæ deliciæ eruditorum* nevű munkájának 1. darabját, mellyekben *Michaelis Glicas*nak azok a' levelei vagynak, mellyeket *Giovanni Lami* ki nem adott vólt, és *Photionis Erotemata.*

A' Találós Mese vólt *Hóld;* a' Rejtett Szó *Nyelv.*

Találós Mese.

Nagy változó, nagy gúnyoló, nagy tſapodár, nagy majom.
Még is kedves az Ifjaknak. Véle gyakran van bajom.

Vagy bővebben:

Nagy Próteus: ſok ezer formát tud venni magára.
Minden ſzem más más képbe jelenve leli.
Most virgontz gyermek, majd ifjú 's élemedett vén.
Aſzſzony, férjfi, leány, ſzolga, komorna, vitéz.
Most iſzonyú rútſág, majd ſzép alak, angyali gyöngy kép.

Most

Most tsevegö madarad, majd kutya matska, 's egyéb.
Nagy Mómus: ſzabadon ki-jelenti ſzemedbe hibádat.
Nagy majom: a' mit téſz, egybe tselekſzi veled.
Sír, ha te ſírſz, ö is; ha enyelgeſz, gyors enyelegni,
Tsúfol, tsak te gyalázd; hogy ha nevetſz, ki-nevet.
Aſzſzonyi módra magad piperézd hajadat fodorítsad;
Aſzſzonyi módra veled Dáma hajat fodorit.
Nyalka Gavallérként te ſodorgasd perge bajuſzſzad;
Nyalka Gavallérként perge bajuſzt ſodorit.
Hizelkedj te magad, hízelkedik ö is azonnal.
Nagy tſapodár: 's ha nem az, nints betſi ſenki előtt.

Szarhmárról.

Rejtett Szó.

Tör, ront, földet, Eget, tengert fel-forgat egéſzen,
A' fele zúg, mormol, 's a' fele el-hal ezen.
Még fele újra mozog, 's fel-kél, az előbbi felének,
Egy hijján ſzép kints a' leg-utólbi fele.

Szathmárról.

XXIV. LEVÉL.

Költ Komáromban Sz. Mihály-Havának 19. Napján.

I. *Károly Angliai Király' Hóhéra.*

Minekelőtte tehát a' *Lord* Skotiába el-indúlt vólna, el-ment egyedűl a' nevezett helyre. Midőn az ötödik *contignátióra* fel-jutott, ollyan kéfzületeket látott, mellyek nyomorúfágnál egyebet nem mutattak. Ezen látásra a' Lord kezdett mind inkább-inkább tsudálkozni és félni. Azonban zörget egy ajtón: belőlről kiált egy esméretlen fzó: Ki vagyon az ajtón? Lord*** felel a' *Milord.* Jól van! — felel valaki egy igen vad hangon, — Jöjj-bé! A' Lord előtt esméretlen hangú vólt a' felelet. Bé-mégyen a' fzobába, mellyben egy lámpás égett; kezét a' kardjának markolatján tartván. Egy ágyból azt mondja néki egy valaki egy lassú hangon: Te félfz! Én félnék? felel a' Lord — 's kardját el-botsátván egyenesen az ágyhoz, a' honnan a' fzót hallotta, megyen. Az ágyban lát egy öreg embert, a' kit oda az időnek terhe nyomott. A' fzakálla a' melyjéig ért, 's az emberi formát alig

lehetett vajta meg-esmerni. „ Lord***! így ſzóllott az Öreg — Örülök hogy láthatlak: — a' te ſzép hírednek hallására egéſz elragadtatásba estem: ûlj-le; ne félj egy 125. eſztendös embertől. A' Lord a' tsudálkozás- és várástól ſzorongattatván, mi fog lenni a' dologból? le-ûl. Keményen kezd az Öregre nézni, 's tsudálja annak nagy idejét.

„ A' te állhatatosságodnak, bölts tanátsodnak, mellyet a' Királynak adtál, a' Király' ellened való igazſágtalanſágának hírét hallottam. Az Ég meg-jutalmaztatja a' te virtusaidat. Meg-érdemled hogy a*** házból vetted ſzármazásodat. Nem tévelyedtek é el valamelly írásaid, mellyek famíliádat, jóſzágodat és Nemességedet illetik? Igen is, felel a' Lord nagy elevenſéggel — de nem tudom mint tévelyedtek-el. Mind eddig haſzontalan fáradtam, hogy azokat fel-találnám: ez a' kár nékem jóſzágomnak, 's Privilegiumomnak egy harmad réſzében áll, ſöt azért ſem adnám, ha káromat viſzſza-pótolhatnám. Jól vagyon, mond az Öreg, amott egy láda, ímé a' kúltsa, nyisd-fel vele. " E' ſzókra alig vólt Lélek is a' Lordban, fel-áll, ki-nyitja a' ládát, látja benne az ö el-veſzett leveleit, 's ki-terjeſztett kezekkel így ſzóll az Öregnek „ Nemes ſzívü ember! — mutathatnék é én erántad elég háládatosságot? Ímé meg-találtam

ne-

nemességemről, jószágomról, famíliámról való leveleimet! — Kinek köszönjem ezt a' nagy szerentsémet? „ Ah fijam! öleld-meg a' te Öreg-Atyádat! — — Az en Öreg-Atyámat? félbe szakasztatja az Öreggel beszédét a' Lord, a' nagy álmélkodás által el-ragadtatván. „ Igen is a' te Öreg-Atyádat — — — monda az Öreg, — a' mint a' írás miatt szóllhatott, — te az én véremből való vagy. — — Halld-meg fijam a' mit mondok! — — talám ez az én utolsó beszédem, — — halld-meg fijam! — — — és reszkess! — — — Jól tudod az Ánglusoknak dühösségeket és bünöket, mint egygyeztek ök meg a' magok Királyoknak I. *Károly*nak meg-ölettetésében. Tudod hogy egy áll-ortzába öltözött ember vágta-el az ő fejét, 's ki vólt légyen az az ember, mind eddig sem lehetett ki-tudni. Talám te tudod? — monda Lord — Igen is tudom — — — mond' az Öreg sok írások és zokogások köztt a' mint szóllhatott: Az a' tsuda állat édes fijam! az az útálatra, az a' legnagyobb kínokra méltó ember én vagyok! Te? — — kiált a' Lord, 's a' nagy irtózás és meg-indúlás miatt hátra vonja magát tőle. Én igen is — — — felel az Öreg — én motskoltam-bé magamat a' Királyi szent vérrel, a' boszszú-állás adta kezembe a' fegyvert, a' bátorított illy kárhozatos tse-

lekedetre!!! A' Király én ellenem igazſágtalanſágot tselekedett: a' leányomat magához tsabította, e' tselekedte azt, hogy én emberi indúlatomat 's Királyom eránt tartozó kötelességemet dühös ſzívemnek fel-áldoztam. A' fene *Cromwell*el egygyet értettem, az ő Király ellen való öſzve-esküvését ſegítettem, istentelenſégét helyben hagytam, a' Királyi ſzékre való lépésre néki útat nyitottam, egyebet nem kerestem, hanem tsak azt, hogy magamért boſzſzút álljak, a' Királyi koronának el-ragadozójától az én ő eránta poklot érdemlő hüſégemért más jutalmat nem kívántam, hanem tsak azt, ah Egek! ki-merjem é mondani? — — hogy kezemet a' Királyra vethessem, 's őtet életétől én foſzſzam-meg. Cromvell reá állott kívánſágomra. Károly tudta, hogy ő az én kezem által hal-meg, és én! én! vóltam az ő hóhéra!!! „ A' Lord meg-merevedett ſzemekkel nézett az Öregre, — ſírt, — reſzketett. — Te Atyám! — — — te vóltál a' Károly' hóhéra? — Ennyire vitt engem' a' boſzſzú-állásnak ſzomjúſága — monda tovább az Öreg: — Attól a' bóldogtalan naptól fogva a' fúriák ſzüntelen ſzaggatják az én ſzívemet, — akkor Ángliából kifutottam, — az ISTEN az embernek meghatározott idején túl, az én büntetésemre nyújtotta az én életemet. Mineku tánna én kö-

közel 80. eſztendőkig egéſz Európát nagy ſzegényſégben, barátim, atyámfiai, 's a' Világ előtt esméretlen öſzve-jártam vólna: nem régen viſzſza-jövék Hazámba, mellyet Királyától meg-foſztottam, hogy itthon haljak-meg. Ez a' ládátska mind az, a' mit jóſzágomból bírok. Egy aſzſzonytól, a' ki nékem ſzólgál, 's nékem ſem nevemet, ſem bűnömet nem tudja, hallottam-meg, melly nagy érdemű ember légy te, 's mint estélki a' Király' kegyelméből. Minekelőtte meghalnék, kívántalak téged' bóldogítani, 's azt a' kintset melly téged' illet, néked kezedbe adni. Rettegve hallgatod beſzédemet, — úgy é édes fijam? Eredj — hagyj itt engem' — magam irtózom magamtól, — fuss illy rémítő látástól, — és ha útálod is bűnömet, mindazáltal az én emlékezetemre ejts ſzemeidből egynéhány tseppeket. Ha a' lelki-esméretnek mardosásai, mellyek engem' ez ideig kínoztak, illy nagy bűnért való kegyelemnek meg-nyerésére elégſégesek vólnának: tudom, hogy már eddig az ISTEN' boſzſzú-alló haragjának tüzét meg-óltottam vólna!!!

A' Lord mint egy elevenſég nélkűl való oſzlop úgy állott. A' félelem, ſzánakozás, érzékenyſég, minden indúlatok egéſz erőben egyſzerre kezdették az ő Lelkét ostromolni. De ebben a' kemény hartzban, a'

terméſzet gyözödelmeskedett, 's a' Lord jajgatva az Öregnek ölébe esett. Ah! — így kiáltott, — mindenről el-felejtkezem. — Látom, hogy érzed a' lelki-esméretnek mardosásait. — Leg-bóldogtalanabb vagy, — te én Atyám vagy, — mind ez az; a' mit érzek!!!

Ezek után a' Lord kérte az ő Öreg-Atyját, hogy esméretlen név alatt, menjenel ő vele Skótiába: az Öreg nem állott teá. De midőn a' Lord ſokáig ſírt és könyörgött néki, ígérte, hogy enged az ő kérésének. Más nap ismét el-ment a' Lord látogatására: de tsak az üres házat találta. A' Lord minden ſzorgalmatossággal tudakozódott felöle: de hijában. Kétſég kívül ez a' bóldogtalan nem akart a' maga familiája előtt többé meg-jelenni: hanem egy olly esméretlen helyet válaſztott, mint a' millyenben a' Lord ötet találta, hogy az ő hátra lévő életének napjait magánosan 's másoktól el-rejtetve tölthesse-el. —

A' matskáknak haſznok és ártalmok.

Minden haſznok a' matskáknak tsak az, hogy az egereket puſztítják, és a' mi lakohelyeinket azoknak felettébb való ſzaporodásoktól meg-mentik. Ezen haſzonra nézve a' matskáknak tartások teljességgel ſzükſéges.

Melly

Melly veſzedelmes lenne ezeket egéſzen el-puſztítani, a' következendö meg-lett dologból ki-ki meg-ítélheti:

Kevés eſztendökkel ez elött, keményen meg-tíltatott vala Procita Szigetében minden Házi Gazdáknak a' matska tartás, azért, hogy a' Fátzánok, a' mellyek ottan a' Nápolyi Király' ſzámára ſzoktanak fogattatni, annál jobban meg-ſzaporodhatnának. Alig folyhata-le két eſztendö a' parantsolat után, és azonnal úgy el-telék a' Szíget minden réſzeiben egérrel, hogy házakban és Templomokban is, ſemmi, valamit tsak ezen állatok megſzoktanak rágtsálni, bátorságos nem lehet vala. Annál inkább akárminemű tápláló eledelül ſzólgálható dólgokat, hólt testeket, főtt még mi keservesebb, a' böltsőben fekvő kísdedeket is, ezektől az alkalmatlan állatoktól meg nem lehet vala óltalmazni. Illy keserves állapotjokban a' lakosok közönſégesen a' Királyi Felſéghez folyamodának, és mind addig meg-nem ſzünének, mig iſmét az egereknek puſztításokra matskákat tartaniok meg-engedteték.

Ha ez egygyetlen-egy ſzolgálatjokat félre teſzſzük, a' mellyet ök nem a' mi hozzánk való jó indúlatból, hanem a' magok ſzeretetiből téſznek; méltók lennének valójában a' matskák, nem tsak a' házainkból való örökös ki-rekeſztésre, hanem az üldö-

zésre és puſztításra is. Mert alig lehet gondolni melly veſzedelmes állatok légyenek ezek az embereknek. Hogy ez némü-némüképpen világosságra hozattaſſék, ide iktattatik.

Egy Orvos Doctornak Francheville Úrhoz irt levele.

Magyar fordításban ez igy vagyon:

Bátorkodom egy előttem igen fontosnak tetſző közönſéges dologról való gondolatimat kegyelmeddel közleni: *Busbeck* azt beſzélli, hogy, a' Törököknek hajdani Profétájok Mahumed egykor az aſztalra le-könyökölve ólvasván, köntösének egygyik újján el-alvék a' matskája, és a' Templomba kelletvén mennie, kéſzebb vólt köntösének újját vágatni-le inkább, mint ſem a' matskát álmából fel-ſerkenteni. Találkoznának kétſég-kívül még ma is hasonló környül-állásban Mahumednek követői. Mert vagynak, a' kik a' matskát éppen meg-külömböztetett nagy indúlattal ſzeretik, úgy annyira, hogy azt ölökben veſzik, kezeikből étetik, tzirokálják, tsókolják; ſőt a' mi leg-veſzedelmesebb bolondság, fel-veſzik azt háló-ágyaikba is, és ottan altatják. Ez az eſzelős indúlat közönſégesen a' Szülékről a' magzatokra ſzokott által-menni.

Hi-

Hihető, hogy az illyen matska ſzeretők vagy igen keveset, vagy ſemmit ſem tudnak arról a' veſzedelemről, mellytől ezen hibás ſzeretetekre nézve méltán félhetnek. Nem tudják azt, hogy a' leg-értelmesebb Orvosoknak tapaſztalások és bizonyſág-tételek ſzerént, a' matskának agya-velejében, vizelletiben, ſzőriben, körmeiben, fogaiban, lehellésiben, ſőt még nézésiben is valóſágos méreg vagyon. A' Matska agyvelőnek ártalmáról, *in Ephemerid. Nat. Curios Dec. I. An. 3. Obſer.* 198. a' következendő tapaſztalás jegyeztetett-meg: „ Egy embert, „ a' ki panaſzol vala ſzemeinek gyengeſégi- „ röl, reá beſzélli más valaki, két kalán porrá „ tsinált matska agyvelőt venne-bé. Meg-tse- „ lekſzi és leg-ottan meg-háborodik elméjé- „ ben, el-veſzti egy ſummában emlékeztető „ elméjét, (memoriam) úgy hogy a' leg-esme- „ retesebb dólgok' neveik is eſzibe nem ju- „ tottanak. Semmi eſzközökkel rajta ſegí- „ teni nem tudtanak, és ezen ſiralmas kör- „ nyűl-állások között nem ſokára meg-hólt. " Úgy látſzik, hogy némelly tiſztátalan aſzſzonyi ſzemélyek tudtanak már régen valamit a' matska agyvelőnek ezen bolondító mérgiről, a' kikről meg-jegyeztetik, hogy az ollyan férjfijaknak ſzámokra, a' kiket a' magok ſzeretetekre akartak kuruzsolni, azzal ſzoktanak vólt bizonyos italt kéſzíteni. *Lásd Gaz. Litt. de Berlin* 1771. *p.* 274.

Mathioli írja, hogy ő esmért ollyan embereket, a' kik nem nyughattanak, ha mellettek az ágyban matska nem hevert. Minthogy pedig egy darab ideig ezen állatnak szagát, lehellésit bé-szívták, tüdő-rothasztó betegségbe esvén, idő nap előtt meg-hóltanak, és esztelenségeket életek' veszedelmével meg-fizették. Ha a' matskának testéből ártalmas, mérges párázatok ki nem jönének, hogy lehetne meg-magyarázni más történetet is, a' mellyet ugyan *Mathioli* beszéll elé, és a' mellynek példája valósággal mások előtt sem ritka:

Történt ugyan is, azt írja ő, hogy egykor Német-Országon való múlatásában, télnek idején, egy jó tágas szobában másokkal egygyütt ebédelvén, egy a' Vendégek közzül hirtelen kezdett színében változni, és tsak hamar ollyanná lett mint valamelly haldokló, testének minden tagjai reszkettenek; utoljára fél hóltan így kiáltott-fel mindeneknek bámúlásokra: Ezen szobának valamellyik szegletében matskának kell el-rejtetve lenni. A' háznak Gazda-asszonya, a' ki már az előtt tudta vólt, melly igen gyűlöli ezen vendége a' matskát, egy kedves kis matskáját sajnállván tsak ugyan reája nézve a' házból ki-rekeszteni, el-rejtette vala egy ládában, reménylvén, hogy így talám a' vendég észre nem veszi. Ekkor pedig

lát-

látván annak ſzörnyű változását, ládástól egy-együtt a' házból ki-vivé, és a' meg-tiſztíttatott levegő által a' meg-háborodott ember is egéſzen helyre álla. Ehez hasonló történetnek vólt Berlinben egy Ötvösnél *Francheville* Úr, ſzemmel látó Tanúja. Sőt rajtunk ennél még emlékezetesebb példa történt, mellyet a' Berlini Magazin' elſő Réſzében p. 188. cet. bé-iktattunk.

E' felett tudni való, melly veſzedelmes lehet a' matska a' tsets-ſzopó kisdedeknek, a' kik közzül ſokakon meg-esett, hogy ezen gonoſz állat által, midőn alunnának, torkon ragadtatván, halálra mardoſtattanak. Sőt még más embereknek is igen ſzükſéges magokra vígyázni, és különösön a' matskától őrizkedni. Mert ez, terméſzet ſzerént kegyetlen, írígy, boſzſzú-álló, álnok, és hűſégtelen állat. Reſzket az emberi ſzív a' példákra, mellyek a' matskának veſzedelmes hajlandóſágai által okoztattanak. Tsak egygyet említek, légyen elég az minden matska ſzeretőknek meg-intettetésekre. Ez a' példa történt egy *Mariette* nevezetű Frantzia Prédikátoron, ki a' Vallásra nézve Ángliában talált vala magának menedék helyet.

Ezen Prédikátor Kanterburiban ſzép jövedelme mellett, tsendesen és igen tiſztességesen él vala, annyival inkább, hogy

az

az Erſek egéſz kerületet bízott vala az ő Páſztori vígyázása alá. Nötelen életet élvén, minden házi gyönyörűſége vólt egy nagy matska, a' mellyet már 11. vagy 12. eſztendőktől fogva igen kényesen táplált, úgy hogy valamikor tsak idegen vendégek az aſztalánál néki nem vóltanak, különös tányéron adott enni, réſzeltetvén minden leg-kedvesebb falatjában is. Ez az illy kényesen tartott gonoſz állat pedig ennyi eſztendők el-telése után arra mene, hogy tsudálatos merges boſzſzú-álló indúlattal ſiralmas véget vete Jól-tévője életének. A' testvér Ötstse a' Prédikátornak, történetből éppen e' tájban ment vala látogatására kedves Bátyjának, és kénteleníttették ſzemmel látott ſzomorú tanúja lenni az ő halálának. Ő beſzéllette elé azután annak környül-állásait, a' mellyeknek ſummája ez:

Mariette Úr némelly Prédikátor barátit ebédre hívatta vala, étel, ital válogatva és nagy bövſéggel tétetett elé az aſztalra; a' vendégek mind közönſégesen, maga Mariette Úr, és az Ötstse is igen különös jó kedvűek vóltanak. Az említett matska látván előre, a' pompás vendégſégre való kéſzületet, hitte azt kétſég kívül, hogy ő is mind azon drága eledelekből különös tányéron éppen úgy réſzelteni fog, mint máskor réſzeltetett mindenekből. Mariette Úr pedig ſok-

kal

kal foglalatosabb vólt, mint ſem hogy a' maga kedves matskájáról gondolkodhatott vólna, vagy talám, a' mi még hihetőbb, akarta e' béli gyengeſégét baráti előtt el-titkolni. Egy ſzóval elégnek tartotta, ſzóllítván a' matskát, egy darab tyúk-húst nékie hátra-vetni. A' matska pedig egéſzen megvetvén ezen hátra vetett falatokat, ſem azokat nem illette, ſem Mariette Úrhoz, vagy akármellyik vendéghez is nem közelített. Négy óra tájban el-bomolván az aſztal, a' többek el-mentenek, kettő pedig a' Vendégek közzűl, egy kevés ideig tartó ebéd utánni nyúgodalomra, meg-maradott. Ezeket a' Mariette Úr' Ötstse bé-vezette egy különös ſzobába, a' hol el-alvának. Követé a' Gazda is leg-ottan ezeknek példájokat a' maga ebédlő-ſzobájában, a' holott egy Kanapén ſzúnnyadék-el, ſenki más jelen nem lévén véle, hanem tsak a' meg-boſzſzontatott matska.

Az alatt, a' míg ezek nyúgodnának, ki-méne a' Mariette Úr' Ötstse, hogy a' kertben való ſétálással töltené-el az időt. Mély tsendesség vala ſzinte két óráig az egéſz ház körűl. Ekkor pedig egy Levél hozatik az Érſektől Mariette Úrhoz. Sietönek erősítvén a' Követ a' dólgot, bé-mégyen az iſjú Mariette a' Bátyjához, hogy álmából felſerkentſe, de melly igen meg-dobban ſzíve,

mi-

midőn látja, a' Bátyját örökös álom által reménytelenül el-nyomattatottnak lenni. Elsőben azt hitte, hogy valamelly gutta-ütés által következett ez a' hirtelen való halál, és midőn illyen vélekedéssel a' más két Prédikátort is fel-serkentvén, oda szóllította vólna, meg-mutogaták azok nékie a' Mariette Úr' torkán, a' matska körmeinek és fogainak helyeit.

A' gyilkos matska azonban tetteti vala magát, a' szobának egygyik szegeletében alunni. Hogy pedig bizonyosan meg-tudhassa az ifjú Mariette Úr, ha vallyon valósággal a' matska lett vólna é Bátyjának gyilkosa, arra illyen próbát godol-ki: kéri a' két Prédikátort, hogy magokat rejtenékel olly helyre, a' honnan láthatnák mi fogna történni. Ő maga egy vékony sinórt köt a' meg-hóltnak lábához, félre mégyen egy szegletbe, és a' sinórnál fogva olly természetesen mozgatja vala a' hólt testet, mintha még valósággal a' benne lévő életre nézve esnék mozgása. Erre a' matska mérgesen fel-kelvén, ismét reá ugrik a' meg-hóltra, és kezdi annak torkát körmeivel és fogaival még inkább martzangolni. Az ifjú Mariette Úr már most egészen meg-bizonyosodván a' gyilkosság eránt, ragadja a' fegyverét és utánna indúl e' gonosz fenę állatnak, de az el-szaladvan elöle, soha azután

a' ház-

a' házhoz viſzſza ſem ment, és az érdemlett veſzedelmet álnokúl el tudta kerülni. *Lásd Buffons Naturgeſchichte der Vierfüſſigen Thiere Zweiter Band p. 320. ſeqq. edit. Tropp.*

Enyed. 24. Aug. 1789.

Bodola János Profeſſor.

A' Szántó vetőkhöz.

Egy véka búzához végy harmad-réſz font oltott meſzet. A' búzát dél-után töltsd egy akarmelly edénybe, a' meſzet tedd reá fellűl, tölts reá egy kevés meleg vizet, hogy a' meſzet majd jobban el-keverhessd. Minekutánna a' méſz meg-hígúlt, tölts ismét meleg vizet reá, a' melly már forrani kezdett. De tsak annyit hogy a víz a' búzát egy hüvelyknyire fedje bé. Ekkor két erős ember lapáttal álljon neki, mind addig keverje a' búzát, mig a' meſzes vizet el-iſzſza. Azután az edényt fedd-bé egy reá illő deſzkával, hogy egéſz éjjel a' búza gőzölögjön. Reggel négy óra tájban teritsd-ki a' búzát vékonyan olly helyre, hol a' ſzél ſzabadon járhatja, 's gyakran forgassd hogy annál hamarább és jobban ſzáradjon: azon a' napon dél után vessd-el. Tovább nem lehet tartani, mert ki-tsirádzik. Jegyezd-meg, hogy az illy magot nem kell igen vastagon boronálni. Az illyen vetésnek ezen haſznai vagy-

nak.

nak. 1. Vetni fél annyi magvval meg-éri az ember, mint más félével. 2. Tíz tizenkét annyit terem, mint a' mit el-vét az ember. 3. A' termés nem üſzögösödik-meg. 4. A' földet nem igen kell meg-trágyázni. 5. A' ſovány és homokos földben is jól terem.

A' Találós Mese vólt *Tükör*; a' Rejtett Szó *Szelvéſz*, mellyben van *ſzél, véſz, él, éſz.*

Találós Mese.

Lehet é? s' ha lehet mond-meg miként légyen?
A' ház a roſtéllyos ablakon ki-mégyen.
S' ben marad helyette a' háznak gazdája
Jó Füreden lakni, a' ki ki-találja. H. A.

Rejtett Szó.

Engem' a' terméſzet némává alkotott,
De ha erőltetnék adok nagy ſzózatot.
Sok víg, ſok ſzomorú híreket hírdetek,
'S míg meg nem kérlelnek, addig nem ſzünhetek.
Én is, mint az Isten magasban lakozom,
Városokon leg-ſzebb helyeken tartózom.
Nevemet énnékem hat betük tsinálják,
Ha kettőt el-hagyok; azt ſokan kívánják;
Ha egygyet hagyok-el, nints roſzſzabb nálamnál,
'S fel-találſz Jobbágynál, Uraknál, Királynál.

Fehér György Pozs. Nev. Pap.

XXV. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. Mihály-Havának 23. Napján.

Diſputatio de Quaeſtione, Quae fuerit Artium Magicarum origo? Quomodo illae ab Aſiae Populis ad Graecos atque Romanos, et ab his ad caeteras gentes ſint propagatae, quibusque rationibus adducti fuerint ii. qui ad noſtra usque tempora easdem vel defenderent vel oppugnarent. Ezt a' munkát írta Dietr. Tiedemann, a' Marpurgi Akadémiában a' Filoſófiának közönſéges Tanítója; mellyért a' Göttingai Királyi Túdós Társaſágtól jutalmat nyert.

Minthogy még a' Kereſztyének között, kiváltképpen a' mi nemzetünkben az együgyű fejek ſokat állítanak a' boſzorkányſág felől: ez az illyen bal vélekedésű emberek ellen igen haſznos munka meg-érdemli, hogy közttünk esméretessé légyen. Az egéſz könyv áll három ſzakaſzokból. Az elſő ſzóll a' Magiának terméſzetéről, a' II. a' Magiának nevezetesebb történeteiről. III. A' Magiának valóſágos létéről, 's annak ha-

ſzontalanſágáról. Mi légyen a' Magia, T. így adja-elő: *Magia eſt ars, ſive malueris Scientia perpetrandi mira, quae ſuperant leges et vires corporum, et animalium rerumque earum, quas huic mundo ineſſe, ibique aliquid efficere experientia, aut ratio certa docuit.* E' ſzerént minthogy a' Mágus a' terméſzetben a' terméſzet felett való változásokat bizonyos régulák ſzerént akarja véghez vinni, és minthoogy némelly babonás tselekedetei által akarja az ISTENt 's a' Lelkeket maga hatalma alá vetni: azért ötet egy ollyan embertől, a' ki által az ISTEN valóſágos tsudát akar tselekedni, könnyen meg lehet külömböztetni. *Verſatur omnis in eo religio, ut Deum precibus flectamus, non cogamus. Preces omnes et ſummi Numinis cultus, liberum Deo relinquunt, quidquid lubuerit decernere. Proinde ars eſſe Magica nequit, cum nihil certi promittat. Quodſi precibus et pietate cogi Deum aſſeris, Religio omnis vertetur in Magiam. Omnis enim Religio, bona Sectatoribus et Dei benevolentiam promittit.* Ez egy ſzükſéges és haſznos Jegyzés. Sokſzor az emberek az olly ſzokásokat az Isteni tiſzteletben, mellyek a' régiektől a' Vallásba bé-vett ſzokások ellen vagynak, Magiának gondolják lenni. Sok példájit lehet ennek a' Pogányok között lát-

ni.

ni. — — — Annak le-írása után, mi légyen a' Magia, bizonyos réſzekre oſztja T. munkájat, hol nevezetes az, hogy az Alchimiát és Áſtrológiát a' Magia réſzei közzé ſzámlálja. Azt mondja T. a' Magiát a' vad nemzeteknek babonájok ſzülte, ezt az állítást ſok példákkal mutatja-meg. A' második Szakaſzban ſzóll T. a' régibb és újabb Európai népeknek, Rómaiaknak, Görögöknek, Cháldeusoknak, Perſáknak, Indusoknak, Égyiptomiaknak Magiájokról. Nagy ſzorgalmatossággal elő-ſzámlálja mind azt, valami a' Magiának ezen Nemzetek köztt való eredetére, terjedésére, 's minéműſégére tartozik. Nem ſzóll a' Chinaiakról, Barbarusokról, Zsidókról, noha ezek is gyakorlották a' Magiát, az Arabsokról is, kiknél a' Magia gyakoroltatott, többet ſzóllhatott vólna. A' *Cháldeusok* az Égi testeket valamelly Istenſégnek gondolták lenni, mellyeknek e' Világra nézve nagy erejek vagyon, 's azokból ſzoktak jövendőlni. Ide tartozott a' ſorsokból való jövendölés, valamint a' Terafimoktól való kérdeződés is. Lásd Ézék. 21. A' *Perſák*nál meg-vólt a' jövendő mondás és a' Magiának más ſokféle neme, de a' melly a' Cháldeusokétól ſokakban külömbözött. Nevezetes vólt a' Mágiáról ő közöttök *Zoroaſter*, de a' ki annak nem találója, hanem tsak rendbe ſzedője vólt. Az

*Indusok*nak Magiájokról különösen szóll, 's azoknak Theosóphiájokat a' Magiához számlálja. Melly régi tudomány légyen ez a' Theosóphia az Indusoknak Brakmanjaiknál, azt az újabb Írókból világosabban meg-mutogathatta vólna T. Valamint a' *Perſák*nál, úgy az *Egyiptomiak*nál is esméretes vólt a' Magiának az a' neme, melly szerent ők, a' mint hitték, némelly füveknek erejek által az Ördögöt elő-hívták, el-üzték, 's tsudáatos dólgoknak tselekedésekre kénszerítették. Az Égyiptomiak még több dólgokat tselekedtek a' Magia által. Úgy látszik, hogy ők ezt a' mesterséget elejétől fogva gyakorolták. Már a' Mózses' idejében magoknak merték tulajdonítani azt az erőt, hogy ők a' varázslás által egy dólgot mássá változtatnak. A' *Görögök*ről azt mondja, hogy azok a' Magiát az Égyiptomiaktól tanúlták. Közönséges vólt ő nálok a' *Necromantia*, vagy *halottaktól való tudakozódás*, a' *rá ólvasás*, a' *méreg elegyítés*. A' Pithagoreusok a' számoknak nagy erőt tulajdonítottak. Minden Írók azt bizonyítják, hogy Pithagorás a' Magiának nagy gyakorlója vólt; mellyet ő felőle meg is lehet engedni, ha annak az időnek, mellyben ő élt, egyűgyűségét meg-gondoljuk. Úgy látszik, hogy a' Perſáknak Magiájokat *Oſthanes* esmértette-meg a' Görögökkel. *Demo-*

cri-

critus nagy ellenſége vólt a' Magiának. Ellenben *Empedocles* nagyot tartott felőle. *Plató* az új Platonicusoknak Theoſophiájokat nem tanította, de annak el-terjedésére útat kéſzített. *Beroſus* vólt az Aſtrologiának a' Görögök köztt fel-állítója. A' Theſſáliaiak híresek vóltak mindenféle varázslásról. A' Lemnus Szigetéből való *Theoris* varázslásáért ölettetett-meg. Nevezetes varázslások vólt ezeknek, ſzerelem italt adni, viaſz képek által ártani, kőtni, magokat 's másokat állatokká változtatni. *Ptolomeus Philadelphus'* idejétől fogva nagy erőt vett a' Magia. Theocritusból lehet látni, hogy az már többé nem vólt titok, hanem közönſégessé vált. A' *Rómaiak*ról, 's más Olaſz-Orſzági népekről az mondja T. hogy azoknál is gyakoroltatott a' Magia. Hogy *Numa Pompilius* annak ſzeretője vólt, bizonyítja azt Arnobiusból és Valerius Antiusból. A' Tuſciaiak, Hetruriaiak, Sabinusok is tudtak a' Magiához. *Virgilius*nak és *Horátius*nak írásokból látjuk, mitsoda állapotban lett légyen a' Magia az ő idejekben. A' mit T. a' Gnoſticusoknak, Simonnak, Carpokratesnek, Baſilidesnek, 's ezeknek Tanítványjaiknak Magiájokrol mond, azt a' régi Patereknek (kik ezeket az embereket halálosan gyűlölték,) írásaikból vette. A' Római Tsáſzároknál nagyobb-na-

gyobb kedvességet nyert a' Mágia, úgy hogy azt ſokan ő közzűlök magok gyakorolták. A' Kereſztyének magokat annak ellenébe tették; 's úgy kezdett oſztán annak betsülete veſzni, a' mint a' Kereſztyén Vallás nevelkedett. A' honnan a' lett, hogy a' Kereſztyén Tsáſzárok, mint bálvány-imádást, azt úgy kárhoztatták, 's mint nagy gonoſzſágot úgy bűntették-meg. Ellenben a' Pogányok köztt nevelkedett annak betsülete. Kiváltképpen pedig a' tudományoknak világok kezdvén meg-ſetétűlni, a' babonaſág és varázslás mindenütt ſzabad útat talált magának az el-terjedésre. Marcellus Empíricus, Aëtius, Al. Tralliánus, Orvosok a' rá ólvasásokat, 's a' t. igen igen dítsérték Az új Platonicus Philoſophusok azt tanítottak, hogy az ISTENt és a' Lelkeket bőjtölések, testi gyönyörűſégektől való meg-tartózkodások, elmélkedések, áldozatok, 's más ceremóniák által arra lehet venni, hogy az embereknek meg-jelenjenek, 's nékik ſegítſégül légyenek: ditsekedtek is ők azzal, hogy ők terméſzet' ereje felett való dólgokat tselekedhetnek. Ezeknek idejekben kezdett a' varázslóknak és boſzorkányoknak ſzámok ſokasodni, 's a' boſzorkányoknak gyűlések felől való vélekedés is lábra kapni. A' boſzorkányoknak gyűlésekről emlékezik *Auguſtinus*. Hihető, hogy a' Kereſztyének-

nek

nek aſzſzonyaik köztt ſok varázslók vóltak. Említ Auguſtinus olly aſzſzonyokat, a' kik a' Sátánnal ſzövetſéget kötöttek, melly által azok meg-vakíttatván úgy képzelödtek, mintha ök éjtſzaka Diánnával, Minervával, és ſok más aſzſzonyokkal a' levegö-égben nyargalódzanának. A' boſzorkányoknak illyen útazásoknak a' régi idökben ſok nyomát lehet látni; de gyülésekről ſem a' Görögök ſem az Arabsok, ſem az Égyiptomiak nem emlékeznek. Ez idöben kezdödött a' boſzorkányoknak az ördögökkel való ſzövetſégekről való vélekedés is. (*Pactum cum Daemone*) Ebből a' vélekedésből ſzámazott az a' mese is, hogy a' gonoſz lelkek az emberekkel közösülnek. Ezek után ſzóll T. mitsoda állapotban vólt a Magia az Európai Napnyúgoti Népeknél a' XIII. Száz eſztendöig. Szóll a' Gallusoknak, Németeknek, Britannusoknak Magiájokról. Azután meg-mondja, mint terjedett-el az a' Kereſztyén népek köztt. Az ördögökkel való ſzövetſégről leg-elöſzör a' XIII. Százban ſzóllanak némelly Írók. Úgy látſzik azt mondja T. hogy a' kik az ördögökkel ſzövetſéget kötöttek, azok úgy vélekedtek, hogy másképpen az a' ſzövetſég nem eshetik, hanemha ök a' Kereſztyén Vallást egéſzen meg-tagadják, mert az ördögök a' Kriſztus' nevétől, a' kereſztnek jegyétől igen

félnek. Ez időben már a' boſzorkányoknak gyülések felöl is másképpen kezdettek gondolkozni. *Alfonſus de Spina* — beſzélli, hogy Frantzia-Orſzágnak Daufine és Gascogne nevü Tartományaiban ſok aſzſzonyok, a' mint magok meg-vallották, egy nagy puſztában, éjtſzakákon öſzve-gyülnek, hol egy kőſziklás barlangból egy bak ſzokott közttök meg-jelenni 's a' t. Ezek után ſzóll T. a' Magiai ceremóniákról, mellyek közzül *Wier* ſokakat öſzve-ſzedett. *De Praeſtigiis et incantationibus.* (a' többi következik.)

1787. Eſzt. ment Siriából egy Pap a' maga úti-társával Mádritba. Midőn a' Király ezeknek a' Napkeleti nyelvekben való nagy tudományjokat látná: kérte őket, hogy az Eskúriáli Királyi könyves-házban lévő Napkeleti nyelveken való *Manuſcriptumo*kat, vagy kéz-írásokat fordítanák-le. Ez a' Könyves-ház minden Európaiak közt a' Napkeleti *Manuſcriptumo*kra nézve leggazdagabb. Mellyeknek Catalógusokat *Caſiri Mihály Bibliotheca Arabico Hiſpana* titulus alatt ki-adta. 2. Vol. fol. Az elſő Darabban, le-írattatnak a' Grammaticára, Rhetoricára, Poéſisre, Philologiára, Politicára, Medicinára, Phyſicára, Jurisprudentiára, és Theologiára tartozó Manuſcriptumok.

A' má-

A' máſodik Darabban azok a' Manuſcriptumok foglaltatnak-bé, mellyek a' Geographiára és Hiſtoriára tartoznak. Az elſő Darabnak Elől-járó Beſzédjében, le-irattatik az Eſcuriáli Könyves-háznak Hiſtoriája. Kezdett az leg-előſzör II. Filep Király idejében kivált-képpen az Ariás Montanus, Hurtado de Mendoza könyveikkel ſzaporodni. Azután III. Filep alatt azt egy különös történet gazdagította-meg. Tudnilik 1611. eſztendőben Don Louis Faxaredo a' tengeren Salehoz közel két hajót el-fogott. A' ſok préda köztt talált ő több mint 3000. Arabiai nyelven való Manuſcriptumokat, mellyek a' Philosophiáról, Politicáról, és a' Religióról tanítottak. A' Marokkói Tſáſzár, a' kijé ezek a' könyvek vóltak III. Filepnek 450,000 font pénzt igért érettek. De a' Király megvetvén ezt a' nagy Summa pénzt, különben nem akarta a' könyveket viſzſza adni, hanem ha a' Tsáſzár minden Spanyol rabokat ſzabadon el-botsátana. Erre a' Tsáſzár nem állott: azért a' Király az említett Manuſcriptumokat mind az Escuriali könyvesházba vitette. Így lett ez a' könyves-ház a' Napkeleti Manuſcriptumokra nézve minden Europaiak köztt leg-gazdagabbá. Noha az 1671ben Juniusnak 7. napján meg-gyúladván, 1800 darab Manuſcriptumokat tűz miatt el-veſztett; el-hallgatván azokat, mel-

lyek vagy félig meg-égtek, vagy meg-tsonkúltak.

A' Kassai Kerületben a' Nemzeti Oskolák' Inſpectorának Tek. Kazinczy Ferentz Úrnak halálárol hiteles hírt hallván egy jó Barátja, ſzomorúſágának bizonyſágára, és egyſzersmind ſoha ſem látott kedves Barátja' emlékezetére, ez egynéhány Sorokat írta 25. Julii 1789.

Nints haſzna, kelletlen öröm! víg öſztönözésednek —
Fáradnak vídám érzésim, 's álomra ſzenderednek.
Hijjába vívſz tündér vígſág! bánatos képzésemmel,
Panaſzt kell — 's ſzomorú hangot zengenem énekemmel.
Sereggel jönnek Barátim, kiknél tudva nintsenek
Bánatom' okai; hogy ma víg társaim legyenek.
A' gondnak tulajdonítják andalgó lépésimet,
Ha ugyan el-takarhatják a' gondok ſebeimet. —
Unſzolja a' terméſzet is vídám indúlatimat,
'S maga mint egy erölködve kergeti bánatimat.
'S mi-

'S mikor mint el-keseredett, irtózom a' Világtól,
Fürednek hátot fordítok, futok a' ſokaſágtól;
Hogy itt, komoran, magános Remete lakásomban,
A' nehezen nyelt bánatot meg-emészſzem magamban:
Itt is, az időnek leg-ſzebb 's leg-gazdagabb ſzakaſzſza
Azon van, hogy ſiralmomnak korán végét ſzakaſzſza. —
De ſzüntesd, gazdag terméſzet! még vígaſztalásodat,
Ne rakd reá, mert korán van, ſebemre flastromodat?
Ne hogy, a' hirtelen gyógyúlt ſeb, most ugyan el-múljon,
De tsak egy kis vakarásra újolag ki-újúljon.
Úgy akarják az Egek, és az Égi ſarkalatok,
Hogy most gyáſz Innepet tartſak, annak, a' kit ſiratok.
Engedj hát áldott terméſzet! és ne vond-le gyáſzomat,
Hadd neveljem a' leg-nagyobb mértékig ſiralmomat.
Tegnap egéſz nap záporral tsorgottak a' fellegek,
Éſzakról kegyetlen ſzéllel háborgottak az Egek,

Hány-

Hánykódtak a' Magyar tenger' dagadozott habjai,
Zúgó morgással harsogtak a' Hullámok' zajjai;
Még is hogy Nap le-ment tájban a' felső partra értem,
Meg-tsendesedett a' tenger; 's talám ugyan én értem,
Hogy ide által-evezvén, a' zöld fák árnyékában,
Bánatját szívem szabadon érezhesse magában:
Alig érek-el 's ím a' tót, a' szél ismét zavarja;
Szomorkodj hát gyászos szívem! az Ég is úgy akarja.
Ébreszd gyönyörű *Est-hajnal!* ébreszd érzéseimet,
Te juttattad minden estve eszembe énekimet,
Hányszor énekletem (látván az Égnek tsillagait)
*Kazinczi*mnak ellened írt panaszkodó sorait?
Énekletem — de még eddig édes emlékezéssel,
'S ezen bóldog reménységen való örvendezéssel,
Hogy valaha meg-ölelvén ötet hív karjaimmal,
Egygyütt éneklem szomorú sorait Kazinczimmal. —
Ah!

Ah! — de — igazán találta írni: hogy *nem ſokára*
Rá ſzivárognak ſúgárid *harmatos ſír-hántjára* (a)
Mert nem *haſztalan kereste, fel-találta nyúgalmát;*
A' változás ő rajta is meg-mutatta hatalmát.
'S a' mit édes reményſégem nem is képzelhet vala,
El-érkeze, óh fájdalom! élete *Est-hajnala.*
Vezess-el fényes Est-hajnal! vezess-el ſír-halmához;
Vidd-el, e' ſoha ſem látott Barátot Barát-jához.
Hogy, ha a' mit meg-ígértek ſzapora leveleink,
Egymás' ſzemébe már késő! nem nézhetnek ſzemeink,
Hadd lássam-meg nyúgvó bóltját — por teste' kamaráját,
Hadd tsókoljam a' hantokon által, halvány ortzáját.

Azo-

Jegyzés.

(a) Tzélozás vagyon Kazinczinak az Est-hajnalhoz intézett, 's a' Kassai Magyar Muſeumba iktatott Énekére; a' hol a' többek köztt ezt írja: Ah! nem ſokára, harmatos hantomon Fog majd ragyogni ſzánakozó ſzemed. — Majd meg-találom egyſzer én is, Haſztalanúl keresett nyugalmam'.

Azokat a' könyv-tseppeket, mellyeket gyűj-
tögetek,
Régen, hogy ha Barátommal hajdan egy-
gyütt lehetek;
Szapora költsön tsókok köztt ortzáján le-
görgessek,
'S mellyektől ſzem-borítékim, még most
jobban terhessek,
Hadd hullassam ſírja felett a' harmatos han-
tokra,
Hadd botsássak új 's ſzomorú könyveket
is azokra.
Talám az a' titkos erő, mert tsak titkos le-
hetett;
Melly, két egymást nem látottat barátok-
ká tehetett;
Hasonló titkos munkával meg-fúrja a' rejteket
'S lelketlen artzúlatjáig le-viſzi e' köny-
veket.
Le-viſzi, — de egy hijja van még e' kíván-
ſágomnak —
Engedd-meg ezt is óh Halál! ſírba zárt
Barátomnak.
Jöjj-viſzſza egy pertzentésig, jöjj akkor, óh
Nagy Lélek!
Lelkesítſed tagjaidat, és éreztesd-meg vélek
Hogy ezek a' könyv-záporok olly ſzemekből
ſzármaztak,
Mellyek őket élve látni hijjába kíván-
koztak.

Egy

Egy hív, de ſoha ſem látott Barátodnak
könyvei —
Ah! — de mit kerestek ismét? Lelkem'
víg képzései!
Mellyek titkos vígaſztalást nyújtotok bá
natomban,
És ſzem tsiklándó ſzíneket kevergettek
gyáſzomban.
Nints Kazinczy — nints — 's mind ezek a'
kedves gondolatok
Azt bizonyítják, hogy meg-hólt az, a' kit
én ſiratok.
Siratok — 's a' kit ſirathat maga kedves nem-
zete,
Hogy nyelvünk tovább nyelvével ſzeren-
tsés nem lehete. —
De mit is keresſz? ón Halál! a' Múzsák' la-
lakó helyjén,
Gyáſzt hozván a' Parnaſzſzusra, — és azt
illyen idején.
Mit háborgatſz? ſzomorú hír! tanúló kis
Házamban,
A' hol Kazinczim' átnyékát víg magános-
ſágomban
Egy darab kártyára festve előttem tartoga-
tom, —
'S hát! — már ezután ha ezt az árnyékot
tsókolgatom;
Mi leſzſz? hanem ha a' Halál' völgyje' ko-
mor vidéki,
Az Eliſiumi Lelkek', 's meg-hólt testek' ár-
nyéki

Énekem' tárgyja? — mint a' füst a' víg képzelödések
El-tünnek, 's ſzomorúk léſznek minden vers ſor zengések.
Úgy vagyon — felejtsd víg Lelkem! a' tündér vígſágokat
Felejtsd én énekes Múzsám! az örvendö hangokat.
Menj-el a' ſír-halmok közzé azokkal társalkodni
A' kikhez kéſzűlſz — 's a' kikkel ſzent öröm ſzomorkodni.
Ott; a' kit ſoha ſem láttál, meg-látod valahára,
Reá esmérſz e' kis képről Kazinczy' árnyékára.
'S ditsekedni fogſz előtte, hogy noha nem esmerted,
De az *igaz barátſág*tól azt tsak ugyan meg-nyerted,
Hogy *Atyjafijain* kívül, mint maga Lelkét ſzinte,
Nem esmérte, ſenki, 's nem is ſzerethette úgy, mint Te.
Nyúgodjatok békességben hív Barátom' tsontjai,
Előttem, ſzomorú Múzsám' ez kesergö hangjai,
'S zálogúl küldött képének fekete vonásai
Léſznek emlékezetének állandó oſzlopai.

XXVI. LEVÉL.

Költ Komáromban Sz. Mihály-Havának 26. Napján.

Ugyan azon jó Barát, meg-tudván hogy a' Kazincy' haláláról vett hír nem igaz volt; ez egynéhány ſorban örvendi fel-gyógyulását; és egyſzersmind a' Betegnek panaſzára felel.

Szégyen é vagy gyönyörüſég ez? a' mit kell érzenem,
Az Eliſiumról jönek a' panaſzok ellenem:
Im! feledékenyſégemért a' meg-hóltak' Lelkei
Vádolnak, — de nyíljatok-meg hív ſzívem' rejtekei.
Nyissátok-meg ama Mómus' ablakait mejjemen,
Hadd lássa nevét fel-metſzve *Kazinczy* hív ſzívemen.
Nem rég, keserüſégemben helyemet ſem találom,
Futok a' ſokaſág elöl, — az életet útálom:
Hogy azt hóltnak lenni hallom, a' ki nélkül nem élek,
A' ki ha más is, de az én Lelkemmel testvér Lélek.

Múzsám ſzomorúſágában fel-fogadta magában,
Hogy mind hóltig tsak ſzomorú hangot penget ſzájában.
Gyáſz Innep-napot ſzentele ſírba zárt Barátjának,
Sírjától távol oſzlopot emele ſír-halmának. —
Meg-ſzánt az Ég, meg-ſzánt a' ki meg-ſzánta Kazinczimat,
Egy kedves hír le-törlötte könyvhullatáſaimat.
Midön Múzsám a' víz parton Kazinczyját ſiratja,
Szárnyall a' *Hír* és aranyos tollait tsattogtatja;
El-hallgata lantos Nimfám a' ſzomorú énekkel,
A' *Hír*nek hangjára neſzez újſág-váró fülekkel.
Tsak nem el-aléla midön a' *Hír* ezt emlegeté,
Hogy még a' *Halál Kazinczit* a' ſírba nem temeté.
Hogy már belé lépett, úgymond, a' ſírba fél lábával,
De a' könyörülö Egek' különös hatalmával;
Által-lépte nemes Lelke a' békózó lántzokat,
Mellyek már tsak nem úgy tarták Kazinczit, mint foglyokat.

Hát!

Hát! — miért Te! állhatatlan Proteusi ſzínekkel
Kerengö Hír! mondék, miért jádzol a' hív ſzívekkel?
Kegyetlen! — 's miért? — nem régen jobbkezeden a' halál
Veled, 's magad is öltözve fekete gyáſzba valál.
Szerelmes Barátom felöl ſzívemet el-hitetted,
Hogy tsak *nevével birſz*, 's magát a' halálnak engedted;
'S im! most aranyra tserélted fekete tollaidat,
Ne félj így ſzólván; még élve meg-látod Kazinczidat.
Ha már most minapi ſzódat el-hinnem nem engedted,
Mutass most Te tündér állat! valami jelt melletted:
Melly újabb állításodat hitelesebbé tégye,
Bizonyítsd-meg, ha valóſág, vagy múló álom légy e?
Ha illy víg hangot ver ſzárnyad; miért nem repült vele
Hozzám, el-tsábíthatatlan Barátomnak Levele?
Hiſzen, az érzékeny, minden külsö erö 's úntatás
Nélkül, magnesként költsönös egymáshoz vonattatás,

Az

Az ő költött halálakor ha azt véghez vihette,
Hogy az en testem' is Tethis tsak nem vízbe temette:
Oh bizony meg-hallhatta azt az ő őrző Angyala,
Szomorú halálán Múzsám miként kesereg vala:
Kazinczy ő most is ha él, 's meg nem állhatta vólna,
Hogy annak bizonyſágára hogy él, egygyet ne ſzóllna. —
Le-ereſzti fényes ſzárnyát bús pirongatásomra,
A' *Hír*; rontsd magadat, úgymond, 's ám magyarázd álomra,
A' miket, mint igaz dólgot, 's kedvest úgy hozék-elöl
Káſztor! Polluks' hűſégével bíró Kazínczid felöl.
Halni kezdett: de a' Halál tovább menni ſajnála,
Mert még egy illyen élőnek korán vólna halála.
Hogy én illy hamar érkeztem meg.vígaſztalásodra,
'S nem várakoztam addig is fel-éledt Batodra,
Míg a' Halál' békóiból ki-fejtözött újjait
El-bírja, 's írni vezesse botorkázó tollait;

Ez

Ez okozta, mert ſzégyenlem hamis hír-
mondásomat,
Hogy az Orvosok' kétſégén függeſztvén-
fel magamat,
Már akkor halála felől komor hír-mondó
lettem,
Mikor még azt nem is láttam, tsak hal-
lomásból vettem.
Most hát, hogy annál hamarébb le-vetkez-
hesd gyáſzodat,
Futva jöttem; hogy ne ſirasd hóltnak
vélt Barátodat.
Fogadom: hogy mihelyt kezét és író-tollát
bírja,
Utánnam jön a' Levél is, 's hogy meg nem
holt meg-írja.
Én, én — Te engemet vádolſz, holott kén-
telen vóltam
Hallani, 's a' mint hallottam Te néked is
úgy ſzóltam:
De Te majd miként mented-ki feledéken-
ſégedet?
Mire fogod magyarázni holtzſzas késedel-
medet?
A' kitől már — mert tudom jól — el-múlt
közel hat hete,
Hogy a' Te kedves Barátod tsak egy ſort
ſem vehete.
Meg-érdemli azt most tőlem durva ſzemre
hányásod,
És meg-is fogja érezni kevély morgolódásod,

Hogy el fogom késleltetni leg-első válaszodat,
'S gyanúba ejtem felőled fel-gyógyúlt Barátodat.
Hogy a' mit most szemre hányva mondék késedelmedről,
Ő maga panaszolkodjon feledékenységedről
Kegyetlen Hír! im véghez is vitted a' mit fogadtál,
'S mint az első komor hírben, itt hazug nem maradtál.
El-ment egy rövid levelem az Elisium felé,
De élő Kazinczinak szóllt a' mi vólt írva belé;
'S el-késett — im jön helyette másik a' sír' széléről,
Meg-esmértem reszkető kéz-vonásit petsétjéről.
Kételkedtek ajakaim, mikor egygyet tsókoltak
Rajtok, hogy eleven kezek írták é vagy fél-hóltak.
Fel-szakasztom — nézem alól — Kazinczim' nevét látom,
Dobog szívem örömömben — él hát az én Barátom.
Él — de fél hóltat mutatnak tántorgó vonásai,
Ah! fellegeket héjjazó Parnasszus' zőld halmai!
'S hát már nálatok is vagynak háborúk 's fergetegek?

Ki-

Kiket tsupa kiességgé tettek a' ſzomſzéd Egek.
Mi merte így meg-ſzaggatni a' Múzsáknak ſzárnyait?
Mi tsuda gyengítette-meg így Kazinczy' újjait?
Ólvasom — hát majd négy hetet késett rövid útjában
A' levél, mellyen réſz ſzerént örvend ſzívem magában,
Hogy azólta hát mind kezét, mind tollát jobban bírja
Kazinczim, ki most ſorait illy beteg módon írja.
De kegyetlen *Hír!* talám hát ezt is Te tselekedted,
Mérges esküvésed ſzerént ezt is el-késleltetted.
Ha tántorgók is ſorai, de gyors az ő ſzerelme,
Erőssebben von egymáshoz, ez egymást értő elme;
Minthogy ezen kedves ſorok annyira késtek vólna,
Ha tsak valami Istenſég ellenünk nem hartzolna.
Szerentsém' ſerényſégével ſzembe tán a' Hír ſzállott,
A' komor hír, *mellynél pedig nintsen ſerényebb állat.* (Virg.)
Hogy

Hogy is van? óh kedves sorok! hogy ennyire késztetek,
Miért valamivel elébb bóldoggá nem tettetek?
Míg azt az el-keseredést, mint valót nem érzettem,
Míg nem hallottam halálát, hanem tsak kételkedtem.
Ah! szeretet! miért hagytad pihenni gyors tollamat,
Holott, lám, én köteleztem magam arra magamat:
Hogy én és az a' Hónap is szerentsétlen lesz' velem,
Mellyben az én Kazinczimhoz nem megy egy-pár levelem.
Meg is lett — szerentsétlen vólt — de ő azt nem tudhatta,
Míg nyavalyája az ágyba le-kötve tartogatta:
Mert három régibb levelem éppen akkor érkezett,
Mikor ő halottaiból tsak alig éledezett.
Mi nagy öröm vólt ez néki, 's mi nagyobb öröm lenne,
Ha most is sűrű levelem szakadatlanúl menne.
Repülj Múzsám'! magad vidd-el vídám tollam' vonásit,
Könnyebbítsd-meg a' nyavalyák' erőszakoskodásit:

Ko-

Komor Hír! én ellenſégem! ne hátráltass engemet,
Sőt vedd-fel ſzél gyorsaſágú ſzárnyadra levelemet,
Vedd-el ezt a' gyáſz oſzlopot mellyet néki emeltem,
Mond-meg, hogy már halálának Innepet is ſzenteltem;
De az az örvendetes nap, még ſzentebb Inneppé lett,
Mellyben meg-tudtam 's ólvastam, hogy a' meg-hólt fel-éledt.
Megy már, ſzárnyall már levelem, és a' mint én gondolám
A' Buda Vár' hegyeit is meg-haladhatta talám;
Harmad napra másikat is utánna ereſztettem,
Hogy amaz elſőt kergesse 's ſiettesse helyettem.
Már egéſz meg-nyúgovással egy üres napot lestem,
A' zöld fák' árnyékjaiban rejtekeket kerestem,
Hol Múzsám, a' ſír' felibe, ſír' torkából kikapott,
Kazinczimnak emelhessen győzödelmi oſzlopot.
Képzeltem, mint repes ſzíve, örvendő írásomnak
Ólvasása közben, az én fel-támadtt Barátomnak.

Mint enyhíti majd minapi ſiralmát víg énekkel,
Mint keveri ſíró könyvét édes öröm tseppekkel,
Képzeltem, mint fog eleven ſzíve meg-győzettetni,
Hogy - - - hólta után is tudná ötet ſzeretni,
Képzeltem — de ah! fájdalom! mit tett a' késedelem?
Mit tettél ismét komor Hír, én ellenſégem! velem?
A' ſírból fel-támadt kezek, ellenem fel-kelének,
(Tán hóltnak vélték Orfeust) írnak Euridiczének;
Attól kérdik hová lettem? keresik hűſégemet;
'S kezdik elötte vádolni feledékenyſégemet.
'S hát már újra ſírassam é Barátom' fel-kelését?
A' ki akkor jelenti-ki balúl vélekedését,
Mikor én ö értte a' *Hírt*, *bút*, és *Halált* üldözöm,
'S örvendezö levelimet tsoportosan küldözöm.
„ *Szégyen é vagy gyönyörűſég hát? a' mit kell érzenem,*
„ *Az Eliziumról jönnek a' panaſzok ellenem.* “

Szé-

Szégyen is, gyönyörűség is; szégyen az, hogy hűségem'
Gyanússá tette, minapi meg-lassúlt szerény-ségem.
De nagyobb a' gyönyörűség; Ah! Kazinczy! most érzem,
Hogy mikor én halálodért szívem' szaggatom, 's vérzem,
Mikor tsak nem el-aléltam, hogy meg-hóltnak véltelek,
Mikor emlékezetedre gyász Innepet szentelek,
Mikor szer felett örvendek új fel-éledéseden,
És Múzsám üres sírodat tsúfolja édesdeden:
Mágnes szíved meg-mutatta viszonozó erejét,
Nem várták kedves vonásid gyógyúlásod' idejét;
Söt mihelyt írhatott kezed egyenesebb sorokat,
Felőlem mint el-veszettről tudakozol másokat. —
Élek én kedves Kazinczim! és mint híved úgy élek,
Bennem hozzád sokkal hívebb mint képzelhedd a' Lélek,
Vajha! szemedre vethetném szapora tsókok között,
Hogy méltó késedelmemen hív szíved megütközött.

Nem

Nem ſoká meg-bizonyítják újjaimnak vonási,
Hogy bűntelenül vádolnak ſzíved' gya-
nakodási.
Ah! Barátſág! be édes vagy! Venus! van ó
ſzerelem?
(Ha tsak az is nem Barátſág) melly meg-
vívjon-én velem.

Tiedemann könyvének: Diſputatio de Quaeſtione: Quae fuerit artium Magicarum Origo? etc. folytatása.

Szóll T. arról, mitsoda állapotban vólt a' Magia a' XIII. Száztól fogva a' mai időig. Ez időtől fogva a' magiának három neme vólt. Az elſő fundáltatott az Aſtrologián a' Sympathiáról és Antipathiáról való tudományon. — A' második a' Theosophia. — A' harmadik a' boſzorkányſág. Előſzör ez utólſóról ſzóll T. A' boſzorkányoknak ſzámok rend-kivül ſzaporodott, 1484. eſzt. tájban. Ekkor már egéſz Német Orſzág boſzorkány műhelylyé változott. De mentől több boſzorkányok égettettek-meg, annál inkább ſzaporodott azoknak ſzámok, Említ T. némelly írásokat a' boſzorkányſágról, 's megjegyzi, hogy ez a' bal vélekedés ígen megerőteleníttetett némelly meg-világosodott embereknek írásaik, nevezetesen *Cartes*nek és *Wolf*nak Philoſophiájok által. Ezek után

ſzóll

ſzóll T. az új Plátonicusokról és a' Cabbalistica Philoſophiáról, mellynek nevezetes követöji a' XV. Százban vóltak *Marſilius Ficinus. Picus Mirandula. Tritheim. Agrippa, H. Morus, a' Theosophidrol, a' Roſencrucianusok*ról. A' harmadik ſzakaſzban ízóll T. azokról az erősségekről, mellyek a' Magiának lehetőſégét, valóſágát, haſznát próbálják, vagy az ellen vagynak. Említ némellyeket kík vagy a' magia és ördögi boſzorkányſágnak valóſágát óltalmazták, vagy azt tagadták: illyenek *Perer, Merclin, Thümmius, Bodin, Godelman. Anton de Hœn. Reginaldus, Scotus, Hutchinſon, Becker, Malebranche. St Andre, Spee. Hauber.* Fr de Canz. P. E. Semler. De a' mellyek a' boſzorkányſág valóságának óltalmazására ezen Írók által elő-hozattatnak, ollyanok, a' mellyek azt mutatják, hogy mind az; a' mit vagy magok a' bóſzorkányok magokról, vagy mások ő rólok beſzéllnek, költemény. p. o. Hogy mikor a' boſzorkányok egygyüvé gyűlnek, magoknak kell hazúl eledelt vinni, vagy mástól lopni, hogy az ő eledelek gyermek hús, varas béka, el-rothadott dög, hogy az ördög mindennap ſzopja az ő véreket, 's a' t. A' mivel a' boſzorkányok vádolhattak, azt törvényesen ő ellenek ſoha ſem bizonyíthatták-meg. A' mit magok magokról beſzéllnek, mind az azt mutatja, hogy ők melancholicus bolondok

dok házokba való vén aſzſzonyok, kik vagy a' bűntetéstől való félelemből, vagy életek' meg-únásából ollyanokat vallottak, mellyekről ők ſoha nem is gondolkoztak. *Reuchlinus*nak azon állítását, hogy a' *Cabbaliſtica Philoſophia* ISTENtől vette eredetét, azzal tzáfolja-meg T. hogy a' Zsidó *Emanuationis Syſtema* nem régibb az új Platonicusok Philoſophiájoknál. Szóll azok ellen is, a' kik hiſzik, hogy vagyon kísértet, és így a' kik az ördögökkel való ſzövetſéget lehetőnek tartják. Végre némelly erőſégeket hoz-elő a' Magia ellen: nevezetes az, hogy ha vólna Magia, úgy az egéſz terméſzet az embereknek ſzabad akaratjoktól függene, és hogy a' Magiának minden időbeli históriája azt mutatja, hogy az nem valamelly valóságos tudomány. A' tudatlanságnak idejében ugyan a' felől ſenki nem kételkedett: de mennél inkább világoſodnak az emberek, annál bizonytalanabbá és gyanúsabbá leſz' ő előttök ez a' Tudomány. Ennek a' mesterſégnek első gyakorlóji vóltak némely tsavargó tsalárdok, vén aſzſzonyok. 's a' t. A' Magia ſoha a' maga formájában meg nem maradtt, mindenkor a' népeknek külömbözö vallásaik és ſzokásaik ſzerént alkalmaztatta az magát. A' Magicusok ſzüntelen más más tsalárdságot gondoltak, hogy végeket el-érhessék. És igy az egéſz Magiának fundamentoma tsalárdság. Ezekből

meg

meg-lehet ítélni, melly nagy haſznú légyen ez a' könyv, 's melly ſzükſéges ennek ólvasása mind azoknak meg-világosíttatásokra, a' kik a' tudatlanſágból ſzármazott, 's reájok is el-terjedett bal-vélekedéstől, el-foglaltatván, a' Magiát, varázslást, boſzorkányſágot 's a' t. hiſzik, 's annak nagy erőt tulajdonítanak. —

Mire kell vigyázni azoknak kik a' betegekre viſelnek gondot?

Az olly helyen, hol ragadós nyavalyában lévő ember fekſzik, inni való vizet nem kell tartani, vagy a' melly vizes edény éjjel ott állott, abból nem kell inni; különbben az ital által a' nyavalya könnyen el-ragad. Az illyen helyeken igen jó, ſok edényekben hideg vizet tartani, 's a' vizet gyakran újítani, mert a' víz a' mérget magához vonja. Még haſznosabb, ha kementzében ſzáraztott homokot hintenek-el a' házban, a' vizes edényeket a' homokra rakják, 's mind a' homokot, mind a' vizet gyakran újjítják.

A' 392. Lapon lévő Találós Mese. *Víz, háló, hal.* A' Rejtett Szó. *Harang.*

Ta-

Találós Mese.

Mond-meg: ki öregebb a' maga bátyjánál?
Híresebb léfzefz egy híres Poétánál.

Rejtett Szó.

Ha egéfz a' testem, Várossal fel-érek,
Vedd fejem' egy Varga' markába bé-férek.

Más Rejtett Szó.

Szerzője Pozsonban van e' két Mesének,
Szív a' Deák nyelvben eleje nevének,
De úgy, hogy kemény Kat Çével fel-tseréljed,
Tótul neve' végét Fehérnek ítéljed.

Jobbítás.

A' 301. Lapon ólv. köz-betsűlést és Haza' fzép fzerelmét.
Ugyan ott, — Özvegyek' 's Árvák 's a' t.
302. — 's Hazájának le-fizette híven.
Ugyan ott, — viſzſza-ragadja.

Sok Érdemes Ólvasók írtak hozzánk a' felől, hogy az eſztendőnek elſő napján kiadatott három árkusokat fzámokra küldjük-meg. Minthogy mindeneknek különös Levélben felelni nem lehet; itten jelentjük, hogy azon árkusok már el-fogyván, velek nem fzólgálhatunk.

XXVII. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. Mihály-Havának 23. Napján.

LANTOS DALL,

mellyel

Nagyon Tiſztelendő Bélik József Urat, az Erköltsi Tudománynak nélkai rendes Tanítóját, midőn a' Pozsoni Papi nevelő Háznak kegyes Igazgatója tiſzteltetik, elſőben idvezli egy 5. eſztend. Nevendék Pap.

Kékes bóltozaton ſzebben emelkedik
Égnek díſze, magas tsillagok' Istene,
Fébus, már arányozván
Köſzirtok' mohos homlokát.

Vég Tétisnek ezüſt fürtjei fénylenek
Ékesben, levegő gyenge lehelletet
Oſzt artzunkra; madárnak
Szebben zengedez éneke.

Mert, a' mint ragyogóbb Tzinthia, omlani
Ránk már-már akaró Égnek utánna: úgy
Széljeſztett ſzomorúſág
Meg-ſzebbíti öröm' jelét.

* * *

Most: éltünknek erös gyámola, Kedvesünk
Oſztermájer, Atyánk vólt; nyavalyája foſzt
Bennünk'. Mérd örömünkből
Gyáſzunkat! de adott Ezen

* * *

Szint olly Kedves Atyát, Mennyeket illetô
Kérésünkre az Ég. Nagy ſzeretet, ſzelíd
Jámborſág nemesítl
Lelkét. Nézzd örömünk' okát!

* * *

Hozzád, Oskola, most nyelveim hangzanak!
Mond-meg, melly nagy öröm tsergedezett
ered'
Minden réſzeiben, míg
Járt, kelt négy falaid között?

* * *

Most hozzád, Papi Rend! melly vala ſzűntelen
Vígſágod, mikor úgy ſzent tudományja, mint
Hegyről völgybe futó ſzép
Víz' tajtékja, reád folya?

* * *

A' Hóld nem lebegett Eg' menyezetjein
Úgy, még a' füvelőn harmatok' ékesebb
'S éleſztöbb ſzeme ſem, mint
Rajtad tsilloga ſokſzori

* * *

Példáján be-ſzedett élete' gyöngyje. És
Mondám: hal nem örült tűköri víznek
úgy
Úgy

Úgy még ketske bozótnak
Sem: mint rajta örültetek.

* * *

Jön; nyisd Vár kapudat, 's öltözeted legyen
Vígſág! jön; Papi Rend nyissd-ki ma kebledet
'S zárd-bé víg öleléssel.
Itt az verje lakó helyét,

* * *

Kit, mint nyári mező, jó firis harmatot;
Mint a' Déli Nap, a' tengeri ágyait;
Mint a' ſzarvasi ſergek,
Forrást; vad kan hegyet, te úgy

* * *

Kívántad. Vagyon is, mért ſzaporán öröm'
'S hálálás' egyesült könyvedet húllatod;
És e' Isten előtt Ert'
Búzgó áldozatod legyen.
Pozson. 11. Sept. 1789.
Egy 5. eſztendőbéli Nev. Pap.

A' Kaffével való kereskedés.

Az Európaiak a' Kaffével való kereskedést a' XVII-dik Századnak közepe táján kezdették. A' ki jól meg-gondolja, melly nagy haſznára légyen ez a' kereskedés az emberi társaſágnak; annak el kell azon tsudálkozni. Európában vagyon 130. millio ember. Tegyük-fel, hogy ennek tsak egy negyed réſze iſzik kaffét, és egy ember tsak egy lótot iſzik-meg egy nap'; ez eſz-

tendõt által tész' 3. 700,000. mázsát. Húsz mázsa tész, egy tonnát. És így Ásiából, Áfrikából, Amérikából Európába esztendönként bé-jõ 185,000. tonna kaffé. Egy tengeri kereskedõ hajón el-fér 200. tonna. Így hát minden esztendöben kell a' tengeren lenni transportra 925. hajónak, mellyben mindenikben 200. tonna vagyon. Egy illyen hajónak építtetése kerül leg-alább is 130,000. forintba, és így a' 925. hajójé 120,250,000. Ebböl a' summából fizetödik-ki, a' fa, deszka, vas, üveg, eleség, ital, hajóhoz való szerszámok 's a' t. mind ezeknek el-készítésekre kívántatik fél millió ember, és így ennyi emberek élhetnek a' kaffével kereskedõk után. Minden hajónak épségben való tartására esztendönként legalább is lehet 1000. forintot tenni, és így 925. hajóra 925000. forintot lehet számlálni. Ebböl élnek a' hajó-földozók, kiket lehet 9000-re tenni. 925. hajóra kell 20,000. ember, kik mind a' hajózásból élnek. A' kaffével kereskedõknek 's azoknak Ágenseiknek számok Európában igen nagy; mind ezek a' kaffé' hasznából élnek. A' kaffével való kereskedésre kellenek ládák, hordók, zsákok. 3. 700,000. mázsa kafféhoz kell leg-alább is 1. 850,000. zsák, mindenik zsákot húsz krajtzárral számlálván az egész summa tész' 600,000. forintot. Melly sok szegény ember él minden nap ebböl az árticu-

lus-

lusból! A' kaffé-italhoz melly ſok holmi kívántatik! Kaffé-tartó, főzö, pergelö, örlö, kalán, fintsa, tzúkor, téj-forraló, tejes-kanna: mennél több kaffét iſznak, ezekből a' holmikból is annál több kél-el, 's annál több emberek kereshetnek kenyeret. Ha megesik is hát, hogy a' ſok kaffé ital miatt némellyek el-ſzegényednek; mindazáltal igaz az, hogy az el-ſzegényedteknél ſokkal többen keresik a' kaffé után élelmeket. Jobb hát arra vígyázni, hogy a' kaffé után ſok ſzegények élhessenek, mint arra, hogy valaki pénzét a' kafféra ne veſztegesse. Maga a' terméſzet úgy igazgatja a' dolgot, hogy a' ki pazérol, az nem tselekeſzik egéſzen roſzſzúl. A' mit valaki el-veſzteget: más munkás ember azzal él, mellyel nem élhetett vólna, ha amaz azt el nem veſztegette vólna. A' ſzabadſág a' Világ' élete: a' kénſzerítés halála.

GEOGRÁFIA.

Marokkó és Monomotapa Orſzágok.

A' *Marokkói* Tsáſzár négy feleſégnél többet nem tart: de ágyasai egynehány ſzázan vagynak. A' köz-népnek ſem ágyasaik', ſem feleſégeiknek ſzámok nints meg-határozva. Nappal ſzabad a' férjfinak az ágyasok-

kal társalkodni: de éjjel nem, hanemha a' feleſég is jelen vagyon. Mikor valamelly aſzſzony ſzülni akar, akkor négy gyermekek egy nagy keſzkenővel, mellynek mindenik ſzegeletében egy tojás vagyon, az útſzára ki-állanak, 's mind addig könyörögnek, míg nem az aſzſzony a' ſzüléstől meg-ſzabadúl. Azt írják, hogy ha valamelly aſzſzony fiat ſzül, akkor az Atya azon való örömének meg-mutatására egygyet tobákol. De ez nem elég bizonyos.

A' *Monomotapai* Tsáſzárnak kilentz feleſégei, kik néki vagy testvérei, vagy legközelebbről való atyjafiai, nagy Királynéknak ſzoktak neveztetni. Ezek közzül a' kinek az a' ſzerentséje esik, hogy leg-előſzör fiat ſzüljön, a' ki korona Fejedelmének hívattatik, a' többek között leg-elſőnek tartattatik. Ezeken kívül vagyon még a' Tsáſzárnak mint-egy ezer ágyasa. Mindenik Királyné olly fényes pompával él, mint maga a' Tsáſzár. Vagynak bizonyos Orſzágok, mellyek tsak a' Királynéknak adóznak. Valamint a' Tsáſzárnak, ſzinte úgy az ő Feleſégeinek is hatalmokban vagyon valakit meg-jutalmaztatni, vagy meg-büntetni. A' Tsáſzárnak Test-őrzői aſzſzonyok ſzoktak lenni, kik férjfijak nélkül egy bizonyos Tartományban laknak. Tsak néha botsátanak férjfijakat magokhoz. Ifjú korokban bal mej-

jek

jek el-égettetik. Örülnek ha leányt szülnek: mert azt magoknál meg-tarthatják. Ha pedig fijat szülnek, azt a' férjfijaknak adják.

A' Találós Mese vólt *Alom;* az első Rejtett Szó *Vár*, mellyben *ár;* a' második vólt az Írójának neve *Korbely*, 5. esztend. Nev. Pap Pozsonban.

Találós Mese.

Mi ez? leg-titkosabb helyt vagyon lakása,
Réz, ezüst arannyal hív barátkozása,
Leg-bízottabb helyt jár, kéz, száj, szem reája,
Úgyel, ne hogy azt más' bírtoka találja.
Gyilkos is, kedves is, nyújt gyönyörűséget:
De adhat ha akar leg-gyászosabb véget;
Kitsiny, de még is nagy, szörnyű méltósága:
Mert meg-hódol néki minden kívánsága.

Kolozsvar. Kövesdi Boér Sándor.

Rejtett Szó.

Tsak három lábom van, még is szépen állok,
Néha lovon ülök, néha tsak sétálok.
Személyemet nem kis mesterség le-írni,
Két szemem van, sohsa még sem tudok sírni.
Három lábbal viszsza zsemlye tzipót sütök,
Kettővel hasítok, rontok, bontok, 's ütök.
Két hátúlsó lábom' mindenek szeretik,
Azt veszik a' vevök hogy ha meg-ejthetik.

Rit-

Ritka ház, a' mellyben ékesség ne vólnék,
Még kedvesebb vólnék, ha nézökhöz ſzóllnék.

Velentzében a' Sz. Márk Könyves-Házának gondviselője *Morelli Jakab* Apátur, némelly eddig ki nem nyomtattatott munkákat adott Világ elébe p. o. *Ariſtidis Oratio adverſus Leptinem. Libanii declamatio pro Socrate. Ariſtoxeni Rhytmicorum elementorum fragmenta.*

P. Don. Luigi Mingarelli, Velentzében két negyed réſz formában ki adta azokat a' Görög és *Coptus* nyelven való kézírásokat, a' mellyek ugyan ott a' *Náni* Könyves Házában találtattak. Az utólsó tendbeliek egéſzen *Coptus* betükkel nyomtattattak, fordítások és jegyzések vagynak mellettek. Ugyan ott P. Biagi a' Deák, Apatur Símon Aſſemanni pedig az Arabs kéz-irásoknak rendbe ſzedéseken dolgoznak.

*Romában a' Muſeum Pio-Clementinum*nak II. dik Darabja kéſz; mellyben külömbb-féle Statuáknak rézre metſzett 50. Táblájik vagynak.

MINDENES GYÜLYTEMÉNY

II. NEGYED.

Mind Sz. Havának elſö Napjától fogva Karátson-Havának utolſó Napjáig.

Mindennek tetſzeni lehetetlen — — — —
— — — akarni együgyüſég.

Írattatott 's Nyomtattatott
RÉV - KOMÁROMBAN,

Wéber Simon Péter' betüjivel.
1789. Eſzt.

Ezen Hazánk' haſznára 's Nyelvünk' gyarapodására tzélozó Munka ajánltatik minden jó ſzívü Hazafijaknak. — A' kik a' fél eſztendei elö-fizetést meg-küldik, az elébbi Leveleket is fogják venni, mellyek Julius 1-ſö napjától fogva ki-jöttek. — A' melly érdemes Túdósok, akár versekben, akár folyóbeſzédben írtt munkátskájikat hozzánk küldik, örömmel fogjuk ezen Gyülyteménybe béiktatni.

Leg-kedvesebbek léſznek elöttünk az ollyan Túdósítások, mellyek kedves Hazánknak terméſzeti Históriáját, úgymint nevezetes forrásait, bányáit, egéſzséges vizeit, köveit 's egyéb ritkaſágait foglalják magokban. — Nem külömben azok is, mellyek a' közttünk gyarapodó jó gazdaſágnak, nemesebb mesterſégeknek, 's Kereſztyéni Virtusoknak példájit adják elö. — Sokſzor az illyeket az idegen nemzetekben tsudáljuk, holott a' magunk Hazafijai közt még ſzebbek találtatnak.

I. LE-

I. LEVÉL.

Költ Komáromban Mind Szent Havának 3. Napján.

A' Könyv-Írókhoz.

Az Írónak hívatala nemes, 's az ő munkásságának tzirkalma igen nagy. Az ő idejebéliek 's a' következendő maradék egyformán tanúlnak tőle, 's a' meſzſze lakó népek figyelmeznek ſzavára. A' ki a' terméſzettől felſéges tálentomokat vett, de Királyi páltzát nem nyert; az ő író-tollával a' Lelkeknek Orſzágokat igazgatja az. A' Királyokat meg-tanítja jól uralkodni; a' Törvény-tévőnek ſinór-mértéket nyújt, melly ſzerént bóldogokká teheti a' nemzetſégeket; ſegíti a' bőltseket a' tévelygéseknek kí-ſzaggatásokban, fel-gerjeſzti ſzívünkben a' ſzépſégnek érzéſét, melly mind Lelkeinket meg-nemesíti, mind pedig az egéſz Világot körűlöttünk gyönyörűbbé téſzi. — Melly terméſzeti tehát a' tiſztelet, mellyet az emberi nemzetſégnek ezen hűſéges Vezéreinek fizetnek a' háládatos Lelkek!! Ezek köztt a' tiſzteletet érdemlő Írók köztt pedig, méltán fő póltzra helyheztettethetnek

a' nagy Poéták, a' kik meg-hódolják 's tsak nem markokba szorítják az érző szíveket. —

Cámpe Úr, a' ki külömben sok hasznos munkáiert dítséretet érdemel, *az Ifjúság számára öszve-szedegettetett Útazók*' le-írásának 2-dik Részében a' 45 Levélen azt mondja, hogy „ A' sernek 's a' kerekes rokkának „ fel-találóji nagyobb ditsősséget érdemel- „ nek, mint a' leg-nagyobb Poéták, no- „ ha, ezek tsak nem Isteneknek tartattatnak „ mikor amazok el-felejtettek: " Az oka ez, mert amazok hasznos élet' nemére tanították az embereket, ezek pedig tsak múlólag gyönyörködtetik az ő képzelődéseket. — Sajnállani lehet, hogy válamint hajdan *Le Clerc* és *Rigogoli*, úgy Cámpe Úr is a' Poésist annyira meg-alázza. Ezen mondásban két hiba vagyon. Az első az, hogy Cámpe Úr a' hasznost a' gyönyörködtetőnek ellenébe tészi, holott ezek szoros egygyességben vagynak egymással, 's nehéz megmutatni a' határt, melly egygyiket a' másiktól el-választja.

A' második hiba az, hogy Cámpe Úr a' Poésis' tzélját és terméset el-téveszti. — Úgy látszik nékem, azt mondja a' bölts *Wieland*, hogy inkább Kalmárokhoz, mint sem *Philosophus*okhoz illik az, mikor a' gyönyörködtetőt a' hasznosnak ellenébe tészik; szóllok az ollyan gyönyörködtetőről, melly

melly ſem a' törvényeket, ſem a' virtusnak nemes érzését meg nem ſérti.

Ezt előre fel-tévén: a' *Haſznos*, a' mennyiben az a' gyönyörködtetőnek és ſzépnek ellenébe tétetik, köz velünk és az oktalan-állatokkal, és mikor tsak azt ſzeretjük, nem tselekeſzünk egyebet, hanem a' mit a' vad-ſzamár is tud, és tselekeſzik is. A' haſznos dolognak betse függ annak nagyobb vagy kissebb ſzükſéges vóltától. A' mennyiben valamelly dolog az emberi nemzetnek fel-tartására ſzükſéges, annyiban jó az; de azért nem lehet annak valamelly fendkívül való betset tulajdonítani. Innen van, hogy a' ſzükſéges dolgot is nem magáért, hanem azokért a' haſznokért ſzeretjük, a' mellyeket abból húzunk. A' ſzépet pedig ſzeretjük a' mi terméſzetünknek az oktalan-állatoké felett való belſő nemességéből, és felſőſégéből: mert minden állatok felett egyedül az ember érzi 's tapaſztalhatja mi légyen a' jó rend, a' ſzépſég, és a' kellemetesség. Innen következik az, hogy annál nagyobb tökélletességre megy az ember, mennél ſzélesebben terjed-ki benne a' ſzépnek ſzeretete, és mennél tökélletesebben, tsupa érzés által, annak külömböző grádusait megkülömböztetheti. Az életnek nemében, az erköltsökben 's mesterſégekben való ſzépſég az, a' mi a' ki-pallérozott embereket a' vad-em-

berektől meg-különbözteti. Minden tiſztességes mesterſégeket, tudományokat, még a' ſernek főzését 's a' kerekes rokkának feltalálását is, a' ſzépnek belénk óltatott ſzeretetének lehet köſzönnünk: úgy hogy még azok attól a' tökélletességtől, mellyre Európában jutottak, felette távol vólnának, ha azok tsupán tsak a' ſzükſégesnek 's haſznosnak ſzoros határai közzé ſzoríttattak vólna. — Mitsodák mind azok a' grádusok, azt kérdi ez az elmés Bölts, mellyeken az ember lassanként a' tökélletességnek póltzára fel-emeli magát? Nem egyebek, hanem *ſzépítések.* A' mi ſzükſégeinknek, élelmünk' módjának, öltözetünknek, lakozásunknak, elménknek, ſzívünknek, hajlandóſágunknak, indúlatinknak, nyelvünknek, ſzokásinknak 's erköltseinknek ſzépítéseik. — Mitsoda nagy külömbbſég vagyon egy Hottentot' kunyhója, és a' Verſáliai palota között? Egy vad-embernek tsónakja, 's 110. ágyúkkal meg-rakatott hadakozó hajó között; egy Otaiti falutska, és London között? az Áfrikai 's Ámérikai vad-embereknek nyelvek, és a' Milton' és Voltaire' nyelve között? Melly ſok meg-ſzámlálhatatlan grádusain mentek-által ezek a' *ſzépítés*nek, míg erre a' tökélletességre mehettek. Ha tehát mind az, valami az embert, és az ő állapotját tökélletesíti, meg-érdemli,

li, hogy haſznosnak neveztessék: mitsoda fundamentomon merik némellyek a' ſzépet a' haſznosnak ellenébe ſzegezni, 's azt ez alatt olly igen meg-alázni? Valóſággal a' ſzépnek 's haſznosnak határait igen nehéz egymástól ki-válaſztani. Az ő atyafiſágok olly ſzoros, hogy minden *haſznos* *ſzép*nek, és minden *ſzép*et *haſznos*nak lehet nevezni. Igaz az, hogy az embereknek leg-előſzör is élelmekről kell gondolkozni, 's helyesen tselekeſzi Cámpe Úr is, hogy ezen gazdálkodó Századnak politicája ſzerént, a' mesterſégeknek virágoztatásokra ſerkentgeti az embereket; de azért nem kívánhatja, hogy azok a' nemesebb elméjű emberek, a' kik már haſznossal és ſzükſégessel bírnak, az Iliás' és Meſſiás' Írójit, a' kerekes-rokkának fel-találójánál feljebb ne betsüljék.

De 2-ſzor, a' Poéſisnek tzéljáról is nem éppen helyes ítéletet láttatik magának formálni Cámpé Úr, a' mikor azt mondja: hogy az a' képzelődésnek tsak múlólag való gyönyörködtetése. Úgy látſzik, hogy maga Cámpé Úr ſem így gondolkozott akkor, mikor ſok verseket maga öſzve-ſzedegetett, hogy azok a' gyermekeknek könyv-tárjaik legyenek. Halljuk-meg, mint ítél a' Poéſisről a' nagy *Sultzer*, a' ſzép mesterſégekről írt munkájának elſő darabjában. „ Ha úgymond igaz az, hogy a' melly

„ ſzó a' ſzívből jö, ismét a' ſzívbe is megy:
„ úgy a' Poéta mint-egy kezébe ſzorítja
„ minden Olvasójinak ſzíveket. " Nem tsak az ö gondolati, 's képzelödései, hanem még az ö hangja 's ki-fejezésének módja is általhatja ſzíveinket. Hányſzor esik-meg, hogy a' melly igazſágokat minden meg-illetödés nélkül füleink mellett el-botsátottunk, ezek a' Poéſisnek édes hangja által, méllyen bé-nyomattatnak a' mi lelkünkbe. Mikor a' Poéta a' ſzerentsétlenſégnek kegyetlen tsapásait érzi; mi is érezzük azokat. Mikor maga állhatatos a' nyomorúſágokban; minket is erövel fegyverkeztet-fel. Mikor az egyenesſégnek 's Isteni-félelemnek tüzével buzog; minket is fel-melegít a' maga buzgóſágának ſebes lángjaival. Mikor maga bátran megy a' halálra, mi bennünk is el-aluſzik az élet eránt való ſzerelem. Ekképpen uralkodik a' Poéſis az embereknek ſzíveken. Ez az oka, hogy a' régi Görögök öſzve-kötötték azt a' Vallással, és az Orſzág' igazgatásával. A' régi Törvény-tévök vagy magok Poéták vóltak, vagy a' Poéták által tették kedvesebbekké Törvényeiket. A' Zsidóknál magok a' Próféták, ſöt a' Királyok is Poéták vóltanak. Tudni való melly nagy betsületet 's fö rangot nyertek a' Celtáknál a' Bárdák, vagy Poéták, kik közönſégesen a' Népnek Doctorinak tartattattanak. De ma inkább

ból-

bóldogítják a' Királyok 's Fejedelmek az ollyan mesterſégeket, mellyek a' népnek gazdagſágát öregbítik; meg-útálják ezt az Isteni mesterſéget, melly bé-tölti az elmét ſzép képzelődésekkel, 's a' ſzívet nemes érzésekkel, mellyekből ſzármazik a' léleknek egéſzſége 's ereje. Halhatatlanſágot érdemel méltán az ollyan Poéta, a' ki noha ſenki reá nem bízta is, 's bár ſemmi nem kötelezheti is, még is az ő lelkében lakozó Mennyei tűzzel értelmünket világosítja, ſzívünket melegíti, hogy a' virtusnak titkos ſzépségét érezhessük és azt állhatatos örömmel gyakoroljuk. Áldott légyen örökké az ollyan Poëta, a' ki bár ha az ő idejebéliek az ő ſzép mesterſégét nem betsülik is, még is kéſz a' Vallásnak 's a' jól-tévő virtusoknak a' ſziveket meg-nyitni, indulatinkat nemesiteni, 's bennünket a' vétkektől oltalmazni. Áldott légyen az ollyan Poëta, a' ki a' gúnyolásnak korbátsával meg-ostorozza a' vakmerő bűnt, mellyet más Törvény-ſzékek nem bűntetnek-meg; a' ki ſír a' ſírokkal, örül az örülőkkel, és a' mi életünket ezerſzerte gyönyörűſégesebbé téſzi. Alig lehet olly napot gondolni, mellyben ne találtatnának Európában, a' kik olvasván Miltonnak Sakespeárnak 's más halhatatlan Poëtáknak munkáikat, áldást ne kivánnának holtok után is azoknak hideg hamvaikra.

IV. Henrik Frantzia Király, Jvry mellett nyert győzödelme után, tsak hamar minden költségéből ki-költözött, ugy hogy a' Helvétus Katonák, kiknek zsóldjokat ki nem fizethette, többé alatta szolgálni nem akartak. Illyen nagy szorongattatásában azt kérdi egy hűséges Tiſztjétől: miképpen lehetne magokon segíteni, és hol lehetne hírtelen pénzt találni? A' Tiſzt azt felelte, hogy Meulanban, melly Jvryhez közel esett, van egy kegyes Aszszonyság, a' kit ő jól esmér, 's reményli hogy az pénzel szolgálhatna. A' Király azt mondja neki, hogy menjen el és próbálja-meg, de mikor indulni akar, hír adással legyen. A' Tiſzt estve-felé bé-megy a' Királyhoz, 's mondja, hogy már induló félben vagyon. A' Király azt mondja a' Tiſztnek, hogy maga is el-megy vele de úgy, hogy ötet sem szóval sem semmi jel által ki ne jelentse. Alig érnek a' házhoz, mikor Madame le Clerc meg-esmeri a' Tiſztet, 's egész szívének ki-töltésével örvendez a' győzödelmen. Tudakozódik a' Királyról, 's kivánja hogy az ISTEN azt a' jó Királyt minden igyekezetében bóldogítsa. A' Tiſzt meg-felel rövideden minden kérdésére, 's végre azt mondja, hogy a' Király nagy szorongattatások köztt vagyon, mert minden pénze el-fogyott 's katonáji széllyel akarnak oszolni, minthogy zsóldjokat ki-

nem

nem fizetheti. Lehetséges é, igy szoll az Aszszonyság, hogy a' mi Királyunk illyen szükségre jutott volna? de ha egyéb bajotok nintsen, könnyű azon segíteni; 's azon hirtelen bé-megy egy oldal-szobába, 's ki hoz egy nagy zsatskó arany-pénzt, le-veti az asztalra 's igy szoll: menjetek úgymond, vigyétek el annak a' jó Királynak ezt a' Summa pénzt, 's mondjátok-meg, hogy ezután is úgy uralkodjon, hogy minden Jobbágyi, ne tsak pénzeket, hanem életeket is készek legyenek le tenni érette. A' Király, a' ki még mind ez ideig tsak hallgatott, nem titkolhatta már tovább belső meg-indulását, és szemeiből ki-hulló könyveit, 's igy szóll az Aszszonynak: Nemes szívű Aszszony! nem szükség hogy egy lépést is tegyen, hogy a' Királynak ezeket meg-jelentse, mert mind ezeket a' maga füleivel hallotta. Az Aszszony el-tsudálkozván 's el-rémülvén térdre esik — szóllna, de nem szóllhat. — A' Király fel-emeli őtet, 's tsak nem könyveivel áztatja. — Emlékezzetek-meg rola, igy szóll a' Király akadozva — hogy jó Királyotok van. Ezek a' szók fel-lesznek írva szívemben, 's meg-mutatom, hogy minden Jobbágyaimnak édes Atyjok lészek. Ezzel el-indúlnak, 's hajnalban a' Táborhoz érvén, lármát veretnek. *Nem az ellenség jön, felel Henrik, hanem a' ti Király-*

Királyotok, a' ki pénzt hoz néktek. Éljen a' Király, kiáltoznak a' Svajtzerek; kéſzek vagyunk élni 's halni értte. Annyira meg ſzerették őtet minden Katonái újra ezen tselekedetéért; hogy azután tűzön vízen kereſztűl mentek értte, és minden lépéseit győzödelem követte.

Minekutánna IVdik Henrik a' Pártosokat ſzélyelverte, 's Párist birtokába ejtette; egyſzer mikor minden fő Ministereit 's Tiſztjeit bé gyűlytötte, el-hivatta Madam *le Clercet* is, 's háládatos ſzókkal el-beſzéllte előttök, hogy utolsó győzödelmit ennek az Aſzſzonynak köſzöni. Azért is parantsolom, így ſzoll Tiſztjeinek, hogy ennek a' nagy lelkű Aſzſzonynak pénzét interesével egygyütt fizeſsétek viſzſza; azon kívűl Nemes levelet kéſzítsetek néki. Óh Uram Király! felel az Aſzſzony, nagyobb nékem minden interesnél az a' gyönyörűség, mellyet érez az én ſzivem azon, hogy én az én Királyomat fel-ſegíthettem az ő ſzükségében. Hadd haljak meg ezzel a' gyönyörűséggel, a' mellytől meg foſztana engem' az én Királyom, ha a' pénzemnek interesét ki fizettetné. — Nem is vett el teljeſséggel ſemmi interest, hanem tsak pénzét, és a' Nemes-levélet, mellyel él még ma is Frantzia Orſzágban a' le Clerc Familia, melly a' következendő időkben nagy embereket ſzült.

Be

Be boldog Király, a' ki illyen Jobbágyokon uralkodik! De boldog Orſzág, a' ki illyen Fejedelemtől igazgattatik! ! *Lasd Deutches Magazin 2. Band.*

A' Találós Mese vólt *Pénz*; a' Rejtett Szó *Kép.*

Találós Mese.

Hát azt mond-meg én mi vagyok:
Kerek kisded képem van,
Az örökség jele vagyok;
Forgok én ſok titkokban.

Bennem ſok ſzív gyönyörködik,
Arany' 's gyöngyel ruháznak;
Sok Tiſzt vélem ékeskedik,
El-is küldnek egy másnak.

Vendégségben jelen vagyok,
Tántzra-is el-emelnek;
Templomban-is betsben vagyok,
Engem ott-is tiſztelnek.

Fejér György Pozs. Nev. Pap.

Rejtett Szó.

Három lábon járok, 's nehezen is mászok,
Meg-fognak ha lehet engem' a' Halászok.

Ha

Ha Délre útazok, Északra néz szemem,
A' Királyoknál is meg-van az érdemem.
Viszsza felé nevem mindent meg-háborít,
Két lábam mind lyukaszt, mind szúr, mind szomorít.
A' szabók' tzimerét magammal hordozom,
Hol meg-telek, hidd-el, hol meg-fogyatkozom.

Sokszor meg esett az minden Országban, hogy el temettettek az emberek, mi nek előtte valósággal meg haltak volna. — Meg lehet az, hogy valakinek teste egészen meg hidegszik, vére' folyása meg áll, lélekzetet nem vesz', 's tagjai meg merevednek; de azért még is benne van a' lélek, és a' feljebb emlitett jeleket nem a' halál, hanem tsak a' hoszszas ájúlás tselekeszi, mellyben meg szűnik a' vérnek folyása. — A' vízbe fúltt, büdös gőzöktől meg fojtatott, menykötől meg üttetett, 's meg fagyott embereket, tsak el ájúltaknak, nem pedig holtaknak kell tartani mind addig, valameddig a' szoros próba meg nem mutatja, hogy valósággal meg hóltak. Miképpen kelljen pedig, és lehessen azokat az életre viszsza hozni, máskor le írattatik; most szólljunk, tsak a' rendes halálról — Nintsen semmi bizonyosabb meg esmértető jele

a'

a' valóságos holttnak, mint a' rothadásnak ſzaga, mellyet rend ſzerént ſzoktak követni a' ſzájnak tajtékzása, és a' testen ki ütő kék ſzéplők — — A' kik azért a' haldokló betegeknek magok nem akarnak gyilkosaik lenni, e' következendőket tselekedjék.

1. Meg ne engedjék, hogy halotjok el temetteſsék mind addig, valamíg a' rothadásnak ſzaga nem érzik rajta.

2. Mikor a' beteg haldoklik, vagy már holttnak látſzik, nem kell a' párnát vagy vánkost ki rántani feje alol; mert ſokakat éppen az öl meg, hogy a' vér nagy erővel rohan a' le tsüggedtt főre.

3. Még mikor úgy tetſzik is, hogy valósággal meg hólt a' beteg, még az után is 3, vagy 4, óráig a' meleg ágyából nem kell ki mozdítani, 's kivált télen hidegre vinni.

4. Ha ez idő alatt az órrá meg hegyesedik, ſzemei bé esnek, fülei meg hidegednek, ſzíne meg feketedik vagy ſárgúl, akkor meg lehet mosni, 's ſzalmára ki lehet teríteni, míg a' belső forrás 's rothadás el érkezik —

5. Ha az ábrázatja keveset változott, Doktort kell hívatni, 's meg kell próbáltatni, ha nem lehetne e' az életre viſzſza hozni? Ha minden próba haſzontalan, még is a' feljebb le irtt jelt meg kell várni; minek előtte el temettetnék — Felső Orſzá-

ſzágokon ſok Városokban, nevezetesen Genevában egy embert ſem ſzabad addig el temetni, míg az orvos meg nem nézi. — A' ki elébb el temetné, gyanúſsá tenné magát a' felől, hogy ő étette meg — Jó vólna ezt mindenütt fel állítani. —

6. Minthogy ez az apróbb helységekben 's falukban nem lehet: jó vólna ollyan helyeken a' Koporsót tsináló aſztalosokat, 's a' testet meg moso vén aſzſzonyokat arra meg tanítani, mitsoda jelekből esmérheſsék meg, van e' még élet a' testben, 's meg holt e' valósággal? —

7. Minthogy ſzörnyű dolog tsak képzelni is, mitsoda kínra, nyughatatlanságra jut az a' nyomorúlt ember, a' kit elevenen temetnek el, 's mint kell annak küſzködni a' rémítő kétségbe eséſsel: jó vólna még a' sír ſzájánál is a' koporsónak fedelét fel venni 's a' hóltat meg nézni. — Ezt tsak a' dögleletes és ragadós nyavalyákban lehetne el múlatni. — —

(A' többit máskor.)

II. LEVÉL.

Költ Komáromban, Mind Sz. Havának 7. Napján.

Sok példákat lehetne elő-hordanunk, mellyeket a' Kereſztyén Magistrátusok 's Orvos Doktorok ſzámos hiteles tanúkkal meg-erősítve fel-jegyzettek, hogy t. i. ſokan minekutánna már ki-nyújtóztattak, ſőt koporſóba tétettettek; réſz ſzerént magoktól, réſz ſzerént másoknak bőlts ſegítſégek által, újra az életre viſzſza-jöttek. Szabad légyen tsak kettőt említenünk. — *Brühier* híres Frantzia Doktor hívattatván egy forró hidegben kínlódó Nemes emberhez külföldre, 's dólgai miatt késedelmezvén, mikor oda ért, már akkor a' Nemes ember ki is vólt nyújtóztatva, 's egy két óra múlva el is temettetett vólna. — De a' bőlts Orvos nem látván a' halált mutató ſzínt ortzáján, a' ſiralmas feleknek meg-egygyezésekből a' hóltat egy meg-melegített ágyba tétettette, fenyő-maggal meg-füstölt poſztókkal dörgöltette, a' melyjére 's vállai közzé egynéhány köppölyt vettetett. Hogy e' nem haſznált, a' lábait meleg téglákkal bé-rakatta, talpait

kefével vakartatta, 's a' hasát melyje felé nyomogatta. — Akkor kezdte az életnek némelly jeleit mutatni, 's nem sokára szemeit fel-nyitotta, mellyeket Brühier Úr borral meg-kenegetett, 's abból egy kalánnal szájján is le-töltött. A' mi leg-tsudálatosabb vólt, tökélletesen fel-eszmélödvén ez az Úri ember, renddel mind el-mondotta azt, valamit felette beszélltek, mellyekről úgy gondolkozott, hogy ö azokat álmodja. Még azután élt tíz esztendökig, hogy légyen mindeneknek tanításokra, melly vígyázóknak kell lennünk a' hóltaknak el-temetések körül. — Már ez ha Brühier Úr oda nem érkezett vólna, bizonyosan a' sírben ébredett vólna fel, 's a' kétségbe-esésnek gyötrelmeivel mind addig küszködött vólna, valameddig a' koporsóban meg-szorúlt 's meg-romlott levegö-égtöl meg nem fojtatott vólna. — Más példa. —

Egy Londoni Kalmár, a' maga hoszszas útazásából éppen akkor érkezett haza, mikor két nappal az elött meg-hólt feleségét vitték a' temetö felé. — Tsak nem el-ájúlt kedves feleſége után való keserüségében, 's nem nyúgodott mind addig, míglen viszszatértek a' testtel, hogy leg-alább láthassa még egyszer, és halála felöl bizonyos lehessen. Akkor elö-hívatván némelly Orvosokat és Fertseleket, próbáltatta az életre viszszahoz-

hozni. E' végre ſok helyeken éles beretvával meg-metſzettette testét, 's köppölyök által ſzívattatta a' vért; huſzon-öt helyen metſzették már meg, hogy ſemmi jelenſégét az életnek nem mutatta; de mikor a' 26-dik köppölyt rá nyomták, akkor el-ſikóltotta magát: *Jaj miért kínoztok* úgymond, 's nem tsak az életet, hanem az egéſzſéget is viſzſza-nyerte. — Ezek a' példák 's több illyek, nem egy két embernek ſzemei előtt estenek. —

T. T. *Kármán József* Úr, a' Losontzi Ref. Ekklézsiának egygyik hűſéges Tanítója, a' ki már ſok ſzép munkái által magának az egéſz Hazában dítséretet 's kedvességet ſzerzett, most leg-közelebb Magyar nyelven adta-ki ama nagy tudományú, kegyességű 's már nálunk is nyelvünkre fordíttatott munkáiról esmérteretes *Ostervald Fridrik János*nak Katekhismusát, mellyet minden Kereſztyének nagy haſznnal ólvashatnak. Nyomtattatott Pozsonban Wéber Simon Péter' betűjivel 1789-ben. —

Ajánlva vagyon a' könyv T. N. N. *Szilaſſy László* Úrnak, a' ki azt tulajdon maga költſégén nyomtattatta, 's a' tanúló gyermekek 's más Hazafijak között nagy réſzént ingyen oſztogattatta-ki. — Vajha az illyen

ſzép példának ſok követői találtatnának Nemeseink között!!

Akármelly Orſzág ſem ditsekedhetik ſzámosabb 's gazdagabb Nemességgel mint a' mi Hazánk. — Némelly Hertzegi Famíliákon kívül, vagynak itt 97. Grófi, 87. Bárói és egynéhány ezer Nemesi Famíliák. — Mire nem mehetnénk mi a' Literaturában, tsak tíz eſztendők alatt, ha mind ezekben, a' T. Szilaſſy Láſzló Úr Hazáját ſzerető, annak ditsőſégét munkálódó 's nyelvét bóldogítani kívánó Nemes ſzívéhez hasonló ſzív lakozna! — Bizonyosan a' Frantziák 's Ánglusok nem tsak arrról tudnák hogy Magyar-Orſzág is van, hogy innen ſzármaznak a' leg-vitézebb Huſzárok, 's itt terem a' Tokai bor; hanem a' Magyarok' elmés munkáiknak tulajdon nyelvekre való fordításaikból. —

De valóban ſajnállni lehet, hogy találtatnak még Nemeseink között ollyanok is, a' kik nem hogy tehetſégek ſzerént nyelvünket 's virágozni kezdett Literáturánkat bóldogítanák, ſőt inkább igyekezik el-nyomni, 's a' könyv-írást vagy fordítást a' Haza' tsalásának nevezik. — Ugyan mit ítélnének nemzetünkről az Ánglusok 's Frantziák, ha ezt meg-hallanák! — Sokan vagynak ollyanok a' kik buzognak Hazájok és Nemzetek mellett, 's azonban nyelvünk' gyarapítá-

pítása végett fajnállnak egy két forintot a' Magyar Könyvekért, mikor a' kopókért, 's agarakért aranyakat adnak: nem gondolván-meg, hogy nemzetünk' ditsőssége áll főképpen nyelvünk' virágzásában, nyelvünk pedig nem virágozhat, hanemha jó könyvek írattatnak rajta;

Hogy fok Grófi famíliák már alig tudnak Magyarúl, egygyik oka az, mert nem vóltak nyelvünkön *Paméldk*, *Grandiſſonok*, *Pópok*, *Racinok* 's más ſzép könyvek, mellyeknek ólvasásokkal magokat gyönyörködtethették vólna: 's azért az idegen nyelvekhez folyamodtak. Így járunk a' Bárókkal 's Fő Nemesekkel is, és tsak a' ſzűr alatt fog maradni ez az Ázsiából fok ve ntások 's győzödelmek között ide által plántáltatott ſzép nyelv, hanemha fok haſznos könyveket írunk vagy fordítunk, mellyekkel mint édes lépekkel meg-fogattassanak az idegen nyelveket meg-ſzerető 's a' magokét meg-útáló Haza-fijak. — Ha a' Könyv-nyomtatók ezer vagy két ezer exemplárt nyomtatnak valamelly munkából, alig tudják eſztendő alatt is el-adni, holott tsak gazdag Nemeseink vagynak a' két Hazában öt ezerek; azon kívül pedig tehetős Plébánus Urak 's Prótestáns Predikátorok leg-alább is öt ezerek. — Meg-tetſzik ebből, melly kevesen kívánják nyelveket munká-

ban elő-mozdítani. — De a' mennyire az illyen hideg és érzéketlen Hazafijak megszomorítanak, fokkal inkább örvendeztetnek más felől az ollyan Nagy Lelkű Férfijak, kik kedves nyelvünket minden igyekezettel elébb vinni törekednek. — —

Kólumbusnak Európába lett viſszatérése.

Nagyon meg-ſzomorodván *Kolumbus* azon, hogy egygyik hajója öſzve-tört, a' másikkal pedig *Pincon* Kapitány el-vált tőle: még nagyobb veſzedelem nem érné, haza felé vette útját Január. 4. napj. 1493-ban. Harmad nappal el-indúlása után megtalálta *Pincont*, a' ki is ſok ſzínes hazugſsággal mentegette magát előtte, hogy ő nem ſzántſzándékkal, hanem a' ſzéltől kénſzerítetvén vált vólt el tőle; holott a' mint aztán ki-fűlt, lopva akart a' maga ſzámára ſok aranyat gyűjteni; mert a' *Nativité* vagy a' *Születés* Szigetének egygyik réſzében 16. napig múlatott, és holmi tollakon, fényes üvegeken 's késeken temérdek aranyat tserélt a' vad-emberektől, mellynek felét a' hajós-legények köztt ki-oſztotta, hogy Kolumbusnak ki ne vallják. Ezt Kolumbus jól tudta, de boſzſzonkodását tettette, annyival inkább, hogy a' hajósok többnyire mind

atyja-

atyjafiai vóltak Pinconnak. — Január. 13, napján ki-ſzállított a' hajóból némel'y embereket az *Enamorado* foknál, (Cap) a' kiket az Indusok méregbe mártott nyilakkal fogadtak, de el-ſzéleſztettek úgy, hogy á' Spanyolok közzül egy ſem esett-el. — Január. 16. napj. a' föld egéſzen el-tűnt ſzemeik elől, 's olly nagy ſebességgel jöttek Spanyol-Orſzág felé, hogy a' *Fer* Szigettől nem vóltak meſzſzebb harmad fél ſzáz mértföldnél. — Mind addig jó ſzelek és ſzép idejek vólt, de Febr. 14. napj. olly rettenetes ſzél kezdett zúgni a' tengeren, hogy életek' meg-maradása felől mindnyájan kétſégbe estek. A' hajók el-váltak egymástól, 's mindeniket kedvére vitte a' ſzél a' merre akarta. E' nagy veſzedelemben fogadásokat tettek, hogy ha meg-ſzabadúlnak, némellyek mennek *Gvadeloupéba*, mások *Loretumba* bútsúra. —

A' ſzélnek rémítő dühösségéből ſzármazott félelmeket növelte az is, hogy az eleſégek meg-fogyott, 's az által hajójok is úgy meg-könnyebbedett, hogy attól tartottak, hogy a' ſzél fel-fordítja azt. — Hogy azért a' hajót nehezítſe Kolumbus, az üres hordókat tengeri vízzel meg-töltette, 's ekképpen a' hajót a' fel-fordúlástól meg-mentette. — Azután pedig el-ſzánván magát a' halálra, útazásának rövid ſummájat perga-

mentre írta, viaſzos váſzonnal fokſzorosan bé-takarta, bé-petsételte, üres hordóba tette, annak fenekét 's ſzáját bé-tsináltatta, 's a' tengerbe vetette, reménylvén azt, hogy még valaha valamelly Európai hajó rá találkozhat, 's a' Spanyol Királynak az Új-Világnak fel-találásáról hírt vihet. — Febr. 15. napj. mikor a' ſzél leg-nagyobban dühösködött, egy hajós-legény *földet* kiáltott. A' kormányos azt vélte, hogy Lisbonának köſziklái látja: de Kolumbus tudta, hogy nem egyéb, hanem egy az Acores Szigetek közzűl. Más nap láttak ismét más Szigetet, melly vólt a' Szent Mária' Szigete; a' hol tsak ugyan ſok küſzködések 's le-írhatatlan nehézſégek után le-vetették a' vas-matskákat. A' Szigetnek lakosai ſeregestől jöttek a' hajóhoz, nagy örömmel láttattak Kolumbust fogadni, tsudálkoztak útjának ſzerentsés ki-menetelén, 's azon is, hogy ebben a' nagy ſzél-véſzben, melly ö nálok 15. napokig tartott, meg-maradhattak. Itt a' magok fogadások ſzerént felét a' hajós-legényeknek a' Szigetbe botsátotta Kolumbus, hogy a' Sz. Szűz' képéhez bútsúra menjenek. De mikor mentek vólna, a' Szigetnek Igazgatója fegyveres emberekkel egy les-helyből rájok ütött, 's öket hadi foglyokká tette. Ezt meg-tudván Kolumbus, izent az Igazgatónak, hogy hanemha embereit

it viſzſza-adja, a' Várost ágyúztatni fogja. A' Portugalliai Király, a' mint azután kitúdódott, parantsolatot küldött minden Szigetekbe, hogy Kolumbust fogják-meg: de minthogy magát kézbe nem keríthette a' Sz. Mária Szigetének Igazgatója, jobbnak ítélte a' foglyokat is viſzſza-adni.

Viſzſza-nyervén embereit; el-indúlt onnan Febr. 24. napj. Márt. 3. napj. ismét rettenetes ſzéltől hányattattak, mikor éjfél tájban éſzre vették a' Lisbona előtt lévő kőſziklákat, a' hol újra nagy veſzedelemben forgott életek. Más nap ki-kötötte hajóját a' Tágus folyó-víz' partján; küldött egy Postát a' Portugalliai Királyhoz, hogy engedelmet nyerjen a' Lisbona alatt való ki-kötésre; más Postát pedig küldött Mádrittba, hogy hírül vigye a' Királynak ſzerentsés megérkezéseket, és az Új-Világnak fel-találását. — Mihelyt a' Portugallusok meg-tudták Kolumbusnak viſzſza-jövetelét, nagy ſereggel tódúltak a' hajóhoz, trombitákkal, ſípokkal, 's egyéb muzsika ſzerſzámokkal fogadták őtet. Bámúlással nézték az Új-Világnak tsak nem egéſzen mezítelen lakosait, a' kiket hozott vólt Kolumbus S. Salvador Szigetéből.

A' Portugalliai Király meg-parantsolta minden Tiſztjeinek, hogy minden pénz nélkül ingyen ſzólgáljanak Kolumbusnak mind

azokkal, mellyekre szükſége vagyon. Izent egyszersmind Kolumbusnak is, hogy szeretne vele beszélleni, 's kérte, hogy menjen *Valparaisóba*, a' hol ekkor múlatott, melly vólt Lisbonához 9. órányira. Soká kételkedett mi tévő légyen, el-menjen é vagy ne: de tsak ugyan végre el-indúlt, 's oda ért Mart. 9. napj. A' Király az egész Királyi Udvart elébe küldötte, 's mikor szobájába ért, a' köszöntés után kalapját vele fel-tétette, 's maga mellé ültette. Tettetett gyönyörűséggel hallgatta a' Kolumbus' útjának rövid elő-beszéllését, 's mondotta végre, hogy igazság szerént övé vólna az új-föld, minthogy elősször Kolumbus az ő szólgálatjában vólt: de arra meg-mondotta a' maga ellenkező értelmét, illendő tisztességgel. — A' Királytól el-bútsúzván, igen nagy pompával kísértetetett egész a' hajóig. —

Lisbonából el-indúlván Mart. 13. napj. 15-kén ért Saltesbe, a' honnan az el-múlt esztendőben Aug. 3. napj. indúlt vala-ki. Nem lehet le-írni, sőt tsak képzelni is eléggé azt az örömet, mellyet mutattak a' Spanyolok az Új-Világnak fel-találásán. — Pincon itt is meg akarta előzni Kolumbust, hogy ő mutassa magát bé elősször a' Király előtt: de azt meg-tudván a' Király, meg-parantsolta, hogy az Admirál nélkül elébe men-

menni ne méréſzeljen, mellyen annyira megſzomorodott, hogy búvában meg-hólt nyóltz napra.

Kolumbus el-indúlván Sevilából, az Orſzág' útját mindenütt két felöl el-álló fokaſágnak tapſolásaik között ment Bártzellóna felé, a' hol múlatott akkor a' Királyi Udvar, a' mellytől igen nagy pompával fogadtatott. A' Király és a' Királyné a' közönſéges audentziás ſzobában arannyal kivarrott bárſony kanapén ülvén várták ötet, 's mikor a' kéz-tsókolásra közelített, mind ketten fel-álltak, 's azután magok mellé ültették. Sőt annyira meg-betsülte *Ferdinánd* ötet, hogy mikor Bártzellónában ſétált, mindenkor mellette vólt; a' melly tiſztességet a' Spanyol Királyok nem adják egyébnek, hanem tsak a' Királyi vérből ſzármazott Printzeknek. Hogy pedig ez a' nagy tiſztesség egyſzersmind haſznos is légyen; újra Királyi petséttel meg-erősíttetett levélben, Vitzé-Királlyá tették mind azokon a' Szigeteken, mellyeket már fel-talált, vagy ezután fel fog találni. — El-végezték, hogy hadakozó ſereggel menjen ismét a' fel-talált Szigetekbe: elébb pedig VI-dik *Sándor* Pápától levelet nyertek, melly által minden egyéb Európai Királyok az Uj-földnek bírásából ki-rekeſztettek.

Az

Az Anglusokról némelly Jegyzések.

Mennyire mentek légyen az Ánglusok a' tudományokban, jó ízlézben 's emberi ſzeretetben, meg lehet ítélni a' többek között e' három dólgokból:

1. A' közttök virágzó nemes Társaſágokból (*Societásokból*) Ezek közzül tsak némellyeket említünk. 1776-ban állíttatott-fel Londonban a' *Humane Society* mellynek tzélja a' göztől meg-fojtatott, vagy vízbe fúlt embereknek az életre való viſzſza-hozások. A' ki valakit az illyenek közzül az életre hoz, a' Társaſágtól veſz' 50. forint jutalmat. — 1786-ban Apr. 25. napj. gyülést tartottak e' Társaſág' tagjai, 's úgy tapaſztaltatott, hogy tíz eſztendő alatt 1458. embereknek tartotta-meg életeket ez a' Társaſág. — Akkor is 70. emberek jelentek-meg a' Gyülés-ház előtt, a' kik hálá-adó könyvekkel köſzönték életek' meg-maradását a' Társaſágnak. — Nevezetes a' *Kent Diſpenſari* nevü Társaſág, mellynek tzélja a' ſzegény betegeknek ingyen való gyógyítások. — 1783-tól fogva 1786-tig, 4305. betegeket gyógyítottak ingyen, kik közzül 2745-ten gyógyúltak-meg. —

Annak a' Társaſágnak melly *Lying in Charity*nek neveztetik, tzélja a' ſzegény

for-

ſorsú ſzülő Aſzſzonyokra való gondviselés, a' kiknek mind orvosságot mind élelmet ingyen ſzolgáltat. —

Nem régiben állíttatott-fel egy más Társaſág is, mellynek tzélja azoknak ki-ſzabadítások, a' kik némelly tsekély adósságért tömlötzöt ſzenvednek. —

2. Még a' köz-nép is vilagosabban lát Ángliában mint másutt a' nemesebb rendek, mellyet tsinál a' ſok jó könyveknek 's újſágnak ólvasása. — Tsak magában Londonban 83. külömböző újſágok nyomtattatnak minden nap. Némelly Újſág-íróknak pedig tíz tizen-két ezer Ólvasóik vagynak. Még a' hal-árúló aſzſzonyoknak is minden reggel Újſág van kezekben a' piatzon, 's ott rázzák 's rostálják a' mit a' Parlamentumban végeztek. — Hogy ne vólna ott meg-világósodás, a' hol ennyire megy az ólvasás' ſzeretete? — Az Újſág-írók tartanak gyors Írókat, a' kik a' Parlamentumnak Gyülésébe menvén, ſzóról ſzóra le-írják a' legfontosabb beſzédeket 's végezéseket. —

3. Ha valamelly Könyv-író ſzép munkát botsát-ki Ángliában, nem tsak nagy betsületre kap, hanem hóltig való élelmét meg-keresi véle. — T. *Blair* Úr 15. Prédikátzióját ki akarván nyomtattatni, a' Könyv-nyomtató önként ígért értte 1000. Rforintot. De a' a' lelki-esméret rá nem

vis-

vivén hogy a' belőlök bé-jött haſznot mind magának tartſa, eſztendő múlva ismét hozzá ment 's az aſztalára tett 1000. Rforintot ezt mondván: T. Uram! a' Kegyelmad Prédikátziójából nékem ſzép haſznom jött; ímé adok még Kegyelmednek belőle 1000. forintot. — *Robertson* az V-dik Károly' életéről kéſzített kéz-írását ötven ezer forinton adta-el a' Könyv-nyomtatónak. — *Póp* a' *Homerus*' Iliását elő-fizetésre botsátván, minden rá tett költſégén kívül bé-vett belőle ſzáz ötven ezer Rforintokat. — Azon kívül olly nagy betsületet nyert általa, hogy ſok Lordok 's még a' Valliai Printz is gyakran el-ment látogatására. —

A' Találós Mese vólt *Gyűrű*; a' Rejtett Szó *Rák*.

Találós Mese.

Élek, nem is élek, lehellek is nem is,
Egy helyben ſem lakom, mindenütt helyem is.
Életem futva fut. Mi haſznom' találom,
Ha tárgyom' el-érem? hirtelen halálom.

Szathmárról.

Rejtett Szó.

Négy lábbal 's egy fővel tsak egy ſzáron állok,
Az emberi nemnek leg-többet haſználok.
Magzatimból ollyan jó ſzerek kéſzűlnek,
Mellyekkel a' lankadtt ſzívek erősülnek.

Há-

Harom lábom a' rest lovat is ſzalaſztja,
De két elſő lábom a' ſzívet lankaſztja.

A Magyar a' Deákhoz.

Elég Sokáig vólt uraſágod is
Kedvellt Hazámnak földjein! annyai
Nyelvről ſzokásod győzödelmed'
Szedni? de jarom ala ma vetnek
Téged'. Derül is most nemes hajnala
Nyelvemnek, és van már kire bús fejét
Rakhatja, izmos Tagja, Szolga
Lábra ſzorúlſz. Ki-töröltetett már
Néped, ki értné nyelvedet: villog ám
Ellenben élő Nemzetem, a' kinek
Szájába nyelvem' drága hangja
Harsog. Ijed ſzomorú nevednek
Hangjára; tudván — és ki felejtſe-el —
Sajnálja, melly nagy károkat hordozott
Nyelved' tanúlásának íze.
Torkig uſzott, ki tudott Deákúl
Kintsedbe: ámbár vólt tüzes éſz feje
Másnak; de mert még nem vala jártas a'
Nyelvedbe, rejtődött ſetét, és —
És ijedésre vonó homályba.
Érköltsnek ettől díſze ki-írtatott,
És vétkes élet lepte helyét. Ki-hűlt
Emlékezetből Őseinknek
Virtusa, fegyvere, bőltsessége.
Innét tekintſed gyermekit! ott puhát,
Itt vakmerőt lelſz. Isteni tiſztelet

Dí-

Ditső Hazánkból már ki-fordúlt
Szedd, ha lehet, ſzomorú esésed'
Számban! Mi még több: nyelveden íratott
Tőled majorſág. Már kinek? a' ki nem
Értett, Paraſztnak? vagy, ki retteg
Gyenge dolog' ſzerető nevére
Nemesnek? Halljad! már hogy ha nyelvemen
Adnád-ki kedves könyvedet, *ez* meg *az*
Haſznot magának, meg fijának
Gyűjtene. Melly örömére lenne!
Már kit ſegédűl hívjon az emberi
Nemzet? Te hozzád, Jupiter, áztató
Könyvünk leveg-fel; most te néked
Küldenek áldozatot mezőnkről
Népünk, hogy adnál egy Polihimniát
És egy Kliót, kik lantokon áldanák
Kámillusinkat; gyermekinket
Szent hadj tűzre ereſztenék-fel.
Adj Kálliópét; Annyai nyelveken
Örvendező ſok Lelkeket; hogy — mivel
Illy rút időkig ſzúnnyadoztak —
Általok öſzve-fogott erővel
Pindusra hasson. Foebe, nagy Istenünk
Szörnyű Kimérát, ostoba tar fejet
Rontſad, töröld-el: mert henyélő
Pénzbe reménye. Soká mi közttünk
Élj, és borostyán, merre menéndeſz, ott
Néked tsírázzon; mert le-tapodtatott
Ellenkező: ſzörnyű ſetétſég;
Mert fel-emeltetik a' Magyar nyelv.

Pozsonból 5. Eſzt. Nev. Pap.

III. LEVÉL.

Kôlt Komáromban Mind Szent Havának 10. *Napján.*

Szathmár 1789. 8. *Septembr.*

A' Mindenes Gyûlyteményben találtatik néhol gazdaſágot, és nevezetesen Kertéſzkedést illetô tanáts is. Ezen tekéntetben örömest téſzek egy rövid emlékezetet, tulajdon nyelvünkön íratott két régi Kertéſz könyvekről, mellyeket mostanában ólvasni ſzerentsém vólt. E' két könyv az újabb emlékezetet valóban meg-érdemli. Ha az e' féle könyveink a' többeknek is ſzerentsétlen történetekkel igen el nem ritkúltak és fogyatkoztak vólna; ma az e' félékben is vólna mikben ditsekednünk Eleink' gondoſſágával, és a' ſzép tudományokban lett elômenttével. Ezek nevezetesen nyilván megmutatják, hogy a' tudománynak e' réſze is, már még az el-múlt ſzázadban Nemzetünk elôtt illetetlen nem maradott. A' Magyar Gazda emberek ezekbôl ſzép tanátsokat vehetnének a' veteményekről, a' virágok, és a' gyümôlts-fák' ſzaporításokban, haſznok' vételében, és azoknak ártalmaiknak el-hárítá-

sokban. A' Magyar Füvéſz-tudományt gyarapítani és helyre hozni igyekező Tudósoknak is, az azokban elő-fordúló ſzükſéges nevezetek körül, ſok régi alkalmas Magyar ki-fejezésekkel ſzólgálhatnának. — De a' könyvekre mégyek. — Az elſő: *Mizáld Antal Monluciai Orvos Doctor a' Kertekkel való Bánásról, ahoz tartozókról, és annak titkairól irott — könyve.* — Ez a' könyv kezdete felett való nevezet; mivel a' kezemre akadtt könyvben az igaz titulust elő-adó elſő levél nem találtatott. A' könyvnek foglalatja mindazonáltal igen meg-egygyez ama könyvvel, mellyet fordított *Nadányi János*, és a' mellyről emlékezik *Bód Péter* ezen név alatt a' Magyar Athénás' 186-dik levelén. Annyival inkább nem láttatik pedig egygyezni, avagy tsak a' ki-adás, amazzal, mellyről vagyon emlékezet in ſuccincta Medicorum Hungariae et Tranſilvaniae Biographia, Cent. Alt. Part. I. pag. 55. — Claudiopoli 1669. in 4. alph. 3. — ſub titulo: „ Kerti dólgoknak le-írá-„ sa, négy könyvekben rendesen bé-foglal-„ tatott, mellyek közzül az elſő a' kertek-„ nek gondviselését, ékesítését, és ſok rend-„ béli titkait mutatja-meg, A' második az „ óltásnak mesterſégét adja elönkbe. A' „ harmadik kerti holmiknek orvos haſznait „ rendre írja-ki. A' negyedik a' kerti hol-

„ mik-

„ miknek, parajoknak, gyökereknek, gyü-
„ mölcsöknek, szőlőknek, bornak, és hús-
„ nak gyönyörűséges állapotban meg-tartá-
„ soknak módját fejtegeti. 's a' t. " hanem-
ha e' vólna a' Mizáld Antal' könyvének ti-
tulusa, és a' Fordító azt önként meg-rövidí-
tette vólna, mert ebben tsak három könyv-
ről vagyon emlékezet. Első könyv, a' ker-
teknek fundálások, és azoknák régi haſznok.
Második könyv, kerti parajok. — Harma-
dik könyv, — A' kerti élő-fáknak közön-
séges segítő eſzközeik, 's azokról való régu-
lák, — az egéſz három könyv is mind öſz-
ve tsak egy alphabét. — A' második Ker-
téſz könyv melly kezembe akadt, vagyon
illy névvel: *Harmadik könyv, Gyümöltsös
kert*, de első titulusa ſzinte úgy nem ta-
láltatott. Ez ismét egyébaránt meg-egygyez
azzal, mellyet említ Bód Péter, Lippai Já-
nos alatt, a' Magyar Áthénásban 162. lev.
hanem, hogy ottan első a' Pozſoni kert. 2-dik
a' Gyümöltsös kert. 3-dik A' Calendarium
Oeconomicum, itten pedig 3-dik a' Gyü-
mölcsös kert, melly egyedül maga, ama
más Kertéſz könyvnél ſokkal bővebb, úgy-
mint a' melly több más fél alphabétnél,
mert az utolſó árkus P.p. A' könyvben
imitt amott vagyon emlékezet *Virágos kert*-
ről, és *Veteményes kert*ről, mellyekre gya-
korta igazít, és talán ezek teſzik a' két el-

fő könyvet, 's így 3-dik a' Gyümöltsös kert, de azokat nem láthattam. — Belső külömbsége e' két Könyveknek ez: hogy noha számtalan sok dólgokban egy nyomon járnak, és ugyan azon haſználó ſzereket javasolják: a' Mizáld Antalé mindazonáltal azon időnek és a' Szerzőnek terméſzete ſzerént, ſokkal mesésebb és babonásabb; a' Lippai Jánosé ſokkal a' terméſzethez intéztetettebb. Mindenikben vagynak még is éppen nem meg-vetendő haſznos régulák, éſzre vételek, tapaſztalások, és ſegítő eſzközök. Mivel a' végre tettem rólok emlékezetet: egynéhány kertéſz és gazdaſágbéli tanátsokat mindenikből említek. Mizald Antalból, a' kerti férgek, balhák, hernyók. 's a' t. ellen: a' 20. lev. „ Áfricánus Görögök között fő „ ſzántó-vető ember írja, hogy a' kerti hol- „ mik a' hernyóktól 's ártalmas férgektől „ meg-tiſztúlnak, hogy ha azoknak rejtek „ helyek, féſzkeik jó ſzélben meg-égett „ ökör ganéjjal meg-füstöltetnek. — A' bal- „ hák a' veteményt nem fogják bántani, „ hogyha az eruca, vagy hernyó nevű fű- „ vet, vagy pedig rutát gyakor helyen kö- „ zibe elegyíted, melly a' kápoſztának el- „ ſőben is haſznál; mellyet a' retekkel egy- „ gyütt a' balhák igen állanak. — Az erős „ etzet is haſznál, ha nadragulyának vi- „ zével meg-öntözöd, és a' vad-állatotskák-

„ ra

„ ra hinted. — A' 21. lev. Palladius a' her-
„ nyók ellen fog-hagymával meg-törzsölt
„ veſzſzőket az egéſz kertben ſzéllyel-éget.
„ Továbbá kéſz orvosság és könnyű léſzen
„ ez, hogy a' fák' tövénél 's ágainál; és
„ a' füvek' törzsökénél enyvet és kénkövet
„ meg-égess; vagy a' dió-fa óldalán termő
„ fa gombát, ugyan a' meg-nevezett he-
„ lyen meg-füstölj; és a' Siriai gyántát, vagy
„ ſzarvas ſzarvát, a' ſzél-fúvásától el-fordúl-
„ ván meg-égess. A' 22. lev. Vagynak
„ ollyak, kik a' ſzőlő-fa hamvát harmad
„ napig vízben tartják, 's azzal a' vízzel a'
„ füveket és fákat öntözik; mások ſzappa-
„ nos vízben áztatják. A' 23. lev. A' mi
„ Kertéſzink igen könnyű mesterſéggel illy
„ formán űzik-ki most mindenütt ſzéllyel:
„ (a' hernyókat) A' hol az esső után, kies
„ helyeken jártak reggeli órákon, a' vete-
„ mények' tsemetéjeket, vagy élő-fáknak
„ ágait meg-veregetik; mivel igy, mikor
„ még az éjjeli hideg miatt el-bádjadtak,
„ könnyen le-esnek, és többé a' felſő hely-
„ re fel nem hágnak, úgy hogy fel-méſzár-
„ lójoknak könnyű útat adjanak ſzándékok'
„ véghez vitelekre. A' vakondakok ellen
„ a' 25. lev. a' többek között e' vagyon:
„ Mások ezeknek lyukokat veres minium-
„ mal és erdei ugorka' vízzel töltik-bé. —
„ A' Paraſztoknak elég ha veſzſzeit, vagy

„ leveles ágait a' bodzának le-ássák. A' 26.
„ lev. Az élő-fáknak puſztítójik a' hangyák,
„ mellyeket ſokan el-üznek veres minium-
„ mal, és híg ſzurokkal, meg-kenvén a'
„ parajoknak tzolonkjait. Mások a' keserű
„ vad babot, vagy lupinust olajjal öſzve-tö-
„ rik; és az élő-fáknak, 's palántáknak tö-
„ veit, (vagy a' mint mások ólvassák) tzo-
„ lonkjait ezzel meg-kenik. — A' hangyá-
„ kat el-üzöd, ha a' fekete gyopár füvet
„ és kénkövet meg-törvén, az hangyák'
„ lyukokra hinted; vagy krétával, veres mi-
„ niummal, fekete gyopár füvel azoknak
„ útjaikat meg-hinted, 's a' t. " A' kertek-
ben fel-függeſztett rákok' haſznáról a' mit
ugyan ezen Író ír, nem mertem vólna ide
tenni; hanemha most a' Mindenes Gyüly-
temény' 18-dik Levelében, ugyan ezen
dolgot dítsérettel említtetni olvastam vólna.
Le-írom tehát én is, mit ír Mizáld Antal
után *Nadányi* a' hernyók ellen: „ Vadnac
„ ollyac, kic a' kertben tengeri kígyó-hagy-
„ mát ágyakonként vetnec, vagy fel-füg-
„ geſztenec: mások vízi rákokat ſok helyen
„ fel-függeſztnec: " ismét: „ Ezen kívül
„ írja Plinius; ha a' bagoly borſó több ma-
„ gokkal egygyütt el-vettetic, vagy rákoc
„ a' fák' ágain fel-függeſztetnec, hogy az is
„ haſználna. " A' 21. lev. E' ſzerént több
haſznos dólgok is lehetnek ezekben, mel-

lye-

lyeket ha újabb idegen Írókban ólvasnánk, talám haſznok eránt kevesebbé kételkednénk.

A' *Lippai János'* Gyümöltsös kertéből is esmeretſégnek okáért valamit: a' 141. 's k. levélen így ír az Író: „ Hogy az alma-„ fa ſok gyümöltsöt hozzon, és könnyen le „ ne hulljon: tsinálj egy övet ónból, és „ kösd azt egy lábnyira a' földön feljűl a' „ fa körül minekelőtte virágozni kezd a' fa. „ Mikor oſztán az alma nöni kezd, és öreg-„ bedni: óld-le akkor róla- Ezt tseleked-„ jed minden eſztendőben, és az alma-fád „ jó tenyéſzővé léſzen. Hogy pedig az al-„ ma a' fáján meg ne rothadjon, és a' her-„ nyók ſe bántſák: kend-meg a' fa-tőkéjét „ egy zőld gyíknak epéjével. Ha az alma-„ fának gyökerét minekelőtte a' verembe „ űltetik, tehén epével meg-kenik, nem nő „ könnyen féreg benne. — Az almát ha a' „ hordó borba botsátják, és feljűl leveg; „ jele az, hogy igaz, és nem tsávált bor; „ ha pedig le-ſzáll a' fenekére, vízzel ke-„ reſztelték azt meg. — Ha a' megygy vagy „ tsereſznye-fát hangyák veſztegetik, Por-„ tulacának vagy ports-fűnek a' levét kell „ belé tölteni, a' kit fele etzettel elegyítet-„ tek, vagy bor ſeprővel kenjék-meg a' fá-„ nak tőkéjét mikor virágzik. A' 171. lev. „ Ismét a' 179. lev. A' hangyák ellen ve-„ res krétát törjenek-meg: azt meg-ólvaſz-

„ tott gyántával keverjék-öſzve, 's azzal
„ kenjék a' fát; de ne felettébb, hogy meg
„ ne ártſon a' fának. Ismét a' 191. lev.
„ Ha a' hangyák veſztegetik a' fát, krétát,
„ etzetet és hamut öſzve-elegyítvén, azzal
„ kenjék. Ez is nevezetes a' 196. lev. A'
„ ſomfát nem kell a' méhek körül nevelni,
„ mert ha a' méhek meg-ſzívják a' virágát,
„ meg-halnak tőle. Ismét a' 234. lev. Gyak-
„ ran történik az is a' körtvély fákban: hogy
„ mikor meg-agganak, a' gyökereknek hé-
„ ja is úgy meg-kényedik, hogy elege-
„ dendő eledelt ne vonhasson magához,
„ kivel az ágakat és gyümöltsöket el-táplál-
„ hassa. Innét következik, hogy tsak má-
„ sodik eſztendőben, vagy ritkábban is gyü-
„ möltsözik a' fa. Azért ez ellen a' temér-
„ dekebb gyökereit hasítſák-fel a' közepin;
„ és a' hasítékba a' folyó-víznél ſzedett kö-
„ vetskéket tegyenek, hogy öſzve ne forr-
„ jon a' héjok, hanem a' földben elegeden-
„ dő képpen meg-emeſztődött nedvesség, a'
„ ki a' meg-átallott héjon által nem hatha-
„ tott, a' metſzés által meg-nyitott hasadé-
„ kon bé-mehessen. 's a' t. Ismét a' 265.
„ lev. A' hangyák ellen vegyen az ember
„ óltatlan méſzkövet, mellyet immár meg-
„ égettek, annyit mint háromſzor az ökle:
„ ássa-bé a' hangya' féſzekbe, töltſön vizet
„ reá, és meg-hevül a' méſz, 's el-omlik

„ egy-

„ egymástól; így a' hangyáknak egy része „ meg.égeti magát, a' többi el-szalad előt- „ te, 's a' t.

Az illy tanáts-adó könyvek ha mindenütt ólvastathatnának, nem tétetnének-fel az olly kérdések a' Magyar Gazda emberektől, a' minéműt a' Magyar Hírmondónak 1781-re 52-dik Levelében is ólvasunk: A' Sáskák' és hernyók' el-veszétsének módját, úgymond, derekason munkába vették immár: de a' hangyákat, kivált a' gyümőltsöt termő fáknak tövéről, hogy kellene a' fáknak sérelme nélkül el-veszteni, jó vólna arról a' Hazát túdósítani, ahoz értő ember' tanáts adása szerént; és ez az egygyik oka, a' miért a' hangya veszтő orvosságok egy beszedésekben 's elő-adásokban, többre is mentem. De ezen kívánságnak az azon esztendei nagy érdemű Túdós Hír-közlő is, Pozsoni Hír-mondó Leveleiben, mind maga nagy tudománya és ólvasottsága által, mind hív Levelezőinek segítségek által valójában eleget tenni tsak azon esztendőben is sok ízben igyekezett. Ezen tanátsokat is mind azon nagy érdemű Írónak dítséretére, mind annak meg-mutatására, mennyire egygyeznek ezek is, a' mi említett Magyar Íróink' tanátsával; Gazda emberei nk' nagyobb haszнokra rövideden elő-hozni nem lészen szükségtelen. Azt javalja mindjárt a' nevezett he-

lyen, az említett Túdós Hír-közlő, *Leſzer' Inſecto-Theologiája'* vezérlése után: hogy a' fák' tövét hamuval hintſék-meg, avagy a' törzsökét vagy egy tenyérnyire körös-körül krétázzák avagy enyvezzék-meg, 's a' t. A' mellett azt is tanátsolja, hogy ſós és meſzes, avagy más a' féle ſzerrel elegyíttetett vízzel lotsolják-meg a' hernyókat, midőn a' fa töve körül rakásban egygyütt vagynak; 's a' t. Ismét a' 65. lev. 517. lap. Állott, vagy büzhödtt emberi vizellet öntessék a' hangya bolyba. Ismét a' 69. lev. 551-dik lap. A' hangyás élő-fákat, vagy azoknak útaikat jó tubákkal is bé-hinteni, a' *Journal Encydopedique* nevezetű Hónapi írás ſzerént. A' mit a' hernyók ellen a' *Brüni* levelekből elő-hoz, a' 34. lev. 272. lap. Denevér (ſzárnyas-egér) gánéjjal, fog-hagyma ſzárral füstölögj a' fák alatt a' hernyók ellen; ugyan azt láttatik érteni Nadányi midőn ezt írja: *Palladius fok-hagymával meg törzsölt veſzſzőket az egéſz kertben ſzéllyel-éget, ismét Pereputy' ganéját, hogy abból nehéz ſzag jöjjön.* A' 21. lev. és alább a' 28. lev a' hangyákról ſzóllván: *mások a' pereputy' ſzárnyát vetik ellenében.* Az is a' mi a' kerti balhák ellen az 59. lev. 469. lap. vagyon, a' Nadányi' oktatásival éppen meg-egygyez: *A' kerti balhák ellen jó a' plánták' ágyaikat hamuval bé-*

bé-hinteni. Az is haſznál ha a' plántak között ſzéllyel ruta vagyon el-ültetve. Ezek után ugyan itt egy más, és a' gazdaſágban nem alább való haſznú fel-tétel is ólvastatik: *Ha a' búza között nyir-fa levelek vagynak el-elegyítve; ſoha ſem bántja a' zsuzsok.* Ehez egy ſzép tulajdon tapaſztalásomat adhatom. 1783. Eſzt, padláson el-terítve lévő jó ſumma köböl búzámat, a' már bővſéggel meg-termett zsuzsokoktól, dió-fa leveleknek közikbe elegyítésekkel meg-ſzabadítottam. —

De hogy a' fel-vett könyvekre viſzſzatérjek: nevezetes a' mit említ *Lippai János* a' baratzkról: „ Azt tartják némelly „ Orvosok, hogy a' nyers baratzkot étel „ előtt kell enni, nem étel után, mert meg- „ veſztik a' gyomrot. De ezt a' ſzokást „ hagyjuk az Olaſzoknak és finnyás embe- „ reknek. Maradiunk mi a' régi Magyar „ ſzokásban, a' kik étel után eſzik. 185. „ lev. ismet a' ſzilváról írván, annak egy „ neméről így ſzóll; apró hoſzſzúkás, és „ gömbölyű ſárga, kit hideg-lelő, dobzódó „ ſzilvának is neveznek, azért, hogy ha va- „ laki ebben ſokat eſzik, avagy vizet iſzik „ reá, hideg-lelést ſzerez. " 177. lev. Nem tsak a' Magyarok, hanem magok az Orvosok is ſokan ez előtt az idei gyümöltsöket, kivált éhomra enni, ártalmasoknak tartot-

ták;

ták; azt tartván, hogy azok hideg-lelést, és nevezetesen vérhast okoznak, mivel tapaſztalták, hogy a' vérhas leg-inkább öſz felé kegyetlenkedik, a' mikor az idei gyümöltsök bövſégesek. Ma a' gyümöltsök felöl ſzelídebben ítélünk, mivel a' tapaſztalás ellenkezőt tanít. Tapaſztaltatott ugyan is, hogy a' vérhas elébb el-kezdődött, mint ſem a' gyümöltsök meg-érték vólna, és hogy az érett gyümöltsök, kivált főve, a' vérhasban lévőknek is haſználatoſok vóltak. Okozhatnak mindazonáltal ottan-ottan vérhast az értt gyümöltsök is, még pedig 1. Ha valaki a' vérhasra már eleve alkalmatossá tétetett: az-az, ha bövölködik epeſárral, mert az érett gyümöltsök, az ő hathatós nedvességekkel az epe-ſárt, avagy a' gyomorbéli rútſágot, ſár-vizet, hatalmason fel-ólvaſztják, meg-hígítják, vékonyítják, a' nedvességek' válaſztását a' bélekben gyorsabbítják, meg-indítják: de az e' féle hasmenés haſználatos, mivel az által gonoſzabb nyavalyák fordíttatnak-el. 2. Ha a' gyümöltsökből egyſzerre bövſéges levegő fejtődik-ki, az a' béleknek ſzüntelen való rendes mozgását meg-háborítja, és eleinte hasmenést, vagy vérhast is okozhat. A' dolognak tehát el-igazítása ebben áll: Az értt gyümöltsökkel azoknak rendi 's terméſzeti ſzerént való élés ſem hideg-lelést, ſem vér-

hast

hast nem okoz. Erre ſzolgáló haſznos régulákat adott azoknak evésekre a' Mindenes Gyülytemény. 17-dik Levelében. Azokhoz ezeket adom: 1. Minden ember, kivált a' ki epe-ſárral bövölködik, mikor a' gyümölts evést kezdi, elſő napon ſokat ne egyék, ne hogy az, az epe-ſárt egyſzerre nagyon meg-indítſa; második napon többet ehetik, harmadikon ismét többet, így menvén feljebb gráditsonként, míg végre ártalmas nem léſzen, lassanként tiſztúlván-ki az epe-ſár. 2. A' gyenge gyomrú 's bélű emberek, gyermekek, aſzſzonyok és azok, kiket a' ſzelek járnak, mindenkor kevesebbet, és inkább több ízben egyenek, vagy a' mellyek főzésre alkalmatosok, azokat főve egyék. — Már ezekkel jobban egygyezőleg ítél az említett *Lippai* is alább, a' ſzilváról. *Némellyek, úgymond, éhomra eſznek egynéhány ſzem Beſztertzei ſzilvát nyersen, igen ſegítik vele gyomrokat.* 180. lev.

(A' többi következik.)

A' Találós Mese volt *Szél;* a' Rejtett Szó *Búza.*

Találós Mese.

Tsak én vagyok minden titkoknak tudója,
Minden tanátsoknak okos ſugallója.

Né-

Néma vagyok, nintsen ſzózatom' hangzása,
Nem is vólt, nem is leſz' ſoha hallhatása.
Olly jól értik még is mind követſégemet,
Mint ha rikóltozva ejtném beſzédemet.
Egy kerek záratska ſzorítja testemet,
Tsak ez védelmezi kötelességemet.

Kolozsvár. Kövesdi Boer Sándor.

Rejtett Szó.

Mi ez jó Barátom! kérlek jól gondold-meg,
'S réſzre való hajlás nélkül jer fontold-meg.
Öt lábommal engem a' földre terítnek,
Egéſz kerekſéggel ſzépen be-kerítnek.
A' lovak hátamat minden-nap tapossák,
A' tsép hadaróval oldalam tsapdossák.
Nálam nélkül ſenki kenyeret nem-eſzik,
Mindenek egygyaránt hát haſznomat veſzik
Négy elsö lábommal kórſágost gyógyítok,
Viſzſza azonokkal ſzegényt gazdagítok,
Ha a' két hátúlsó lábom' öſzve-teſzed,
Nemességed' minden költség nélkül veſzed,
Ha még négy lábomat el-rakod helyesen,
Paraſzt köpönyegre kaphatſz egyenesen.
Ser, *Réz*, *Eſz*, *Rés*, *Es*, *Er*, *Üres* leſz' belőlem,
Ha jól gondolkodol barátom felölem.

Az

Az Észről, vagy Elméſségről.

Nints ſemmi a' mit inkább tsudáljanak, 's keveſebbé esmérjenek ſokan, mint az Észt, vagy a' munkában tündöklő elmésséget. — Sokan azt tartják annak, a' mi leg-nagyobb munkába kerül, bár a' jó ízlésſel ellenkezzék is. Már a' Régi Bölts Görögöknél is, a' kik külömben nagyra mentek mind a' Tudományokban, mind a' ſzép Mesterſégekben 's jó ízlésben, találtattak ollyak, a' kik abban helyheztették az Elmésséget, a' mellyben nints ſemmi. — Ide valók azok a' Régi Poéták, a' kik ſzárnyaknak vagy tojáſoknak formájikra tsinálták Verſeiket, úgy hogy valamint a' két ki-terjeſztetett ſzárnyak, úgy az ő Verſeik is mindenkor rövidültek. — Illyenek vóltak azok a' *Lipogrammatiſták*, vagy betű-lopók is, a' kik, nem tudatik mi okból, némelly betűket meg nem ſzenvedtek munkájikban. Egy *Tryphiodorus* nevű Görög Poéta huſzon-négy énekekből álló Poémát, vagy vitézi verset írt *Ulyſſes'* dólgairól. Az elſőt nevezte A-nak, 'tsak azért, mert abban egy A. ſem találtatott; a' másodikat B-nek, mert abban egy B-nek ſem adott helyt, mint *Lucus a' non lucendo.* Ki-ki nevetve képzelheti magának, mitsoda kínban lehetett ez a' Poéta, hogy kel-

kellett néki tsigázni a' ſzókat, hol a' Dorica, hol a' Jonica, 's más ſzóllás' módja ſzerént: miképpen kellett a' leg-nemesebb gondolatokat ſzámkivetésbe küldeni tsak azért, mert ollyan betü vólt bennek, mellynek nem lehetett abban az énekben helyt találni, mellyen akkor dolgozott. Jó ſzerentsénk, hogy el-veſzett *Tryphiodórus*nak ezen munkája, mert talám ma ſok Pedánták nagyobbra betsülnék a' Homerus' Odyſſeájánál. —

Minthogy a' festés és metſzés a' Poéſissel atyafijas, meg-esett, hogy a' Metſzők is gyakorta áz illyenekben keresték az elmésséget. Mikor Rómában *Céſár* vólt a' pénzverésnek Igazgatója, a' pénznek egygyik óldalára a' Pénz-verő elefántot metſzett, minthogy a' Carthagóbélieknek nyelveken Céſár elefántot tett. A' *Marcus Aurelius'* lovon ülő értz oſzlopa alatt egy bagoly vólt metſzve; ez azt tette, hogy az oſzlopot Áthénásbéli metſző kéſzítette. — Mikor ama híres *Blendheimi* győzödelemnek emlékezetére a' Blendheim nevezetü palota építtetett Londonban, annak kapujára metſzett az Építő egy rettenetes oroſzlánt, melly egy kakast ſzéllyel-tépett; akarván ezzel jelenteni, hogy az Ánglusok, kiknek tzímerek oroſzlán, meg-győzték a' Frantziákat, a' kiket valamint a' kakast, a' Deák nyelv Gallusnak nevez. (A' többi következik.)

IV. LEVÉL.

Költ Komáromban, Mind Sz. Havának 14. Napján.

Az észről, vagy elmésségről tett Jegyzések folytattatnak.

Szokások vólt a' régi Poétáknak az is, hogy az *Echót*, vagy *viszsza-kangzatot*, beszélltették. Meg lehetett ezt engedni *Ovidius*nak az ő szomorú számki-vetésében, a' ki az Echót úgy írja-le, mint Nymphát, melly búvában emésztetett-meg: de nevetséges vólt a' Túdós Erasmusban, hogy az Echóval mind Deák mind Görög 's mind Zsidó nyelvekben egyre válaszoltatott. — Ez a' tündér, vagy tetszhető elmésség nagy virágzásában vólt a' tudatlanságnak Századjaiban, mellyekben a' melly kevés tudomány, vagy ízlés meg-maradott, az is sok vér-ontások 's hadakozások között a' Klastromokban talált magának menedék helyet. Egy Túdós Barát, egy egész könyvet tsinált hat lábú versekben, a' Szűz Mária' tisztességére úgy, hogy az egész könyvben nem találtatott több ennél a' nyóltz szónál:

Tot, tibi, ſunt, Virgo, dotes, quot ſidera, Coelo. Sz. Szűz, annyik virtusid mint az Ég' tsillagi.

Ezeket húzta vonta, tekerte fatsarta, hol egygyiket hol másikat elébb, úgy hogy ſokára nagy könyv lett belőle. Által-láthatja a' bölts Olvasó, hogy az illyen munkákra inkább békességes-tűrés, mint elmésség kívántatik.

Ezeknek a' Századoknak gyümöltseik az *Anagrammák*, vagy az emberek' neveikből ſok ſzóknak 's neveknek ki-tsinálásaik. Sokan az illyeneken hetekig, ſőt hónapokig is el-gyötrötték magokat, mig végre valamelly ſzókat a' ſzemélynek dítséretére kifaraghattak. — Ide valók a' *Chronoſticonok*, vagy *Chronogrammák* is, mellyek az eſztendő' ſzámát jelentik. Még ma is lehet látni Gustavus Adolphusnak emlékeztető pénzén ezen feljűl-írást: ChrIſtus DVX, ergo TrIVMphVs. Látni való, hogy a' nagyobb betűknek kettős kötelességek van; t. i. hogy betűk is, ſzámok is légyenek, és mint ſzámok jelentik az MDCXXVII-dik eſztendőt. El lehet gondolni, melly nagy öröme lehett a' Poétának, mikor ſok gyötrési után, olly ſzerentsés vólt, hogy ezt kitalálta.

Noha a' Frantziák már az el-múlt Században nagyra mentek mind a' tiſztességes Mesterſégekben, mind az Ízlésben, XIV-dik

La-

Lajosnak meleg szárnyai alatt: még is vóltak ollyak, a' kik az elmésséget a' Poésisben, ollyan dólgokban helyheztették, a' mellyekben nints valóságos elmésség. Még 1710-ben is, az úgy nevezett *Mercure Galántnak*, vagy Múlatságos Hír-mondónak Írója, mindenkor bizonyos *cadentiákat*, sarkokat szokott ki-adni, hogy azokon ki-ki a' maga képzelődése szerént dólgozzon, és a' következendő Hír-mondóban ki-tette a' rólok írtt és hozzá bé-küldetett leg-jobb verseket. Hogy némelly Frantzia Dámák illyen sarkokat vagy cadentiákat küldöztek Szeretőikhez, hogy azokról verseket tsináljanak, azt nékiek meg lehetett engedni; de hogy sok Túdós Férjfiak is e' gyermekségre vetemedtek, már az semmi engedelmet nem érdemel. A' minthogy egy Túdós *Sarrazin* nevű Frantzia, elmésen gúnyolta már akkor a' vers-írásnak ezen ízetlen mesterségét, egy szép munkájában, mellyet nevezett, *la Defaite des bouts rimes.*

A' tudalanság' 's rosz ízlés' Századjainak gyümöltseik mi nálunk is a' négy sorú Strófák, 's azok a' mértékes versek, mellyek mind közepeken, mind végeken egyformán hangzanak. Ez elött egynéhány esztendőkkel ezek felől való gondolatimat közlöttem vólt a' Poésis' szeretőjivel, a' Pozsoni Hír-mondóban, mellyeket sok érdemes

Hazafijak helyben hagytak; annyival inkább, hogy ſenkinek kissebbítésére nem tzéloztak; hanem tsak a' hibás ízlésnek jobbítására írattattak. Meg-mondottam vólt akkor, hogy az e' féle verseknek Írójik tsak a' fülnek, nem pedig az éſznek igyekezik kedvét keresni; holott e' két kemény Bírák közzűl, ha mind a' kettőnek eleget nem tehet a' Poéta, ſokkal jobb hogy az utolſónak, hogy ſem mint az elſőnek kedvezzen. Meg-mondottam, hogy igen nehéz, ſőt talám lehetetlen az illyen vers neménck gyakorlása által a' Helikonra menni, és ott valaha a' régi, és újabb Poéták között helyet érdemelni. Valamint az Álpes hegyeinek kellő tetejekre, nevezetesen pedig az úgy nevezett *Mont Blanc*, vagy Fejér hegyre ſoha ſem mehetne-fel az az ember, a' ki abban keresne különös hírt 's ditsősséget, hogy lábait meg-békozza, 's kezeit hátra lántzolja, még is úgy máſzſzon-fel annak ſoha el nem olvadó hóval bé-fedett tetejére. Úgy tsak nem lehetetlen, hogy az a' Poéta, á' ki úgy meg-kötözi elméjét, hogy egyſzersmind mértékes, 's azon kívűl közepén és végén egyformán hangzó verseket tsináljon, a' Helikon' hegyére valaha fel-érjen. — Nem lehet tsak húſz verseket is egymás után illyeket írni, hogy azokban ſzó-ſzaporítás, és ollyan gondolatok ne légyenek, mellyek

egye-

egyedül tsak a' cadentia, vagy ſark' kedvéért találtak ott helyet. — A' ki meg akarja tudni, ſzépek é 's jók é az ő verſei; nem elég hogy tsak más embereknek ólvassa-el azokat; mert meg-lehet, hogy mind azok tsak a' fül után ítélnek, és az ő verſeit, noha roſzſzak, jóknak kiáltják. Mondok én egy próbát erre, a' melly tsalhatatlan, és ollyan a' Poéſisre nézve, mint a' tűz az aranyra nézve. Ha a' Poéta tíz, húſz verſeket írt, fordítſa-le azokat Németre, Deákra, vagy más idegen nyelvre: ha a' fordítás ſzép, úgy el-hiheti, hogy a' verſek is ſzépek; de ha a' fordításban el-tűnt minden ſzépſég, és a' gondolatok is tsak úgy következnek egymás után, mintha vas-villával hányták vólna őſzve, bizonyos lehet felőle, hogy ſoha azok a' verſek a' bőlts maradékra által nem mennek, bár akármint dítsérjék is azokat a' mostan élők, a' kiknek roſzſz ízlések megtetſzik abból, hogy tsak azt dítsérik, a' mi a' füleket tsiklándoztatja. — Az illyen verſekről többnyire azt lehet mondani, a' mit egy Paraſzt mondott a' maga patsirtájáról, hogy az tsupa hang, és ſemmi ſem egyéb, *Vox, et praeterea nihil.* Ellenben pedig a' valóſágos elmésséggel, 's jó ízléssel megrakott Poéſisről azt lehet mondani a' mit Aristinétus mondott a' ſzép aſzſzonyról, hogy az ha fel-öltözik is ſzép, ha le-vetke-

nik is ſzép; vagy a' mint Mercerus hathatós ſzókkal fordította Deákra: *Induitur, formoſa eſt: exuitur, ipſa forma eſt.* Mikor fel van öltözve ſzép, ha pedig le-vetkeztetik, merő ſzépſég.

(A' többi következik.)

A Szathmári tudománybéli elmélkedés folytattatik.

Utóljára ez is említést érdemel a' Nadányi' munkájában; hogy a' Frantzia módra írott két ſorú végezetes versek már ő benne bőven találtatnak; melly nyelvünk' Poéſisére nézve méltó a' meg-jegyzésre. Az e' féle magyar versek nagyobb erejekben kezdődtenek ezen Századnak 72-dik eſztendeje táján. 1772-ben jött-ki két ſorú végezetes versekben Beſſenyei György Úrnak egynéhány darab munkája, mint *Hunyadi Láſzló' Trágédiája*, *Agis'* Trágediája, *Az embernek próbája Póp ſzerént Bétsben*, 's a' t. 1773-ban Gróf Teleki Ádám Úr' *Tzid Szomorú Játéka, Kolozsváron.* Az ólta az illyen nemű versek forrásként áradnak, és majd leg-közönſégesebb verseikké lettenek a' Magyaroknak. De méltó léſz' meg-mutatni és rendbe ſzedni, hol találtatnak az előtt is illyen versek, hogy azoknak is Históriájok meg-írattathassék, valamint a' Gö-

a' Görög mértékre ſzabott verseknek. Ebben azért meg-tartásra méltó az, hogy valahol idegen Vers-írók' bizonyſágaival akar élni, mind azoknak verseiket Magyarúl, és többnyire két ſorú versekben adja-elő, mint p. o. a' 13. lev. Hideg (vagy téli) időben, ſe ne ſzánts, ſe ne vess, mellyet Virgilius így irt le:

Senki is ne légyen olly bölts, ki hitessen,
Hogy földed' meg-indítsd nagy erős ſzélvészben.
Mert a' tél fagyával meződet bé-zárja,
'S hogy földhöz ragadjon magodat nem hagyja.

32. lev. Virgilius minden tudománynak Atyja, Cedrussal, és Siriai Galbanum gyántával kergeti-el a' kígyókat, így ſzólván:

Tanúlj ſzagos cedrust házadban égetni,
Nehéz ſzagú gyántát ſzéllyel el-hinteni.

54. lev. Martialis a' tzéklát ízetlennek mondotta: ím ez versekben:

Hogy tessék Mesterek' ízetlen tzéklájok,
Sokſzor bort és borsot kérnek a' Szakátsok.

37. lev. A' fekete viola ſok ſzínűnek látſzik, mellyet így ír-le Politianus az ő Paraſztról írott könyvében:

Fekete viola nem éri egy ſzínnel,
Fejér, 's veres, ſárga, ſzeretők ſzínekkel.

133. lev. Hogy az alma-fa nagy gyümöltsöt teremjen:

Ha akarod öreg gyümöltsöd hogy légyen,
Növö termést ágról verj-le, 's maradtt léfzen
Nagyobb, noha kevésbb, 's így fzebb 's kövérbb alma
Munkáló Gazdának fzívét vígafztalja.

138. lev. A' dió meg-verve javúl, 's kövéredik; a' mint e' két vers bizonyítja:
Szamár, dió, 's afzfzony egy pórázon futnak,
Ha nem verik, bennek helye nem léfz'jónak, 's a' t.

Illyen kettös Rithmusokban jött-ki még régen a' Budai Vér-kápolnáról írott munkátskája valamelly Szerzetesnek, mellynek még tsak dítséretét hallom, de a' munkát nem láthattam. Lehetnek talám többek is. De ezekről elég!

Ez alkalmatossággal az illyen versekről mégyek a' hang-mértékes versekre. Igen fzép és hafznos, a' mint azoknak Íróit, kiadott verseik efztendeinek rendi fzerént, a' múlt Századnak 50. efztendejéig öfzve-fzedte, és a' Mind. Gyülyt. 18-dik lev. ki-adta nagy tudományú Prof. Szombati János Úr. Szabad légyen e' nagy érdemü Túdós után az ottan elö-adott efztendökben nékem is valamelly keveset tarlóznom, nem lépvén most a' következendö efztendökre. Az illy munkákat ha több kezek tökélletesítik, femmi ártalom nem. Tehát 1-fzör a' 2-dik fzám után mehet mindjárt e' következendö:

Sze-

Szegedi Lőrintz, új és igen szép Comoedia a' mi első Atyáinknak állapotjokról, 's a' t. Nyomt. Debretzenben 1575-ben, holott a' Comoedia' elein illyen versek találtatnak:

Ha ki rövideden akarsz Comoediát írni 's a' t.

2-szor a' 7-dik szám után: Apátzai Tsere János Magyar Encyclopaediájában, melly nyomt. Ultraject. 1653-ban, a' hét bokor inak' különböző hasznait ím e' két versbe foglalta, mellyet említ T. Rájnis Úr is, Kalauzzára tett Élől-járó beszédében:

Lát az elő, mozdít szemet a' más, harmada kóstol,
'S a' negyed'; hall az ötöd', vándor hatodik, heted' a' nyelv.

3-szor A' 9. és utolsó számban pedig, Somosi Petkó János igaz bóldogságra vezérlő útjában, melly az én kezembe akadott, a' Nyomtató, ki a' könyv' végén tette-fel a' nyomtatás' esztendejét, *Rozsnyai János*, és ő írja ím e' verseket:

Typographus ad Lectorem:

Olvasd e' könyvet? meg-lásd, hamar által is olvasd!
Míg el-jő a' halál, a' ki mezőbe kaszál.
's a' t.

Földi János, N. Sz. Kir. Szathmár Városa' Orvosa.

A' Találós Mese vólt *Levél*; a' Rejtett Szó *Szérű*.

Találós Mese.

Mi ez? rontnak törnek, 's az által épűlök,
Idő haladékkal úgy meg is szépülök,
Hogy Aszszonyi nem is szeret reám nézni,
Ditséretét tiszta testemre tetézni.
De ha a' nézéshez más sok hozzá járúl;
Mind Férfi mind Aszszony le-esik lábáról.
Horváth Sámuel.

Rejtett Szó.

Nevem' két betűje bőven van a' fákon,
Hárma fa gyanánt van sok fátlan konyhákon.
Négye, ha igen nagy, juttat szegénységre;
Öte nagy bút hoz a' szegény legénységre.
Öszve-zavart nevem hat betűkből álló,
Német ember előtt kedvet nem találó.
Horváth Sámuel.

Miképpen kell a' roszsz búzán segíteni, és test-tápláló kenyeret belőle készíteni?

1771. Esztt. Német-Országnak egy részében, a' szüntelen való essőzés által, melly

az

az aratást követte, úgy el-romlottak a' búzák, hogy réſz ſzerént már a' mezőn a' kévékben, réſz ſzerént pedig a' tsűrökben kitsírádztak. Nem lévén ſok lakosoknak tavalyi búzájok, erre a' nedves és ki-tsírádzott búzára ſzorúltak, a' mellyből ſült kenyér okozott nékik ſokféle betegſégeket, nevezetesen pedig rothaſztó hidegeket, mellyekben a' gyenge gyomrúak, 's kivált a' gyermekek úgy haltak egymásra, mint őſzſzel a' legyek.

Mikor az aratás' ideje essős, 's következkezésképpen a' búza nedves vagy nyírkos, nem kell tavaſzig őröltetni belőle; vagy ha a' Gazda rá ſzorúl, előre jól meg kell ſzáraztani. Minekutánna meg-őrlötték, ſzellős helyen kell a' liſztet tartani, 's a' ſütés előtt két három óráig a' kementze mellett kell ſzárazgatni. A' kinek módja van benne, elegyítſe az illyen hibás búzából kéſzült liſztet tavalyi búzának ltſzjével, vagy ha az nints harmad réſznyi árpa liſzttel. Mikor kováſzt tsinál, kevesebb vizet töltſön reá mint a' jó liſztre; de több és ſavanyúbb kováſzt tegyen beléje, azon kívül pedig egy véka liſzthez egy jó marok ſzáraz fót. A' téſztát jól bé-takarja, és a' melegen forrani engedje; azután ſzáraz liſzttel dagaſzſza-fel 's míg meg nem keményedik 's meg nem kél, vagy jól fel nem fúvódik, addig a' kementzébe

bé

bé ne vesse. Nagy és vastag kenyereket ne süssön, sem sokat egyszersmind; a' kementzét se fűtse-meg nagyon, mert külömben a' kenyérnek öszve-égett héja nem engedvén a' belső nedvességet jól ki-gőzölögni, a' közepe egészségtelen lesz'.

A' ki ki-tsírádzott búzának lisztéből akar egészséges, leg-alább nem ártalmas kenyeret sütni; vegyen egy maroknyi meg-szitált hamut, kösse gyólts ruhába, 's vesse a' fazék vízbe, mellyel kovászt akar tsinálni. Mikor a' víz jól meg-melegedett, vagy forrâni-is kezdett, vegye-ki a' hamut, 's töltsön egy pohár égett bort a' vízbe. Nem árt ha kömény magot is hint belé; mert a' kenyér annál egészségesebb lesz', és kevesebbé fogja fel-fújni a' vele élőket. — Mikor a' kenyereket a' kementzéből ki-szedik; míg meg nem hűlnek, nem kell a' meleg szobából ki-vinni, 's az nap a' mellyen meg-sültek, meg sem kellene szegni.

A' főzelékeket 's hüvelykes veteményeket, mellyek nedves esztendőben termettek, 's magok is nyirkosak, hideg vízben kell a' tűzhöz tenni, 's mikor forrni kezd, azt a' vizet le kell rólok szürni, 's új friss vizet kell rájok tölteni. — A' nedves esztendőkben több köményt, gyömbért, borsot, veres-hagymát 's fenyő-magvakat tégyenek a' Szakatsok az ételbe, mint a' szaraz időkben.

Ez

Ez segíti az emésztést és az egészséget öregbíti.

Magyar Orvos Doktor Détsi Úr' Osmanographiájának dítséretire a' tsátsogó Zoilus ellen íratott Versek:

Nem kell nékem ez könyv, Zoilus azt mondja,
Mert máséból szedték, tsak más könyvek' rongyja.
Lám a' pók tsinálmány magából származik,
A' kis méh másunnan szedettből dolgozik:
Még is a' munkáját Zoile szereted,
Amazét ki-sepred, 's a' szemétre veted.
Mert az egygyik díszt ád akármelly asztalnak,
Gyalázat a' másik thecának és falnak.
Ne is említsd nékem a' selyem-bogárnak
Drága művét, mellyet lám magából várnak.
Mert a' szederj-fákat vágd-ki bár elöle,
'S lássad ha több atlatz máſz é ki belöle?
Meg-akad a' Dámák' kis Takáts-Mestere,
Ha ki nem adatik lene és kendere.
Töltsd hát te pók formán originálokkal
Thecád', 's lakjanak ott (mert méltók) párjokkal.
De én ez másunnan szedegetett mézzel
Teljesült könyvem' is fogadom két kézzel:
Az illyen munkákat asztalom kedvelli,
Mert a' méheké is helyét azon leli.

Debretz. 6. Sept. 1789. H. F.

Jobb valaha mint ſoha ſem.

A' bölts *Cátó* öregſégében kezdett Görögűl tanúlni. — Igaz hogy jobb lett vólna, ha ifjantan meg-tanúlta vólna; de minthogy akkor el-múlatta, nem ſzégyenlette a' meg-esett híbát vénſégében is ki-pótolni, és ſok haſznát vette. — Most mikor mint a' mézet gyűlytő méhek, úgy ſzorgalmatoskodnak minden felől az Érd. Hazafijak, hogy kedves nyelvünket gyarapítſák, így ſohajthatnak ſokan magokban: Jáj késő már a' Magyar nyelvet bővíteni, eddig kellett vólna! — Igaz, hogy jobb lett vólna ez előtt negyven ötven eſztendőkkel; de ha e' réſzben nagyon gondatlan 's előre nem látó Eleink ezt el-múlatták: leg-alább a' mennyire még lehet, igyekezzük ki-pótolni meg-esett híbájokat. — Ama mi Hazánk' édes Anyja az áldott emlékezetű *Mária Theréſia*, a' ki az ő örökſégéért életeket nem ſzánó, véreket özönöző Magyarjaiért Deákúl meg-tanúlt; ſzint olly örömest meg-tanúlt vólna az ő kedvekért Magyarúl, ha Eleink ezt, nem pedig amazt kívánták vólna; még akkor el-lehetett vólna kezdeni a' Polgári és Törvényes dólgokat Magyarúl folytatni, 's már most a' Hazafijak egy lépéssel elébb vólnának, mint az idegenek, a' hívataloknak meg-nyerésekben; 's mi keſervesebb, nem

foſztatnának-meg hívataljoktól 's élelmektől azok a' kik Németül nem tudnak. Sőt ha ez előtt négy eſztendőkkel azt kérték vólna, hogy Magyarúl folyjanak mindenek, bizonyosan meg-nyerték vólna. — De ha Eleink illy hidegek és híbások vóltak; ne légyünk mi azok, hanem inkább minden erőnkből támogassuk dűlő félen lévő nyelvünket; mert külömben egynéhány ſzáz eſztendők múlva, csak úgy fognak a' Históriák emlékezni rólunk, mint a' Celtákról, vagy Sarmatákról, hogy azok is éltek valaha. — Ha későn ébredtünk is fel, csak ugyan jobb valaha mint ſoha ſem. —

Melly ſzegény és tsekély vólt a' Német Literatura, csak ez előtt ötven eſztendőkkel! Nem vólt a' Németeknek egy valamire való Románjok, ólvasást érdemlő Mese-írójok, vagy Poétájok. Már ſokan magok közzűl is, mint p. o. Leibnitz, Euler és egyebek, Frantzia nyelven írták munkájikat, látván hogy a' Német könyveknek kevés Ólvasójok vagyon. A' Berlini Túdós Társaſág, noha nagy réſzént Németekből állott, még is Frantziáúl botsátotta-ki munkáit. — A' nagyobb Városokban, csak ſuttogva beſzélltek a' nemesebb rendűek Németűl, a' Frantzia nyelv pedig nagy lármával harsogott az útſzákon, akarván ezzel jelenteni mint-egy, a' ſzületett nyelven nyert győzödelmét. — Ezt a' méltatlanſágot éſzre vették végre az

oko-

okosabb Németek; látták hogy a' Frantzia nyelv, ha közttök meg-öröködik, el-törli minden ditsőségeket, és az ő született nyelvek tsak a' népnek sepreje között fog találni magának menedék helyet. 1750-dik esztendő körül kezdték serkentgetni a' Hazafijakat a' halhatatatlan *Gellért*, *Krámer*, *Rabener*, *Schlegel*, és egyebek, hogy született nyelveket a' Frantzia nyelvtől el-nyomattatni ne engedjék. Tsak hamar meg-ízelítették született nyelveket sok Német Grófnék, Bárónék, 's egyéb Fő Nemesek, a' kik már az előtt sok esztendőkkel Németül beszéllni szégyenlettek vólna. — Bóldog Egek! mire ment ez a' Német Literatura 50. esztendők alatt! Nem tsak a' Frantzia nyelvet ki-űzte úgy szóllván az Országból; hanem más Nemzetek is kezdenek meg-hódolni néki: Ki tudja Kedves Hazafijak! hát ha mi is ennyire mehetünk még 50. esztendők alatt!! — Örök háládatossággal tartozik Hazánk a' Bessenyeieknek, Bárótziaknak, Czirjékeknek, 's egyebeknek, kik elsők vóltak nyelvünknek hatalmas gyámolításában. — Kövessük ezeknek nyomdokaikat, mert jobb valaha mint soha sem. — — —

V. LEVÉL.

Költ Komáromban Mind Szent Havának 17. Napján.

Az észről, vagy elmésségről tett Jegyzések folytattatnak.

Az igaz elmésség áll az ideáknak, vagy gondolatoknak öszve-hasonlításokban; a' hamis, vagy tündér elmésség áll tsak a' szóknak hasonlatosságokban. De mikor az ideák között hasonlatosság vagyon, az sem elég az elmésségre, hanemha az a' hasonlatosság gyönyörűséget, 's tsudálkozást szerez az Olvasókban. — Ha valamelly Poéta az ő szeretőjének szépségét akarván le-írni, azt mondja róla, hogy az ő mejje olyan mint a' hó; még ebben nints elmésség, mert azt minden tudja hogy a' hó fejér, és az ő szeretőjének mejje is fejér lehet: de ha utánna veti ezt, *és szintén olly hideg*, vagy *érzéketlen*, már ebben van elmésség, mert azt nem vártuk vólna tőle. — Soha sem bövölködött senki jobban az illyen elmés, vagy elmétlen hasonlatosságokkal, mint ama híres Ánglus Poéta *Cowley*. Régen bé-vették a' Poéták, hogy a' szeretetet

tűznek, és lángnak nevezzék. Ebből alkalmatosságot véſz' magának *Cowley*, ſok elmés hasonlításokra. Látván hogy ſzeretőjének ſzemeiben eránta való hidegſég vagyon, 's még is érezvén melly nagy hatalmok légyen azoknak az ő ſzívén; hasonlítja azokat két égető tűkörökhöz, mellyek jégből tsináltattak: Látván hogy a' ſzeretetnek leg-tüzesebb lángjai között ſem hal-meg; onnan azt hozza-ki, hogy a' tüzes Zóna, nem lakhatatlan. Mikor a' tzitrom lével írtt levelét a' tűzre tartván el-olvasta ſzeretője; arra kéri, hogy ólvassa-el még egyſzer a' ſzeretet' lángjánál. Mikor ſzeretője ſír; azt kívánja, hogy azok abból a' melegſégből ſzármazott tseppek legyenek, mellyet ki-gőzölög az ő ſzívének lombikja. Ha távol van tőle; azt írja hogy akkor harmintz grádussal közelebb esik a' Pólushoz. — Mikor ſzeretetében ſzerentsés; hasonlítja azt a' Mennyei világosságnak elevenítő ſúgárához; ha pedig ſzerentsétlen, a' pokolnak gőzéhez. Mikor a' ſzeretet miatt nem alhatik; az mondja, hogy ollyan láng az, melly nem botsát ſemmi füstöt; ha pedig az okosság ostromolja ſzeretetét; azt mondja róla, hogy ollyan tűz az, mellyet a' ſzél még inkább ingerel. — Ha el talál hervadni az élő-fa, mellyre az ő ſzeretőjének nevét fel-metſzette; azt mondja, hogy annak lángjai emésztet-

tették azt meg. Mikor a' ſzeretetről le akar mondani; azt mondja, hogy a' melly ember úgy öſzve-égett mint ö, méltán fél a' tűztől. 's a' t. Ezekben a' hasonlításokban az igaz és tündér elmésség, a' jó és roſzſz ízlés öſzve-zavartatik; a' mellyet, kivált ha az elſő bővölködik, a' második felett, meg lehet engedni az *Epigrammákban*, és ez meg nem gátolta, hogy az eleven képzelődésű *Cowley* ſok gyönyörűſéget ne okozott légyen Olvasóinak. — —

Ama nagy Poéta *Dryden*, azt mondja az elmésségről, hogy „ Áll az a' nemes „ gondolatoknak, 's azokat ki-fejező al„ kalmatos ſzóknak meg-válaſztásokban. " — Ha ez a' le-írás igaz; úgy bátran elmondhatjuk, hogy ſoha ſem vólt az elméſſég nagyobb mértékben ſenkiben, mint *Euclidesben;* mert ſenki jobban a' gondolatokat és ſzókat meg nem válaſztotta. — Ha igaz ez a' le-írás; úgy meg kell engednünk, nem tsak azt hogy *Dryden* jobb Poéta vólt *Cowleynél*, hanem hogy Virgilius ſokkal múlattatóbb vólt *Ovidiusnál* és *Martialisnál*. —

Ama mély Criticus *Bouhours* azt mondja, hogy lehetetlen, hogy valamelly gondolat ſzép légyen; hanemha egyſzersmind helyes, és a' dólgoknak terméſzeteken fundáltatott. — Ennek nyomdokit követte

Boileau is; azért mondja a' többek között *Rien n' eſt beau, que le vrai, le vrai ſeul eſt aimable. Semmi ſem ſzép, hanem tsak a' mi igaz, ez egyedül ſzeretetre méltó.* — És ez az a' nemes egygyűgyűſég, mellyet nem győzünk eléggé tsudalni *Euripidesben Theocritusban* 's más régi Görög Poétákban, 's a' mellyet hogy ſokan a' maiak közzül el nem érhetnek, azt mesterſéges tzifrázások 's erőltetett ékesgetések által igyekezik ki-pótolni. Az illyen Poéták éppen ollyanok a' Poéſisben, mint a' Gothusok vóltak az épités' mesterſégében. Hogy egygyik ſem érhetett arra a' tökél'etességre, mellyre mentek a' Görögök 's Rómaiak, mind ketten azt vélték, hogy azt némelly ízetlen tzifraſágokkal helyre hozhatják. —

Magyar (Komédiák) Vig Játékok.

Örömmel értettük, hogy Szepesben 's más Vármegyékben is, némelly Nemes Ifjak Magyar Komédiákat jádzanak, még pedig minden jelen-valóknak nagy meg-elégedésekkel. Ennél nints egy-egy jobb eſzköz nyelvünk' gyarapítására, 's a' jó ízlésnek terjeſztésére. Bár ezt a' jó példát minden Varmegyékben követnék a' Nemes Ifjak!! Nem ártana, ha a' Collégiumokban 's nagyobb Oskolákban ebben gyakorolnák

nák néha-néha a' Tanúló-Ifjak magokat, mellynél ſzebb és nemesebb múlatſágok nem lehetne. A' T. T. Profeſſor Urak me-vizsgálhatnák előre a' jádzásra fel-vett Szomorú vagy Víg-Játékokat, hogy ſemmi botránkoztató, vagy a' jó erkőltsökkel ellenkező Darabok ne vétettéssenek-fel. — Ez által, meg-tanúlhatnák még gyermek korokban a' folyó beſzédet, a' hangnak illendő mérſéklését, 's testeknek ſzép alkalmaztatását, mellynek nagy haſznát vennék egéſz életekben, 's a' kik Papſágra kéſzűlnek, a' katedrában is. — Nagy dítséretekre ſzolgálhat a' többek között ez is, a' Pozsoni Pap-nevelő házban tanúló, 's ſzületett nyelveket minden módon elő-mozdítani kívánó Kis-Pap Uraknak, hogy illyen múlatſágokkal haſznosan tőltik üres óráikat. — Sőt kívánni lehetne, hogy a' nagy Városokban Komédia-ſzínek építtetnének, a' hol ſzületett nyelvünkön lennének Komédiák, mellyeket az arra rendeltetett Vizsgáló előre meg-nézhetne. — Így holmi tsapongó Olaſzok, 's más Orſzág'-kerűlő Idegenek, nem jőnének-bé, hogy nemzetünknek 's nyelvünknek boſzſzontására, holmi alá-való Komédiáknak jádzásokkal ki-tsalják pénzünket. — De ha e' még meſzſze vagyon is; leg-alább azok a' nemes Ifjak, a' kik mind az Oskolákban, mind kívűl illyen múlatſágokkal fogják tőlteni ide-

jeket, ne gondolják hogy a' válogatott és remek munkákban szükséget lássanak. — Egy munkás Hazafi Pápán le-fordította, 's versekbe foglalta *Lessingnek* nevezetesebb Darabjait, 's azokon kívül *Johanna Grayát*, 's másokat is. Egyébütt is vagynak sokan, a' kik részt szerént eredeti, részt szerént fordított Víg- és Szomorú-Játékokat nyomtattatnak. —

Itt Komáromban sajtó alatt vagynak: *Merób*, *Tánkréd*, és *Alzir*; ezek a' három remek munkák, mellyeket fordított Pétzeli József, találtatni fognak Pesten a' jövő Vásárkor, Wéber Úrnak szokott szállásán. A' háromnak árra egy együtt 30. xr. A' kik pedig számos nyomtatványokat vésznek, azok Wéber Úrral végezhetnek. —

A' Találós Mese vólt *Bor*; a' Rejtett Szó *Nadrág*, mellyből ki-telik *ág*, *nád*, *rang*, *drága*.

Találós Mese.

Én még soha nem tanúltam,
Még is sokat kell tudnom,
Mások látják okos vóltom,
Kiknek tanátst kell adnom.
Hozzám szorúl koránt reggel
A' Király, és Titoknok;

A' nagy

A' nagy Böltsek, Mesterekkel
Kik másokat oktatnak.
Ha fel-kél nyóltz óra tájba
A' ſok pipes Fejér-nép,
Hozzám ſzökik hamarjába,
Úgy kap hozzám, majd ki-tép.
Egéſz nap kell ezt oktatni,
Módit, 's mindent közlenek;
El is unom támogatni,
Mindent ſzázſzor kérdenek.
Ezért egyſzer kútba ſzöktem,
Jön Nartziſſus, fel-talál.
Már magamat tóba rejtem,
Tán ott ſenki ſe vizsgál.

Fehér György Pozsoni Nev. Pap.

Rejtett Szó.

Születtettem hajdan Égyiptom' földében,
Numa, vagy Nagy Sándor Király' idejében.
Hat betűt ha el-rakſz jól huſzon-öt felé,
Hét Deák, 's tizen-nyóltz Magyar ſzó fűl belé.
De tsak úgy, ha egygyet néha kétſzer teſzel,
Mi légyek így könnyen inkább éſzre veſzel:
Spíra, ripa, íra, ſapor azt mutatja,
Pap, rózsa, ſíp, apró nevem' fitogatja.

Írta Szendrei Balog Sámuel B. P.

Az Amérikabéliekről.

Az aranynak azon égő szomjúsága, mellyet mutogattak az Amérika' első meghódítói, ezen Országnak szerentsétlen lakosit azon vélekedésben tartotta, hogy az Európabélieknek az arany az Istenek. Midőn 1511. Eszt. a' Katzikák (Caciques) azaz a' *Kuba* Szigetnek Fejedelmi öszve-gyültek vólna a' Hazájok' védelmezéséről tanátskozni; *Hatwey*, ki közöttök leg-nagyobb tekéntetben vala: *Minden védelem*, úgymond, *haszontalan lészen; ha mindenek előtt nem igyekezünk az Európabélieknek Istenével öszve-barátkozni.* Elő-hozatott azontúl egy arannyal meg-töltetett hordót: *Látjátok*, úgymond, *itt van az Európabélieknek Istenek, ennek áldozzunk, 's meg fog talán rajtunk könyörülni.* Valamennyien el-kezdének a' hordó körül tántzolni, énekelni, 's füstölni, mind addig, míg el nem szédülvén, 's lankadván mindnyájan, a' földre le nem terülének. — Más nap ismét öszve-hívá a' Katzikákot, és e' következendöképpen beszéllett hozzájok: *En erről a' dologról, mellyről tegnap tanátskoztunk, sokat gondolkodván; csak azon nyúgodtam-meg, hogy addig bátorságban nem lehetünk, valameddig a' Spanyo-*

nyolok' Istenek közöttünk fog rejtezkedni; el-tökéllették magokat, hogy mind addig meg nem nyúgoſznak, míg Isteneket kezekre nem bírhatják. Ha el-nyelnétek; még a' hasatokból is ki-metélnék. En más bátorſágos helyet, a' hová utánna el nem mennének, nem gondolhattam, hanem a' tenger' mélyſégét; oda taſzítſuk tehát az ö Isteneket, 's bátorſágban fogunk élni, ha ettöl meg-menekedhetünk, mert csak ez tsalja-ki öket Hazájokból egyedül, életeknek a' tengeren való kotzkáztatásával. — Ezen tanáts minden Katzikáknak meg-tetſzett; vévén azért aranyjokat, nagy gyorsaſsággal a' tengerbe merítették, azután úgy tértek nagy örvendezéssel haza, mivel elhitették magokkal, hogy aranyjokkal a' félelmet is a' tengerbe merítették vólna. De ezen áhítatos Haza' védelmére ſzolgáló igyekezetek nem lett elégſéges a' Spanyolok' meg-hátráltatásokra, hogy többé azon Szigetben meg ne jelenjenek.

Hiſtoire de S. Dominque.

Ugyan azonokról.

Ezen történet elégſéges annak meg-tzáfolására, mintha az Ámérikabéliek ollyan oktalanok lettek vólna, a' millyeneknek lenni árúlták a' büſzke Európaiak. Egy útazó Spanyol némelly Ámérikánusra akadott

véletlenül egy puſztában, mind a' kettő ló háton vólt. A' Spanyol tudván a' maga lovának erőtelenſégét, az Ámérikánus lovának deliſége által ellenben meg-illetődvén, kíſztette ezt a' tserélésre; de az Ámérikánus éppen nem akara a' tserére reá állani. A' Spanyol az erőſzakhoz nyúlt, fel lévén fegyverkezve, könnyen magáévá tette a' lovat, és reá ülvén tovább folytatta az útját. Az Ámérikánus nyomában követi a' Spanyolt egéſz a' ſzállásáig; bé-vádolván őtet a' Bírónál. Kénſzeríttetik a' Spanyol a' meg-jelenésre, és a' ló' el-hozására. De ő fogá még feljebb a' dolgot, és amazt tsalárdnak, hamisnak kiáltotta, azt állítván, hogy az ő tulajdona 's nevelése lenne a' ló. A' ſzegény Ámérikánusnak ſemmi bizonyſága nem lévén, tsak benn nem maradott; midőn' az enyim ez a' ló, fel-kiált, meg fogom bizonyítani. Azontúl le-vetvén palástját, a' ló' fejére teríti; ha a' tiéd a' ló, úgymond nagy méréſzen, mond-meg mellyik ſzemével vak ez a' ló? A' jobbikkal, felel hirtelen a' Spanyol, hogy ſemmit ſe láttassék habozni: nem igaz, felel amaz, fel-fedezvén a' ló' ſzemeit, mert egygyikkel ſem vak. Ezen világos bizonyítást látván a' Biró, az igaz Urának a' lovát viſzſza adatta,

Dictionaire des anecdotes.

A Vi-

A Világ' Tónussa.

Azon útálatos önnön ſzeretet, minden erkölts', 's érzékenyſég' meg-veſztegetője, el-annyira el-hatotta ſzívünket mérgével, hogy ſokak a' mások ſzerentsétlenſégek' hallására egéſzen el-érzéketlenednek. — Midőn bizonyos ember a' Meſzſzinának ſzerentsétlen el-ſüllyedése után, nem ſokára kérdeztetnék, vallyon ezen ſzerentsétlenſég' környül-állását hallotta vólna é? ezen felelettel akarta fiogtatni elmésségét (Witz.) *Mi gondom nékem arra? én éppen nem avatkozom a' mások' dolgába!* — A' ki az illyen dolgába nem avatkozik ember társainak, a' meg-érdemlené, hogy a' Világból ki-töröltessék.

Anya.

Azon ſzomorú ſzerentsétlenſég, mellyet nem rég' ſzenvedett Meſzſzína Városa, egy érzékeny anyai ſzeretetet tett nyilván valóvá. Minekutánna ezen Város egynéhány ízben való föld' mozdúlása után az el-ſüllyedéshez közelgetni láttatnék, *Spadara* nemes (*Marquis*) a' Városnak leg-tekéntetesebb Tagja, a' tenger' partra ſietett feleſégével, 's holmijével, hogy kéſz veſzedelmét megelőzhesse. Már meg-érkezvén, 's már fel-rakodni akarván a' hajóba, eſzébe jut feleſé-

ſégének a' kisded magzatja, nagy indúlatok köztt hol lenne kérdezi; minekutánna megértette, hogy a' nagy tébolyodás miat a' gyermek otthon maradott vólna, az Anyja azontúl haza felé fordúl, hogy veſzedelméből magzatját ki-ragadja. Ezt nem látván többé tanátsosnak lenni *Spadara*, mindenféle móddal ott akará az aſzſzonyt tartóztatni. De ſe könyvvel elegyített kérésével, ſe veſzedelme' képzelésével meg nem tarthatván, kénteleníttetett a' Márkiz' ſzolgái által meghátráltatni: azonban rakodásra ſzükſégesek lévén a' ſzólgák, el-botsátották, bízván már állhatatosságában, de az Anya tsak el-lövellik, 's mód nem vala az el-érésére. — Nagy indúlatok köztt haza érvén, még gyermekét egéſzſégesen találá! ki mint-egy mosolygott az Anyja' érzékenyſégére a' böltsőjéből, és ſzinte hálálta ki-nyújtott karjaival Anyjának hív gondoskodását. De míg a' gyermeket óldozná 's takargatná, újra meg-indúl a' föld, kezdenek a' falak kö halommá omlani; az aſzſzony egygyik ſzegéſről a' másikra esik, mejjéhez ſzegezett magzatjával fut alá 's fel, kiket még láthatott gyermekét mutogatván könyörgött, ſőt ſírt a' ſegítſégért. De ezek a' víz' el-terjedése, és a' falak' omlása miatt magok ſzabadſágokról is kétſégeskedvén, ſzabadításához nem férhettek. Egy kegyetlen roppanás ezen ár-

tat-

tatlanſágokat is el-borítván, nem adott időt több ſzózatra néki, hanem tsak erre az egyre: *En magzatom.* — —

Ezen Anyai ſzeretetnek hasonló példáját adta azon Anya, melly *Martiniquéből* viſza-térvén, midőn éppen a' ki-kötő helyhez közelgetnének, hajó-törést ſzenvedett tsetsemő gyermekével. Midőn mindnyájan ezen hajóban lévők a' veſzedelem' képzelésével halálos félelemmel boríttattak vólna el; (mert akár hogyan törekedtek, a' kegyetlen haboktól el-meríttettek.) ezen ſzerentsétlen Anya is, a' tenger' dagályos habjain tsak a' halál, 's élet köztt lebege, karján függő magzatjával. Egy Szeretsen, ki ezen aſzſzonyſágnál ſzolgál vala, jól tudván úſzni, ezen érzékeny ſorsától Aſzſzonyának meg-illetődvén, midőn éppen le akarna merűlni, meg-ragadá, 's karjaira ſzorítván, kettőztetett igyekezettel evezett a' part felé, de midőn majd mind a' hárman el-meríttetnének a' tornyos haboktól, mind maga, mind gyermeke' meg-ſzabadítására tapaſztalván elégtelenſégét az Anyja; fijam, úgymond a' ſzolgájának, lehetetlen az én ſzabadúlásom, tsak gyermekemet ſzabadítsd-meg, és mond-meg néki, hogy az Anyja érette hólt-meg - - - 's el-botsátván ſzólgája' karját, el-merűlt.

Arnaud.

Az

Az Aſzſzonyi-Nem' ditsőſégére.

Minden pallérozott nemzet az aſzſzonyi nemet örökké nagy betsületben tartotta; ezen tiſztelet 's nagyra betsülés nem tsak éles elméjeknek, mellyel a' terméſzettől meg-ajándékoztattak, ki-mutatására, hanem gyakorta őket nagy tselekedetek' véghez-vitelekre is vezérlette. *Kornélia* ama nagy *Scipió*nak leánya, *Sempróniu*s' Polgár-Mester' hitvese, a' Római Dámák' társaſágokban lévén, midőn mások gyémántjokban, gyöngyeikben, 's pompás ruházatjokban fitogtatnák magokat, kérték a' *Kornéliát*, hogy ő is mutasson valamit gyöngyeiből 's kintseiből; ezen bőlts Római Aſzſzonyſág jól nevelt fijait azontúl elő-ſzóllítván, kiknek nagyra indúlt Lelkek már gyermekſégekből ki-tsillámlott, és ezekre újjalván: látjátok, úgymond, ezek az én leg-drágább gyöngyeim, 's ékesſégim.

Dictionaire d' anecdotes.

*Fótzion*nak feleſége Áthénás Városából a' többi aſzſzonyoktól elméje, 's tökélletes erkőltse miatt magát meg-külömböztette. Midőn némelly Jóniai Dáma előtte fitogatná gyöngyeit: a' mi engemet illet, úgymond ő, nékem nints nagyobb kintsem, mint az én egygyetlen-egy Uram, ki már

20. eſztendeje, hogy Áthénás Városának Igazgató Fejedelme.

Hiſtoire de la Grece.

Egy újonnan találtatott orvoſság az egér-könek és a' réz rozsdájának meg-ölő mérge ellen.

Frater Fromy Gergély Frantzia Orſzágnak Gvienne Tartományának Cadillác nevű városában a' Mizerikordiánus Barátoknál ſeb gyógyító, az egér-könek és a' réz rozsdájának mérge ellen egy orvoſságot tett közönſégeſſé, melly ha meg-gondoljuk, melly ſok emberek veſztik-el ezen mérgek által életeket, meg-érdemli, hogy mindenek előtt eſméretes légyen. Az orvoſság ez: Végy három tzitromot, nyomd-ki a' levét egy nagy ſerrel tele üvegbe. Azután végy két meg-kéſzíttetett, apró porrá töretett rák ſzemet, elegyítsd a' tzitromos ſerbe, mikor bé-akarod adni, 's ugyan akkor kavard-fel jól kalánnal vagy késſel. Ez a' betegnek bizonyos orvoſſága. Ha a' fájdalom meg-újúl, az orvoſságot itt újra be kell adni. Sok veſzedelemben lévő ſzemélyeket ſzabadítottam-meg — *így ſzóll Frater Fromy* — ezen Orvoſság által. Ezek között vóltak két aſzſzonyok, kik úgy mérgeſíttettek-meg, hogy a' káféhoz való tejet egy rozsdás réz edényben forralták, 's a' kafét azzal elegyí-

tették. Ennek az Orvosſágnak erejét hamar lehet érezni: a' melly ſzempillantásban bé-veſzi az ember, abban kezd a' fájdalom múlni. Ha veſzi éſzre az ember, hogy a' beteg ſok mérget talált bé-venni: az orvosſágot 24. óra alatt kétſzer, háromſzor is be kell venni. Ugyan ezen Orvosſággal a' Kólikában ſzenvedő ſzemélyek is élhetnek. A' külömbbſég tsak ez: Hogy a' ki mérget vett-bé, azt alól tiſztítja. a' kólikában lé. vőt pedig hántatja. Mikor a' fájdalom ſzünik, a' betegnek mandola édes fris olajban mannát kell be-adni. Szinte olly haſznos és meg-jegyzésre méltó Orvosſág ez, valamelly ſok emberek veſztik-el életeket minden eſztendőben a' réz edényekben főtt meg-mérgeſedett eledelek által — és az egér-kő nevű méreg által, a' mellyel dolgoznak. Ezt a' méreg ellen való Orvosſágot ki-hírdette az úgy neveztetett

Salzburger Intelligenzblatt.

Rövid Tudósítás.

Pármában a' Királyi Typographiában 1784. eſzt. a' Bodon betűjivel nyomtatódott ki Anacreonnak Munkája, melly a' nyomtatasnak egy mai új remekje, de tsak némelly jó barátoknak oſztogattatott ajándékba; a' papiros és a' nyomtatás a' Baskervilléhez haſonló.

VI. LEVÉL.

Kôlt Komáromban, Mind Sz. Havának 21. Napján.

Freimüthige Gedanken über das neue Grundſteuer-Rectificationsgeſchäft, nach den zwei Hauptgeſetzen von 20. April 1785., und von 10. Hornung 1789. von Ignatz Benedikt Heſzl. Wien. 1789.

Nagyra vetem fejemet, így ſzóll maga ennek a' Könyvnek Írója, hogy a' föld-mérés, és arra ki-vettetendő adó ellen írok: de úgy tartom, hogy mikor olly főben-járó dologról van a' Kérdés, a' mellytől függ ſok Országoknak bóldogſágok vagy bóldogtalanſágok, minden igaz Hazafinak kötelesſége az, hogy arról való értelmét addig mondja-ki, míg valamit lehet orvoſolni rajta. — A' földre adót vetni, még pedig úgy, hogy minden Lakos a' maga bírtokához 's tehetſégéhez-képest illendőképpen fizeſſen, az igen jó vólna: de azt a' mostani mérés ſzerént el-érni lehetetlen. —

Hogy ez a' Munka tökélletes légyen, arra négy dolog kívántatik.

1. Hogy kinek kinek földje helyesen meg-méréttesſék.

2. Hogy annak Eſztendőnként való terméſe jól meg-határoztasſék.

3. Hogy a' belé vettetett mag, 's minden költség a' haſzonból vagy jövedelemből ki-vétettesſék.

4. Hogy a' Jobbágynak vagy Lakosnak, jobb vagy roſzſzabb állapotja, 's barom tartáſa fontba vétetődjék. — De ezek közzűl egygyik ſem tellyesíttetik úgy a' mint kellett vólna —

1. A' ki-mérés lett vólna a' fő dolog: de ebben úgy hamarkodtak, hogy a' paraſzt embereket három óra alatt tökélletes *Geométrákká*, Föld-mérőkké akarták tsinálni; az egéſz Munkát pedig hat Hónapok alatt el akarták végezni. Ebből a' lett, hogy a' ki-mérés többnyire híbás mindenütt; úgy hogy bátran fogadhat akár ki, hogy egy Falu ſints, a' hol paraſzt emberek mértek, hogy a' ki-mérés helyes vólna. Küldettek ugyan azután esküdt és tanúlt földmérők is; de azok meg-elégedtek azzal, hogy egynehány Hóld-földeket meg-póznáztak, 's a' mi híbát ott találtak, meg-jobbították; de egygyenként kinek kinek örökſégét fel nem mérték. A' honnan bátran el lehet mondani azt is, hogy annyi temérdek fáradſág és ſok ezer, ſőt millió költſégek

gek után, leg-alább egy millió Hóld-föld híba fog-lenni a' Tsáfzári Birodalomban.

2. Nem lehetett azt foha várni közönségesen a' Jobbágyoktól, hogy ők a' magok földjeiknek 's rétjeiknek jövedelmeiket igazán fel-adják. Felette gyanús a' paraſzt az illyen dolgokban, és leg-kisſebb újítástól is fél. A' Lelki esméretet pedig, mikor Adóról 's Portzióról vagyon a' ſzó, könnyen le tudja tsendesíteni. A' melly rét húſz harmintz mázsa ſzénát meg-tereni, meg-elégedett azzal, ha azt tízre 's tizenkettőre mondotta. Vóltak ugyan annakutánna ſok féle *Controlléria'k* ſok Tiſzteknek jelen-létekben, hogy kinek kinek földjének eſztendei terméſe meg-határoztaſſék: de ezek valóſágos kótya vetyék vóltak, a' hol azok a' paraſztok, a' kiknek jó tüdejek vólt, 's bátran tudtak kiáltozni, nyertefek lettek; a' kik pedig ſzelídebbek vóltak, 's már az előtt is meg-lehetős Lelki-esmérettel adták-fel földjök terméſét, annyira fel-verettettek, hogy örökké bóldogtalanok léſznek, ha az Adó a' ſzerént vettetik rájok. —

3. A' Földnek terméſéből ki kellett vólna venni a' magot, a' mellyet belé-vetnek, és a' költséget, a' mellyet rá teſznek; mert külömben igen híbás leſz' az Adónak fel-vétele. Ezt ſok példákkal meg-mutogatja a' bőlts Író, mellyet hoſzſzas vólna elő-beſzéllenünk. —

Azután öſzve vetvén egy paraſztot a' ki barom tartásból él, azzal a' ki ſzántásból és vetésből táplálja magát, meg-mutatja, hogy noha az elſő három annyi haſznot is veſz'-bé, még is negyed réſznyi Adót ſem fizet, mint a' ki ſzánt és vét. Meg-mutatja, hogy mikor a' ſzántást vetést kellene elő-mozdítani, azok leſznek az Orſzágban leg-bóldogtalanabbak, a' kik azt fogják gyakorolni. Azon kívül le-írja, melly nagy romláſokra leſz' ez minden Földes-Uraſágoknak, úgy hogy a' kik eddig tíz tizenöt Ezeret könnyen bé-vehettek Jóſzágokból, hatot ſem vehetnek-bé. A' kiknek pedig egy harmad réſz jövedelmek adoſságba megy, azok egéſzen el fognak ſzegényedni. —

4. A' Dézmának el-törléſe is ſok károkat fog maga után húzni, mind az Uraſágokra mind pedig ſok Papokra nézve, a' kiknek Jövedelmek nagy réſzént abból ſzokott ki-telni. —

Hogy lehetne tehát az Adót helyeſebben 's igazſágoſabban fel-vetni az Orſzág Lakoſira? Arra azt mondja a' bölts Iró, hogy nints jobb mint az, hogy a' mint eddig is nagy réſzént ſzokásban vólt; úgy minden Lakosnak minden féle Jóſzága meg-betsültesſék, és az Adó annak mivolta ſzerént vettesſék-ki. — *Lásd magát a' munkát.*

Hogy

Hogy kell a' ſárga répából ſzüropot kéſziteni?

A' ſárga répát tiſztítsd-meg, vagdald apróra 's főzd-meg míg egéſzen meg-puhúl. Azután töltsd tiſzta zatskóba, nyomtasd-meg kővel, hogy a' nedvesſége valamelly edénybe lasſanként ki-tsepegjen. Ezt a' levét főzd a' tűznél mind addig, míg méz forma ſürűſége nem leſz'. Ha jól gondját viſeled két három eſztendeig is el-áll. — Haſznai ezek — Akármelly ételbe méz gyanánt tehetted. — Ha reggelenként a' kis gyermekeknek egy kalánnal adſz belőle, a' geleſztáktól meg-tiſztúlnak. —

Mérges plánták és gyökerek.

Sokſzor meg-eſett 's ma is meg-eſik: hogy egéſz Ház népek ki-halnak az által, hogy a' mérges gyökerekre nem vígyáznak. — 1772-ben *Náerdenben* Hollandiában egy *Nording* nevű ember Krumplit evett estve leányával és ſzolgálójával. Egy óra múlva mind hárman nagy fájdalmakat érezvén, Doktort hivattatott, a' ki is nagy nehezen a' két leányt meg-tartotta, de *Nording* meghalt ſzörnyű kinok között. — Más nap a'

Doktor a' pintzébe le-menvén 's a' Krumplit vizsgálván, látja hogy sok virág tövek vagynak közel hozzá, nevezetesen pedig a' *Farkas gyökér (Aconitum, napellus)* melly a' krumplihoz hasonlít. A' vígyázatlan szolgáló azt főzött a' krumpli köztt, melly egy a' leg-erősebb mérgek között. —

Két Papok egygyütt ebédelvén Német Országon egy háznál, a' többek köztt ettek marha húst petrefelyem gyökérrel, 's két óra múlva nagy dühösségbe estek 's a' tóba ugrottak. — Azután tanúltak-ki, hogy petrefelyem gyökér helyett a' gazd aszszony *kutya petrefelymet (Aconitem maculatum)* vagy *(Aethusa cynapium)* tett az ételbe. — A' jó Gazdaszszonynak mindenkor meg kell nézni mit tesz a' szolgáló a' tűzhöz, kivált a' Petrefelyem' gyökér körűl gondosnak kell lenni. —

Sokszor meg-esett, hogy a' Paraszstok fekete kömény-mag gyanánt meg-ették a' tövis almának, tsuda fának, vagy maszlagnak fekete magvait, az első *(Nigella sativa)* a' másik *(Datura stramonium)* es szörnyű halált haltak tőle. Az illyen tojás nagyságú szúrós almákkal sokszor jádzanak a' gyermekek; de meg kell inteni őket jókor, hogy attól őrizkedjenek. — Jegyezd-meg :

1. Az illyen mérges plántáknak sok haszuaik lehetnek, ha mi nem tudjuk is, leg-

alább

alább bizonyos, hogy a' levegő égnek mérgét magokba szívják, hogy nékünk ne artson.

2. Azért adott nékünk a' Teremtő ízlést és szaglást, hogy meg-különböztessük, a' mi jó és roszsz. — Szégyen volna ha ebben az oktalan-állatoknál alább valók lennénk. —

3. Többnyire minden mérges plántáknak rút formát vagy büdös szagot adott a' bölts Teremtő, hogy jobban őrizkedjünk tőlök.

4. Sokan szeretik a' gombákat, de ezek egészségtelen és kétséges eledelek. Ha kételkedik a' Gazdaszszony vallyon nem mérgesek é, tegyen egy egész fejéres veres hagymát beléjek, főzze-meg velek. — Ha a' veres hagyma meg-feketedik, jele hogy mérges a' gomba, 's ki kell önteni.

5. Mihelyt észre veszik hogy valaki mérges ételt evett, igyon annyi édes tejet valamennyit meg-ihatik, ha édes téj nints, lágy meleg vizet. Arra egy kalán olajat, ismét meleg vizet, míg ki-hányhatja. — Azután igyék etzettel és mézzel elegyített vizet. — A' testét öntözzék hideg vízzel, 's az órra alá erős etzetet tartsanak. —

Jó földes Úr.

Egy Földes Úr útazni menvén idegen Országokra három esztendeig, hogy távol lé-

létében is Jobbágyait a' ſzorgalmatosſágra öſztönözze 's a' jó erkőltsökben erősítse, illyen jutalom pénzeket hírdettetett-ki Uradalmában, mellyek viſzſza térésekor az érdemeseknek ki-fognak adattatni.

50. Forintot az ollyan Szüléknek, a' kik gyermekeiket leg-jobban nevelik, 's magok is példás békeſſégben élnek.

50. Forintott annak a' Jobbágynak' a' ki ſokkal adós, de úgy igyekſzik, hogy három eſztendő alatt adoſſágát ki-fizeti ſenkinek meg-tsaláſa 's meg-rontáſa nélkül.

50. Forintot annak a' leánynak, a' ki a' Gazdaſzſzonyſágot leg-jobban érti, a' mellett pedig emberſéges, ſzelíd és ſzűz életű. Azon kívül mikor férjhez megy, ſzabadſága leſz' az Uraſág' tsordájából a' leg-jobbikat ingyen magának ki-válaſztani.

25. Forintot öt gyermekeknek, a' kik leg-jobban tanúlnak, 's ugyan öt leányoknak, a' kik az Oskolát leg-ſzorgalmatoſabban 's leg-nagyobb haſznonal gyakorlották.

Meg kell vallani, hogy ha minden Földes-Urak a' magok Jóſzágjaikban így tselekednének, 's Jobbágyikat mint tulajdon gyermekeiket bóldogítni igyekeznék, a' Paraſztſág is mindjárt egyeneſebb ſzívű lenne 's nagyot lehetne az Orſzágon ſegíteni. — De ſok Földes Urak feléjek ſem mennek Jobbágyaiknak, hanem holmi húzó vonó Tiſztekkel nyo-

mor-

morgattatják, magok pedig azoknak véres verejtékjeiket idegen Országokon veſztegetik-el.

A' Találós Mese vólt *Tükör;* a' Rejtett Szó *Papiros.*

Találós Mese.

Már én régen élek, Ég', 's földtöl ſzülettem,
Idövel mindenik' fö Urává lettem.
Hatalmas páltzámat félték ſok Országon;
De nintsen állandó ſemmi e' Világon.
Alig esméretes az ma ezereknél [nél.
Melly jó Világ vólt míg latktam emberek-
Régi ditsöſégim már füstbe mentenek.
Nagy változásimon magam meg-rettenek.
Semmim ſints, mim látſzik, mástól költsönöztem.
A' föld' ſzínétöl is meſzſze el-költöztem.
Halaványortzáim jegyzik fájdalmamat.
Tsk öt hív katonák örzik oldalamat.

Pozsoni Szemináriumból.

Rejtett Szó.

Tsak egy állat vagyon ſzéles e' Világon,
Melly elöl mindég úſz, noha hátúl álljon.
De ha az elejét, 's végét egygyezteted
Elébb utóbb ſüllyát el nem kerülheted.

Pozsoni Szemináriumból.

Köz mondás: Hány az ember annyi a' terméſzet. Azért ritka madár a' nagy társaságokban az egygyet-értés. És még is valaki meg-fordúl a' Pozsonyi Pap-nevelő Házban, nem győzi eleget tsudálni és magaſztalni azt a' ſzép egygyeſſéget és atyafiságos ſzeretetet, melly az ifjú Papok között uralkodik. Jele, hogy valamint a' tiſzta vallásra; úgy a' jámbor erköltsre 's kellő társalkodásra is az ő rende ſzerént oktattatnak. Méltán reményleheti tehát az édes Haza; hogy ott jó Kereſztények, hív Páſztorok, és igaz Polgárok nevekednek ſzámára. Szembetünő tanúſágot adtak arról az idei 35 Nagyſzombati *Presbyterium*béliek, kik fel-ſzenteltetvén a' Papi hívatalra, minekelőtte eloſzlottak vólna az Úr' ſzőlőjé' miveléſére, egybe-gyűltek, 's egymást hathatóſan öſztönözték a' buzgó Isteni-ſzolgálatra, és Házájokhoz tartózó hívſégre. Mivel pedig több ízben láthatták, hogy ſokan a' Lelki Páſztorok közzűl idővel vagy a' ſúllyos nyavalya, vagy más egyéb ſzerentsétlenſég által olly inſégre jutnak, hogy nem tsak máſokon nem ſegíthetnek, de magokkal is tehetetlenek: ezen jeles 's ſzeretettel tellyes kötést tették magok között: hogy azon naptól fogva kiki közzülök tartozzék leg-alább

két

két három forintot öſzve adni; hogy így, ezen aprólék adományok idő-töltével egy tőke pénzt adván, mind azok, kik talám közzülök ſzükſéget látnak, mind ügyefogyottabb Híveik könnyebbülést érezzenek. A' végre hármat válaſztottak magok közzül, kik a' pénzt folyvást bé-ſzedjék, úgy hogy ha valaki talám meg-felejtkezne fogadáſáról, törvenyeſen is kénſzeríthesſék; azért a' kötés alá mind egygyikének fel kellett nevét jegyezni, és tulajdon petsétjét reá nyomni. Bóldog Tanítók! kik illyen tüzet gerjeſztettetek Tanítványitok' ſzíveikben. Bóldog Tanítványok! kik olly kéſzen követtétek a' ſzent oktatáſokat. Bóldog Hívek! kik illyen kegyes Páſztorok alatt legeltek. —

Be jó vólna e' ſzép példát minden Protestáns Superintendentziáknak 's Esperestſégeknek követni! — Így az Özvegyek 's árvák nem jutnának bóldogtalan ſorsra. — Miért nem lehetne minden Esperestſégnek egy illyen Kaſzſzája, a' Papok özvegyeiknek 's árváiknak tápláláſokra, 's az öregeknek ſegélléſekre, csak hogy fognánk egygyütt ſzíveſen a' dolgot? — — P. O. A' Debretzeni Eſperestségben vagynak 80. Reformatus Papok, ha ezek közzül mindenik 5 Rforintot tenne eſztendönként e Kaſzſzába, az tíz eſztendö alatt 4000. Rf. menne, mellynek Interesſéből már négy özvegyeknek tíz-

tiſztesſéges élelmek lenne. Száz eſztendő alatt pedig menne 40. ezerre. — Ennek bővebb ki-terjeſztéſét bízom a' nemes ſzívű Hazafijakra — — Arra hogy a' Vallás betsületben légyen, ſzükſég hogy a' Papoknak tiſztesſéges élelmek 's betsületek légyen; mert ſok ember tsak a' külſőkre néz 's abból ítél a' Vallásra is. — — Hollándiában a' faluſi Papnak fizetéſe 600. fl., Városié 800., de ha kettőnél több gyermeke van, mindenikre ád a' Köz-Társaſág 50. forintot húſz eſztendős korokig, és így ha egy faluſi Papnak nyóltz gyermeke van, a' hatra 300. forintja jár. — Ha meg-hal, ki jár a' fele özvegyének hólta napjáig. — —

Hideglelések.

Ez előtt való eſztendőkben ſok ideig tsak nem minden eſztendőben uralkodott a' hideglelés *Studgárd*ban, ſokkal inkább mint más Városokban. Erről meg-kérdeztetvén az Orvos Doktorok, azt mondották, hogy okozza annak a' nagy tónak gőzölgéſe, melly közel vólt a' Városhoz. Ezt hallván az uralkodó Hertzeg, a' tavat el-árkoltatta 's ki-ſzáraztatta, mellyel azt nyerték a' lakoſok, hogy az-ólta ſzemlátomást meg-kevesedtek a' hideglelősök. — Talám az egéſz Országban egy egy helyen több hideglelősök

ſök nintsenek, mint Komáromban. Kétség kívül a' többek köztt okozzák ezt, a' Dunának gyakori ki-áradáſából hátra-maradó tavak, motsárok, nevezeteſen pedig a' Vár' árkaiban meg-penéſzedő vizeknek gözölgéſeik. — —

A' hidegleléſek, akár mindennapiak, akár harmad vagy negyed napiak légyenek, mindenkor kedvetlen Vendégek, 's unalmas kvartélyoſok: de talán inkább lehet azokat még is a' belſő betegſég' hír-mondójinak, mint ſem magokat betegſégeknek tartani. Valamint a' mágneſes tő, ha Éſzakról el-fordíttatik, reſzket mind addig, míg a' maga pontját meg nem találja; úgy a' testnek ez a' rázáſa azt mutatja, hogy valamelly meg-dugúlás eſett az élet' ereiben, és hogy vagy a' mértékletlenſég, vagy más által az egéſzſég' pontját el-téveſztettük. — Mikor tűz támadáskor ſzakadatlanúl veretnek félre a' harangok, ſietni kell a' ſegítséggel: mert az egéſz Helyſég veſzedelemben forog. Illyenek azok a' ſzűntelen rázó hidegek, mellyek a' betegnek ſemmi pihenést nem engednek. Mikor tsak néha néha verik félre a' harangokat, egynehány pertzentéſig egy végben, azt jelenti az, hogy a' tűz még ég, de nem veſzedelmes. Majd tsak nem így lehet gondolkoznunk a' harmad napi hidegről. — Leg-veſzedelmeſebb-

ſebbnek tartják az emberek a' negyed napi hideget: de valóſággal azok ſok emberekre nézve hathatós Orvoſságok. Azért is a' bölts Doktorok, a' kik a' betegnek nem egy két napi könnyebbüléſére, hanem következendő állapotjára néznek, nem könnyen fojtják-meg az illyen hideget. Olvasunk az Orvoſi Könyvekben ollyan példákat, hogy az egy vagy más fél eſztendeig tartó negyed napi hideg, még az ollyan Melancholikuſokat 's Örültteket is meg-gyógyította, a' kiken már ſemmi Orvoſok és Patikák nem ſegíthettek. —

Ez előtt egynehány eſztendőkkel, Párishoz nem meſſze egy *Robert* nevű Paraſzt forró hidegben feküdt. Történt egy nap, hogy minden tselédjei ki-mentek aratni 's magát hagyták othon. Az idő alatt rá jő a' forróſág, 's elméjének ezen meg-háborodáſában azt gondolja, hogy jó vólna néki magát fel-akaſztani. Azzal ki-megy, 's az ereſz alatt fel-köti magát. A' tselédi haza jövén el-réműlnek, a' Paraſztok öſzve futnak, némellyik ſzánta máſik pokolra ítélte, de egygyik ſem nyúlt hozzá. — A' Pap ezt meg hallván, oda megy a' Mesterrel egygyütt, az elſő a' lajtorjára fel-hág hogy levágja, a' Mester pedig által-öleli derekát,

hogy

hogy le-esvén öfzve ne törje fejét. Nem látfzott benne femmi elevenfég, de még is fok fzorgalmatosfágok után az életre vifzfza hozták. — A' Király ezt meg-tudván, a' Papnak és a' Mesternek jutalom' pénzt adott, és nagyon meg-dítsérte tselekedeteket. — Valóban nagy kegyetlenfég az fokakban, hogy azokon a' kik magokat ki-végezik, fegíteni nem akarnak, holott nagy réfzént elméjeken kívül vagynak az ollyak, mint a' forró hideglelésben lévő emberek. Ha valamelly romlott vérű ember fel-akafztja magát, feregestől gyűlnek nézéfére; de fenki fe fegíti; holott tsak nem bizonyos, hogy ha hírtelen valaki le-vágná, az életre vifzfza lehetne hozni. Söt fájlalni lehet, hogy az emberifségnek gyalázatjára ollyan bal-vélekedés van a' Közfégben, hogy a' ki az illyet le-metfzené, azt a' hóhér Törvénybe tzitálná, minthogy az ő Mesterfégébe avatta magát. — Nem régiben egy Városban egy fzolgáló leány a' Dunába ugrott; látták némelly révéfzek 's ki is foghatták vólna, de még így fzólltak: *Hadd menjen pokolba, ördögnek adta lelkét.* — Az ollyan bóldogtalanok pedig, kik magokat elméjeken kívül lévén fel-köttötték, az életre vifzfza jönek ha még a' rothadás fzaga femmit fem érzik rajtok, ha azt tselekefzik velek:

1. Valamelly jó levegőű helyre fzalmára kell tenni, le-vetkeztetni, hol egy-

gyik

gyik hol máſik óldalára tsendeſen fordítani.

2. Etzetes meleg ruhával a' fejét bé kell takarni; de a' ſzáját és órrát nem kell bé-fogni. Ha a' ruha meg-hűl, ismét meg kell melegíteni, 's az egéſz testét flanellel dörgölni kell.

3. Az orra alá erős italokat kell tartani, 's az ortzáját vízzel vagy etzettel öntözni.

4. Eret kell rajta vágatni, 's leg-alább három óráig a' ſzűntelen való dörgölést félbe nem kell hagyni, mert van példa, hogy nemellyek 4. óra múlva kezdtek eſzmélődni. — 's a' t.

De ha minden igyekezet haſzontalan lenne, leg-alább az illyen bóldogtalanokat által kellene engedni familiájoknak, hogy ha ének ſzóval nem is, leg-alább magok tiſztesſégeſen temethetnék-el. — Tsak az ollyan gonoſztévőknek testeiket kellene a' hóhérnak engedni, a' kik a' Bíráktól rájok ſzállandó ſententziát magok ki-vegezéſekkel akarták meg-előzni. —

Ebben is ellenkezik ugyan a' Philoſophus, de nem árt itt a' Philoſophiának ſzavától el-állani.

VII. LEVÉL.

Költ Komáromban Mind Szent Havának 24. Napján.

A' régi Görögök nagy tiſzteletet adtak azoknak hólt testeiknek, a' kik a' Hazáért való hartzokban estek-el. — Azt írja Thucidydes, hogy három napokon egymás után ki-tétettettek azoknak tsontjaik a' ſzemlélésre, és a' lakoſok hintettek azokra minden féle rózſákat 's drága illatú ſzereket. Azután Cyprus fából kéſzíttetett koporſókba helyheztették 's a' Városnak leg-ſzebb Hostatjában el-temettették, és a' leg-tiſzteletesebb 's leg-bőltsebb ſzemélly, egy ditsőſéges Órátziót mondott dítséretekre. Egyſzer a' többek között Pericles válaſztatván-ki e' végre, az ő ſebes víz módjára tsergedező hathatós édeſen ſzólláſa, minden jelen-valókat a' könyhúllatáſig meg-illetett. De mikor Miltiades tíz ezered magával Dáriusnak ſzáz ezerből álló táborát a' Marathon mezején meg-verte, ennek a' ditsőſéges győzödelemnek örök emlékezetére, a' hartzon elesett Áthenásbéliek nagy pompával a' győ-

zödelem' helyén temettettek-el, és Oſzlopokkal tiſzteltettek-meg. — —

Mitsoda tiſzteletet nem érdemelnének mi tőlünk is azok a' meg-rettenhetetlen Vitézek, a' kik Hertzeg Kóbúrg bölts vezérléſe alatt a' Török Fő-Vezérnek ötſzörte ſzámoſabb Seregét, Septembérnek 22-dik napján, Oláh Orſzágban, tizen-egy óráig tartó viaskodáſok után ditsőſégeſen meg-verték, 's ezen győzödelmekkel amaz öreg Hérónak Loudonnak nem tsak Belgrád meg-vételére, melly Octobernek 8-dik napján meg is lett, hanem öbb ſzerentsékre is útat kéſzítették! — Mindenek meg-vallják, hogy valamint az elébbenieknek, úgy ennek a' győzödelemnek is leg-nagyobb réſzét vitéz Magyarainknak köſzönhetjük. — Örülj Kedves Haza! hogy illy fijakat ſzültél, a' kikben halhatatlan Eleinket élve láthatjuk, 's a' kiknek koſzorúkkal ékeskedő homlokokra, ha ma *Hunyadi* vagy *MATYAS* Király fel-támadhatna, maga e' ſzókat írná-fel:

Magna refertis
Facta Patrum, laudesque Gentis.

Kitsoda a' közzülünk, a' kinek az édes öröm miatt ne repdesne ſzíve, mikor látja hogy még a' Német Újſágok is a' mi Gyalogjainknak, Húſzárjainknak 's azoknak Tiſztjeiknek majd hihetetlen bátorſágoknak, 's vi-

's vitézségeknek le-íráſával rakva vagynak? Kitsoda ne tapſolna örömében ama' Hazánk' haſzna 's ditsőſége mellett mindenkor ſzerentséſen hartzoló három Generálisoknak, *Karajtzainak*, *Méſzárosnak*, *Képirónak* tsak Neveknek említéſekre is, a' kik méltók vólnának arra, hogy ugyan azon fundamentom köre, hármas márvány oſzlopot emelne a' Haza ſzámokra? —

A' leg-elſő Hunnusok' történetiből némely Anekdoták, és azoknak ſzokáſaik.

Nem ſzükſég, hogy Ősi Nemzetünk' történetit azon Scithiaiak' történetivel ditsőitsük, kik *Juſtinus* bizonyſága ſzerént (2-dik könyv. 2-dik réſz.) Éſzakon meſzſze el-terjedtek, 's egy réſzről *Pontus*, másfelöl a' *Rifeus* hegyektől, hátúl megint *Aſia*, és *Fázis* folyó által környékeztettek; mivel a' Tudósok vélekedések ſzerínt, ezen egéſz meſzſze ki-terjedtt tartomány-béliek, ámbár ſzóllásban 's eredetben külömböztek is, eſméretlenſégből a' Görög írók-által, mind Scithiaiaknak neveztettek: mind-azonáltal Hunnus eleinknek bizonyos Históriáját a' Kínai kéz-íráſok' ſegítſégével Kristus Urunk ſzületéſe előtt két ſzáz tíz eſztendőkkel előbb kezdhetjük. Ezek a' mostani *Nagy Tatár Országban* (Tartaria magna)

uralkodtak az *Irdiskus* vizétől, egéſz *Amur* folyóig, és rólok ſok jeles Történeteket jegyeztek-fel a' Kínai kéz-íráſok. Ezek ellen Kristus Urunk ſzületéſe előtt két ſzáz tizenöt Eſztendőkkel, (annyira el-hatalmaſodtak régi Elejink) kénſzeríttettek a' Kínai Tsáſzarok Éſzakról egy kőſzikla-falat építtetni, mellynek 45. lábnyi a' magaſſága, 20. a' ſzélesſége; 's minden ſzáz lépésnyire ſzámtalan tornyokkal meg vagyon erősítve; 250. német mért-föld a' hoſzſzaſága Éſzakról Napkeletre; 's egy réſzről ſzörnyű hegyektől kezdődvén, más felől a' Tenger-kebelig (Sinus) terjed. Tizen öt Eſztendőkig építtetett, még *Chihoamtius* Tsáſzár alatt elkéſzült. Ezen híres falakat elsőben *Tamerlán*, ki amaz örök emlékezetű *Hunyadi Jánoſsal* egy időben 's barátſágban élt, haladta-meg 1397. Eſztendőben.

Ezen említett *Chihoamtius* Kínai Tsáſzárral egy időben élt *Teumannus* Hunnuſok' Fejedelme, ki első, kiről bizonyoſabbat tudunk. Minden régi Hunnus Fejedelmek közzt leg-inkább el-híreſedett *Meteus* ezen Teumannusnak fija. Ezen *Meteus* Mostohája' intselkedéſe által az orſzáglástól eltíltatván, fegyvert fogott az atyja ellen; az ő fel-ſegítéſére önként magát ajánló állhatatlan népnek, az mondatik, hogy hozzá való hívſégét azzal próbálta-meg: hogy ki

ki

ki, a' ki ő mellé akar állani, elébb az ő hitves társát ölje-meg, mellyet olly hirtelenséggel meg is tselekedtek, mintha azon ártatlanok a' halálos bűntetést leg-tökélletesebben meg-érdemlették vólna; ekképpen az egész Nemzetsége fel-áldozásával az országlásra emelkedvén, első vólt ki magát *Tánjóusnak*, az az, Ég' fijának, de melly akkor annyiban vétetett, mint mi nálunk a' Király vagy Tsászár, neveztette; ezen név minden maradékira által költözött.

Loachámus, ki Kristus Urunk' születése előtt 174. Esztendőben országolt, ezen Meteusnak fija; a' néki adót fizető Kínai Királyokhoz ezen névvel szokott élni: *A' Hunnusok' nagy Tánjóusa, ki az ég' 's földtől eredett, és a' Nap' és Hóldtól a' Királyi-székbe helyheztettetett.* *Tvechienfiust* a' Tatárok' Királyát, az ütközetben rajta diadalmaskodván, el-fogatta, és feje kaponyájából poharat tsináltatván, nagyobb innepléfekkor ezzel szokot élni az italra.

Tcietiheus Kristus Urunk születése előtt 96-dik esztendőben meg-halálozván, két fijaira szállította birodalmát, az első a' napkeleti *Hienvám* vólt, a' másik a' Lovasság' Fejedelme. Az elsőt illette ugyan az uralkodás; de mivel távol létében azon hír terjedett-el felőle, hogy halálos betegségben gyötrődnék, az Ország' Nagyjai e' kisebbik

Hertzeget emelték az orſzáglásra; tartván ne talán a' várokozás az Orſzág' kárára alkalmatoſságot ſzolgáltaſson. Midőn éppen leg-nagyobb pompával a' birodalomra emeltetnék, meg-érkezett az öregebbik Hertzeg, kinek *Holokous* vala neve, 's kit az orſzáglás illete. Már féltek az Orſzág' meg-haſonlaſától, és a' Testvérek köztt eſendő viſzſza vonástól mindnyájan. De el annyira meg-egyegyeztek ezen két Testvérek, hogy egyegyik a' máſikat erőltette az orſzáglásra; míglen valóban a' nagyobbik a' kiſsebb által az Orſzág' kormányozáſára reá is kénſzerítettetett. — — Ez annál ritkább példa, ditsőbb tselekedet, mennél közönſégeſebb az, kivált a' régi időkre nézve, hogy a' Korona Hertzegek jobbára az Orſzáglásra erőſzak 's fegyver által ſzoktak törekedni. Meg-halálozván *Holokous*, Fija előtt ezen Testvérjét tette Tánjóuſsá. — Ezen testvéri ſzeretetnek több példáit is olvashatjuk az előtt Hunnuſok' történetiben.

De leg-nagyobb figyelmeteſséget érdemelnek a' Hunnuſoknak ſzokáſaik. — Nemzetségekre vóltak el-oſztva, és minden Nemzetségnek vólt egy Vezérje. Ezen minden Vezéreken egy uralkodott, kit *Tánjóusnak* neveztek. E' mellett uralkodtak mind a' Nap-keleti, mind a' Nap-nyúgoti birodalomnak réſzén máſok alább valók, kiket a' Kínaiak

naiak magok nyelveken *Hienvám*oknak, a' Hunnuſok megint *Busci Thuscin*ak, az az, bölts Királynak neveztek. A' Nap-keleti *Hienvám* bal kézzel, mint betsesebb hellyel ſzokott tiſzteltetni, és a' *Tánjósnak* örököſe vólt, valamint a' *Dauphin* Frantzia Országban a' Királyſágnak. Más Igazſág ſzolgáltató Törvény-ſzékek 's Tiſztſégek is vóltak. Minden Tiſztſégek, ki-vévén a' *Hienvám*ſágot, örökül maradékról máradékra ſzállottak. — — Minden Eſztendőnek elſő hónapján a' Fejedelem udvarába gyülekezvén, az ő Idvesſégéért pompás áldozatot mutattak-bé, melly ſzép ſzokásban a' Kereſztényeket is meg-haladták. Ötödik hónapban ismét az ég' 's földnek, a' jól-tévő lelkeknek, az atyjok lelkeiknek új háládatos áldozatot mutattak-bé. Ebből ki-tetſzik, hogy a' lélek' halhatatlanſágát hitték; noha ez abból is bizonyos, mivel abban a' vélekedésben vóltak, hogy valahányat megölnek az ellenſégből, mind annyian fognak nékik a' más világon ſzolgálni. Tavaſzſzal a' ſeregek, nyájjak 's tsordák vizsgáltatáſát (luſtrum) tartották. A' gyermekek' neveléſe a' fegyver viſelésre, a' tolvajſág' és gyilkoſság' kerüléſére intéztetett leg-inkább. A' Szülék neveletlen gyermekeiket ki ſzokták a' mezőre vezetni nyilazni, és egereket 's patkányokat lövöldöztettek velek,

azoknak, kik ezen gyakorlásban alkalmasságokat ki mutatták, másképp' is a' fegyver viselésre elég erősek lévén, nagy pompával kard köttetett oldalokra, mellyet vitéz-kötésnek hívták. A' fegyver viselésre alkalmatosnak ítéltetni szörnyű ditsőségnek állíttatott: a' külömb féle seregek a' lovaknak színek által külömböztettek-meg.

Két szokások vólt nékiek közönséges, mellyek ő nálok különös gyorsaságra és vitézségre szolgáltattak alkalmatosságot. Az első vólt az, hogy a' meg-ölt Ellenség' tetemiből ditsőségnek okáúl kard', kés' nyeleket, kotzkákat, gombokat, 's más készületeket szoktak készíteni, melly onokákról onokakra által-költözött, sőt az aszszonyok is némi némű ékességeket tsináltattak magoknak a' férjek által meg-ölletett ellenség' tsontjából, és azt hordozták, hogy vitézségek' ditsősége szűntelen szemek előtt forogna. Második vólt az, hogy a' ki pajtásának el-esett testét a' hadból viszsza ragadhatta, annak örökségét el-nyerte; és talán a' Törökök, kiknek Fejedelmi a' Hunnusokkal egy eredetűek, innen tartják-meg még ma is ezt a' szokást.

Leg-nagyobb gazdagságok a' marha tsordákban és más nyájjokban állott; ezeknek őrizetekre alkalmaztatták a' foglyokat. Eleintén tsak hússal és téjjel táplálták ma-

go-

gokat, és bőrrel ruházkodtak, de ezen szokásoktól már *Lóachámus* idejében el-állottak, a' Kínaiakkal való közösülésben megpuhúlván, végre már gyermekeiket is a' *Kínaiakhoz* küldötték oskolába. — — A' hóltak tetemit, kinek kinek érteke szerént, fel-ékesítették, tsak lapos sírba temették, hogy meg ne esmértessék a' temetés' helye. Gyakorta a' nagy érdemű Férjfijak' temetése felett baj vívó játékok is, mellyben, kardal, ököllel szokták egy mást próbálgatni, adattattak. *Lásd M. Deguines Hiſtoire generale des Huns. Severini. Koppi.*

Pozsoni Szemináriumból. F. Gy.

A' Találós Mese vólt *Saturnus Planéta;* a' Rejtett Szó *Halál*, melly mint Hal úszik.

Találós Mese.

Hús nem vóltam, húsból lettem,
Hogy már húsom el-veſztettem,
Meg-metélik testemet.
Meg itatnak, tántzoltatnak,
Sok jót roſzszat koholtatnak,
Sokra veſznek engemet.

Szathmárról.

Rej-

Rejtett Szó.

Néha vas a' tetemem, de fa többnyire, vé-
le ſzoritok.
Hét réſzem: mellynek hárma te lenni ne
vágyj.
Hármat kívánnak ſokak; én pedig őrzök
erőſen.
Illendő rendet tartani hárma ſzeret,
A' négy, 's öt végſő dúlást fene módra
kiáltoz,
Hat ha leſzeſz igazán, már unalommal
eſzel.

Hogy kell az (Erde Apfel) Krumpliból vagy a' földi-almából kenyeret ſütni.

1. Hámozd-meg estve a' Krumplit, vagdald apróra 's tedd ázni friss vízbe. —

2. Más nap rakd üstbe vagy nagy fazékba annyi vízzel a' mennyi fel-éri, 's addig főzd, míg a' főtt kásához haſonló nem leſz'.

3. Mikor annyira meg-hűlt, hogy a' kezed a' melegſégét el-állja ſzürd, vagy dörzſöld által ſűrűtske ſzitán tekenőbe, estve teddbelé a' kováſzt, 's dagaſzd-meg annyi liſztel a' mennyivel annyi búza téſztát dagaſztanál-meg, de egy tsepp vizet ſe tölts rá.

4. Hagy-

4. Hagyjad így állni 9. vagy 10. oráig éjtſzakán-által; reggel dagaſzd-meg újra minden víz-nélkül annyi liſztel, míg meg kemé-nyedik.

5. Tartsd melegen 3. vagy 4. oráig, azután vesd jól bé-fütött kementzébe, mert nagyobb melegſéget kiván mint a' búza-téſzta. — Annál kedvesebb ízü leſz' a' kenyér, ha a' ſón kívül kömény magot is hinteſz a' téſztába.

Hogy kell a' Krumpliból Keményitöt tsinálni.

1. Válogasd-ki a' leg-nagyobb Krumplikat, 's vas reſzelön reſzeld által egy vizes dézsába, mellybe töltsd elöre tiſzta vizet.

2. Minekutánna eleget reſzeltél, ſzürdle tsendeſen a' felit a' víznek, hogy a' vastag haja ki-menjen, a' ſzépe pedig feneken maradjon, vagy pedig valamelly ritka ſzitán ſzürd által egygyik edényböl a' máſikba.

3. Kéſzits nagy zatskót gyóltsból, tedd abba a' mi a' ſzitán által ment, 's nyomogasd-ki kezeid alatt, a' mi a' zatskóban marad öntsd félre mert a' roſzſz. Így tselekedjél háromſzor egy más után.

4. Mikor így minden ſeprejétöl el-válaſztatott, tedd tekenöbe, töltsd tiſzta vizet ra, és rázd-meg vagy mosd-meg benne. Azután

tán mikor a' krumpli egéſzen fenékre ment, ſzűrd-le tsendeſen a' vizet róla. Azután tölts ismét friss vizet reá, mind addig, valamíg a' róla le-ſzűrt víz egéſzen tiſzta nem leſz', mintha rajta ſe lett vólna. Ebbe pedig bele kerül három nap, ha jól akarod.

5. A' tekenő fenekén lévő 's már egéſz hó ſzínű keményítőt nyomogasd-meg kétſzer háromſzor tiſzta ruhával, ez ki-ſzívja ha még valamelly motsok maradt vólna benne. — Azután rakd tiſzta deſzkára, vagy azon felyűl tett ruhára, ſzárazd-meg a' napon. — Így igen ſzép keményítőd leſz', 's nem ſzükſég hogy kivált drágaſág idejében a' tiſzta búzát veſztegesd arra. —

A' jó bor etzetnek haſznai, 's tsinálása' módja.

1. Sok jó ételt lehet vele kéſzíteni, 's a' méſzár-ſzékből hozott még kemény húst lehet vele puhítani, ha azt etzetes ruhával bé-takarod.

2. A' nyári hévſégekben egy ittze etzet öt annyi vízbe töltettetvén, hívesítő 's egéſzſéges ital.

3. A' ki nagy hidegben útaz, igyon reggelenként egy pohár erős etzetet, 's ne féljen a' meg-fagyástól.

4. A' ragadós és veſzedelmes betegſégekben jó izzaſztó.

5. Ha

5. Ha a' fogad fáj, tarts ſzádban meleg etzetet, 's enyhül a' fájdalom.

6. Ha kezed vagy lábod' meg-vágtad, mosd-ki etzettel, vagy kösd-bé etzetes ruhával, 's el-áll a' vére.

7. Az ájúláſokban haſznál, ha etzetet tartaſz a' beteg órra alá, 's vak ſzemeit vele kenegeted.

8. Pestisben 's ragadós nyavalyákban hints etzetet tüzes ſzenekre vagy meleg kövekre, ennek párája meg-őrzi a' beteg körül forgókat.

9. Mikor valamelly Városban a' himlő vagy vér has uralkodik, haromſzor négyſzer füstöld-ki egy napjában ſzobádat 's kamarádat etzettel, 's ugyan azzal öntözd a' padimentumot is, úgy nem közelít házadhoz a' dögleletes nyavalya.

10. A' kinek a' füle zúg, tartsa azt forró etzetnek párájára, egy lepedővel bétakarván fejét.

11. Mikor a' ſzobában a' méſznek vagy penéſznek büdöſsége érzik, leg-jobb azt is etzettel űzni-el.

A' jo etzet' tsinálása' módja. Lehet azt ſerből, gyümöltsből, vad körtvélyből és ſok egyébből is tsinálni: de leg-jobb a' boretzet. — Erre kettő kivántatik, t. i. hogy jó ágya légyen, 's meleg helyen álljon. — Az ágya tsinálja a' forrást, a' melegſég pedig

dig öregbíti azt. — Szedj öſzve friſſen ſült vagy pergelt kenyér hajakat, öntözd-meg erőſen etzettel, míg meg-lágyúlnak, azután ſzárazd-meg, ismét öntözd-meg és ſzárazd-meg, így tselekedjél háromſzor vagy négyſzer. Azután rakd ezeket a' hordóba vagy más edénybe, mellyet előre etzettel mosſki; töltsd-rá a' romlani kezdett borodat, de előre forrald-meg, 's hidegen töltsd-rá. Tartsd az edényt meleg helyen.

Hús' étel.

A' hús egéſzséges, ha mértékletesen él vele az ember; de jó gyomrot kíván. Sokan a' betegeknek 's kis gyermekeknek húst adnak, abból a' bal-vélekedésből, hogy az által erősödnek; de az illyeneknek gyomrok elégtelen lévén annak meg-főzéſére, megpenéſzedik 's meg-rothad a' hús, és hoſzſzas betegſéget okoz. — Valami egyſzer kövér, ártalmas a' gyermekeknek. — Mivel az oktalan állatok, valamint az emberek, ſok féle betegſégek alá vettettettek: igen vígyázóknak kell lennünk az ő húſokkal való élésben. — *Alencon*ban Frántzia Orſzágban nem igen régen, egy ſzegény nap-ſzámos nyóltzad magával hírtelen le-betegedett, mindenik zöld vizet hányt, nehezen lélekzett, 's nyelve öſzve ſült a' belſő hévſég miatt

att. A' ſzomſzédok *Dénos* Orvos Doktorért futottak, a' ki is mindjárt éſzre vette, hogy mérget ettek, 's egygyen kívül mindnyájokat az életre viſzſza hozta. Azután tűdódott-ki, hogy harmad nappal az előtt, egy betegen le-vágatott tehénnek tüdejét és ſzívét ették-meg, melly miatt mind a' nyóltzan meg-haltak vólna, ha a' Doktor őket jókor nem érte vólna. — Még a' gőzölgéſe is a' beteg marhának ártalmas lehet, kivált a' gyenge tüdejű embernek. Meg-eſett, hogy a' kik a' lép gyúladásban kínlódó marhákat meg-nyúzták, nem tsak ſzörnyü forróſág vette elő azokat, hanem némellyek meg is haltak. — Nem régen Német Orſzágban egy faluban, két ház népek egéſzen ki-haltak azért, hogy ollyan tehénnek tejével éltek, a' kit a' veſzett kutya meg-harapott vólt. 1716-ban a' Pariſi Méſzároſoknak Tzéh-mesterek *Dübü*, a' ki igen gazdag ember vólt, tizenkét ezer Tallérra, kilentz eſztendei ſzámkivetésre, 's a' mi leg-gyalázatoſabbnak tartattatott, a' nyakába akaſztatott kötéllel, kezébe tétetett égő fáklyával, térden való Ekkléſia' követésre büntettetet azért, hogy egy döglött marhát méretett-el.

Bámúláſsal lehet olvasni, miképpen vígyázott Mozſes a' Sidóknak egéſzſégekre minden Törvényeiben, mellyeket adott a' hús'-ételről, moſódásról 's egyéb tzeremóniákról, mellyeknek ha mi okait nem tudjuk

is,

is, de igen szükségesek vóltak azok, ahoz az időhöz, helyhez 's Nemzethez alkalmaztattattak: úgy hogy tsak e' tekíntetben is a' bölts Törvény-tévő Mózses, a' mi tiszteletünket meg-érdemli.

Hir-adás.

Még minekelőtte m. b. T. Nagy István Uram a' *Magyar Athénás*' meg-bővítésére való szándékát a' Nemes Közönséggel az Újság Levelekben közlötte; már az előtt jóval sok Gyűlyteményekkel meg-bővítettem vólt én azon Munkát, 's kértem is Eő Kegyelmét, hogy hagyja énnékem közre botsátását; de nem akarta. Már most, hogy a' nevezett T. Úr a' halál által ezen hasznos munkában meg-gátoltatott; újra hozzá fogtam ezen Könyvnek minden lehető bővítésekkel lejendő ki-adására. A' melly is hogy annál tökéletesebb légyen; szeretettel 's egész bizodalommal kérek minden jó Hazafijakat, valakik e' dologban segítségemre lehetnek, hogy Nemzetünk' javát 's Literáturánk' gyarapodását tartván előttök, a' magok Jegyzéseiket Jó'sef napig, vagy Póstán vagy más jó alkalmotosság által velem közleni ne sajnálják. —

Írtam Kolosváron,
Septembernek 22-k napján 1789.

Szathmári Pap Mihály
Professor.

VIII. LEVÉL.

Költ Komáromban, Mind Sz. Havának 28. Napján.

Második Maximilián' Római Tsáſzárnak Schwendi Lázárhoz írt emlékezetre méltó Levele.

Hogy mind a' Reformatio Idejében, mind pedig annakutánna a' Római Katholikuſok között találkoztak légyen ollyanok, a' kik a' Protestánſokon véghez vitt üldözéſeket kárhoztatták, arra ſokféle példáink vagynak. Elég léſzen most erre a' dologra azt a' valóban nevezetes Levelet elő hozni, mellyet írt II. Maximilián Római Tsáſzár halála előtt mint egy két eſztendővel, Schwendi Lázárnak, és a' melly arra való nézve is, mivel ebből ennek az Isten-félő Tsáſzárnak kegyes ſzíve ki-tetſzik, meg-érdemli, hogy minden Ekkléſiai Históriákban helyet találjon. — A' Levélnek foglalatja ez:

Kedves Schwendim!

Hozzám küldött Leveledet vettem, és olvastam. — Az én erőtelenſégemen való

bánatod és epekedéſed engemet igen érzékenyít, mivel tudom, hogy ezek az indúlatok egy tiſzta ſzívből ſzármaznak. — A' mindenható Isten, a' kinek kezében vagyon minden; tselekedjen úgy velem, a' mint néki tetſzik. — Mindenért, a' mi rajtam eſik, tiſztelem őtet, mert egyedűl tsak Ő tudja, a' mi nékem haſznomra, vagy ártáſomra vagyon. — Az ő akaratjának magamat alája adom, mert e' Világi dolgokban kevés gyönyörűſéget vagy nyúgodalmat találunk, és hűſégtelenſégnél és hamiſságnál egyebet bennek nem lehet tapaſztalni. — Az Isten könyörűljön rajtunk, 's fordítsa-el e' gonoſzt a' Kereſztényſégtől! — Bizonyára, ha a' jelen való Időnek állapotját elgondoljuk, ſzinte az embernek eſzét veſzti. — Istennek hálá! már kezdek egéſzſégemben jobbúlni, és bottal járkálni.

Azt a' barbarushoz illő kegyetlenſéget, melly ſzerént a' Frantzok a' Hugonották' Fejekkel az Admirállal (tengeri fő Hajos Vezérrel) és annak követőjivel bántak, nem hagyhatom helyben; és ſzinte kéſz ſzívem annak az Újſágnak halláſára el-olvadni, hogy az én Sógorom (IX-dik Károly a' Frantzia Orſzági Király) abban az irtóztató véres fördőben meg-egygyezett. * Ámbár tudom, hogy má-

* A véres fördon éttetik itt az úgy nevezett Párisi Lakodalom, melly 1572-dik Eſztendőben Augustusnak 24-dik napján történt. —

máſoknak több réſzek vagyon az Uralkodásban, mint néki, mindazáltal e' nagy gonoſzſágot még is leg-kevésbbé is nem menthetem. Adta vólna Isten, hogy ő én tőlem tanátsot kérdett vólna, jobbat tanátsoltam vólna nékie, és az e' féle gondolatot vagy igyekezetét ſoha helyben nem hagytam vólna. — Ez ő néki egy ollyan motsok, a' mellyet ő alig ha valaha ki-törölhet. — Az Isten botsáſſon-meg azoknak, a' kiknek ebben a' tselekedetben réſzek vagyon: félek, hogy idővel a' költsön helyett ők is költsönt veſznek. — Okoſan ſzóltál, mikor azt mondottad, hogy a' Vallásbéli dolgot fegyver nélkűl kellesſék el-igazítani. —

A' ki a' Virtusnak és Isteni félelemnek tsak egy ſzikrátskájával bír, vagy a' kiben a' békeſségnek és egygyesſégnek leg-kisſebb ſzeretete vagyon, az e' féléket jóvá nem hagyhatja.

Jéſus Kristus és az ő Apostoli minket másképpen tanítottak. — Nem vólt nékik ſemmi más fegyverek, hanem tsak az ő nyelvek, és tsak az Istén' Beſzédéből igyekeztek meg-győzni. —

Minékünk az ő nyomdokaikat kell követnünk, mint ők is a' Kristus' példáját követték. — A' hoſzſzas tapaſztalásból meg kellett vólna ezeknek az erőſzakoskodó Embereknek a' felől győzettetni, hogy a' viſz-

ſza-vonáſokat kinzás által nem lehetſen elvégezni, és hogy ez ollyan nyavalya, mellyet metſzés, és Orvosi kés által nem lehet meg-gyógyítani. — Egy ſzóval ezek az erőſzakos eſzközök énnékem egy-átallyában nem tetſzenek, és azokat mind-addig helyben nem hagyhatom, míg az Isten eſzemet meg-tartja. —

Nem akarom tőled el-titkolni, hogy némelly vakmerő hazugok, nem írtóztak állítani, hogy ez a' Pári'si vér-ferdő, mellyet a' Frantzok a' Hugonottákon vittek véghez, az én tudtommal és akaratommal történt légyen. — De az Istent hívom tanúbizonyságul, hogy e' réſzben igazságtalanul bánnak vélem. — Az e' féle hamis vádlások nem újak. — Az előtt is tárgyul vóltam nékiek ki-tétetve. — Az Istenre hagyom a' boſzſzú állást, ha ſzükſégesnek találja. —

A' mi Alſó-Német-Országot (*Niederland*) illeti, azt az erőſzakot ſem hagyhatom jóvá, a' melly ottan tétettetik. —

Sőt inkább emlékezem reá, hogy én e' felől a' Spanyol Országi Királynak gyakorta írtam, és ő néki az engedelmeſséget javaſoltam. De a' Spanyol tanátsnak ő nála nagyobb ereje vólt. És végtére most véſzik éſzre, melly tsalárdok vóltak azok a' tselekedetnek reguláji mellyeket válaſztottak

tak, és hogy a' meg történt gonoſznak, önnön magok légyenek okaik. Az én tanátsom leg-haſznoſabb lett vólna. —

Én azt óhajtottam, hogy ők, azoknak a' ſzép tartományoknak el-puſztítáſokat eltávoztaſák. — És jóllehet az én értelmem nem halgattatott-meg, mindazáltal még is nem ſzűnök-meg ugyan azt tanátsolni. — Adná Isten, hogy valami foganatja lenne, és a' Spanyolokat ezektől az erőſzakos eſzközöktől meg-tartóztathatná. — Mind ezek, mind a' Frantzok ám tselekedjenek ebben a' dologban úgy, a' mint nékik jónak látſzik; de tudják-meg, hogy az ő tselekedetjeikről valamikor az Istennek ſzámot fognak adni.

Az Istennek ſegítsége által igyekezni fogok, betsületes és Kereſztényi eſzközökhöz nyúlni, mert én el-hittem, hogy az Isten engemet abban az állapotban helyheztet, hogy az ő tiſzteletét elébb mozdíthaſſam, és az én tanátsommal és tselekedetemmel az emberi nemzetségnek haſználhaſſak.

Erre vígyázván, meg-útálom e' gonoſzſzal és romlottsággal tellyes Világot. — Istennek ajánlak, — a' kinek eſedezem, hogy mindeneket az Kereſztényſégnek javára, és az embereknek haſznokra fordítſon. — Bétsben, Februáriusnak 22-dik Napján. 1574. Eſztend. — Maximilian.

T. S.

A' melly Ánglus, Frantzia vagy Német Útazók Olasz Országban útaztak, azt gyalázzák benne, hogy az egész Országban nem találtatik egy valamire való Könyv-áros, vagy *Olvasó Kabinét*, — Hát ha Magyar Országot bé-járnák, mit ítélnének felőle e' részben, miko itt leg-alább Magyart egygyet sem találnának? — Sajnálni lehet, hogy Hazánknak nagyobb Városaiban, Budán, Debretzenben, Miskóltzon, Ketskeméten, Kolosváron és egyébütt, némelly tehetős Hazafijak erre a' nemes és hasznos kereskedésre nem adják magokat. Annyival inkább lehet azon tsudálkozni, hogy a' Felséges Tsászár, a' ki a' maga Jobbágyait örömest világosítani kívánja, már ez előtt három esztendőkkel egész Birodalmában ki-hírdettette, hogy valamint tejet minden háznál szabad árúlni: úgy szintén Könyveket is, akár kötetlenek, akár köttettek légyenek azok, minden Jobbágyainak minden ki-fogás nélkül szabad árúlni, tsak hogy azok a' Censura által meg-tíltatott Könyvek ne légyenek. — Valamíg némelly jó és tehetős Hazafijak, Kalmárok, Könyv-kötők, vagy máfok, ezt nagyobb Városainkban el nem kezdik, addig nehezen fog bóldogúlni Literáturánk: mert ha a' Német Könyv-árosokhoz bé-adat-

tat-

tatnak is a' Magyar Könyvek, tsak nem úgy járnak ott, mint azok a' tévelygő faluſi borjúk, a' kik a' Város gulyájába botorkáznak. — Német Orſzágon nem mehet az ember egy nagy Városba is, mellyben egy két Könyv-áros ne légyen, a' kiknél öt hat ezer Könyv mindég kéſzen vagyon. Londonban *Belle* Könyv-árosnak van ſzáz ezerig való külömböző Könyve, többnyire pedig mind ſzépen bé-kötve, hogy a' vevők Könyv-kötő után ne várakozzanak, hanem egyſzeriben az olvaſáshoz kezdhesſenek. — Maga ezerenként kötteti-bé, 's azután pedig a' vevőknek jutalmaſan adja. Így bóldogítja más Nemzet a' maga Literaturáját, tsak mi Magyarok nem akarjuk elő mozdítani a' magunkét. — Nagy dítséretet érdemelnének Hazánktól azok is, a' kik Könyv-nyomtató műhelyeket állítanának-fel, kivált Borlod és Gömör Vármegyékben, a' hol ſzámos Papiros-malmok találtatnak. —

A' ki a' maga indúlatin uralkodik, erősſebb annál, a' ki Várakat véjzen meg.

Hogy ama' halhatatlan Loudon, a' mi híres Eleinknek ſok véreket bé-ivó *Nandorfejérvárát* kevés vérnek ki-ontáſával mindnyájunknak örömünkre Oktobernek 8-dik napján ſzerentséſen meg-vette, azt mindenek

nek tudják; de hogy ez az igazi Keresztyén Vitéz sokkal nagyobb lélekkel bírjon, hogy sem mint abban az irígység helyt találhatna, hogy a' másoknak betsületeknek le-romlott hantjain, soha a' magájét építeni nem igyekezte, egy szóval, hogy ez az erős Váraknak meg-vevőjök a' maga indúlatin is tudjon uralkodni, szabad légyen annak bizonyságára tsak e' következendőt említeni. Mikor Feldmarsal Gróf Hadiknak vitszsa térése után a' Kórmányt kezeibe vette, az öszve gyűlt Generalisokhoz e' szókat intézte: „ Uraim, ne gondolják Kegyelmetek, hogy „ én a' Feldmarsal Hadik Plánumától leg-„ kisebb részben is el-távozzam. A' szerént akarom én Isten' segedelmével Belgrádot meg-venni, 's további dolgaimat „ folytatni. Sokkal bőltsebben van az ki-„ dolgozva, hogy sem mint leg-kisebbet „ is kellene változtatnom rajta. „ — — —

— — — — — = — — — — —

Be ritka az illyen nemes szív a' mai Világban!! — Valóban minden igazán Bőltsek előtt nagyobb dítséretet nyert magának Loudon e' szókkal, mint azzal, hogy Belgrádot megvette! — —

Ama' Márs Táborában meg-őszült hadi Vitéz 's kedves Hazánkfija Meltóságos Gróf Gvadányi Jó'sef Generális Úr, hogy

öreg-

öregsége miatt halhatatlan Eleinknek poraik felett a' Belgrád' ostromán jelen nem lehetett, leg-alább jelen vólt szívével, 's Hazája erant való buzgó szeretetével; a' mellyet meg-mutatott azzal, hogy ezen Várnak ostromlását, annak kezdetétől fogva, két sorú versekben le-írta. Sajnáljuk hogy a' munkának hosszú vólta meg nem engedheti nékünk, hogy Gyűlyteményünkbe iktattassuk azt bé: de reményljük, hogy ezen anyai nyelvünket szerető 's bóldogítani kívánó Méltóság azt közre fogja botsátani. — Vajha az illyen példákat több Méltóságok is követnék! 's mint hajdan a' *Balassák*, a' *Kohóriak*, *Lázárok*, 's más több Grófjaink nem szégyenlették e' leg-nemesebb idő töltést: úgy a' mai Grófjaink is a' Magyar Mű'sákkal örömestebb társalkodnának! !

A' Találós Mese vólt *Író-toll;* a' Rejtett Szó *Abronts*, mellyből ki-telik, *rab*, *bor*, *sor*, *onts! ronts! tsorba.*

Találós Mese.

Kőszikla darab volt az a' miből lettem,
Tűz 's mesterség által fényessé tétettem
Annyira, hogy látó tehetséggel bírok;
De mikor a' szem sír, én akkor nem sírok.

Horváth Juliánna.

Rej.

Rejtett Szó.

Leg-rútabb vagyok én katonák' 's Bőltsekben,
Leg-közönségesebb aſzſzony' 's gyermekekben.
Hogy ha a' vitézség kezd kardra ki-kelni,
Ki-ki a' más réſzről kívánna ſzemlélni.
Mert ki mellé állok, azt már meg-veretem;
A' Huſzárok kardját többnyire követem.
Ha fejemet nézed akárminek fele,
Sisakom' le-tévén, késben metſzeſz vele.
Az én derekamért a' Bőltset kedvellik,
Tagjaimból ſokan hasokat nevelik,
Tudod, hány Plánéták for'gnak az Egeken,
Az én nevem' is áll ſzint annyi reſzeken.

Pozsoni Szeminárium'ból.

A' Krumplival hogy kell élni?

Sokképpen meg-tudják azt felſő Országokon kéſzíteni, még pedig úgy hogy a' finnyásabb ízlésü emberek is meg-ehetik. Sok Paraſztok pedig ôſzve aprítják a' répával kápoſztaval 's egyéb főzelékekkel. —

Jegyezd-meg. 1. A' Krumplit nem egéſzſéges Sz' Mi ly nap-előtt enni.

2. Mikor az eſztendő vizes, kevesebb Krumplit egyél; mert vér-hast okozhat.

3. A'

3. A' melly Krumpli tiſzta fejér belől, az egéſzséges; de a' mellyikben fekete és veres motskok vagynak egéſzségtelen. —

4. Hogy mindenkor jó Krumplid legyen, mindjárt öſzſzel ki-válogasd a' vetni valókat. Ezek egy tyúk tojásnyi nagyſágúak 's egéſzségesek legyenek, mellyeket egéſzen vess-el. — Sok függ ettől; nem lehet itt a' terméſzetett holmi apró darabokkal meg-tsalni.

5. Jó helyen őrízd télen, hogy a' hideg meg-ne vegye. Valamint más egyéb zöldſégeket, ugy ezt is leg-jobban meg-őrizheted így. Tsinálj egy négy ſzegeletű négy lábnyi mélyſégű gödröt kertedben, hintsd-bé az allyát ſzáraz homokkal, rakd-rá a' Krumplit, tégy feljül karókat a' gödör ſzájára, borítsd-bé ſzalmával 's hányd-rá a' gödörből kihányott földet. Ezt ha tavaſzſzal meg-nyitod, olly friss leſz' a' zöldſég és krumpli, mintha akkor raktad vólna-le — Lásd a' *Szükſégben ſegítö* könyvetskét, mellynek meg-ſzerzését javasoljuk minden érdemes Magyar Gazdáknak. Találtatik Pesten *Stáhel Joſef* Könyváros Úrnál 17. xrokért —

Ivó-víz.

Minden italok köztt leg-egéſzſégeſebb a' víz, kivált a' forrás, vagy a' hegyekből ki-

tsergedező és sebesſen folyó pataknak vize. Az iſzapos fenekű és lasſan folyó vizek, nem annyira egéſzſégeſek, a' motsáros tavak pedig egéſzſégtelenek. — A' melly lapályos helyeken kénteleníttetnek az emberek lasſan folyó patakokból, vagy álló tókból innya, kéſzíthetnek egéſzſégeſebb vizet, illyen módon:

1. Két vagy három ölnyire a' tótól ásſanak kútat, melly egy vagy két ſinggel mellyebb légyen a' tó fenekénél. Ezt rakják-ki kővel, vagy jó erős rovás fákkal.

2. A' köztte és a' tó köztt való üreſséget erősítsék-meg tzövekekkel, ſűrűn levertt karókkal vagy ſövényekkel mind a' két felől.

3. Ezt a' hézakot vagy üreſséget töltsék-meg homokkal, vagy kövéttsel, hogy a' víz azon ſzívárogván által, meg-tiſztúlhaſſon. Hogy a' víz el ne romoljon, legalább félig a' homokot vagy követset minden eſztendőben újítani kell. Ez nem nagy munka egy egéſz Helyſégnek, mellyet a' jó víz meg-nyeréſéért örömest véghez vihet. — A' hol a' Gazdaſzſzonyok roſzſz vízben kénteleníttetnek mosni vagy főzni, ſegíthetnek rajta úgy, ha előſzör tsak magát a' vizet forraljják-fel üstben, 's minekutanna meg-hidegſzik, azután mint más nyers vizet úgy veſzik elő a' moſásra és főzésre. — Haſznál

tsak

tsak az is a' ruháknak helyesebb ki-mosásokra, ha az illyen rosz vizet két három nappal a' mosás előtt a' Gazdaszonyok valamelly hordóban meg-higgasztják. —

A búza vagy rozs nem válik konkollyá.

Sok Szántovetőktől lehet hallani, hogy a' mag úgy el-változik némelly földekben, hogy a' ki elegyes búzát vagy rozsot vetett, konkollya terem. Akármelly közönséges légyen is ez a' bal-vélekedés a' Paraszton köztt; de szint ollyan lehetetlen hogy a' rozsból vagy búzából konkoly légyen, mint az, hogy a' galamb tojásból sas, ennek tojásából pedig galamb légyen.

Mi az oka tehát, hogy gyakorta az emberek jó féle búzát vetnek földjökbe, 's még is konkoly terem? Ez az oka, hogy a' konkoly két három esztendeig is el van a' földben úgy, hogy ki nem tsírádzik; hanem mikor igen esősös a' tavasz, akkor a' harmad-ívi mag hirtelen ki-nő, 's a' jó magot meg-fojtja. — Ennek el-kerülésére, a' vetni való magból ki kell rostálni a' konkolyt, 's vígyázni kell, hogy a' trágya közzé ne elegyedjen az. — 1756-ban Svétziában sok emberek meg-bódúltak, 's meg is haltak a' konkolyos búzából sült kenyértől. — Vagynak olly istentelen pálinka-főzők, a' kik

a' kik konkollyal erősítik pálinkájokat; de az ollyan pálinka nagy romlásokra van a' vele élőknek, kivált a' melly konkolyt nevezünk *(lolium temulentum)* részegítő konkolynak.

A' mésznek, szénnek 's új bornak gőzétől meg-fojtatott embereken hogy kell segíteni?

Ritka esztendő a' hegy allyán, hogy a' forrani kezdett bornak gőze egy két embert ki ne végezne. Sokaknak pedig halálos vólt már a' szeneknek 's mésznek gőzölgése. —

Mikor valamelly ember akár a' pintze-lyukban a' bornak gőzétől, akar pedig másutt a' dögleletes levegőtől meg-fojtatott, nem kell vaktában mindjárt segítségekre menni; mert a' kik bé-mennek azok is meg-fojtatnak, hanem ezeket kell tselekedni.

1. A' pintze-lyuknak torkában, vagy akármelly illyen veszedelmes helynek bémenetelén szalmából jó tüzet kell rakni, hogy ez a' halálos gőzt ki-szívja. —

2. Egy kis égő szalmát azután bé-kell vetni a' lyukba, a' melly is ha vígan ég, jele az, hogy már bátran bé-lehet oda menni.

3. Akkor menjenek a' meg-fulladt emberért, és ha leg-kissebb jelét sem mutatja is az élet-

az életnek, ne hidjék hogy már meg-hólt vólna, valamig a' ſzoros próba meg nem mutatja. —

4. Vetkeztesſék-le a' meg-fúlt embert, ültesſék egy karos ſzékbe, 's kösſék hozzá mejjénél fogva, hogy elöre ne bukjon. Azután öntözzék a' fejétől fogva a' talpáig mennél hidegebb vízzel, 's ezzel az öntözésſel pedig meg ne ſzünjenek, mert vagynak példák hogy hat óráig tartó öntözés után kezdett a' meg-fúlt ember eſzmélödni, 's az életre viſzſza jöni. — Nem régiben is Thuringiában négy emberek hozattattak viſzſza ekképpen az életre, a' kik egy rakás eleven ſzenet vittek-bé estve, nagy hideg lévén, ſzobájokba, 's annak gőzétől reggelig mínd a' négyen meg-fúlladtak. —

Hogy kell az Irókban a' vetélkedést felgerjeſzteni?

A' régi Rómaiak a' híres Poétákat borostyánból font koſzorúkkal ékesítették 's úgy vitték a' Capitóliumba. E' ſzint ollyan nagy ditsőſégekre ſzolgált a' Minerva' Táborában viaskodóknak, mint a' pompa a' győzödelmeskedő Hadi Vezéreknek. — A' következendő Időkben, a' mint a' meg-világoſodás terjedett Európában, állíttattak-fel ſok féle Túdós Társaſágok a' nyelvnek pallérozáſára, Litteraturának, mesterſégeknek, ſzántasnak 's gazdaſágnak elebb mozditókra.

ra. Ezek a' Társaságok minden esztendőben tíz 's több jutalom pénzt teſznek-fel jutalmúl azoknak, a' kik valamelly fel-tett haſznos kérdésre leg-jobban meg-felelnek, vagy valamelly új találmánnyal a' tiſztességes mesterſégeket bóldogítják. — Hány Társaságok vagynak illyenek tsak Frantzia, Anglia, 's Német Orſzágokban? Melly hatalmas öſztönök az ezektől fel-tett jutalom pénzek a' leg-tökélletesebb munkáknak kéſzítéſekre!! — Ezeknek példájokat követte nálunk is az a' nagy lelkű Hazafi, a' ki ez esztendő elején 30. arany jutalom pénzt ígért annak, a' ki Magyar nyelven egy leg-jobb *Pſychologiát*, vagy a' lélek' terméſzetéről tanító Könyvetskét fog kéſzíteni. — Be kár leſz' ha a' mi Philoſophuſaink e' Jóltévőnek tzéljának meg nem felelnek! — A' Hadi Történeteknek nemes ſzívű Írójik is 20. arany jutalom pénzt tettek-fel annak, a' ki ſzületett nyelvünkön leg-jobb Grammaticát fog írni. — Azon kívül munkáját ki-nyomtattatják, 's 150. Nyomtatvánnyal meg-ajándékozzák. — Illendő hogy ezen jó ſzívű Hazafijaknak haſznos igyekezeteket mindnyájan bóldogítsuk. — Sőt bár Fő Nemeſeink között az illyennek ſok Követőik találtatnának!!!

Kérettetnek ſzeretettel az érdemes olvaſó Urak, a' kik még az 5 fl. meg nem küldötték, hogy vagy Poſtán, vagy más bizonyos alkalmatoſsággal meg-küldeni méltóztaſsanak.

IX. LEVÉL.

Költ Komáromban Mind Szent Havának 31. Napján.

Egy ſerény faluſi Gazdaſzſzonynak leírása, de a' Városiak is érthetnek belőle.

Ez azon kívül hogy valamint maga az Istent félte, úgy egéſz Háza' Népét a' kegyeſségben nevelte, fő kötelesſégének esmérvén azt, hogy Házának jó rendére 's familiájának egéſzſégére gondot viſeljen, az ételre, ruházatra 's levegő-égnek tiſztaſágára nézve e' következendőket tselekedte:

1. A' marha vagy ſertés húſt ſoha ſem főzte-meg az nap a' mellyen le-vágták, hanem nyáron egy két nap, télen pedig három 's négy napig puhította, 's hogy a' legyek meg ne lepjék, vagy hideg vízbe, vagy etzetbe tette, vagy pedig etzetes ruhával bé-takarta. Az apró marhát is előtte való nap meg-ölte, 's mint az idő engedte egy két nap tollában puhúlni hagyta. Ha petsenyét ſütött, azt előſzör tiſzta fával meg-veregette. Így fél annyi fával megérte, mint más Gazdaſzſzonyok, a' húsgyer-

mekei' fogaik közzé nem akadt, gyomrok is könnyebben meg-emésztette, 's egésséges nedvesség késztíttetett belőle.

2. Ha zöldséget főzött, arról nem tsak a' harmatot le-mosta, hanem egynehány óráig vízben áztatta, a' mit a' hernyók vagy más férgek belőle rágni kezdettek, azt kihányta. A' hüvelykes veteményeket minek előtte meg-főzte vólna, egy nappal előtte vízbe áztatta, 's a' vizet gyakorta meg-újította. A' lentsét, borsót, babot, hideg vízben, a' zöldséget pedig forró vízben tette a' tűzhöz, nem is főzte igen soká, hogy minden tápláló nedvesség ki ne főjjön.

3. Hogy tselédjei mindenkor jó ízléssel egyenek, nem tette-fel kétszer háromszor ugyan azon nemű ételt, hanem okosan változtatta. A' Krumplit tíz féle-képpen is tudta készíteni. Tejes ételt ritkán főzött, hanem inkább annak árrán húst vett. Más parasztt Gazdaszszonyok Vasárnap szoktak tselédjeiknek húst főzni, de ő nem, hanem akkor mikor leg-erősebb dolgot tettek, mint p. o. kaszálláskor, széna-hordáskor 's a' t. mikor leg-több tápláló eledel nélkül szűkölködtek. —

5. A' kenyér sütés' mesterségét igen jól tudta, úgy hogy sohol sem lehetett egésségesebb kenyereket enni, mint az ő házában. — Minek előtte a' tésztát a' bé-fűlt kemen-

tzé-

tzébe rakta, meg-próbálta ha elég meleg é? E' végre egy marok liſztet vetett a' kementze torkába, ha az fejéren maradt, még jobban fűtötte, ha meg-feketedett meg-hűtötte, ha pedig meg-vereſedett, a' vólt a' jele, hogy a' kementze ſem nem hév, ſem nem hideg. — Ha 12. fontoſok vóltak téſztái, azokat három óráig, ha 8. fontoſok két óráig, ha hat fontoſok, egy óráig hagyta a' kementzében. Akkor ki-ſzedvén, a' meleg helyen engedte meg-hűlni, 's az nap ſoha meg nem kezdette. Már minden gyermekei úgy rá vóltak arra ſzoktattatva, hogy a' meleg kenyeret meg ſem ették vólna. — Mivel illy jó kenyereket ſütött, a' mellyek jobbak vóltak a' kalátsnál, ſoha az ö tselédjei a' pogátsákra, lepényekre, 's más egéſzſégtelen ſüteményekre nem ásítottak.

5. Nagy gondja vólt arra, hogy a' flöstök, ebéd, 's vatsora a' rendes órára kéſz legyen. Gyermekinek ſokſzor adott enniek, de mindenkor keveſet. Estve jókor le-fektette, reggel hajnalban fel-költötte, 's jókor megtanította arra, hogy *a' reggeli óra aranyat hoz ſzájában.*

6. Mihelyt valamelly hús vagy főzelék romlani kezdett, azt el-hányta, 's inkább akart egy kis kárt vallani, mint tselédjeinek egéſzſégeket 's életeket kotzkázni. — Mikor nyáron erőſen dolgoztak tseléd-

jei, ſok vizet itatott velek, a' melly víznek egy tized réſze leg-alább bor etzet vólt, 's egy két kalán mézzel elegyíttetett. — De már kis korokban meg-tanította gyermekeit arra, hogy mikor nagyon meg-melegeſznek hirtelen ne igyanak. — — —

7. Meg-tanította őket arra is, hogy mikor nyáron izzadnak, a' nedves földre, vagy igen híves helyre ne feküdjenek, mert úgy az izzadſág hírtelen viſzſza verődvén, *ſzegezéſekbe*, 's egyéb nyavalyákba esnek. — Ha a' dolgozás közben le-vetették tselédjei felſő ruhájokat, mikor estve haza mentek, fel-vétette velek, hogy meg ne hűljenek. Gyermekeit mindjárt hogy e' világra lettek, előſzör ugyan lágy meleg vízben, azután pedig mindenkor hidegebben, 's végre tiſzta hideg vízben föröſztötte, 's ezt úgy meg is ſzokták gyermekei, hogy nagyobb korokban is minden héten kétſzer, télen nyáron, hideg vízben olly helyen, a' hol a' ſzél őket nem érte, meg-förödtek. Minden reggel pedig ortzájokat, nyakokat, kezeiket, 's ſzájokat hideg vízzel megmosták. — Tudván azt, hogy a' náthát, hurutot, 's egyéb nyavalyákat a' lábokról kapják-el inkább a' gyermekek, mint ſem fejekről, azoknak lábaikat mindenkor melegen jó tsizmákban tartatta velek, hogy ſoha meg ne ázzanak, a' fejeket pedig nem

mint

mint más paraſzt Aſzſzonyok béllett ſapkákkal, hanem vékony ruhákkal vagy ſemmivel ſem takarta-bé. — Ha nyáron vagy télen meg-áztak, más fejér ruhát adott rájok, lábokat pedig meleg vízbe tétette. — Így mikor más gyermekek egéſz télen köhögtek, az övéi nem tudták mi a' nátha és a' hurut.

8. Mikor a' himlő a' faluban uralkodott, a' ſzobáit eleven ſzénre töltött bor etzettel meg-füstölte, gyermekeinek lábaikat reggel estve meleg vízbe tétette. Ezzel a' nedveſséget a' főről a' lábakra le-húzta, úgy hogy az ortzájokon kevés himlő lett, 's egy ſem lett közzülök ragyás. — Mikor himlőzni kezdettek is, nem úgy tett mint más paraſzt Aſzſzonyok, kik illyenkor gyermekeiket ſzörnyü hévſégben tartják, 's az által ölik-meg, hanem azokat gyengén takarta, a' ſzobát kétſzer háromſzor meg-ſzellőztette, 's ha igen meleg vólt, etzetes vízzel meglotsolta. — Mikor a' himlők hólyagoztak, azokat éles ollóval ki-vagdalta, 's genyetségeket ſpongyiával ki-ſzívatta. Mikor a' himlő el-ſzáradt, gyermekeinek laxativát adott. — Így azt nyerte, hogy egy gyermeke ſem halt-meg himlőben, mikor maſokéi rakasra haltak.

9. Különöſen ſzerette a' tiſztaſágot mindenben. Azért is kétſzer egy héten minden gyermekére tiſztát adott, az ágy lepleket pedig minden három hétben leg-feljebb változtatta.

10. Minden edényeit erősen ki-mosatta, szobáit tisztán tartotta, még a' tsikorgó hidegben is meg-szellőztette, 's ki-füstölte. — Télen soha sem hagyta nagyra bé-füttetni szobáit, mert tudta hogy igen káros az egészségnek a' nagy melegségről nagy hidegre menni.

11. Minthogy a' Ház másról maradt rájok, 's a' Kályhába belől egy üst vagy vas fazék volt tsinálva, hogy mindenkor víz forrjon benne, mikor a' kályha fűlik, nem hagyta addig férjét nyugodni, míg azt ki-vétette; mert azt mondotta, hogy a' nyers víznek a' meleg szobában való ki-parázása, fő-fájásokat 's egyéb betegségeket okoz. — A' vizes ruhákat is ezen az okon nem hagyta a' meleg szobában száraztani. — Azt mondotta, hogy a' rest Aszszonyok tselekeszik azt, a' kik nem a' hét elején, hanem végén mosatnak.

12. Ezen gondjaival azt nyerte, hogy egész Háza népe friss, erős, 's egészséges volt. — Ha valamellyik panaszolkodott, hogy fáj valamelly része, nem adott néki nehéz ételt, húst, tojást, vagy hús levet, hanem főtt gyümöltsöt 's a' t. — Így Orvosra is ritkán volt szüksége. —

Ha minden Házban Magyar és Erdély Országban illyen Gazdaszszony volna, jobban meg-népesítené ez Hazánkat 50. esz-

ten-

tendők alatt, mint az, ha minden eſztendőben egynehány ezer Svábok költöznek ide-le. —

Olvasó Kabinét, Leſe Kabinet.

Minthogy azokat a' fokféle 's külömböző materiákra tartozó könyveket, mellyek minden hónapban ſzaporodnak, minden különös ſzemélynek meg-ſzerezni lehetetlen: a' végre gondoltattak-ki ezek az Olvasó Kabinétok, mellyek Felſő Országokon tſak nem minden Városokban találtatnak. A' ki illyet állit-fel valamelly Városban, igye kezik az abba bé-ſzerezni minden-féle új könyveket, mellyek a' külömböző ízlesű embereknek gyönyörűſéges mulatságot ſzerezhetnek. A' nyomtatásban ki-adott, laistromokból. ki ki láthatja, mellyik könyv néki való, 's ki hozza onnan olvasni, 's fizet tőle egy xrt. napjában. Ez az olvasni ſzeretőknek nagy öſztön, 's azonban az Olvasó Kabinét' Birtokoſsa is ki-keresi laſsanként könyveinek árrokat. Nem régiben Győrben Müller Ferentz könyv-kötő Ur állított-fel illyen Olvaſó Kabinétet, mellyben tsak eddig is bé-ſzedett más fél ſzázból álló új Magyar Könyveket, mellyeket a' ſzomſzéd falukba is kihordanak az olvasni ſzeretők, egy xrt. fizetvén egy Könyvtől minden napra. — Itt Ko-

máromban is most szándékozik egy érdemes Hazafi hasonlót állítani. — Annyival nagyobb szükségünk vólna nékünk az illyekre, hogy mi Magyarok nagy részént csak úgy bánunk a' Könyvekkel, mint az Újság' levelekkel, t. i. által olvasunk; 's azután haza küldjük. — Ha valamelly új Magyar Könyv kerül valamelly Helységbe, van annak kínja; mert azt szüntelen házról házra hordják olvasni, míg ugyan ki nem túrósodik a' háta. — Bár csak Hazánknak minden nagyobb Városaiban valamelly tehetős és érdemes Hazafi, Kalmár vagy Könyv-kötő, illyen Olvasó Kabinetet állítaná-fel. Hiszen ha eleinten kevés Olvasókat találna, úgy a' Könyvekben semmi motsok nem esvén, azokat eladhatná, 's úgy is nem vallana kárt. — Nem kellene öszve dugott kezekkel várnunk, hogy az e' feléket mindenütt csak az idegenek tsinálják; hanem magunknak kellene iparkodnunk, 's az illyen Kabinétokba bé-szedett Magyar Könyvekkel Nemzetünket az olvasásra tsalogatnunk. — Senki sem hinné-el a' ki nem látta, melly sok szép Magyar Könyvek jöttek már világosságra. — Esmerek én egy nagy lelkű 's minden Virtusokkal ékeskedő Dámát, nints közttünk drága személlye, de szíve velünk van; ennek a' nagy lelkű Grófnénak Könyv-tárja többekből áll kilentz száz harmintz hét Magyar Írók-

nál.

nál. — Vajha minden Grófnéink 's Bárónéink e' ſzép példát követnék ! ! —

A' Találós Mese vólt *Ókuldr;* a' Rejtett Szó *Félelem*, melly ben van *fél, él, elme, élelem.*

Találós Mese.

Egy mezőben régen egy Paraſzt lúdakat
Őrzött, mint valamely nagy ſereg juhokat.
Ki mellett egy útas útazván lovával,
Illy nyájas köſzöntést ajánla ſzavával:
Jó napot jó bátyám! ſzáz lúdnak őrzője,
Tudom, hogyannyinak vagy gondviſelője.
Köſzönöm. Felele. Köſzöntesed veſzem
Kedveſen. Válaſzom ſzavadra így teſzem:
Száz lúdnak őrzője akképpen lehetnék,
Hogyha még ezekhez még ennyi tetetnék,
Ehez a' Summának negyed réſzét vennék,
Negyed réſznek felét megint ide tennék,
Mind ezeken feljül ha még egygyet ſzámlálſz
Úgy hidd-el ſzáz lúdnak őrzőjére találſz.
'S noſza hát barátom végy pennát kezedben
Vagy pedig a' nélkül veſd fel az elmédben,
Hány lúdnak őrzője vólt ez a' mezőben?
Ki ſzámát lúdjának rejté ez meſében.

H. F. Á. P. P.

Rejtett Szó.

Négy ritka; és miért? kettő az ok benne,
Három több, 's fordítva még annál több lenne.
Szathmárról.

Meg-nézd miből iszol?

1784-ben egy Oláh Buckovinában útazván, estve egy mezőre meg-szállt. Ott minekutánna meg-ette a' mi a' tarisznyájában vólt, néki dült setétben a' tónak, 's ivott belőle. Az ivás közben le-nyelt három kis békát. Ezeket gyomra sem meg nem emészthette, sem ki nem vethette, míg sokára a' *Schárai* savanyú vízre ment, melly minden élő állatnak halálos, tsak az embernek egészséges. Ezt itta az Oláh nagy mértékben, 's harmad nap múlva a' hányás rá jövén, kivetett két békát; de a' harmadikat semmi módon ki nem vethette, 's meg is hólt belé a' következendő Martiusban. Hólta után fel-bontattatván, meg-találtatott benne a' harmadik béka. — A' kinek módja nints benne, hogy mindenkor tisztá üvegből igyék, leg-alább éjtszaka mikor iszik, fogja öszve fogait, 's azokon szűrje-meg az italt. — A' bölts természet meg-tanította erre az oktalan állatokat is.

Hogy

Hogy kell a' vízbe fúlttakon ſegíteni ?

Azt mondják példa-beſzédben, hogy a' ki a' vízbe hal, ha ſzintén úſzni nem tud is, az vagy igen okos vagy igen bolond. — Igaz az, hogy valamint minden egyéb testek, úgy az ember is olly könnyü a' vízben, hogy kevés ſegítséggel meg-tarthatná magát. Ha az a' ki a' víz' fenekére esik a' ſzáját béfogná, mejjét ki-düllyeſztené, az újjait öſzve ſzorítaná, 's azokkal evezne, 's lábait úgy mozgatná mint mikor a' ſzárazon jár, ezek által a' leg-méllyebb vízből is annak ſzínére fel-jöhetne, 's a' partra evezhetne. — De ſokakat a' haláltól való félelem úgy el-rémít, hogy ezekkel még ellenkező dolgokat tselekeſznek. —

Minthogy pedig minden eſztendőben meg-eſik az a' ſzerentsétlenſég, hogy ſokan a' dunába vagy más folyó-vizekbe fúlnak; lehet e' következendő módokon ſegíteni.

1. Ha a' vízből egy vagy két óra múlva ki-foghatták, nem kell, mint némelly paraſztok ſzoktak tselekedni, fővel le-felé fordítani a' meg-fúlt embert, hogy a' víz ki-tsorogjon belőle, mert ha még élt vólna is, az által meg-ölettetik; hanem valamelly közel lévő házba vívén, ſzalmára kell fektetni, a' bal oldalára, 's a' fejét egy kevéſsé fel-pótzolni.

2. Az

2. Az egéſz testét meleg, és fenyő maggal meg-füstölt flanelekkel kell ſzüntelen dörgölni.

3. Egy jó meleg ágyat kell ſzámára ez idő alatt kéſzíteni; de azt úgy kell tenni, hogy körös körül ſzabadon járhaſsanak mellette: kivált pedig a' haſát és lába ſzárait meleg ruhákkal vagy téglakkal bé kell rakni.

4. Ha a' ſzája 's órra' lyukai iſzappal vagy ſárral dugva vagynak; azokat olajos tollakkal ki kell tiſztogatni.

5. Levegő-eget kell a' tüdejébe bé-fúni, a' melly is úgy eſik-meg, hogy az egygyik órra' lyukába dugják a' fúvónak tsőjét, 's azzal fújjanak belé levegő eget, de úgy, hogy a' máſik órra lyukát és ſzáját zárva tartsák. Ha fúvó nints, valamelly erős mejjű ember véghez viheti ezt. Mikor a' bé-fúvástól meg-ſzűnik; nyomkodják a' gégéjét és a' haſát a' mejje felé.

6. Ha az életnek ſemmi jelét nem mutatja; dohány füsttel kell kristélyozni. Ez így eſik-meg: A' pipa-ſzárnak egygyik végét kenjék-meg olajjal, és dugják a' végh-hurkába két hüvelyknyire, 's vagy három dohanyos emberek fújják belé a' füstöt, hogy a' belső-réſzei fel-melegedjenek.

7. Ha ezt három egéſz órákig ſzakadatlanúl tselekedték, még is a' meg-fúlt ember ſemmi jelenſégét nem mutatja az életnek;

nek: akkor, ha vele tovább bajoskodni nem akarnának, vigyék valamelly meleg istállóba, tsináljanak néki ágyat meleg trágyából, és egész testét fedezzék-bé azzal, tsak a' fejét ne. Állítsanak egy embert melléje, a' ki vígyazzon arra, ha nem mutatja é valami leg-kisebb jelét is az életnek.

8. Ha vagy a' helységben, vagy közel oda Orvos Doktor találtatik, azért jókor el kell küldeni, mert ha fel-eszmélödne is a' meg-fúlt ember, azután is nagy szükség vagyon a' bölts Orvosnak tanátsára.

9. Ha tsak kitsiny gyermek az, a' kit a' vízből fogták-ki; leg-jobb, hogy két egészséges emberek feküdjenek-le egy meleg ágyba, 's középbe vegyék azt, és a' dörgölés 's melengetés által igyekezzék az életre viszsza hozni. —

Sok példák vagynak, hogy mind ez, mind a' fellyebb le-írt mód által, 6, vagy leg-fellyebb hét órákig tartó apolgatás után meg-tartattattak, noha az életnek leg-kisebb jeleit sem mutatták. Mátyus Orvos Doktor a' maga Diététikájában számos példákat hoz-elő, hogy a' kik egynehány napokig vóltak a' víz alatt, azok is a' dörgölés, melengetés, és kristély által meg-elevenítettek. Lásd ezt a' betses Munkát, a' mellynek minden házban kellene találtatni.

Hogy

Hogy kell egéſzſégesen jó Vénſéget érni?

Az egéſzſég betsesbb az aranynál, azt mondja Sírák, és a' fájdalmak nélkül való test a' ſok gazdagſágoknál. Ezt Isten' kegyelme által meg-nyerheted, ha:

1. Mértékletes léſzel gyermekſégedtől fogva, nem tsak az italban, hanem az ételben is; mert ſzintúgy mértékletlen az a' ki ſokat eſzik, mint a' ki réſzegítő italokkal veſztegeti magát.

2. Ha az Ifjúſágnak rendeletlenſégeit el-kerülöd, 's még azokat az ártatlanoknak tetſző gyönyörűſégeket is, mellyeket a' tiſztátalan képzelődés tsinálhat.

3. Különöſen ſzereſsed a' tsinoſságot házadban, ételedben, ruházatodban, 's levegő-égnek meg-friſsítéſében.

4. Igyekezz ſzüntelen jó kedvű lenni, és a' ſzükſégtelen aggódást 's ſzomorúſágot kerüld-el. A' víg ſzív, azt mondja Sirák, életet ád az embernek; a' ſzomorúſág pedig minden haſzon nélkül meg-rövidíti a' mi napjainkat. Soha ſe törődj azokon, mellyek már meg-estek; ázokon ſe nyughatatlankodj előre, a' mellyek következhetnek, mert nem tudod éred é a' hólnapot vagy nem.

5. Min-

5. Minden indúlatidat zabolában tartsd, kivált pedig kerüld a' haragot és az irígységet. Igen szép régulát ád erre *Terentius:* Apprime in vita utile est, ut ne quid nimis. Felette hasznos az életre nézve, hogy semmihez se ragaszkodj felettébb.

6. Az életnek valóságos balzsamja a' tsendes Lelki-esméret; ezt pedig meg-nyerheted úgy, ha az Istent féled, és soha senkivel igazságtalanúl nem tselekedsz.

Mit tselekedjenek azok, a' kik valamelly betegségből gyógyúltak-fel?

1. A' ki valamelly nagy betegségből kezd lábbadozni, ne egyen öszve mindent, mint az egészséges. Inkább gyakrabban egyék, de mindenkor keveset. Egy kis húslév, egy két falat hús, vagy egy híg-tojás elég még most néki, ha újra az ágyba nem akar visszta menni.

2. Már most kevesebbet igyék, mint betegségében, azt is tiszta vizet, mellynek egy harmad része légyen fejér-bor.

3. A' kinek paripája van paripázzon, a' kinek nints, gyalog sétáljon; de mind a' kettőt ebéd előtt, ne pedig az után tselekedje.

4. Estve vagy semmit se, vagy igen keveset egyék; de jókor feküdjön 's idején keljen. Ha két vagy három nap szorúlása van, kristéllyel éljen. Az erős munkát ke-

rül-

rűlje mind addig, míg egéſzſége helyre nem áll.

5. Ha a' nagy betegſég után valamelly dagadozás marad vagy vállán, vagy lábain; moſsa azokat borral, 's ha az ételben, italban, munkában mértékletes leſz', a' dagadás magától el-oſzlik. Ezekkel ſokat ſegíthetnek magokon az ollyanok, a' kiknek nints módjok benne, hogy valamelly bőlts Orvos Doktort meg-kérdezzenek.

Mikor Áthénásnak ama' bőlts Hadi-Vezére 's egyſzer'smind Igazgatója Pericles halálos ágyában feküdt; Áthenásnak Fő-emberei öſzve-gyűlvén ſzobájába, ſajnálkozva futtogtak egy másnak: *Hogy kell ennek a' Nagy Embernek meg-halni! melly igen bőlts Hadi-Vezér vólt! Melly igen ſok győzödelmeket nyert!* Ezt meg-hallván a' haldokló Pericles: *Tsudálkozom rajta*, úgy mond, *hogy azzal dítsértek, a' mit én a' ſzerentsének 's az én katonáim' vitézſégeknek, nem pedig magamnak köſzönhetek. Ha meg akartok dítsérni, azzal dítsérjetek, a' mit magam tselekedtem. E' pedig az, hogy ſenkivel ſoha igazſágtalanúl nem bántam, és állon el'ő az az Ózvegy, a' ki én miattam Áthenásban gyűlőltözhetett.*

Jelentjük, hogy Julius 1-ső napjától fogva minden héten kétſzer hiba nélkül el-küldődtek Leveleink: ha azért valamelly érdemes Olvasónk hijjánoſságot ſzenvedett, nem bennünk hanem a' Póſtákban van a'hiba.

X. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. András Havának 4. Napján.

Eugenius Hertzeg' életének rövid leírása.

Születtetett Párisban 1663-ban. A' szüléi belső hivatalra készítették, 's jó darab ideig viselte a' *Carignán Abbás'* nevét; de azután a' katonaságra lett minden hajlandósága. XIV-dik Lajostól Regementet kért, de nem adott néki, kétség kívül nem nézte ki belőle, hogy valaha olly nagy vitéz legyen, a' ki Frantzia Országot megreszketteſse. Nem reménylvén azért semmit Hazájában, Bétsbe jött. Ott Bétsnek ostromlásakor olly nyilván ki-mutatta vitézségét, hogy egy Dragonyos Regementet nyert. — Azután is olly vitézül viselte magát a' Lotharingiai Károly alatt, hogy 1697-ben az egész Hadi-Seregnek Fő-Vezérévé tétetett. — Ezen esztendőben Septembernek 11-dik napján, meg-győzte a' Törököket Zenthánál, a' hol el-esett maga is a' Fő-Vezér, 17 Basák, és 20000. Törökök. En-

nek a' győzödelemnek gyümöltse lett a' Carlovitzi békeség. Egész Európa örvendett e' ditsőléges győzödelmen, csak az Eugenius' titkos írígyei nem, a' kik az ő szerentsejének hallására tsikorgatták fogaikat. Ezek a' titkos írígyei annyira vitték a' Tsászárt Leopoldust, hogy mihelyt Bétsbe viszsza ment, áristomba tétetett, 's a' kardot el-vették tőle: „ Imhol van, úgy mond, „ le-óldom, minthogy a' Tsászár kívánja, „ még most is füstölög az ő ellenségeinek „ vérektől. Meg-egygyezem abban is, hogy „ soha többé e' kardot fel nem kötöm, ha- „ nemha a' Tsászár' szólgálatjára. Ezek a' nemes szók annyira meg-illették Leopoldust, hogy nem tsak kardját viszsza adta, hanem tellyes hatalmat adott néki arra, hogy úgy tselekedjen minden ütközetben, a' mint leg-jobbnak látja. 1701-ben a' Spanyol Korona' Succesiójáért való had meg-gyuladván, Olasz Országba küldetett Eugenius 30000. emberrel, a' hol eleinten igen szerentsés vólt, míg *Catina* és *Villeroi* vezérlették a' Frantzia Sereget; de azután *Vendomé*tól a' IV-dik Henrik' Unokájától meg-verettetett. Innen ment azért Német Országba, a' hol a' híres Ánglus Generálissal *Marleborough*al, 's a' Hollandus *Heinsius* Fő-Vezérrel egygyesítvén seregét, ezek a' *Triumvirek*, harom Fő emberek nyerték

ték a' *Hochſtedti* híres győzödelmet 1704-ben. A' Tsáſzár, hogy meg-jutalmaztaſsa Eugeniust, tette a' Hadi-Tanátsnák Prézeſének, 's a' Hadi Kaſzſza' gondviſelőjének. — 1705-ben újra Olaſz Orſzágba ment, a' hol előſzör meg-verettetett *Vendomé*tól, de azután való ütközetekben ſzerentsés lett, 's egéſz Lombárdiát viſzſza nyerte. — 1708-ban által menvén a' Rhénuſon, meg-futamtatta a' Frantziákat Belgiumban *Oudenarde* mellett. Azután meg-vette *Lille* Városát, négy holnapi ostrom után; de ennek tsak meg-ſzálláſát is vakmerőſégnek tartotta, és ſoha ſem ſzerette ha ezért dítsérték. — 1709-ben *Marleborough* viſzſza hívattatván Londonba, némelly apróbb ſzerentséje után maga ütközött-meg *Villárſ*al a' Frantzia Generáliſsal, a' kitől meg-győzettetett, noha húſz ezer emberrel kevesebb népe vólt *Villárs*nak. Ezután a' győzödelem után meglett a' békeſség *Raſtadt*ban, Májusnak 6-dik napján, 1714-dik Eſztendőben. — A' békeſség meg-lévén, meg-ölelték egy mást e' két Hadi-Vezérek, 's Villárs azt mondotta Eugeniusnak: *Kedves Barátom! nem vagyunk többé ellenſégek, hanem bardtok; a' te ellenſégid Bétsben vagynak, az enyimek pedig Párisban.*

A' Törökök, a' kik mind eddig békét hagyták a' Tsáſzarnak, 150. ezer emberrel,

Ali Fő-Vezér alatt Magyar Orſzág' ſzélén meg-jelentek 1716-ban. Eugenius meg-verte őket két ízben, Temesvárnál és *Péterváradnál*. Azután oſtromlotta Belgrádot, mellyet mikor az ellenſég ſzabadítani akart, meg-győzte azt; le-vágván húſz ezer emberét, 's azután a' Várat is el-foglalta. — A' békeſség meg-lévén 1717-ben, győzödelmi fővel ment Bétsbe, a' hol az ő titkos ellenſégi Proceſsust akartak újra indítani ellene, hogy a' Sereget kotzkára tette-ki. —

1733-ban a' Lengyel Orſzági Koronáért való had támadván, Eugenius a' Rhénus mellé küldetett roppant ſereggel: de úgy látſzott, hogy már ekkor nem az az Eugenius vólt ő, a' ki a' Törököket annyira meg-alázta. Maga is félt attól, hogy eddig nyert győzödelmi koſzorúját meg ne hervaſztza. — Meg halt Bétsben hírtelen való halállal 1736-ban, igen ſajnálván halálát, mínd a' Tsáſzár, mind pedig a' katonák. —

Ékeskedett nem tsak hadi, hanem Kereſztyéni és Hazafijúi Virtuſokkal, 's a' Tudományokat még a' hartzban is félre nem tette. A' híres *Montesquieut* a' maga Rátzkevi és más Jóſzágaiba maga alkalmatoſságán küldötte, 's azt a' túdós Útazót a' Magyar Magnáſoknak barátſágokba ajánlotta. — Azért is az a' Nemes Útazó igen nagy

dítsé-

dítséretekkel emlékezik a' Magyarokról. — *Lásd Hiſtoire du Prince Eugene a la Haye. 1743.*

A' LEG-ERDEMESEBB HAZAFÍNAK,
NEMES
GÖRÖG DEMETER
ÚRNAK,
NEVE NAPJÁRA,
PÉTSRÖL BÉTSBE
B. F. P. M. P.

Még meddig ſzereted rejtekes ügyedet?
Még meddig magadat ön' magad üldözöd
Köz-jóra ſzül'tt lelkü nemes Fő?
'S meddig eméſzti kemény hágyáſod
Aggódó ſejemet: hogy ki ne adjalak?
Óh jaj! tsak magam én még ma ſe ſzólljak é
Rólad, midőn minden torok már
Rég' teledes teli ſzép neſzeddel!
Válaſztnod kietlen Lybia' mostoha
Puſztáit lak-helyül kellete, hogy ha leg-
Kellősbb korodban kéſz akartva
Már akarád magad' el-temetni.
Fő Város' közepén állni, 's egéſz Hazát
Fel-lázzaſztani olly ſzembe-tünő jeles

Munkákkal, és titkolni még is
Végig akarni magát, ki látta?
Le-mondtál örömest (ritka dolog) saját
Haſznodról, hogy Hazád' gyáſzos Égét derítsd
Jobban, 's el-harítnád homályos
Vádjait a' gonoſz indulatnak.
Elmés és gyönyörű képeken, ékeſen
Írtt Föld-abroſzokon mint töröd értt eſzed'?
Jobb haſznokért úgy Honnyaidnak
Dolgozol, hogy Magyar is meg-értse.
Méltók fényre, merő fínom Apelleſi
Leg-ritkább remekek mind azok; érdemes
Ám, hogy magát még a' találós
Frantz, 's Olaſz is ſzemivel felejtse
Rajtok. Vajha ditső Nemzetem értené,
'S esmérvén közelebb kíntseit örzené!
A' puſzta árnyékon midőn kap,
Hogy ki ne ejtse velős falatját.
Mint örvend az erős bajnok, az ősz Huſzár,
Látván érdeminek tzímeres Oſzlopát?
Új lelket önt mejjébe; 's egygyet
Míg pödörít pemetes bajúſzán,
Villám fegyvereit rántja, 's miként ama'
Bús Örményi Tigris mord dühödéſiben
Puſztít elől hátúl, 's ſiralmas
Nyomdokit hagyja kemény vaſának. —
Hozz Laurus Koſzorút ſzűz Hipokréni L'ány,
Hogy tiſztelje az olly haſznos Hazánkfiját.
Azt illet illy hervadhatatlan
Ág, kinek érdeme halhatatlan.

Az

Az Inség' két Barátja.

Frantziából.

Midön *a' Bóldogság* tőlünk el-enyészett,
Két barátot hagyott nálunk *a' Terméſzet;*
Sebem' írját közttök mindég fel-találom: —
Egygyik *a' Reménység*; — a' másik *az Álom.*

Kazinczy

Frantzia Komédiáſok.

Mind a' múlt, mind a' most folyó ſzázadban tsak nem egéſz Európában el-terjedtek a' Frantzia Komédiáſok. Tsak egyedűl Ángliában nem mehettek rá, hogy ott Frantzía Komédiák legyenek; mert a' Nép a' maga Nyelvének ez által lehető tsonkuláſától félvén, mindenkor ellene ſzegezte magát. Már két ízben meg is jelentek a' Frantzia Komédiáſok a' Theátrumban, de az oda bé-gyűlt nép ordított, lábaival tombolt, 's a' jádzani akarókat tzitrom héjjal hajigálta, úgy hogy egy ſzót ſem ſzóllhattak. —

Azt lehet mondani, hogy egy Nemzet ſem buzog úgy a' maga nyelve mellett mint az Ángluſok, 's úgy őrzik azt mint ſzemek' fényjét. Azért is noha a' Király most ſem tud jól Angluſúl, de még is mindeneket a' magok nyelveken folytatnak. — Úgy hall

juk hogy itt is némelly T. N. Vármegyék azt kérik, hogy nálunk is a' Haza' nyelvén folyyanak mindenek, és hogy ſenki Hivatalra ne meheſſen, a' ki e' nyelvet nem tudja. — Nintsen is benne ſemmi kétségünk, hogy ezt a' Kegyelmes Felſégtől meg ne nyerhetnék.

A' Magyar-Lovaſság' Oſzlopa.

Emelték ezt a' gyönyörű képzelődéſekkel 's rajzoláſokkal fel-ékesíttetett Oſzlopot a' *Hadi-Történeteknek* érdemes Írójik. — Valóban ezek a' halhatatlanſágra méltó Hazafijak meg-érdemelnék, hogy a' két Hazában tíz ezer Olvaſóik lennének Újſágaiknak, mikor a' belőlök bé-jövő haſznot olly ſzép végekre fordítják. — Azt tudjuk, hogy ha Ángliában illyen Társaſág támadna, melly a' Nemzet' ditsőſégét így munkálodná, eddig találtattak vólna leg-alább harmintz Lordok, a' kik ki ſzáz, ki két ſzáz Sterlinges Bankó tzédulat küldött vólna nékik, hogy nemes tzéljokban annál inkább bóldogúlhaſſanak. — Így kellene nékünk is egy akarattal a' Köz-jót elő-mozdítani. — Ha valamelly Városban, valamelly jó igyekezetű ſzegény legény, vagy Nyomtató-műhelyt vagy Olvaſó-Kabinétet, vagy mást akarna fel-állítani, a' tehetős Nemeſeknek interes

nél-

nélkül kellene az illyeneknek egynehány ſzáz forintokat ajánlani, 's a' t. — — — —

De mi tsak azt akarjuk, hogy mindent más tsináljon, mi ſemmit ſem; azonban ſzeretnénk idővel a' gyümöltsét aratni. Sokan öſzve dugott kezekkel nézik, hogy mint a' füstölgő métses, mellyet egy kevés olajjal fel lehetne éleſzteni, úgy aluſzik-el magában nyelvünk, 's az által minden emlékezetünk. —

A' Találós Meſében vólt *a' lúdaknak ſzámok 36;* a' Rejtett Szó *Okos*, mellyből ki-telik, *ok*, *kos*, *ſok*.

Találós Mese.

Magyar vagyok noha Hazám' kűl ſzülettem,
Sok veſzélyim vóltak, ſokat kergettettem.
Hazámban is ide, 's amoda futkostam,
Egéſz életemben többnyire bújdostam.
Most ſe hagytam még el e' rút terméſzetem',
Noha Hazámban is igen ſzerettetem.

Pozsoni Szemináriumból.

Rejtett Szó.

Öten vagyunk egygyek, de ſok-felé oſzlunk
Sokſzor mást meg-foſztunk, de magunk is foſzlunk.
Ha hárman el-veſzünk, ketten meg-lankadunk.
Hárman a' virtusra ſoknak okot adunk.

Hárman Komáromot külömböztethetjük,
De lakó tanyánkat másutt is üthetjük.
Tedd ſzarvas fejemhez, térdem' 's lábom fejét,
'S mejjemmel, hasammal töltsd bé azok helyét;
Majd azon Úri név ki-telik belőlem
Melly ez papirosſon beſzéllget felőlem.
Komáromi István, Ts. P.

Ökör nyálak, Filamenta B. Virginis.

A' napokban ezek olly fürün ſzállingóztak, hogy alig tudtunk miattok járni. — Ezek az ökör nyálak, noha még a' Böltsektől tökélletesen kí nem tapogattattak, nem egyebek, hanem némelly bogaraknak fonáljaik, mellyek ezeket mint a' ſelyem-bogarak úgy ereſztik. — Az eſső el-áztatja gombolyagjaikat, a' nap fel-melegíti, a' ſzellő el-hordja. — Meg-lehet, hogy még a' maradék meg fogja ſzaporítani az illyen bogarakat, 's ezekből gyóltsot fog kéſzíteni. — Hogy vólna ez lehetetlen, holott már a' Frantziák arra is rá mentek, hogy a' pókhálóból ſtrimfeket kötöttek. —

Vitézi Öltözet.

Nem régiben két Ánglus Útazók mentek itt kereſztül. Éppen akkor kíſérvén őket ál-

által a' piatzon, mikor mind a' Catholicusok, mind a' Prótestánsok a' Templomokból jöttek, közel ötvenig való nyestes 's nyusztos mentéjű Urakat 's Kereskedőket látván egygyütt, egésszen el-bámultak rájok, 's azt kérdezték, hogy talán azok mind Húszár Offitzérek, a' kik már a' szolgálatot le-tették. Mellyre mikor mondottam vólna, hogy ezek Komáromi Nemes emberek, és hogy ez a' Magyarok' rendes öltözetek. „ Mindenkor hallottuk, hogy igen „ Martiális Nemzet ez a' Magyarság. Meg- „ mutatja ezt öltözetével is, hogy még a' „ kik nem rendes katonák, azok is illyen „ Húszár módra öltöznek. „ — — — — Kar hogy sokan mind nyelveknek, mind ruhájoknak változtatásával önként törlik-el Nemzeti Karaktereket. — Mennyire el-sátnyúltak már is azok, a' kik mind a' kettőt fel-tserélték! Ha vitéz Eleik fel-támadnának, el-szégyenlenék magokat. — Ama' bölts Minister Hertzeg Kaunitz némelly főbb Nemeseinket maga meg-szóllította azért, hogy Nemzeti Köntöséket nem viselik; holott az Ánglus Nép után, úgy mond, egy sem érdemli-meg jobban mint a' Magyarság, hogy Nemzetnek neveztessék. —

Mi-

Mire kell a' betegeknek vigyázni?

1. Mihelyt valamelly fő-fájást, borzadást, ételtöl-való undorodást, bádjadást, vagy akármelly erőtlenſéget tapaſztalſz, mindjárt ſzoros díétára fogjad magadat. Úgy tselekedjél mint a' Mólnár, a' kinek ha malmában valami el-törik, addig nem ereſzt vizet a' kerékre, míg azt meg nem tsinálja. Kerűld a' nehéz munkát, meg ne hűtsd vagy meg ne hevítsd magadat; vatsora nélkül feküdj-le jókor, és tovább aludj mint ſzoktál.

2. A' levegő-eget ſzobádban meg-újítsd, vagy pedig jó meleg ruhákban kinn ſétálj.

3. Ne egyél ſem hűst, ſem teſztás-ételt, ſem pedig más nagyon tápláló eledeleket; hanem nyáron egyél jól meg-értt gyümöl, tsöket, télen pedig főtt almát, ſzilvát, tsereſznyét, de azt is keveſet. — A' rázó hidegben, két órával a' hidegnek el-érkezéſe előtt ſemmit ſe egyél.

4. Többet igyál, mint egéſzſéges korodban ſzoktál inni, de ne bort, ſe kávét, annyival inkább égett-bort, 's a' t. — A' ki a' maga betegſégén illyen italokkal akar ſegíteni, ſzint' ollyan oktalanúl tselekeſzik, mint az a' Molnár, a' ki még több vizet ereſztene a' kerékre, mikor meg-romlott a' malma. Igyál azért bőven jó forrás vizet,

vagy

vagy friss ſavót. Ezt még a' Királyok is iſzſzák az ő betegſégekben. Ezt a' ſavót magad is kéſzítheted így: Szedd-le a' téjnek a' felit, míg meg nem ſavanyodik, az után forrald-fel, 's a' forrás közben egy két kalán bor-etzetet tölts belé. Nyárban etzet helyett tengeri ſzőlőnek vagy tsereſznyének levét fatsarj belé; azt igyad lágy melegen gyakran, de ſokat egyſzerre ne.

5. Ha valaki olly terhes nyavalyában fekſzik, hogy az ágyból fel nem kelhet; vígyázzanak arra, hogy nappal a' ſzoba igen világos ne legyen, éjtſzaka pedig a' gyertya ſzemébe ne ſuſsön, mert ez neveli a' nyughatatlanſágot.

6. Reggel és estve az ablakokat kinyitogaſsák, nyáron pedig egéſz nap is nyitva tarthatják. — Mihelyt ſzükſégét tette, azt mindjárt ki-vigyék.

7. Nyáron jó, ha etzetes vízzel megöntözik a' ſzobát; télen pedig ne fűtsék nagyon, ne is takarják a' beteget dunyhákkal, hanem tsak vékonyabb leplekkel, 's főképpen arra vígyázzanak, hogy a' lábai ſzűntelen melegben légyenek.

8. Valamíg bírja magát, ha tsak egy órát is, fel-keljen napjában, vagy leg-alább addig, míg az ágyát meg-vetik, mellyet ſoha egy nap ſem kell el-múlatni. Minden

har-

harmadnapban tiſztát kell rá adni, az ágyát is új lepedővel bé-vonni.

9. A' ki gyógyúlni kezd; annak minden nap kell leg-alább egy ſzékének lenni, a' mellyet ha el-múlat, kristéllyel kell ſegíteni. Ettől iſzonyodnak ſok betegek nálunk; holott pedig más Orſzágokon a' Fejedelmi-Emberek 's Aſzſzonyok inkább élnek tíz kristéllyel, mint ſem egy purgátióval.

10. Semmivel ſem kell a' beteget megſzomorítani vagy haragítani; még azt ſem kell néki mondani, hogy halálos a' betegſég, mert ſokakat ez a' haláltól való félelem öl-meg, a' kiken lehetne ſegíteni.

11. Ha ragadós a' nyavalya, p. o. vérhas, rothaſztó hideg, vagy más e' féle, hogy a' vele bánókra el ne ragadjon, azok fenyő magot rágjanak ſzájokban, nyálokat le ne nyeljék; abban a' ſzobában, mellyben a' beteg fekſzik, ſe ne egyenek, ſe ne igyanak, tiſzta ruhát gyakorta vegyenek magokra, 's ortzájokat és kezeiket gyakorta meg-moſsák. A' ki az illyen betegnek emétſztetjét a' ſzobából ki-viſzi, ne öntse-ki mindjárt, és ne moſsa-ki az edényt, hanem engedje az udvaron ki-gőzölögni, 's azután moſsa-ki, mert ez által leg-hamarább rá ragadhat a' nyavalya.

Noha már ezen Gyüjteménynek * 1-sö Negyedjében is vólt emlékezet T. Benkö Ferentz Úrnak munkáiról: szükségesnek tartjuk még is mind két rendbéli haſznos munkáit újra az ólvasni szeretőknek javaſolni. — Az elſő *Werner Abrahám Úrnak a' Kövekről írtt munkájának fordítása* Kolosvár 1784. 20 xron. — A' másik pedig maga munkája a' T. Urnak illy titulus alatt: *Magyar Minerológia Kolosvár* 1786. 20 *xr.* Találtatik Debretzenben, Pesten, 's itt Komáromban a'Könyv-nyomtató műhelyben.

Bár más érdemes Hazafijak is e' példát követvén, a' Terméſzeti Historiának minden réſzeit így dolgoznák-ki született nyelvünkön, hogy még nemesebb Aſzſzonyſágaink is ezt a' gyönyörködtető Tudományt megízelítenék. —

Hír-adás.

Wéber Simon Péter Úr jelenti, hogy minekutánna a' Piktét' Erköltsi Tudományát

---

* Eddig ezt ly-el írtuk, hogy a' gyökér ſzóból, melly gyűlök, az l. ki-ne eſsék: de mivel a' hozzánk jövő Levelekben többnyire mindég j-vel íratik, onnan azt hozzuk-ki, hogy inkább kívánnák ha így írnánk mi is. — Azért is míg valamelly érdemes Hazafi, a' Grammaticával egygyütt, a' helyes írás' mesterſégét ki nem dolgozza, mi is a' régi módot követjük.

nyát III. Kötetekben ki-nyomtatta, még három munkátskáit akarja *Tóldalékúl* kibotsátani, mellyeket haſonlóképpen T. T. Őri Fülep Gábor, Pataki Profeſsor Úr fordított. — A' kik meg-ſzerezni kívánják, az elébbi Bé-ſzedő *(Collector)* Uraknál, a' 2. Rf. elő-fizetést le-tehetik. A' kik pedig az Erkőltsi Tudományt is meg-ſzerezni akarják, azt is ezzel egygyütt egy Ts. Aranyért meg-kaphatják. — Mi is ezen nagy haſznú Könyveket minden jó Kereſztyéneknek a' meg-ſzerzésre ajánljuk. —

Pozsoni Kert.

Tsak hamar hogy amaz egéſz Európának tanítója XIV-dik Lajos, valamint minden egyéb mesterſégekben, úgy a' Kertéſzkedésben is új ízlést adott egéſz Orſzágoknak; az akkori Eſztergomi Érſek Hertzeg Lippai György, gyönyörűſéges kertet tsináltatott Pozsonyban. Ezt írja-le Lippai János, túdós Jéſuita, az említett drága munkájában, mellyel magának halhatatlanſágot ſzerzett. — Ezt a' betses munkát mi régen olvastuk, minthogy a'Győri nyomtatás, melly 1753-ban jött-ki, kezünk köztt vagyon, 's nem külömben a' *Calendarium Oeconomicum*ját is: de azért valamint a' minapi, úgy ezen következedő Tudóſítást is ide kívánjuk iktatni. — *Kőſzegről*

(A' többi következik.)

XI. LEVÉL.

Költ Komdromban Sz. András Havának 7. Napján.

A' Pozsoni Kertnek folytatása.

Kőszegről. 1789. *Oct.* 17. *Napj.*

A' Mindenes Gyűjteménynek IIdik Negyedben ki-adott III-dik Levelebe, egy Szathmári Tudósítás vagyon be-iktatva arról, hogy már az el-múlt Században vóltak olly túdós Magyar Férjfiak, kik a' kertészkedés' Tudományjával magoknak Nevet, másoknak pedig Haſznot ſzerzettenek. — Elöſzör emlékezik *Mizáld Antalról*, másodſzor pedig *Lippai Jánosnak harmadik könyvben* foglalt *Gyümöltsös Kertjéről.* — Mivelhogy én a' napokban egy itt lakozó T. T. Úr' könyvei körül forogván, ugyan azon könyvet, mellyben a' *harmadik könyv Gyümöltsös kert* is fel-találtatik, az ő tsak nem tellyes egéſzſégében meg-találtam; ſzükſégesnek ítéltem a' dolognak meg-világosítáſa végett a' következendőket fel-jegyzeni: — Azon munka, melly a' *Gyümöltsös kertet* elő-adja, következendő Titulus alatt jött világoſságra: *Pozsoni kert,*

kiben minden kerti munkák, rendeléſek, virágokkal, veteményekkel. fákkal, gyümöltsökkel és kerti tsömötékkel való bajmolódáſok, azoknak nemek, haſznok, bé-tsinálájok, bővſégeſen Magyar nyelven le-írattattanak; kiváltképpen azok, a' kik Eſztergomi Erſek Urunk ő Nagyſága, Pozsonyi kertében találtatnak, az Nemes Magyar Nemzetnek közönſéges haſznára, Jeſuiták rendin való P. Lippai János által, kinek elſő könyve nyomtattatott Nagy-Szombatban az Academiai betükkel, az többi Bétsben Cosmorevius Máthé, Tsáſzár Urunk ő Felſége Könyv-nyomtatójának betüivel. Anno. 1664. Ezen könyv fel vagyon oſzolva 3. könyvre, az elſő *virágos;* a' máſodik *veteményes*, a' harmadik pedig *gyümöltsös kertet* foglal magában. Az elſő még 1664-ben, a' harmadik 1667-ben, a' máſodiknak ki-nyomtatáſának ideje, minthogy elſő tituluſa benne nintsen, bizonyoſan meg nem határoztathatik, de hihető, hogy a' 3-dik könyvvel egy időben, úgy mint 1667-dik eſztendőben jött-ki Bétsben. A' harmadiknak a' végében vagyon a' *könyvnek bé-fejezéſe* egy különös Levélen, mellyből azt is meg-lehet tudni, hogy P. Lippai János *a' Trenchini Hé-vízben Sz. Iván Havának 2-dik napján hólt-meg 1662.* — Ezen könyvben, nevezeteſen *a' 2-dik*

ve-

veteményes könyvnek 141-dik felén emlékezet vagyon Mizáldus Antalról, mellyből kitetszik, hogy ez elébb írta vólt kertészkedő könyvét Lippai Jánosnál. — A' három könyvnek végéhez vagyon ragasztva az *Oeconomicum Calendarium*, a' mellynek kiadásának ideje, minthogy első tituluſa, valamint a' második könyvé, hibázik, nem tudathatik, Ezen Calandáriomnak bé-fejezésében így szóll az Író: „ *Mivel pedig ennek a' Calendáriomnak nagyobb része a' kerti munkára szolgál, lépjünk mi is olly kertbe, kiben mint egy tükörben, 's a' t. fel-találjuk a' tökélletes ép kertnek rendeléſét, 's a' t. az pedig Magyar Országban Esztergomi Erſek Urunknak Pozsoni kerte. 's a' t. Erről léſzen íráſom a' következendő majorſágról írtt könyvnek 2-dik réſzében, kinek mint egy Hopmesterül elől-botsátottam a' Calendáriomot.* „ Ebből a' tetszik-ki, hogy ezen jó Úr, Magyar Hazánknak egy jó majorſágról szándékozott vólt írni, de tellyesíthette é, vagy sem, kétséges, minthogy olly hamar meg-halálozott. — Valójában ezen könyvnek Jósága, Haszno ſsága meg-érdemlené, hogy némelly tehetősebb nagy érdemű Magyar Uraink újabban ki-nyomtattatnák; mert ebben nem tsak egyedül a' viragoknak, veteményeknek és gyümöltsöknek mi móddal lehe-

tő plántáltatáſok foglaltatik, hanem mind eggyiknek ſok féle haſznok különöſen le-vagyon benne írva. Az elſő könyv terjed 148; a' máſodik 244, a' harmadik 302, a' Calendáriom pedig 62. paginára nagyobb 4-ben.

Gellértnek a' Máſodik Fridrik Király által való dítsérete. Lásd a' Fridrik Munkáinak hetedik kötetjében, a' Berlini ki-adás ſzerínt, a' 215-dik levelet.

Le ciel en diſpenſant ſes dons
Ne les prodigua point d' une maine libérale, et cet.

Az Ég gazdagítván jó-tétemínyével,
Nem tékozlá azt ránk bövſéges kezével;
Némellyet el-oſztván, többit meg-tagadja;
Hogy egy Nemzet a' mást nem igen haladja,
Böv ajándékait, úgy közölte vélek:
A' Frántzok nyájaſak; az Angluſok mélyek.
A' mit ő tsudaképp' tőlünk meg-tagadott,
És különös díſzül más Nemzetnek adott;
Azt tsak kevélyſégünk állítja magának,
Melly gyakran kórónkat tartatja rózſának,
Ez ſzerzi, hogy magunk' úgy fel-magaſztaljuk,
Hogy elménk' másénál éleſebbnek valljuk.

* * *

Ama' vitézſég vólt Spárta Ditsőſége,
Nem vólt bajnokinak ſem ſzáma, ſe' vége,
Mellyeket maga Márs nevelt vólt keblében;
Midőn az Athénás város ellenében,

A'

A' ſzép tudományok' gyümöltseit ſzedte,
'S kíſztő édeſségét tsendeſen ízlette.
Spárta Vitézſégét tartja birtokában
Nemzetünk, hány vitézt írt már Krónikában?
Kik az Emlékezet' útjára ſzert tettek,
Örök Templomába, de bé nem mehettek,
Tsak kezekben hervad azon ſzép rózſájok,
Mellyel koſzorúzta azokat Tsatájok.

* * *

Szaxonjai Hattyú! e' titkot elſőben
Mellyet a' Terméſzet tart fösvény kezében,
Te ragadhattad-ki! Te ſzép énekeid'
Zengéſi ſzoktatták édesre eleid'
Ama durva nyelvét, és kemény Hangzáſát,
A' mellyért ſokaktól nyerte útáláſát;
Te ígérſz Múzſádnak gyönyörű Hangjában,
(Járván ama' ditső Márónak nyomában)
A' Pálma ágot nyert győztes Németeknek
Fébus borostyánját érdemes Neveknek.

Ezen halhatatlan Emlékezetű Királynak (mert a' jó Királyt ſoha ſe lehet elegendőképpen dítsérni) Koppenhágában *Suhm* nevezetű Kamarás Úr ezen jegyzésre méltó Koporſó-Írást tette.

H. S. E.
ille
cujus Nomen

maxima Laus
FRIDERICUS II.
Borussorum Rex.
Armis Cæsar, Pace Augustus,
In Republica gerenda Vespasianus,
Philosophia Marcus.
Vita Antoninus.
Regum Exemplum,
Sine Exemplo
Maximus.

Sz. O.
Itt nyugszik
az
a' kinek Neve
leg-nagyobb dítséret,
II-dik FRIDERIK,
Prussziai Király,
a' hartzon Cezár, békeségben Augustus,
az Igazgatásban Vespasianus,
a' böltselkedésben Marcus,
életében Antoninus,
a' Királyok' Példájok,
maga példa nélkül,
leg-nagyobb.

Ama' szép Erköltsü Gellertről egy Anekdot.

Egy idegen útazó, ki Gellertnek írásait olvasta vólt, él-tökéllete magát, hogy ezen nemes

nemes Férjfiút meg-kísértse, vallyon az ő tselekedetei meg-egyeznének é az ő erköltsi Tanításával. El-megy tehát hozzá, némelly szegény deák' formába öltözkedvén, és mutatott kesergéssel panaszolkodott előtte, hogy a' Gazdája ki akarná azontúl hányni szállásából, ha azonnal a' szállás-bért, a' 10. tallérokat meg nem fizetné, és minden pénzből szűkölködnék. — — Gellért azontúl szekrényének indúl, meg-nézem, úgy mond, ha van é annyira való a' kezem között. Elő-veszi minden pénzét, melly 15. tallérból állot vala, azoknak is tízé' oda-adására él-tökéllette magát; ád megint, úgy mond, az Isten többet. — Erre az idegen nyakára borúl; nagy lelkű Férjfiú! meg fogsz é botsátani vakmerőségemnek? úgy mond, nem vagyok én olly szűkölködő, hanem egyedűl azt akartam meg-tapasztalni, vallyon meg-eggyezel é tanításoddal, — Mellyre *Gellert: miért ne tselekednék úgy*, mond ő, *a' mint tanítok?* Anekd. Lex. *Pozsoni Szemináriumból.*

MÁRIA THERÉZIA ditsőséges Anyánk.

Mikor e' vitéz Pallás ellen 1740-ben olly számos ellenségek támadtak-fel, hogy egy panaszolkodó Levelében így írt: *nem tudom marad é tsak egy Helységem is, a'*

hol az én méhemnek gyümöltsét (a' most-tan dicsőségesen uralkodó II-dik Józsefet) *el-fzűlhejsem?* Az Ánglusoktól kért volt egynehány millió pénzt Interesre. — Ezt meg-hallván a' híres *Marleborough* felesége, nemelly Dámákkal ölzve beszéllt, 's fel millio Rhenes forintot küldöttek a' Követhez Londonban, hogy azt Maria Therézia nak ajandékozzak. — Ezt meg-hallván a' nagy lelkű Mária Therézia, szívesen köszönte, de el nem vette. —

De az Ánglus Dámáknak ezen jó szívűségek olly mellyen bé vólt nyomattatva emlékezetébe, hogy még 1778-ban egy Ánglus Lady léven Bétsben nála, a' vólt a' leg-utólfó szava hozzá: Köszöntöm azokat a' nemes szívű Ánglus Dámákat. —

Melly különös indúlattal viseltetett légyen ez a' nagy Királyné a' Magyar Nemzethez is, az 1741-ben hozzá mutatott szívességéért, meg-mutatta azzal, hogy halála' óráján is azt mondotta, hogy a' Magyaroknak szívességek, mellyet akkor megbizonyíttottak, most is olly elevenen forog előtte, mintha az nap esett vólna. — — Főképpen pedig azzal, hogy a' Magyar Nemzetet különösen kötötte kedves Fijának, a' II-dik Józsefnek szívére. — — —

Mikor ennek a' halhatatlan Mária Theréziának ki-múlása Berlinbe meg-hallatott,

amaz

amaz eggyetlen egy Friderik, így írt a' többek között D' Alembert-hez küldött Levelében: „ Meg-hólt Mária Therézia, a' ki „ vólt a' maga Nemének ékefsége, és a' „ Koronának ditsőfége. — Én fokfzor ha„ dakoztam ellene; de foha fe vóltam el„ lenfége. „ — — — — — — — — —

A' Találós Mese vólt *Magyar Korona;* a' Rejtett Szó *Verèb,* mellyben van *vér, ér, bér, rév, Vèber.*

Találós Mese.

Két nevem ollyan van, mellynek mindnyá-
ja hazugfág.
Nem vagyok én fzörnyeg; fem véres hadra
jelenfég.
Mim van költsönözöm; de tsak ezt bőlts
tudja felőlem;
Nem kétlem magad is bőlts léfzel, hogy ha
fel-óldafz.
Pozsoni Szemináriumból.

Rejtett Szó.

Én ki-legyek rajtam fáradhat furtsa varásli
Elme törésével, míg ki-találja nevem.
Testemnek végén tégy nyújtást egyre belőlem
Ollyan lefz', millyen fzélte fejedre hajól.

Egy *v*-évelſzaporítts váſzóny', poſztóba kereshetz.
Testemen által nézſz: kedves is aſztalodon.
Egy *S*-ſel tóldj-meg; nem léſzek meſzſze fejedtől,
Ott nyugſzom gyakran. Tartsa-meg a' ki fel-óld.

Korbélyi János, Pozs. Neven. Pap.

A Kereſztſégnek Orvoſi ſzemekkel való meg-visgálója. Pozsony. *3 1/2 árkuſokban.*

Ezen kis munkának érdemes Írója, minekutánna hoſzſzan mutogatja, mitsoda nyavalyákat okozhat a' testnek, vagy annak valamelly réſzének hírtelen való meg-hüléſe, három kérdéſeket teſz'-fel az utólſó levelen.

1. Vallyon a' hideg vízzel való kereſztelés nem gátolja é a' népeſedést? — 's nem nevelné é a' lágy meleg vízzel való Kereſzteles?

Erre azt feleljük:

1. Itt nálunk, ſőt másutt is, a' mennyire tudjuk, mind a' Catholica, mind a' Protestans Ekkléſiákban télen lágy meleg vízzel kereſztelnek. —

2. Inkább hibáznak a' Szülék abban, hogy a' tsetsemőket igen nagy melegben tar-

tartják, mint azzal, hogy meg-hűlni engednék. Mikor a' kereſztſégre küldik is, úgy bé-takarják 's kötözik meleg dunnával, hogy ízörnyű hidegnek kellene annak lenni, a' melly nem hogy fél óra alatt, míg a' kereſztelés meg-eſik, hanem tíz, tizenkét óráig is nékik árthatná, hozzá tévén azt, hogy a' kis gyermekek melegebb vérűek, mint á' nagy emberek, minthogy az ő (*pulſuſok*) 120-at is üt addig, míg a' mienk hatvant vagy hetvent.

3. Hogy illyen jól bé-takartt tsetsemőnek feje egy minuta vagy pertzentés alatt fel-fedeztetik, 's feje tetejére (nem feje lágyára) egynehány tsepp víz tőltetik, ez a' kitsinynek ártáſára nem lehet; annyival is inkább, hogy ez a' rövid ideig tartó fel-fedezés is nem az útſzán, hanem a' Templomban eſik-meg, a' hol koránt ſints olly hideg mint kívűl, mikor kivált ſzámoſabb a' Gyülekezet, mellynek párája által melegíttetik. — Ezenkívűl illyenkor az okos Bába a' kisdednek fejét ruhával meg-törli, mineke-előtte fő-kötőjét fejébe tenné 's bé-takarná, 's a' t.

4. Hogy valaha a' kereſztség által tsak egy tsetsemő is meg-ölettetett vólna, azt ſoha ſem hallottuk. Hogy ſok tsetsemők meg-halnak, azt tudjuk: de hány okai lehetnek az ő haláloknak? 's mi is lenne a'

Vi-

Világból, ha mind meg-élnének? — A' több okok között ſok tsetsemöket ki-végez a' Szüléknek az a' tsak nem közönſéges roſzſz ſzokások, melly ſzerint úgy vélekedvén, hogy a' kis gyermek éhen jö bé e' Világra - mihelyt látják hogy az Anyjának két három óra múlva teje nints, kilentz 's tíz hónapi ſzoptatós Aſzſzonnyal egyſzer kétſzer meg-ſzoptattatják, melly által mind az Anyjának, mind a' tsetsemönek nagy veſzedelmet 's halált is okoznak.

Az Anyjának úgy, hogy a' kis gyermek igen könnyen jutván az illyen ſzoptatós Aſzſzonynak tejéhez, úgymint a' kinek emlöjének bimbója puha, 's a' tejét könnyen adja, nehezen veſzi-el azután a' maga Anyjának emlöjét, mellyből nehezebben ſzophat. Ez által az édes Anyának emlöje meg-telik, meg-dagad, 's ha eleit nem veſzik, a' fene is belé eſik. — Ezt pedig mind az okozta, hogy a' kisdedet elöſzör más ſzoptatta-meg; mert ha a' kisded éhes lett vólna, akármelly kitsiny lett vólna is az Anyja' emlöjének bimbója vagy ſzemje, még is ki tudta vólna ö azt ſzopni. — De igen veſzedelmes, ſöt halálos lehet ez a' roſzſz ſzokás a' tsetsemöknek is. Minthogy a' kisdedek az ö Anyjok' méhekben ki nem tiſztúlhattak, mikor a' Világra ſzülettetnek tele van mind gyomrok, mind hurkájok fekete rútsággal, melly *meconiumnak* nevez-

te-

tetik. Ezt semmi jobban ki nem tisztíthatja, mint az édes Anyának savós teje, melly minden herbaténél 's *manna saft*-nál jobb. — De a' más szoptatós Aszszonynak 'síros teje ezt a' feketeséget még jobban meg-sűríti 's meg-keményíti, melly miatt sok gyermekek el-halnak, mások pedig hoszszas sínlődözésre készíttetnek, 's a' t.

A' II-dik Kérdése az érdemes Authornak ez. Vallyon nem jobb vólna é a' Papoknak a' Szülék' Házokhoz menni, mint a' Templomban kereszteltni?

Erre azt feleljük:

1. A' népesebb Városokban, mint Bétsben, Budán, Debretzenben 's egyebütt egész Komédia lenne nézni, miképpen járnának egy felől a' Catholikus, más felől a' Protestáns, harmadik felől a' Rátz Papok, ki ki egy Bábával, házról házra, 's utszáról utszára keresztelni, úgy hogy Debretzenben 's Bétsben akár soha egyebet a' Papok ne is tsinálnának. — Talán még ez egy új alkalmatosságot adna az úgy nevezett Erős Lelkeknek, Vallásunk' szent tzéremóniáinak tsúfolásokra? 's a' t. — —

2. A' Keresztelés nem tsak abban áll, hogy a' Pap a' tsetsemő' fejére töltsön egynehány tsepp vizet; hanem abban, hogy ez által a' kisded a' Jésus' Anyaszentegyházába bé-óltassék, az egész Gyülekezetnek

mint

mint e' világnak új lakoſa, 's az Ekkléſiának új tagja bé-mutattaſsék, 's Kereſzt Atyjáinak ſzájokkal a' Jéſus záſzlója alá bé-esküdjön. — E' pedig ſohol ſem mehet olly díſzeſen és illendő méltóſággal véghez, mint a' Templomban. — Mitsoda örömökre vagyon a' ſzűléknek, hogy mint a' régi Ekkléſiában, úgy ök is a' magok kisdedeket az Úrnak ekképpen mutatják-bé, 's az egéſz Gyülekezet ſoháſzkodik érttek, hogy a' mint külſő vízzel meg-moſattatnak, úgy az Isten a' maga ſzent Lelkével ſzülje újjá őket, 's a't.

3. Abból hogy az Úr Vatsoráját háznál is ki-ſzolgáltatják a' betegnek, nem lehet azt ki-hozni, hogy tehát a' Templomban való kereſztelést el lehetne hagyni. Mert az Úr Vatsorája tízſzer tizenkétſzer minden eſztendőben közönſéges helyen egéſz díſzeſséggel ki-ſzolgáltatik, és így e' Sz. Sákramentomnak méltóſága azzal, hogy néha közönſéges háznál vitetik véghez, nem kisſebbíttetik-meg. — De a' Kereſztſéggel tsak egyſzer él az ember egéſz életében, 's ez által példáztatik az Ekkléſiába való bé-vátettetéſe, 's újjá ſzülettetéſe; 's ha tehát a' Szűlék' Házokhoz járnának kereſztelni, majd tsak nem ollyan lenne ez, mintha a' Király Tiſztjei mikor a' záſzló alá akarnák esketni a' Katonáknak válaſztott ſzeméllyeket, kinek kinek házához mennének, 's ott esketnék-fel azokat.

4. A'

4. A' Vallás nem állhat-fel tzeremoniák, vagy külſő Isteni tiſztelet nélkül, mert az ember nem tsak lélekből, hanem testből is áll. Hogy pedig az illyen külſők, minémüek a' ſzent Sákramentomok, a' magok méltóſágokat a' köz nép előtt el ne veſzítsék, ſzükſég hogy illendő díſzeſſeggel vitetteſſenek véghez. — Igen könnyen meg-eshetne, hogy ha a' Kereſztség nem a' Templomban ſzolgáltatnék-ki, az egygyűgyű Közſég előtt útálatba menne. —

(A' többi következik.)

Jegyzés.

Majd minden Íróink külömböznek az egynek (*unus*) le-íráſában. Ha a' 'Sidó ſzót *achd* vagy *echd*, melly eggyet jelent, mellyből lett nyelvünkben az *egy*, ſzoroſabban követnénk, így kellene írnunk *edj*, *edjesítem* 's a' t. — De míg valaki, mint már említettük, a' *Helyes-írás'-módját* fundamentomoſan ki nem dolgozza, addig illyen változtatást magunktól nem tsinálunk; hanem addig is talán közönſégeſen bé lehetne venni azt, hogy a' kettős *gygy* így írattaſſék, *ggy eggyütt*, *eggyesítem*, mint ezt *könyü*, így írjuk *könnyebb*? —

Te Deum laudamus. —

Mindenütt nagy örömmel énekeltetett-el a' *Te Deum* a' Hertzeg *Kóburg Hohenlóé* és *Loudon* által nyertt hármas győzödelmekért —

De mivel az illyen közönséges örömöket mindenkor keserűséggel elegyítheti az a' gondolat, hogy ezt a' győzödelmet sok embereknek halálokkal nyertük: nem enyhithetnénk é meg ezt a' keserűséget is néminémüképpen azzal, ha a' meg hóltakról különösen meg-emlékeznénk. — Mivel mi az ő testeknek nem adhatjuk-meg azt a' ditsőséges pompát, mellyet adtak az Athénásbéliek hajdan a' Hazáért meg hóltt vitézeiknek: nem lehetne é leg-alább az ő Özvegyeiknek 's árváiknak egy tized-részét adni annak, a' mit illyenkor vendégségekre 's múzsikákra költünk? Nem lehetne é törvényül tenni, azt hogy a' kik így a' magok hólt testek által készítettek győzödelmet a' többeknek, azoknak özvegyeik a' prédában két részt vegyenek? Igen nagy serkentésekre szolgálna a' vitézeknek az is, ha a' hartz után az el-esetteknek neveik a' tábor' hallására el-olvastatnának, 's valamelly Generalis azoknak vérengező testeik felett egy rövid de hathatós *elogiumot* vagy ditsérő Orátziót mondana? — —

XII. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. András Havának 11. Napján.

A' Kereſztſégnek Orvoſi ſzemekkel való meg-vizsgáláſának folytatáſa.

A' III-dik Kérdés ez: Vallyon az Anyaſzentegyháznak minden végezéſe nélkül, nem vehetnék é bé télen a' Papok a' lágy meleg vízzel való kereſztelést, a' hideg vízzel való kereſztelés helyett? —

F. E' tsak az, a' mi az elſő Kérdésben is meg-van, és így nem ſzükſég reá felelnünk, tsak azt ſajnálljuk, hogy ollyan tudatlanoknak vagy ostobáknak gondolja az Orvos Úr a' Papokat, mind Plébánuſokat, mind Protestáns Prédikátorokat, hogy még ezt éſzſzel eddig fel nem érték vólna, hogy télen lágy meleg vízzel kereſzteljenek, és azt is, hogy az Anyaſzentegyház' végezéſével tellyeſséggel nem ellenkezik az, ha lágy meleg is a' víz, tsak hogy víz legyen. — —

Hogy eddig még más Doktorok illyen Orvoſi ſzemekkel a' Kereſztséget meg nem vizsgálták, e' tsak onnan eſett, hogy meg-

elégedtek azzal, hogy jó tanátsokat adjanak azoknak, a' kik azok nélkül ſzűkölködtek; — vagy pedig inkább onnan, hogy fel-tették azt mind a' Catholicus, mind a' Protestáns Papokról, hogy van annyi eſzek, hogy télen lágy meleg vízzel kereſztelnek, 's arra is vígyáznák, hogy az a' tsetsemőnek kárára ne légyen. —

A' munkát ezen ſzókkal rekeſzti-bé az érdemes Iró: „ Illő is vólna már valaha, „ hogy a' Vallásba bé-tsúſzott helytelen ſzo„ káſokat el-hagyván, hinnénk azt a' mi „ igáz, és tselekednénk azt a' mi jó. „ — De meg-engedjen Doktor T. M. Úr, ha azt mondjuk, hogy a' Templomban való kereſztelés nem azok közzül a' helytelen ſzokaſok közzül való, mellyeket el kellene hagynunk, 's a' t. —

Mi noha Doktorok nem vagyunk: de némelly híres Orvoſoknak, réſz ſzerint hallgatáſok, réſz ſzerint olvaſáſok után ezeket javaſoljuk érdemes Olvaſóinknak.

1. Minthogy a' kis gyermekeknek, bár akármelly meleg világból jö tek is, tsak ugyan mint más állatoknak, úgy e' mi világunkhoz kell itt ſzokni: azért is bőltsen tselekeſzik a' Szülék, a' kik laſsanként, 's mint egy éſzre vehetetlen módon ſzoktatják e' mi leve ő-egünkhöz kisdedeiket; mert mennel kéſőbben kezdik ezt velek, annál veſzedelmeſebb lehet. — Azért is

2. Mi-

2. Mikor a' kisded ſzületik, az nap és máſod napon fóröſzſzék lágy meleg vízben, azután langyosban, 's laſsanként hidegebben, 's végre tiſzta hidegben. — Moſsák-meg ſpongyiával előſzör ortzájokat, azután fejek tetejét, (a' fejek lágyát ne bántsák) nyakokat, 's egéſz testeket. Kétſzer háromſzor fognak a' kitsinyek benne ſírni, de azután úgy néki ſzoknak, mint a' kis kátsák. — Ez a' hideg vízzel való moſás ſzemlátomást fogja erősítni őket, 's állandó egéſzſéget kéſzít nékik nagy korokra. —

3. Ha jó meleg a' ſzoba, nappal ſemmivel ſe takarják-bé a' kisdednek fejét, 's ejtſzaka is igen vékony fő-kötővel.

4. Mikor erősödni kezd, a' meleg ſzobából előſzör hidegebb ſzobába, onnan pedig há tiſzta idő van, és a' nap ſüt, bár hideg légyen is, jól fel-öltöztetve gyakran ki kell vinni a' külſő levegőre. —

Ezekhez többeket tóldhat az, a' ki a' Mátyús, Tiſsót, Veſzprémi, 's más híres Doktorok' munkáikat ſzorgalmatoſan olvasgatja. —

Leány-nevelő-Ház Póſonyban.

Nem régiben, a' mint egy barátunk jelenti, egy Auſtriai Német Grófné, e' Házba adván két Gróf Kis-Aſzſzonyait, mikor

a'Nevelő-Dámák kérdezték tőle, mitsoda nyelvekre kívánja azokat tanítatni, azt felelte: „ Az én Leányim már jól tudnak Németül „ és Frantziául, az Ánglus és Olasz nyelv „ nélkül el-lehetnek; hanem azt akarom „ hogy Magyarúl tökélletesen tanúljanak- „ meg. „ Miért kívánja Nagyságod, hogy Magyarúl tanuljanak, így szólltak a' Dámák, holott már ma a' Magyar Grófok is azzal keveset gondolnak? Azért kívánom, felele a' Grófne, mert ha Isten éltet, útázni fogok velek Magyar és Erdély Országban, 's azt akarom, hogy akkor minden rendű emberekkel tudjanak beszéllni. — Ezen kívül inkább reménylhetem, hogy az én leányomat valamelly Magyar Gróf veszi-el, mint Ánglus és Olasz: akkor pedig sokkal kedvesebbek lesznek, mind Jobbágyaik, mind az egész Nemzet előtt, ha a' nyelvét tudják. — És valósággal az-ólta Magyar Ifjak által a' Magyar nyelvre tanítatnak. —

Méltán meg-szégyenítheti ez a' példa az ollyan Magyar Mágnásokat, a' kik nyelveket 's Hazájokat annyira meg-útálták, hogy már erre a' nyelvre nem is kívánják gyermekeiket meg-tanítatni; holott ha idegen Nemzetből valók vólnának is, de ha Magyar Országon bírnak, tsak azért is megkellene Magyarúl tanúlniok, hogy az által Jobbágyaiktól magokat annál jobban szeret-

tet-

tetnék, és nékik az ő panaſzokra igazſágot tudnának ſzolgáltatni. —

LANTOS VERSEK,
mellyekel
A' Hadi-Történetek által a' Hazáról nagy Érdemet nyert Görög Demeter Úrnak Neve Napjára áldoz a' Pozsoni Nevendékſég.
Saffó' rende ſzerint.

Óh Hazánk örvendj! — El-oſzolnak immár
Fellegid; búſúlt Egeid derülnek;
Hajnalid, látod, közelítnek; enyhül
Mostoha ſorſod!
Fénylenek ſzéllyel ragyogó tünéſsel
Tsillagid, mellyek jelek a' jövendő
Régen óhajtott aranyos Napodnak —
Óh Haza örvendj!
Ám tekintsél bár kebeledbe ſzélte,
Már nem olly téged tapodó Szülöttid',
Sem pedig fáſúlt henye magzatidra
Fogſz ma találni,
Kik Vitézſéggel kereſett feles, ſok
Szép ditsőſéged', 's anya nyelved' ékét
Hervadásnak, ſőt ſanyarú teleknek
Dűlni ereſzſzék!
Általok ſőt még lehetel reményben,
Hogy Magyar nyelvünk valahára ſzépül;
'S a' borostyán-ág' arató Vitézink
Élnek örökre!

Nézd tsak el melly szent' igyekezve fogják
Pártodat! Nézd melly törekedve nyújtnak
Fel-legítő kesz karokat, tsak éledj
Őket ölelni!
Nintsenek bár olly akadály' 's tövísek,
Sem köves szirtok, nagy erős rakások,
Mellyeket példás Haza' hív szerelmek
El ne vetszesen.
Meg nem írtózván valamelly Victorias
Gálya-ként, a' melly sok ezer Habok köztt
Egy sebes vágást közelít azon várt
Partja ölébe.
Im fel-áldozzák Fijaid Teneked
Életek', Holtok', 's az egesz Segédjek';
Mint azon hajdan ragyogó, hatalmas
Sparta' Vitézi,
Kik ditső szívvel vetszedelmek' értvén,
Néked áldozták özönözve Vérek',
'S hamvokon már reg' az örök ditsőség'
Temploma épült.
A' nehézségek sokaságát
Venni nem szoktak, tsak az egy erőtlen
'S gyenge szíven; mert az erős előtt szint'
Futva ozolnak.
Illyen egy példás deli hív fijadnak
Zöld borostyánból koszorút kötöz ma
A' ditsőség, és Helikon' Lakóji
Füstöt eresztnek! —
Illy Hazájokról nemesült Fijaknak
Bóldog eltet, hogy sok ezer nyarakra,
'S

'S viſzſza-költ fénikſz idejére nyújtsák;
Isteni Gond az!
A' ki éltében, valamint azon Nap
Mindenütt ſzéllyel ragyog és világit,
Bóldogít mindent; az egéſz hazáját
Fényre vezérli:
Annak a' bük-fák' fiatal karéjján
Szép nevét, 's hírét magok ök ki-metſzik
A' ſzelíd múzsák, 's velek azt az égig
Nöni ſegítik!
'S végre a' kívánt gyönyörü mezökön,
A' hol a' vígſág, az örök Tavaſzſzal,
És azon példás ſzeretet virágzik,
Véſzi lakáſát;
A' kegyes ſzellök temető követ is
Egyre tsókolják; 's ditsöíti hamvát
A' keſergő Hóld' ſzomorú világa
Hólta utan is — —
A' Hazáról nyert jeles Érdemekkel
Díſzes embernek, helye tsillagok köztt
Vólna bár úgy, hogy ſoha el ne veſzne
Fénye Szemünkből!!

Pozsoni Szeminariumból.

Atyai Hivatal.

Ama' minden ki-vétel nélkül Nagy, és halhatatlan emlékezetü IV-dik Henrik, nem tsak gyermekeinek neveléſekben maga foglalatoskodott, ſőt nem ſzégyenlett gyermeke-

inek mulatságos játékjokban is réſzeſűlni. Egyſzer éppen mikor lovagolt vólna gyermekeivel, rajta érte a' Spanyol Követ. A' Király egy kevéſsé el-fordúlván gyermekeitől, tsak azt kérdette a' Követtől: Uram! talán Kegyelmed is Atya? Úgy vagyon Felléged! felel a' Követ, vagyon ſzerentsém. És ezzel ismét el-kezdette gyermekeivel a' Lovaglást folytatni.

Mely érzékeny ſzemlélés nem vólt ez, egy értelmes Embernek, és terméſzet' ſzerető Férjfiúnak, ezen rettenetes Bajnokot, és valóſágos nagy Királyt ezen ſzempillantásban ſzemlélni! ki nem látſzatot magának azzal Méltóſágát meg-alázni, midőn a' Királyi Méltóſágnak büſzkeſégét a' terméſzeti atyai ſzeretettel öſzve férkeztette! — — — Ezen példa elégſéges lenne azon ſzűléknek meg-ſzégyenítéſekre, kik nem hogy magok nevelnék-fel gyermekeiket, hanem vagy némelly bizonytalan erköltsű nevelőkre bízzák magzatjok' neveléſét, az az, azoknak az egéſz jövendőbéli ſzerentséjeket, vagy leg-kisſebb alkalmatlanſágot tőlök el nem ſzenvedvén, a' durva tselédek közzé ki-rekeſztik, kiktől minden feslett erköltsöt magokhoz ſzívnak, külömbféle rettegetéſekkel, a' lelkek, boſzorkányok, 's a' t. által, még gyengeſégekben el-ſzédíttetnek, mellyektől okoſúlván is nagy erővel ſzabadúlnak-meg.

Ugyan

Ugyan az.

Azon nagy *Alfrédus* alattaihoz, valamint ama' IV-dik Henrik, és a' Lotharingiai Leopold Hertzeg le-botsátkozván, midőn Országában (Britanniában) útazna, némelly *Albanak* Nemeshez tért, ki az előtt a' Dánusok' ki-verettetésekben igen különös ditsőséget nyert. Vatsorán lévén a' Király, midőn *Albanak* három Leányival szolgáltatna, az eggyik, *Ethelvitha*, tündér szépségével annyira meg-hatotta a' Királyt, hogy azután szemei elől se beszédjéből el nem veszthetné, noha *Albanak* a' Dánusi hadra akarná a' Királyt léptetni. Minekutánna nyilvánságos hajlandóságát tapasztalná Leányához, ezen nagy lelkü tselekedetre vetemedett: reggel korán azon szobába, mellyben a' Király nyúgodott, kér bébotsáttatni: ezt meg-nyervén, eggyik kezében a' mezítelen kardot tartván, másal ismét három leányit gyászba öltöztetve vezeté; midőn a' Király erre el-jajdúlna: mit látok? Egy férjfiút, felele *Albanak*, a' kinél a' betsület drágább mindennél. Felséged Király, én alatta való vagyok, de nem rabja. Nemességem' esméri, esmérje szívemet is. — Nem tudom, ha meg-tsalattam é, tapasztaltam Felséged' hajlandóságát, ha a' Leá-

nyom' meg-szégyenítésére szolgál, im ez a' kard gyalázatomat meg fogja elözni, mellyet azontúl ezen szerentsetlenek' szíveken által nyerek, 's magamon. Ha pedig tiszta szerelemmel gyuladoz, és érdemesnek tart, hogy Házasságával engem' fel-magasztaljon, válaszszon magának. — — *Alfrédus* egy ideig meg-némúlván: *Albanak*, végre így mond, rá-emlekeztetted *Alfrédust* kötelességére. — — Jól nevelt Leányidból választok magamnak Jegyest. — *Albanak* fedhetetlen erköltse meg-érdemli ezt a' jutalmat, és betsületemnek tartom, hogy illy érdemes férjfiat nyerek Ipamnak.

Arnaud.

Pozsoni Szemináriumból.

A' Találós Mese volt *Üstökös tsillag*; a' Rejtett Szó *Üveg*, mellyből ki-telik egy nyújtással, *ég*, *vég*, *füveg*.

Találós Mese.

Két Atya, két Fiú, mentenek nyúlászni,
De többet háromnál nem tudtak vadászni;
Még is mindeniknek ebből egy egy jutott.
Ha tudsz a' fejtéshez, mond-meg ez miképp' volt.

H. F. A. P. P.

Rej-

Rejtett Szó.

A' *tor*, *bár*, meg az *ág* el vagynak rejtve nevemben,
A' katonák bennem *sátor*, *sor*, *borra* találnak;
'S a' ki szerénységgel nem sor'g, 's nem hartzol okosan,
Én bennem könnyen *bot'* vagy *rabságra* akadhat.
Hány szavat említék, nevem áll szint annyi betűkből;
Én vagyok a' fegyver viselőknek díszе; találj-ki.

Pozsoni Szeminárium'ból.

Román, 's mi jobb a' Románnál.

Mikor a' híres *Richardson*, *Paméla* és *Grandisson* ki nyomtattatta, még a' Papi-székből is javasolták az Ánglus Papok azoknak olvasásokat, kivált az Aszszonyinemnek. — Nem fog tehát minket is megítélni senki, ha ezeknek le-fordításokat 's mennél hamarább lehető ki-botsátatásokat kívánjuk. — Ha valaki az Ánglus nyelvet nem érti, bátran által teheti a' Frantzia fordítás után, mert a' Frantzia Fordítás többnyire olly szűrű szita, melly a' korpát, ha

mi

mi vólna is az eredeti munkában, által nem ereſzti. —

Meg-érdemlené, hogy nyelvünkre által tétetnék a' *Count Fathom* is, két kis kötetben, 's máſok illyenek, mellyek a' jó erkölcsökkel nem ellenkeznek. — — — Mivel pedig ſokan a' mi Magyar Dámáink közzül inkább ſzeretik a' valóſágot, mint a' Romanokat, bár akármelly ſzépek légyenek is azok; az illyenek, ſőt mindnyájunk előtt kedveſséget nyerne az az érdemes Hazafi, a' ki Abbás *Millót*' régi és új Históriáját nyelvünkre által tenné azzal a' ſzépen folyó Magyarſággal, mellyel fordíttatott *Caſsándra*, 's a' *ſzív' ſebhető Románok* a' többek között. —

A' ki valamellyiket el-kezdi, ne ſajnállja tudtunkra adni, hogy többen azon egy munkán ne fáradjanak.

A' búza válhatik é rozssá?

A' Szánto-vetők azt mondják, hogy a' roſzſz földben a' tiſzta búza el-változik: de azt nehéz el-hinni. — Hogy eshetik tehát az, hogy tiſzta búzát vetnek, 's még is rozſost aratnak? Vagy úgy:

1. Hogy jóllehet éſzre nem vették, de akkor is vólt a' búza köztt rozs, mikor elvetették. Vagy

2. Ha

2. Ha ſzemen ſzedett vólt a' tiſzta búza, és egy ſzem rozs ſem vólt benne: úgy de már az előtt való eſztendőkben rozſos búza teremvén abban a' földben, míg a' tiſzta búza meg-értt, addig a' rozs el-pergett, 's a' tiſzta búzával eggyütt ki-kél.

3. A' homokos földet igen ſzereti a' rozs, a' tiſzta búza pedig nem, 's ott kevés rozs is könnyen el-nyomhatja.

4. A' tömött fekete földet nem ſzereti a' rozs, 's ha ott aratás előtt, vagy aratáskor ki-pereg is, de a' tiſzta búzától könnyen el-nyomatik. Ez az a' mit a' ſzántóvetők így adnak-elő, hogy a' jó földben a' búza el nem változik, de a' homokos földben ſokára rozssá válik. Nem a' búza válik-el, hanem a' minden eſztendőben ſzaporodó rozs, úgy erőt vészen, hogy a' búzát egéſzen el-nyomja.

Belgrád meg-vételére ſzármazott örvendetes képzelődéſe Boër Sándornak, Kolosvártt.

Reményſég' oſzlopin épült váram táján,
Vándorolván gondok' kietlen puſztáján,
'S a' bizonytalanſág' ſzéles Tengerében,
A' midőn úſzkálna ſzívem félelmében;
Két Genius leve Tárgyja ſzemélyemnek,
Mind változtatóji képzelődéſemnek:

Eggyik

Eggyik látom jajgat, könyv mosa ortzáját,
A' leg-mellyebb gyászszal fedezi ruháját;
Szerentse! Szerentse! így kiált, már látom
Bal rendelés lészen örökös Barátom.
Szerentsétlen fél Hold! el-veszett szépséged,
Bús homály borítja vídám ékeséged'
Szép tellyes szarvaid, mellyeknek örültek
Szemeink, már szinte fogytig ki-ürültek,
Úgy el-gyengült, hajdan nagy hatalmaságod,
Hogy egy Sas semmivé tészi méltóságod.
Olly kemény e' kettős Sas körme' ereje,
Hogy hajlik előtte a' fél Hóldnak feje.
Ah! hajdan a' kiknek rettegték hatalmát
Mindenek, már egy Sas rontja Birodalmát.
Kik régen Várnánál mindent a' ként ráztunk,
Hogy örökös pártos romlást magyaráztunk:
Már most vagy alatson rabokká kell lennünk,
Vagy vitézi módon a' Halálra mennünk.
Jaj nekünk! Jaj nékünk! jelen van romlásunk,
Bizonyos lehet már végső pusztulásunk;
El-megyek keresni magamnak egy ollyan
Helyt, hol tsendességben szemem árja folyan,
Sírassam romlását fél Hóldunk szarvának,
'S nagyságát a' kettős Sas bóldogságának!
Ezt mondván a' gyászos Genius, meg-szűnék
Panasza, 's tsak hamar látám hogy eltünék:
Midőn a' másik is, ki addig hallgatott
Meg-nyita egy illyen óhajtott szózatot:

O

Oh Belgrád! már egyſzer Te is meg-hódoltál,
Bár melly bújálkodó nagy göggel is vóltál;
Ideje vólt immár olly ſzerentsét lelni;
Hogy mi is tudhaſsunk borostyánt viſelni:
Eddig ditsőſéges Hantjan Bellónának,
Egy pogány pompázott fényjével Hóld-
jának:
Nagy réſze a' földnek imádva tiſztelte
Páltzáját, 's akármelly tetſzéſit ölelte:
De már ah ſzerentse! le-romlott ſzarvának
Halmán, fénylik díſze József Trónuſának.
Nem elég Otzakov, Kottzim, Jaſsy, 's máſok
Szerentséſen meg-nyert kereſztyén víváſok,
Hánem ímé a' nagy Belgrádot is nékünk
Engedvén, nagyzolja így Királyi ſzékünk,
Emeli hatalmát József páltzájának
Póltzozza remekjit vitéz taborának.
Tsendeſséget ſzerez nyomorúlt népének,
Melly ſzerentséjéből nyilván foly fejének.
Ah ſzerentse! nints mód ſzóllni örömömbe,
Mellyet költöztettél el-lankadt ſzívembe;
Külön helyre mégyek áldani jóſágod',
Méltán meg-hálálni nagy irgalmaſságod'.
Ezt mondván, hírtelen el-fordúla tőlem,
'S azonnal el-méne ſebeſsen előlem:
Ezt hallván el-hagyám bús ſétáláſomat,
'S örömnek formálám gondolkodáſomat;
Meg-állottam azon, hogy nints állandóſág,
Minden a' világon tsak változandóſág.

Sze-

Szerentsénk akármelly ſebeſséggel forog,
Végre meg-tsendeſül, tsak alig tántorog.
'S nints olly öröm, mellyet bánat is ne érne,
Sem méltóſág, mellyhez kínzó bú ne férne.

Különös erőſség, és azzal érdemlett nyereſég.

Andorás, a' most is virágzó Andráſi Gróf Fámiliájának törſökje, olly igen különös erőſségű ember vólt, hogy midőn Sz. István Király meg-koronáztatott, egy vas-pántzélba öltöztetett vitéznek a' fejét eggyik karjával eggyütt, egy vágáſsal úgy le-vágta, hogy az ő testének egy réſze egy felé, máſika más felé hullott. — Andorás' ezen tselekedetének emlékezetére, az Andráſi Familia most is egy vas-pántzélba fel fegyverkezett vitézt hordoz Familiája' Tzímjén, a' ki körűl két oroſzlán elſő lábaival egy koronát tart.

XIII. LEVÉL.

Kôlt Komáromban Sz. András Havának 14. Napjdn.

Egy külsô Orſzági Lakos Magyarhoz.
Horvath.

Jer haza kedves Barátom! jer hát óhajtva várunk,
Nem ſzük a'jóHazafinak ſoha keskeny Határunk.
Szóllhat égyPanoniMúzſa édesAnyád'képébe'
'S meg-jelentheti: hogy Téged' várva vár kebelébe.
Kéſzek meg-elégíteni ſzakadatlan és régi
Vágyáſidat, Anglus kerttel vetekedô térſégi.
Kéſzek ama'Parnaſzuſi, ló-rugta fakadáſok-
Módjára, meg-édesítni nyelvedet a'forráſok.
Hogy egy hangon beſzéllj ſzíved' meg-elégedéſével,
Ez nem rég néma, de nyelvre kapott *Fülemülével.*
Kéſz minden, a' mi Hazánkban van kedvedet tölteni;
Kéſz minden igaz Hazafi Örömét jelenteni. —

N 'S hogy

'S hogy is ne? Kedves *Szelleczkim!* ha magyar vérűséged
Leg-jobb állapotodban is haza kénszerít Téged'!
Ha az a' *vezető-Lélek* (a) melly régen kieresztett;
Hazádba viszsza vágyódni tüzesen felgerjesztett.

Ha

Jegyzés.

(*a*) Tzélozás vagyon *ad Spiritum rectorem* (de nem-ollyan Angyalra, a' millyeneket a' 'Sidók — —) hanem, hogy valaki' szeme a' Poëta' szavaiban, mikor *emphatice* akar szóllani, meg ne botoljon; hogy ezt a' *Spiritust* Léleknek nevezem; meg ne nehezteljen; eszébe forgathatja azokat az angyalokat is, a' kik reánk vígyáznak, bennünket őriznek, 's vezérelnek. — Egyébaránt ez a' Spiritus Rector, ollyan valamelly különös folyadék, mellyet edénybe szorítani nem lehet, azonban a' hol természettel öszve gyűl; akármelly kitsiny gombolyagban, igen nagy ereje vagyon: — meg-vagyon ez minden élő állatban, emberben, baromban, és a' Plántákban is. Ha nem meszsze marad-el gazdájától a' kutya; reá talál a' nyomán ezer ember között is, 's vallyon ez a' kutyától vagyon é? — éppen nem — hanem a' *Spiritus Rector*, melly az ember' testében fátoroz, ollyan ki-magyarázhatatlanúl különbözteti eggyik ember' nyomát a' máfikétól, hogy azt a' kutya meg-esméri, 's fel-találja. — Ha nem valóságos; leg-alább hasonlatosság szerint való illyen *Spiritus Rector* vagyon a' Hazában is, mellytől a' Hazafi, haza felé vonattatik.

Ha németesült nyelveden semminek édessége
Nem foly olly tiszta szín mézzel, mint Hazád' ditsősége.
Nem foly, sőt a' Magyar szívek el-olvadni láttatnak
Hallván idegen talmátsát a' Magyar gondolatnak. (b)
Múzsám a' magas egekig fel-emelte szárnyait,
Mikor olvasták előtte Levelednek sorait.
El-hal, 's szíve a' hangoktól repedezvén ízekre,
Le-száll *Junó Leányja*ként a' kőszíklás bértzekre (c)

Jegyzés.

(b) *Szelleczki*, Magyar Születés, T. N. Honth Vármegyéből; már 28. esztendeje, miolta idegen Országban, Brunsviga Városában lakik, és ott tiszteséges Tanítói hivatalban vagyon 800. forint esztendőnként való fizetéssel, még is kész selényi, vagy tsekélyebb fizetésre is édes Hazájába jönni, és ugyan ezt egyenlő akarattal óhajtják ott kinn született gyermekei, és kül-földi Felesége is. Ide Magyar Országra egy jó Barátjának ollyan szép Levelet írt, hogy még a' Német nyelv is láttatott meg-eröltettetni, mikor a' haza-vágyodást ki-fejezte, és Magyar Országot dítsérte.

(c) *Ovid. Metam. L. III. Fab. V.*
Adducitque cutem macies, & in aëra succus
Corporis omnis abit, vox tantum atque ossa supersunt;
Vox

Kiknek üres óldalából a' kül-földi térſégre
Tekintgetvén, eregeti hangozatit az égre.
'S a' mit Te idegen nyelven írál, *Ekho*
modjára
Viſzſza veri, és így adja a' Hazának tud-
tára: —
Kedves Hazám! édes Anyám! a' kinek ke-
belében
Születettem ez Europa Paraditsom kert-
jében,
A' kinek ſzájából ſzívtam elſő lehelletimet,
'S karjain rengve töltöttem gyermek eſz-
tendeimet,
'S vallyon gyenge ſzárnyaimnak bíztos ki-re-
püléſe,
Leſzen e' hív gyermekednek örök ſzám-
kivetéſe?
Nem vethetem e' ſzememet ez ſzemek' tsu-
dájára,
'S ſzomſzédok' írígyſégekre teremtetett Ha-
zára?
Szememet — ſőt benne lakva ez remek
terméſzeti
Szépſégeket, ſzámkivetett ſzívem, nem
érezheti.

Kép-

Vox manet, oſſa ferunt lapidis traxiſſe figuram.
Inde latet ſilvis, nulloque in monte videtur,
Omnibus auditur, ſonus eſt, qui vivit in illa.

Képzem a'gazdag terméſsel kieſített bértzeket,
'S tán a' Kanahániaknál ſzebb ſzőlő-gerézdeket.
Képzem: mintha ez hegyeknek fel-menvén tetejekre,
Le-tekíntenék a' meſzſze ki-terjedt ſik térekre.
Mellyeket, vagy ſűrűn rakott tsomó kévék tarkítnak
Vagy tsoportoſan legelő ſeregek vídámítnak.
A' Páſztor, nagy fa-tövében fejét árnyékoztatja,
'S ama bóldog arany időt édeſen ſípolgatja.
Azután bellyebb vonúlván árnyékoſabb berekre,
Gyönyörű hangal felelget a' Nimfák' énekjekre.
É deſedik minden gondtól üres andalodáſa,
Mert meg nem tsalta reményjét a' Terméſzet' áldáſa.
A' gazdag főld terhesíti Barmainak tőlgyjeit,
Téjjel vajjal zsírosítja othoni ſzekrényeit.
Képzem, mintha kis madárként repűlnék a' hegyeken;
Fellyűl; 's ſzemem' tzirkalmait ki-botsátván kereken,
Tsak erőtelen látáſom' rövid határozatja,
A' terméſzet' ajándékit egy tsomóban mutatja,

Mellyben a' bóldog időknek arany eſztendejében
Valami meg-vólt, mind meg-van — tsak hogy kunyhók helyében,
Már egynehány pompás várost épültnek lenni látok,
De ezzel is ditsőſéges, hív Testvérim! Hazátok,
Képzem — de oh nem láthatom! — ſzívem el-fogyatkozik,
Piheg lelkem, 's tsak a' Haza nevéről gondolkozik.
Ha talán a' vad Tigriſek között ſzülettem vólna;
Ha a' nap édes Hazámban ſoha nem világolna:
Ha egy félől az Éjſzaki-ſarki hideg ſzorítná,
Más felől a' füstös *Etna* Hazámat iſzonyítná;
Még is ez a' Haza' neve olly ditsőſéges lenne;
Hogy ſzívem, ha ſzárnyat kapna, haza repűlve menne.
Hát az illyen arany, illyen est-hajnal kertje' máſsa
Gazdag kertbe, hogy ne vólna hív ſzívemnek vágyáſsa?
Hány ezerſzer el-indítom elmém' gondolatjait?
Meg-tsinálom képzéſemnek jó előre útjait:
Hogy Hazám' gyönyörű vóltát egéſzen kimerítse,
'S azzal

'S azzal ſzámkivetett létem' unalmát édeſítse;
De fenn akadnak érzékeny Lelkemnek gondolati,
Sokkal kiſsebbek eleven képzéſem'foglalati,
Mintſem hogy Hazám' ſzépſégi azokban megférnének,
'S engem' tsak emlékezettel meg-elégíthetnének.
Félbe ſzakaſztja az *egéſz*, a' *réſz*eknek rendjeit;
'S Hazám, mind egybe-foglalván Hazám minden réſzeit;
El-ragadja érzéſimet a' *Haza*' ſzép nevére,
Melly név, egy ollyan terhet nyom ſzívemnek tetejére:
Mellyet, mind addig helyjéből ki ſem is gördíthetek,
Míg Hazám' küſzöbén által honnyomba nem léphetek.
Untatják haza-vágyáſom' gerjeſztik hevesſégem;
Kinn ſzületett gyermekeim, 's idegen Feleſégem.
Ezek, kik gyönyörűſégét ferje' 's Atyjok' honnyjának
Tsak tsupán vágyódáſiból képzelik egy Atyának,
Kéſzek fel-hagyni, a' már kéſz, 's kedvező ſzerentsével,

Fel-tserélni Hazájokat kedves Hazám' nevével.
Vegyetek-fel könnyű ſzelek! vegyetek ſzárnyatokra,
Sebes repülő madarak! ezen ſohajtáſokra
Jertek-elő,'s vigyétek-el a' kedves vidékekre,
Vagy repüljetek ſietve ama' kies hegyekre,
Vigyétek ſohajtáſomat a' Nimfáknak fülébe,
Kik gyönyörködve nyúgoſznak Hazámnak kebelébe'.
Hadd érezzem véreimnek kedves társaſágokat,
Hadd töltsek a' kedves főldön tsak egynehány napokat.
Hadd legyen töltte kedvemnek, mind annak érzéſében,
Valamit egy jó Hazafi kívánhat életében. —
Teſsék másnak fent héjjazni, 's vágyni magas póltzokra, (d)
Teſsék hírrel emelkedni a'magas tsillagokra,
Nem irígylem, hogy a' pompás ſzerentse' ſzekerein
Nyargalnak ſok dölyfős ſzívek a' Világ' négy réſzein,
Engem' ha ſzülettem' főldje bár ſzalma gunyhójába

Be-

(d) Alium multis gloria terris tradat, et omnes fama per urbes garrula laudet — — — *Me mea tellus* Lare ſecreto tutoque tegat, venit ad pigros cana ſenectus, humilique loco ſed certa ſedet.

Senec. Tragœd.

Be-botsát, és hogy fejemet e' ſzerelmes
*Hazá*ba'
Le-hajthaſsam meg-engedi, élek bóldog ö-
römben
Tsendeſen, ez hanyatlásra vált utólſó
időmben.
Melly nagy meg-elégedéſsel fogom mind azt
érezni,
Es millyen képzelhetetlen örömmel be-fe-
jezni,
Mennyi ſohajtáſok mentek ſzívemből Ha-
zám felé?
Melly édes hogy a' Bújdoſó a' Rév-par-
tot meg-lelé?
Így van é édes *Szelleczkim!* ez é a' Te éneked?
Jól felelget é a' Magyar térről az Ekhó
neked?
Így kell lenni; mert jól látom hív Hazafi
ſzívedet,
De oh! bizony bóldoggá tett távol léted
tégedet.
Kül-földön tölt-meg Hazádnak ſzerelmével
kebeled;
Az idegen földHazádat meg-óhajtatta veled,
A' Haza, ez édes Anya méltó illy ſzüleményre,
'S ki ne nézne jó ſzemmel ez Hazafi jö-
vevényre? —
Jer hát! adhatunk helyetted mást az idege-
neknek,
Vagynak mostoha Fijai e' gyönyörű Re-
meknek.

Vagynak ſzerelmes Hazánknak méltatlan Lakoſai,
Tserébe adjuk érttetek, édes Hazánkfijai!
Vagynak a' kik természeti ſzabad-lelkűſégünket
Útálják, és gorombáknak tartnak lenni bennünket;
Azt mondják: hogy lak-földünkből inkább ki-ſzaladnának,
Mint ſzépſégét meg-esmérnék ezen áldott Hazának.
Többnyire pedig ollyanok, a' kik ſzeretnek élni;
Élni — de a' kiknél élni annyit teſz' mint henyélni,
Úgy, hogy tán el ſem élnének idegen vidékeken,
A' hol a' gazdag természet kevély fösvényſégeken
Nem tudna, mint e' termékeny hazában ſegíteni,
'S őket ez élhetetlenſeg'gyanújától menteni.
Önnön magokra ruházzák mind azt a' boldogſágot,
A' mellyel ſzerentsés Hazánk haladja e' Világot:
Magok a' termékenyſégnek ártatlan árnyékában,
Tsömörlve nyalják az édest a' restſég' unalmában.

Gyü-

Gyűlölik a' jelen valót, mellyet akkor ſíratnak (e)
Az írígyek! érzékenyűl, ha tőle megfoſztatnak. —
Síratnád, édes Szelletzkim! ſőt óh! meg is ſíratod,
Ha ſzerelmes Hazád' földjét lak-helyűl is bírhatod,
Mikor látnád Magyaridnak gyomor-émelygéſeket,
Mi'lyen alá valóſágnak tartják e' ſzép Remeket?
A' mi Orſzágunkban leg-ſzebb, otsmányűl le-ſzennyezik,
Ha mi különösre lelnek, kül-földinek nevezik,
Szégyenlik a' Magyar nevet, útálják beſzédünket,
Bárdolatlan embereknek tartnak lenni bennünket,
Aſzſzonyaink rá ſzoktattak tsúſzkálva hátra hágni,
'S Fejünket a' fő-hajtáskor úgy a' ſzügyünkbe vágni,
Mint-

Jegyzés.

(e) Itt is jó formánn igaz az, a' mit a' Virtusról mond a' Póéta: Virtutem incolumem odimus, ſublatam ex oculis quærimus invidi.

Mintha a' földnek köſzönnénk, testünk ingadozáſit
Úgy kell intéznünk, 's nyelvünknek erőltetett forgáſit,
Úgy pengetnünk, hogy akármelly fa háznál találtatik,
A' kitől mozdúláſunk is Frantz Rámára vonatik.
Egy köz rend is *méltóztatik* már ma betegnek lenni,
De, *kegyelmed* nevezést fel nem méltoztatik venni.
Holott a' *kegyelmes* névvel tudod kiket neveznek,
Vagy tán a' *Meltóſágoſok* ezután *kegyelmeznek.*
Alázatoſan valamit meg-*köſzönni* illetlen,
Tsókolni kell a' *kezeit* ha Aſzſzony, bár nemetlen.
Ha oſztán a' ſzegény Magyar, akármi emberſéges,
El-felejti, a' mi ez új módiban tiſzteſséges;
Azt mondják: Jártalan ember — nem látott Orſzágokat;
Pedig, lám meg-tanúlhatjuk Hazánkban is azokat.
Sem ſenki, ha mit akarmelly'k ſzomſzéd ki tud gondolni,
Nem tudná olly ſzerentséſen mint a' Magyar majmolni.

Tsak

Tsak hogy a' Magyar, mint ember, és min-
dég emberedni
Született teremtés, ſzégyenl ekkép' gyer-
mekeskedni. —
De jaj! Hazánk' nagyobb réſze úgy meg van
veſztegetve,
'S hajdani jó terméſzetünk úgy a' porba
temetve;
Hogy á'leg alább valókról ítéljük Magyarinkat,
A' Pallérozottabbakról ellenben ſzomſzé-
dinkat.
'S akárki; ha ſzínlés nélkül ſzóll, bár em-
berſégeſsen,
Ha tsak a' ſzó nem tsapodár, lehetetlen
hogy teſsen.
Hová levél? terméſzeti ártatlan eggyűgyűſég!
Hová? ſemmi ſzínt nem tudó Barátſág, 's
költsön-hűſég! —
Sírasd-meg míg haza jönnél Barátom! Nem-
zetedet:
És míg a' küfzöbre nem lépſz, úgy ki-
merítsd könyvedet.
Hogy ſzíved itthon ezekre érzéketlenné lé-
gyen,
'S a' Haza puſzta nevéből bőv vígaſzta-
lást végyen,
Azután jöjj-be közinkbe, 's élj e' bóldog
Hazában,
Úgy a' mint ſzíved bóldognak képzeli
most magában.

A'

A' Muſzka Tsáſzárné életének rendje.

A' Muſzka-Tsáſzárné rendſzerint hat óra tájban ſzokott mindenkor fel-kelni, 's 8 és 9 óráig is az Orſzág' közönſéges dolgaiban Titoknokjaival dolgozik; 10 órakor többnyire a' Putz-aſztalhoz űl, és míg a' haját tornyozzák, azonközben udvarlására jönek a' ſzolgálatban lévö elſőbb Miniſzterek 's Adjutántok, a' kik egyſzer 's mind a' Parantsolatokat és rendeléſeket is el-veſzik ő Felſégétől; 11. órára el-kéſzűlvén fel-öltözésével, leg-inkább az ő két unokájival, Sándor és Konſtántin Hertzegekkel múlatja magát. Ebéd előtt még a' Nagy-Hertzeg és Hertzegné is köſzöntéſére jönek; 1. órakor pedig rend ſzerint az aſztalhoz űl. Az ebédnél mindenkor máſoknak társoſágokban van, 's többnyire 9 ſzemélyek ſzoktak lenni vendégjei, a' kik Generálisok, a' ſzolgálatban lévő Kamarás Urak, és Udvari Dámák közzűl válaſztatnak más két három Muſzka Gavallérokkal eggyütt. A' Nagy-Hertzeg és Hertzegné, egy hétben tsak háromſzor ebédelnek a' Tsáſzárnéval, s' akkor a' vendégek is mint egy 18-ra ſzaporíttatnak. — A' ſzolgálatban lévő Kamarás Úr, mindenkor ő Felſégének által ellenébe űl, az elſő ételt fel-téſzi, és egy tányért

ád

ád a' Tsáſzárnénak, mellyet barátságoſan el-vévén tőle, ezen ſzolgálat alól is fel ſzabaditja. II-dik Katalin igen ſzoros Diaetát tart, 's mértékletesen él, és ritkán űl egy óránál tovább az aſztalnál. — Ebéd után a' maga Kabinetjába, és onnét 3 óra tájban a' Könyv-Tár-házba mégyen, 5 órakor, vagy a' Játék nézö házba, vagy egy magános múlatságra megy, és ha estve társaſág nints az Udvarnál, egy kevés ideig kártyáz. Vatsorát ritkán eſzik, 11-ed-fél órakor többnyíre magános ſzóbájába mégyen, és 11. órakor le-fekſzik.

Sok Urak 's Aſzſzonyok meg-tanulhatnák e' föld' Nagyjaitól, miképpen kelleſsék életek napjai' óráit ollyan formán felóſztani, hogy a' mértékletes élet egéſzſégek' fenn tartására, munkás foglalatoſságok pedig, magok és máſok előtt mentségek, 's boldogúlásoknak haſznos eſzköze lehetne.

Nagy Lelkü meg-botsátás

Midőn VII-dik Károly Tsáſzár hálálos betegſégben vólt, arra kérte ötet nagy kegyeſségű feleſége, hogy minekelőtte meghalna, békéllene-meg az ö vér ſzerént való rokonjával a' Magyar Királyné' Mária Theresiával. A' haldokló Tsáſzár, maga eleibe hívatván néhány Ministereit, azt mondá nékiek: Maga az Isten leg-jobban tudja, mi-

minémű ſzívvel viſeltettem mindenkor a' Magyarok' Királynéjokhoz, mellyet, ha rangom és betsületem meg-engedhette vólna azt, mindenekről régen le-mondván, tsak hogy a' meg-békéllésnek azon édeſségében, mellyet a' jövendő életben reményłek, réſzeſűlhettem vólna, az egéſz világ előtt nyílvánſágosítván, eránta való ſzeretetemet, Orſzáginknak fel-bomlott békeſségét, régen helyre álitottam vólna. Jelentsétek-meg hát ti, a' Magyarok' Királynéjoknak, ezen én ő eránta való ſzeretetemet, és hiteſſétek-el véle, hogy az én ſzívem, ſoha ſe vólt ő véle ellenkezésben; ſőt az Isten bizonyſágom, hogy leg-kevésbb neheztelésem ſintsen ő reá halálomban, 's mindeneket kéſzen meg-botsátok ő néki.

A' Találós Mese vólt *egy Fiú az édes Atyjával és öreg Atyjával:* a' Rejtett Szó *Bátorſág*, mellyben van, *bot, rábjág, 's a' t.*

Találós Mese.

Egy ſzűz életének elſő napját élvén,
Már is házaſítást kedve ſzerént érvén,
Nem ſokára ſzüle fijat e' világra,
'S elébb mint ſzületett méne a' halálra.

Rejtett Szó.

Öt lábom repülő mi, négy ſzab, ketteje jól fut.

G. A. Királyi hivatalban levő.

XIV. LEVÉL.

Költ Komáromban, Sz. András Havának 18. Napján.

Tudományos dolog.

Leges Ecclesiasticæ Regni Hungariæ & Provinciarum adjacentium, opera & studio Ignatii Comitis de Batthyán, Episcopi Transilvaniæ collectæ & illustratæ. Tom. I-mus. Albæ Juliæ vel Carolinæ, typis Episcopalibus. 1787. in Fol.

Ezt a' nevezetes munkát adja-ki, maga költségén ő Nagysága, a' mostani Erdélyi R. Kathol. Püspök, részenként. Az egész munka több részekből fog állani, és mindeneket magában foglal, valamellyek a' Magyar Országi és hozzá való tartományokbéli Ekkléſiai-törvényekhez tartoznak.

Ezen I-ső részben vagynak mind azok az Egy-házi törvények, mellyek az Ország' Nemzeti Gyűléseiben készültenek, más Ekkléſiai rendeléſekkel eggyütt, ſzinte az 1076-dik eſztendőig, és azon Királyi rendeléſek, mellyek az Ekkléſiákat illetik. Hellyel közzel, némelly még eddig esméretlen petsé-

tek, és Királyi köz-mondáſok is találtatnak abban; mint p. o. Sz. István Király felől. — A' petsétek közt, kivált három Királyi petsét emlékezetes; t. i. a' 460-dik lapj. I-ſő Károly Király' petsétje, 1325-dik eſztendőről; II-dik Láſzló Király' petsétje, 1511-dik eſzt. az 566-dik lapj., és ez a' leg-gyönyörűſégeſebb; és a' 672-dik lapj II-dik Ferdinánd Tsáſzár'petsétje, 1626. eſzt. A' petséteknek egéſz gyüjteményjek nagy vígyázáſsal és ſok túdóſoknak ſegítſégek által kéſzült-el; kivált Székely Úrtól vett a' Mélt. fő T. kiadó mint egy 600.fl árú nevezetes ſegedelmet.

Vóltak ugyan már ez előtt is illyen Gyüjteményi az Ekkléſiai-Törvényeknek, mint p. o. Otrokocsi, Inchofer 's máſok' munkáik; de réſz ſzerínt esméretlenek, réſz ſzerint igen ritkák azok. Pfluck azt írja a' többek közt, ama' híres és túdós Seckendorfnak, hogy a' Korvínus hajdani Budai Könyv-tárházából való íráſok és könyvek közt, ſok illyenekre akadott. Péterfi Károly vólt az elſő, a' ki 1742-dik eſzt. Bétsben II. réſzekben nyomtattatta-ki az Ekkléſiai rendeléſeket. Őtet követték e' munkában, 1766-dik eſzt. a' Thauzi Püspök, és 1768-ban Riegger Úr. De mind ezen gyüjteményeket véghetetlenűl fellyűl múlja fő T. Mélt. Báttyán Gróf' ezen ſzép és költſéges munkája. Melly igen egy réſzre ſe hajló

ſzo-

ſzoros egyeneſséggel adja-elő ő Püspökſége az Ekkléſiai-Törvényeket, éſzre lehet tsak abból is venni, hogy ditsőſégeſen uralkodó II-dik Jó'sefünk rendeléſein megnyugſzik.

Elől-járóban két elmélkedéſeket tett ő Püspökſége. Az eggyik ſzóll: a' Királyi Egyházi gyüléſekről, *(de Synodis Regiis)* 1—96. lapj., az Ekkléſiai dolgokban lett Királyi rendeléſekről, 's kivált a' mellyek meg-egyeledett Orſzági vagy Nemzeti-gyüléſeken tétettenek. Néhány rendeléſek, idejek és foglalmányok ſzerint adatnak-elő; a' Királyi Synoduſok pedig tsak rövideden, idejek ſzerint nyomtattattak az Ekkléſiai-Törvények után. Némelly mellyékes dolgokról, p. o. a' Frankónai Káptalanokról, felette is hoſzſzas, 's még ſem elég világos és meg-határozott az elmélkedés. — A' 2-dik elmélkedés a' 97. lapj. a' 172-ig egy históriai-bé-vezetést foglal magában, az úgy nevezett 53. Ekkléſiai-Törvényekben, mellyek ezen I-ſő réſzben találtatnak. Úgy véljük, jobban és könnyebben ſzembe tűnt, 's alkalmatoſabb is lett vólna; ha a' Túdós ki-adó, mindenik Egy-ház Törvényje' elébe, vagy pedig, minthogy némellyek tsak rövidebbek, alattok való jegyzéſekben adta vólna elő az azoknak értelmeket világoſító emlékeztetéſeket. A' Királyi Synodu-

ſoknál, mellyek leg-inkább el-foglalják ez I-ſő réſzt, igen kellemetes, hogy a' ſzükſéges jegyzéſeket, maga a' Textus alatt meglehet találni. A' leg-elſő ezen históriai-bévezetéſek köztt, a' Sárdisbéli Synodusról ſzóll, mellynek a' Végzéſei leg-elől vagynak a' munkában. Noha pedig a' 97. lapj. fogva, a' 104-dikig igen hoſzſzaſan adatnak-elő, még is ſemmit ſem lelhetni azokban mást egyebet, mint akármelly Katholikus Ekkléſiai históriás könyvben. — Kár hogy az útra vèzetö könyvek nem említetnek e' munkában. A' néhai ſzép tudományú Kornides Dániel Úr, kinek e' munkában mutatott ſegítségét a' Túdós Író valahol dítsérettel említi, ki-pótolta vólna ezen költséges munkának ezt a' fogyatkozáſát, mellyet vajha maga ő Püspökſége éſzre vévén, e' réſzben is tökélleteſebbé tenni méltoztatná e' munkát!

A Római birodalom' Nagyſága 's Népeſſége.

A' most uralkodó Ánglus Király' hitveſe, egy a' tudományokat kedvellő 's a' Túdóſokat érdemek ſzerint betsülni túdó Fejedelem Aſzſzony. Melly igen nagy kívánſága légyen ezen Felſégnek, ſzülette földjét, 's annak minden tartományit tellyes mi-

né-

néműſégekben 's minden változáſaikra nézve esmérni, éſzre vehetni onnét, hogy maga írt a' Királyné, a' Göttingai Akadémia' eggyik híres és tudós tagjának, a' Királyi titkos tanátsos Pütter István Úrnak, arra kérvén ötet íráſában, hogy a' Római Birodalomnak 's Uralkodásnak egy ollyan Históriáját kéſzítené, mellyből ő Felſége annak valóſágos mivóltát meg-tanúlhaſsa. Pütter Úr ő Felſégének ezen kívánſágát azon munkájában tellyesítette, mellyet a' közönſég' elébe illyen tzím alatt botsátott: *Hiſtoriſche Entwickelung der Staatsverfaſſung des teutſchen Reichs.*

A' Római Birodalom' minéműſégéről ő, a' többek köztt, mint egy Summában azt írja ezen munkájában: A' Német Orſzág' minéműſégét a' mi illeti, azon állapotjának, mellybe a' Veſtfáliai békeſség által állítatott, az a' fő haſzna, hogy ha mindenek jó rendben folynak, mindenik Fejedelemnek elég alkalmatoſsága van a' jó tételre, holott ellenben, ha valamellyik valami roſzſzat akarna tselekedni, annak, vagy a' több Fejedelmek azonnal ellene kelnének, vagy az alatta valók felſőbb bírónál keresnének ſegedelmet. Valójában, ha egéſzen veſzſzük a' dolgot; bóldog és ſzerentsés rendelés ez, mivel annak is egyſzersmind elejét veſzi, hogy a' Felſőbbſégek, kiknek nem minden-

kor egy forma böltseſséggel 's jóſággal foly uralkodáſok, nem tehetnek annyi kárt, mint némelly aprólékoſabb Tartományoknak Tirannuſi.

Másutt illyen ſzámlálást téſzen Pütter Úr, a' Római Birodalom' 10. Kerületjeiben.

	4. ſzeg. m.föld.	Lakoſa.	min.4.ſz. m.földön laknak.
Az Auſtriai Kerület' Nagyſága.	2145.	4,182,000.	1949.
A' Baváriai,	1020.	1,600,000.	1570.
A' Svéviai,	729.	1,800,000.	2469.
A' Frankóniai,	484.	1,000,000.	2066.
A'Fel.Szaxóniai,	2000.	3,700,000.	1850.
Az Al.Szaxóniai,	1280.	2,100,000.	1640.
A' Veſtfáliai,	1250.	2,300,000.	1840.
A' Fel. Rhénuſi.	400.	1,000,000.	2000.
Az Al. Rhénuſi,	458.	1,100,000.	2401.
A' Burgundiai,	469.	1,880,000.	4008.
A' Tseh Orſzági,	961.	2,266,000.	2358.

Auſtriának Német Orſzági minden birodalmaiban. . . . . 9,665,000.

A' Boruſsus birodalomnak Német Orſzági lakoſai . . . . 4,106,000..

És így ez a' két Birodalom, Német Orſzág' lakoſinak haſon felével bír, mellynek a' ſzáma, ez eddig való ſzámlálás ſzerint 26,265,000. Lelkekből áll.

Az erdős helyſégek' és földes Urakhoz.

Ha a' hajdani időkkel egybe vetjük mind a' két Hazánkat, mostani állapotjokban; tsudálkoznunk kell, melly véghetetlenűl meg-fogyatkoztak ſok helyeken a' ſzép erdők 's bértzek. A' hol régenten temérdek erdők vóltanak, most rendes és népes helyſégek állanak ottan. A' mi régi Hazánkfijaitól, kik mindenütt bővſégében lévén a' tüzelő fának, nem igen tudták azt kémélleni, meg-tanúlván a' maradék, most is tsak igen bőven bánnak még ſok helyeken a' tüzelő fával; noha méltán meg-gondolni kellene, melly temérdek fát fel-tüzelnek mostan tsak a' népeſebb városok, 's mire jut még ma hólnap e' réſzben maradékunk. Vajha bár a' ſzomſzédok vígyázókká tennének minket Hazánkban!

Tsak Béts Városát ha veſzſzük, eſztendőnként 300,000. öl fa alig elégſéges abban a' tüzelésre, mellyet többnyire a' Dunán hordanak oda. Sok ollyan ház van Bétsben, mellyben télen minden nap el-ég egy öl fa. Egy Hertzegi háznál 1784-dik eſztendőben Pünkösd havának kezdetétől fogva, 1785-dik' ugyan azon hónapjáig, 650. öl fa égett-el. 'S nem is igen tsuda, mert egéſz télen minden nap ſzáz kályha

fült a' háznál. Az elõtt meg-határozott árra vólt Betsben a' fának; de miólta a' Felséges Tsáfzár, ki örömest minden féle kereskedõnek tellyes fzabadfágot adna, fzabadon botsátotta a' fa-árúlást, azólta naponként drágúl.

Közönféges dolog, hogy egéfz Európában eftendõnként több fa el-ég, mint fem nevelkedhetik; 's ez az oka, hogy ebben a' Században már tíz annyira nött a' fa árra, mint elébb vólt. El-gondolhatni tehát könnyen, hogy tsak 20—30. eftendõ múlva is jobban éfzre vefzi magát fok ember a' fa dolgában, 's meg-tanúlja azt is, hogy nem tsak a' fa tüzénél lehet melegedni. Éddig még meg fe gondolják fokan, hogy Ángliában és Hollandiában fa helyett a' torfot, kõ-fzenet, fzalmát, pozdorját, és bogáts kórókat; a' Schlefzvigi fzigetekben és Schweitzbana fzáraz ganéjt; Svétizában a' meg-fzárogatott' pázfitos hantokat; Schléfiában a' töviſet, a' napra fordúló virágnak és a' krumpli' fzárát; Islandiában a' hal-tsontot égetik, és hogy Apuliában a' haláfzok a' bival fzáraz ganéján fütik a' halat.

Könnyen el-gondolhatni ugyan, hogy mind ezeknek fe tüze fe fzaga nem igen tetfzene nékünk. London egéfz eftendõben, mint-egy el-borítva van a' fzén gõzzel; Hollándiában és Schweitzban pedig fzint'

úgy

úgy büdös a' torf füstje egéſz városon, az ember' mellyére ſzáll, 's az ételeknek is igen kedvetlen ízt és ſzagot ád. Némelly Város 's helyſég ott is eleget protestált a' torf és ſzáraz ganéj égetés ellen, de mire nem viſzi az embert a' ſzükſég! Utóbb örültek, hogy tsak találkozott valami ollyas, a' minél melegedhettek.

Adja Isten, hogy mind a' két Hazánk ſoha ſe láſson ſohol is e' réſzben ſzükſéget! De vajha bár ezeknek meg-gondoláſa vígyázóbbakká tenne jó idején a' Földes Uraſágokat és Nemes helyſégeket, az erdöknek jobb karban és ſzoroſabb vígyázat alatt való tartáſokra, 's újabbaknak ſzorgalmatoſabb plántáltatáſokra. Valójában ſajnálásra mélto dolog, ſok, kivált apróbb Nemes Uraknak ki-mondhatatlan meg-gondolatlanſágok ſzép erdejek' el-pazarláſában; és hogy máſok, ſok kelletlen homokos földeknek bé-ültetéſek' vagy bé-vetéſekről olly kevéſet gondolkodnak. 'S bár tsak a' maradék meg ne bánja és meg ne íraſsa mostani Eleiknek illy káros gondatlanſágokat! Igazán — meg-érdemlené e' dolog, hogy bár a' Felſő Hatalmaſság tekíntsen abba, 's a' gazdaſág' és közjó' ezen réſzének jobb karba állítáſa által, érdemeſsé tégye magát a' kéſő maradéknál is!

A' Találós Meſe vólt *Éva elſő Anyánk;* a' Rejtett Szó *Holló*, mellyből ki-telik *oll-ló*, *ló.*

Találós Mese.

Az Anyám haſában mindenkor éledtem,
Soha ſem ſzülettem, még is meg-vénhedtem.
Mind untalan fekſzem, de még is ſzaladok
Sok ezer mért-földet hamar el-haladok.
Lágy vagyok, ſok kemény terheket viſelek,
Mellyeket Atlásnál könnyeben emelek.
Szám nints, de ſzűntelen még is beſzéllgetek,
Mást éltetek, ſokat hóltan ölelgetek

Rejtett Szó.

A' Magyar nevemből deák is ki-telik.
Nyelveim jó rendit a' vizek emelik.
Fogaim olly nehéz dologra tétettek,
Mellynek emelésén ſokan meg-ſértettek.
Jól van: fogaimmal de én olly port adok,
A' meg-ſértettől is hogy áldott maradok.

A' Boſzſzú-állásban magát meg-győző Fejedelem.

Máſodik András, Nemzetünknek 's édes Hazánknak ditső emlékezetü Királya, 1217-dik eſztendőben Palestinába menvén a' Tö-

a' Törökök ellen, Bankbónak igazgatása 's óltalma alá bízta az Orfzágot, Feleſégét és gyermekeit. Meg-hallván Berthold a' Morvák' Fejedelmek Andrásnak Feleſégétől, a' ki néki testvérje vólt, ezen meſzíze lett távozását, 's testvériének Férje' ezen útazása-által okoztatott nagy bánatját, nem ſokára el-jött Magyar-Orfzágba, annak látogatáſára. A' Királyné körül múlatván ő jó ideig, annyíra meg-kedvellette Bankbónak ifjú 's gyönyörü feleſégét, hogy erőſzakot tett azon tsapodár búja kívánſága. Melinde, Bankbó' hiv társa, tsak nem kétségbe eſvén ezen ő rajta tett gyalázaton; búvában egyeneſen Férjéhez ſietett, és mindeneket fel-fedezett néki. Bankbó ezen elboſzſzonkodván, fegyveres kézzel ment Berthold' fel-kereſéſére; de midőn azt ſohol fel nem találhatta, egyeneſen a' Királyné' ſzobájába mégyen, 's ollyan gondolattal, mintha a' ſzerzett vólna alkalmatoſságot testvérjének, feleſége' meg-gyalázáſára, egy ruhája alatt el-rejtett tört elő-rántván, által üti azzal a' Királynét.

Ezen iſzonyú gyilkoſság meg-lévén; egyeneſen András Király után indúl ſietséggel Bankbó, erőſzakot ſzenvedett feleſégével eggyütt; a' kit is Konſtántzinápolyban megtalálván, az egéſz történetet igazában elő beſzélli néki. — A' Király, noha iſzonyo-

dás-

dáſsal 's el-ſzomorodva hallá Feleſégének erőſzakos meg-ölettetését; még is anynyira meg-győzte magát, hogy illyen ſzókkal ſzóllítja-meg, 's botsátja-el maga elöl viſzſza Hazánkba Bankbót: Meg-ölted ugyan Bankbó az én hitveſemet, és ez a' te iſzonyú gyilkoſſágod méltán halált érdemel. De iſzonyúképpen meg-bántattattál vólt, és a' dolog környűl állási köztt, nem másnak, hanem bűnösnek vélhetted a' Királynét. Hanem most meg nem vizsgálhatom a' dolgot; és ha tégedet meg öletnélek is, az által a' Királynét még is fel-nem támaſztathatnám, a' Hazát pedig egy bőlts igazgatótol foſztanám-meg. Gertrúd énnékem kedves Hitvesem vólt; de az én Hazámnak 's népemnek java 's boldogúlása leg-elſő tárgya ſzeretetemnek. — Menj-el, ſiess Magyar-Orſzágba; és légy olly ſzoros az igazságnak ki-ſzolgáltatásában tovább is, a' minémű vóltál a' boſzſzú állásban. — Látom — de kéſőn 's magam kárával, hogy a' Királynak orſzágától való el-távozása, mindenkor káros az ő házának 's népének! —

Ezt a' ſzomorú 's gyáſzos trágédiát, igen ſzépen le-írta egy valaki Német nyelven illyen Tzím alatt: *Eleonore von Ungarn.* 8-tzad formában.

A' Muſzka Birodalom' népeſsége.

A' most ditsőſégeſen uralkodó Muſzka-Tsáſzárné, több nagy dolgai köztt, azt is tselekedte, hogy egéſz Birodalmának minden Tartományjaiban lakozó alatta valóit meg-ſzámláltatta. — A' népnek ſzámát, a' mint ezen meg-ſzámláltatásban öſzve vetette Plschnjew Úr, azon ő ſzép és nevezetes könyvében, mellyet 1787-dik eſztendőben a' Muſzka Orſzág' Geografiája' tzímje alatt írt, az egéſz Birodalomnak 43. Tartományjait úgy elő-ſzámlálja, hogy a' lakosok' ſzámokat mindenikhez különösen fel-téſzi. De ne talán hogy unalmas légyen azoknak olvaſások; tsak öſzveſégesen téſzſzükki, az egéſz Muſzka Birodalom' lakoſinak ſzámokat Plschnjew Úr' írása ſzerint 26,618,148-ra.

Hanem ebbe a' ſzámba, nem tudta belé az Író, a' Nemeſséget, az Egyháziakat, a' vízen és ſzárazon lévő fegyver-viſelőket, a' Világi-hatalmaſságban, Törvény ſzékek mellett, és a' Korona' ſzolgálatjában lévőket, az Akadémiában, Szemináriumokban, és Oskolákban tanúlókat; ſem az ide 's tova vándorló vad népeket, az ideegeneket és az új-lakoſokat. Mind ezek már, ha amazokkal egybe ſzámláltatnának, igen könnyen fel-menne ſzámok az egéſz Muſzka-Birodalom' Lakoſinak 30. Millióra.

Ni-

Nitimur in vetitum.

Egy Nemes Úri ember, igen nehezen ſzívelte, hogy a' ſzomſzédja gyakrabban meg-látogatta feleſégét mint ſem azt maga kívánta vólna. Leg-inkább pedig el-ſzomorodék ő azon, hogy reménytelen rendeléſe jött, meſzſze útazásra. Félelmét, mellyet e' dolog néki okozott, hogy le-tsendesítheſse, keményen meg-tíltani akarta feleſégének, ſzomſzédjával lehető minden társalkodását; de tsak akkor jutott eſzébe ez a' gondolat, mikor már néhány mért földre el-távozott házától. Meg-elégedett tehát azzal, hogy az inaſát botsátotta viſzſza feleſégéhez rendeléſével. Gondolóra vévén jól az előre látó okos inas Urának akaratját, jobbnak találta annak meg-változtatáſát. Bé-menvén tehát Ura' házába, így ſzóllítá meg Aſzſzonyát: Az én Uram három mért földröl küld engemet viſzſza, hogy az Aſzſzonyt általam meg-intse, hogy a' házi kutyától ſzoroſan őrízze magát, félvén attól, hogy ne talán bántáſára légyen az. Hallván az Aſzſzonyſág férjének ezen izenetét, el-tsudálkozék azon, el nem gondolhatván mi vitte légyen őtet illyen ſzokatlan gondoskodásra. Hát ſzabad ſe légyen immár énnékem, mondá magában, a' házi kutyával

tól-

töltenem időmet? Nem de nem ſzinte annyi juſsom vagyon nékem ahoz, mint a' férjemnek? Ezek a' gondolatok még el-ſe múltak elöle, már is meg-parantsolá, hogy a' házi kutyát fel-hozzák elébe. Maga táplálván azt naponként, tsak hamar magához édesíté. Eleinte ugyan, ſzokatlan lévén ez az ebnek, morgott Aſzſzonyára. De idővel ő is meg-ſzokván az édesgetést, ſzelídebb lett, mellyet az Aſzſzony tapaſztalván, ő is bátrabban bánt véle. És hogy az ő férjén tökélletesen boſzſzút álljon, idétlen rendeléſe 's parantsolatja eránt, annyira vitte őtet nyughatatlanſága, hogy a' kutyára felűlvén, azzal hordoztatni kívanta magát. A' kutya ebben nem lelvén kedvét, le-vetette, 's meg-harapdozta őtet. Meg-rettenvén az Aſzſzonyſág, ſegítségért kiált, melly által bé-kötöztetvén, nyúgovó ágyába tétetett. Haza jövén azonban a' ferje, midön illy nyavalyás állapotjában leli feleſégét, meg-retten. Bádjadt ſzóval mondja néki feleſége: Ugyan mi vitte kegyelmedet (mert a' régi valódi Aſzſzonyok, 's az igaz Magyar Aſzſzonyok is meg-kegyelmezni ſzokták férjeiket, 's nem te-vel beſzéllnek vélek, mint a' kik az idegenek majmaik) ollyan gondolatra, hogy a' házi kutyát tíltsa-meg tőlem? az ő véle való idő töltéſem, ímé melly nyomorúlttá tett. A' Nemes Úri em-

ber

ber ſemmit ſe tudván ez egéſz dologban, ſzoroſan ki-kérdezé inaſát, hír-adáſa' okáról; a' ki félre ſzóllítván Urát, mondá néki: Miképpen vólna most már az Aſzſzony betsülete, ha az Úr parantsolatja ſzerént, megmondottam vólna nékie, hogy az Úr ide haza nem létében, a' ſzomſzéddal ne társalkodjék?

Óh melly ſzép dolog, ha a' férjfinak nem kell félteni feleſégét, 's ha az Aſzſzony okot nem ád erre férjének, máſokkal való ſzabados társalkodáſa által. A' mi Magyar Aſzſzonyainknak, meg-vólt eddig ez a' ſzép ditsőſégek, más Nemzeti Nemes Aſzſzonyſágok felett, úgy hogy kevés oka lehetett 's vólt a' Magyar Nemesnek, ſzebbnél ſzebb feleſégét is félteni. Vajha e' mostani erköltsök' meg-zavarodáſokban, 's midőn már holmi Aſzſzonyaink a' kutyákkal is ſzeretnek jádzadozni, el ne változna ama' régi ſzép Magyar ditsőſég, 's a' kutyák' tzirókáláſok mellett, okot ne találjon a' Magyar Nemes Úr is, feleſége' féltéſére.

XV. LEVÉL.

Költ Komáromban Sz. András Havának 21. Napján.

Az Útazókból.

Alíg lehet e' világon nagyobb és rettenetesebb iszonyúságokat gondolni, mint a' Vallásbéli vak képzeléſek'következéſeik. Ezeket pedig leg-inkább az Induſok köztt találhatni még e' mostani időkben is, kik ez által, gyakran a' leg-rettenetesebb, 's az egész emberi terméſzetet borzaſztó eſztelenſégekre vetemednek.

Nem utólſó helyet érdemel a' minden emberi társaſágnak bóldogúláſával ellenkező azon ſzokáſok, midőn az Özvegyek, meg-hólt férjekkel eggyütt, elevenen megégettetik magokat. Hogy ezen ő tselekedeteknek a' kútfeje, a' Vallásbéli vak képzelődéſek és a' kevélyſég légyen; ki-tetſzik abból, hogy az illyen meg-égetni való özvegyet, az által bírják ezen maga terméſzetével ellenkező el-tökéllésre, hogy el-hitetik véle, mintha ez által bizonyíthatná-meg leg-inkább az egéſz világ előtt, meg-

hólt férjéhez vólt igaz szeretetét 's hívségét, melly által nevezetes bóldogságot szerezhet magának a' Mennyekben; kevélységeket pedig az által esmértették ezen ő tselekedetekben, hogy nem másoknak, hanem tsak a' leg-főbb Pogány Napkeleti-Indiai Aszszonyoknak, az az, a' Brámínusok' (a' Fő-Papok) felségeiknek szabad magokat megégettetni. *(a)*

Eggy időtől fogva igen múl ez a' szokás, kivált az ollyan tartományokban, mellyek a' Mahomed vallású Fejedelmek által igazgattatnak; sőt nyilvánsággal tilalmaztatik is felsőbb rendelések által, az Özvegyeknek férjekkel való el-égettetések. *(b)*

Magok az okosabb Brámínusok, kik az Európaiakkal való társalkodás által több emberiséget éreznek, fel-váltják már az Özvegyeknek el-égettetéseket örökös özvegységgel.

Az ételektől tellyességgel való meg-tartóztatás, mellyre a' meg-égettetésre el-rendelt

---

Jegyzés.

(*a*) Néha a' Sarkasok' (a' Törvény-tudók 's írók) felségeik is nyernek ez eránt engedelmet; de a' szegényebb sorsúaknak az soha sem engedtetik-meg.

(*b*) Ez a' tilalom mindazonáltal nem közönséges. Az Ankoi Rabob tilalmazza azt; de a' Török Fojdúrok Huchliban, most is el-égetik Özvegyeiket.

delt özvegynek, a' Bráminusok' rá beszélésekre, fel-kell ajánlani magát, hogy az által a' halálra el-készíttessek, előre már annyira meg-erőteleníti minden érzékenységit, hogy az élethez lehető minden kívánsága 's szeretete el-vész. Az Egy-háziaknak éjjeli 's nappali imádkozásaik, mellyeket ő véle szüntelen folytatnak, egészen el-vonják képzelődéseit a' láthatóságoktól; 's a' részegítő opium' ereje, mellyet ő vele gyakran itatnak, olly igen nagy bátorságot szerez az erőtelen Aszszonyban, hogy minden meg-rettenés nélkül mégyen maga a' rakás fára.

A' meg-égettetés nem egy formán van egész Indiában; hanem másképp' bánnak azzal Malabár szigetben, mint Koromandelben, vagy Bengálban. Itten ugyan, miólta kivált az Angluſok' birodalmok alá jutott e' tartomány, tellyességgel meg-tíltattatott akárkinek el-égettetése, noha még is meg-esik néha, hogy vagy magát a' Gubernátort, vagy az ő Tiszt-viselőit ajándékokkal rá bírják a' tehetősebb 's gazdagabb Aszszonyok arra, hogy az ő meg-égettetéseket meg-engedik; a' mint hogy tsak még 1784-dik esztendőben is, Hasztíng' Gubernátorsága alatt, néhány Aszszonyok meg-égettettek. Bengálban ez a' tzeremónia következendő módon szokott meg-lenni. — A' fát egy ember magasságnyira öszve rakván, eggy sereg

Oſzt-indiai Muzſikuſok, muzſika ſzóval kéſérik az égetés' helyére az özvegyet; 's a' muſika ſzerſzámok' harſogáſok, nem tsak majd minden érzékenyſégeket el-fojtanak ő benne, hanem az ötet kéſérő nagy ſzámú ſokaſágot örom' 's örvendezésre fel-indítván, annak tapſoláſa által még-bátorſágoſabbá tétetik az özvegy, halálára nézve. A' muzſikuſokat, néhány Brámínuſok követik, az Isteneknek ſzenteltetett virágokat hordozván kezekben. Őket követi a' meg-égettetésre el-ſzánt özvegy, hoſzſzú fejér ruhákba öltöztetve, le-ereſztett hajjal, örömmel ſietvén iſzonyú halálára. A' rakás fa mellé érkezvén, le-téſzi minden ékeſségét, 's előtte álló rokonjai kezekbe adja azokat. Ezek után jönek néhány Brámínuſok, olajjal tellyes edényekkel, máſok pedig égő fáklyákkal, mellyek egy Indiában nevelkedő fából kéſzítetnek. Minekutánna az özvegy minden rajta lévő ékeſségeit el-oſztogatta rokonjai közzt, bútsút veſzen azoktól, a' kik ſzerentsét kívánnak nékie azon mennyei örömben való réſzeſülésre, mellyért fel-áldozza magát. Azután fel-hágván a' rakás fára, az ő ki-nyújtóztatott férje mellé le-fekſzik és meg-öleli azt. A' jelen lévő rokonjai közzül néhányan fel-hágnak utánna a' rakás fára, 's mind a' kettejeknek testeket eggy nagy darab fához le-kötözik, 's minekután-

na

na a' fa rakást körös körül száraz leveles ágakkal és minden féle égő szerekkel megtűzdelték, a' Brámínusok pedig olajt töltöttek arra, eggy az ő gyermekeik, vagy legközelebb való rokonjai közzül, égő fáklyával meg-gyújtja azt, a' kit a' jelen lévők mindnyájan követnek.— Hogy a' meg-égettetendőnek semmi szava 's kiáltása ne hallattassék, a' muzsikusok minden tőlök ki-telhetőképpen lármáztatják muzsika eszközeiket, a' jelen lévők pedig öröm tapsolásokkal kiáltoznak. Hogy ha már az egész rakás fa tűzben van, tsendesedik valamennyire a' muzsika 's a' tapsoló kiáltás, mellyek ugyan tsak mind addig hallatnak, míglen az egész rakás fa eggy határ hamuvá nem roskad. A' meg-égetett testeknek azon portsikáit, mellyeket a' tűz hamvában lelnek, egybe szedegetvén a' rokonok, a' Gánges, vagy más ollyan folyó vízbe hintenek, a' mellyet ők meg-szenteltetettnek tartanak; a' meg-égettetés' helyére édes tejet töltenek, Libátio (az az, halotti áldozat) gyanánt, 's úgy térnek végre viszsza mindnyájan a' Brámínusokkal házaikba, örülvén, hogy eggy Lelket be-segítheitek a' mennyei örömbe.

A' Malabár szigetben, a' rakás fát eggy mélly verembe rakják, úgy hogy annak teteje is mélyjebben esik a' föld' színénél, 's éppenséggel ki sem láttatik a' földből. Ezen

rakásra a' meg-hólt test rá tétettetvén, a' veremből ki-hányott föld két határba öfzve hordattatik, és fejér kattonnal körül vétettetik. El-jövén az özvegy azon helyre, míg ő testén lévő ékefségeit rokoninak el-ofztogatja, eggy azok közzül azonban a' rakás fát égő fáklyájával meg-gyújtja; az özvegy pedig fel-hágván az eggyik föld halomra, alíg hogy az előtte lévő katton kerítés meg-nyittatik, nagy febefséggel belé ugrik a' tűzbe, egy olajjal tellyes edényt borítván magára. Az ő rokoni is utánna öntik, magok edényjeikben lévő olajjokat; a' jelen lévők pedig nagy hírtelenféggel el-temetik ötet földdel és fzáraz fával, úgy hogy eggy 's két fzempillantáfok alatt el-végezödik a' nyomorúlt' élete.

Némelly tartományokban, ama' túdós útazó' Sonnerat' írása fzerint, az özvegyek elevenen el-temettetik magokat meg-hólt férjekkel. Az 1763-dik eſztendöben eggy özvegy, el-égettetvén magát meg-hólt férjével, midön már a' rakás fán vólt, fzemébe akadván eggy tsetsemő gyermeke, annyira meg-indúlt azon, hogy már meg-győzni kezdé a' terméfzeti hajlandófág a' Vallásbéli vak képzelödéfeket; de meg-gondolván ismét magát, el-taſzítja magától efenkedő magzatját, és az égő fáklyát kapván, maga meg-gyújtá a' rakás fát. — Istenem!

melly

melly ki - mondhatatlan szörnyűségekre vetemedhetik az ember, a' Vallásban való vak - buzgóság miatt! ! ! !

A' Természet Vizsgálókhoz.

A' meg-bóldogúlt Ferentz Római Tsászár, felette igen nagy kedvellője vólt a' Természet' Országának 's kintseinek, mellyeknek szeretete ötet arra vitte, hogy maga eggy igen szép, és a' Természet' vizsgálásában nagy tudományát esmértető *Természeti Gyűjteményt* szerzett, és a' Természet' vizsgálásában fáradhatatlan vólt. — Egyszer a' többek köztt azon gondolkodott: Vallyon mennyi idő telik el-abban, míg eggy egesz szál-fa, akár a' földben, akár pedig a' vízben, kövé válik? Ezen gondolkodásit ő a' BétsiTermészet'-búvári' elejekbe terjesztette, meg-jelentvén nékik, melly igén szeretne e' részben meg-tanítatni. Sok és hoszszas gondolkodások után, eszekbe jut egyszer nékik a' Históriából, hogy Trájánus Tsászár, Kristus Urunk születése után 104 Esztendővel, Szerviában Belgrád (Nándor-Fejér-vár) alatt eggy hídat építtetett a' Dunán, mellyről némelly Hazabéli Histórikusok azt írják, hogy még találkoznának a' Dunában, annak némelly oszlopai. És mivel ezen oszlopokról, mird a' régi, mind

az újabb Históríkusok emlékeznek, nem is lehet kételkedni arról, hogy azok Trájánus hídja' maradványi nem vólnának. Majd 17. Száz esztendőkig lévén tehát már azok a' vízben, úgy gondolkodott. Ferentz Tsászár, hogy bizonyosan észre lehetne venni, mennyi idő telik abban, míg egy szál-fa kővé változik. És hogy világosan meg-lehessen e' dolgot vizsgálni, fel-tette magában a' Tsászár, hogy ezen oszlopok közzül eggyet Bétsbe fel-hozat. De mivel éppen az a' tájék, mellyen Trájánus' hídja' állot, a' Belgrádi békeségtől fogva Török birodalom alatt vólt; maga Ferentz Tsászár írt Konstántzinápolyban lévő Követjének, hogy a' Török Tsászártól eggy illyen oszlopnak ki-vétele végett engedelmet kérjen. A' Török-udvar, nem tsak örömest meg-engedte azt, hanem maga parantsolatott adott a' Belgrádi Basának, hogy minden lehető segítséget szerezzen a' Római Tsászár' embereinek. Kevés idő múlva tehát, de sok fáradtsággal ki-vétetett eggy illyen oszlop a' Duna fenekéből, és Bétsbe fel-vitettetett. A' szálfa 21 lábnyi hosszúságú, és eggy lábnyi vastagságú vólt. — A' Természet'-búvári kezekbe akadván az, mindenféleképpen vizsgálták ők azt. A' föld fenekében lévő végét, 's azon részét is, melly szűntelen a' vízben állott, sok felé fűrészelvén és pallé-

roz-

rozván, azt találták, hogy a' külsõ réſzén mint egy fél-tzól vastagſágra jó-féle *Agáttá* vált; a' több réſze tsak meg-meſzesedett és kõ formájúvá vált; a' közepe pedig még tsak keveset külömbözött más akármelly maga neméhez haſonló fától. Mert közönſégeſen úgy ſzokott a' fának kövé válaſa, mindenkor kívülrõl kezdõdvén a' belſõbb réſzére bé hatni; mellyet a' ſok kövé vált faknak példáik bizonyítnak.

Ezen majd 17. Száz eſztendõkig a' Duna vizében lévõ Trájánus hídjának eggyik kövé vált fa oſzlopa eſmérteti, melly igen ſok idõ kelletik ahoz, míg a' terméſzet a' fát kövé változtatja. 'S ezen idõnek mivoltához-képest, még több kellett vólna 10 ezer eſztendõnél, míg ez az egéſz ſzál-fa egéſzen valóſágos jó-féle *Agáttá* vált vólna. Mellyböl ki-tetſzik, hogy Száz ezer eſztendõk el-folynak, míg valamelly nagy ſzál-fa egéſzen kövé változik.

Eggy illyen egéſz ſzál-fának tökélletes jó *Agáttá* lett el-változását így beſzélli elõ, eggy a' Terméſzet'-búvári közzül, *Justi* Ur: Éppen magam láttam, úgymond, a' Felſéges Tsáſzári Terméſzeti Gyüiteményes Tárházban, eggy ollyan egéſzen *Agáttá* vált ſzálfa darabot, mellynek három lábnyi általló (diameter) vastagſága vólt; eggy mást pedig ollyat, mellynek jó forma repedése lé-

vén, más színű *Agáttal* vólt az meg-telve. Ez a' repedés ketség kívül, valamely föld indúlas által esett azon, midőn már maga a' fa kövé vált; máskülömben a' hasadékja is hasonló színű *Agátból* állott volna. De így a' hasadék fejér színű, a' fa pedig maga, barna színű *Agátból* állott. Sőt a' mi még tsudálatosabb, az, hogy a' fának ezen repedésén, melly fejér színű *Agáttal* vólt ki-telve, eggy más repedés ment keresztül, melly veres színű *Agáttal* vólt tellyes. Ezek az egy-mástól külömbözö színek azt mutatják, hogy a' fának kövé válása is, egymástól külömbözö matériából lett. 'S talán külömb külömb-féle időkben történt föld-indúlások okozhatták ezen külömb-féle repedéseket, és azoknak egy-mástól külömbözö színű kövé változásokat is.

Mind ezekből ki-tetszik, melly végheteilen hoszszú idő foly-el, míg tsak eggy jó vastagságú fa kövé változik, de egyszer'smind az is, hogy a' terméset, akármelly testeknek el-változásából, nálóknál sokkal nemesebb testeket szokott elöhozni.

A' Találós Mese vólt *Folyó víz:* a' Rejtett Szó *Malom.*

Találós Mese.

Hatszon négyen vagynak, 's bátor nem szóllhatnak,

Még

Még is minden jóra, 's roſzſzra taníthatnak.
Sem eſznek ſem iſznak még is elevenek,
Nagy urakká leſznek érttek ſok ſzegények.

Rejtett Szó.

Nehéz rá mutatni Attyára 's Annyára,
Nóha pedig kétſzer ſzületik világra.
Öt betűből álló, fekete mint ténta,
Böltsöjét öntözi ſok eſsők zápora.
A' négy elſőt hogyha magadnak óhajtod,
Menyaſzſzony 's völegény légy, akkor meg-kapod.
Három elſőt viſzſza mondj két utólſóval,
Nem kell, akár mi az, meg-vallom két ſzóval.

G. A. Királyi hivatalban lévő.

Hir-adás.

A' ritkább Magyar ígéket magába foglaló *Kisded Szó-tár*, ſokaknak kéréſekre meg-egyengetve, bővítve, 's az A. B, C. rendi ſzerint új formába ſzedve, megint ki fog-adatni.

Kiki által látja, minémű gyarapodást várhat az illy' munkából a' Nyelv, könnyebbſéget pedig az Iró, ha azt, a' mit homlok-iráſúl viſel, nagyobb tökélleteſségre viheti. Kérettetnek azért mind a' két Hazának érdemes Fijai, hogy azon még eddig máſok előtt

előtt idegenebb szabású 's értelmű ígéket, — mellyek helyenként magyarabb Vármegyéinkben, 's Székeinkben számosan találtatnak; értelmeket, 's a' vélek való élésnek módjait rövideden fel-jegyezvén, szabad póstán Kassára egy két hónap alatt ne sajnálljak meg-küldeni a' Szerzőhöz

Szabó Dávidhoz.

Antipáros Barlangja.

Livlandiában volt egy Nemes indúlatú Millvitz nevű ifjú, a' ki jó ideje korán szerzett szép tudományja 's frisses elméssége által annyira ment, hogy egy nevezetes elméjű 's értelmű férjfiú lett belőle. 'S még is olly igen szerentsétlen lett, hogy minden Polgári tisztségek után lett fáradozása mellett is, semmi hívatalba nem juthatott. Végre, rész szerint bosszúságból, rész szerint, és kivált, hogy másutt meg-esmérkedvén, másoknak ajánlhassa magát, a' Muszka Tsászárné tengeri táborához ment, 's a' fekete tengeren vette azzal szolgálatját. Ezen ő el-tökélléséré pedig, leg-inkább az a' kívánság vitte ötet, hogy e' világot láthassa, 's minél tovább útazhasson. De tsak hamarjában, annyira meg-bomlott egésszége, a' szokatlan tengeri levegő miatt, hogy az Orvosoknak javallásokra fel adni kelletett

ka-

katonaſágán. Viſzſza térvén hazájába, eggy hozzá közel lévő Báróval vetett eſmeretséget, a' kinek jóſzága tsak egy mért földnyire vólt az övétől. Az ő terméſzetek ugyan annyira külömbözött egy-mástól, hogy talán Városon ſoha ſe élhettek vólna barátſágban; de mivel mást ſenkit nem lelhetett Millvitz, kéntelenſégből is kellett a' Báróval társalkodni. — Eggyſzer váratlan érkezvén Millvitz a' Báróhoz, midőn köſzöntéſére elébe menne, nagy hírtelenſéggel félre veti a' könyvet, mellyett éppen olvaſott. Millvitz ezt látván, minthogy tellyes gyönyörűſége az olvaſás vólt, azt kérdé a' Bárótól; minémű új könyv légyen az? A' Báro erre azt feleli: új is, nem is, a' mint veſzi az Úr. Én előttem ugyan új, de eggy ollyan ember előtt, a' ki olly ſokat olvaſott mint az Úr, talán már avúlt is. Millvitz éppen fel akará venni, az el-vetett könyvet, midőn a' Báró félre vonván őtet; azt kérdé tőle: vallyon minémű könyvnek állítja ezt az Úr? Úgy vélem, felele amaz, hogy talán valamelly ſzerelmes Román; vagy talán eggy útazó-könyv. Eggyik ſem — édes Úr, mondá a' Báró; Filóſofia, Uram, Filóſofia, még pedig az is a' mélyſégeſebbek közzűl való. 'S melly igen el-bámúlt Millvitz, látván, hogy *Voltair Syſtemè de la Nature*, az; 's álmélkodáſsal monda a' Bárónak: le-

he-

hetetlen, hogy illyen munkát olvas az Úr! Tehát esméretes ez az Úr előtt, mondá amaz? Igen is, felele Millvitz, Livornóból, a' hol eggy Anglus Tiſzt költsönözte azt nékem. Nem de nem tellyes gyönyörűſéggel 's megnyúgovával olvasta az Úr, kérdé a' Báró? Meg-nyúgovával é? kérdezheti é Nagyſágod, mondá Millvitz; a' méreg, akármelly édeſen és ſzép ſzín alatt van el-kéſzítve, még is tsak méreg az, 's annál inkább kell attól őrizkedni. — De vallyon hogy jutott az Úr e'könyvhez? Terméſzet ſzerint felele a' Báró. Sokan felette nagy dítséretekkel emlegették azt ifjú Méltóſágink közzűl; 's minthogy másképp' ſzerét nem tehettem, hat aranyat adtam érette. — Jobb lett vólna azt a' hat aranyat a' ſzegényekre, vagy bár a' leányokra költeni, mondá Millvitz; eggyik még ſem ollyan veſzedelmes, mint a' máſik. — Pfuj Millvitz, hogy nem ſzégyenli, mondá a' Báró, úgy beſzélleni mint ha Pap vólna. Miért nem olvashatnám én azt, holott Kegyelmed is már olvasta? — Kedves Barátom, mondá erre Millvitz, közöttünk, maga meg-esméri az Úr, hogy jó nagy külömbbség van. Ha én életemben ſoha ſe olvastam vólna Német vagy Deák Metafiſikát, féltem vólna a' Frantztól, melly inkább édesgető íráſa, mintſem a' fundamentomos okok által, igyekſzik az embert maga réſzére meg-hódítani. De kérem

az

az Urat, mondja-meg igazán, miképpen tudta magát annyira meg-győzni, hogy e' nehezebb és homályosabb dolgokat olvasa; holott ha ezeket meg-érteni akarjuk, elébb már más dolgokról kell mélyebben gondolkodnunk? Igazán meg-mondván, felele a' Báró, leg-inkább a'vitt engemet ezeknek olvasásokra, hogy midőn mások az illyenekről beszéllgetnek, én is szóllhassak ahoz. — De valójában, jobb vólna egészen el-hallgatni azokat, a' mellyek az illyen könyvekből elő-hozatnak, mintsem szóllani azokhoz, mondá Millvitz. Tsudálom, felele a' Báró, hogy olly igen veszedelmesnek ítéli ezt az Úr, én reám nézve, holott én ezzel tsak idő töltés, olvasás és gondolkodás végett szoktam élni. Igen is kedves Barátom, mondá Millvitz, a' ki meg-érti azt, annak nem ártalmas annak olvasása; de a' ki nem érti, 's jó fundamentoma sintsen, az tsak könnyen kételkedni kezd, 's el-ragadtatni hagyván magát, nem gondol, se az Istenbe való hittel, se szíve' tsendességével, se pedig — talán még a' virtusokkal is. Ezek pedig talán mind tsak tsekélységek? De nézze kedves Barátom — el-alszik a' tűz a' kandallóban, én pedig fázom; 's úgy vélem, hogy jobb lesz', ha meg-élesztjük a' tüzet — — Menydörgés — kiáltá a' Báró, a' tűzbe vetett könyv után kapván — talán meg-tébolodott kend? — — Le-tsendesedvén osztán elméje eggy idő múlva, monda: meg-botsásson Mill-

vitz

vitz; de hiſzen nem ſzoktunk hat arranyal fűjteni, midőn eggy 's két haſáb fával lehet. Pedig ez a' könyv már az enyim; 's azért meg is olvaſom. Talán maga veſzedelmére, mondá Millvitz? — Tréfa! felele a' Báró; 's bár ha Isten tagadóvá lennék is? Hiſzen el-hívatom a' Papot, 's a' ſzent Írásból viſzont megtérít a' Kereſztyén hitre. — Azonban a' kandalló mellé űlvén, eggy idő vártatva mondá: Óh kedves barátom! Kegyelmed ſokkal ſzerentséſebb én nálam, mert már eleget útazott, és látta e' világot. Melly igen eſztelenül tselekedtem én, hogy el-maradtam társaſágából; ezerſzer is eſzembe jutnak, a' mellyeket útázáſából énnékem beſzéllett. 'S úgy tetſzik, mintha egéſz útazáſában jelen lettem vólna képzelődéſemmel. Estve, mikor lefeküdtem, hajóba űltem gondolatimban Livornónál, és reggel fel-kelvén, mintha a' fekete tengeren hajóztam vólna. Kedves Millvitzem! beſzéljen még némely történeteket útazáſából, 's mondja-meg: hová jutottak a' tengeren? Óh eggy ollyan tartományba, felele Millvitz, melly midőn még a' ſzabadſágnak és a' tudományoknak lakó helyek vólt, igen híres vala; vagy inkább tsak a' ſzigetjébe, mert ugyan tsak beléje nem juthattunk. Hallotta é az Úr valaha *Antipáros* ſzigetének, 's annak híres barlangjának hírét? Én ugyan annak ſoha hírét ſe hallottam, felele a' Báró; 's azért is kérem az Urat, beſzéllje elő nékem, annak nevezeteſségeit.

(A' többi következik.)

XVI. LEVÉL.

Kôlt Komáromban, Sz. András Havának 25. Napján.

Az Antipáros Barlangjának folytatása.

Millvitz el-kezdvén a' barlangnak hoſzſzas le-íráſát, mind addig vezette a' Bárót beſzéllgetéſével, miglen azon mélyſégre értek, mellybe hajdan *Nointel* és azután *Tournefort* életek' veſzedelmével le-ſzállottak. A' Báró mind ezeket ſzinte olly figyelmeteſséggel hallgatta, mint gyermekſégében dajkájának a' boſzorkányok felöl vólt beſzéllgetéſét. A' feneke ezen mélyſégnek, monda tovább Millvitz, mind tsak meredekebb lett, míg végre eggy ſetét lyukhoz jutánk, mellyen a' fáklyák világánál meg-görbedve kelletett kereſztül bújnunk. — Hanem most már ollyan veſzedelmet kell az Úrnak említenem, mellyről még most is rettegéſsel emlékezem. A' mélyſég ſzájánál eggy kötelet kötöttünk-meg, hogy azon abba le-ereſzkedheſsünk. — De ſokkal félelmeſebb lett még a' máſodik mélyſég, mellybe tsak mint eggy máſznunk kellett. És ha olly erős terméſzetem nem vólna, bizonnyal, — el-

ſzédûlvén, azon véghetetlen mélyſégben veſztem vólna, mellynek bal réſzén bé máſznunk kelletett. A' Báró 'ezeket hallván, ſzemeit is bé-takará! 'S mit gondol az Úr, monda tovább Millvitz: Ezen mélyſégnek partjára, melly a' fík jéghez haſonló vólt, állított Lajtorján kellett eggy merőben álló kö-ſziklára fel-máſznunk, mellynek tsak az emlékezete is, most is döbögteti ſzívemet. A' Báró fel-ugordván ſzékéről, el-ijjedve kiálta, mintha már ö eſett vólna le a' mélyſégbe. — Mi lelte az Urat? kérdé Millvitz. Semmi, ſemmi, felele a' Báró, tsak hogy az én nyomorúlt fejem — — Az Isten veſzeſsen-el — már azt gondoltam, hogy az átkozott barlang fenekén vagyok! De tsak beſzéllje az Úr tovább! — Eggy kevés veſzedelem köztt, monda Millvitz, élébbre tsúſztam; de midőn nem is gondoltam, eggy ollyan rettenetes helyre juték, mellyen hűſéges vezéreim nélkül, bizonnyal nyakamat ſzegtem vólna. Eggy porhanyós, és már felére el-rotthadtt lajtorjára akadván itten, minthogy arra rá hágni nem bátorkodtunk, azt támoſztottuk melléje, a' mellyet magunkkal hoztunk; és minekutánna újra eggy kötélre köttetvén magunkat, eggy jó ideig máſzkáltunk, el-jutottunk végre azon barlangba, mellynek látáſa' kedvéért, illy ſokat ſzerentséltettem életemet.

Végre

Végre! No, légyen hálá az Istennek! De mit lelt az Úr e' barlangban, 's mit hozott-ki onnét? Mit? — Ugyan tsak még is ſzép 's helyes vólt e' barlang. — De mi a' veſzély! mit hozott-ki abból az Úr magával? — Minémű kérdezőskedés ez! Semmit! — Semmit ſe? Kérdé a' Báró tsudálkozáſsal. 'S ki-jöhetett é az Úr ſzerentsésen? — Kétſég kívül, mivel más külömben most nem ihatnánk itt eggyütt Burgundiai bort. — Az igaz; de mit tett vólna az Úr, ha le-tsúſzott 's meg-ſebeſedett vólna? Akkor az Orvost hívattam vólna! — Igen is — el-gondolhatni, hogy ott laknak Antipároſon az Orvoſok; 's mellyik máſzkált vólna le az Úr után? 'S hát ha nyakát ſzegte vólna az Úr? Olly temérdek mélyſégben? — Millvitz el-moſolyodott 's monda: Sokkal veſzedelmeſebb lett még a' feljövetelem kedves Báróm, a' mélyſégben vólt máſzkálásnál; mert gyakran tsak alíg hogy meg-tartóztathattam magamat, még pedig a' leg-veſzedelmeſebb helyeken. Leginkább pedig az eggyik lajtorjának a' foga eltörvén alattam, ha a' felſőbbet meg nem kaphattam vólna, bizonnyal el-veſztem vólna a' mélyſégben.

Istenem 's atyám! kiálta a' Báró, a' karjánál fogá Millvitzet minteggy meg-tartani akarván, hogy a' mélyſégbe le ne eſsen.

Millvitz el-mosolyodott, 's még eggy ideig folytatván a' retteneteſségeknek elő-beſzélléſét, végre azzal végezé: Fel jöttem kedves Barátom! — Valoſággal fel jött az Úr. Hálá légyen az Istennek! Óh maradjon az Úr mindenkor ide fenn; vigyen a' veſzély minden barlangokat. Maradjon nálam kedves Barátom! A' Báró öröme, monda Millvitz, ſzerelmeteſsé téſzi ſzeméllyét énnékem. Tudja az Isten, monda a' Báró, hogy ſzeretem az Urat, mint a' Lelkemet. 'S el hiddje az Úr, hogy ſzeméllyéhez való ſzeretetből ſzintugy bofzſzonkodtam az Úrra, hogy azon átkozot barlangba le-botsátkozott, holott ſemmi haſzna nem lévén abból, életét is benne veſzthette vólna. Melly ſátán vitte az Urat oda? Az újſágok után való kívánſág, Báró; hiſzen azért élünk e' Világon, hogy minél többet láthaſsunk. Úgy de ollyan ſzemlátomást való veſzedelem köztt! Nézegeſsen az Úr másutt; de ne többé Antipárosban. De hiſzen tekíntetet és érdemet ſzerez ez máſok előtt, monda Millvitz; 's az illyen külſőſégekről téſznek ítéletet ſzívünk és fejünk felől kedves Barátom. Azon fellyűl, ugyan tsak eleget is teſz' az ember kívánſágának is, és a' barlangot is megláttа. — A' nyakát is ki-ſzegte, mondá a' Báró — 's más ſemmit! Úgy vélem, fele-le Millvitz, hogy a' Báró bizonyoſan meg-

aka-

akadályoztatta vólna jelen-létében, a' barlangba lett le-botsátkozásomat? Azt könnyen el-gondolhatja, monda a' Báró; hajánál fogva viszsza húztam vólna.—Igazán? Óh illyen formán szégyenemre válna, ha az Úr jobban szeretne engemet, mint én a' Bárót. Az Úrnak, a' mint maga mondá, gyenge elméje van? — Az igaz, felele a' Báró, 's nem is tagadom. — 'S miért? — Az Úr néha fő-szédelgésben szenved? Igaz — néha; 's az emlékeztet engem' ifjúságom' bolondságaira. — Jól van; — de ha már piszstolra kelletik is a' Báróval kelnem — Felkél — 's mire viszsza fordúlt, már a' tűzben van *Syſteme de la Nature.* — A' Báró ezen annyira el-bámúlt, hogy hamarjában fel nem találhatta magát. Fel-ugordván, a' tűzbe kapott a' könyv után, de már egészen tűzben vólt. — Meg-boszszonkodván ezen, monda Millvitznek: Uram! a' jó lélek, vagy az ördögtől tanúlta é ezt? — A' barátságnak lelke — Báró, jó lélek! — Az Úrnak igen nagy gondja vólt az én meg-tartatásomra; nem de nem nékem is kötelessége mé, hasonlót tselekedni az Úr eránt? — De mit akar Kegyelmed, kérdé a' Báró? Az Úr könnyen nyakát szeghette vólna amaz átkozott barlangban; de én — — Az Úr még nagyobb veszedelemben forgott, monda Millvitz. Az Isten, és a' gondviselés

eránt kételkedni, 's a' virtuſoknak minden erejeket le-tapodni, ez élet' akármelly viſzontagſági köztt, 's még a' halálban is, minden vígaſztaláſoktól meg-foſztatottnak lenni; eggy ſzóval, a' mi az embernek leg főbb kíntse 's bóldogſága, mind azokat el-veſzteni — ez valójában több kedves Barátom, a' leg-rettenetesebb nyak-ſzegésnél! Igen buzog az Úr, monda a' Báró; 's el-veſztem é mind ezeket? — Az igen könnyen megeshetik, felele Millvitz. — Már régtől-fogva panaſzolkodik az Úr azon, hogy gyenge elméje 's fő-ſzédelgéſi vagynak. 'S el-hiddje, hogy nem az illyenek' ſzámokra írattatott a' *Syſteme de la Nature.* A' ki azt olvasni akarja, annak jártosnak kell lenni, 's méllyen bé tekínteni a' tudományokba. E' nélkűl, tsak nem lehetetlen, hogy káros ne légyen annak olvaſáſa. Igen nagy haſonlatoſság vagyon e' reſzben közöttünk. Én a' barlangban ſemmit ſe nyertem, noha életemet, 's mindenemet el-veſzthettem vólna abban. Ennek a' könyvnek olvaſáſából ſe nyerhet az Úr ſemmit, ſőt mindenét el-veſztheti. Nekem az Úrnak ſaját ítélete ſzerint, eggy Orvos ſe máſzott vólna utánnam a' barlangba; 's az Úr a' Papjától vár ſegítséget? Óh! — az a' jó ſzívű ember az Úrnak állapotját az Istennek ajánlaná, és ſietne, hogy minél hamarébb meg-menekedhetne az Úrtól. —

A'

A' Báró ezeken nagyon meg-indúlt, és mélly gondolatokba el merülve láttatott, noha másfzor a' Papjából űzött leg-nagyobb tréfát. — Millvitz ezt látván, barátfágofan kezét nyújtá nékie, mondván: Látja az Úr, hogy igazán fzeretem! És most hallgafsonmeg kérem engemet. — Elébb tsak nem hitre vett az Úr engemet, hogy foha femmi vefzedelmes barlangba nem megyek. 'S ímé ihól e' kezem! — De most már én is hittel kötelezem az Urat, hogy foha nem avatja magát ollyan könyvek' olvafáfokba, mellyek az Istent és a' gondvifelést egyenefen tagadják. Maradjon-meg az Úr a' Józanokofságnak közönféges világofságánál; 's ne botsátkozzék ama' fürű fetétfégbe, és álljon-meg az érzekenyfégeknek és a' jó Lelkiesméretnek erős fundamentomán, 's ne bízza magát eggy romladozott porhanyó kötélre, a' kételkedéfek' vefzedelmes mélyfégek felett! —

A' Báró meg-ölelvén ötet, erős fogadást tőn néki, mind ezekre nézve.

Végre, nagy meg-indulálfal azt mondá néki: Életemnek leg-fzebb réfzét el-álmodoztam; 's nagy tudatlanfágban vagyok, mellynek tsak a' meg-gondolása is, keferűvé tefzi életemet. De mindenkor ezen állapotban maradjak é? — Éppen nem kedves Barátom, felele Millvitz; főt inkább

magam javallom, hogy ólvasgaſson az Úr. A' tudományok köztt sok ollyan vagyon, a' mi valóſágós betsületet ſzerez az embernek; noha azoknak némelly réſzek betsesebb a' máſiknál. Az Úrnak ſzép kívánſága az olvaſás és tanúlás után, ditséretes; és én is köteleſségemnek tartom, minden tőlem ki-telhetőképpen, e' réſzben is ſzolgálatjára és ſegítségére lenni az Úrnak. —

Más nap Reimárus' a' terméſzéti Vallásnak főbb igazſágairól írtt, ſzép és épületes könyvét küldé néki az olvaſásra. *(a)*

Vajha — a' mi Magyar Ifjú Uraink, a' kik talán felette is meg-ízlették *Voltairnek*

Jegyzés.

(a) Reimárusnak ez a' meg-betsülhetetlen könyve mellynek negyedik meg-bovíttetett ki-adása 1772dik eſzt. Hamburgban jött-ki, és már ſok-féle nyelvekre vagyon fordítatva, olly eſméretes reménylyük Hazánk' érdemes Tudósainál, hogy nem léſzen ſzükſég, hoſzſzasan emlegetnünk azt. Ama' nagy tudományú híres Göttingai Profeſsor b. Geſzner Mátyás ezt az ítéletet tette eránta: Ha e' világon lévő minden könyveknek, úgy mond, tsupán kettőn kívül el-kellene veſzni, 's énnékem ſzabad vólna válaſztanom; ezt a' kettőt válaſztanám. a' Bibliát, és Reimárusnak a' terméſzeti Vallásnak főbb igazságairól írt könyvét. Lásd *Göttinger gelehrte Anzeigen von Anno 1754. das 87. Stück.*

nek Syſteme de la Nature, és még több hitető íráſit, az illyen, azoknál ſokkal erőſebb fundamentomon kéſzült íráſokat olvasnák! Majd hamar meg-látnák, melly véghetetlen külömbbſég légyen, a' tsillámló, és valóſágos arany igazſágok köztt; és hogy a' midőn azok tsak a' külſő érzékenyſégeket tsiklándoztatják, ezek valóſágos és állandó világoſságot 's tsendeſséget ſzereznek a' léleknek.

J. J. Engel
der Philoſoph für die Welt.

A' Találós Meſe vólt *a' 24 betű*; a' Rejtett Szó *Tsóka*, mellyből ki-telik *tsók*, *ótska*.

Taldlós Mese.

Négy is hat is lábam a' mellyeken járok,
Durva gazdáimtól tsak kevés jót várok.
Ha meg nem ölnének nagyobb haſznot hoznék,
Firól fira újabb tzéllákat toldoznék.
T. Szakonyi Jó'ſef Pápai Pr.

Rejtett Szó.

Nevem tsak négy betű, ha azt kérded tőlem.
Fordits-meg Barátom; húſz léſzen belőlem
Egy betűt el-hagyván, nevem úgy mondod-ki,
Már most a' Németek' lábát találod-ki.

Falkenſtein Gróf' útazáſából Frantzia Orſzágban.

Midön Felſéges Urunk 1777-ben Falkenſtein Gróf neve alatt Frantzia Orſzágban útazott, még Német Orſzágban, egy ollyan Pósta Státzióra érkezett, mellyen a' Pósta Mesternek eggyetlen eggy lova ſe vólt házánál. A' feleſége éppen akkor meg-gyermekezvén, a' ſzolgálaton kívül lévöket jó barátiért küldötte, kik az ö gyermekét a' kereſzt-vízre tartanák. Azonban el-unván a' Gróf a' várakozást, maga fel-ajánlja magát a' Komaſágra. A' Pósta Mester, noha nem esmérte ö Felſégét, még is meg-örülvén ajánláſán, köſzönettel 's örömmel el-fogadja azt. — El-végezödvén a' ſzent Kereſztſég, kérdezi a' Pap a' Grófot: kinek hívják a' kereſzt atyát? A' Gróf erre azt feleli: Jó'ſef. Hát a' vezeték neve, kérdé amaz? Úgy vélem, felele Jó'ſef — e' már elég vólna, de mint hogy meg-akarja tudni Atyafágod, írja: II-dik Jó'ſef! II-dik Jó'ſef monda a' Pap tsudálkozva, — ám légyen! A' karaktere? kérdé tovább. Tsáſzár, felele Falkenſtein.

A' Pap, Káplánja, a' koma társak, a' gyermek atyja és minden jelen lévök el-ijjedének. A' Pósta-Mester lábaihoz eſék a' Felſégnek. De ö, nagy le-botsátkozáſsal fel-

fel-emelé azt, és mindeniket meg-ajándékozván, fel-ajánlotta, hogy el nem felejtkezik kereſzt gyermekéről.

Esméretlenſégben útazván Ő Felſége mindenütt; eggy Német Orſzági Fejedelemnek az a' gondolatja jött, hogy ő is esméretlenſégben idvezli a' Grófot, maga határán. A' végre ő eggy alkalmatos házat kéſzítvén előre, maga vállalá magára a' fogadós hívatalt. Az ő udvarnokjait mind külömb külömb féle foglalatoſságokra állította, a' Felſéges útazónak meg-vendéglésére. — El-érkezvén oda Falkenſtein Gróf, olly igen nagy kéſzséggel és ſzép rendűséggel lelt ottan ſzolgálatjára mindeneket, hogy az egéſz Német Birodalomban ezen fogadót különöſen meg-dítsérte. — Midőn az útra kéſzült a' Felſég, jó 's ſzép friss lovak fogattattak hintója' elébe. A' Poſztilion, egy avált parókában 's meg-viſelt ruhában öltözködve ült-fel a' lóra, 's mint a' villám, úgy hajtá lovait, a' közelebb lévő Pósta-álláſig. Megállapodván ottan, meg-ajándékozá őtet a' Felſég, meg-kérdvén egyſzer'smind, ha akarná é még egy póstán által vinni őtet? Miért nem, felele amaz: 's tsak eggyet iſzom elébb, azután két Pósta-álláſig is el-megyek. Bort hoznak-ki a' Pósta-házból a' virgontz Poſztilionnak, és minekutánna a' Gróf egéſzſégéért eggyet ivott — meg indítja lovait a' fu-

a' futásra. Tsak rajta, monda Falkenſtein néki, meg-jutalmazom fáradſágodat. El-hiſzem, felele a' Poſztilion, mert látom hogy Nagyſágod nem ollyan fösvény, mint más útazók. — Azonban ſzerentsésen meg-érkezvén, a' máſodik Pósta-állaſon, eggy marok aranyat ád néki Ő Felſége. 'S alig hogy ő azt kezébe vette, már egy ſzempillantás alatt el-tűnt. — Eleibe jövén a' Pósta-Mester Falkenſtein Grófnak: monda néki: Egéſz útazáſomban még egy Póstán ſe leltem illyen ſzolgálatot. El-hiſzem kegyelmes Úr, felele a' Pósta-Mester: de illyen Poſztiliont ſe. A' lovak maga a' — — Hertzeg ſaját lovai vóltak, a' Poſztilion pedig maga ő Hertzegſége. — Falkenſtein Gróf, azonnal utánna nyargaltatott; de ſohol ſe érhették-bé ötet.

A'Hertzegnek ez a' furtsa maga fel találáſa felette meg tetſzett Ő Felſégének; 's maga írt azonnal nékie eggy igen barátſágos levélet, mellyben eránta mutatott hívſégét ſzíveſen meg-köſzönte.

Tovább útazván az esméretlen Felſég, eggy Mezö Városban egyſzer meg-állapodik, és míg az ebéd el-kéſzűlt, eggy Nemes Úrral, a' közel lévő ſzép erdőbe ſétálni ment. A' gyönyörűſéges erdőſég annyira meg-tetſzett nékie, hogy tovább és tovább ſétálván, végre el-tévelyednek az erdőben,

Hoſz-

Hoſzſzas járás után eggy ſzép múlatozó Várra akadnak. Bé-menvén abba, a' Kastély' Urát kérdezik. De mivel az otthon nem vólt, az Aſzſzonyhoz vezetik öket. A' Vár' Aſzſzonya, ſzíveſen tiſztelvén azokat, a' meg-terített aſztalhoz űlteti, maga engedelmet kérvén az el-mehetésre; ſietnem kell úgy mond, hogy a' Tsáſzárt láthaſsam. Mind a' ketten erőſen bizonyítani kezdék, hogy ő Felſége még meg nem érkezik hamarjában; ezt pedig annyival inkább el-hiheti az Aſzſzonyſág, mondának mind a' ketten, mivel mi az ő emberei közzűl valók vagyunk. — Az Urak' ſzavokra, felele az Aſzſzonyſág hadd várakozzon rám tehát a' férjem. — Az aſztal felett ſokat beſzéllgettek a' Tsáſzárról. Az Aſzſzonyſág dítséretekkel emlegette ő Felſége' ſzép tulajdonſágait, és az ő nagy ſzívét; 's eggy ſzóval monda: A' Tsáſzár eggy tökélletes Fejedelem, 's tsak nem meghalok hogy minél elébb láthaſsam őtet. Sőt, annyit beſzéllett dítséretére, hogy utóbb már ideje lett az el-menetelnek, hogy a' titok ki ne túdódjon. Falkenſtein Gróf azért fel-kelvén, monda a' Vár'-Aſzſzonyának: Valóſsággal olly igen nagy kívánſága van é az Aſzſzonynak, a' Tsáſzárt látni? — Ki nem mondhatom, felele az Aſzſzonyſág, minthogy ő eggy olly jó Fejedelem. — Én valamennyire eleget tehetek, addig is, az Aſzſzony

ſzony kívánſágának, monda Falkenſtein Gróf; teſsek ím c' képet meg-nézni, mellyel bátorkodom az Aſzſzonynak udvarlani — eggy arany pixist nyújtván nékie. Kezében vévén ezt az Aſzſzonyſág, vízsgálja a' képet 's látja, hogy eggy valóſágos rajza annak, a' kihez ſzerentséje van Palotájában. Eltelnek a' ſzemei könyvekkel, 's a' nyelve tsak lalog, tiſzteſség és háláadó ſzókat; mellyeket a' Felſég eggy háláadó köſzönettel meg-köſzönvén — el-ment a' Várbol-

A' ſzent és néma dítséret, érzékeny ſzíveket illet, 's illyen ſzívét tapaſztalja Jó'ſefnek — a' ki ötet látja ! !

Hogy lehet a' zöld borſót egéſz télen zölden el-tartani?

A' borſót hüvelyestöl, reggel nap-költe előtt le-ſzedvén, azonnal a' hüvelyéből kikell ſzedni, 's a' gyengébb ſzemeket vízbe vetni, hogy abban meg-fejéredjenek. Mihelyt a' víz egyſzer fel-forrott, azonnal elkell azt a' tűztöl venni, 's hideg vízben megöblítvén a' borſót, tiſzta ſzáraz ruhán megkell ſzárogatni. Azután pedig egy ſzitán, meleg hamu felett leg-alább hat óráig kell aztmég ſzárogatni, gyakran meg-forgatván azt a' ſzitán. — Illyen formán el-kéſzítvén, eggy ſzáraz váſzon zsatskóban, ſzáraz helyen egéſz télen is el-lehet azt zöldjében tartani.

Vagy

Vagy pedig igy is lehet azzal bánni.

Reggel jó idején ſzedd-le hüvelyestöl a' borſót, és ki-fejtvén azt abból, rakd egy tiſzta palatzkba, 's dugd-bé azt jó ſzorosan. Azután egy vas-fazékba ſzéna közzé tévén azt, főzd jó ideig. Hogy pedig tudhasd azt, meddig kelleſsék főzni, köss öſzve egy maroknyi borſót ugyan a' közzűl, mellyet a' vas-fazékba ſzéna köztt lévő palatzkba tettél, eggy kis ruhában, 's vesd azt ugyan azon vas-fazékba. Mihelyt az annyira meg-lágyúl, hogy az újjaid köztt öſzve zűzhadd, azonnal a' vas-fazekat is le-kell venni a' tüzről. Ha oſztán a' palatzk meg hült, ragaſzd-bé annak dugaſzſzát erőſen ſzurokkal, és akármeddig is el-tarthadd abban a' borſót.

Bátor ſzivü 's barátſágos Szó-ſzólló.

Chatelet Úr, Frantzia Orſzágnak eggy nagy érdemü Miniſtere, olly meg-rettenni nem túdó bátorſággal ſzokta mindenkor az igazſágnak és ártatlanſágnak ügyét folytatni, hogy midőn *Montmorency* Hertzeg, *XIII-dik Lajos* Király előtt bé-vádoltatott, ſzemtől ſzemben hatalmaſan mentette a' Felſég előtt annak ártatlanſágát, és kegyelmet

kért

kért néki. A' Király, noha más külömben igen ſzerette *Chateletet*, annyira meg-indúlt vólt *Montmorency* Hertzeg ellen, hogy azt válaſzolá *Chatelet'* kéréſére: talán a' kezedet is el-hagynád vágni, tsak hogy a' Hertzeget életben meg-tarthasd. Erre a' Hertzeg' bátor ſzívű barátja azt mondá a' Királynak: Felſéges Király! Kéſz vagyok mind a' két kezemet el-vágattatni, tsak hogy az eggyik karját mentheſsem-meg annak, a'ki olly ſokat győzödelmeskedett már, 's ezután is győzödelmeskedhetik Felſéged' és a' Haza' javára. — Ez által az ő nagy lelkűſégből ſzármazott bátor mondáſa által, nem tsak a' Királynak *Montmorency* ellen fel-buzdúlt haragját le tsendesítette, hanem ötet életben is meg-tartotta! Óh melly nagy bóldogſág ez életnek igaz 's nagy Lelkű barátja.

XVII. LEVÉL.

Kôlt Komáromban, Sz. András Havának 28. Napjdn.

Némelly nagy embereknek példájik, kik a' kertekben gyönyörködtek.

A' régi Görög Bőltsek és nagy emberek mellett; a' kik különös gyönyörűſégeket a' kertekben, és a' mezei munkában lelték, * a' Rómaiak, és más Nemzetek köztt is találkoznak ollyanok, a' kik a' gazdaſágnak ezen réſzében nevezeteſen gyönyörködtenek.

Cicero, kinek már a' Neve ditsőſéges, maga emlegeti, melly ſok gyönyörűſégeket lelt a' zöldellő tsendeſségben. 'S az ő életének végſő napjai felette nyúgodalmaſok lehettek vólna, hogy ha ő ezen magánoſságban meg-maradván, az uralkodásnak azon veſzedelmes ügyébe nem avatkozott vólna, melly miatt végre életét 's fejét veſztette. — A' ki azt gondolná, mintha *Cicerónak* íráſában, nem annyira a' kertek' mi-

ve-

* Lásd a' Minden. Gyűjtem. XIV. Levelét pag. 215.

veléſek, mint a' mezei munka értetődik, az ollyat emlékeztetjük ama' híres és esmeretes *Mariánus*, *Luculliánus*, *Sallustiánus*, *Tarkviniánus*, *Domitziánus*, és más Romai ditső kertekre, mellyeket *Cicero* az ő íráſiban gyakran emleget. Igaz ugyan, hogy a' régi Rómaiak, inkább Palotákkal, Ferdőkkel, Oſzlopokkal, és minden-féle ditső rajzokkal ſzokták kertjeiket, mintſem virágokkal vagy más plántákkal ékesgetni. Mind az által bizonyos, hogy a' mint *Martzialis Domitziánus*' kertjeiről írja: minden némű ékes virágoknak ſokaſágok találtatott azokban. *Plutárkus*, világoſan említi *Lucullus* életének le-íráſában, hogy az nevezetes gyönyörüſégét kertjében lelte. — *Cicero* maga beſzélli, hogy az ő Leányának halála után, tellyes 30. napokat töltött-el az ő kertjében, tsak hogy annak halála által okoztatott keſerüſégét felejtheſse.

Úgy láttatik, hogy a' régi Rómaiak köztt ſok híres Familiák is a' kertekből vették nevezeteket; p. o. *Hortenſius*, a' kertről; *Piſo*, a' borſóról; *Lentulus*, a' lentséről; *Fábius*, a' babról; 's a' t.

Ama' híres Vers-ſzerzönek *Virgiliusnak*, a' vólt leg-főbb kívánſága, mellyet eggyik ſzép énekében ki is jelentett; vajha élete' napjait a' ſzőlő-tők, 's virágok köztt tölthetné, 's végezhetne is el! Azt ugyan

nem

nem tudjuk bizonyoſan, ha vólt é magának kertje; de *Neápolis*' határa, a' hol *Virgilius* lakott, más külömben is a' leg-ſzebb kertekhez haſonló vólt az ő idejében.

Horátziusnak nem vólt nagyobb kívánſága annál, hogy a' Városon kívül eggy akkora helyet nyerhetne, a' hol eggy kis kertet építhetett vólna. *(a)* Minden íráſaiból ki-tetſzik, melly igen kívánta, megmenekedvén a' nyughatatlan udvari élettől, magánoſságban tölteni élete' napjait. *(b)* Az ő nagy ſzeretetét és hajlandóſágát a' kertekhez azzal is esmérteti, hogy *Maetzénás*' kertjét, mellyben Róma Városának túdóſai bizonyos időkben eggybe gyűlni ſzoktak, eggy különös Ódában ſzépen le-írta. *(c)*

Sallustius, *Martziális*, *Plínius*, *Seneca*, *Petrárka*, és több ſok régi túdóſok, a' kertekben találták fő gyönyörűſégeiket. —

Jegyzés.

(a) Lásd *Sat. 6. Libr. 2.* Hoc erat in votis, modus agri, non ita magnus. És *Od. 6. Eleg. 2.* Ille terrarum mihi, præter omnes, angulus ridet.

(b) Lásd *Sat. 6. Eleg. 2.*
O rus, quando ego te aſpíciam, quandoque licebit; Nunc veterum libris, nunc ſomno, & inertibus horis Ducere ſollicitæ, jucunda oblivio, vitæ?

(c) Lásd *Od. 3, 29.*

Sallustius nem tudta mind azon pénzt, a' mellyet Áfrikai Praetorſágában *(Fő-igazgatói hivatalában)* ſzerzett, jobbra fordítani, minthogy eggy ollyan gyönyörű kertet ſzerzett magának, mellyről *Cicero* azt írja: hogy *Sallustius* az ő ékes kertjében keſzített íráſi által, halhatatlanſágot ſzerzett magának. Ezt a' kertet idővel a' Római Tsáſzárok is annyira meg-kedvellették, hogy mint ſajátjokkal úgy éltenek azzal.

Melly igen gyönyörködött *Martzidlis* az ő kertjében, ezen maga ſaját ſzavai esmértetik: *Hic mihi, quando dies meus eſt, jactamur in alto.* Epigr. X. 58.

Plinius azt írja maga felől: hogy az ő terhes hivatala tsak azért lett unalmas nékie, hogy az ő kertjében való gyönyörködeſétől gyakran meg-tartóztatta őtet, mellynek bóldogſágit tsak képzelte magának, de nem réſzeſülhetett azokban. *(d)* Nem is írhatta-le elegendőképpen azon ő nagy örömét, midőn meg-menekedvén utóbb terhes hívatalától, *Laurentinum* nevű kertjében töltötte a' Múzſákkal idejét.

Se-

Jegyzés.

(d) *Libr. I. Ep.* 9. Nulla ſpe, nullo timore ſollicitor; nullis rumoribus inquietor, mecum tantum, & cum libellis loquor. O rectam, ſinceramque vitam! o dulce otium honeſtumque! pene omni negotio pulchrius.

Seneca olly igen ékes kerteket kéſzített magának, 's olly igen ſzép rendbe vette mezei gazdaſágát, hogy *Tacitus*nak bizonyſága ſzerint, maga' a' Római Tsáſzár' gazdaſaga ſem érhetett-fel azzal. *(e)* Ezek által fel indítatván a' terméſzetnek vizsgálá-ſára, e' világot kívánta meg-kerülni, elebb, mint ſem el-hagyná azt.

Petrárkának gyönyörűſéges múlatozá-ſit *Vaneluſe* nevű kertjében, eléggé esmértetik páſztori énekei, és az ő ſaját életéről írt két könyvei.

Ovidius maga írja: *(f)* hogy ő leg-több munkáit az ő kertjében kéſzítette. És a' mint *Horátzius (g)* a' régi Tudóſok felől írja, hogy a' városokat el-hagyván a' kertekben gyönyörködtenek; úgy valójában a' leg-ſzebb és mélyſégeſebb tudományú munkák, kertekben kéſzültenek.

Jegyzés.

(e) *Tacit. Annal. XIV.* 52. azt mondja: Quod hortorum amœnitate, & villarum magnificentia, quaſi Principem ſupergraderetur.

(f) *Triſt. I.* 10. 37. Non hæc in noſtris, ut quondam ſcribimus hortis.

(g) *L. II. Ep.* 11. 77. Scriptorum chorus omnis
Amat nemus, & fugit urbes.

De még a' Római Tsáfzárok közzt is vóltanak némellyek, kik a' kertekben lelték gyönyörűſégeket. — *Néro* 's *Veſpáſiánus* felől azt olvaſsuk, hogy többet laktak kertjeikben, mint Tsáfzári Palotájokban. *Próbus* az ő katonáival, békeſségnek idején, kertjeit áſatta, és ſzinte úgy tudta azokat az áſás körül, mint a' fegyverek közzt igazgatni.

Dioklétziánus és *Maximiánus* felől *Eutropius* iráſiból azt olvaſsuk, hogy mind ketten le-tévén a' Tsáfzári páltzát, kertjeik' miveléſekre adták magokat. Sőt *Dioklétziánus* gyakran azt ſzokta mondani: hogy ſoha ſe fénylett néki a' nap ditsőſégeſebben, mint az ő kertjében. 'S azért is, ha valaki meg-ſzóllította ötet az eránt, hogy bár az Uralkodásra viſzſza térne, többnyire azt ſzokta felelni: a' ki jól meg-nézi az én kertem' plántáit, úgy vélem, nem kiſztet engem' az Uralkodásra többé viſzſza térni.

Az *V-dik Károly* Tsáfzár el-hagyván Uralkodáſát, kertjében múlatta mágát a' tudományokkal; noha *Marquis d' Argens (h)* azt írja felőle: hogy a' mint *Károly* Tsáfzár élete' végét töltötte, az inkább eggy Kaputzínushoz, mint *I-ſő Ferentz* meg-győzőjéhez illett vólna.

Ezen

(h) *Le Marquis d' Argens Lettres morales & critiques. XIV.*

Ezen idő tájban élt ama' mind tudományára, mind nagy tselekedeteire nézve nagy emlékezetű *D. Luther* is, a' ki nevezetes gyönyörűségét a' kertekben találta. Tudta azt ő felőle eggy túdós barátja, *Spalatinus;* 's azért is az ő kertjébe invitalja magához *Luthert. (i)*

Ángliában igen emlékezetes az úgy nevezett túdós kertész-társaság, mellynek eggyik régi túdós tagja, Ánglia' Cancellárjusa *Bakó Verulám*, azt szokta mondani: hogy a' bús elmének leg-kellemetesebb vígasztaló helye a' kert.

Ama híres *Lipsius*, sokkal nagyobb gyönyörűséget lelt a' kertekben, mint a' legszebb muzsikában; és a' mint azon ő szép munkájában, mellyet az állhatatosságról írt, mindenkor az állhatatosságot dítsérte, úgy mindenkor meg-változhatatlan is vólt a' virágoknak szeretetekben, mellyekre javainak nagyobb részét költötte.

A' Hollandusok ezen ő Hazafijoknak példáját követvén, leg-főbb gyönyörűségeket

R 4

Jegyzés.

(*i*) Azt írja *Spalatinus* eggyszer D. *Luther*nek: Quando venis ad nos? visurus aliquando, vetera monumenta familiaritatis & amicitiæ. Hortum plantavi, fontem ædificavi, utrumque satis feliciter. Veni & coronaberis liliis & rosis. *Tom. II. Epist.*

ket a' kertekben keresik, úgy annyira, hogy tsak nem kész esztelenségekre vetemednek e' részben.

A' Frantzok, valamint hogy nem tartanak jobb eledeleket a' zöldségnél; úgy legjobban szeretik, a' hól azok nevekednek. — *XIV-dik Lajos* Királynak, több szép dítséretei köztt, azt is említik a' Frantz tudósok, hogy minekutánna ez a' nagy Fejedelem, leg-első Fő-Tanátsosit, *Turennt* é *Kolbertet* magától el-botsátotta, az ő Főkertészét *de la Quintinyét* szokta elébe hívattatni, kivel a' kertészi dolgokról beszéllgetett; sőt ha néha a' királyi kertbe le-ment, maga saját kezeivel metélgette 's tisztogatta a' fakat. — Frantzia Országnak eggyik Fő-Ministere *Pelletier*, el-hagyván a' Királyi udvart, kertjében vette lakását, a' hol eggy szép munkát, *Comes rusticus* tzím alatt, készített. — Amaz híres *Boileau*nak írásit, mellyekben az ő kertbéli mulatságait 's gyönyörűségét le-írta, minden, örömmel olvashatja. — *Lamoignon* Praeses felől pedig, a' ki életének végső esztendeit, maga kezeivel készített gyönyörű kertjében töltötte-el, azt szokta *Flechier* (Fleschier) Abbás mondani: hogy ő kétség kívül, sokkal tsendesebb elmével bírt, 's több gyönyörűséget, és az Istenség előtt is több kedvességet talált, midőn kertjének árnyékában, alatta-

va-

valóinak ügyöket igazgatta, mint a' midőn elébb az Orſzág'-igazgatáſával bírván, a' Királyok' és Fejedelmek' dolgaikat folytatta.

Sok régi nagy emberek az által is megmutatták a' Világ előtt, melly igen gyönyörködtek a' kertekben, hogy még temető helyeket is ottan rendelték.

Lucánus azon könyörgött *Néro* Tsáſzárnak, hogy minekutánna az ő eránta kimondott ſententziát tökélletesítette, meghólt tetemét eggy kertbe engedje temettetni.

Tullia is arra kérte édes Atyját, hogy ha meg-halálozik, eggy kertbe temetteſse hólt testét.

Melly nagy ſzokásban vólt ez, már a' régi 'Sidóknál, maga az Úr Jéſus temettetéſe, más ſok 'Sidó nagy emberek példáival egygyütt, bizonyítja.

Nem tsuda tehát, hogy e' mostani Világnak eggyik nagy embere, a' Fő-Vezér Báró *Loudon* is, az ő Haderſzdorfi gyönyörű kertjében kéſzíttette, eggy régi kedves Barátja', ama halhatatlan *Gellert*' emlékezetére tétetett Mauſoleum' által ellenébe, temető bóltját, mellybe, ſok és nagy győzödelmi koſzorúkkal ékesítetett fejét le-hajtván, nagy Lelke' ſár-házát temettetni akarja.'S nem de nem minden igaz Hazafi — óhajtva kívánván, e' nagy Héró' életét, a' feledékenſég 's halhatatlanſág pennájával írja va-

lahára, ſetét bóltja fedelére ezt: *Nyúgodjál nagy Héro! Győző Vitéz! ! !*

A' Találós Mese vólt *a' magazinban lako méhe:* a' Rejtett Szó *Szúh*, mellyből ki-telik *Júh*, *húſz.*

Találós Mese.

Mond mi nevem? — ki vagyok ſzép ſzínnel többnyire feſtve;
Minden bú 's gondtól meg vagynak mentve lakóim;
És kiki kedve ſzerént nyugodalmát töltheti bennem.
Még is; ſem ki tsinál, 's ki tsináltat, nem ſzeret engem';
Senki magának meg nem veſz', kik viſznek utálnak.
Sőt az is a' ki lakik kebelembe' ha tudna gyülölne.

Pozsoni Szemináriumból.

Rejtett Szó.

Egéſz testemmel én jó katona vagyok,
Vitéz érdemeim a' Királynál nagyok.
Rettentő nevemet hat betü tsinálja,
Haſznát, Német, Magyar bennem feltalálja.
Az, eggy betűt, de ez kettőt veſz'-el tőlem.
Sok tokot és vizát haláſz-ki belőlem.

Bá-

Báró Loudon és Hertzeg Coburg Fő-Vezéreknek tiſzteletekre.

Fő Vezér Loudon! Coburg kinek máſsa,
Vitéz érdemitek hogy a' világ láſsa.
Nagy Sándor, Hunyadi, Ákhilles és mások
Oſzlopjaik közzé néktek eggyet ások.
Ha a' Magyar Hektor' a' Hunyadi' keze,
A' kopaſz nyakokon ſokſzor vérengeze.
Ha Bátori István', Kini'ſi''s másoknak
Emlékezetekre ſok záſzlók lobognak,
Kik a' Kenyér mezőn eggy véres tsatában,
Iſzonyú kárt tettek a' Török' hadában.
Ti is ezen derék Vitézek' thrónusán,
Laurust érdemletek vitézſégtek' juſsán,
Magyar' 's más Orſzágok' örökös Királyja!
Kinek meſzſze terjed hatalmad' páltzája.
A' Fő Vezérſégre rendelél olly Tiſztet,
Ki a' hódolásra ſok Várakat kíſztet,
Fel is adta magát már néki ſok Város,
Bár ſok lakatokkal vólt kapuja záros.
Ezt mutatják ama Novi 's Berbir várok,
És tőbb ott a' tájon feküvő határok.
Ugyan ezt mutatja ama híres halom,
Mellyre ritkán tett ſzert még erő 's hatalom.
Kiáltja harsogva Loudon' hatalmát,
Ő rajta véghez vitt ditső diadalmát.
Ez ama nagy hírű Nandor-Fejér-vára,
A'mellynek Loudon fel-méne halmára.

Ugyan

Ugyan is át-vivé a' Száván ſeregét,
Le töré nem ſoká a' fél hóld béllyegét.
Hektorkodott bátor a' Baſa a' Várba',
Minden mesterſége eſett még is ſárba.
Telhetetlenkedett bár a' puska porba',
Szórván ſok menykövét a'Magyat Táborba.
De valamint Hektor, kibe bízott Trója,
Hogy a' Görögöktől a' Várat meg-ójja,
El veſztette Tróját, el-eſvén a' hartzon,
Baſa! így Loudon üte téged artzon.
Kérkedtél ámbátor várad' erejével,
Benne lévő ſzámos néped' ſegédjével;
De tsak ugyan végre hódolnod kellete;
Mert tovább maradnod benne nem lehete.
Hull a' ſok golyóbis read menykő módra,
Izenſz Loudonnak, de nem hallgat ſzódra.
Kérſz tizen öt napot a' gondolkodásra,
Hogy addig valaki jö ſegéd adásra,
De nem érte tzélját azon izeneted,
Még a' máſikra ſem méne feleleted.
Mikor már tsak éppen hat napokat kértél,
Végre hat órákig állapodást nyertél.
Felelgetél eddig ki néki kevélyen,
Könyörgés a'dolgod most, inſtálod méllyen.
Hová mégy már ſzegény? Niſsába kéredzel,
De ez a' felelet; oda nem evedzel.
Hát hová? Loudon indít Orſovába,
Újabb inſégeknek ott kéſzült kohába.
Vég-Szendrő már te is el-veſztéd a' holdot,
A' két-fejü Sasnak ajánlod a' zsoldot.

Óh

Óh rettenetes név! ímé tsak ſzavára
Egyſzeribe mindjárt hódol Szendrõ-Vára.
Tsak Követet külde, még oda ſem ére,
Már is illy felelet megy izenetére;
Fõ Vezér a' Várat fel adjuk ſzívesen,
Tsak hogy mi vélünk is bánjál kegyelmesen.

* * *

Hát te ſzáz húſz ezer Török Generállja.
Azt tudod tán erõd ſenki ki nem állja
Hová törſz olly fene vad kegyetlenſéggel,
Kereſztyének ellen való dühöſséggel?
Kiknek kéſzítettél húſz ſzekér nyak-láncot,
Ötöſével azon hogy járnák a' táncot?
Tsáſzárodnak adni, ki fejét akarod?
Coburgét: de tsak úgy ha meg-bírja karod.
Ah! Felſéges Coburg! ah ditsõ nevezet!
Dítséretes rólad minden emlékezet.
Mérgeſen megy reád a' fene vad-nemzet,
Mellyet a' Tigriſek mérges apjok nemzett,
Óh hallatlan dolog! májd öt annyi népet
Mint vólt a' magáé; hirtelen el-tépett,
Meg ſzalad a' dühös Furiák' magzatja,
Mindenét a' tábor helyein hagyatja.
Huſzonkét ezerrel megy ellene hartzra,
Száz húſz ezer Török hull elõtte artzra,
Szalad az erdõbe, ſántzba vonja magát,
Hogy ott ne veſzeſse mindenik a' fogát.

De

De ti óh Magyarok' régi maradványi,
Átilla', Hunyadi'-'s máſok Tanitváányi!
Számos Jantsárokat a' ſántznak öblébe,
Meg ölve küldétek Plútónak ölébe.
Hol van a' ſok ágyú, ſok ſzekér nyak-lántzod?
Nagy-Vezér, Magyarnak kéſzült vas za-
mántzod?
Hol van Coburg' feje? tán magaddal viſzed?
De hogy el ſzaladhass azt is alig hiſzed.
Jaj ſzegény oda lett mindenben ſzándékod,
Tsak zsineg ne légyen reménylt ajándékod.
El-hánytad ágyúid' a' vizek' árkába,
Hogy ne juthatnának Magyarok' markába.
El-fogtad a' vizet, egyebet ſe tettél,
Óh! méltán nevetség mire vetemedtél.
Maradt ſok ſzáz hordó puska porod nálunk,
Ditsőbb ütközetre, ritkára találunk,
Így járt Góliáth is a' Dávid bajnoka,
Eggy ſíma követtsel be-tört a' homloka,
Szitkozódva ment rá 's rútul tsúfolódott,
Hogy néki olly ſemmi kis bajnok adódott.
Te is nagy erődbe 's vitézid karjokba,
Bízván, és hinnyogo gyors paripájokba,
Tsúfolád a' kevés ſzámú Magyarſágot,
A' melly nagy ſereged'nyak-ſzirtjára hágott.

*
* *

Printz Coburg! e' tsatán nyertél olly érdemet,
Mellyet ſemmi idő ſoha el nem temet.

Vi-

Vitéz érdemednek ritka léſzen máſsa,
Mellynek most Loudon tsak frigyes pajtáſsa.
Írta Kováts Sámuel.

Mi képpen kellessék a' házakat épiteni, hogy egeſzséges lakás leheſsen azokban.

Az egéſzségtelenſégnek oka, noha közönſégesen keveset gondolja-meg azt ſok ember, a' házak' épitések. Töbnyire, vagy igen dombos, vagy lapájos helyekre vagynak a' lakó házak épitettve. Innét van, hogy mind a' két félék gyakran nedveſek, 's azért egéſzſégtelenek is. A' kik, az illyen házakban laknak, azok ſok-féle alkalmatlanſágot tapaſztalnak; házi hol-mijek meg-romlik 's meg-rothad, magokat pedig eggyik nyavalya után a' máſik éri. A' kemény munkához ſzokott ember ugyan meg nem érzi ezen alkalmatlanſágot olly igen hamar, de hová tovább annál veſzedelmeſebb. Gyakran tapaſztalhatni az egéſzségtelen házak által okoztatott ſzomorú következéſeket, kivált a' gyermek ágyas aſzſzonyokban és tsetsemő gyermekekben, alíg hogy eggy nyavalyából ki-menekednek, már is más nyavalyába eſnek.

Mind az illyen alkalmatlanſágoktól és nyavalyáktól, jó formán meg-menthetné magát az ember, hogy ha a' ház épitésben vígyá-

gyázóbb 's gondoſabb vólna. Felette nagyot ſegít a' lakó házak' egéſzséges vóltokra, ha azoknak fenekét 's földjét, fövénnyel, 's apró követsekkel, vagy öſzve törött téglával ki-töltené az épitö, 's az által a' ſzomſzédja földjénél fellyebb emelné; vagy ha eggy óldalba nem építené házát. — Emeg-jegyzésre, vajha bár tsak vígyázóbbakká tehetnénk a' ház építöket. — Meg-kívántatik az egéſzſéges házak' építéſekre az is, hogy a' mennyire tsak lehetſéges, minden házak nap költe és dél köztt lévö tájan építteſsenek; mivel ez a' tájék 's réſz leg-egéſzſégeſebb, és leg-tiſztább levegöt ſzolgáltat a' házban lakozóknak.

Vajha tsak, a' kik ezután, kivált a' faluſi gazdák közzül építenek, ezen megjegyzésre jobban vígyáznának! Melly igen ſzíves örömünkre ſzolgál, ha tsak eggy egéſzſégeſebb ház' építéſében lehettünk ez által eſzközök!

XVIII. LEVÉL.

Költ Komáromban, Karátson Havának 2. Napján.

Ezen most folyó 1789-dik Eſzt. az elején, jött *Frankofurtum*ban és *Lipſiá*ban 195. Levélen, nyóltzad formában, világ elébe, eggy ſzépen múlattató 's gyönyörüſéges haſznal oktató könyv, illyen Tzím alatt: *Wie können Frauenzimmer frohe Mütter geſunder Kinder werden, und dabei geſund und ſchön bleiben? Dokt. Hofmann György Friderik, Moenuſi Frankofurtum' Orvoſa által. Az az* — Miképp' lehetnek az Aſzſzonyok egéſzſéges gyermekeknek jó kedvű édes Anyjaik, ſaját egéſzſégek' és ſzépſégek' meg-ſértése nélkül? — A' túdós író előſzör is elö-ſzámlálván az Aſzſzonyoknak, 's kivált a' terheſeknek ſok-féle ártalmas ſzokáſaikat, úgymint keményen bé-füzött vállaknak viſeléſét, a' hevítő italokkal való élést, gyermekeiknek más, néha tsapodár dajkák által való ſzoptatáſokat, és más illyeneket, világoſan és ſzép renddel meg mutatja ezeknek ártalmas és veſzedelmes vóltokat. Hellyel közzel,

némelly orvoſságokat is ajánl; de leg-inkább, okos orvosokhoz útasítja őket, akármelly lehető változáſaikban, arra emlékeztetvén mindeneket, hogy holmi nehezebb nyavalyáknak eleinten, tsak kevés, de okos ſegítség által elejeket lehet venni, mellyet eleinten meg nem gondolván, ſok-féle ſzomorú következéſek érik a' terheſeket. — Az egéſz munka haſznoſan gyönyörködtető írás-ſal van kéſzítetve, úgy hogy minden Németes Aſzſzony' 's kis Aſzſzonyok, kik *Szieg-wárt* vagy *Werther* történeteit olvaſsák, ſzinte annyi gyönyörűſséggel és ſokkal több haſznnal olvashatják ezen munkát, melly őket jó édes Anyákká, 's jó és egéſzſéges gyermekeknek fel-nevelőikké teheti. Leg-inkább pedig az ſzép és dítséretes e' munkában, hogy a' mire maga a' bölts Teremtő 's a' terméſzet alkotta az Aſzſzonyokat, azt téſzi fel az egéſzſég' és a' ſzépſég', mellyről a' Fejér nép úgy is olly igen ſokat tart, meg tartáſának eggyik hathatós eſzközéül, hogy t. i. az édes Anya maga ſzoptaſsa gyermekét. *(a)* E' mellett világoſan megmu-

Jegyzés.

(*a*) A' mi Magyar Hazánk' Orvoſainak eggyik ékeſſége Doktor Veſzprémi István Úr, azt írja ez eránt, ama ſzép könyvetskéjében, melly még 1760-dik eſz-

ten-

mutatja, hogy sok tsapodár szoptatós dajkáknak szoptatások és magok rendetlen alkalmaztatások által, el-rontatnak sok ép és egészséges gyermekek tsetsemő korokban.

tendőben Kolosvárott illyen tzím alatt jött-ki: A' kisded gyermekeknek neveléſekről való rövid oktatás; melly meg-érdemli, hogy bár ha minden édes atya 's anya olvasgatná azt, á' 18-dik Levélen.

Hogy a' kisdedek a' magok tulajdon anyjokat szopják, 's ne másokat, a' természet rendelte azt akképen, midőn azoknak emlőjőkben jó egészséges és tápláló nedveſséget készített. Ezen kötelessége alól senki az Anyák közzűl magát ki nem vonhatja mind addig, míg annyi ereje vagyon, hogy Tagjainak mozdítására magától alkalmatos; de fel-tévén azt mindenkor, hogy tiszta személy az Aszszony, különben lévén pedig a' dolog rá vígyázzon, hogy meg-sírathatatlan hóltig való nyavalyát ne okozzon az ő ártatlan maradékának. Ha maga szoptatja az édes anya gyermekét, mind arra, mind magára nézve sokkal egészségesebb az, bátor annak előtte az Aszszony a' maga nemének tulajdon nyavalyájával, mellyet *Hyſterica Adfectió*nak hívnak, vagy más e' félével küszködött légyen is, de a' szoptatás által felettébb sokat segítenek magokon, gyakorta ki is épűlnek abból egészen; semmit azzal gondolni nem kell, hogy ők gyenge természetűek, és betegesek legyenek, mert az által épűléseket bizonnyal várhatják. Ez okokra nézve azt javallom, hogy *minden betsületes Anyák személly válaſztás nélkül*, a' kik csak a' szoptatásra alkalmatosok, emlojőket ne vonják-meg

sze-

Meg érdemlené e' ſzép munka, hogy Hazánk' túdós Orvosi köztt találkozna valaki, a' ki ezt anyai nyelvünkre fordítaná. 'Ta-

---

ſzerelmes édes magzatjoktól. Sok példáink vagynak, kivált az iſjú Aſzſzonyok között, hogy mejjeiket ſzántſzándékkal el-ſzáraztják, a' tejet azokba viſzſza verik; de azt nyerik véle, a' mit ſzomorúan kelletik említeni, hogy életekkel jádzatják magokat, gyakorta meg-gyógyíthatatlan nyavalyákra magoknak kéſz útat nyitnak. Haſzontalanúl mentegetik azzal némellyek magokat, hogy ők erőtelenek és betegeſek, azért tartnak tőle, ne talán a' ſzoptatás által nedveſségjektől meg-foſztatván, el-ſzáradnak; az ollyanok eggy átaljában nem helyeſen okoskodnak, mert többnyire az emberek' nyavalyájiknak közelebb való oka, nem abban áll, hogy kevés ő bennek a' nedveſség, ſőt ellenben az, hogy bővebben is vagyon, mint kellene: jóllehet az előſzör friss és egéſzſéges légyen, de annak bővſége a' Természetet úgy meg-fojtja, hogy az ſzokott rendes munkáját a' testben illendőképpen nem követheti, a' honnét az emberben lévő minden vér meg-veſztegettetik, és így következésképpen ſok nyavalyák ſzármaznak. 's a' t.

Tsak magokra hagyom az Aſzſzony népekre, magok tégyenek ítéletet, vallyon az az elſő tejek nem a' nedveſségeknek bennek lévő bővſégét és terhét jelentié? Azt kelle ő nékiek viſzſza verni, a' mit a' tarméſzet ő bennek meg nem ſzenvedhet, és ki akarja hajtani? Az ő reájok nézve a' terméſzetnek ſepredékje. Vallyon az által meg-orvoſolhatják é magokat, avagy inkább nem ejtik é meg-orvoſolhatatlan nyavalyákba?

Talán haſználatos lenne, azon ártalmas ſzokásnak, melly már Magyar Aſzſzonyaink közzé is bé-tsúſz, ki-írtáſára, hogy t. i. máſokkal ne ſzoptatnák Magyar Aſzſzonyaink tsetsemőjiket!

Még eddig meg vólt Magyar Aſzſzonyink' és kis-Aſzſzonyainknak az a' ſzép dítséretek, más Nemzetek előtt is, hogy Ortzájok minden mázolása nélkül, különös és egéſzſéges ſzép ſzínek vólt; de már most némellyek mázolni is ſzeretik képeket, 's nem is ſzoptatnak, még ſe — —

Midőn 1774-dik eſztendőben Szuleimán Effendi Török követ Bétsben múlatott, eggy Magyar Aſzſzonyſágnak annyira tsudálta egéſzſéges ſzép ſzínét, hogy elébe menvén, minekutánna meg-hajtotta magát előtte, ortzájárá lehellett, így akarván megpróbálni, ha annak ſzép ſzíne terméſzet ſzerint való légyen é? — Pedig éppen akkor is ſzoptatós vólt ez a' Magyar Aſzſzonyſág. — Úgy látſzik, hogy maga a' Bőlts Teremtő úgy alkotta a' Fejér nép' terméſzetét, hogy az édes Anyáknak éppen ne légyen káros ſe egéſzſégekben ſe ſzépſégekben ſaját gyermekjeik' ſzoptatáſok. *(b)* 'S Vajha ſzép ne-

S 3 münk

Jegyzés.

(b) Igaz, felette nehéz ez eránt annyira meg-győzni az Aſzſzony népet, hogy kivált a' főbb rendűeket ar-

ez

münk ez által, még ſzebbé tégye magát a' terméſzet' Alkotója és a' bölts Világ' itélő ſzéke előtt! ! !

F. T. Tót Jó'ſef Úrnak, a' Pesti Mindenesſégben az Anya Sz. Eggyház' Történetei' érdemes Tanítójának tiſzteletére, midőn az Anya Sz. Eggyház' Történeteinek Magyar nyelven lejendő ki-adáſához kezdene: éneklé eggy 3-dik eſztendőbéli Kis Pap, a' Pesti Szeminárriumból.

Bánatos ortzával mit nézſz? m'ért innepi ſzínbe
Már eggyſzer nem kelſz végtire kedves Hazám!
Magzatid im' vagynak, kik ſzél' terjeſztik határid',
Ellenſégidtől félni nem hagynak ezek:
Vagynak bölts fijaid, kik ha mit Bellóna terajtad
Ront is, bölts kézzel bé-kötözik ſebedet,
'S Néped' fel-vihetik majd olly ſzép fényre, minőn van
Más

---

ra bírhaſsuk, hogy magok ſzoptaſsák magzatjaikat. Maga ama' híres Tsáſzári 's Királyi nagy Orvos, Báró *Swieten* ezt írja Doktor *Weſzprémi* Úr' elébb dítsért könyvéhez: „ Verum eſt, quod Herculi clavam facilius extorqueas, quam mulierculis ſua „ præjudicia. Interim tamen magna ſpes eſt, ut „ prudentiores ſaltim reſipiſcant, & Patres Familias „ ſua auctoritate tueri diſcant illud, quod utile eſt. „

Más, jót nem termőbb, bár ha szerentse bíróbb
Mint te Hazám! sok kül-föid népe. Miképpen hatalmas
A' Magyar a' karddal, leſz' tudománnyal is olly.
Ah! de mit únſzollak? ſzíved' ſájdalmait érzem!
Tudjuk, hogy anyja ſebét, érzeni ſzokta fija,
És mikoron nyavalyánk testünk' beteg ágyba le-nyomja,
Kis tagok is ſzoktak gyáſzba borúlni velünk.
Szíved azért (látom!) nem kelhet örömre, hogy a' te
Magzatid, a' kiket olly ſok tudományra hozál,
Nyelvedet el-hagyván, olly nyelveken írnak, hogy értsék
Ők tsak, 's a' nép nem. Búdnak elég oka vólt —
Mert ki ne bánkódnék, könyvet ki ne ejt'-ne ha látná,
Magzata hogy közelít mostoha ſorsa felé?
A' tudománnyal jár a' bóldogſág; ſoha nem vólt
E' nélkül bóldog, 's nem lehet eggy Haza is.
Ezt pedig hogy várhat'd? Ha nem értheti Mesterit a' nép?
Ostoba a' mint vólt léſzen örökre. De már
E' vólt, 's múlt. Igazán fel-fogták ügyedet immár
Bőlts fijaid; nyújtják kéſz ſegedelmek' ezek.

Néz'd Bétset, Kaſsát bár, 's Vízi-Komáromot ottan,
Néz'd az egéſz népet, nézz ide kedves Hazám!
Nézzed ama' munkás fiadat Tót Jó'ſefet itten,
És ha mi bánat még ſzívedet érdekeli,
Tedd-le. Ez a' mi időt hagynak maga, tiſztei, azt is
Néked ſzenteli-fel, 's feſti-le nyelveden a-
Szent Hitnek Történt 's vólt minden dolgait eddig,
Édeſen indítván a' te ſzerelmed' Hazám;
Tudja miért, és kik feſtettek Színai földtől
Nap-nyugtig vérrel Váraſokat, 's falukat;
Tudja miért, és kik Pannonban annyi tsudákat *
Tettenek, hogy most is félje, tsudálja Világ.
Tudja miért kelljen jól tudni, tanúlni Deákúl,
'S hogy külſő nyelv tsak több tudományra ſegít.
Óh! egek adjatok illyeneket, 's tartsátok Hazánknak.
Tí pedig óh Múzsák! köſsetek olly koſzorút
Nékik, melly nem véſz; 's melly meg-mutathaſsa jövendő Mag-

* Itten értetődnek a' Magyaroknak halhatatlan győzödelmeik.

Magzatnak, 's példát adjon örökre neki,
Hogy mi időnkben is vóltak, kik igaz ſze-
retettel
Vóltak Hazájokhoz, 's vólt betsé nála-
tok is. —

A' Találós Meſe vólt *Koporſó;* a' Rejtett Szó *Laudon*, mellyből ki-telik *Donau, Duna.*

Találós Mese.

Fakadt a' Hazánknak három kút-forrása,
(Az Istennek ez ſem utólſó áldása)
Eggynek közttök tsípős 's ſavanyú a' vize,
Másnak édeſséggel tetſzetős az íze,
Harmadik minden-nap bé-vevő italra
Való, de rá illik akármally aſztalra.
Ezek közzül félre már mellyiket tegyem?
Mind három egy-formán ketsegteti ínyem.
Még ſem elég — ſzámat annál inkább tátom,
Egyén ſzomjúſágom, mennél többet látom.
Olly tulajdonſágúk, hogy, ha tsak láthatom,
Noha ſzámat velek meg ſem is áztatom,
Úgy el-tartnak, hogy tsak nem meg-réſzegítik
Elmém', ámbár ſoha meg nem ſzégyenítik.
Nem hogy (mint kik élnek a' posvány Lethével)
Veſztegetődnének feledék' elmével,
Hanem inkább mindég, kik belőle iſznak

Szép tudományokban annál jobban híznak.
Magyarok feddjétek bé e' forrásokat,
Terjeſztvén reájok Tziprus lugaſokat.
Úgy vegyétek ſzemre, 's nézzétek ezeket,
Mint boldogſágtokkal viſelős ereket.
Ah! ſoha ſe laſsa azt a' bút Hazátok,
Hogy még ki-apaſzſza eggy rettentő átok!
B. F. P. M. P.

Rejtett Szó.

Nints falu öt nélkül, nints Város, nints ſohol Orſzág.
Ketteje bár akadály; tartani hárma ſzeret.
Oſzſzad más-képpen, három téſz' ſzinte meg-annyit.
Árt is haſznál is ketteje hogy ha hegyes.
Szathmárról.

A' himlőző gyermekekkel való bánásnak módja.

Alíg lehet eggy ollyan nyavalyát gondolni, melly a' gyermekeken annyira uralkodjon, és a' mellyben több gyermekek elhaljanak, mint a' himlő. Ama' nagy emlékezetű és tudományú *Süſzmilch*, * világo-

---

* *Lásd.* Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menſchlichen Geſchlechts. 2ter Theil. Berlin 1775. von Joh. Peter Süſzmilch.

gosan meg-mutatta, hogy minden 100 halottak közűt 80. találtatik, a' ki himlőben hólt-meg; és így az emberi Nemzetnek 12-dik része himlőben hal-meg. De korán se vólna a' himlő olly igen pusztító, ha a' himlőző gyermekekkel jobban bánnánk. Esztendőnként sokan el-veszsznek a' himlőben tsupán tsak azért, hogy a' régi veszedelmes vélekedéseket, mellyek a' himlőzőkkel való bánás körűl közönségesek, el-hagyni nem akarják az emberek. — Minthogy pedig sok helyeken most is uralkodik a' himlő, nem lészen talán kelletlen, *a' himlőző gyermekekkel való bánást, a' leg-jobb Orvosoknak javallások szerint, röviden elő-adni.*

Mihelyt valaki meg-himlősödik, azonnal segítségére kell lenni annak. A' három első napok, leg-szorosabb vigyázást és segítséget kívánnak; és ha ezen időben nem gondolunk a' beteggel, el-múlhatatlan veszedelme következik. — Hogy ha a' gyermek himlőzni kezd, nem kell mindjárt ágyba fektetni; hanem hadd maradjon 's járjon fenn egy téres lágy meleg házban. Éjtszakára se kell igen meleg ágyba fektetni őtet. Leg-jobb lenne eggy madratz ágyának, mellyet úgy kell helyheztetni, hogy a' falhoz ne érjen, se a' világosság a' beteg' szemébe ne szolgáljon. A' beteg szobájába naponként gyakrabban is friss levegőt kell bo-

botsátani. Hogy ha eggy háznál több gyermekek himlőznek, kettőnél több eggy szobába ne botsáttassék, mivel már ezeknek ki-gőzölgéseik is nagyon meg-poshasztják a' benn lévő levegőt, 's bé-tőltik azt ártalmas szagokkal. — A' himlősnek igen kevesét kell enni adni. Minden kemény eledelek veszedelmesek; kivált míg a' hidegleléše tart. A' bőjtölés, bétü szerint való értelemben, annyit segít, mint akármelly orvosság. De ugyan tsak enni is lehet adni, eggy kevés árpa-kását, vagy főtt tsereszlnyét, főtt gyümőltsöt, és zöldséget. Ellenben a' hús, és hús leves, minden hevítő eledelekkel eggyütt, igen ártalmasok.

A' himlőzőnek gyakran inni kell adni, kivált míg a' himlő ki nem adja magát; 's nem is kell arra vígyázni, míg maga kér inni, mert gyakran nem is érzi a' szomjúságot, leg-inkább ha nyavalya-törés ütközik hozzá, melly gyakran meg-esik, de nem veszedelmes; vagy ha a' torkában himlő van, nem igen óhajt italt, annak le-nyelése' alkalmatlansága miatt. Kívánsága, sőt akaratja ellen is, gyakran inni kell tehát adni, valahányszor ébren van. Leg-jobb ital az édes téj, ha felényi vízzel elegyítetik. A' főtt árpa leve is igen jó, ha eggy kevés méz elegyítetik közzibe. Hogy ha a' himlős egészséges korában erős természettel, és jó

emész-

emésztő gyomorral bírt, savót is lehet itatni véle. Ha a' hideg-lelés, vagy a' nyavalya törés erősen fogja a' beteget, fel kell venni ötet az ágyból, és friss levegőre vinni; mert nem hogy viszsza verődne azon a' himlő, sőt inkább sokat el-veszt mérges részeiből, és meg-enyhül a' beteg a' friss levegőn.

A' himlőzőnek gyakran lágy meleg kristélyt kell adni, mellyet úgy lehet készíteni, hogy árpa lévbe mézet és salétromot kell elegyíteni. Ha a' hideg-lelés ezen Orvosság után se térül; gyakrabban meg kell újítani a' kristélyeket, e' mellett pedig 10. grán salétromot szint' annyi nád-mézzel megelegyítve bé-adni a' betegnek. — Ha felette mégyen a' hasa, a' salétrom helyett szint annyi Szálmiákat kelletik nád-mézzel elegyítve be-adni néki.

Mind ezek mellett a' beteget tsak gyengén kell bé-fedni, 's a' szobát mellyben fekszik, frisen tartani.

Felette veszedelmes, pedig igen közönséges az a' vélekedés, mintha a' himlő mérges eveségét, minél elébb le kellene tisztítani a' testnek felső részéről; 's a' végre sokan, a' himlős gyermekekkel hevítő Orvosságokat 's italokat, bort, égett bort, és más illyeneket itatnak, a' szobát mellyben a' himlős fekszik felette bé-fűttik, és a' beteget igen melegen bé-fedik, holott ezek a'

hi-

hideg-lelést meg-erősítik, és a' betegnek állapotját veszedelmesebbé tészik.

A' himlős igen keveset aludjék; mivel az álom, kivált míg a' himlő jól ki nem adta magát, igen ártalmas. — Hogy ha a' himlős gyermek' képe, vagy nyaka nagyon meg-dagadott, 's azt akarjuk, hogy a' gyermek igen himlős ne legyen, tehát jó lészen:

1. A' himlőket tövel gyakran fel-szúrni, és azoknak eveségét langyos vízzel letörleni,

2. A' lábait melegen bé-borogatni, és

3. Arra vígyázni, hogy a' beteg maga el ne vakarja a' himlőket.

Ha pedig mind ezek elégségesek nem volnának; a' lába ikrájára illyen kötést kell készíteni: Végy 6. lót liszlet, 6. lót mustár mag port, ezeket elegyítsd-meg jó etzettel, és az abból készített kovászt kösd lába-ikrájára.

Ha a' szemei bé-dagadtak, , édes téj közzé elegyített meleg vízzel gyakran felkell áztatni azokat. De jó formán elejét lehet venni ennek úgy, ha eggy kevés kánfort eggy kisded ruhába kötvén, a' szemei elébe függeszted azt. — Ha a' beteg tsuklani kezd, főzz zsállyát vízben, és elegyítts közzibe eggy kevés mézet 's etzetet, 's azzal gargarizálja torkát, lágy melegen.

Ha

A' midőn már el-ſzáradnak a' himlők; ki kell tiſztítani a' beteget eggy kevés gyenge laxátivával.

Hogy ha a' himlős gyermekekkel ezen rövid és eggyűgyű mód ſzerint bánunk, melly a' leg-nagyobb Orvoſoknak javalláſok, az a' valóſágos örömünk és gyönyörűſégünk léſzen, hogy ezen nehéz nyavalyában megtartván őket, az Istennek ſegedelme mellett, friss egéſzſégre 's épſégre ſegíthetjük azokat.

Jelentés.

Minek előtte mi ezen Mindenes Gyűjteménynek ſzerzői, az elſő árkusban fel tett ígéretünket tellyeſíthetnénk; addig is az előre fizető Érdemes Olvaſóinknak mostani ſzámokhoz-képest, húſz Ts. Aranyakat teſzünk-fel az 1791-dik Eſztendőre jutalmúl annak az érdemes Írónak, a' ki ſzületett nyelvünkön Hazánk Historiájának valamelly tzikkelyéből, eggy ollyan Szomorú-Játékot fog kéſzíteni, mellyben a' Szomorú-Játéknak minden régúláji fel-találtaſsanak, 's a' melly olly velős és hathatós ékeſen ſzolláſsal legyen ki-dolgozva, hogy az idegen nyelvekre lejendő fordítáſában ſemmi ſzépſégét el ne veſzítse; Ha ez a' Németre fordítatándó Szomorú-Játék a' Bétsi Teátrumon tapſo-

ſa-

láſokkal jádzattatik, a' léſzen annak belſő érdemének eggyik próba-köve. — Ezen kívül jelentjük aztis, hogy valamint eddig, úgy ezután is igyekezünk ezen Gyűjteményünkben mindeneknek ízléſeknek éleget tenni. — A'kik ezen köz-haſzonra, 's Litteráturánk' gyarapodáſára törekedő ſzándékunkat munkáſan elömozdítáni kívánván, Gyűjteményünket járatni akarják; méltóztaſsanak az 5. Rh. forintokat Karátsonig meg-küldeni. Azok pedig, a' kik még ezen folyó fél eſztendőre is tartoznak, kérettetnek nem külömben annak megküldéſére.

Minthogy mi a' Felſéges Királyi kínts-tárnak minden Gyűjteménytől egéſz eſztendőre fizetünk, 's az igazſág úgy kívánja, hogy a' melly pénznek tsak némelly réſze a' mienk, más pedig a' Királyi kínts-taré, az ſzint-úgy ingyen hozattaſsék hozzánk, valamint hogy ingyen küldődnek Leveleink: azért is az érdemes olvaſó Urak mindenütt bátorſággal, 's fizetés nélkül küldhetik hozzánk az 5. Rforintokat, akár B. Tzédulában, akár pénzül, tsak méltoztaſsanak így útasítani Leveleiket: *An das K. K. Poſtamt, 5. Gulden Pränumerationsgeld, für die Poſtamts Litteratur Zeitung, Mindenes Gyűjtemény, a Comorn.* — — — —

T. Aba Új Vármegyéből írják, hogy ott már eggy érdemes Hazafi *Millót* munkába vette. —

XIX. LEVÉL.

Költ Komáromban, Karátson Havának 5. Napján.

Buda Vára', 's Városának le-írása.

Buda, édes Magyar Hazánknak ez a' régi Királyi lakó Városa, közönséges vélekedés szerint, *Buda'*, *Attila* testvérjétől vette Nevét; noha ama' híres 's túdós *Bonfinius*, *Herodotussal* eggyütt azt írják, hogy a' *Scithákna*k eggyik Nemzetéről, a' *Budinussokról* neveztetett. — Kristus Urunk születése után 256-dik Esztendőben, már derék Városa vólt a' *Szikámbrusoknak* Ó-Buda: 's a' régi Magyar Íróktól *Szikámbriának* hívattatik. Midőn *Attila* 373-dik Esztendőben a' Magyarokat Hazánkba hozta, Buda táján telepedett-meg, 's maga is ott vette lakását; de minthogy a' Rómaiakkal hadakozott, el-menvén maga a' táborral, *Buda* testvérjére bízta a' Haza' igazgatását, a' ki annyira magához hódította Buda Városa' lakosinak szíveket, hogy az ő Nevéről nevezték Városokat. Német Nevét Buda, azon sok mész-kementzékről vette, mellyek e' tájan vóltanak.

Buda Vára eleinten tsak eggy kisded kastély vólt, mellyet azon magas hegyen, a' melly elébb *Pesti*-hegynek neveztetett, az *Ó-Budai Præpoſt*, maga múlatſágára építtetett. *Sz. István* Király idővel nem tsak meg-nagyobbította 's meg-erősítette azt, hanem 1022-dik Eſztendőben a' Sz. Péter templomát épittette hozzája. Midőn 1242-dik Eſzt. a' *Tatárok*, egéſz Magyar Orſzágot rabolták 's puſztították, ezen menedék helyre hordották ſokan kintseiket. Ebből kerekedett idővel Új-Buda, mellyet *IV-dik Béla*, nem tsak ſzabad Királyi Városſá tett, hanem maga Királyi lakó helyévé is válaſztott. Kevés idő múlva olly híres lett Új-Buda Városa, hogy Európának minden Orſzágaiból, minden-féle mester-emberek ſzámoſan tódúltak oda, a' kik azt olly ſzép rendeſséggel 's jó ízléſsel meg-épitették, hogy Európának elſőbb Városi közzé lehetett azt ſzámlálni. *I-ſő Károly* Király is, által költözkedvén 1329-ben *Wiſchegrád*ról Budára, állandó Királyi lakó helyének válaſztotta azt, 's mind maga, mind pedig máſoknak ſzámokra egynéhány ſzép Palotákat és Főházakat épittetett ottan. *Sigmond* Király 1388-ban Akadémiát állított, és eggy ſzép templomot épitett Budán, mellybe 1464-ben *Mátyás* Király I-ſő feleſége temettetett; *Bakáts Tamás* Eſztergomi Érſek és Magyar Or-

Országg' Primása 1512-ben a' kereſztes katonák eránt írattatott RómaiBullát itt el-olvasta. Idővel el-puſztúlt az. *V-dik Láſzló* Király is némelly ſzép épületeket és kerteket állított fel ottan, 's a' Fejérvári kaput is építtette. — *Hunyadi János'*, és az ő igazgatása alatt uralkodott *VI-dik Láſzló'* halála után, 1458-ban ki-ſzabadíttatván az Országg' követjei által az ő fija *Mátyás* a' *Prágai* tömlötzből, a' hová őtet *Gara* Palatinus és a' *Hunyadi* Familiának más több ellenſégei bújtogatáſokra *Láſzló* vettette vólt, nagy öröm' 's pompával hozák őtet Budára, 's nem tekíntvén ifjúſágát, Királyokká válaſztották. *Mátyás* Király, nevezetes értelemben Budának fel-építője lett, mert véghetetlen költségeit arra fordította, hogy e' Királyi lakó Városát minél ditsőſégeſebb karba állíthaſsa. A' Királyi épületek köztt, mellyeket ő Budán tétetett, egéſz Európában híres lett, az ő könyves Tár-háza, mellyet a' leg-haſznoſabb és ritkább Görög és Deák, minteggy 50000. darab könyvekkel meg-rakott, többet költvén arra 33000. forintoknál. Széllyel, többet 30. értelmes íróknál tartott maga költſégén, kik az ő könyv-tárja' ſzámára, a' leg-nevezeteſebb munkákat le-írták. 1472-ben *Heſz András* által, a' legelſő könyv-nyomtató műhelyt állította-fel itten *Mátyás* Király, melly ſzinte 1494-ig

ſzépen virágzott. — *II-dik Lajos' Mohátsnál* történt ſzomorú eſete után Pogány kézre került Buda, 1526-dik Eſzt. Sz. Mihály havának 2-dik napján bé-vévén azt *Solimán* Török Tsáſzár; 's azon 14. napok alatt, míglen ott múlatott, nem tsak a' ditsö Királyi lakó Várat, az ékes és meg-betsülhetetlen könyv Tár-Házzal eggyütt meg-égette, hanem az egéſz Buda Városát is minden ſzépſégétől meg-foſztván, ſzomorú állapotban hagyta, holmi drága ékeſségeit, és értzből öntött ritka mesterſégü Státuáit, győzödelme jeléül el-vitetvén maga előtt Konſtántzinápolyba. 1529-dik Eſzt. viſzont kijött *Solimán*, *Zapolya János'* kéréſére Magyar Orſzágba, 's két el-árúlók által bévévén Budát, meg-erősítette ottan *Zapolydt* Királyſágában, a' ki azt nem tsak ſzépen meg-épittette, hanem derekaſan meg is erősítette. Az ő halála után, el-foglalni akarván *I-ſő Ferdinánd* a' Magyar Királyſágot, 1540-dik Eſzt. ismét ki-hívja *Izabella*, *Zapolya'* özvegye a' Törököt; a' ki tsalárdſággal bé-vévén Budát, a' Kereſztyénſégnek nagy kárával, egéſz más fél ſzáz Eſztendeig bírta azt. 1669-ben olly iſzonyú tűz támadott Budán, hogy a' puska por torony is fel-vettettetvén az által, több 4000. Töröknél el-veſzett, a' Város pedig ſzinte hat házig meg-emésztetett. Végre *Leopold*

Tsá-

Tsáſzárnak győzödelmes tábora, mindenfelől ſzorongatván a' Törököket, 1686-dik Eſzt. Sz. Mibály havának 2-dik napján, noha mind a' két réſzről több el-veſzett 100,000. embernél, Budából ſzerentséſen ki-hajtattak a' Törökök.

Kereſztyén kézre kerülvén Buda Vára, mind *Leopold* Tsáſzár, mind *VI-dik Károly*, mind pedig annak nagy érdemü Leánya, ditsőſéges emlékezetü *Mária Theréſia*, azon vóltak, hogy a' mennyire lehet, Budát hajdani fényeſségére emeljék; mindenike nagy költſégeket fordítván annak fel-építéſére 's meg-ékeſítéſére.

Az 1687-dik Eſzt. fundálta itten, az akkori Prímás *Szétsényi* Gróf a' Jéſuiták' Akadémiáját, mellynek ſzép épületjei 1747-ben kéſzültek-el. — 1715-ben ama' nagy és mesterſéges építöt, Báró *Regálr* küldötte a' Királyi Felſég, hogy a' Királyi Várat ujonnan építse 's ékeſítse-fel, de mivel ő elébb, hogy ſem e' munkát végezhette vólna meg-hólt, 1748-ban ama' nagy emlékezetü Hazafi' *Graſalkovits Antal* Grófra bízattatott annak folytatáſa, a' ki azt, a' Királyi Felſég' és az egéſz Haza' tellyes megelégedéſére, dítséreteſen el is végzette. Az 1751-dik Eſzt. tartott Orſzág-Gyüléſe alatt, nagy emlékezetü *Mária Theréſia* Poſonyból ment-le *Ferentz* Tsáſzár Férjével, Budá-

nak meg-látáſára, 's az által az egéſz Országnak nagy örömet ſzerzett. Ugyan ez a' Kiralyi Felleg, egéſzen által adta 1780-dik Eſzt. Buda Várát, az addig Nagy-Szombathban vólt Akadémiának, melly Sz. Iván havanak 25-dik napján, Hazánk' mostani drága Kantzelláriuſa, Gróf *Pálfi Károly* ö Excellentziája' mint Királyi bíztos' jelenlétében nagy pompával a' Tudományoknak fel is ſzenteltetett. Ezen különös Innepnek emlékezetére, *Wirth* Úr eggy két forintos Tallér nagyſágú két emlékezet pénzt kéſzített, mellyeknek eggyik fele a' két Tsáſzári Felségek' *Mária Theréſia*' és *II dik Jóſef*' képeket mutatja; de a' máſik fele mindenikének külömböz eggy-mástól. Eggyiken az Akadémiai épület láttatik, illyen fellyül íráſsal: *Ædes Reg. Litt. & Nob. Juv. Conleg. adſig.* Alább pedig: *Bonæ artes A Sigismundo & Mathia Corvino Regg. Budam inductæ. Belli Terrore fugatæ. A. M. Theréſia Aug. Revocatæ. A. Reg. XL.* — A' maſikának eggy fele, eggy borostyán koſzorútól körül-vétetve van, illyen fellyül íráſsal: *Ratio Educationis. Totiusque. Rei. Litterariæ. Per. Regnum. Hungariæ. Provinciasq. Eidem. Adnexas. Die XXV. Junii MDCCLXXX. Budæ Conſtabil.*

A'

A' mostan uralkodó Tsászári 's Királyi Felség ezt az Akadémiát Pestre által helyheztette; Budát pedig az által emelte régi ditsőségére, hogy a' Hazának leg-felsőbb ítélő székjeit, 1784-ben Posonyból ide szállította; mellyért a' Budai Város' Tanátsa, hálaadósságból eggy emlékezet-Oszlopot kívánt ő Felségének fel-emelni. De ezt vette *Jó'sef*től, ezen igyekezete bé-jelentésére válaszúl: Minekutánna a' meg-rögzött balvélekedések ki-irtattatnak; Hazájához és a' Köz-jóhoz kiki igaz szeretettel viseltetik; az Országnak minden tagjai, a' Haza' szükségeit tehetségek szerint örömmel könnyebbíteni, és az által annak bátorságát és bóldogságát elő-mozdítani igyekeznek; minekutánna a' fel-világosodás által a' tanításnak rendje meg-jobbíttatik, az Eggy-háziak úgy tanítanak, hogy a' Vallásnak szoros eggyesége a' Polgári Törvényekkel helyre áll; minekutánna az igazság ki-szolgáltatása egyenesebb légyen; az Ország, új lakosoknak bészállítások, és szorgalmatosabb mezei munka által, jobban meg-gazdagíttatik; minekutánna a' Földes-Urak és Jobbágyok között szebb eggyesség 's több használatosság légyen; minekutánna a' két-kézi-munkák' és mesterségeknek, 's azok által készítetett munkák el-adásának jóbb folyamatja lesz', és az Uradalom' minden részeiben közönséges

eggyeſség léſzen, a' mint én azokat óhajtom és reménylem, akkor érdemlem-meg az emlékezet-oſzlopot, 's nem pedig most, midőn Buda Városa, az én általam oda helyheztetett Felſőbb-ítélő ſzékek által, boraitól jobban meg-válhat, és házait is nagyobb bérben ki-adhatja.

Buda Várának — vagy a' Felſő-Városnak négy kapui vagynak. —

Délről van a' *Fejérvári*-kapu, mellyet már *V-dik Láſzló* Király építtetett; de idővel a' Törököktől el-puſztíttatott, és újra fel-állíttatván, 1723-ban a' mellette lévő puska-por toronynak meg-gyúlása által, felvettetett. Mostani formában *VI-dik Károly* Tsáſzár építtette azt, a' mint annak illyen fellyűl íráſából láthatni: *Carolo VI. Rom. Imp. Semp. Aug. Germ. Hiſp. Boh. Rege. Porta hæc Albaregalenſis e fundamentis ſurrexit, Paſchalibus nuper feriis vi nitrati pulveris in auras ejecta.*

PasChaLI IMbVſto rVrsVs ſpLenDore reſVrgIt
Læta noVo MeLIVs VenIt ab Igne DeCVs.

Henrico Joſepho e S. R. I. Com. de Daun Supr. Armor. Præfecto.

Nap-nyúgotról van a' *Bétsi*-kapu, azon a' helyen, a' hol hajdan a' *'Sidó*-kapu állótt. Eggy mejj-kép láttatik azon, ki-nyújtott nyelvvel, melly a' bal keze' mutató újjá-

jával a' homlokát, jobb kezével pedig eggy figét mutat, és a' Tsáfzári tzímt tartja, illyen felyrűl íráfsal: *Carolus VI. R. I. S. A. G. H. H. B. Rex.* — Ezen kapu' belſő réſzén ama' híres Magyar, ritka erőſségű *Thóldi Miklós*' fegyverei láttatnak.

Éjſzakról a' *Vízi*-kapu, eggy el-rejtett gráditsos ajtóval, és

Nap-keletről a' *Jóſef*-kapuja, mellyet a' most uralkodó Felſég, még édes Anyja életében 1777-ben a' Vár' bástyáján nyittatott.

Ezen felſő Városban vagyon a' Királyi-Vár, Fegyver Tár-ház, 200. rendes épületek' és házakkal eggyütt. Nevezetesebb piatzai a' Felſő-Városnak, a' *György* öreg piatza, és a' *Parádé* piatz, mellyen a' katonaſág fegyverez. A' templomai pedig ezek: Az öreg templom, mellyet *I-ſő Lajos* Király építtetett; a' Frantziskánuſok' templomjok, közel a' Bétsi kapuhoz; a' Városi-Tanáts-ház'kápolnája; a'Kláriſzák'templomjok; és a' Karmelitáké, mellyben most a' tilalmas portékák tartatnak; és a' Sz. János' temploma, mellyben 1495-ben Orſzág gyűlése tartattatott. — Az öreg templomhoz közel, láttatik a' Sz. Háromſág' tíz ölnyi magaſságú képe. A' városon van eggy veres márványból épült új kút; a' Víz-torony, mellyben a' Dunából ſzívattatik-fel a' víz;

és a' Királyi Magazin. Nevezetesebb épületjei a' Városnak; a' Városi Tanáts-ház, a' Vármegye-háza, 's néhány Hertzegi és Grófi nagyobb házak, és Kazármák.

Buda Városa öt részből áll.

1. Az Új-Város, mellyet régenten *Felhévíznek* hívták. Pilis Vármegye, már 1511-ben Vármegye gyüléseket tartott itten. Ezen Új-Városnak két fő útszái vagynak, mellyek a' két piatzra vezetnek. Itt vagyon a' Város' Vám-háza, és néhány tégla-vetők is.

2. Az Országút, mellyen a' *Rochus* útszája, 's abban az *Ecker* meleg-feredő háza van. Ennek a' kertjében, ollyan meleg víz forr, hogy abban a' tojást meg-fűtni, és a' tollas állatokat meg-lehet mellyeszteni. Nem messze ezen forrástól van eggy kilentz kerekű Királyi malom, melly esztendönként 2500. forint árendát hoz-bé a' Fels. Kamarának. Annak ellenében eggy igen hasznos halas-tó vagyon. A' Duna mentében tartattatik a' fa árulás.

3. A' Víg-Város a' Duna mentében, mellyben a' Királyi fegyver-tár-ház, a' harmintzad, és a' *Mayerbergi* feredő, sok apróbb útszáival.

4. A' halász-Város, azon Víz-toronnyal, mellyből a' víz, a' Várban lévő toronyba fel-szívattatik. Itt vólt talán hajdan

az

az a' kő híd is, mellyet 'Sigmond Király építtetett.

5. A' Rátz-Város, vagy a' Thabán, mellyben háromféle seredő, és a' Rátz Erseknek lakáſa 's Ekléſiájok is vagyon.

Az Anya terméſzet, ſokféle ajándékival is meg-áldotta Budát. A' terméſzeti meleg víz, melly a' Budai hegyekből tsordogál, nagy haſznú ferdöket kéſzít mind a' lakoſoknak, mind más ſokféle betegeknek. A' Város körül lévő termő hegyeken pedig az a' híres veres bor terem, melly az egéſz Hazában, más Orſzágokban is eſméretes.

Az Ó Budai ſelyem fábrika olly igen gyarapodik, hogy naprol naprá kelletlenebbé téſzi gyönyörü ſelyem munkái által Hazánkban, a' kül-földi ſelyem matériákat.

Buda Városának a' Tzímje is esmérteti, hogy édes Hazánk' Nemzeti Királyjainak lakó helyek vólt; mert eggy erős bástyán épült három tornyokat mutat, mellyek alatt középen, a' fel-nyilt vas kapu felett felvont emeltsős kapu láttatik — Édes Magyar Hazánk' Tzímje lévén ezeknek felibe tetetve.

A' Találós Mese vólt a' *három érdemes Magyar tudós Társaság*; úgymint a' *Bétsi Hadi-Történetek*; a' *Kaſsai Ma-*

gyar

gyar Muſeum; és a' Komáromi Mindenes Gyüjtemény; a' Rejtett Szó *Határ*, mellyből ki-telik *ha*, *tár*, *hat*, *ár*.

Találós Mese.

Tsak három réſzekből áll testem' formája,
Hármát ſem kettejét tested el-nem állja.
A' mint az Anyámtol vettem eredetem'
Úgy viſzont Anyámat én újra ſzülhetem.

Rejtett Szó.

Hét lábú boltomban tartom három elſő lábom
A' boltomnak helyt ád elſő 's négy utólſó zárom
Két réſzem ſzúr varga kézben lyukat tő helyének,
Más kettővel ád a' ſzakáts jó ízt ételének.
Három végső tagomból leſz' mindennapi étek,
Három réſzem ostromolják ma is a' vitézek.
Más hármát ezeknak első ſokſága okozza,
Midőn az ég lágy földünket böven harmatozza.
Hárommal dolgozza kertéſz földét a' kertének
Négye neve a' ki préſelt jó túró levének

Négy-

Négynek mondjuk azt, a' kinek Atyja 's
Anyja meg-hólt.
Ötre hordnak ſok helyeken kortsmárostól húst 's bort.
G. A. Királyi hivatalban lévő.

A' Dunán túl lévő Aug. Confes. tartó Gyülekezeteknek érdemes Püspökjök Fő T. Hrabovſzki Sámuel Úr, következendő Verſekkel végezte Felſéges Hertzeg Koburg' ditsö győzödelméért és B. Loudon Fő-Vezér által lett Belgrád' bé-vételéért, Szent Háromſág XXIII. Vaſárnapján, tartott Hálaadó tanitáját.

Tapſolj ſzívem! ſzép hírt hallaſz; Törökök
el-veſztek
Kóburg Hertzeg fegyverével nagy romlásba
estek.
Oda vagyon ditsöſégek!
Vérbe borúlt fényeſségek!

* * *

Óh Hold! Törökök' reményje öltözködjél
gyáſzban,
Mert nem valál ſegítségek ama ſzörnyű
hartzban;
A' Nagy-Vezér meg-veretett,
Szégyennel el-kergettetett.
Nem

* * *

Nem haſznált a' *Halla* kiáltás ezen dühös Népnek,
Veſzélyje lett Magyar ſereg rútnak és a' ſzépnek,
Török Tiſztek el-hullának
Sok ezeren meg-halának.

* * *

Szerviának fő kúltsát is el-veſzté e' Nemzet,
Mellyben vala ſok Kereſztyén Török és más ſzerzet,
Belgrád eſett jutalmunkra;
Isten fordítsd óltalmunkra!

* * *

Loudon Fő-Vezér Te valál, ennek Fő-Mestere,
Kivel Belgrádot meg-vevé Nemzetünk' fegyvere;
Éljen Loudon örömünkre!
Sokáig légyen díſzünkre!

* * *

Imádunk mi Nagy Úr Isten e' jóért Tégedet,
Hogy nem hagyod meg-romlani ſzép Magyar Népedet;
Nem hág Török a'nyakunkra,
Nem lehet már romláſunkra!

Jó-

* * *

Jó'sef Tsáſzár virágozzék Hadi ſeregével!
Légyen Törökök' oſtora győző fegyverével!
Magyar Nemzet emelkedjék!
Ditsőſéggel fényeskedjék!

* * *

Óh ti Ditső-Vitézei a' mi Királyunknak!
Nagy bástyái Török ellen tsendes lakáſunknak,
Véreteket ne ſzánjátok!
Meg áld értte Jó-Hazátok!

* * *

Valahol gyöngy véreteket vitézül ontjátok
Ránk fenekedő Pogányok' erejét rontjátok
Ott áldásban nyúgodjatok!
A' Jéſusban vígadjatok!

A' haláſzokhoz, a' halak ki-teleléſekről.

Eggy meg-öregedett haláſz, hogy meg tanítsa a' fiját, miképp' leheſsen a' halakat egéſz télen épen el-tartani, maga ſok időkig gyakorlott tapaſztalásából, arra intette, hogy:

1. Azon helynek fenekét, mellyen a' halakat ki-teleltetni kívánja, minden ſár' 's iſzaptol és mindenektől tiſztán tartsa, valami rothadást okozhat.

2. Ha

2. Ha nagy hó esik, el tisztítsa azt a' telelő helyről, és lyukakat vágjon a' jégen, hogy a' víznek párázatja ki-gőzölhessen azokon.

3. Vígyázzon arra, hogy a' telelő helyre semmi hó-lév, vagy más akár minémű víz bé-ne folyjon; ha pedig valami bé-folyt, azonnal jegelni kell azt.

4. Pedig, hogy a' halaknak elégséges élelmek és bátorságos meg-maradások is légyen, készítsen árpa darából, juh ganéjból, és kövér földből kovászt, és hányja-le azt darabonként a' telelőbe, melly a' fenekére szállván, mind jó szaga, mind íze által azt tselekeszi, hogy a' halak is fenekére le-menvén, meg nem fagyhatnak.

Fiúi tiszteletʼ példája.

Ama' halhatatlan híres Deák Vers-szerző Horátzius, azt mondja Szüléi felől, a' kik igen alatson sorsúak vóltak, az ő maga élete' le-írásában: Soha sem szajnállom, hogy olly alatsony sorsú Atyám vólt, és soha nem mondom azt, a' mivel sokan szokták magokat mentegetni, hogy nem én vagyok az oka alatsony születésem' és fel-neveltetésemnek. Sőt, ha lehetséges lenne, hogy öreg korában elől kezdhetné az ember életét, és kiki szaját tetszése szerént választhatna magának Szüléket, még ugyan akkor se választanék másokat, hanem a' magaméit. —

XX. LEVÉL.

Kôlt Komárómban, Karátson Havának 9. Napján.

Meg-fagyott ember' meg-elevenítéſe' módja

A' Gondviſelésnek minden világi javai közzt, leg-nemeſebb 's drágább az ember' élete. Nem is lehet tehát nagyobb jót tenni valakivel, mintha el-veſztett életét helyre állíthatjuk. A' ſok ſzomorú tapaſztalások bizonyítják, hogy Eſztendőnként ſok ſzegény ember vész-el, a' meg-fagyás által. Minthogy pedig nem lehet mindenütt Orvost találni, ki a' meg-fagyott ember' meg-elevenítéſében munkás légyen, a' felebaráti ſzeretet arra ösztönözött, hogy eggy rövid túdóſítást közöljünk az érdemes közönſéggel, melly ſzerint a' meg-fagyott ember' meg-elevenítéſében akár ki is munkás lehet. 'S melly igen ſzerentsés embereknek tartanánk magunkat, ha tsak eggyetlen eggy ember életének meg-tartáſában, vagy helyre állítáſában eſzközök lehetnénk.

A' meg-fagyott ember' meg-elevenítéſéhez bizonyos reményſég lehet; mivel már ſok példáink vagynak, hogy ollyan meg-

fagyott emberek is meg-elevenîttettek, a' kik már eggy, két, ſőt három nap ís meg-fagyva vóltak. — A' meg-fagyott ember, azonnal meg-hal és meg-öletik, mihelyt hírtelen meleg házba, vagy tűzhöz vitettetik. Valóſágos bizonyſága ennek akármelly meg-fagyott plánta, gyümölts, vagy hús, mellyek ha hamarjában melegre vitettetnek, azonnal el-rothadnak. Ellenben, a' hideg vízbe 's jégbe való áztatás által ismét meg-elevenîttethetnek, és haſzon vételűekké tétettethetnek, mert a' hideg 's jeges víz kiſzívja a' fagyot azokból. Még akkor is veſzedelmes lenne tehát, a' meg-fagyott embert meleg házba, 's helyre vinni, ha már valójában elevenedni kezdene.

Illyen formán kellene tehát a' meg-fagyott emberrel bánni. Mihelyt a' meg-fagyott embert meg-találják, ha bár több napja is már hogy meg-fagyott, csak a' rothadásnak valóſágos jelenſége ne láttaſsék rajta, azonnal hideg helyre kell ötet vinni. Két tenyérni magaſságú hóból ágyat kéſzítvén néki, mezítelen le-vetkeztetve arra kell fel-tenni a' meg-fagyott testet, 's ſzinte annyi hóval bé-fedni, csak hogy a' ſzája 's orra-lyukai nyitva maradjanak. A' havat körös körűl jól a' testéhez kell nyomogatni, a' fejét 's nyakát pedig ſzűntelen hóval dörgölgetni. — Hogy ha közel, 's hamarjában

ház-

házba nem lehetne a' meg-fagyott embert vinni; a' mezőn, vagy akár hol is lehet munkába venni meg-elevenítését, de úgy, hogy a' szél ne érje a' meg-fagyott testet. Ha pedig havat nem lehetne kemény száraz télben közel találni, szükséges lészen minden féle ágyi, 's más vastag ruhákat és terítőket jeges vízbe áztatni, 's apróra tört jég közzé azokkal szorosan bé-takarni a' meg-fagyott testet. De mihelyt a' jég el-ólvad, vagy a' jeges vízbe áztatott ruhák melegesznek, azonnal újra jeges vízbe kell azokat áztatni, 's viszont bé-takarni azokkal a' meg-fagyott testet. Ezt pedig mind addig kell gyakorlani, valamíg a' testnek tagjai hajladozni 's melegedni nem kezdenek. Ha elégséges ruhákat nem lehetne találni, jó lészen, eggy nagy tekenőbe tenni, mezítelen a' meg-fagyott testet, és jeges vízzel mind addig öntözni azt, tsak hogy a' szájába, 's orra-lyukaiba ne menjen a' víz, valamíg az egész teste jéggel bé nem hártyásodik. Mihelyt ez a' jeges hártya el-ólvad a' testén, azonnal szükséges lészen langyos vízzel törölgetni azt, a' melly víz közzé, jó erős bort, vagy égett bort lehet elegyíteni.

Ennyire jövén már a' meg-elevenítés' munkájában, a' meg-fagyott testet szárazra, de tsak hideg ruhákkal kell bé-fedni; vagy

ha a' mezőn hó köztt vólna, jól be-takarva házba kell vinni. — Mihelyt már valami kevés meleget lehet a' meg-fagyott testben éfzre venni, azonnal fzükféges léfzen, fzáraz, és eggy kevéfsé meg-melegíttetett ruhákkal dörgölgetni, és az ágyba fektetni; tsak hogy meleg házban ne légyen az, mert a' külfő melegítéfsel, hirtelenkedés nélkül 's igen okofan kell itten bánni. — Hogy ha még fe vehetne lélekzetet a' meg-fagyott ember; jó léfzen, eggy kevés bor-etzettel meg-elegyíttetett vízzel dörgöltetni ötet, 's a' lábait langyos vízbe rakván, az ábrázatját és kezeit is azzal mofogatni. Az órralyukaiba és fzájába erőfen kell lehelleni, de úgy, hogy ha valaki a' fzájába lehell, akkor az órra-lyukait, ha pedig az órrába fúj, a' fzáját bé-fogja. Valahányfzor, valaki a' fzájába, vagy órrába lehell, mind annyifzor eggy kevéfsé meg-fzűnvén attól, kezével a' mejjét, vagy hafát nyomogafsa vígyázván arra, ha a' nyomogatás után, önként is mozdúl é valamellyik. Hogy ha még fe lehetne azt éfzre venni, tovább is lehelleni kell fzájába vagy az órrába. Ha pedig még fe lehetne az élet' jelenfégit tapafztalni; illyen efetben fzükféges léfzen a' Dohány-kristély, a' melly úgy léfzen-meg, hogy eggy töltsér forma, olajjal meg-kenettetett tsőt, leg-alább két újjnyira a' vastag

bé-

bélibe kell dugni, mellyen eggy erős dohányos ember, tellyes erejéből dohányfüstöt fújhaſson-bé. Avagy úgy is lehet ezen Dohány-kristélyt adni: hogy két dohánnyal meg-töltött és meg-gyújtott pipát ſzoroſsan öſzve-kötvén, eggyiknek a' ſzára meglajoztatván, a' vastag bélbe dugattatik, a' máſiknak ſzárán pedig valaki erőſen pipázván, úgy fújja a' pipákon által, a' vastag bélbe, a' dohány füstöt. Leg-jobban lehetne ugyan ezen Dohány-kristéllyel, az a' végre kéſzíttetett eſzközzel élni, mellyet a' mostani leg-újabb Felſőbb rendelés ſzerint már minden Seb-Orvosnak meg kell ſzerezni; de ha, 's a' hol hamarjában ahoz nem lehet jutni, jó amaz említett két közönſégeſebb mód is.

A' kristélyozás alatt, a' betegnek jobb felén kell feküdni; a' lábát és haſát pedig valaki fel felé nyomogaſsa. Azonban, a' nyeldeklő gégéjét eggy olajba mártott tollal lehet belőlről ingerleni. Kívülről, borba mártatott flanel darabot kell a' ſzíve kamarája felibe borítani; az órra alá pedig, apróra tört tormát, veres hagymát, erős illatokat, és más hathatós ſzagú eſzközöket tartani, avagy erős tobákot, vagy porrá tört majoránnát az órra-lyukaiba fújni. — Hogy ha a' beteg már nyelni kezd, igen haſznos léſzen, tzitrom vagy narants héjból főzött

italt, avagy bor etzettel meg-kevert melitát innia adni. A' bor, 's annál inkább az égett bor, és más akármelly erös ital veſzedelmes lenne néki. Ellenben bodza-fa virágból kéſzített herba-tejet bátran lehet be-adni. Az ágyékára, térd hajláſira, és hónallja alá pedig meleg borba mártott ruhákat kell borogatni.

A' fel-éledés után, többnyire hideg-lelés ſzokott következni, mellyben ſzükſéges léſzen a' karján eret vágatni. Ha pedig eſztelenſég következne, 's az ábrázatja megdagadván, a' gutta-ütéstől kellene tartani; akkor leg-jobb és ſzükſégeſebb, ha okos Orvos hívattatik, a' ki a' betegnek er-vágáſok, és hathatós orvoſságok által ſegítſégére lehet.

Hogy ha a' fel-éledés után, ne talán még valamelly tagok el-fagyva volnának, úgy, hogy meg-keményedve 's érzékenyſég nélkül lenni láttatnának; ſzükſéges léſzen az illyen tagokat, mind addig hóval, vagy öſzve zúzott jéggel dörgölni, valamíg érzekenyekké nem leſznek.

Szinte így kell bánni akármelly más meg-fagyott tagokkal is. Melegíteni, vagy melegen kenegetni azokat, veſzedelmes lenne, mert az által tsak érzéketlenekké tétetnének, vagy rothadni kezdenének; hanem hóval, vagy jéggel kell be-fedni, vagy

mind

mind addig jeges vízzel öntözni, valamíg a' fagy ki nem fzívattatik az által azokból. Ha pedig már érzeni kezd a' meg-fagyott tag, akkor lehet oſztán égett, vagy kánforos borral, de hidegen, moſogatni. Tsak hogy ſoha ſe jó, meg-fagyott testű vagy tagú embernek, mind addig meleg házba, vagy tűzhöz menni, valamíg langyos házban meg nem melegedett.

A' kinek hidegben kell járni, vagy ülni; a' ſoha ſe maradjon minden mozdúlás nélkűl, 's veſzteglésben; vagy, ha még igen erős álom kerülgeti is ötet, ſoha az által erőt ne hagyjon magán venni, hanem fel-keljen, járjon, fuſson, és minden-féle mozgáſokat tégyen, hogy a' vére ſzűntelen való mozgásban lehefsen. — Ez a' leg-hathatóſabb eſzköz, életének meg-tartáſára, és a' meg-fagyásnak, 's hirtelen halálnak eltávoztatáſára. Felette veſzedelmes vélekedéſe ſok embernek, a' ſok-féle erős italoknak, bor, égett bor, és más e' féléknek meg-italok, a' mellyek által ſokan a' hideg ellen óltalmazni akarják magokat; mivel azok tsak igen könnyen veſzedelmes álmot okozhatnak. Minthogy pedig a' köz ember, nem eggy könnyen tartóztathatja meg magát az erős italoktól; hogy veſzedelmeſek ne légyenek azok, illyen formán élhetne azokkal az, a' ki útra indúl, vagy a' hidegen

múlat: Vegyen mor'ſolt kenyeret, 's keverje azt öſzve kömény maggal, és meg-öntözvén nyers, vagy égett borral, úgy egyemeg azt. — Leg-jobb és haſznoſabb eledel téllen, a' hidegben és útazásban, a' téſzta étel, füstölt hús, és más ezekhez haſonló keményebb eledelek. Ha pedig olajjal, fagygyuval, vagy ſerrel meg-moſsa 's meg-keni az ember testének tagjait, vagy ha itató papiroſsal bé-takarja mezítelen lábait; jó formán meg-őrizheti azokat, 's magát is, a' meg-fagyástól.

A' Találós Meſe vólt *Jég*; a' Rejtett Szó *Vas-áros*; mellyből ki-telik *vas*, *város*, *ár*, *ſó*, *ros*, *vár*, *ſár*, *dſó*, *ſavó*, *árva*, *rovás*.

Találós Mese.

Ha az haſam töltöm tele eledellel,
Úgy a' vízen úſzván nem merűlök én el.
De ha meg ürűlök, így bár könnyebbűlök
Még is én a' víznek fenekére űlök.
Mond meg hát azt nékem, mi állat én legyek?
Vagy hogy le nem űlök. Mi eledelt egyek?

H. F. Á. P. P.

Rejtett Szó.

Midőn egéſz vagyok, nyóltz lábon járkálok,
Állandó lakozást nem könnyen találok,

Ná-

Nálam nélkül minden vitéz szűkölködik,
Öt lábamból néki háza emelkedik.
Más öt lábam között rozs 's búza bújkálnak
'S útjokban én vélem eggyre kiabálnak,
Három lábam a' víz elébe tétetik,
Három pedig útas kezétől vitetik,
A' ki reám talál meg végyen magának,
'S tartson ez időben leg-drágább javának.

A' dühödtt ebek' maráſokról.

Ezen most folyó Eſzt. Sz. Jakab-havának 11-dik napján költ Győrben, e' Táj' Nagy-Érdemű Fő-Ispánja 's Királyi Biztoſa Radványi Gróf Győri Ferentz Ő Excellentziájának, a' köz-jóra tzélzó azon rendeléſe, mellyben a' dühödtt ebek' maráſok ellen, az úgy nevezett *Berliner Specificum*nak meg-ſzerzése, Ő Excellentziája' Bőlts igazgatása alatt lévő minden Városoknak és Helyſégeknek ajánltatik és parantsoltatik.—

De mint hogy, ne talán ſok helyeken esméretlen ezen dítsért 's meg-próbált Orvoſság; történetből akadván e' Napokban annak Magyar le-íráſára, el igazítjuk az Érdemes Olvaſót, *az 1781-dik eſztendőre ſzokott 12-töd formában ki-adattatott Győri Magyar Kalenddriomnak Tóldalékjára*, a' hol ezen Specificumnak *Streibig* Úr által bé-iktattatott ugyan azon le-íráſát,

mellyet a' Nagy Emlékezetű II-dik Friderik, 1777-dik eſztendőben, Sz. Iván-havának 23-dik napján egéſz Uradalmában közönſégeſsé tett, Magyar nyelven, meg-találhatni.

Ezen dítsért Orvoſságnak, az említett túdóſítás ſzerint, ím ezek a' réſzei.

1. Május bogarat (mellyet *Linné Meloe Majalis*nak; *Faun. Svec.* pedig *Anticantharusnak* nevez, és Pünkösd-havában leg-inkább az ugar földeken, réteken vagy a' dombokon a' nap' hévſégén találhatni) a' rajtok függő mézzel eggyütt 24 darabot tsinálj bé-mézbe, és azután meg-ſzárítván apróra vágj, vagy tőrj.

2. Terjékből 4. Latot. Vagy ha Terjék nem vólna, helyette lehet annyi Bodza Liktárt venni.

Ebénus vagy Indiai ſekete fából 2. quintet, vagy 1/2 Latot apróra ráspolva.

4. Virginiai Sárkány gyökérből eggy negyed réſzét eggy Latnak porrá törve.

5. Ráspolt ónból 1. quintet.

6. Berkenye-fa gombából 20. gránt. (1. grán eggy ſzem búza nehézſég) porrá törve.

7. Eggy keveſet kell-venni azon mézből, mellybe a' bogarak bé-tsinálva voltak, és mindnyáját jól eggybe kevervén, Liktáriom formában el-kéſzíteni; hogy azt mind az emberek, mind az oktalan állatok, terméſzetekhez al-

kal-

kalmaztatva könnyen be-veheſsék. — Az említett le-írásban ez is meg-határozva van.

Jó vólna, ſőt ſzükſéges, ezen próbált Orvoſságot minden Váraſokban, és kivált falukban egéſz tavaſzſzal 's nyáron üveg vagy tserép edényekben kéſzen tartani, hogy mihelyt valaki a' dühödtt ebtől meg marattatik, azonnal kéſzen vólna néki a' ſegítség. Mert valamint más akármelly nyavalyában, ſzint úgy ebben is ſokkal könnyebb akárkinn hamarjában ſegíteni, mint-ha meg-avúl a' nyavalya.

Állhatatlanſág.

Minden embernek különös hajlandóſági vagynak, 's a' leg-jobb ember ſe mentt némely magánoſságoktól. — *Sterne Lőrinttznek*, olly igen esméretes *Torik* munkáiban, ſzerette *Elíſzéje*, hogy akárki olvaſsa azt, egybe ſzémébe tűnik Sterne' eránta nyilvánſágosított hajlandóſága. — Ez az Elíſze, eggy Indiából ſzármazott Aſzſzony 's Dräper Úr' hitveſe vólt. Mint hogy pedig a' férje, a' Szuratti Fábrikák' Fő-Gondviſelőjökké rendeltetett, feleſége azonban eg' ſzége' hellyre állítáſa végett Ánglíába ment, a' hol Sterne Úrral különös esmeretségbe jutott. Ez a' tiſztes Vén, annyira meg-kedvellette Dräper Aſzſzony' külſő maga alkal-

maz-

maztatáſát és a' tudományokhoz mutatott hajlandóſágát, hogy gyakran nagy ki-nyilatkoztatáſokkal emlékezik felőle íráſaiban. De midőn *Torik* végig folytatni akarná, annak le-ábrázoláſát, fel-indúlván azonban Drápernében a' terméſzeti hajlandoſágok, tsak könnyen belé únt a' faluſi vén-Pap' barátságába, 's el-felejtkezvén minden ő tőle vett ſzép oktatáſokról, 1773-dik eſztendőben, eggy erős és izmos Klarke névű hajós Kapitánnyal Ángliából és hites férjétől meg-ſzökött. — Nem ſokkal külömben tselekedett, ama hires *Rouſſeau'* özvegye is; mert tsaknem ſokára ferje' halála után, el-felejtvén, hogy olly nagy Ember' hitvese vólt, kit a' Királyok tiſzteltek, 's Fejedelmek barátságoſan meg-látogattak, eggy Ánglus fiatal inashoz ment férjhez. —

A' ſzép tudományok', 's a' Világi böltseſség' haſzna.

Torquatus Taſso, ama híres Olaſz Vers-ſzerző, kinek *a meg-ſzabadítatott Jéruſálemről* írt ditső munkája, mellyet az el-fáradhatatlan munkás és túdós T. T. Szabó Dávid Úr mostan fordít Magyar próſában, halhatatlanſágot ſzerzett, már iffjúſágában különös hajlandóſágot mutatott a' Vers-ſzerzéshez. Észre vévén ezt az ő Atyja,

ja, hogy ne talán ez által a' tudományok' gyakorlásokban meg-gátoltassék, el-ment ő hozzá Páduába a' hól tanúlt, 's kemény szemre hányásokat tett azért néki. *Tasso* mindeneket békeségesen el-hallgatott. De midőn az ő Atyja, nagy meg-indulással végre azt kérdé tőle: Mi hasznod vagyon már minden te Philosofiádból? azt felelé néki: Abból tanúltam e' Te meg-nem érdemlett kemény szemre hányásidat tsendes elmével el-viselni. — Illy nagy és tudós embernek munkáját, valóságos nyughatatlansággal várja sok tudós Haza-fi T. T. Szabó David Úrtól, anyai nyelvünkön.

A' borjúknak mindjárt ellés után lehető el-választatásokról.

Alig van akármelly hivatal' 's állapotbéli ember, a' ki olly nehezen vegye-fel a' jó ízót, és hasznos tanátsot, mihelyt gyermekségétől fogva, emberkorig gyakorlott akár minémű szokásival ellenkezik az, mint a' gazda ember, 's kivált azok köztt is, a' marhás gazda. Akár mit mondjon, vagy javalljon néki akár ki, meg-elégszik ő azzal: az atyám is így folytatta gazdaságát, így bánt marháival, 's engem is így tanított.

De bezzeg meg kellene gondolnunk azt is, melly temérdek rosz szokások és

visz-

viſzſza-éléſek vagynak még a' Magyar Országi gazdaſágban, és kivált a' marhákkal való bánásban, mellyeket más Nemzetek, nem kevés haſznokra, már meg-jobbítottak és gyakorlanak is. Ezek közzé tartozik az is, hogy a' kis borjúkat nem kellene az anyjok alatt ſzoptatni; hanem mihelyt ellettnek, mindjárt el-válaſztani, és étel' 's italra kellene azokat ſzoktatni.

Egéſz Alſó-Szaxoniában ſzerte ſzéllyel járván, a' leg-nagyobb marhás Gazdák kötül, ſőt és kivált az ollyan Majorokban, a' hol ſzáz 's két ſzáz tehenek is eggyütt vagynak, tapaſztaltam azt, hogy a' borjúk mindjárt elléſek után el-válaſztatnak. Miért nem lehetne ezt Hazánkban is, leg-alább próbába venni 's gyakorlani, holott többnyire csak ritkábban találtatnak eggy Majorſágban annyi tehenek eggyütt; tehát a' veſződſég is kevesebb vólna. 'S melly igen haſznos lenne, 's léſzen ennek gyakorlása, eggy előttem lévő, Gazdaſágról írt túdós munkából, közlöm annak bizonyſágát. A' borjúnak, úgy mond ez a' nagy Gazda, ſokkal haſznoſabb, egéſzſégére nézve, ha mindjárt eggybe el-válaſztják azt; mert az anyja tejét természeti rend kívül való kívánſággal ſzopván-bé, igen könnyen, már ez által is nyavalyát okoz ſok borjú magának; az itatásban ellenben annyit ád az ember néki, a' mennyit

ide-

idejéhez képest kíván. - A' tehénnek is felette káros a' ſzoptatás, mert nem csak a' tölgye gyakran ki-ſebeſül, kivált az erőſebb borjúk' ſzíváſok által, hanem a' ſok döfölés miatt könnyen belſő kára is eshetik. E' mellett a' tapaſztalás bizonyítja, melly igen nehezen lehet az anyja tejéhez ſzokott borjúi, hirtelen el-válaſztani, úgy hogy mind az anyja, mind maga, gyakran néhány napokig is meg-ſínalik azt, 's eggyik ſem akar enni, a' honnét mind a' kettő ſzem-látomást elſoványodik. Hogy pedig a' kis borjú könnyen az ételhez ſzokjék, igen jó léſzen eleinten néhány nap fenyő magot rakni ſzájába. Ez által az ételhez igen nagy kívánſága gerjed, 's a' belek is ki-tiſztúlnak. — Láttam, hogy az Alſó-Saxóniai marhás gazda, ki-fejetvén a' tehene' tejét, úgy keverte azt, mindjárt elléſe után el-válaſztott borjainak italok közzé, 's ez által a' le-vágó borjút, más fél, főt két mázſára is hizlalta, a' maglót pedig ſzem-látomást javította. Tsak igen úgy vélem, hogy a' mit a' kül-földi gazdák nagy haſzonnal gyakorlanak, a' Magyar gazdák is leg-alább meg-próbálhatnák. Illyen formán, nevezeteſebb haſzna lenne, kivált már annyira meg-drágúdván a' tehén vaj, a' Hazabeli marha-tartásnak.

A'

A' Szem fájókhoz.

Sok ember felette ſokat ſzenved a' ſzem fájásban, kivált a' kiknek igen el-gyengült a' ſzemek, 'S mint hogy a' mi testünknek minden tagjai köztt eggy a' leg-nemeſebb a' ſzem, nem is tanátsos minden emberre bízni annak orvoſláſát. Eggy a' mostani kül-földi nevezeteſebb Orvoſok köztt Sprenger Prófeſsor, eggy Würtembergai érdemes tudós, ezt javallja ſokſzori próbálásból a' ſzem-fájóknak:

A' kinek ſzeme fáj 's gyenge, végyen vagy fogaſson magának három hím Seregélyt (*Linné Sturnus vulgaris*) 's adjon azoknak naponként maga azon tányérról, mellyről maga evett enni, és eggy jókora tálból, mellyben meg is feredhetſenek inni. Ugyan ezen vízzel, mellyben a' Seregélyek feredtek moſsa meg napjában többſzör, ſőt minden órában fájdalmas ſzemeit; 's eggy két hét alatt érezhető enyhülést tapaſztal; és idővel tellyeſséggel meg-gyógyúl a' ſzeme. — Némelly embernek ugyan eleinte eggy kevés viſzketegſéget okoz ezen Seregély-ferdővel való moſódás fájdalmas ſzemében; de tsak kevés idő alatt el-múlik az. Máſok leg-kevésbbé ſem érzik azt. 'S még is mind a' két féléknek haſznál. Tsak hogy ſzoroſan arra kell vígyázni, hogy hímek legyenek a' Seregélyek, mivel a' Nőſténeyeknek nintsen ez a' haſznok.

XXI. LEVÉL.

Költ Komáromban, Karátson Havának 12. *Napján.*

Howárdnak útazása, 's útazásának tzélja.

Howárd János, ama' híres Ánglus, a' ki minden idejét, tsendességét, tehetségét, gyönyörűségét arra fordítja, mint könnyebbítheſsen ő a' ſzegény raboknak nyomorúſágokon; a' fogſág módjának, 's tömlötzöknek meg-jobbíttatáſok által, e' mai időben mindeneket nagy figyelmeteſségre indított. Tudni való, hogy ez a' nagy ember egéſz Európát öſzve járta, olly tzéllal, hogy a' tömlötzöket és Ispotályokat vizsgálhaſsa. Ezen útazáſát ő, 's útazáſában való tapaſztaláſait le-írta, 's eggy drága munka kerűlvén-ki belőle, azt már világ elébe adta, hogy abból az ő Hazafijai tanúlnák-meg, mitsoda jobbítáſokat kellene nékik a' fogſágra nézve tenni. Minekutánna Munkáját utólſzor ki-adta vólna; útazni ismét el-indúlt; 's a' többek köztt Konſtántzinápolyt, 's a' Görög Orſzági Szigeteket is meg-látogatta. Míg ő oda járt, az idő alatt némelly Ánglu-

ſok eggy emlékeztetõ - oſzlopot akartak néki emelni, annak az õ érdemének meg - jutalmaztatáſára, mellyhez haſonlót a' Világ ſoha még nem látott. Ennek az Oſzlopnak fel-állítására 1487. Sterlinget öſzve-tettek õk, 's a' munkával ſiettek, hogy minekelõtte Howárd a' felõl valamit hallana, azt el is végezhetnék. De az idõ rövid vólt. Mert õ akkor Bétsben múlatván, meg-hallotta, mit akarnak az Ángluſok, 's azonnal írt hozzájok, hogy ha õk oſzlopot emelnek, õ ſoha többé hazájába viſzſza nem mégyen. Azért az Ángluſok kénteleníttettek tzéljoktól el-állani; 's újra azon tanátskoztak, mitsoda leg-jobb végre fordíthatnák a' bé-ſzedett pénzt? Ezután nem ſokára Howárd viſzſza ment Ángliába, 's a' Társaſágnak illy Levelet írt: „ Azon ti hajlandóſágtokért, mellyet erántam „ meg - mutattatok, tõlem minden ki- „ gondoltatható háládatoſságot érdemel- „ tek. De engedjétek-meg nékem vi- „ lágoſan ki-adni, hogy én a' magam bel- „ ſõ érzékenyſégeimnek meg-ſértõdéſek nél- „ kûl a' ti akaratotokban meg nem eggyez- „ hetek, és ha azt végbe viſzitek, az né- „ kem leg-kegyetlenebb büntetéſem leſzen. „ Az én ſzíves kéréſem tehát az, hogy ha „ az én barátim az én még hátra lévõ éle- „ temnek boldogſágot és tsendeſséget kívánnak;

„ nak; szándékjoknak végbe viteléről örök-
„ re felejtkezzenek-el. Azokat a' jobbíta-
„ sokat mellyek ennek az Országnak sok rész-
„ eiben a' tömlötzökre nézve már is té-
„ tettettek, és még ezután is tétettetni fog-
„ nak, 's reménységem szerint közönségesek-
„ ké léfznek, úgy nézem, mint leg-nagyobb
„ tiszteſségemet és jutalmamat. Tudtotok-
„ ra adom azt is, hogy a' melly fundust
„ az én itthon nem létemben gyüjtöttetek,
„ 's akaratom nélkül Howárd fundusának
„ neveztetek, az többé úgy ne neveztes-
„ sen, és az akár mi végre fordíttattasson,
„ benne részes lenni nem akarok. — — „
A' Társaság ezt a' Levelet vévén, el-végezte, hogy ki ki a' maga pénzét, mellyet a' fundusba adott, viszsza veheti. A' terminus vólt Márt. 1. napjától fogva Májusnak 1. napjáig; a' melly pénzt pedig addig viszsza nem kérnek, abból készíttetessen eggy emlékeztető pénz, más része fordíttattasson azoknak ki-szabadúlásokra, kik kevés adóságért vagynak fogságban, más része pedig a' raboknak segítségekre. A' pénznek eggyik része mutat eggy fogoly *Scénát*, ezen alatt-íráſsal: *A' Britanniai nép, a' fogságnak vizsgálójának:* a' másik óldalán pedig *Xenophon*nak *Ageſilaus*ról mondott dítsérő beszédéből ezek vagynak: „ *Nem a-*
„ *karta hogy ötet valaki ki-formálná,*

„ *noha ſokan, hogy ő eránta tiſzteſséget*
„ *mutaſsanak, azt igen kívánták; de ő*
„ *maga meg nem ſzűnt a' maga haſznos*
„ *munkálkodáſa által drága emlékeztető*
„ *jeleket állítani a' maga elméjének.* „ Már is ſok édes jutalmait kezdi Howárd a' maga fáradtſágának látni. Filadelfiában nevezetesſen a' fogſág az ő munkája ſzerint meg-változott; nagy réſzént a' Quakerek által. *Salford*ban is a' *Lancaſtriai* kerületben 1788. 22. Máj. eggy új tömlötz épült, mellynek fundamentomát *Butterworth Bayley* vetette-meg, a' fundamentom köre eggy írás metſzettetett, melly a' Howárd emlékezetét tartja. A' Frantzok Párisban az úgy neveztetett *Hotel Dieu* Ispotályon most változást akarván tenni, *Tenon* és *Colomb* Urakat Londonba el-küldötték, hogy az Angliában és Hiberniában lévő minden Ispotályokat ſzorgalmatoſan vizsgáljanak-meg; 's viſzſza menetelekkor oſztán azoknak rendjekről, *fundátió*jokról, gondviſeléſekről, *'s a' t.* tegyenek túdóſítást. Az említett Urak az Angluſoktól, minden tiſzteſséggel és kéſzſéggel fogadtattak, Londonban három hétig vizsgálódtak, 's onnan útjokat tovább folytatták.

Mikor Howárd a' maga Áſiai útazáſából viſzſza jött; tsak eggy hónapig maradott Londonban, azután el-ment Hiberniába,

ba, hogy az ott való tömlötzöket meg-vizsgálja. A' maga jegyzéſeit mindenkor kétſzer ſzokta le-írni, mellyekkel éppen Londonig ſzerentséſen útazott. De ott, midön a' pósta kotsiból le-ſzállana, 's eggy más kotsit, melly holmiját haza vigye, vígyázna, az alatt eggyik úti ládáját el-lopták, melly meg nem került. Ebben a' ládában vóltak az ő útazáſának *Duplicátáji* vagy párjai, — nevezeteſen pedig a' Marſeillei Lazarétumról való jegyzéſei, mellyeknek ſemmi Duplicátumok nem vólt. De ſzerentsére a' Lazarétumnak *delineátiója*, melly más ládában vólt, meg-maradt; mellyet ő annyira betsült, hogy a' mint mondotta, ha azt el-lopták vólna töle, Marſeillébe viſzſza menni — és ott ismét eggy új *delineátiót* tsinálni kéſz lett vólna. Ebbe a' Lazarétumba eggy idegennek ſem ſzabad menni; Howárd még is tudott olly fortélyt gondolni, hogy kilentz nap eggy más után bé-ment oda, úgy hogy, hogy ő idegen ember légyen, azt ſenki éſzre nem vette. Marſeillében hallotta ő, hogy Lyonban eggy Ánglus vagyon fogſágban, a' kihez ha valamelly idegen ember bé merne menni, 's ki-tudódna, az hóltig való tengeri hajó fogſágra büntettettetnék. Ez a' nehézség fel-gyúlaſztotta a' Howárd *enthuſiásmuſát*. Eggy ideig tsak azt tanúlgatta ő ki, mitsoda tekervények viſz-

nek a' tömlötznek arra a' helyére, a' hol az Ánglus vólt. Howárd kitsiny termetű, fovány képű ember, 's éppen ollyan formájú, hogy ötet akárki is könnyen Frantznak gondolhatná. Fel-öltözött Frantzia módon, kalapját hóna alá tsapta, 's így be-ment az Ánglushoz — hulzon négy esmerőleit találta elő a' tömlötz kötül, de azok közzül eggy sem esmerte-meg ötet, úgy be-frantziázta magát. Lyonban ezt a' tselekedetet fel-fedezte ő eggy Ánglus Papnak. Ez neki azt tanátsolta, hogy Lyont fielsen ott hagyni; mert ha reggelig ott marad, tselekedete ki-tudódik; ő is engedett a' jó tanátsnak, 's azonnal el-ment *Nicébe*. — Mikor ő Párisba ért, akkor ütötte éjjel a' tizeneggyet. Tzélja á' vólt, hogy reggel három órakor a' *Brüſseli* pósta kotsin el-menjen. Addig pedig eggy vendég-fogadóba bé-hordozkodott, hogy ott eggy vagy két órát alhaſson. Alig aludt-el, hogy a' ház' ajtaját be-törték. Be-ment eggy Törvénybéli ſzemély, az előtt pedig eggy hívatalbéli ſzolga, kezeiben égő gyertyát tartván. Az hívatalbéli ember kérdi tőle Frantz nyelven: Az Úr é Howárd? *Én vagyok.* — Ezzel, 's meg ezzel az emberrel útazott az Úr? — Azt az embert én nem esmerem. — Még eggyſzer kérdeztetett, ő is haſonlókepen, de eggy kis melegſéggel te-

felelt. Ezzel ki-ment az ember ſzolgájával, a' két égő gyertyát az aſztalon hagyván. Howárd azonban hírtelen fel-öltözik, a' házból 's udvarból ki-lopakodik; a' Lyon nevű vendég-fogadóba megyen. Azután hallotta-meg, hogy a' melly fogadóban elöſzör vólt, ötet a' Város ſzolgáji abban keresték, de ő reá ſenki nem esmérvén el-indúlt, 's ſzerentséſen el-ment Brüſſelbe. — Bétsben tsak két nap akart ő múlatni. II. Jó'ſef meg-hallván az ő Bétsben létét, akart vele beſzélleni. Ö pedig kerülte a' Tsáſzárral való ſzemben lételt. De midőn a' Tsáſzár azt izente néki, hogy maga határozza-meg Howárd az órát, mellyen néki a' Tsáſzárhoz menni tetſzeni fog; a' *Monárcha* kívánſágára reá állott. Mihelyt Howárd bé-jelentettetett, azonnal ott hagyta a' Tsáſzár a' *Secretáriuſokat*, 's vele eggyütt eggy kis ſzobába ment — hol Howárdtól olly dolgokat hallott, mellyeken tsudálkozni nem győzött, 's hogy a' Howárd' beſzédét nagy meg-elégedéſsel hallgatja, annak jeléül az ő kezeit a' beſzéd közben gyakran meg-nyomogatta. Howárdnak Bétsből való el-menetele után, a' Bétsi fog-házakban is ſok változáſok estek. Maga a' F. Tsáſzár nem ítélte hogy néki kiſsebbſégére ſzolgáljon — a' mint az újſágok is ki-hírdették, ſzemély ſzerint a' Bétsi tömlötzökbe le-menni, ott

a' rabokkal beſzéllgetni, 's *állapotjok* felöl tudakozódni.

A' Találós Meſe vólt *Hójag*; a' Rejtett Szó *Bátorſág*, mellyből ki-telik *ſátor*, *rosta*, *gát*, *bot*. 's a' t.

Találós Mese.

Mond-meg kérlek! mi ez ha kapſz az ujſágon,
Az Atyjánál elébb látſzik a' világon.
Míg az Atyja nintsen, a' fija él 's vagyon,
Míg él az, fijának el-kell fogyni nagyon.
Ha meg-hal az Atyja, akkor leſz' a' fija.
Ezt ki nem találja a' rest tsizmadia
De ki találhatják a' ſerény munkáſok,
Kik jól ki-fáradnak míg hevernek máſok.

N. Kálló. F. Gy.

Rejtett Szó.

Szűlt a' néppel tellyes nap-kelet engemet,
Hat tagok formálják nagy nevem 's testemet,
Bóldog az a' bűnös, ki jobbúláſának
Tzéljául fejemet válaſztá magának.
De jaj az erdélyi vadáſz vékonyának,
Ha akad utólſó öt tagom horgának.
Sőt viſzſza fordítva ha ezek ſzölődet
Meg-lepik, nem tölti teli a' tömlődet.

Pápan. Kováts Ingenieur.

A

A' Lengyel-Orſzági Királynak 1771-ben Szent András Havának 3-dik napján történt el-ragadtatáſa, mellyet (Német nyelven) ki-adott Láriſch Jó'ſef Világi Pap. Bétsben Wappler Christián Frideriknél 1782-dik Eſztend.

Szent András havának 3dik napja vólt az, a' mellyen a' Lengyel-Orſzági Király, Varſóba, éjtſzaka, 9. és 10. óra között a' Lithvániai nagy Kantzelláriusnak Hertzeg Czartorinskynak látogatáſából, a' maga Királyi lakó-házába viſzſza tért. Az ő kíſérő ſerege állott két férjfiakból, a' kik égő fákjákkal mentek előre ló-háton, egynehány Ordinántzon lévő Tiſztekből, kik után két Nemes emberek, és eggy All-lovász-Mester következtek. A' Király mellett a' kotsiban ült eggy Adjutánt, Kotsija mellett mentek gyalog két inasok, (Pagen) kiket két hajdúk, és két Liberiát hordozó inaſok ugyan gyalog követtek. Az éjtſzaka eggy vólt a' leg-ſetétebbek közűl, és olly fekete, mint a' tselekedet, mellyet némelly gonoſzok azon véghez-vinni kívántak.

Minteggy két ſzáz lépésnyire a' nevezett nagy Kantzelláriusnak Palotájától, történt, hogy a' Király előtt lovagló Vitézeket, külömb-külömb-féle lovas emberek, ki-

ket amazok Muſzka vígyázatoknak tartottak, annak kotsijától el-vágnák; és a' midőn ahoz viſzſza térni kívánnának, eggy második ſereg nagy lármával elő-ugratván, réſz ſzerént a' kotsisra rohanna és azt tartóztatná, réſz ſzerént pedig a' kotsira lövöldözne. Ekkor az eggyik hajdú, kinek neve Butzák Henrik vala, hírtelenſéggel a' Királyhoz ſzalada, hogy ötet a' maga testével, mint valamelly Paissal bé-fedezné, de tsak hamar el-veſzté életét egy lövés és egynehány ſzúrás által. A' másik hajdú leesett egy kard-vágás után, a' több kíſérők Paripáikról le-vonattak, és a' kotsi a' ſok lövések által egéſzen öſzve likaſztatott, úgy mindazáltal, hogy a' Királynak Felſéges ſzemélyén ſemmi ſeb nem eſett. Illyen környül-állások között meg-nyitja a' Király önnön maga Kotsiját, és a' midőn más felől az Adjutánt ki-ugrana, le-ſzáll, hogy a' ſetétben a' gyilkoſok' dühöſségektől meg-ſzabadúlhatna. De alíg tette lábát a' földre, mikor már meg-ragadták a' gonſztévők hajánál-fogva, mikor fegyverétől ſok átkok között meg-foſztották, és úgy vágták hátúl főbe, hogy a' kard ſzinte a' velőkig hatott, és nagy ſebet okozott. Ott omlott vólnaki ártatlan lelke e' nagy Királynak; hanem ha dühös ellenſégei közzűl eggyik a' másikat meg-akadályoztatta vólna. De így két ló

koz-

közzé vétetett, és olly sebeſséggel hurtzoltatott, hogy véres kalapját 's vendég-hajját el-hullatván, tsak hamar a' Város körül lévö árokhoz jutott 40. gyilkosaival. Itten az alíg pihegö Királyt lóra ültetik az ö hóhéri, és parantsolják, hogy ugraſson által az árkon, ſzót fogad a' Király, és próbát teſz', de által nem ugrathat, próbál másodſzor is, de akkor el-törik a' lovának eggyik lába, 's mentéje a' ſárban marad, mellyből magát is nagy munkával lehetett ki-húzni, míg nem harmadik ló adatván alája, ſérelem nélkül ſzerentséſen által-repül az árkon. Ekkor meg-foſztják ötet a' gyilkoſok mindenétől a' mi nála volt, még a' zsebben való keſzkenöjétől is, és el-oſzlanak annyira, hogy tsak heten maradnak a' Királlyal, a' kik azt a' leg-alkalmatlanabb útakon hurtzolják, míg-nem egyſzer egyenesen a' Burakov falunak indúlnak; de a' honnan ismét Bielánó felé veſzik útjokat a' Királynak ezen ízavára: Ne menjetek arra, mert ottan Muſzkák vagynak. Bielánónak tartván, alig érnek-bé eggy ligetesbe, midön véletlenül meg-hallják eggy Muſzka Strá'sának neſzit, kitöl meg-rettenvén és magokat el árultatottaknak lenni gondolván, tanátskozni kezdének, és tsak hamar négyen közzülök hírtelen el-tüntek, hárman pedig a' Királyt tovább vezeték. Eggy fertály óra

múlva

múlva ismét Muſzka vígyázatott veſznek éſzre, a' mellyen újra meg-ijjedvén ketteje a' gyilkoſoknak az erdöbe ſzalad, eggy pedig, a' ki a' gonoſz-tévöknek fejeknek látſzik vala, maga marad a' Királlyal. Ennek így ſzólla Stanislaus: Ha életben akarſz engemet ellenſégeim' kezikbe adni, engedd-meg, hogy pihenheſsek eggy ſzem pillantáſig; de az mezítelen fegyverrel fenyegette a' Királyt, és tovább menni kénſzerítette, azzal bíztatván, hogy nem meſzſze az erdön túl várja eggy kotsi. Így tehát kénteleníttetett Auguſtus nagy fáradtan tovább menni, és nem ſokára el-jutott a' Bielánói Klastrom elébe.

Itten el-hallgat a' gyilkos, és gondolkozóba eſik, 's nem ſokára nagy indúlattal így kiált fel: Te még most is Királyom vagy énnékem! Igen is, úgy mond a' Király, még pedig jó Királyod, a' ki néked ſemmi károdat nem kívánom. Erre a' ſzóra ismét vezétni kezdi a' Királyt, még pedig magán kívül lévén, az erdön kereſztül, azon az úton viſzſza, a' mellyen oda jutottak a' Klastromhoz. Ezt látván a' Király azt mondja: Látom hogy nem tudod az útat, és azt ſem látod-általl, hogy mit tévö légy velem; engedd-meg, hadd meheſsek én a' Klastromba, te pedig ſzaladj-el! Nem, felel amaz, mert meg-esküdtem. Ismét to-

vább

vább mentek tehát, és mentekben a' Király, látván a' gonosz-tévőnek Lelke akadékját, mutogatni kezdette: hogy nints olyan esküvés, melly őtet a' maga törvényes Királyának tartozó hűség alól fel-szabadíthatná.

Míg így beszéllgetnének, közel érnek a' Szakszóniai Válaszító-Fejedelmek' múlató Várához Marimenthoz, melly Varsóhoz tsak fél órányira vagyon. A' Király, a' kinek fél lábán saru nem volt, és erejében már egészen meg-fogyatkozván tovább nem mehetett, kéri a' maga vezetőjét, hogy engedne nékie eggy kevés nyúgalmat, míg magát ki-pihenhetné, a' mellybe az meg is edgyez.

Pihenés közben ismét kezd a' Király az esküvésről és annak természetéről beszéllgetni; még pedig olly ékesen szólláſsal, hogy a' gonosz-tévő meg-indúlván, már a' maga tselekedetének rútságát által-látja, és egyedűl tsak a' veszedelmet forgatja szemei előtt. Utóljára mint-eggy meg-bódúlván, így szóll a' Királyhoz: Úgy de, ha én Tégedet Varsóba viszlek, engem majd meg-ragadnak, és bizonnyal meg-ölnek.

„ Nem, úgy mond a' Király, bizony nem „ lesz' semmi bajod, és ha az én szómnak „ hitelt adni nem akarsz, fuss-el, és ha az „ én embereim reám akadnak, bár akár- „ merre menj, más útra igazítom őket a' „ te fel-keresésedre, hogy meg ne lelhessenek.

Alíg

Alíg mondhatta-ki a' Király e' beſzédeket, mikor már az ő Tolvaja lábaihoz borúlt, azokat tsókolta, gonoſz tselekedetét meg-esmerte, kegyelmet kért, magát a' Király' nagy lelkére bízta, és így annak ſzabadítójává lett. A' Király ismét fogadta ő néki, hogy ſemmi baja nem léſzen; és így fel-kelvén ment véle eggy közel lévő malomhoz, a' hol nagy erővel zörgetett. Mikor pedig mindenek mélly álomban lévén, az ajtót ſenki ki nem nyitná, bé-üt a' Király-vezetője eggy ablakot, és bé-kiált, hogy jöjjenek eggy Úrnak ſegítségére, a' kit a' Tolvajok mindenétől meg-foſztottak. De ekkor is kéſedelmeztek a' meg-ijedett Molnárok az ajtót ki-nyitni, míg nem a' Királynak bíztatáſára valami fél óra múlva bé-botsátanák azt. Bé-menvén a' Király, azonnal plajbáſzt vész' kezibe, és ezt írja Generális Cocceynak, a' Királyi gyalog Test-őrzők' Kapitányjának: „ Én tsudálatoſan meg-„ ſzabadúltam az én gyilkoſaimnak kezek-„ ből, és most vagyok a' kis malomban kö-„ zel Marimonthoz; ſieſsetek, a' mint tsak „ lehet, engemet ez helyről el-vinni — „ meg-ſebeſíttettem, de nem nagyon. Sta-„ nislaus Auguſtus. „

Mihelyest a' hír-adó e' Levelkével Varſóba be-ért, ſzint ollyan nagy öröm ſzármazott mindeneknek ſzívekben, mint a' millyen

nagy

nagy vólt az előtt a' gyáſzos félelem, mellyet ez az eggynéhány ſor írás egyſzerre eltörlött. Az egéſz Város, melly a' leg-mélyebb ſzomorúſágba és ijjedtſégbe merült vólt, minteggy meg-éledett, és ugyan égett a' kívánſág miatt, hogy a' maga el-veſzett, de ismét meg-talált Atyját láthaſsa.

Kevés idő múlva, ott terem a' Generális eggy ſereggel a' malomnak ajtaja előtt, mellyben a' Király eggy hitván ágyon, a' mólnárnak eggy roſzſz köpönyegével bé-fedezve fekſzik vala. Alíg lépett-bé a' Generális a' ſzobábá, mikor a' Királynak lábaihoz le-eſett, és anak kezeit öröm-könyv-hullatáſival, illyen ſzók között: Óh én Királyom! öntözte. A' Mólnár, Mólnárné, és azoknak gyermekei, a' kik mind eddig nem tudták, hogy a' Királyt fogadták-bé házokba, a' nagy ijjedtſég miatt, minteggy el-ragadtatták, és annak lábaihoz borúlván, félelemnek, örömnek és vígaſságnak ſzavait rebegtek elébe, úgy maradván mind addig, 's nézvén telhetetlen ſzemekkel annak ſzemélyét, míg nem a' Király bíztatná őket, és a' földről nyájaſan fel-emelné.

Leg-elſőben is azt kérdezte a' Király a' Generálistól: Ha vallyon ſenki nem lett vólna e' Test-őrzői közzűl a' Tolvajok' dühöſéginek áldozatjává? Mellyre midőn az felelte vólna, hogy eggy a' Hajdúk közzűl állá

ló-helyében meg-ölettett, a' máſik pedig veſzedelmeſen meg-ſebeſíttetett; nem kevéſsé meg-keſeredett, a' maga ſzabadúláſán az előtt kevéſsel örvendezett Király. Ezután fel-hágott a' Generálistól hozott kotsiba, és viſzſza tért Varſóba.

Itt a' félelem és reményſég köztt habzó minden ſokaſág ſeregestől ment a' helyre, a' melly felől várták a' Királynak béjövetelét, minden útſzák haſonlókká tétettek az égő fáklyák' véghetetlen ſokaſágok miatt a' fényes naphoz, minden ablakok és útak tele vóltak a' Királyt látni ſietö Lakoſok' ſzámlálhatatlan ſeregjektől.

(A' többi következik.)

Jegyzés.

A' minapi hír adásban 287 lapon ezután: a' Bétsi Theátrumon, ki-maradtak ezek: *Vagy akármely más Német-Orſzági Theátrumon.* Jelentjük azt is, hogy a' mostani fél eſztendei Gyűjteményből vagynak még nálunk nyomtatványok, mellyeket fő-képpen azoknak kívánnánk meg-tartani, a' kik ezután akarják Gyűjteményünket járatni, hogy a' munka tsonka ne legyen. A' kik Pósta nélkül kívánják, azoknak 2. fl. és 30. xrokért a' fél eſztendei Gyűjtemény meg-küldettetik, tsak hogy a' jövő eſztendei elő-fizetéſsel eggyütt, ezt is meg-küldeni méltóztaſsanak.

XXII. LEVÉL.

Költ Komáromban, Karátson Havának 16. Napján.

A' Lengyel Király' el-ragadtatáſának folytatáſa.

Reggeli öt óra felé bé-jutott a' Király Varſóba! Az ezernyi ezerſzer kettőztetett: Éljen a' Király! hangja a' felhőkig emelkedett, minden ember a' Király' kotsijához tódúlt, és igyekezett annak le-ſzálláſával hozzá közelebb esni, kezét tsókolni, avagy tsak ſzemélyét meg-illetni. Még a' Királynak gyilkoſából annak ſzabadítójává lett gonoſz-tévő is, ſok hízelkedő köſzönetekkel tiſzteltetett. — Mindenek el-felejtették a' véghetetlen örömnek elſő tüzében az ő ſzándékjának undokſágát, ſenkinek ſem jutott az eſzébe, hogy ő ragadta-el a' Királyt. — Mindenek úgy nézték őtet, mint annak ſzabadítóját, és azt, a' ki a' Hazának a' maga Királyát viſzſza adta. — Stanislaus Auguſtus e' környűl-álláſok között, a' maga vérivel meg-hintetve, ſzéllyel ment hajával, meg-ſzaggatott és meg-rútított ruháiban, ſokkal nagyobbnak és ſzeretetre méltóbbnak

mutatta magát, mint azon a' fényes napon, mellyen leg-elsőben a'Koronával fel-ékesíttetett. Tsudálkozásra méltó vídámsággal fogadta lakó-szobájában az elébe sietőknek jó kívánásokat, és minekelőtte sebeit bé-kötöztette vólna, mindenek előtt olly szelíd tsendeséggel beszéllette ki-állott történeteit, mint ha ugyan valamelly más embernek, és nem magának nyomorúságát adta vólna elő. Minden hallgatók gráditsonként ragadtattak a' félelemről a' szánakozásra, a' szánakozásról a' bámúlásra, a' bámúlásról a' rettegésre, a' rettegésről a' kétségbe esésre, a' kétségbe esésről a' reménységre, és a' reménységről a' szívet szorító leg-nagyobb öromre. Minden ember tsupa fül és szem vólt. — Eggy fél óra múlva mindeneket el-botsátott a' Király magától, a' kik szobájában vóltak, és azután sebeit a' Seb-Orvosokkal meg-vizsgáltatta, mellyek szinte feje-velejéig mentek. Nehéz és fájdalmas vólt annak bé-kötése, mivel a' vér a' sok időre meg-aludt, annyival inkább, hogy a' Királynak feje mindenkor mezítelenen, és az éjtszakai nedves levegő-égnek ki-téve vólt; de még is a' Király az egész kötözés alatt tsak meg sem változott. A' lábai annyira megdagadoztak, hogy saruját le kelletett vagdalni, és azon fellyül tsupa sebekből állottak. Minekutánna tehát a' leg-hatalmasabb

Or-

Orvoſságokkal értették vólna Királyi ſzemélyét, le-nyúgodott.

Azonban a' Király' ſzabadítójának aſztalt kéſzítettek, a' ki meg-beſzéllette, hogy ö a' Krakaui Palatinátusból ſzármazott, és Koſinskynek neveztetik; hogy ö egyedül oſtobaſágból, és a' máſok' tsábítáſa után emelte-fel magát a' Király ellen; hogy ö Varſót el-hagyván, a' ſzövetkezettekhez által ment, és azoktól a' Pulawsky Regementjében Tiſztnek tétetett. Meg-vallotta továbbá azt is, hogy Pulawsky ötet Lukawskyval és Strawinskyval eggyütt válaſztotta a' Királynak el-óltáſára, és mind hármokat Czenstochauban a' meg-feſzíttetett Jéſusra, (vagy a' mint máſok tartják, a' Mária tsuda-tévö képire) meg-eskette, hogy a' Királyt, vagy elevenen kezibe adják, vagy, ha az meg nem eshetne, leg-alább meg-ölik. El-beſzélette azt is, hogy a' több 37. embereket ök magok válaſztották; és hogy 4. egéſz hétig jártak keltek Varſó körül, míg nem utóljára 2-dik Novemberben paraſzti ruhába öltözvén, és lovaikat ſzénával 's 'ſákokkal (mellyek között ruháik, fegyvereik és nyergeik el-rejtve vóltak) terhelt ſzekerekbe fogván, a' Városba bé-ſzöktek, és eggy bizonyos házban az új Városban tartózkodtak mind addig, míg nem meg-eſett gonoſzſágokat véghez-vitték.

Kosinsky míg a' Kastélyban szemes vígyázat alatt ugyan, de minden lehető szelídséggel tartatnék; rendelés tétetett, hogy a' több környűl-álló dolgokat is ki-tanúlhassák. — Igaz Neve néki nem Kosinsky vólt, mert azt tsak úgy öltözte magára, hanem Kuseczminsky Iván, — ő volt a' leg-első, a' ki a' Király után lőtt, a' ki a' Királyt hajánál-fogva meg-ragadta, és a' lóra felvetette. És ezen az okon a' Koronának Marsallja, Hertzeg Lubomirsky, kívánta vala is őtet a' Királytól, a' maga hatalma alá. De a' Király meg-parantsolta, hogy semmi bántása ne légyen, mivel, Királyi szavát adta néki, — melly Királyi parantsolat ellent nem állván, gyakran erős exámenre vonatott. — Még azon 4-dik Novemberben, pompás hálaadó ének (Te Deum laudamus) tartatott sok ágyúk el-sütögetések alatt, a' nagy Templomban, és a' fő-Városnak bizonyosabb békeségére nézve ez a' parantsolat hírdettetett-ki: hogy senki nagy bűntetés alatt, estvéli kilentz óra után magát az útszán ne láttassa, és minden házas tüzes gazda, kik, és mi végre légyenek nála, adja-fel.

Ez alatt a' meg-öletett Hajdú Butzak nagy tiszteséggel el-temettetett, és a' Király önnön maga készített néki a' feje felibe emelt márvány Oszlopra, Lengyel nyelven eggy fellyűl írást, melly Magyarúl így esik:

Itt

Itt fekſzik
BUTZACK HENRICH GYÖRGY,
a' ki
midőn a' Királyt,
STANISLAUS AUGUSTUST,
kire a' gyilkoſoknak rettenetes fegyvereik tzéloztak, önnön maga testével, mint valamelly pai's'sal óltalmazná, egynehány ſzúrásokkal által-veretvén ditsőségesen hólt-meg.

A' Király ez Oſzlopot hűſéges ſzolgájának örök emlékezetűl, máſoknak pedig példáúl nem kevés könyv-hullatások köztt emelte. Azután annak Anyját magához hívatta, és fija eránt való fájdalmát jelentvén 's minden lehető kegyeſséggel vígaſztalván ötet, hónaponként négy aranyat rendelt néki hólta napjáig. — Nem felejtkezett-el a' Király a' Molnárról is, a' ki ötet házába fogadta; hanem azon kívűl, hogy tulajdon kezével 100 Aranyakat adott néki jutalmúl illyen intése mellett: „Tanúld-„ meg ezután a' te ajtódat a' ſzerentsétle-„nek előtt bé-nem zárni „ ſzabadſágára bízta, hogy kérjen magának a' mit akar, és a' midőn az tsak azt kérné, hogy egy malmot adna néki a' Király, meg-parantsolta, hogy azonnal építenének néki eggyet, hozzá tévén Királyi ígéretét, hogy azt mind ő, mind minden maradéka minden adó-fizetés nélkül fogná bírni. 1772.

1772-dik eſztendőnek elején, nevezetesen 5-dik Januáriusban jelent-meg a' Király leg-elſőben közönſéges helyen. El-ment tudniillik a' Templomba, hogy ott az Úrnak bé-mutatná háláadásának áldozatját, a' maga leg-pompáſabb kotsijában, ſzámos és fényes kíſérők között, a' kik mind mentiben, mind a' midőn az Isteni tiſztelet után lakó Palotájába viſzſza-térne, e' ſzókat nagy örömmel hangoztatták: Éljen a' Király, és az napot mint háláadásnak Innepét Királyi módon inneplette. A' következendő napokat pedig nevezeteſekké tette azokhoz mutatott kegyeſségével, a' kik ſzabadúlásának eſzközei vóltak, kik között elſő vólt a' Molnár, a' kinél el-ragadtatásának éjtſzakáján ſzállást kapott. Ugyan is a' molnárnak feleſége ſzült, és olly kegyelmes vólt a' Király, hogy annak gyermekének Kereſzt-Atyja lett. A' honnan, a' midőn egynéhány napokkal azután, azt az egéſz útat, mellyet ama' rettenetes éjtſzakán tett, ſzámos vígyázó katonák' feregében meg-járta vólna; meg-látogatta a' Molnárt is, és kereſzt-fiát látni kívánta. A' Molnár ez új kegyelmén a' Királynak tsak el-bámúlt, és ſzóllani ſem tudott; hanem térdre esvén adta gyermekét által a' Felſégnek. Ő pedig meg-indúlván, ezt mondotta az eggyűgyű embernek: „ Kellj-
„ fel! a' Királyok, a' kik magok is ſzen-
„ ved-

„ vedtek, ſoha ſem felejtik-el azokat, a' „ kik nékiek ſzolgáltak, ſem a' ſzerentsét- „ leneknek ſzenvedéſeiket.

1773-dik eſzt. meg-jelentek a' Senátoroknak ſok ſtráſákkal rakott házokban, a' Király gyilkoſai' dolgoknak meg-vizsgáláſára rendeltetett férjfiak, és ugyan azon helyre felvitettek elégſéges őrizet alatt a' vétkeſek is. Ez elſő exámen alkalmatoſságával mindent a' Pulawskyra, és az ő parantsolatira vetettek, mellyek közzűl a' Lukawsky eggynehányat elő is adott. Az el-fogott gonoſztévők ezek vóltak: a' most nevezett Lukawsky feleſégével eggyütt, a' ki túdós yólt a' dologban, Cybulsky, Tubalowitz és Stegwezensky, Frankenberg, Pezinsky és Kutzma, utóljára a' Koſinsky Neve alatt esmeretes ſzabadítója a' Királynak; kik mindnyájan a' következő exámenekben gonoſz tselekedetekről meg-győzettettek, és bűntetésre méltóknak ítéltettek. Az napon, mellyen a' Sententziának hozatni kelletett vólna, bé-ment maga a' Király is a' gyűlésbe, melly rend-kívűl nagy vólt. Ott eggy ſzívet illető beſzédet tartott, mellyben a' gonoſz-tévőknek nagy Lelkéhez képest kegyelmet kért. Meg-engedett maga réſzéről nékiek, *ſőt a' titokban maradottaknak* is, egyebet nem óhajtott, hanem hogy a' Nemzetbe lehetne Ő eránta igaz ſzeretetet önteni.

Elsőben különösen esedezett a' maga szabadítójáért, Kuzeczminskiért, kinek tsak nem eggy dítsérő beszédet mondott, melyben semmit el nem felejtett, a' mi annak szabadúlását könnyebbíthette. A' többekről pedig ezeket mondotta: „ Ezek a' szövetségeseket tartották az eggy Törvény-adó hatalomnak, „ és úgy gondolták magokat, mint valóságos Katonákat, a' honnan kötelességeknek esmérték azt véghez-vinni, a' mit „ Elől-járóik parantsoltak. Ezek tsak tudatlanságból vétkeztek, a' tudatlanság pedig soha sem érdemel olly kemény büntetést, mint a' gonosz szándék. Minekokáért ajánlja a' Bíráknak, hogy ne tsak „ enyhítsék a' büntetést, minthogy nem „ annyira a' Köz-Társaság, mint az ő személye sértetett-meg, hanem éppen engedjék-el. — Adják ide, úgy mond Beszédének bé-rekesztése felé a' Bíráknak, az „ Urak e' foglyoknak életeket énnékem, és „ én úgy veszem azt, mint leg-drágább ajándékot minden ajándékok között. Nemes „ Bírák! míg élek meg-mutatom az Uraknak ezért való hálaadatosságomat, és a' „ midőn a' természetnek folyása, illy sok „ nyomorúságok alatt el-alélt életemnek határát el-hozza, leg-alább nagyobb tsendességgel és gyönyörűséggel halok-meg, „ ha ez eggy keréstemben óhajtott véget er-

„ vén,

„ vén, ſzívemnek annál nagyobb bizodal-
„ mával mondhatom ez utólſó ſzókat: U-
„ ram! botsáss-meg minékünk, mint mi is
„ meg-botsátunk a' minket meg-bántóknak. „

Lett ezen Királyi ſzó-ſzóllásnak a' Koſinskyra nézve ereje; de a' több gonoſz-tévőkre nézve ſikeretlen vólt, minthogy azokra a' Sententzia ki-mondatott, 28-dik Augustusban közonſéges helyen el-olvastatott, és a' Törvény-ſzékeknél le-tétetett. Ide ment pedig az ki: Minden gonoſz-tévők, az eggy Koſinskyn kívül, foſztaſſanak-meg betsületektől és méltóſágoktól, tételſenek gyalázatoſokká, vagyonjok és jószágok vételſen-el tőlök, és adaſson a' Vádlóknak, foſztaſsanak-meg a' Nemeſségtől még maradékaik is, úgy pedig, hogy ſoha azt el-ne nyerheſsék- Pulawskynak, Strawinzkynak és Lukawskynak vágaſsék-el feje és keze, azután teste daraboltaſsék négy réſzre, égetteſsék-meg, és a' hamva hányaſsék ſzellyel a' levegő-égbe — Cybulskynak vételſék feje — és minthogy Pulawsky és Strawinsky kézben nintsenek, tehát a' bűntetés akkor viteſsék rajtok véghez, mikor meg-fogatnak, addig pedig neveiket ſzegezzék a' törvény-fára. Koſinskyt a' mi illeti, ő néki minden bűntetés el-engedtetett, de úgy, hogy Lengyel-Országot, és annak minden Tartományit élete' veſzteſége alatt

kerülje. Frankenberg és Pezinsky, minthogy réſz ſzerént kénſzeríttettek a' gyilkoſſágra, hóltokig talyigázzanak a' Kaminiecki Várban. Lukawskynak feleſége menjen három eſztendőre a' fenyíték házba (Zuchthaus) és azután örök ſzámkivetésbe küldeſſék, ezen kívül pedig valamint a' Kutzma, Frankenberg és Pezinsky, úgy ő is legyen nézője a' többek' meg-ölettetéſeknek. Tubalovitznak és Stegwezenskynek neveik, kik a' tömlötzben meg-hóltanak, íraſsanak feketе táblára, és akaſztaſsanák a' halál-fára

Ez a' Sententia véghez-vitetett Septembernek 10-dik napján, minekutánna előtte-való nap Varsóban, ſok helyeken kihírdettetett vólna trombita-ſzó között, hogy Pulawsky és Strawinsky, és azoknak minden gyilkos-társaik, kik a' Törvény előtt meg-nem-jelentek, gonoſz tselekedetekért örökőſen gyalázatoſokká és ſzám-ki-vettettekké lettek.

Építtetett e' végre eggy tágas térſégen, mellyen a' Király hurtzoltatott, eggy öt ölnyi magaſságú néző-hely, és azon ismét eggy akaſztó-fa. Reggeli 8. órakor a' két halálra-valók, minekutánna meg-gyóntak, kihozattak a' tömlötzből, és az egéſz Korona Gárda ſeregnek, és ſzámos Uhlánuſoknak őrizetek alatt vitettek a'halál'-helye felé, azon az úton, mellyen ama rettenetes éjtſzakán

kán a' Királyt menni kénſzerítették. Mindenik közülök külön külön paraſzt ſzekéren ült vala fejér öltözetben, két Kaputzinus baráttal. Ezek után következtek Kutzma, Frankenberg, Pezinsky, és a' Lukawsky-nak feleſége eggy harmadik kotsin, hogy ők is láſsák az Executiót. Midőn a' helyre jutottak vólna; a' Korona-Gárdája az Uhlánuſokkal eggybe, körül fogta a' theátrumot, a' Városi őrizet pedig meg-állott az ahoz eggynehány ſzáz lépésre lévő rakás fák körül, mellyek körül imitt amott eggynehány ágyúk vóltak ki-ſzegezve. Fel-ment elſőben a' halál' helyére Lukawsky két Kaputzínuſsal nagy bátorſággal, és elméjének legkiſsebb meg-háborodáſa vagy el-tsüggedéſe nélkül, eggy bánattal tellyes beſzédet tartott, ſzemeit is bé-köttetni nem engedte; hanem minekutánna még eggyſzer meg-gyónt vólna, önként le-ült a' ſzékre, fejét fel-emelte, és úgy el-üttetvén feje, kezei is el-vagdaltattak, teste négy réſzre oſztatott, 's meg-égettetett. Következett utánna Cybulsky, a' ki haſonlóképpen minden el-tsüggedés nélkül ment-fel az épített halál' helyére, de ſemmi beſzédet nem tartott, hanem azonnal le-ülvén, ſzemeit be-kötötte, 's fejét tsak hamar el-ejtette. Ez meg-lévén, a' hóhér Lengyelül és Németül eggy intő beſzédet mondott a' Népnek; Cybulsky pedig el-

te-

temettetett, a' két tömlötzben meg-hóltaknak Neveik fekete Táblákon fel-akaſztattak; és a' többek le-írtt örizet alatt viſzſza vitettek, 's nem ſokára a' Sententziában nevezett helyekre küldettek.

A' halálra valók' ki-végzéſek alatt Kutzma keſzkenőjét mindenkor ſzemei előtt tartotta. A' Lukawsky feleſége kevés Napokkal azután meg-hólt a' fenyíték házban, Kofinsky 2-dik Detzemberig Varſóban a' Kastélyban maradott, a' melly napon, még egyſzer vévén a' Királyi kegyelmes ígéretet, hogy ő Felſége felőle ezután is gondolkodni fogna, eggynehány Uhlánuſok' örizetek alatt Krakóba vitetett, hogy ott lenne, míg további ſorſáról venne parantsolatot.

Pestről. Cs. I.

A' Találós Meſe vólt *Hajnal*; a' Rejtett Szó *Magyar*, mellyből ki-telik *ma*, *agyar*, *ragya*.

Találós Meſe.

Eleven koporſót ki látott? Senki ſem.
Én abban feküdtem: de hóltan e'? óh nem
A' koporſóm evett, ivott, látta ſok ſzem!
Ki vóltam, tudhat az okos emberi nem.

Bősről. B. S. P.

Rejtett Szó.

Bújkáláſsal töltöm leg-többſzör éltemet,
Erre büntettek az Istenek engemet,
Ezt az eggyet tőlök még is meg nyerhettem,
Hogy háróm inas van többnyire mellettem.
Kettő az órromat elöl rántzigálja,
Harmadik a' ſeggem' hátul taſzigálja.
A' haragos ſokſzor meg-fordít, hogyha mér,
A' Magyar kis gyermek meg-kettőztetve kér.

Dorogról.

Báró Trenk.

Soha a' B. Trenk élete' le-íráſa olly nagy lármát nem tsinált vólna, ha a' Nagy Friderik uralkodáſa, olly ſzelíd és a' despotismustól olly tökélletesen tiſzta nem lett vólna. De éppen e' vólt az oka, hogy az ő ſzerentsétlen ſorſa, még midőn Magdeburgban ült, olly nagy figyelmeteſséget okozott. Ez a' kemény büntetésnek egéſzen különös példája, a' mellyben a' bűnösnek gonoſz tselekedete közönſéges világoſságra nem hozattatott, mindeneknek ſzemeket arra fordította, a' ki azt ſzenvedte. Nem tsuda hát, hogy ezen különös történetről való beſzédet olly nagy kívánſággal kapták az em-

be-

berek. Azonban úgy tetſzik, hogy már a' Trenk élete' le-íráſával annyira ment a' dolog, hogy azt eggy Robinſonhoz haſonló írásnak tartják az emberek, a' mellyel az a' haſonlatoſsága van, hogy mind a' kettőnek eggy valóſágos meg-eſett dolog a' fundamentoma; de a' melly mód nélkül meg van prémezve. A' mint az elſőben annyi igaz van, hogy eggyſzer eggy hajós mester eggy Angliai hajós Kapitánytól, eggy puſzta ſzigetbe ki-vettettetett, és ott eggynehány eſztendőkig élősködött: úgy ebben az utólſóban is igaz az, hogy B. Trenk Glátzban ült; ebből a' fogſágból el-ſzökvén, ismét kézbe került, és a' Magdeburgi fogſágba rekeſztettetett. Ezen kívül az ő élete' le-íráſában, mi legyen igaz, vagy nem igaz, nehéz meghatározni. Azonban kezd már világoſságra jöni, hogy ebben ſok nyilván való ditſekedéſek; és beſzéd-béli ellenkezéſek vagynak. Ezt lehet látni a' Fouquet Generális' emlékezetes dolgaiban, és abban az írásban, a' melly illyen tzím alatt jött-ki Frankofurtban és Lipſiában. 1788. — *Wahrhafte Erzählung der Schikſale des geweſenen Kaiſerl. — Reichshofraths Grafen von Gravenitz, — zur Rechtfertigung gegen die Beſchuldigungen des Freiherrn von der Trenk, in einem Schreiben aus dem Meklenburgiſchen.* — Már most ſenki ſem kételkedhetik

tik tovább arról, ki fija lett légyen B. Trenk. A' ki olly hamis vádakat költhet, és még ma is a' világ előtt azt meri ígérni, hogy minden mondáſainak igazſágokért áll, a' mint ezt B. Trenk Fouquet Generális, annak leánya, és Gróf Gravenitz ellen tselekeſzi, a' mellyről az említett írásban világos bizonyítáſokat lehet találni; igen kevés hitele van annak minden egyéb mondáſaiban. Igaz ugyan, hogy B. Trenk a' maga élete' le-íráſával, olly igen kéſőre állott elő, hogy nem ſok bizonyſágokat lehet már ellene kapni. De ugyan ki ne elégedne-meg azok kal, a' mellyek világoſságra jöttek. Azonban ígéri magáról ezen írásnak ſzerzője, hogy nem ſokára léſz' ſzerentséje B. Trenkkel tsak magánoſan beſzélleni. És ezen eggyütt való beſzéllgetésből lehet reményleni — hogy még fogunk valamit hallani.

Kaſsáról. Mihályi Kováts István P.

Koporsó írás.

Franklin Bénjámin, kinek a' terméſzet' esméretében olly ſzámoſak érdemei, elſőben Könyv-nyomtató lévén, ezen emlékezetre méltó koporſó-írást ſzerzette magának: — Itt nyugſzik *Franklin Bénjámin* Könyv-nyomtatónak teste, mint némely elavúlt könyvnek Táblája, melly fog-

lal-

lalványától el-szakadván, aranyozásától, 's ékességétől meg-fosztatott, 's a' férgek' eledelekké vált; de a' munka maga (úgy hiszem) el-nem vész, hanem másodszor szebb, tisztább formában a' szerzője által meg-bővíttetvén, 's jóbbítatván ki-adattatik.

Hír-adás.

Sok túdós Munkáji által esmeretes Horváth Mihály Úrnak Pozsonban lévő eggyik Oktatónak illy nevezetű Munkája, újonnan ki-nyomtattatott. *Theologia Pastoralis. Editio tertia auctior et emendatior, apud Anton Löwe Posonii in Tribus Tomis.*

Nem különbben ama széles tudományú, és már sok hasznos múnkáji által nevezetes Szvorényi József Úrnak az Anya szent eggy Ház Történetinek rendes Tanítójának ezen munkája jött világosságra. *Jos. Mich. Szvorényi Historiae Ecclesiasticae in Regia Universitate Ungariae Professoris Pub. Ord. Historia Religionis et Ecclesiae Christianae, Clero Hungarico accommodata. Posonii Typis Ant. Löwe. Vol. 2.* Melly munka, mivel a' Magyar-Országi Anya-szent-eggy-Háznak történeteit szép renddel és bőven elő adja, és minden történeteknek bizonyság helyekre mutat, nem kis örömére 's díszére szolgálhat az egész Hazának.

XXIII. LEVÉL.

Költ Komáromban, Karátson Havának 19. Napján.

Mind a' Mindenes Gyüjteménynek, mind a' Hadi-történeteknek érdemes Írójik a' mint látſzik fő tzélúl tették magoknak a' Könyveknek', és azoknak olvaſáſok által lejendő Nyelvünk' 's Nemzetünk' pallérozáſát; melly ſok Leveleikben találtató betses túdóſítáſaikból, tanáts-adáſaikból, és ezen végre öſzve kereſett öſztönöző nyomos példáikból világos. Igaz is, hogy az illy ſerkentgető eſzközök és fontos tzélozáſok munkálkodnak is valamit a' ſzívekben; de tsak az ollyan ſzívekben, a' mellyeknek bírtokoſi vagy a' jó nevelés által már előre, még gyermekſégektől fogva el-kéſzíttettek azon tanátsok' és példáknak követéſekre; vagy a' ſzerentsének javaival bővön meg-áldattattaknak érezvén és ſzemlélvén magokat, néminémű máſok előtt való ſzégyenből ſzármazott nem tudom miből, tselekeſznek és mozdítanak valamit. De óh, melly meſzſze láttatunk még mi ezen az úton lenni attól az időtől, mellyben az eggyűgyű Ma-

gyar Nép, és a' mezei ember, (mert annak leg-jobban szükséges a' pallérozás) valamelly szép erköltsi könyvetskének olvasására, vagy olvastatására, arra vagy hasonlóra indúljon annak Írója eránt, a' mire arra b. e. Mese-író és szelíd lelkű Gellértnek fa hordó parasztja! Itt lehetnek a' szép és hasznos Magyar könyvek; írhatjuk, forgathatjuk a' leg-szebb, leg-gyönyörködtetőbb, 's leg-ártatlanabb Románokat, költött vagy igazi történeteket, Mese játékokat: de óh melly nehéz és keserves, a' gyermek korban bé-szívott, a' szokás által meg-rögzött, 's másra vonszó kedves hajlandóságokat, az emberkort ért, és már fejek lágyja bé-nőtt szívekből, a' leg-pallérozotabbaknak látszó szívekből is, még a' leg-ígézőbb okok és tanátsok, a' leg-hathatóbb és tsiklándoztatóbb példák által is ki-verni! Azonban ámbár feleſen találtatsanak is, (mert tsak ugyan találtatnak) a' kik vagy eggy vagy más, vagy helyes vagy színes okokból igyekezzenek nemesebb és vágyonosabb része közzül Nemzetünknek, ezen fel-tett tzélra vezető eszközzel élni: mindazáltal tsak ugyan eggy kalánka édes víz ez, illyen nagy tengernek; 's mellette tsak ugyan sós marad a' tenger. Sőt ha mindjárt számosabbak, szembe-tűnőbbek 's el-terjedtebbek vólnának is közöttünk 's előttünk a' követendő példák Nem-

ze-

zetünknek tehetősebbjeik és Nagyobbjaik között: még is az eggyűgyűebb de nagyobb, és gyermekségétől fogva vagy fült tudatlanságban, vagy tsak valamelly tsekély olvasásban gyakoroltatott állapotban neveltetett része ennek, vallyon nem azt mondja é magában: „ Rá-ér; lám úgy sints más semmi „ dolga; mivel is múlatná másal az időt? „ Vólna tsak úgy mint én, tudom bizony „ nem jutna ollyan könnyen eszébe? „

Ezen kívül, ámbár az eggyűgyűebbek 's tehetetlenebbek között is találtasanak hellyel hellyel olly jó ízlésűek, a' kik a' könyveken és olvasáson kapkodnának: mindazáltal, mivel a' minémű Magyar könyvek kijöddögélnek, azok vagy nem az eggyűgyűbbeknek kezekbe valók, vagy ha némellyek azokba valók is, de többnyire nagyok és drágák, mind a' köny-nyomtatók, mind a' könyv-árosok, mind a' könyv-kötők felesleg kívánván, semmi törvény (Politzia) alatt nem lévő árúikon nyerekedni, el-rettennek azoknak meg-szerzésektől; mivel Gyomor Uram, a' Torok, és a' számos Ház-Nép, ellene kiáltanak mindjárt a' nagyobb árú akármelly jó könyv után ásitozó jó igyekezetnek. És így valamíg tsak *Argirus*, *Stilfrid*, *Bruntzvik*, *Markalf*, 's *Mária Magdólna* 's a' t. Históriáit, és a' sok apró *Három 's négy szép Világi-énekeket* két 's

három Krajtzárokon kaphatják, mind addig nem igyekeznek nagyobbra ſzaporítani könyv tárjokat.

Vallyon nem haſznoſabb és nem elömeneteleſebb vólna é tehát a' leg-alſóbb léptsön kezdeni, a' nyelv' és Nemzet' pallérozáſát? Mitsoda öſztön nem lenne az a' tehetöſebb felſöbbeknek ſzívekben, mikor valamellyik közzülök Innep — vagy Vaſárnapokon, valamelly falujában Jobbágyit, embereit, mint édes Atyja a' maga fijait meglátogatni akarván, itt tíz 's tizenkét öreg és ifjú embereket találna eggy tsomóban, kik ez vagy amaz jó erköltsi, és ſzív' formáló könyvet olvasnák vagy olvastatnák magok előtt, és á' tsap-házakról, vendég-fogadókról el-felejtkezvén, azt nagy figyelemmel hallgatnák; ott máſik tsoportot, a' kik valamelly gazdaſág-béli haſznos jegyzéſeket és oktatáſokat forgatnának; amott eggy leány és aſzſzony fereget, melly valamelly erköltsi meſés könyvvel múlatná magát? Sőt mit nem tenne ez, még a' nyúlak után agaráſzó, a' Sneffek, fürjek 's más a' félék után vi'slá ſzó T. 's V. Úrſijakban is, midön a' mezökön, itt 's ott illyen öſzve gyült és olvaſó Páſztor-legényekre és gyermekekre akadnának, a' hellyett hogy azok vagy aludnának, vagy veſzekednének verekednének, vagy egymást káromlanák; vagy trágár és

fes-

feslett mesézésekkel töltenék idejeket? Mellyre tsekély ítéletem szerint igen rövid idö alatt reá lehetne menni, ha egész Nemzetünk eggy akarattal, eggy szívvel, eggy buzgósággal fogná a' dolgot, e' következendö úton és módon.

1. *A faluſi és Városi apróbb oskoláknak más, és jobb rendbe hozáſok által;* ezek a' pallérozott Társaságoknak nevelöházaik. Tudni való dolog az, hogy kevés faluſi és Városi apróbb oskoláinkat kivévén, azokban még ma is a' Deák nyelvnek tanúlásával gyötrettetnek a' szegény tanúló gyermekek; még pedig sok helyeken tsak holmi jött ment óltsó Mesterek által; és a' kik kivált ezen a' mi részünkön eggyszer'smind Notáriusi hívatalt is viselnek. Igaz ugyan, hogy sok betsületes személlyekben, ezen két hívataloknak viseléſek, az apróbb falu-béli oskoláknak igazgatásával es tanításával tûrhetöképpen meg-eggyezhet: de a' nagyobb és tehetösebb Helységekre nézve még is hasznosabb és jobb volna, ha:

A. Az oskolák különös, meg-válaſztott, tehetségeikre és természetekre nézve szorosan meg-vizsgált személlyekre bízattatnának.

B. Minden faluſi fijú és leány gyermekek, minden ki-fogás nélkül az oskolákba járnának, 's a' ki olly tehetetlen szegény vól-

na, hogy a' Tanítót nem fizethetné, azoknak gyermekeik ingyen taníttatnának. Mellyekben

C. A' gyenge falusi tanúlókat, azon 4. 5. 's hat esztendők alatt, mellyekre a' falusi oskolákban való tanúlók' tanúlásoknak határja ki-terjed, tanítani lehetne őket, eggy előre jól ki-dolgozott mód szerint, a' deák nyelvet eggy átaljában félre tévén.

a. A' Magyar, mind nyomtatott mind írott Betűknek esméretekre, és jó 's helyes olvasásokra.

b. A' Keresztyén Vallásra, a' Szent Históriákra, Imádságokra, 's a' t.

c. A' tiszta és helyes Magyar Írásra, külömbb-külömbb-féle rendű és rangú személlyekhez, Törvény-székhez, Vármegye' és Uraságokhoz intézett Leveleknek, Instantziáknak helyes fel-tételekre.

d. Mind a' Római mind az Arabiai számoknak esméretekre; a' szám-vetésre, a' mennyiben a' köz-népnek arra szüksége vagyon.

e. Az éneklésnek mesterségére.

f. Az igaz Vallásnak históriájára, Világ teremtésétől fogva, a' mi időnkig.

g. A' Világnak közönséges históriájára a' Világ teremtetésétől fogva, a' mi időnkig; még pedig a' négy Birodalmoknak eredetek és folyamatjok szerint.

h. A'

h. A' Világnak Geogr. esmér.) tsak rövide-
i. A' Világnak Phyſica esmér.) den 's világ.
k. A' Terméſzetnek históriájára.

l. Magyar Orſzágnak históriai, polgári, és geografica esméretére, valamivel bővebben.

m. A' házi és mezei gazdaſágnak fundamentomira 's kezdetire.

n. A' föld-mérésnek eggyűgyűbb réſzeire; víz-vetelekre, a' mennyire azoknak közök vagyon a' gazdaſággal, és a' Mechánikának némelly könnyebb fundamentomira.

o. Az idő ſzámlálásra', és a' Kalendáriumnak haſznára, 's véle való élésre.

p. Az Orſzág', és ſzomſzéd Tartományokbéli pénzeknek, és mértékeknek esméretekre, 's mind ezeken kívűl főképpen

q. A' jó erköltsökre, tiſzta és tsínos magok viſeletekre, mindenben a' jó rend-tartásra, hazájok' és felebarátjoknak ſzeretetekre, a' Fejedelmek és a' felſőbbek eránt való engedelmeſségre és hűſégre, 's a' t.

Melly végekre a' minémű rövid könyvetskék kívántatnának, azoknak ki-dolgozáſoknak kellene mindeneknek előtte ſzívünkön fekünni; 's ez által én azzal az édes reménységgel hízelkedem magamnak, hogy így a' nyelv' és Nemzet' pallérozáſának meglehetősen meg lenne fundamentoma vetve; és a' tanúlók is minden magok meg-erőlte-

téſek nélkül, négy 's öt eſztendők alatt ezeket el-végezhetnék; kivált ha a' T. T. Pap, Káplány és Prédikátor Urak is fáradtſágokat, ha a' tanúlók körül nem is, leg-alább a' tanítók' oktatáſokra és vezérléſekre nézve nem ſajnállanák. És ha kivált a' Földes-Uraſágok is eggy kevéſé mélyebben méltóztatnának ezen dologba belé tekínteni vagy tekíntetni; mert kinek is tzélozhat az eggynek eggynek nagyobb haſznára és díſzére, mint a' Földes-Uraſágoknak? — Így meglévén eggyſzer vetve a' fundamentom, könnyű lenne nagyobbra vinni a' pallérozást.

2. A jó, magokat kedveltető és haſznos Könyveknek ſzaporitáſok által. Tsak hogy azok is nagyok, 's következendőképpen drágák ne lennének; és ſe nagyſágok', ſe árokkal ne igen haladják fellyül az eddig a' köz-nép előtt kedves, de kevés haſznú könyvetskéket. Illyenek lehetnének:

a. A' Mármontel Erköltsi Iráſai, mellyek köztt 8. 9. 's 10. gyönyörű históriátskákat lehet 10. 12. árkuſokon találni; és a' mellyeknek fordítáſokhoz már Kónyi János 'Strása-Mester, de ſokkal ſzerentséſebben Baróczy Sándor Úr hozzá is fogtak vala; 's némellyek ki is vagynak nyomtatva, és máig is igen kedveſek mind a' köz-nép, mind az főbb rendűek előtt; mert még most a' nagyobbak, minémücs Richárdſon' munkái

kái, pénzesebb kezekbe valók; és így kevesebb kezekben is foroghatnak.

b. Az Erköltsi Mesék, minémüek a' Gellért, Schlegel 's más máiaknak meséik; az Ezópus Meséi, 's a' t. Mellyek mint olvastassák magokat, azt T. Pétzeli Úr a' maga ki adott Meséjivel világosan meg-mutatta.

c. A' Gazdasághoz tartozó apró darabotskák; Szántó-földekröl, rétekröl, Lóheréröl, Kender és Len termesztésröl, Marhákkal való bánásról; Kertészségröl, Gyümölts-fákról, Szölökröl, 's a' t.

d. A' múlattató 's gyönyörködtető Írások, minéműek a' Poéták' Verseik; a' mostaniakkal eggyütt a' Gyöngyösi munkáji; kivált ha valami jó Hazafi magára vallálná azoknak meg-tisztításokat a' sok hibáktól, és a' bennek találtató Pogány Isteneknek magyarázatjával, 's más szükséges apró jegyzésekkel, a' könyv' tzéljához-képest adná-ki; illyenek vólnának a' víg és szomorú-Játékok, Anekdoták, 's a' t. — De minthogy tsak ugyan, bár aprók légyenek is a' Könyvek, de a' sok aprónak tsak hág az árra, nagyot segítene a' pallérozásnak ezen módján;

3. Az is, ha a' Könyv-nyomtatók nem hagyattatnának tsupán tsak a' magok kényekre árújoknak el-adásában. Sokszor 4. 's öt árkusból álló kis könyvetskének, 10.

's 15. Krajtzár nálunk az árra a' Nyomtató-műhelyben; mellynek árkuſának árra 1. Krajtzárnál többre nem menne, ha minden költſéget fel-tudunk is, és ha 12. xron vettük is hozzá kontzát a' papirosnak. De ezt eggy Felſéges rendelés könnyen meg-határozná; és bár tsak az oskolái Budán ki-jövő könyvek ſzerint, mindenütt minden könyvekbe parantsoltatnék az igaz limitált árra bé-nyomtattatni az elſő levélre! — De tsak ugyan nem ſzerezhet-meg a' ſzegény köznép mindent; nintsen is mindenre ſzükſége. Azonban a' többet tudni kívánókra nézve, vallyon:

4. Nem tselekedhetnék é meg, a' nyelveket, Nemzetjeket, 's hallgatóikat 's azoknak bóldogúláſokat igazán ſzerető és elömozdítani kívánó Pap, Káplány és Prédikátor Urak, hogy a' nevezetesebb Magyar könyveket magoknak bé-ſzereznék, és azokat hallgatóikkal közlenék, ha mindjárt valami tsekély jutalomért is; mellyet a' köznép örömest tselekedne, tsak a' jutalom kívánás az ő tehetſégéhez légyen mérſékelve. — Tsak hogy ez a' nehéz, hogy:

5. Az Innep- és Vaſárnapokon vólna a' faluſi köz-népnek leg-több ideje az olvaſáshoz, és a' téli hoſzſzú éjtſzakákon. Innepeken pedig bort kell a' tsap-házaknál, a' vendég-fogadókban inni, mert már úgy a'

ſzo-

ſzokás. Igaz ugyan, hogy ha az előre botsátottak ſzerint kezdenének neveltetni az ifjak, nem ſokat lehetne közzülök félteni ezen rendetlenſégtől; de még is tsak helye marad mindenkor ezen kívánſágnak, vajha nálunk is be-hozattatnék az a' ſzent ſzokás, mellyet némelly idegen Nemzetek gyakorolnak, hogy ezen réſzegeskedésnek műhelyei Innep' és Vaſárnapokon be-zárattatnának. Miért nem lehetne kinek kinek a' ház-népével, ſaját házánál haſznoſabban költeni azt el, a' mit ott el-veſzteget? — De a' Haſzon? Az Uraſágok' haſznok? — Annak a' kevés haſzonnak, (ſőt a' magok réſzeges embereikre nézve, kárnak) fel kellene valóba áldoztatni, a' Haza' közönſéges és ſok lelkek' különös haſznaikra.

Pápán. Kováts Ingenieur.

A' Találós Meſe vólt *Szülő-anya;* a' Rejtett Szó *Varró tű*, meg-fordítva *üű*, kettőztetve *tütü*.

Találós Meſe.

Könyvek köztt van ſzármazáſom,
Könyvez a' kit illetek.
Az ég felé van vágyásom,
Héj! de laſsan léphetek.
Ha ſzél indúl, ég fűrüdik,
Tíltja könnyü testemet.

Ná-

Nálam nélkül nem születik,
A' ki nemzett engemet.
Szathmárról.

Rejtett Szó.

Német vóltam, most is szóllítok Németet,
Fejem árra más fél annyira tétetett.
A' farkammal szokott az ember szép lenni,
Farkam's fejem szeret fonók köztt pergeni.
Ha elsö betümhöz a' farkamat tóldod,
Szebben, 's könnyebben fog folyni minden dolgod.
Fordítsd-meg, kenyered, 's pálinkád abból lész,
Közép, másod 's végsö tagom nagy tyúkot tész'.
Hódosról. N. S.

Kapitány Maurernek halálát ezekkel gyászolja Kedves Hites Társa' képében Boer Sándor Kolosvárt.

Ah gyászos sorsomnak setétes szobája!
Melynek örök bánat vett szállást alája,
Hogy mihellyt leg-kisebb köde bús fejemnek
Oszlik, új hóhéra leheſsen szívemnek.
Ti szívem gyászszával bé húzott kárpitok,
Ti, ezer, 's meg ezer fájdalmat újítók!
Ó avagy mellettem, hát tsak azért álltak,
Hogy mint a' halálos rabokat stráfáltak,
Ne hogy meg-mutatván másoknak sebemet
Va-

Valamelly kegyes ír óltsa keſervemet:
Hanem míg meg-nyerem ama boldog véget,
Tápláljak magamnak örökös inſéget;
Ó falak! Ti, kiket könyveim úgy áſnak,
Hogy prédái léſznek még a' zokogásnak,
Hogy ſem illyen kínnal éltem' ſújtoljátok,
Örökké, melly lenne a' leg-nagyobb átok:
Hulljatok-le inkább ſzörnyü tsikorgáſsal,
Eggy óhajtott halált hozó rohanáſsal,
'S légyetek ó kérlek! koporſója ennek
A' jajjal meg-terhelt hív ſzerentsétlennek.
Vad ſors! vad ſors! meddig üldözöd fejemet;
Meddig ſzomorítod bánatos éltemet?
Nem elég é Édes Anyámnak halála,
Kit tsak most puſztító tegezed talála?
Édes Anyám! Édes: — de tán fekvéſedet
Meg-bántom, annyiſzor említvén nevedet?
Ó mert úgy leg alább üzöm áradáſát
Búmnak, ha gondolom kegyetlen forráſát.
Édes Anyám! eggyütt vagy már hív Férjemmel
Költsönös örömben élhetſz kedvéſemmel.
Leg-alább, ha gyáſzos Leányod jajgatja
Sorſát, boldog anyja ſzemélyét láthatja;
Öleld édes Anyám! öleld meg-helyettem,
'S mond-meg melly keſerves kettős gyáſzos lettem,
Fesd-le zokogáſát kedves Andráſának,
Rajzold-le bánatját ſzomorú Házának,
Meg-hólt ő, de mond-meg nem hólt-meg ſzívemben,

Hal-

Halhatatlan éltte emlékezetemben,
Kedves léfzen neve, hóltig hív társának,
El-hagyatott özvegy Thereſiájának.

GYÁSZOS ALAGYA.

Mellyel nagy Méltóſágú, Kegyelmes, 's Fő Tiſzteletű Nagy Ignátz Urnak, a' Székes Fehér-Várnak Első Kegyes Püspökének Pesten 13-dik November 1789-ben történt halálát keſergi eggy Pesti Nevendék Pap.

Régi Királyinknak tündöklő ſzéke Fejér-Vár!
Hol Koronázások, 's gyáſz temetéſek eſett!
Jól tudom, hogy lantom ſzomorú pengése fel-indít
'S Gyáſz-hírrel töltvén ſzívedet által üti
Íme! Profétádat, 's Haza kintsedet, a' Nagy Ignátzot!
Bús Paripák Pestről Püspököd"! halva viſzik!
Jajra fakadj gyáſz-nép, tetemét tsókoljad, öleljed,
Fátyollal vond-bé Várbeli Templomidat!
Hült testére borúlj! kezedet kúltsolva fejedre
Nyája közé Páſztort ſírva zokogva temesd!
Kedved alig töltéd *ſzép nyáj* e'Dáfnis ölében,
Már keſerű könyves verbe borítja ſzemed!
Nem tudom, hol lelſz már példás erköltsire párját?
Vagy

Vagy tudomány örvényt, melly *Nagy Ignátzba'* lakék,
E' maga földjének vala Pásztora szép seregének,
Bár az Hazájában ritka Próféta lehet
Nem tett, meddig ez élt, kárt nyájban Farkas; akolban
Ölyvöknek ragadó körme sem érte juhát.
Boldog idők! nyáj! Daphnisodon mellyekben örültél!
Mit mondjak? mikor ezt el-veszi tőled az Ég!
Hét nagy Püspökinek kezeit tsókolta Nevendék
Pesten, kik Fijait látogaták az idén;
Visszsza mehettek ezek nyájokhoz tellyes örömmel.
Mert töltéd vak-halál! mérgedet éppen ezen?
A' Fő-rend kesereg, sír tépett hajjal halálán
Múzsa, Themis, Buda, Pest, Pap, Nemes eggyre zokog.
Sírunk és van okunk; köny'-özönnel el-árad az ortzánk,
Illy nagy Pásztorodért bús kebelünkbe folyik.
Nagy vala minden jóba', *nagy és kis Róma tsudálta*
Ennek az Istenhez 's kedves Hazánkhoz Hitét.

Hogy

Hogy ſzeret e' Bíró, 's Nagy Anyánk ezt! kérlek helyettünk
Pengesd Kaſsa! vagy írts útat elönkbe Pozsony!
Fenn akad a' nyelvünk, nem is hadja fiui ſzerelmünk
Lant, 's toll húl kézből, mind ſebesítve nyögünk.

Láſzló Antal, Sz. Fejér-vári Püspöki megyeb. 's eggyſzer'smind Pesti 5. eſzt. Nev. Pap.

Straſzburgban ſzokás télen az árnyék ſzékeket hóval egéſzen meg-tölteni; a' haſzon ezen munkából az, hogy a' ſzék két annyi időre telik-meg, mint másképpen ſzokott meg-telni, és így annak mind tiſztíttatáſától, mind azt követő költſégtől, 's alkalmatlanſágtól meg-ſzabadúl az ember. Ennek oka az lehet, hogy a' hóban lévő ſalétromos réſzek, a' ſzékben lévő matériának nagy réſzét meg-eméſztik, réſz ſzerint pedig meg-ólvaſztják, hogy oſztán azt a' föld magába el-igya. Akár mi legyen az oka, méltó hogy ez a' ſzokás közönſégeſsé lenne; talán ezen a' módon a' nagy Városokban lévő egeſzſégtelen helyeket is meg-lehetne tiſztítani, 's a' ſok veſzedelmes ki-gözölgéſeket meg lehetne akadályoztatni. Ezt a' ſzokást Bétsben már el-kezdették követni.

XXIV. LEVÉL.

Költ Komáromban, Karátson Havának 23. Napján.

Igen nagy örömömre vólt, a' mit mostanában a' Gyüjtemény' eggyik Levelében olvaſék, hogy tudniillik a' Magyar Grammatikára jutalom tétetett-fel. Ez régtől fogva való tzélom és igyekezetem, hogy ebben én is meg-próbáljam mit tehetek. Most az igyekezethez az öſztön is hozzá járúlt; tehát benne tsak dolgoznom kell. De ez a' minn akadozok: Semmi idő nintsen ottan meg-határozva, mikorra kéſzítteſsék-el a' Grammatika, és hová küldeſsék? A' mint én eggy Magyar Grammatikáról mostan képzelődöm, annak eſztendő is kevés, kivált más ſzoros hívatalú Személynek. Azonban a' Grammatikára tartozik a' Syntaxis és a' Poéſis is; de lehet ezek nélkül is Grammatika, kivált az utólſó nélkül, arról ſints ſemmi, hogy az is véle légyen é, vagy ſem? Továbbá, ſok időbe 's nagy munkába telik a' mi Grammatikánk; mert ha a' mi Magyarjainknak mindenütt hoſzſzas meg-mutatáſsal nem él az ember, nem hiſznek azok; vagy

A a még

még úgy sem. Számtalan sok dolgokkal való hibás élést fog az ki-mutatni, ha jó Grammatika lesz'; hogy pedig azt a' Nemzettel el-hitesse, hosszas meg-mutatás kell, és mind ezt a' munkát neveli. Úgy hogy én egészen így gondolkodom: Minékünk most eggy hosszas, egészen meg-győző Grammatikára vólna szükségünk, melly tsak az okosabbak' meg-vizsgálásokra való lenne: azt azután rövidebb Compendiumba lehetne szorítani, és a' lenne a' Népnek, vagy az idegeneknek használó könyvetske.

A' Gyüjtemény írásának módját megváltóztatták a' T. T. Urak! Énnékem az az ok, mellyre nézve változtatták, igen kitsinynek tetszik, különben ez szabad tetszéseken áll. Hogy többen írják j-vel, mint ly-el; én itt a' több számra nem tekíntek, hanem az igazságra, inkább Cartésiusal tartván, a' ki az illyen dologban azt mondja: *Animadvertebam circa ea, quorum veritas non valde facile inveſtigatur, nulli rei eſſe minus credendum, quam multitudini ſuffragiorum; longe enim veriſimilius eſt, unum aliquem illa invenire potuiſſe, quam multos. In Diſſert. de Methodo.* Kevesen törték még fejeket a' jó Magyar Orthográphián! Továbbá sok j-vel írja tsak keze reá szokásából, sok még azt az ly-et észre sem vette. Leg-alább azzal, hogy ők j-vel írják,

ják, nem láttatnak mindnyájan azt mutatni, hogy ha van jobb Orthographia, más is hagyja-el azt a' jobbat. — A' Nyelvet eggy ember nem pallérozhatja 's ékeſítheti, ha leg-ſzebbet talál is fel annak analogiájára 's orthographiájára. Szükſég vólna azt, a' meg-vizsgálás és jóvá hagyás után követni, hogy közönſégeſsé lehetne, kivált a' Társaſágoknak, kiknek munkáik több kezekben is forognak, nagyobb tekíntet is vagyon reájok. — Félő, hogy mi Magyarok tsak úgy járunk a' Grammatikánkkal is. Meg-írja valamelly ſzorgalmatos Hazafi, de nem leſz' be-vevője 's követője. Melly ſok ſzépek 's haſznoſok jelentek már meg itt ott, a' magános munkákban! de melly kevés követőjik vagynak azoknak! — Én most, (hogy Cicero pro Domo ſua, ne beſzélljek) rövidſégnek okáért, tsak eggyet említek: Tudni való, hogy az eſztendő Hónapjainak Deák nevezeteik a' mi Nyelvünkben igen alkalmatlanok, *Januarius, Februarius, 's a't.* Melly rút, hogy még a' tiſzta Magyar is így ír: *19-dik Oktobris* 's a' t., melly fele más ez! De azonban a' régi Magyar Nevek is: Bóldog Aſzſzony Hava, Sz. Iván Hava, Kis Aſzſzony Hava, Sz. András Hava, 's a' t. hoſzſzak is, alkalmatlanok is. Hát a' Bóldog Aſzſzony előtt való idökről írván, hogy teſzſzük-ki a' Bóldog Aſzſzony Havát? 's a' t.

Énnékem felette tetszik ezen dologban a' mit T. Rajnis Úr a' Magyar Virgiliusára tett Elől-járó beszédében meg-jegyez, és tanátsol: *Talán eggy-átaljában jobb volna a' tizenkét Hónapokat, a' tizenkét Égi-jegyekről nevezni, 's a' t. lásd. Víz-öntő Hava, Hal Hava, Kos Hava, 's a' t.* Mitsoda okos találmány ez! Mennyire kivágnánk ezzel majd minden Nemzeteken! eggyeztetvén Hónapjainknak Neveket az Astronomiával, az Égi-jegyekkel! ez rövidebb is lenne; mert idővel, a' *Hava* is el-maradhatna: Víz-öntő 19-kén, 's a' t. alkalmatosabb is; mert az Égi-jegyekkel eggyezne 's a' t. De ki követi ezt? Társaság kellene ennek el-kezdésére 's fel-állítására, nem eggy ember. Meg-lehetne ez a' Társaságnak eggy kis oktató 's javasló jelentésével, elő-adván az Égi-jegyeknek is Neveket, mellyeket én a' Deák Vers' formájára így foglaltam eggybe:

Kos, Bika, Kettős, Rák, az Oroszlán,
Szűz, Jegyek, és még
Mérték, Skorpi', Nyilas, Bak, Víz-öntő, Halak eggyütt.
Szathmárról, Földi János.

Lippai János' Posoni kertjéről.

Minapában a' Mindenes Gyűjteményben két rend-beli túdósítást is olvasánk ama

haj-

hajdani Jesuiták' szerzetek-beli tudós Lippai Jánosnak kertészkedéséről, *Posoni kertnek* nevezete alatt írott könyvéről; de minthogy sem a' Szathmári, sem pedig a' Kőszegi érdemes Tudósítók ezen mostan említett hasznos könyvnek tökélletes esmeretségére, annak ritkasága miatt, a' magok egyenes megvalláſok szerént ez ideig is nem juthattanak: illendőnek ítéltetett az illyetén dolgokban gyönyörködő olvasókat utasítani *a' Magyar és Erdély Országi Orvos Doctorok' életek' le-irásának* Betsben 1781-dik Esztendőben ki-jött *Harmadik Darabjára*, a' hol a' XXVII-dik Articulusban Lippai János' élete, és nyomtatásban ki-adott könyvei, és ezeknek többszöri újonnan de helytelenül meg-tsonkázva lett ki-adásaik világosan elő adattatnak, egyszers'mind azok is ott azon Tzikkelyben elő-számláltatnak, a' kik eleitől fogva e' mi Magyar Hazánkban a' Majorkodásról, és nevezetesen a' kertészkedésről is írtanak; azonban pedig *Posonon* kívül több helyeken is hol vóltanak eleitől fogva nevezetes virágos, veteményes és gyümöltsös kertek, mellyekben Királyaink és Úri fő fő rendeink magokat gyönyörködtetve múlatgatták, sőt még e' mai napon is a' haszon vétele kívül rész szerént kedvekre múlatják.

Úgy látſzik valójában, hogyha az illy Barátſágos ígék által egymást ekképpen nyomba igazítanánk, és azt viſzontagolván eggymástól jó ſzívvel vennénk, a' Tiſztes-ſéges Tudományoknak közöttünk lejéndö gyarapodáſokra az nem keveſet fogna ſzolgálni.

Debretzenből.

A' Találós Meſe vólt *Füst;* a' Rejtett Szó *Sógor*, mellyből ki-telik *ſó*, *ór*, *or-ſó*, *ſor*, *ros*, *gór*.

Találós Meſe.

Ollyan házam vagyon, kit titkon el-hagyok,
Rejtett ösvényeken földben ſzéllyel bojgok,
De mikor én viſzſza Hazámba indúlok,
Leg-ſzéleſebb úton láttatva ſzaladok.
H. F. Á. P. P.

Rejtett Szó.

Nyóltz betű a' nevem, viſz-fel magas helyre.
A' négy elſö pedig víz' hordó edényre.
Mellyet tele tölthetſz a' két középsőből,
Ehez eggyet tévén, mégy rá temetőből
Harmadikát hadd-el a' hat elſőbbektől,
Jutalmát el-veſzi hóhérok' kezekből.
Négye ég, Pamutot te tsak beléje tégy,
Más négye fel nyílik, midön ſzobádba mégy.

Há-

Háromnak munkáját, ha jó, méhész áldja,
Más háróm nap-éjjelt húsz 's négygyel
fel váltja.
G. A. Királyi hivatalban lévő.

Azok között a' sok köz-jót elő-mozdítani kívánó Projektumok között, mellyekkel mostanában terhes majd minden valamire való Hazafinak a' feje, kérdés, nem érdemlene é ez a' Probléma eggy bizonyos helyet? *Miképpen lehetne a' gyermek hozó faluſi Aſzſzonyokat jobb gond-viſelés alá venni, mint a' mai Syſtéma ſzerint vagynak e' Magyar Hazában?* Azt tudom, hogy n. b. e. Mária Th. a' maga Anyáskodáſának ebben is áldott emlékezetét hagyta maga után, hogy Vármegyék ſzerint tanúlt értelmes Bábákat tiſzteſséges fizetés mellett parantsolt, kik a' faluſi Bábákat oktaſſák, vagy pedig az itt vagy amott magokat elő-adni ſzokott nehezebb ſzüléſekben tanátsot adjanak, vagy ſegítő kezet is nyújtsanak. De e' ſzerint a' Syſtéma ſzerint a' veſzedelem meg nem elöztetik, ſem a' ſzerentsétlen ſzüléſek meg nem gátoltatnak, ezekért az okokért: *a.* Mivel az illyen Bábák a' Helyſégeket ſoha ſem vizsgálják, hogy illendő oktatáſokat a' faluſi Bábáknak adnának; leg-alább Krédikátorſágomnak 14.

eſzt. alatt illy tzéllal ſoha eggy Vármegye Bábája is helyſégünkben meg nem fordúlt tudtomra. Eggyſzer ugyan Bábáink hívattattak öſzve; de akkor is tsak némelly mellesleg való kérdéſeket tettek eleikbe, mellyekre kiki felelt a' mit felelt; eggyik is pedig tanúltabban nem jött vilzſza, mint oda ment vólt. *b.* Az illyen Vármegye Bábáji inkább a' Vármegyék' kebelekben lévő némelly Úri-aſzſzonyſágok' Bábájik, mint ſem a' közrendű aſzſzonyoké: noha pedig ők az úgy nevezett Domeſtica Caſsából fizetődnek, mellyhez a' Nemeſségnek ſemmi köze nintsen. *c.* A' ſzegény faluſi köz-nép pénzetlen; bár ha már azok a' Vármegye Bábáji ingyen tartoznak, hívattatván el-menni, de ezek a' magok ſzegényſégeket előttök tartván, nem bátorkodnak nékik hívatalt adni, ſőt gyakran az is meg-eſik, hogy vonó marhája ſints az ollyannak, a' kinek ſzükſége vólna a' Vármegye Bábájára, hogy magához ki-hozathaſsa, vagy ha ki-hozathatná is, (nagy réſzént e' Vármegye Bábáji Németek lévén) a' ſzegény faluſi Magyar aſzſzony mire megyen vele?

Ebből oſztán e' következik, hogy a' tudatlan faluſi Bábák a' ſzegény vajudó aſzſzonyon nem ſegíthetvén, vagy meg-hal gyermekével eggyütt; vagy leg-alább elnyomorodik, és ſem a' gyermek hozásra több-

bé

bé alkalmas nem leſzen, ſem több gyermekeinek neveléſekre; ritkán eſik pedig meg, hogy az illy különös eſetben, a' hol az okoſság könnyen ſegíthetne, mind a' ſzülő, mind a' ſzületett egéſzſégben maradhatna.

Ezen utóbbi fel-tételemnek bizonyítáſára két példát hozok-fel. Történt 1787-ben itt nálunk, hogy eggy 28. eſztendős erős Anya' ſzüléſének órája el-érkezvén, kezd vajudni; de a' Bábák' tudatlanſágok, vagy valami más akadályt vetvén, a' gyermek a' test' ſzáján meg-akadt; így vólt a' ſzegény aſzſzony két éjjel és harmad-fél napig; azonban a' gyermek' feje meg-dagadt, mind a' Bába ſegíteni kívánó kezek' rontsoláſok, mind a' ſzorulás által; ekkor a' két ſzomſzéd Helyſég-béli Bábák által hívattatnak; de ezek is ſzint olly tudatlanok lévén, mint a' helyſégbéli Bába, ſe tanátsot ſe ſegítseget nyújtani nem tudtak, ſőt nyilván állították, hogy már a' Gyermek meg-hólt, és az Anyjának is meg kell halni, hanemha a' testet ki-haſítják. Azonban jut valakinek eſzébe, hogy vagyon még itt a' helyſégben eggy öreg, de világtalan Bába, azt el-hozatják: ez mindjárt az Anyát 's a' gyermek' fekvéſét megtapogatván, mondja, hogy a' gyermek él. Akkor mondja a' kínlódó Anya is, hogy ő is tudja, hogy még nála él a' gyermek, mert érzi rúgáſát, de nem merte a' többi

Bábák előtt mondani. Alíg telik bele 5. vagy 6. minúta, hogy ez az öreg és vak Bába eggy kis igazítást téſzen a' gyermeken, 's azonnal ſzerentséſen ſzül az édes Anya, és most is mind a' ſzülött, mind a' ſzülő élők és egéſzségeſek, és így ennek az eggynek a' többi felett való értelmeſebbſége tselekvé, hogy be ne teljen ama' régi Magyar mondás: *Sok Bába között el-véſz a' gyermek.*

Más haſonló példá: Történék ez előtt eggynehány napokkal, hogy jő a' bába hozzám, hogy könyörögjek a' Gyülekezettel eggyütt eggy ſzülésben kínlódó Aſzſzonyért. Kérdem miben vagyon dolga a' betégnek? mondja hogy nints a' méhének nagyobb ſzája, mint a' hova eggy mogyoró bé-férne, és már harmadnaptól fogva vajudik; de lehetetlen ſzülni néki, 's ebben az állapotban, ha tsak vagy magában ki-nem haſad, vagy ki-nem metſzik a' méh' ſzáját, bizonnyal meg kell néki halni. A' közönſéges Isteni tiſztelet után, meg-látogatom a' beteget; ott találom az előbbi Caſusban említett vak bábát is, ſok keſergő atyafijakkal és ſzomſzéd aſzſzonyokkal eggyütt. Ekkor a' nem oda valókat ki-küldvén, a' két bábát a' betegnek, 's annak édes Anyjának jelen létében kérdőre fogván, akkor is mind a' kettő vallja hogy nints ſzája a' méhnek, és erősítik mind ketten, hogy ſoha illy ſzeméllynél

ők

ők nem vóltanak, 's nem is hallottak hasonló példát. Én pedig azt mondtam hogy a' méh szája vagy alá, vagy fel, vagy jobbra vagy balra el van fordúlva: azért parantsoltam hogy el-menetelem után mit tselekedjenek a' Bábák, igy néminéműképpen megvígasztalván a' már tsak nem egészen a' halálra magát el-szánt beteget; minekutánna tsak ugyan minden esetre a' halálra is ötet készitgettem vólna, ott hagytam, ezt a' kettőt szorosan eszekre adván a' beteg' szűléinek:

a. Hogy küldjenek mindjárt a' Vármegye Bábájáért. Fogadták is jelen létemben, de az után szegénységeket hántorgatván, nem tselekedték.

b. Hogy ha valami különös változása leszen a' menyetskének, adják hírűl. Azonban a' bábák a' parantsolat szerént tselekedvén; hát mint eggy öt vagy hat óra mulva szűlt az aszszony szerentsésen eggy egészséges Leányt; kinn ha igy nem segíttettem vólna, könnyen halála következhetett vólna mind kettőnek. Az illyen forma esetek pedig számlálhatatlanok szerte széllyel a' Magyar Hazában.

Ezeknek meg-gondolásából ezeket hozom-ki: 1. Eggy okos tanáts-adás nagy veszedelmet sokszor el-hárit. 2. A' Vármegye bábái azon az eggy helységen kívűl, a' mellyben kiki lakik, vagy semmit sem, vagy igen kevésnek haszálnak a' szegény Contribuens

nép

nép réſzéröl a' mondot okokért. 3. A' népeſedésnek eggy eggy nagyobb akadályára nintsen az okos bábák' nem léteknél; mivel ök tudatlanſágok által ſok anyákat 's gyermekeket meg-ölnek; ſokkal többeket pedig nyomorékokká 's következésképpen gyermek hozhatatlanokká téſznek.

Kérdés: Hogy lehetne hát ennek a' nagy gonoſznak orvosságát találni? Az én gondolkodásom ſzerént igen könnyen: mert miért nem lehetne minden népeſebb Helyſégre az Uralkodó Felſégnek reá vetni, hogy egy bábát taníttaſson a' maga ſzámára? Tanítsák pedig öket a' Vármegye Bábáji; még pedig ne tsak ſzóval, hanem *cum praxi*, elvivén öket a' Vajudó aſzſzonyokhoz. A' melly Bába tud a' rendes ſzülésben bánni a' beteggel, nem hiſzem hogy a' rendetlen betegekkel való bánást is az könnyen meg nem tanulná; ha oktattatnék illendö-képpen. Egynéhány ezer In'ſenérek ki-állanak kevés tanítás után az Orſzágból ſzükſég, idején: miért nem ugyan annyi bábák azoknak feleſégeikből, nagyobb ſzükſégnek idején? Az apróbb Helyſégeket pedig lehetne kettöt, hármat eggy tanúlt bába tartásra öſzve vetni. Ha eggy jó rend-tartáſú helyſégben vagyon helyſég' kováttsa, vagynak tsöſzök, barom páſztorok, a' kik fizetést is véſznek, 's minden közönſéges tereh hordozástól is

men-

menttek; miért nem lehetne eggy illyen fő-ben járó dolog körül forgódó ſzeméllynek a' tselédjét, házát immunitásban tartani a' hely-ſégben, és még bizonyos ſummát is adni neki a' közönſéges Caſsából? a' több bábák pedig ha ſzükſégeſek volnának, maradhatná-nak olly formán mint eddig is vóltanak.

Hogy pedig ez a' ſzabott rend-tartás minden Helyſégben a' maga jó tzéljára igaz-gattatnék: ez napſágtól fogva nem kellene eggy Vallásban is ſenkit a' Lelki-páſztorſágra addig fel-venni, míg a' bába mesterſégről való Tudományt ki-nem tanúlná eggy arra rendeltetendő Gymnaſiumban; erre ſem idő, ſe költség eggy okos embernek ſok nem kí-vántatnék. Melly ſzép és haſznos dolog vólna már, mikor minden helyſégben vólna két értelmes ſzemelly, a' kik tanáttsal és ſegitséggel lehetnének, a' rendkívül való ſzüléſekben, eggyiknek theoriája, máſiknak praxiſa lévén nagyobb? ſőt mit ártana ha az új Candidátuſok, a' nép között ural-kodó közönſégeſebb több nyavalyáknak or-vosláſát is meg-tanúlnák, minémüek a' Pa-téts, forró hideg-lelés, himlő, vér-has és egyebek, mellyek ſok eſztendőkben ſok e-zereket az Orſzág' lakoſi közzül ki-végez-nek, tsak azért, hogy nints illendő gond-viſelés reájok.

Ez a' jó rend ſzabás pedig a' Lelki-Ta-nítóknak ſe ſzolgálatjokban való forgolódáſo-

kat

kat meg nem hátráltatná, külömbben is kötelesek lévén hívataljok ereje szerint, a' nagy betegségben lévőknél meg-jelenni, sem kissebbségére a' szent Ministériumnak nem szolgálna, inkább mind méltóságát mind kedvességét nevelné, mikor mind a' testi, mind a' Lelki nyavalyáknak eggyaránt Orvosi lehetnének a' Tanítók. Az Apostolok, sőt maga a' Kristus is, a' Tanításal a' testi nyavalyáknak orvosláſát eggyütt gyakorolták, tudjuk az írásokból.

Hiszszük is hogy Jó'sef még ezt valahára,
Majd munkába vészi Országa' hasznára!

De mi állhatna ellent, hogy a' már most hívatalban lévő, kivált ifjabb Lelki-Tanítók is, minden Circulusban egy bizonyos Helyben, ugyan ezenekre oktattatnának? Eggyszeriben ugyan nem, de egymást fel-váltván, esztendő alatt minden Helységnek lehetne Lelki- és Testi-Orvosa.

Dorogról.

Az Aszszonyi nem' ditsőségére.

Angliában egy nagy tekíntetben lévő Nemes, minekutánna hat egész esztendőkig békességesen lakott vólna házas-társával, elakara a' hitvestől válni tsak azon okból, mivel mind addig semmi gyermeket nem szült, kire számos öröksége maradhatott

vól-

vólna- A' Törvény ſzékre emeltetvén a' per, oda idéztetik az aſzſzony is, és kérdeztetik: vallyon el-akarna é hitveſétöl tsendesen válni? Miért nem, úgy-mond az aſzſzony, mivel már úgy is látom hogy többé olly békeſſégben, és boldogſágban nem él hetnénk mint eddig éltünk. Hanem azt kérem, hogy ſzabad légyén nékem azon vagyonimat Férjemtöl viſzſza kérnem, mellyeket hozzája vittem öſzve keléſünkkor. Ez a' Férjnek tudtára adatván, vallyon kéſz vólna é mind azoknak viſzſza adáſokra, mellyeket hitves-párja öſzve keléſekkor Házához vitt? Tellyes ſzívemböl; felel ö, de nem tsak azt, hanem három annyit is adándok néki, tsak hogy maradékom leheſsen, kire juthaſson örökſégem. Kérdeztetvén azért az aſzſzony mit kivánna Férjétöl? Ezen három darabokat kérte viſzſza: — Nyilvánſágos dolog az, úgy mond, hogy már hat eſztendeje, hogy eggyüt lakunk; adja tehát nékem az én hat eſztendövel-való iſ úſágomat viſzſza: máſodſzor hat eſztendök által meg-veſztegetödött ſzépſégem; adja viſzſza az akkorbeli ſzépſégemet; harmadſzor, akkor ſzüz voltam, adja viſzſza ſzüzeſségem', és kéſz vagyok el-válni férjemtöl. Ezen kéréſekre el-pírúlván a' férj, újra meg-ölelkezett hitveſével, és tsende ſen éltek, máſodik eſztendöre eggy magzatjok ſzületett.

Pozsoni Szemináriumból.

Az

Az igaz ártatlanság.

Némelly Paraſzt Leányzó bizonyos Városba menvén ſzolgálni, minekutánna az Ura által haſzontalanúl kénſzerittetett vólna; hogy gazdája magát meg-boſzſzúlja, a' reá fogott tolvajſágért tömlötzbe vettette; hol fájdalmában, ſzomorúſágában annyira elfonnyadott, hogy meg-hóltnak tartatnék. Minekutánna bizonyos Borbélytól a' fel-bontásra ki-kérettetett vólna, némelly jeleit adta vala életének, és a' borbély' ſzorgalmatos forgódása által életre is hozattatott. De annyira háborgattatott a' gyötrelmek által, hogy midőn némelly ſzerzetes Testvérje, kinek már tiſzteletes őſzſég havazott vólt hajain, ezen ſzomorú állapotjában meglátogatná: a' leányzó el-ragadtatván, Bátyját Istennek vélte, és artzra bórúlt ezt kiáltván: *Óh mindenható Atyám! te tudod ártatlanſágomat!* Ezen ſzavakból az igazſág meg-bizonyodván, a' Magistrátus a' törvényt megújította, és a' Leányzó' ártatlanſága bizonyosnak találtatott. De a' Leányzó ma is elméjében tévelyeg, ſzüntelen azt kiáltozván. *Nagyſágos Uraim! esküſzöm hogy nem vagyok tolvaj.* — A' gazdája halálra ítéltetett.

Pozsoni Szemináriumból.

Minthogy a' Typográphiákban lévő ſzokás ſzerint, a' mi nyomtatóink is a' jövő Szombaton nyúgodni fognak: azért a' mi Levelünk is el-marad.

XXV. LEVÉL.

Költ Komáromban, Karátson Havdnak 30. Napján.

En ugyan az Urak kegyelmetek köz Leveleit rend ſzerint nem olvaſom; mivel minden új Magyar könyv' olvaſásról és írásról le-mondottam, miólta végére jártam, hogy azok, a' kik a' Magyar Hazának 's Nemzetnek nálamnál ezernyi-ezerte több javaival élnek, azt nem kedvellik, ſőt ellenbe, ha ſzinte lelki-esméret ſzerint nem is, leg-alább eggy más — — — hízelkedésből, akadályoztatják. Melly miatt ugyan annak elö-mentét többé nem is reménylhetjük. Történet ſzerint még is a' napokban azon Leveleknek ketteje kezembe akada, mellyben olly dolgokat találék, mellyek eránt, tulajdon tapaſztaláſomból tett jegyzéſeimet, mivel az embernek életét és egéſzſégét illetik, nem lehet, hogy Kegyelmetekkel vagy Kegyelmetek által a' Magyar Közönſéggel ne közöljem.

Igen értetlen Orvosnak kellett annak lenni, a' ki a' Papokat azért, hogy hideg vízzel kereſztelnek, kisſebbíteni méréſzlette.

Nem titkolhatom, hogy a' melly felelet arra adódott, azt teljeſséggel helyénn nem hagyhatom. Mellyért az értelmes Írók, reménylem, hogy nem fognak nehezteini. *Hanc veniam petimusque damusque viciſſim.*

Tudni való dolog, hogy a' terméſzet minden élő 's értő állatnak fejét olly erős fedéllel fedezte-bé, hogy annak, hanem ha hoſzſzas ſzoktatás által teljeſséggel el-kényeztettetett, ſemminémű hideg nem árthat, és az ereknek azonn való eggybe gyüléſe miatt inkább hévſég, hogy ſem hideg ellen való óltalmat kíván. Tudják a' Magyar Hírmondónak elejétől fogva való olvaſói, (1780. eſztendőben költ 25. Leveléből) hogy ama' máſsa nélkül való Orvos, *Boerhave*, ezt tartotta az egéſz Orvoſi tudománynak velejének: „ Tartsd fejedet hidegen, lábodat „ melegen, gyomrodat hígan: ne gondolj „ oſztán az Orvoſsal. „ Tsak ezen okra nézve is tehát könnyű hozzá vetni, hogy a' kisdednek ſoha nem árthat az, ha feje hideg vízzel meg-öntöztettetik.

Ellenbe igen is tarthatni tőle, hogy annak meleg vízzel való meg-öntöztetéſe nagy ártalmára, avagy tsak fájdalmára lehet néki. A' Bábák azon kívül is mindjárt ſzületéſétől fogva úgy bé-kötözgetik fedezgetik fejeket és öſzve ſzorítják nyakokat a'

kis-

kisdedeknek, hogy én semminn inkább nem tsudálkozom mint azon, hogy mindnyájokat azontúl a' guta meg nem üti. Mert mi a' guta-ütés egyéb, hanem a' vérnek az agyvelőre való szökellése, és ennek attól való meg-nyomattatása? Ki nem tudja pedig; hogy a' meleg az ereket tágítja, következendőképpen a' fönn benn való ereknek meg-melegíttetések, a' vért alólról azokba szökteti gyűjti. A' kik a' kisdedeknek Keresztelésekkor fel-fedezett fejekre kezeket tészik, tapasztalhatták, melly szörnyű hévség gőzöl-ki belőlök.

Én soha nem tapasztaltam, hogy a' leg-nagyobb hidegben is azért sírt vólna, hogy fejét fel-fedezték, hanem ha azért, hogy azon közben fojtogatták; ellenbe eggynehányszor vettem észre, hogy némelly mikor a' vizet a' fejére öntöttem; még vígadott. Azután vizsgálván a' vizet, láttam, hogy meleg vala. Azólta újabban keményen meg-hagytam a' nékem szolgáló Eggyházfinak, hogy soha, mikor én keresztelek, a' tsikorgó hidegben is, meleg vizet ne adjon. Mert igen is szokás, hogy téli időben meleg vagy langyos vízzel keresztelteljenek. Hozzá tehetem azt is, hogy kezem alatt azért nem sírt eggy gyermek is, hogy hideg, sőt szinte fagyos vízzel keresztelteltetett. 'S el-hiszem, hogy ez szint úgy jól

esik a' szoros fő-kötő és nyak-szorító miatt hévséget szenvedő gyermeknek.

A' kik a' ferdőkkel való élésről írnak: azt szokták a' feredőknek javallani, hogy mikor melegen ferednek, lábbal, ellenbe mikor hidegen ferdenek fővel menjenek a' ferdőbe, vagy azt elébb azon féle vízzel öntözteſsék-meg. Ez is avagy nem azt bizonyítja é, hogy a' főnek inkább árt a' meleg, hogy sem a' hideg, és hogy nem bátorſágos a' fejet magán a' testnek egyéb részei nélkül meg-melegíteni. Szóllok a' természet rendit tartó testről, a' minémű a' kis gyermeké. Mert a' ki sok esztendőkig pamuttal, szőrös bőrrel éjjel nappal bé-pólálva tartotta fejét, nem tsuda, ha fő-fájást, náthát kap, mihelyt azt meg-hűti. Azonban a' természet az ollyanoknak, többire azon mértékben el-szokta hajokat venni, a' mennyiben ennek melegítő erejét egyébbel, p. o. vendég-hájjal pótolgatják.

De ha a' Görögökként a' kisdedeknek egész testeket meg-fereſztenék is meg-kereſzteltetéſekkor; még sem vólna szükséges a' leg-keményebb hidegben is, azt meleg vagy langyos vízzel véghez vinni. Nem erőtlenebbek, sőt annyival erősebbek az Oroszok, (kiket helytelenül Muszkáknak hívnak) hogy születéſek után hideg vízben, hóban fereſztetnek, 's ugyan hideg vízbe mártatva kereſzteltetnek. Mind

Mind ezen 's több fel-forgathatatlan okokra nézve, azon régulát fem hagyhatom helyben, melly ugyan azon levélben adódott, hogy a' kisdedek lafsanként fzoktattafsanak a' hideg feredőhöz. Régen megtzáfolták 's meg-hamifíttották ezt az Olafz és Ánglus Orvofok. Tsak annyi az tudniillik, mintha valaki mondaná, hogy elébb gyengítsék, erőtelenítsék a' gyermeket, azután lafsan lafsan erősítgefsék. A' meleg víz az inakat, nervufokat gyengíti, a' hideg ellenbe erősíti. Hozzá fzokott a' gyermek a' hideghez, mikor anyja méhéből kijött. 'S azontúl e' mellett kell azt megtartani, mind inkább hozzá fzoktatni, a' mint *Rouffeau* böltsen tanátslotta. Úgy reménylhetni, hogy tököfek is kevefebben léfznek. Győrről, R. M.

Ezen Levelet közlöttük a' Közönféggel nem tsak azért, mivel hogy arra kéretettünk, hanem leg-inkább azért, mert ebben azon jegyzéfeinkkel, mellyeket a' M. Gyüjteménynek XI. és XII. Leveleiben lehet látni, ellenkezők vagynak. Mi is tudjuk mit tartsanak nem tsak az Ánglus és Olafz, hanem a' Frantz Orvofok is a' hideg víz feredőről. De hogy azt el-halligattuk, azért tselekedtük, mert a' régi bal-vélekedést követő köz-nép, azt fem hifzi-el (noha a' terméfzettel és fok fő Orvofoknak értelmekkel fzépen láttatik meg-eggyezni) a'

mit jegyzéſeinkben fel-tettünk, ſokkal inkább hihetetlennek látſzana előtte az Ánglus, Olaſz es Frantz Orvoſoknak vélekedéſek.

A' Találós Meſe vólt *Tengerből kiſzivárgozó és ismét oda viſzſza-menő folyó vizek;* a' Rejtett Szó *Lajtorja*, mellyből ki-telik *lajt, tó, tor, lator, olaj, ajtó, raj, óra.*

Találós Mese.

Meg-emészthet mindeneket,
Éleſzthet ſok lételeket,
Vólt ſok dolgok' kezdete
Leſz' ſok dolgok' végzete.

Szathmárról.

Rejtett Szó.

Találd-ki mitsoda? hét tagokból állok,
Bátrabb az a' vitéz kire én rá ſzállok.
Vedd magán a' három elſő tetememet,
Az Istenek közzé ſzámláltál engemet.
Derekam 's lábaim nélkül ki pályát fut,
Bolond az, 's jutalmúl nem nyerhet koſzorút
Fejem három közép tagommal ha veſzed
A' beteg kereknek orvosává teſzed.
Hogyha lejénd kardod két lábom hijjával,
Annak nem ſok Török vért nyalatſz vaſſával.

Pápán. Kováts Ingenieur.

Pes-

Pesten jött-ki leg-közelebb két Poétai Munka; eggyik Deákúl, a' máſik Magyarúl: a' Deáknak Tzímje ez: *Triambeutica Pannoniæ Victricis.* VnDIqVe CVM feLIX reſonat VICtorIa pVgnans. a F. R, e P. A. A' Magyarnak pedig ez: *A' vitézlő győzödelmes Magyaroknak örök Oſzlopáról való verſek, mellyekkel édes Hazáját meg-tiſztelte eggy Pesti nevendék Pap.*

Mint lehet az épiténi való fát keményebbé 's tartóſabbá tenni.

A' jó gazdálkodásnak mivólta kívánja azt, hogy az ember vizsgálódjon a' felöl, azon eggy dologgal, melly nálunk ſzokásban vagyon, mint bánnak más Orſzágokban. Nem mindenkor a' földnek vagy Orſzágnak külömbbſégétől függ a' gazdálkodásban való külömbbſég, hanem az elöttünk még esméretlen próbáktól és tapaſztaláſoktól. Melly ſokan útaznak idegen Orſzágokon vagy magok' vagy Uraiknak költſegeken, még is melly kevés gazdaſágra tartozó esméretet ſzereznek magoknak. Ez az eggy tapaſztalás, mellyett itt említünk, és a' melly maga meg-érdemlené, hogy érette valaki az egeſz világot öſzve járja, mind eddig kitsinyebbnek tetſzett az emberek elött, mint ſem reá figyelmeztek vólna.

Angliának Stafford nevü Tartományában, mikor a' nagy élö-fákban tavaſz felé

a'

a' nedveſség meg kezd indúlni, külſő hejjokat le ſzokták hántani, 's úgy hagyják helyekben állani, 's a' következő télen vágják-le. A'régtől fogva való tapaſztalás tanítja, hogy az illyen fák, keményebbek, tömöttebbek, nehezebbek és erősebbek, 's akár melly épületre nézve tartósabbak. Az egéſz munkára nem kívántatik egyéb, hanem hogy a' fák midőn meg-kezdenek indúlni hántattaſsanak-meg, 's előſzör magokban ſzáradjanak-ki, minekelőtte le-vágattatnak. A' velek való bajlódást a' haſzon ki-pótolja. Hogy az illyen fák keményebbek, tömöttebbek, erősebbek és tartósabbak legyenek, annak oka az, mert az ollyan fákban, a' mellyeket a' közönséges ſzokás ſzerint nyerſen vágnak, benn fojtódik a' nedveſség; és akár mint láttaſsanak ki-ſzáradni, mindazáltal marad bennek valamelly nyerſeség, a' mellyekből ſzármaznak a' férgek. Ellenben midőn a' nyerſeségnek nem létele miatt ſzárad-el valamelly fa; midőn tudniillik az, meg-hántattatott lévén, a' maga nedveſségét laſsanként minden felől ki-adja; belőlről kezd az ſzáradni, a' póruſok vagy kigőzölgő lyukak minden nyerſeségtől meg-foſztattatnak, egéſzen öſzve nyomúlnak, a' mellyért a' fának belső réſzétől fogva a' külſőjéig erősebb, nehezebb, tömöttebb és tartósabb tulajdonſága léſzen. A' fa-vágásnak ezen módját említi ugyan Vitrúvius — de ſenki az Angluſokon kívül még eddig nem gyakorolta — mi nálunk pedig talán nem is hallotta.

A' II-dik NEGYED' FOGLALATJA.

	Lap.
A' Könyv Írokhoz. - - - -	1
IV Henrik Frantziai Király és Madam *le Clerc*. - - - - -	10
Mint kell a' halottakkal bánni. -	14
T. *Kármán Jo'sef* Úr *Osterwald'* Catechismusát fordítja, T. *Szilasi László* Úr maga költségén ki-adatja. - - - - - - -	19
Columbus Európába lett viſzſza térése. - - - - - -	22
Az Ánglusokról némelly jegyzések.	28
A' Magyar a' Deákhoz. - -	31
D. *Földi János* a' Mizald és *Lippai János* könyvéről. -	33. 54.
Az eſzről vagy elméſségről -	47. 65.
Mint kell a' roſz búzán ſegíteni. -	58
Detsi János Osmannographiájának ditsérete. - - - - -	64

Lap.
Jobb valaha mint ſoha ſem. - 62
Magyar Comoediak. - - - 68
Az America-beliekről. - - - 72
A' Világ' Tónusa. - - - - 75
Anya. - - - - - 75
Az Aſzſzonyi nem ditsőſége. - 78
Az egér kőnek és réz rozsdájának meg-ölő mérge ellen. - - 79
Freimüthige Gedanken über das neue Grundſteuer Rectifications Geſchäft. - - - - 81
Hogy kell a' ſárga répából Syrupot keſzíteni? - - - - 85
Mérges plánták és gyökerek. - 85
Jó földes Úr. - - - - 87
A' Posoni Pap-nevelő Ház' ſzép példája. - - - - - 90
Hideg lelések. - - - - 92
Mint kell azokkal bánni kik magokat fel-akaſztották. - - - 94
Vitézek. - - - - - 97
A' leg-elſő Hunnusoknak ſzokásaik 99
Hogy kell a' krumpliból kenyeret tsinálni? - - - - 106
Ugyan abból keményítőt. - - 107
Bor etzet' haſzna, 's tsinálásának módja. - - - - - 108

Hús

Lap.
Hús étel. - - - - - 110
II Maximilián Ts. *Schwendi Lázár*hoz irtt levele. - - - 113
Olvasó Cabinét. - - 118. 135.
A' ki maga índúlatin uralkodik, erősebb annál, a' ki-Várost veſzen. 119
A' krumplival hogy kell élni. - 122
Ivó víz. - - - - - - 123
A' búza vagy rozs nem válik konkollyá. - - - - - - 125
A' méſznek, ſzénnek, új bornak gőzétől meg-fúladt embereken hogy kell ſegíteni? - - - 126
Hogy kell az Írókban a' vetélkedést fel-gerjeſzteni? - - - 127
Serény faluſi gazd-aſzſzony. - - 129
Meg-nézd miből iſzol. - - - 138
Hogy kell a' vízbe fúltakon ſegíteni? 139
Hogy kell jó vénſéget érni? - - 142
Mit 'tselekedjenek azok, kik valamelly betegſégből fel-gyógyúltak? 143
Pericles. - - - - - - 144
Eugenius Hertzeg' élete. - - 145
Görög *Demeter* Úr neve napjára való verſek. - - - - - 149
Az inſég' két barátja. - - - 151
Frantzia Komédiáſok. - - - 155

A'

Lap.
A' Magyar Lovaſság' Oſzlopa. - 152
Ökör nyál. - - - - - 154
Vitézi öltözet. - - - - 154
Mire kell a' betegnek vígyázni? - 156
Poſoni kert. - - - - - 160
*Gellért*nek a' *II. Fridrich* által való dítsérete. - - - - - 164
*Gellért*röl eggy Anecdóta. - - 166
Mária Theréſia és az Ánglus Aſzſzonyok. - - - - - - 167
A' Kereſztſégnek Orvoſi ſzemekkel való meg-vizsgálása. - - 170 177
Te Deum Laudamus. - - 176
Leány nevelő ház Poſonban. - 179
Görög Demeter Úrhoz, Lantos vers. 181
Atyai hívatal. - - - 183 185
Román. - - - - - - 187
A' búza válhatik é rozszsá? - - 188
Boer Sándor verſei Belgrád' megvételére. - - - - - 189
Különös erőſég. - - - - - 192
Horváth, eggy külſő Orſzági Magyarhoz. - - - - - 193
A' Muſzka Tsáſzárné életének rendje. 206
Nagy Lelkű meg-botsátás. - - 207
Tudományos dolog. - - - 209

A'

Lap.

A' Római Birodalom' nagyſága 's népeſsége. - - - - - 212
Az erdős helyſégek' és földes Urakhoz. 215
A' Boſzſzú állásban magát meg-győző Fejedelem. - - - - 218
A' Muſzka Birodalom' népeſsége. - 221
Nitimur in vetitum. - - - 222
Az útazókból. - - - - 225
A' Terméſzet vizsgálókhoz. - - 231
Antipáros Barlangja. - - - 236
Falkenſtein Gróf' útazáſa, Frantzia Orſzágban. - - - - 250
Hogy lehet a' zőld borſót egéſz télen zőlden tartani. - - 254 255
Bátor ſzívű ſzó-ſzólló. - - - 255
Némelly nagy emberek a' kertekben gyönöyrködtek. - - - 257
Kovátſ Sámuel, *Coburg* és *Loudon* ditséretére. - - - 267
Egéſzséges házat építeni. - - 271
Mint lehetnek az aſzſzonyok jó anyák. 273
T. *Tót Jó'ſef* Úr' tiſztelete. - 278
A' himlős gyermekekkel való bánásról. - - - - - 282
Buda le-íráſa. - - - - 289
Fő T. *Hrabowſzki Sámuel* Úr' verſei *Coburg* és *Loudon* győzödelmeire. - - - - - 301

A'

Lap.

A' halálfzokhoz. - - - - 303

Fiúi tiſztelet' példája. - - - 304

Meg-fagyott embert' meg-elevenítéſének módja. - - - - 305

A' dühödt ebek' maráſokról. - - 313

Állhatatlanſág. - - - - 315

A' Tudományok' haſznok. - - 316

A' borjúknak el-válaſztáſokról. - 317

A' ſzem-fájókhoz. - - - 320

Howárd' útazáſa. - - - 321

A' Lengyel Orſzági Király' el-ragadtattatáſa. - - - - 329

B. *Trenk.* - - - - - 349

Koporſó Írás. - - - - 351

Kovats Ingenieur Úr Levele. - 353

Boer Sándor, *Maurer* Úr' halálára írtt verſei. - - - - 364

Gyáſzos Alagva. N. M. 's F. T. *Nagy Ignátz* Úrnak, Székes Fehér-Vári Püspöknek halálára, T. *Láſzló Antal* által. - - 368

D. *Földi János* Úr' Levele. - 369

Lippai Jánosról, Debretzenből. 372

A'

Lap.

A' Bábákról, Dorogról. - - 375

Az aſzſzonyi nem' ditsőſége. - 382

Az igaz ártatlanſág. - - - 384

R. M. Levele, Győrből. - - 385

Hogy lehet az épületre való fát keményebbé 's tartóſabbá tenni. - 391

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA